

Magyar Fiatalok
2024

Magyar Fiatalok 2024

Szerkesztők:
Gyorgyovich Miklós
Pillók Péter
Székely Levente

<https://doi.org/10.65295/ifjusag2024>

Századvég Kiadó
Budapest

© Századvég Kiadó, 2026

Felelős kiadó: Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány

Projektmenedzser: Kolozsvári Krisztina

Szakmai lektor: László Tamás

Olvasószerkesztés, korrektúra: Axmann Livia, Ketipisz Sztavrosz

Borítóterv: Albert Anna

Tördelés és tipográfia: Fodor Gábor

ISBN 978-615-6436-70-2

Tartalom

Előszó.....	7
KISS-KOZMA GEORGINA – PÁRI ANDRÁS A fiatalok párkapcsolata és családalapítási tervei 2024-ben.....	13
KOLOZSVÁRI KRISZTINA – PILLÓK PÉTER Élni és megélni – A magyar fiatalok életkörülményei.....	51
RUFF TAMÁS Külföldi tapasztalatok és tervek.....	73
KOLLÁR DÁVID – PILLÓK PÉTER Társadalmi rétegződés és szubjektív helyzetértékelés a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében.....	97
PUSZTAI GABRIELLA – BOCSI VERONIKA Szűrők és esélyek: Az iskolai egyenlőtlenség tranzíciós pontjai a 15–34 éves magyar fiatalok körében.....	123
SZÉKELY LEVENTE Új politikai nemzedék?	155
SZÉKELY ANDRÁS – KELCZ LILLA – DOMBRÁDI KRISZTIÁN Mentális egészség és társas jóllét a Magyar Fiatalok 2024 kutatás alapján	181

ÁDÁM SZILVIA – GYŐRI ÁGNES

Egészség- és rizikómagatartás a magyar fiatalok körében:

társadalmi különbségek és változó kockázatok 215

SÁGVÁRI BENCE

Szabad az idő, de kinek? – Szabadidő és szabadidőtípusok

a magyar fiatalok körében. 235

BARTAL ANNA MÁRIA – GYORGYOVICH MIKLÓS

A közösségi kapcsolódások és lehetőségek szerepe az önkéntes

tapasztatokkal rendelkező fiatalok körében 263

GYORGYOVICH MIKLÓS – ROSTA GERGELY

A vallásosság szerkezete és a szinkretizmus térnyerése 295

BOCSI VERONIKA – PUSZTAI GABRIELLA

Családi szocializáció: családszerkezet, negatív életesemények

és a generációk közötti kapcsolat. 321

SZÉKELY LEVENTE

Médiatartalmak fogyasztása, közösségi jellege és mesterséges előállítása 349

SULLIVAN FERENC – KÁNTOR ZOLTÁN

„Közeli távolság” – A magyarországi fiatalok külföldi magyarsággal

kapcsolatos attitűdjei a nagymintás ifjúságkutatások tükrében 371

GYORGYOVICH MIKLÓS – SZÉKELY LEVENTE – PILLÓK PÉTER

A Magyar Fiatalok 2024 Kárpát-medencei ifjúságkutatás kvantitatív

és kvalitatív adatfelvételének módszertana 387

Szerzők. 395

Előszó

A 2000-es évek eleje óta négyévente felvett ifjúságkutatási hullámok egyszerre pillanatfelvételek és egy egyre terjedő időintervallum idősoros eredményei. A Magyar Fiatalok 2024¹ kutatás eredményeit közreadó kötetünk mindkét szerepet vállalja: bemutatja a 15–34 éves magyar fiatalok mai élethelyzetét, értékeit és jövőképét, és emellett a négyévente ismétlődő nagymintás ifjúságkutatások negyedszázados tapasztalatára is támaszkodik.²

Az adatfelvételre egy igen sűrű időszakot követően került sor. A koronavírus-járvány, az Ukrajnában 2022-ben kitört háború, az energiaársokk és az elhúzódozó infláció egymásra rakódó válságai olyan környezetet teremtettek, amelyet több szerzőnk egymástól függetlenül is a permakrízis fogalmával ír le. Az a nemzedék, amelyről a kötet szól, ebben a közegben próbál önállóvá válni, párt találni, otthont teremteni, és eligazodni egy egyre inkább digitális fókuszú világban. A kérdés ezért nemcsak az, hogyan élnek ma a fiatalok, hanem az is, hogyan alkalmazkodnak egy tartósan bizonytalan világhoz.

A tizennégy tanulmány három nagy kérdés köré rendeződik. Hogyan és milyen esélyekkel válnak felnőtté a mai fiatalok? Mi ad nekik biztonságot egy bizonytalan világban? És hogyan alakulnak át a kötődéseik – a közösségekhez, a hithez, a médiához és a nemzethez?³

¹ A 2024-es hullámot a megrendelő államtitkárság „Magyar Fiatalok 2024” néven rendelte meg, ezért leginkább ezzel a névvel szerepeltetjük. A kutatássorozat 2000-es elindulása óta azonban több hasonló nevet is kapott, mint Ifjúság 2000, 2004, 2008, Magyar Ifjúság 2012, Magyar Ifjúság Kutatás 2016, 2020, ezúttal pedig Magyar Fiatalok 2024. A felkért szerzők tanulmányaikban adott esetben több hullám eredményeit is összehasonlítják, így vegyesen szerepel utalás a kutatásra vagy éppen a kutatássorozatra, ám egytől egyig ugyanezen kutatássorozat egyes hullámaint jelölik.

² A jelen kötet alapját képező adatfelvétel 2024 őszén zajlott, a kötet végleges formába öntésére azonban 2026-ban került sor. Az aktualitás megőrzése érdekében a felkért szerzők nem korlátozták elemzéseiket kizárólag a 2024-es bázisadatokra. Ahol a téma megkívánta, a kutatók az elemzésekbe beépítettek 2025-ös, illetve 2026-os adatokat is.

³ Kiegészítő megjegyzés a tanulmányok ábráihoz: A százalékos megoszlásokat bemutató ábrákon a kerekítés miatt a feltüntetett értékek összege esetenként kismértékben eltérhet a 100 százaléktól. Az értékek jellemzően 99,9 és 101 százalék közötti összegben jelentkezhetnek, ami a kerekítésből adódik.

Hosszabb út a felnőttkorig

A felnőtt lét hagyományos állomásai (mint a tanulás befejezése, a munkába állás, a szülői ház elhagyása, a tartós párkapcsolat és a gyermekvállalás) egyre későbbre tolódnak, és egyre kevésbé követik egymást a klasszikus, kötött sorrendben. A 2024-es adatok ezt a képet nem cáfolják, hanem árnyalják. Az átmenet egyes elemei gyorsultak, mások lassultak, és éppen az egyes dimenziók közötti feszültség vált a nemzedéki tapasztalat meghatározó vonásává.

Kedvező fejlemény, hogy a fiatalok szemében munkaerőpiaci helyzetük a válságos évek ellenére is összességében javult, nőtt a foglalkoztatottság, rövidült a pályakezdés, erősödött a munkahelyi stabilitás érzete. Kolozsvári Krisztina és Pillók Péter tanulmánya ugyanakkor arra is rámutat, hogy az önállósodás szűk keresztmetszete ma már nem a munka, hanem a lakhatás. A 15–29 évesek több mint fele még a szülői háztartásban él, a lakásárak emelkedése miatt sokak számára ez kényszerű, de racionális stratégia. A saját otthon megszerzése pedig ritkán valósul meg a szülők, az állam és a bankok együttes segítségével.

Ugyanez a kettősség jelenik meg a párkapcsolatok és a családalapítás terén is. Kiss-Kozma Georgina és Pári András eredményei szerint a házasság és a gyermekvállalás továbbra is erős értékek, a határozott szándék azonban ritkább, a megvalósítás pedig egyre későbbre tolódik. A halasztás mögött nem az értékek elutasítása, hanem a szükségesnek tartott feltételek (a megfelelő partner, a biztos lakhatás, a kiszámítható jövedelem) késlekedése áll. A demográfiai jövő így kevésbé múlik a fiatalok szándékain, mint azon, hogy ezek a feltételek mikor és kinek teljesülnek.

A külföld is más jelentést kapott, mint egy évtizeddel korábban. Ruff Tamás két évtizedet átfogó elemzése szerint a migrációs szándék hosszabb távon csökken, a tervek viszont tudatosabbak lettek, és a maradás egyre inkább választásként, nem pedig kényszerként jelenik meg. A külföldi munkavállalás ma inkább átmeneti, körkörös életpályaszakasz, mint végleges elszakadás, amit a közeli célországok, elsősorban Ausztria, felértékelődése is jelez.

Az önállósodás esélyei ugyanakkor nem egyformán oszlanak el. Pusztai Gabriella és Bocsi Veronika az iskolai pályafutás egymásra épülő döntési pontjain követi a társadalmi háttér hatását, és következtetésük szerint az egyenlőtlenségek nem tűnnek el, hanem áthelyeződnek, így a diplomás szülők gyermekeinek előnye egészen a felsőoktatásba lépésig erősödik. Kollár Dávid és Pillók Péter rétegződési tanulmánya a magyarországi rétegszerkezet hosszabb távú javulását mutatja. Egyben arra is kitér, hogy a mért és a megélt társadalmi helyzet nem feltétlenül esik egybe, és az erdélyi, felvidéki, illetve vajdasági fiatalok azonos körülmények között kedvezőbbnek látják helyzetüket, mint magyarországi kortársaik. A társadalmi pozíció jelentését tehát a viszonyítási közeg is formálja.

Bizonytalanság és kapaszkodók

Ha a fiatalok objektív helyzete több tekintetben javult, miért erősödött mégis a bizonytalanság érzése? Székely Levente közlétről szóló tanulmánya szerint a fiatalok problématerképét 2024-ben egyértelműen egzisztenciális gondok uralták: az anyagi nehézségek, a lakhatás és a céltalanság. 2020-hoz képest szinte minden aggodalom erősödött, a háborútól a gazdasági válságon át a mesterséges intelligenciáig. A politikai érdeklődés ehhez képest alig, a választási részvételi hajlandóság viszont jelentősen emelkedett. A szerző a 2026-os országgyűlési választás tükrében óvatos következtetésre jut, miszerint egy új politikai nemzedék jelei már láthatóvá váltak, a fordulat azonban inkább több korosztályt átfogó mobilizáció volt, mint önálló ifjúsági lázadás.

A bizonytalanságnak lelki ára is van. Székely András, Kelcz Lilla és Dombrádi Krisztián tanulmánya szerint a fiatalok mentális egészségét nem elsősorban a demográfiai törésvonalak, hanem a kapcsolatok minősége rajzolja ki. A depresszív tünetek a magányossággal járnak együtt, a szülőkkel való jó viszony pedig következetesen kedvezőbb lelkiállapottal. Beszédes az első generációs értelmiségiek helyzete, akik körében nem általános mentális hátrányt, hanem a szülői világhoz való részleges illeszkedés gyakoribb megélését látjuk.

Ádám Szilvia és Győri Ágnes az egészségmagatartás oldaláról egészíti ki ezt a képet. A fiatalok jelentős része keveset mozog, a rizikómagatartások pedig ritkán fordulnak elő elszigetelten: a szer- és nikotinhasználat eltérő formái sokaknál halmozódnak. Ez leginkább a férfiakra, a kedvezőtlenebb anyagi helyzetűekre és azokra jellemző, akiknek a baráti körében is van szerhasználó.

A kötet egyik legerősebb, több fejezetben visszatérő üzenete, hogy a család a bizonytalanság idején is a fiatalok legfontosabb kapaszkodója maradt. Bocsi Veronika és Pusztai Gabriella a családi szocializációt vizsgálva kimutatja, hogy a gyermekkort megterhelő negatív életesemények ritkábbak lettek, a fiatalok többsége követendő mintának tekinti szülei életét, és úgy érzi, szülei is elégedettek az ő életével. A közéleti fejezet megfigyelése hasonló: a nemzedéki feszültség leginkább a személytelen online térben, nem pedig a családokon belül jelenik meg. A családi összhang viszont maga is rétegzett, így a kedvezőbb anyagi helyzet és a szülők magasabb iskolázottsága nagyobb védeltséget ad.

Átalakuló kötődések

A kötet harmadik nagy témája az, hogy milyen közösségekhez, intézményekhez és hagyományokhoz kötődnek ma a fiatalok. A tanulmányok ezen a területen is hasonló következtetésre jutnak, azaz nem hanyatlást, hanem átalakulást látunk.

A hagyományos keretek meggyengülnek, de a helyükön új, akár rugalmasabb és egyedibb formák jelennek meg.

Ságvári Bence szabadidőről szóló tanulmánya meglepő stabilitással indít: a fiatalok bevallott szabadideje másfél évtized alatt alig változott, miközben a digitális eszközök alapjaiban formálták át annak tartalmát. A hétköznapi szabadidő inkább maradékidő, amelyet a munka és az életszakasz szab meg, a hétvégi viszont már a társadalmi pozíciót is tükrözi, azaz azt, hogy ki mit engedhet meg magának. A felnőtté válásban itt sem az elköltözés, hanem a gyermek születése hozza a valódi „törést”. A szabadidős típusok között a legaktívabbak, az úgynevezett „minden-evők”, a magaskultúra és a populáris szórakozás tereit egyaránt bejárják.

A közösségi részvételen 2024-ben is látszanak a Covid-19-járvány nyomai. Bartal Anna Mária és Gyorgyovich Miklós tanulmánya szerint csökkent az önkéntesek aránya, főleg a legfiatalabbak körében, és a fiataloknak csak kis része számol be tartós közösségi kötődésről. Az önkéntes tapasztalat azonban erős választóvonal, így akik már önkénteskedtek, jóval gyakrabban tartoznak valamilyen közösséghez, és a környezetükben elérhető lehetőségeket is jobban érzékelik.

A vallásosság átalakulása talán a legszemléletesebb példája a hagyományos keretek gyengülése és az új formák megjelenése közötti kettősségnek. Gyorgyovich Miklós és Rosta Gergely eredményei szerint az egyházasan vallásos önbesorolás visszaszorult, a keresztény és az ezoterikus hittételek elfogadottsága viszont 2016 óta egyaránt nőtt. A kettőt ötvöző, kevert hitvilág vált a leggyakoribb hívő formává, ám nem a vallástalanok, hanem éppen a vallásosabb fiatalok körében. A „maga módján” vallásosság így nem a hit hiányát, hanem annak egyéni újrarendezését jelzi.

A kapcsolódás közege ma elsősorban digitális. Székely Levente médiáról szóló tanulmánya azt követi végig, hogyan vált egy alapvetően offline életvilágban felnövő korosztály negyedszázad alatt digitálisan közvetített közösséggé. A közösségi média a tájékozódás, a kapcsolattartás és a szórakozás elsődleges terepe lett, a generatív mesterséges intelligencia pedig már információforrásként is megjelenik a fiatalok életében, új lehetőségekkel és új kockázatokkal. A legutóbbi adatfelvételek ugyanakkor a személyes, analóg kapcsolódás relatív felértékelődését is jelzik.

A nemzeti összetartozás a kötődések különleges terepe. Sullivan Ferenc és Kántor Zoltán tanulmánya szerint a magyarországi fiatalok nemzeti identitása stabil, a 15–34 évesek mintegy 85 százalékának azonban nincs közvetlen rokoni vagy baráti kapcsolata külföldi magyarokkal. A szerzők ezt a szimbolikus közelség és a kapcsolati távolság együttéléseként írják le, azaz a határon túli magyarság a fiatalok számára inkább az iskola, a kultúra és az utazások révén, semmint a mindennapi kapcsolataikban van jelen.

A kötet tanulmányaiból egy olyan nemzedék képe bontakozik ki tehát, amely vélhetően alkalmazkodóbb és realistább, mint azt a róla szóló közbeszéd gyakran feltételezi. A fiatalok nem fordultak el a családtól, a házasságtól vagy a nemzeti kö-

zössétől, és többségük a külföldi munkavállalást sem egyfajta „menekülőútnak” tekinti. Döntéseik a tartós bizonytalanság közegében inkább óvatosabbá és tudatosabbá váltak, a megváltozott élethelyzetekre adott válaszaik tehát lényegében racionális alkalmazkodási stratégiák is egyben. Ezzel együtt a kötet szinte mindegyik fejezete valamiképpen ugyanarra a módszertani és elméleti figyelmeztetésre tér vissza, miszerint az átlagos mutatók mögött továbbra is számottevő társadalmi egyenlőtlenségek húzódnak meg. A szülők iskolázottsága, a háztartás anyagi helyzete vagy épp a lakóhely olyan strukturáló tényezők, amelyek az iskolai előmeneteltől a szabadidős mintázatokon, az önkéntességen és az egészségmagatartáson át egészen a mentális jóllétig kirajzolják a fiatalok közötti törésvonalakat. Az egyes javuló átlagértékek így nem feltétlenül jelentik az esélyek kiegyenlítődsét minden esetben.

Adatainkat abban a reményben bocsátjuk a nyilvánosság rendelkezésére, hogy azok érdemben inspirálják a terület iránt elkötelezett szakemberek, oktatók és érdeklődők munkáját.

Végezetül ezúton fejezzük ki köszönetünket a kutatásban részt vevő több ezer fiatalnak, a kérdezőbiztosoknak, a terepmunkát lebonyolító magyarországi és külföldi partnerszervezeteknek, valamint a kötetet jegyző szerzőknek.

A szerkesztők

KISS-KOZMA GEORGINA¹ – PÁRI ANDRÁS²

A fiatalok párkapcsolata és családalapítási tervei 2024-ben

Absztrakt

A tanulmány a 15–34 éves magyar fiatalok párkapcsolati helyzetét, házassági és gyermekvállalási szándékait, valamint az ezekkel összefüggő társadalmi-demográfiai és élethelyzeti tényezőket vizsgálja a Magyar Fiatalok 2024 adatai alapján. Az elemzés súlyozott leíró statisztikákra, keresztábrás vizsgálatokra, khi-négyzet-próbákra és Cramer-féle V mutatókra, továbbá bináris logisztikus regressziós modellekre és klaszterelemzésre épül. Az eredmények szerint a családalapítás továbbra is meghatározó életcél a fiatalok körében: a jelenleg nem házas 15–34 évesek közel kétharmada házasságban képzei el a jövőjét, miközben a gyermekvállalási orientáció is összességében pozitív. A házassági szándék szorosan összefügg a párkapcsolati helyzettel, az életkorral és különösen a gyermekvállalásnak tulajdonított fontossággal. A tényleges és tervezett gyermekszám, valamint a partnerrel való együttélés egyaránt jelentős életkori és élethelyzetbeli különbségeket mutat, ami a családalapítás fokozatos későbbre tolódására utal. A párkapcsolatok kialakulását és a családalapítást nehezítő tényezők között – a korábbi vizsgálatokhoz hasonlóan, bár a sorrendben valamelyest eltérően – az anyagi és lakhatási problémák, a jövővel kapcsolatos bizonytalanság, az elköteleződés és a megfelelő partner megtalálásának nehézsége egyaránt jellemzik. Az eredmények összességében a családalapítás időzítésének és megvalósíthatóságának növekvő élethelyzeti függőségét jelzik, a család értékének tradicionális motívumai mellett. A családala-

¹ Igazgatóhelyettes, kutatásvezető, Ifjúságkutató Intézet; óraadó oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.

² Tudományos elnökhelyettes, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS); egyetemi tanársegéd, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.

pítási szándékok tényleges megvalósulása ezért a párkapcsolati stabilitás, valamint a lakhatási, munkaerőpiaci és egzisztenciális feltételek alakulásával együttesen értelmezhető.

Kulcsszavak: ifjúság, párkapcsolat, házasság, gyermekvállalás, családalapítás, termékenységi szándékok

Bevezetés

Az elmúlt évtizedet jellemzően a polikrízis fogalmával írhatjuk le, ugyanis Európának számos kihívással kellett megküzdenie. A gazdasági, migrációs, pandémiás válságok „fekete hattyú”-jelenséggént jelentek meg az európai társadalmak életében, ugyanakkor nem feledkezhetünk meg a digitális technológia és a demográfiai trendek hosszú távú következményeiről sem. Európa demográfiai helyzete hosszú ideje a termékenység alacsony szintjével írható le, amely jellemzően elmarad a népesség reprodukciójához szükséges kritikus szinttől. A termékenységi magatartás változása azonban nem áll meg Európa határánál, az ENSZ előrejelzései³ szerint ugyanis globális szintű folyamatról van szó. A nők ma világszerte átlagosan egy gyermekkel kevesebbet vállalnak, mint 1990 körül, ami azt is jelenti, hogy a teljes termékenységi arányszám egy nőre becsült értéke ma már nem sokkal a reprodukciós küszöb fölött, 2,25 körüli szinten van. Mindez annak is köszönhető, hogy a teljes termékenységi arányszám ma már a világ országainak több mint felében a népesség öfenntartásához szükséges szint alá süllyedt.⁴ Így tulajdonképpen egy globális szinten megjelenő új társadalmi jelenség tanúi lehetünk, s habár a termékenységi magatartás egy komplex kérdéskör, amelyet jelentős kulturális meghatározottság jellemez, a folyamat megértéséhez a szakma hasonló elméleti megközelítésekkel közelít.

Trendek

A demográfiai változások elméleti megközelítései: az elsőtől a harmadik demográfiai átmenetig

A termékenységi folyamatok értelmezésére irányuló széles körű hazai és nemzetközi szakirodalom sokfélesége arra utal, hogy a termékenység változásai aligha vezethetők vissza néhány általános magyarázó tényezőre, ennélfogva szinte le-

3 United Nations 2024.

4 Uo.

hetetlen egy teljes körű, átfogó elméleti modellt alkotni. Van de Kaa⁵ a *Population Studies* folyóiratban megjelent tanulmányában például a termékenységi kutatások meghatározó megközelítéseit párhuzamosan létező, többnyire egymással is versengő, a termékenység alakulása mögötti okok magyarázatának igényével fellépő irányzatokként írta le.

Ezen, Van de Kaa által „rögzített narratívákként” leírt elméleti irányzatok, kutatási megközelítések egyaránt magukban foglalják a természetes termékenységhez kapcsolódó klasszikus vagy kezdeti elméleteket, a termékenységi döntések gazdasági magyarázatait, valamint a termékenység és a halandóság összefüggéseire épülő megközelítéseket. Külön csoportot alkotnak a termékenységi magatartás társadalmi és pszichológiai elméletei, köztük a család szerepének átalakulását, illetve a gyermekeknek tulajdonított értékek változását középpontba állító elméletek, továbbá az innováció, az eszmék és a kulturális minták változását hangsúlyozó narratívák. A megközelítések sokfélesége nemcsak a termékenységi folyamatok összetettségére utal, hanem arra is rámutat, hogy az egyes elméletek magyarázóereje történeti korszakonként és társadalmi helyzetenként eltérő lehet. Van de Kaa ezért arra is felhívja a figyelmet, hogy egy minden régióra és történeti időszakra egyaránt érvényes termékenységi elmélet megalkotása nemcsak nehéz, hanem bizonyos tekintetben észszerűtlen vállalkozás is lenne.⁶

Az általánosan alkalmazható elméleti megközelítés korlátai ellenére a termékenység globális trendjének és hosszabb távú következményeinek feltárása régóta a demográfiai kutatások egyik központi törekvése. Jelentőségét mutatja, hogy a termékenység alakulása több tudományterület érdeklődésére is számít tartó társadalomtudományi kérdés: a demográfia mellett többek között a közgazdaságtan, a szociológia, a pszichológia és a politikatudomány is rendszeresen vizsgálja a változások mögött meghúzódó lehetséges okokat. Az összehasonlító elemzések lehetőségeit bővítik az egyre hosszabb időszakot és egyre több országot átfogó nemzetközi kutatási eredmények és adatbázisok. Közülük is kiemelkedik az ENSZ Gazdasági és Szociális Ügyek Főosztálya (DESA) által 1952 óta két-három évente közzétett, s rendszerint felülvizsgált jelentése, a *World Population Prospects*, amely globális demográfiai becsléseket és előrejelzéseket tartalmaz. A jelentés a demográfiai átmenet elemzési keretére támaszkodva nemcsak a világnépesség várható alakulásáról és csúcspontjáról nyújt információt, hanem lehetővé teszi az egyes országok és régiók eltérő népesedési pályáinak összehasonlítását is.⁷

5 Van de Kaa 1996.

6 Uo.

7 United Nations 2024.

Klasszikus demográfiai átmenetelmélet (FDT)

A klasszikus, más néven első demográfiai átmenet (*first demographic transition*, FDT) a halandóság és a termékenység tartós, történeti léptékű csökkenését írja le. A folyamat számos európai országban már a 18. században megfigyelhető volt, míg a fejlődő országok többségében még napjainkban sem zárult le. Az elmélet szerint az átmenet végén egy alacsony halandósággal és termékenységgel jellemezhető, állandó, ugyanakkor folyamatosan idősödő népesség alakul ki. A termékenység a népesség egyszerű reprodukciójához szükséges szint közelében stabilizálódik, vagyis átlagosan valamivel több mint két gyermeke születik egy nőnek, ennek eredményeképpen a népességnövekedés megáll, a születések és a halálozások száma pedig hosszabb távon egyensúlyba kerül. Ezzel párhuzamosan a születéskor várható élettartam meghaladja a 70 évet, és a népesség fenntartásához demográfiai értelemben nincs szükség a folyamatos bevándorlásra. A háztartásokat elsősorban a házastársakból és gyermekeikből álló nukleáris családtípus dominanciája jellemzi.⁸

Ezek a várakozások jellemezték leginkább az 1970-es évek elejét. Azonban az 1960-as évek *baby boom* időszakát⁹ az 1970-es évek *baby bust* korszaka¹⁰ követte, ami megkérdőjelezte azt a korábbi várakozást, amely szerint a termékenység a reprodukciós szint környékén stabilizálódik, s egyúttal rákényszerítette a szakértőket a korábbi elméleteik újragondolására.¹¹

A második demográfiai átmenet elmélete (SDT)

A Lesthaeghe és Van de Kaa által 1986-ban kidolgozott második demográfiai átmenetelmélet (*second demographic transition*, SDT) nem vélelmezi az FDT által leírt új demográfiai egyensúly szükségszerű kialakulását.¹² Az elmélet szerint a társadalmi és kulturális változások inkább a házasságtól eltérő együttélési formák elterjedéséhez, a házasságkötés és a gyermekvállalás korábban szoros kapcsolatának fellazulásához, ebből adódóan pedig tartósan a reprodukciós szint alatti termékenységhoz vezethetnek. A stacionárius népesség ennél fogva nem tekinthető a demográfiai átmenet szükségszerű végállomásának.¹³

Az SDT két, egymással szorosan összefüggő, mélyreható kulturális változást állít középpontba: a termékenységi magatartás módosulását, valamint a családi és

⁸ Lesthaeghe 2014.

⁹ A *baby boom* kifejezés azt a korszakot írja le, amikor az 1950-es években Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a születések száma robbanásszerűen megnövekedett. Magyarországon a természetes szaporodás ütemének mesterséges felfokozását magával hozó 1950 és 1956 közötti időszak népesedéspolitikája Ratkó-korszakként vált ismertté a köztudatban.

¹⁰ A *baby bust* kifejezés a születésszámnak az 1960-as években, Nyugat-Európában tapasztalható hirtelen csökkenésére utal.

¹¹ Lesthaeghe 2014.

¹² Lesthaeghe–Van de Kaa 1986; Lesthaeghe 2020; Van de Kaa 1987.

¹³ Lesthaeghe–Surkyn 1988; Lesthaeghe 1995.

párkapcsolati minták átalakulását.¹⁴ A demográfiai folyamatokat tehát a tradicionális társadalomból a modern, majd posztindusztriális társadalomba történő átmenet következményeiként értelmezi. Az elmélet szerint a párkapcsolatokkal, a családdal és a gyermekvállalással kapcsolatos magatartás változásainak¹⁵ háttérében elsősorban az értékrend átalakulása áll. A helyi és vallási közösségek gyengülésével az általuk közvetített hagyományos normák és értékrend is veszített erejéből, miközben felértékelődött az önmegvalósítás, önkiteljesedés, valamint az egyéni autonómia jelentősége. A hangsúly ezáltal fokozatosan a családi és közösségi kötelezettségekről az egyéni életcélokra és választási lehetőségekre helyeződött át.¹⁶ Ezzel párhuzamosan megnőtték a párkapcsolatok minőségével, valamint a partnerrel szemben támasztott elvárások, ez pedig a kapcsolatok gyengüléséhez vezetett. A párkapcsolatok egyre inkább az érzelmi elégedettség és az egyéni önkiteljesedés forrásává váltak, ami ugyanakkor azok felbomlásának társadalmi elfogadottságát is növelte. Mindezekből fakadóan fokozatosan átalakultak a párkapcsolati stratégiák, és színesebbé váltak az egyéni életutak is. Fokozatosan teret nyertek a házasságnál kisebb elköteleződéssel és kötöttségekkel járó együttélési formák (például az élettársi kapcsolatok), miközben gyakoribbá vált a házasságkötés és a gyermekvállalás későbbi életkorra halasztása. Ezek az életformák és döntések fokozatosan társadalmilag is egyre elfogadottabbá váltak.¹⁷

Mindez egybeesik Philippe Ariès gondolatmenetével is, amelyet a francia történész többek között az 1980-ban megjelent *Two Successive Motivations for the Declining Birth Rate in the West* című tanulmányában fejtett ki. Ariès a termékenységi magatartásban bekövetkezett változást részben a gyermeknevelésbe fektetett egyre nagyobb érzelmi és anyagi befektetéssel magyarázta. A kevesebb gyermek vállalását ebben az értelemben a gyermekek „minőségébe”, vagyis jóllétébe, nevelésébe és társadalmi érvényesülésébe történő fokozott befektetés ösztönözte. Ariès ezért ezt az időszakot a „gyermekkirályok koraként” jellemezte. A gyermek jóllétére irányuló altruista motiváció a második demográfiai átmenet során sem tűnik el, de veszített korábbi dominanciájából. A gyermekvállalás az SDT elméletén belül egyre inkább a felnőttkori önmegvalósítás egyik lehetséges formájává vált, amely egyéb életstílussal és életcéllal is versenybe kerülhet. Az utódokra fókuszáló

¹⁴ Kapitány 2015.

¹⁵ Spéder megállapítása szerint a termékenységi magatartást egyre nagyobb fokú heterogenitás jellemzi. Ez a sokféleség a gyermekvállalás három meghatározó dimenziójában, vagyis annak időzítésében, a vállalt gyermekek számában és a gyermekvállaláshoz kapcsolódó párkapcsolati formákban egyaránt megmutatkozik. Bár az egyes országokban továbbra is meghatározható a gyermekvállalás modális életkora, a születések egyre kevésbé összpontosulnak az életút egy jól körülhatárolható szakaszára. A gyermekvállalás időzítése tehát individualizáltabbá vált, és a korábbinál nagyobb mértékben függ az egyéni élethelyzettől, lehetőségektől és döntésektől (Spéder 2019).

¹⁶ Spéder 2019.

¹⁷ Kapitány 2015.

altruista elem tehát nem tűnt el, nagyobb hangsúlyt kap a partnerek közötti kapcsolat minősége és az egyéni életcélok megvalósítása.¹⁸

Az SDT az első demográfiai átmenet klasszikus változatával szemben nem a népesség hosszú távú stabilizálódását vetíti előre, hanem a népesség csökkenő fertilitását prognosztizálja abban az esetben, ha tartósan a reprodukciós szint alá süllyed a termékenység, s mindezt nem orvosolják új, úgynevezett pótló migrációval (*replacement migration*). Az alacsonyabb termékenység és a várható élettartam növekedése pedig a társadalmak korszerkezetének átalakulásához, még erőteljesebben az idősebbek irányába történő elbillenéséhez vezethet. A bevándorlás pedig önmagában nem képes tartósan megállítani a népességgöregedést, mivel a bevándorlók is idősödnek, termékenységi magatartásuk pedig rendszerint néhány nemzedéken belül közelít a befogadó társadaloméhoz. A népességszám bevándorlás általi hosszabb távú fenntartása ezért folyamatos migrációt feltételezhet, amely egyúttal növeli a társadalmak kulturális és etnikai sokszínűségét. Az SDT-elmélet szerint tehát olyan új, összetett társadalmi kihívások várhatóak, mint a népesség további elöregedése és bizonyos esetekben fogyása, a bevándorlók társadalmi integrációja, a kulturális sokféleség kezelése, valamint a párkapcsolati és családi életutak növekvő változatossága és kisebb stabilitása.¹⁹

A harmadik demográfiai átmenet elmélete

Coleman²⁰ szerint sem az első, sem pedig a második demográfiai átmenet elmélete nem foglalkozik mélységében a migráció kérdésével, sem pedig annak a népesség nemzeti és etnikai összetételére gyakorolt hatásával. A harmadik demográfiai átmenet fogalmával ezért azt a hosszú távú folyamatot írja le, amelyben a befogadó ország tartósan alacsony termékenysége és a nagyarányú bevándorlás együttesen nemcsak a népesség számának alakulását és a társadalom korszerkezetét, hanem etnikai és kulturális összetételét is megváltoztatja. Míg az első demográfiai átmenet középpontjában a halandóság és a termékenység csökkenése, a másodikban pedig a párkapcsolati formák, a családalapítás és a gyermekvállalási magatartás pluralizálódása áll, addig a harmadik átmenet a bevándorló és külföldi eredetű népesség arányának tartós növekedésére helyezi a hangsúlyt. Coleman megközelítésében tehát a tartósan alacsony termékenység és a magas bevándorlás jelenti a harmadik demográfiai átmenet két alapvető előfeltételét. A befogadó ország alacsony termékenysége az őshonos népesség fogyásához és elöregedéséhez vezet, a nagyarányú bevándorlás pedig részben vagy egészben ellensúlyozhatja ezt a létszámcsökkenést. Ha viszont a társadalom népességszámát hosszabb időn keresztül bevándorlással tartják fenn, akkor szükségszerűen növekszik a bevándorló háttérű

¹⁸ Ariès 1962; 1980; Lesthaeghe 2014.

¹⁹ Lesthaeghe 2014.

²⁰ Coleman 2006.

népesség aránya, különösen akkor, ha annak korszerkezete fiatalabb, termékenysége pedig magasabb az őshonos népességénél. A következmények túlmutatnak a demográfiai mutatók alakulásán, ugyanis mindez hatással lehet a társadalom kulturális és vallási szerkezetére, identitására, intézményrendszerére, valamint a társadalmi integrációval és kohézióval kapcsolatos kihívásokra is. Coleman harmadik demográfiai átmenetre vonatkozó felvetése ugyanakkor nem tekinthető az első két átmenethez hasonlóan általánosan elfogadott, végleges elméletnek, sokkal inkább olyan értelmezési keretet nyújt, amely felhívja a figyelmet arra, hogy az alacsony termékenység demográfiai következményei nem érthetők meg a nemzetközi migráció és az abból fakadó népességszerkezeti változások figyelembevétele nélkül.²¹

Coleman elméletének aktualitását az ENSZ 2024-ben megjelent jelentésében felvázolt előrejelzések is alátámasztják. A *World Population Prospects 2024* szerint 2054-ig ötvenkettő, 2100-ig pedig hatvankettő országban és térségben – többek között Ausztráliában, Kanadában és az Amerikai Egyesült Államokban – a bevándorlás válhat a népességnövekedés legfontosabb hajtóerejévé. Továbbá ötven országban és térségben a bevándorlás várhatóan mérsékli majd a tartósan alacsony termékenységből és az elöregedett korszerkezetből fakadó népességcsökkenést. Azokban az országokban pedig – például Olaszországban és Németországban –, amelyek népességszáma már elérte a csúcspontját, ez a fordulópont bevándorlás nélkül korábban következett volna be.²² Mindez arra utal, hogy az alacsony termékenység és a nemzetközi migráció együttes vizsgálata nem csupán Coleman elméleti felvetése szempontjából fontos, hanem a 21. századi népesedési folyamatok értelmezéséhez is megkerülhetetlen.

A magyarországi demográfiai folyamatok alakulása 2010 után

Az elmúlt másfél évtized magyarországi demográfiai folyamatait kedvező és kedvezőtlen tendenciák egyaránt jellemezték. A 2010-es években emelkedett a termékenység, nőtt a házasságkötések és a házasságban született gyermekek aránya, miközben a válások száma csökkent. A 2020-as évek elején azonban e kedvező folyamatok iránya megváltozott: visszaesett a termékenység és a születések száma, valamint mérséklődött a házasságkötési hajlandóság is.

Magyarországon a teljes termékenységi arányszám a 2011-ben mért történelmi mélypontról, 1,23-ról 2021-re 1,61-ra emelkedett.²³ Ezzel szemben az Európai Unióban (EU27) 2010 és 2023 között 1,57-ről 1,38-ra csökkent a mutató értéke. Ugyanebben az időszakban mindössze négy tagállamban – köztük Magyarországon – emelkedett, két tagállamban változatlan maradt, huszonegy tagállamban pe-

²¹ Coleman 2006.

²² United Nations 2024.

²³ KSH 2026a.

dig csökkent az egy nőre jutó átlagos gyermekszám.²⁴ E folyamatok következtében Magyarország, amely 2011-ben még az Európai Unió legalacsonyabb termékenyséű tagállamai közé tartozott, 2023-ra a harmadik legtermékenyebb ország lett a tagállamok rangsorában. A magyarországi emelkedő tendencia azonban 2021 után megfordult, s a teljes termékenységi arányszám 2025-re 1,31-re csökkent. Ez még mindig meghaladja a 2011-es történelmi minimumot, de már jelentősen elmaradt a négy évvel korábbi csúcstól.²⁵

A termékenység csökkenése a születések számában is megmutatkozik. Magyarországon 2010-ben 90 335 gyermek született, ezt követően a születésszám (ingadozások mellett) 2021-re 93 039-re emelkedett. Azóta azonban folyamatos visszaesés figyelhető meg: 2022-ben 88 491, 2023-ban 85 225, 2024-ben 77 511, 2025-ben pedig már csak 72 017 gyermek jött világra. A 2021 és 2025 közötti négy év alatt az éves születésszám 21 000-rel, közel 23 százalékkal csökkent. A születésszám alakulását a termékenység változása mellett a szülőképes korú nők létszámának hosszú ideje tartó csökkenése is érdemben befolyásolja. A KSH adatai szerint a 15–49 éves nők száma 2024-ben 42 000 fővel csökkent. A kedvezőtlen korszerkezet hatását jól mutatja, hogy habár 2024-ben a születések száma a korábbi mélypontot jelentő 2011. évinél is alacsonyabb volt, a termékenység szintje így is 12 százalékkal meghaladta a tizenhárom évvel korábbi szintet. A KSH számítása szerint, ha a termékenység a 2011-es szinten maradt volna, 2024-ben mindössze körülbelül 68 300 gyermek született volna, vagyis 9 200-zal kevesebb a tényleges 77 511-nél. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)²⁶ becslése szerint továbbá ha a termékenységi arányszám 2012 és 2024 között minden évben a korábbi, egy nőre jutó 1,23-as szinten maradt volna, akkor ebben az időszakban összesen mintegy 196 000-rel kevesebb gyermek született volna. A születésszám visszaesése tehát nem kizárólag a termékenységi magatartás változásával magyarázható, hanem a szülőképes korú nők tartós létszámcsökkenésével is összefügg.²⁷

Fontos változásként figyelhető meg, hogy a gyermekvállalás egyre kevésbé kapcsolódik a hagyományos értelemben vett, 15–29 éves kor között meghatározott ifjúsági életszakaszhoz. Míg a rendszerváltás idején még a 25 év alatti nők hozták világra az újszülöttek több mint felét, 2024-ben a megszületett gyermekek több mint fele már 30 éves vagy idősebb anyától született. A gyermekvállalás időzítésének átalakulását jól mutatja, hogy a nők átlagos életkora első gyermekük születésekor az 1990-ben mért 23,0 évről 2024-re 29,4 évre emelkedett (2025-ben pedig 29,5). A családalapítás és az első gyermek vállalása tehát napjainkra jellem-

²⁴ KINCS 2025.

²⁵ KSH 2025; 2026a; Eurostat 2025.

²⁶ KINCS 2026.

²⁷ KSH 2025; 2026a.

zően arra az életkorra tolódott, amikor három évtizeddel korábban szinte már befejezték azt.²⁸

A házasságkötések számában a születésekéhez hasonló, hullámzó tendencia figyelhető meg. Az 1980-as évek elején még évente 75–80 000 pár kötött házasságot Magyarországon, ezt követően azonban hosszabb távú, szinte folyamatos csökkenés bontakozott ki. A folyamat 2010-ben érte el mélypontját, amikor mindössze 35 500 házasságkötés történt. Ezt egy növekvő tendencia követte, amelynek eredményeként 2021-ben 72 000-re nőtt a házasságkötések száma, ez egyúttal közel négy évtized legmagasabb értékét is jelentette. Majd ismét fordult a trend, és 2024-ben már csak 46 600 pár kötött házasságot. A 2019 és 2021 közötti látványos emelkedés elsősorban az első alkalommal házasságra lépők számának növekedéséből fakadt, és a 2022–2024 közötti visszaesés is főként ebben a körben volt tapasztalható. A házasulók életkor szerinti összetételét vizsgálva a legnagyobb, mintegy 25 százalékos csökkenés a 30–34 éves nők körében következett be, de szintén komoly, mintegy 16 százalékos visszaesés volt tapasztalható a 35–39 éves nők körében. Ezzel szemben a 20–29 évesek körében mindkét nem esetében kismértékben emelkedett a házasságkötések száma.²⁹

A KINCS 2021-ben végzett termékenységtudatosság-felmérése szerint a 21–35 évesek többsége legalább két gyermeket szeretne. Az eredményeket a Hungarostudy 2021-es adatfelvétele is megerősítette.³⁰ A termékenységtudatosság-vizsgálat szerint a gyermektelen fiatalok első gyermekük születését átlagosan 30,5, az utolsót 34,6 éves korukra tervezték, miközben 59 százalék a 25–29, 25 százalék pedig a 20–24 éves kort tartotta ideálisnak a nők gyermekvállalására. A termékenységtudatosság ugyanakkor hiányosnak bizonyult: mindössze 51 százalék tudta, hogy a nők legtermékenyebb időszaka 20–24 éves korra esik, csak 16 százalék ismerte fel, hogy a női termékenység nagymértékű csökkenése már 35–39 éves korban megkezdődik, és csupán 20 százalék tudta, hogy a férfiak nemzőképessége már 40–44 éves kortól csökken. A válaszadók mindössze 24 százaléka becsülte helyesen 30–39 százalékra az egy hónapon belüli teherbeesés valószínűségét, és ugyanekkora arány ismerte a hazai lombikkezeltetések tényleges, 20–29 százalékos sikerességét. Az eredmények jelentős eltérést jeleznek a gyermekvállalási tervek és a biológiai lehetőségekre vonatkozó ismeretek között, ami csökkentheti a kívánt gyermekszám megvalósulásának esélyét.³¹

²⁸ KSH 2025; 2026b.

²⁹ KSH 2025.

³⁰ Kapdebo et al. 2022.

³¹ Vesztergom et al. 2021.

Aktuális eredmények

Elemzésünk a 15–34 éves fiatalok párkapcsolati helyzetét, házassági és gyermekvállalási szándékait, valamint az ezekkel összefüggő társadalmi-demográfiai tényezőket vizsgálja. Az eredmények bemutatása során súlyozott leíró statisztikákat és kereszttáblás elemzéseket alkalmazunk, az összefüggések statisztikai szignifikanciáját khi-négyzet-próbával, erősségét Cramer-féle V mutatóval értékeljük, míg a házassági szándék önálló magyarázó tényezőinek feltárására bináris logisztikus regressziós modelleket használunk. A fiatalok párkapcsolatait nehezítő tényezőkről alkotott vélemények mögötti összetettebb mintázatok feltárására klaszterelemzést végzünk, amelynek segítségével egymástól tartalmilag elkülönülő véleményítípusokat azonosítunk, majd ezek társadalmi-demográfiai jellemzőit is összehasonlítjuk.

A kétváltozós eredmények értelmezésekor ugyanakkor figyelembe kell venni a csoportok eltérő összetételét is: így például a partnerrel együtt élők és a partnerrel együtt nem élők házasságkötési szándékában megfigyelhető nyers különbség részben a két csoport eltérő életkori összetételével magyarázható, ezért a többváltozós elemzések annak vizsgálatát is lehetővé teszik, hogy az összefüggések az életkor és más releváns háttértényezők kontrollálása mellett is fennmaradnak-e.

A házasság szerepe a fiatalok körében

A házasság továbbra is többségi preferencia a fiatalok körében, de az életkorral jelentősen csökken a még nem házasok házassági szándéka; a kimutatott társadalmi-demográfiai különbségek statisztikailag szignifikánsak, ugyanakkor hatásméretük gyenge.

1. táblázat: Házassági szándék a – jelenleg nem házas – 15–34 évesek körében, 2024

Változó	Kategória	n	Nem összesen (%)	Igen összesen (%)	χ^2 (df)	p	Cramer's V
Nem	Férfi	1927	40,0	60,0	23.306 (3)	<0,001	0,08
	Nő	1653	34,1	65,9			
Korcsoport	15–19 éves	952	32,6	67,4	67.709 (9)	<0,001	0,08
	20–24 éves	985	33,4	66,6			
	25–29 éves	883	39,5	60,5			
	30–34 éves	760	45,6	54,4			

Változó	Kategória	n	Nem összesen (%)	Igen összesen (%)	χ^2 (df)	p	Cramer's V
Településtípus	Budapest	740	37,3	62,7	40.574 (9)	<0,001	0,06
	Megyei jogú város / megyeszékhely	758	30,1	69,9			
	Város	1055	40,1	59,9			
	Község	1027	39,7	60,3			
Iskolai végzettség	Alapfok	1536	38,6	61,4	41.832 (6)	<0,001	0,08
	Középfok	1475	37,4	62,6			
	Felsőfok	569	33,5	66,5			
Együttélés	Nem él együtt partnerrel	2837	36,0	64,0	65.290 (3)	<0,001	0,14
	Együtt él partnerrel	703	41,9	58,1			
Összesen	Összesen	3580	37,3	62,7			

Forrás: saját szerkesztés

A súlyozott eredmények alapján a jelenleg nem házas 15–34 éves fiatalok körében erős a házasság iránti orientáció: az érdemi választ adók 62,7 százaléka inkább vagy biztosan szeretne házasságban élni (41,1 százalék „inkább igen”, 21,6 százalék „biztosan igen”), míg 37,3 százalék inkább vagy biztosan elutasítja azt. A házasság tehát továbbra is többségi életforma-preferencia, bár a határozott házassági szándék jóval alacsonyabb az általános pozitív viszonyulásnál.

Nemek szerint szignifikáns, de gyenge különbség mutatkozik ($\chi^2(3) = 23,306$; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,081$): a nők 65,9 százaléka, a férfiak 60,0 százaléka szeretne házasságban élni. A „biztosan igen” válasz aránya a nőknél 24,8 százalék, a férfiaknál 18,9 százalék.

Az életkorral szintén szignifikánsan csökken a házassági szándék ($\chi^2(9) = 67,709$; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,079$). A házasságot tervezők aránya a 15–19 éveseknél 67,4 százalék, a 20–24 éveseknél 66,6 százalék, a 25–29 éveseknél 60,5 százalék, a 30–34 éveseknél pedig 54,4 százalék. A „biztosan igen” válasz a 20–24 éveseknél 26,1 százalék, a 30–34 évesek körében pedig már csak 15,7 százalék. Mivel keresztmetszeti adatokról van szó, ebből oksági kapcsolat nem állapítható meg.

Településtípus szerint is szignifikáns, de gyenge az összefüggés ($\chi^2(9) = 40,574$; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,061$). A házasságot tervezők aránya a megyei jogú városokban és megyeszékhelyeken a legmagasabb (69,9 százalék), Budapesten 62,7 százalék, a többi városban 59,9 százalék, a községekben 60,3 százalék. Egyértelmű főváros-vidék lejtő tehát nem figyelhető meg.

Az iskolai végzettség szerinti eloszlás szintén szignifikáns ($\chi^2(6) = 41,832$; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,076$): az inkább vagy biztosan házasságot tervezők ará-

nya az alapfokú végzettségűeknél 61,4 százalék, a középfokúaknál 62,6 százalék, a felsőfokúaknál 66,5 százalék, utóbbiaknál a „biztosan igen” aránya 27,8 százalék. Kétértékű változóvá összevonva azonban a végzettségi különbség már nem szignifikáns ($\chi^2(2) = 4,572$; $p = 0,102$), ezért inkább a szándék intenzitásában, mint általában a házassági hajlandóságban mutatható ki eltérés.

A legerősebb kapcsolatot az együttélési helyzet mutatja ($\chi^2(3) = 65,290$; $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,136$). A partnerrel együtt nem élők 64,0 százaléka, az együtt élők 58,1 százaléka tervez házasságot. Az együtt élők 31,5 százaléka válaszolt „inkább nemmel”, szemben a nem együtt élők 20,1 százalékával, míg a „biztosan igen” aránya 14,7, illetve 23,3 százalék. Ez arra utal, hogy az együttélés nem minden esetben a házasság közvetlen előszobája, hanem önálló tartós párkapcsolati forma is lehet.

Azt a következtetést vonhatjuk le, hogy jelenleg a nem házas 15–34 éves fiatalok közel kétharmada házasságban képzelel a jövőjét, de csak valamivel több mint ötöde teljes bizonyossággal. A házassági orientáció erősebb a nőknél és a fiatalabb korcsoportokban, míg a településtípus és az iskolai végzettség szerepe kisebb. A legerősebb összefüggést az együttélési státusz mutatja, de valamennyi Cramer's V érték alacsony (0,061–0,136), ezért a statisztikai szignifikancia nem jelent erős társadalmi meghatározottságot.

Különösen figyelemreméltó, hogy míg a 15–24 évesek mintegy kétharmada tervez házasságot, a 30–34 éves, még nem házas fiatalok körében ez az arány már csak 54,4 százalék. A házassági szándékot ezért vélhetően több élethelyzeti és társadalmi tényező együttesen alakítja. Ennek vizsgálatára következő lépésként bináris logisztikus regressziót alkalmaztunk.

2. táblázat: A házassági szándékot magyarázó súlyozott bináris logisztikus regressziós modellek, 2024³²

Prediktor	1. modell OR (95% CI)	2. modell OR (95% CI)	3. modell OR (95% CI)
Nem			
Férfi (ref.)	1,00	1,00	1,00
Nő	1,26 (1,10–1,45)***	1,30 (1,12–1,50)***	1,04 (0,88–1,25)
Korcsoport			
15–19 éves (ref.)	1,00	1,00	1,00

³² * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Ref. = referenciakategória; OR = esélyhányados; CI = konfidenciaintervallum. 1. modell: nem, korcsoport, településtípus, iskolai végzettség. 2. modell: 1. modell + párkapcsolati helyzet, főtevékenység, gyermek megléte, anyagi elégedettség. 3. modell: 2. modell + a gyermekvállalás fontossága. A modellek a saját maximális érvényes mintájukon készültek: M1: $n = 3580$; M2: $n = 3426$; M3: $n = 3377$; formális modell-összehasonlításához azonos elemzési minta szükséges.

Prediktor	1. modell OR (95% CI)	2. modell OR (95% CI)	3. modell OR (95% CI)
20–24 éves	0,89 (0,73–1,09)	0,99 (0,78–1,27)	0,92 (0,68–1,25)
25–29 éves	0,66 (0,54–0,81)***	0,77 (0,59–1,02)	0,74 (0,53–1,05)
30–34 éves	0,50 (0,41–0,62)***	0,63 (0,47–0,84)**	0,67 (0,47–0,97)*
Településtípus			
Budapest (ref.)	1,00	1,00	1,00
Megyei jogú város / megyeszékhely	1,36 (1,09–1,69)**	1,07 (0,85–1,34)	1,44 (1,09–1,89)**
Város	0,88 (0,72–1,07)	0,81 (0,66–0,99)*	0,89 (0,70–1,14)
Község	0,92 (0,75–1,12)	0,80 (0,65–0,99)*	0,96 (0,74–1,24)
Iskolai végzettség			
Alapfok (ref.)	1,00	1,00	1,00
Középfok	1,08 (0,92–1,27)	1,04 (0,88–1,23)	0,96 (0,78–1,19)
Felsőfok	1,52 (1,22–1,89)***	1,38 (1,09–1,76)**	1,20 (0,91–1,58)
Párkapcsolati helyzet			
Nincs párkapcsolata (ref.)	–	1,00	1,00
Van párkapcsolata, nem élnek együtt	–	3,06 (2,50–3,74)***	2,24 (1,77–2,85)***
Együtt él partnerével	–	1,43 (1,16–1,75)***	0,97 (0,76–1,23)
Főtevékenység			
Tanul (ref.)	–	1,00	1,00
Dolgozik	–	0,55 (0,44–0,69)***	0,66 (0,50–0,87)**
Egyik sem	–	0,48 (0,33–0,71)***	0,40 (0,25–0,63)***
Gyermek			
Nincs vér szerinti gyermeke (ref.)	–	1,00	1,00
Van vér szerinti gyermeke	–	0,94 (0,75–1,18)	0,44 (0,34–0,57)***
Anyagi elégedettség			
1 ponttal magasabb érték	–	1,09 (1,02–1,17)**	0,99 (0,92–1,08)

Prediktor	1. modell OR (95% CI)	2. modell OR (95% CI)	3. modell OR (95% CI)
Gyermekvállalás fontossága			
Egyáltalán nem fontos (ref.)	–	–	1,00
Inkább nem fontos	–	–	2,42 (1,53–3,83)***
Inkább fontos	–	–	24,95 (16,57–37,55)***
Nagyon fontos	–	–	67,16 (43,68–103,27)***
Modellmutatók			
Súlyozott n	3580	3426	3377
Nagelkerke R ²	0,034	0,098	0,423

Forrás: saját szerkesztés

A bináris logisztikus regressziós modellek alapján a házassági szándék társadalmi-demográfiai meghatározottsága mérsékelt, ugyanakkor több jól értelmezhető mintázat figyelhető meg. Az első modellben a nők nagyobb eséllyel szeretnének házasságban élni, mint a férfiak (OR = 1,26), míg a 30–34 évesek házassági szándékának esélye mintegy fele a 15–19 éveseknek (OR = 0,50). Ez arra utal, hogy a házasság a fiatalabb életkorban még erősebben jelenik meg jövőbeni életcélként, míg a harmincas éveik elején még nem házas személyek között nagyobb arányban lehetnek olyanok, akik tartósan más párkapcsolati életformát választanak.

A párkapcsolati és élethelyzeti tényezők bevonásával a legerősebb kapcsolat a párkapcsolati státusznál jelenik meg. Azok, akiknek van párkapcsolatuk, de még nem élnek együtt partnerükkel, több mint háromszoros eséllyel szeretnének házasságot a párkapcsolattal nem rendelkezőkhöz képest (OR = 3,06). Ez arra utal, hogy ebben az élethelyzetben a házasság konkrét következő életútlépésként jelenik meg. Az együtt élők esetében ez az összefüggés – a párkapcsolati státusz és házassági szándék között – már lényegesen mérsékeltebb (OR = 1,43), ami azt jelezheti, hogy az együttélés egyesek számára a házassághoz vezető átmeneti szakasz, mások számára viszont önálló, alternatív párkapcsolati forma.

A főtevékenység alapján a dolgozók (OR = 0,55), illetve a sem nem tanuló, sem nem dolgozó fiatalok (OR = 0,48) kisebb eséllyel terveznek házasságot, mint a tanulók. Ennek hátterében valószínűleg életciklusbeli különbségek állnak: a tanulók számára a házasság még inkább jövőbeni, normatív életcélként jelenhet meg, míg a munkába állással a párkapcsolati és anyagi döntések konkrétabbá válnak. Az anyagi helyzettel való elégedettség egyponstos növekedése a második modellben mintegy 9 százalékkal növeli a házassági szándék esélyét (OR = 1,09), vagyis a kedvezőbb szubjektív anyagi helyzet mérsékeltén támogatja a házassági terveket.

A harmadik modell legfontosabb eredménye a gyermekvállalás fontosságának rendkívül erős kapcsolata a házassági szándékkal. A gyermekvállalást „inkább fontosnak” tartók házassági szándékának esélye közel huszonötszörös, a „nagyon fontosnak” tartóké pedig több mint hatvanhétszeres azokhoz képest, akik számára a gyermekvállalás egyáltalán nem fontos. A Nagelkerke-féle pseudo- R^2 ennek hatására 0,034-ről, illetve 0,098-ról 0,423-ra emelkedik. Ez arra utal, hogy a házassági szándék mindenekelőtt egy tágabb családalapítási értékorientáció része.

A három modell alapján azt látjuk, hogy a házassági szándék leginkább az életútban elfoglalt helyzettel és a családalapítási orientációval függ össze. A nem, a végzettség és az anyagi elégedettség önálló hatása nagyrészt megszűnik, amikor a modellben a gyermekvállalással kapcsolatos attitűdöket is figyelembe vesszük. Ez arra utal, hogy e háttérváltozók és a házassági szándék közötti kapcsolat részben a családhoz és gyermekvállaláshoz kötődő értékeken keresztül érvényesülhet. A házasság tehát továbbra is fontos életcél, de nem minden párkapcsolati életút szükségszerű végpontja.

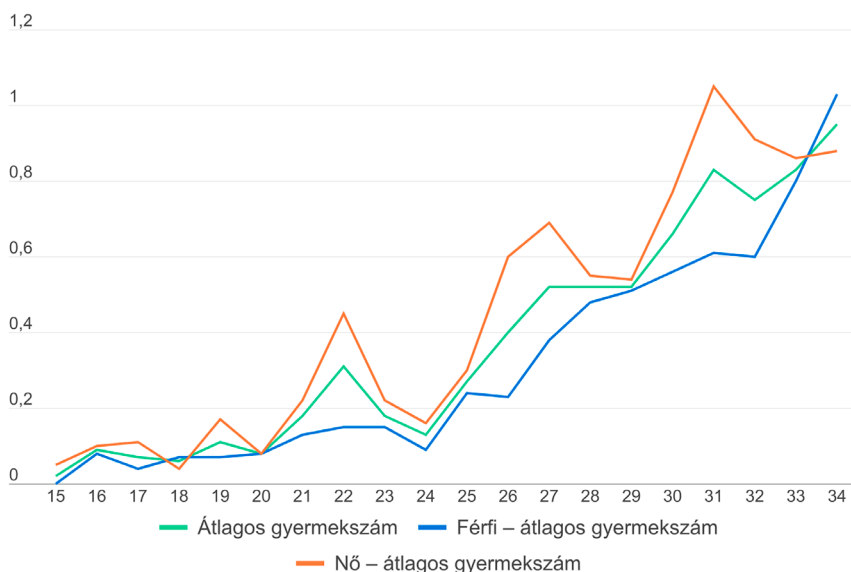
Gyermekvállalással kapcsolatos tényezők és vágyak

A 15–34 éves életkori szakaszon belül a gyermekvállalás és a párkapcsolati együttélés nagyon erősen életkorhoz kötött, miközben a szülői életmintához való viszony jóval kevésbé lineárisan változik. A fiatal népességben – az adatfelvétel szerint – az átlagos gyermekszám 0,41 gyermek/fő. Ez természetesen erősen összefügg azzal, hogy a vizsgált korosztály jelentős része még a gyermekvállalás előtti életszakaszban van, a termékenységi szándékok még nem tekinthetők befejezettnek. A fiatalok átlagosan 1,79 gyermeket szeretnének összesen.

Korévek szerint pedig nagyon világosan emelkedő tendencia rajzolódik ki. A 15–20 évesek körében az átlagos gyermekszám még lényegében 0 körüli, majd a húszas évek második felétől gyorsul fel: míg a 20 évesek körében még 0,08, addig 27 évesen 0,52, 30 évesen 0,66, 34 évesen pedig már 0,95 gyermek jut egy főre. Ezzel párhuzamosan a partnerrel vagy házastárssal együtt élők aránya is jelentősen növekszik: a 15–19 évesek körében mindössze 2,5 százalék, a 20–24 éveseknél 24,7 százalék, a 25–29 éveseknél 52,7 százalék, a 30–34 évesek körében pedig már 70,6 százalék. Tehát az életútban ez a két évtizedes szakasz egy meglehetősen világos családalapítási átmenettel azonosítható. A 15–20 éves időszakot még a szülői háztartásban élés, minimális párkapcsolati együttélés és gyakorlatilag gyermek nélküli állapot jellemzi. A 21–25 év közötti időszak átmeneti szakasz, majd 25–30 éves kor között jelentősen megnő a partnerrel való összeköltözés és a gyermekvállalás aránya. A 30–34 éves korcsoportban pedig már tízből heten élnek párkapcsolatban, és jellemzően közel egy gyermek is van már a háztartásban. Ezzel párhuzamosan a tervezett gyermekszám is fokozatosan emelkedik az életkorral: a 15–19 évesek átlagosan 1,67, a 20–24 évesek 1,76, a 25–29 évesek 1,80, míg a 30–34 évesek már 1,88 gyermeket szeretnének. A családalapítás előrehaladásával tehát nemcsak

a tényleges gyermekszám növekszik, hanem a gyermekvállalási tervek is valamelyest magasabbá válnak. Ezt erősíti a párkapcsolati helyzet szerinti különbség is: a nőtlenek és hajadonok átlagosan 1,62, az élettársi kapcsolatban élők 1,95, a házasok pedig 2,15 gyermeket terveznek.

1. ábra: Átlagos gyermekszám, nemek szerint, korévenként³³

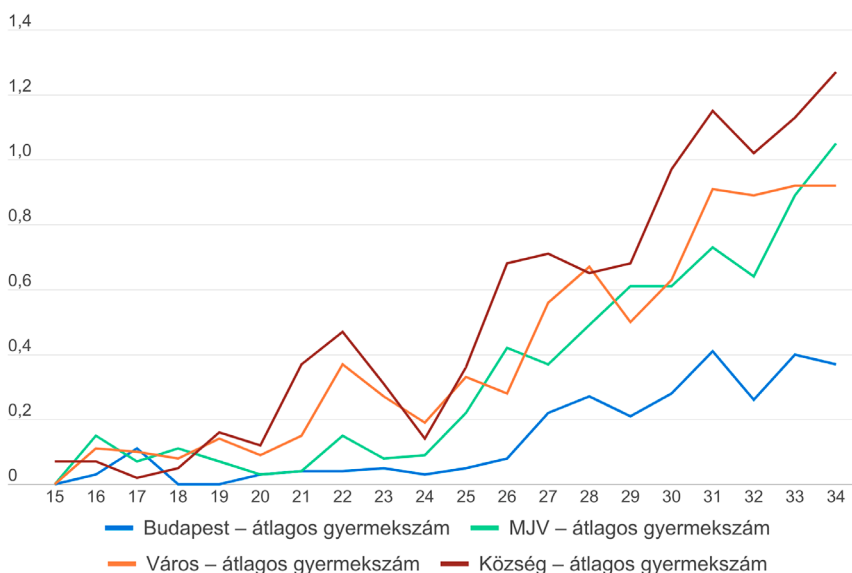
Forrás: saját szerkesztés

A gyermekvállalás időzítésében jelentős társadalmi különbségek is megfigyelhetők. A nők átlagos (meglévő) gyermekszáma magasabb (0,48), mint a férfiaké (0,34), ami arra utal, hogy az azonos életkorú nők általában korábban lépnek be a gyermekvállalási életszakaszba, míg a vágyott gyermekszám szerinti különbség mérsékelt: a férfiak átlagosan 1,75, a nők 1,83 gyermeket terveznek, vagyis a nők gyermekvállalási tervei valamivel magasabbak.

Településtípus szerint határozott különbség rajzolódik ki: Budapesten az átlagos gyermekszám 0,17, a megyei jogú városokban 0,37, a városokban 0,44, a községekben pedig 0,55. Ez arra utal, hogy a kisebb településeken a családalapítás korábban történhet, míg a fővárosban erőteljesebb a gyermekvállalás halasztása. A vágyott gyermekszámot illetően azonban már mérsékelt a különbség: Budapesten és a megyei jogú városokban 1,72, a városokban 1,75, a községekben pedig 1,91 az átlagos tervezett gyermekszám.

³³ Bázis: $n_{\text{férfi}} = 2573$; $n_{\text{nő}} = 2427$

2. ábra: Átlagos gyermekszám, településtípus szerint, korévenként³⁴

Forrás: saját szerkesztés

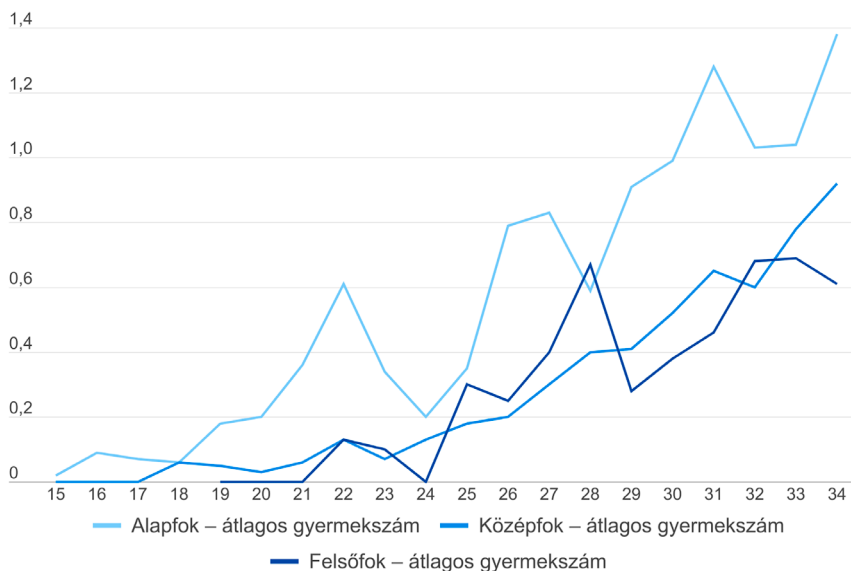
Iskolai végzettség szerint (3. ábra) is elsősorban időzíti különbség feltételezhető: a magasabb végzettségűek körében a harmincas életévek elején alacsonyabb a gyermekszám, ami a hosszabb tanulmányi idővel és a későbbi családalapítással áll összefüggésben. A tervezett gyermekszám az iskolai végzettség szerint U alakú kapcsolatot rajzol ki: az alapfokú végzettségűek átlagosan 1,84, a középfokúak 1,67, míg a felsőfokúak 1,92 gyermeket terveznek. Hasonló U alakú iskolázottsági mintázatot több európai országban is kimutattak mind a termékenység, mind a tervezett családméret esetében.³⁵ Ennek egyik lehetséges magyarázata, hogy a középfokú végzettségűeknél a gyermekvállalás munkaerőpiaci alternatív költsége már jelentős, miközben a magasabb végzettségűekhez képest kevesebb erőforrással rendelkezhetnek a munka és a család összeegyeztetésére. A magasabb jövedelem, a gyermekellátási szolgáltatásokhoz való jobb hozzáférés és a kedvezőbb munkaerőpiaci pozíció ugyanakkor mérsékelheti a gyermekvállalás költségeit a felsőfokú végzettségűek körében.³⁶ Mindezek már a magyar fiatalok gyermekvállalási preferenciáiban is megjelennek.

³⁴ Bázis: $n_{\text{Budapest}} = 944$; $n_{\text{MJV}} = 1017$; $n_{\text{város}} = 1545$; $n_{\text{község}} = 1494$

³⁵ Beaujouan–Berghammer 2019; Greulich–Toulemon 2023.

³⁶ D’Albis et al. 2017; Hazan–Zoabi 2015; Testa 2014.

3. ábra: Átlagos gyermekszám, iskolai végzettség szerint, korévenként³⁷

Forrás: saját szerkesztés

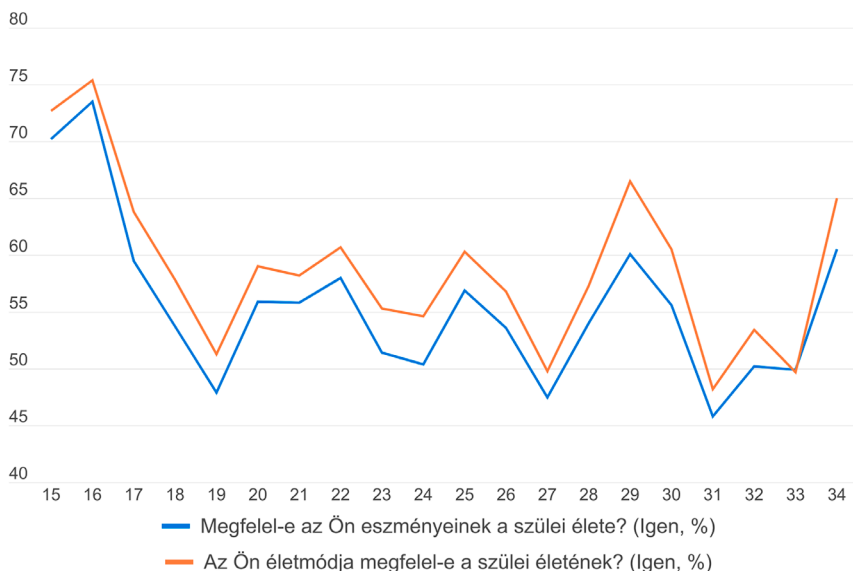
A szülői életminta továbbra is jelentős szerepet játszik a fiatalok értékrendjében (4. ábra). Fontos tényező, hogy a felnőtté válás és a saját családi élet kialakulása nem jár együtt a szülői generáció értékeinek teljes elutasításával, tehát a családról alkotott tradicionális gondolkodás a következő két változóban jól mérhető: a válaszadók 54,3 százaléka szerint szülei élete megfelel saját eszményeinek, és 57,7 százalékuk úgy véli, hogy szülei elfogadják az általuk választott életmódot.

A grafikon alapján a két mutató szorosan együtt mozog. A 15–16 éveseknél a legmagasabb, 70–75 százalék körüli az érték, ami az erősebb szülői kötődéssel és a még kevésbé önálló életvitellel magyarázható. 17–19 éves kor között jelentős visszaesés látható, ami az önállósodás, az identitáskeresés és a szülői mintáktól való részleges eltávolodás időszakára utalhat (pl. a felsőfokú tanulmányok megkezdése).

A húszas években az értékek hullámzóbbak. 20–22 éves korban ismét emelkedés, 23–24 évesen csökkenés, majd 25 éves korban újabb növekedés figyelhető meg. A 29 éves kori kiugrás arra utalhat, hogy a tartós párkapcsolat, az önálló háztartás és a családalapítás előrehaladtával a szülői életminta egyes elemei ismét felértékelődnek. 31 éves korban újabb mélypont, míg 34 évesen ismét jelentős emelkedés jelenik meg.

³⁷ Bázis: $n_{\text{alapfok}} = 2083$; $n_{\text{középfok}} = 1981$; $n_{\text{felsőfok}} = 937$

4. ábra: Értékek, életmód elfogadása: a szülői minta követése és ennek megfelelés, korévenként³⁸

Forrás: saját szerkesztés

A szülői értékek, életmód elfogadásának aránya tehát a legfiatalabbaknál a legmagasabb, majd az életkor előrehaladtával mérséklődik, de még a harmincas korosztályban is minden második fiatal pozitívan viszonyul a szülői életmínthez. Különösen figyelemreméltó, hogy a saját életmód szülői elfogadását a fiatalok következetesen valamivel magasabbnak érzékelik, mint amennyire saját maguk követendőnek tekintik szüleik életútját. A serdülőkor után csökken a szülői mintával való közvetlen azonosulás, majd a fiatal felnőttkor különböző élethelyzeteiben részben újraértékelődik. A 29, 31 és 34 éves kori kiugrásokat ugyanakkor óvatosan kell értelmezni, mert azok részben mintavételi ingadozásból is származhatnak.

Gyermekvállalás fontossága és jövőbeli tervek

A gyermekvállalás fontossága és a jövőbeli szándékokra vonatkozó kérdésekből kialakítottunk egy 3x3-as tipológiát (3. táblázat). Eszerint a fiatalok gyermekvállalási orientációja összességében kifejezetten pozitív, ugyanakkor a szándékok konkretizáltsága jelentősen eltér. A legnagyobb csoportba a minta 59,8 százaléka tartozik: számukra fontos a gyermekvállalás, és konkrétan terveznek is gyermeket. Tulajdonképpen erről a csoportról állíthatjuk biztosan, hogy a jövőben szándé-

38 Bázis: $n_{szülő_eszmény} = 4927$; $n_{saját_életmód} = 4895$

kukban áll a gyermekvállalás. További 17,2 százalék pozitívan áll a kérdéshez, de még bizonytalan, míg az egyértelműen elutasítóak (tudatos gyermektelenek) aránya mindössze 6,4 százalék. Bencze³⁹ ennél magasabb (12,7 százalék) arányt mért a 2020-as Magyar Ifjúságkutatás adatfelvétele során, míg a 2021-es Hungarostudy-vizsgálat mutat a jelenlegi eredményeinkhez (6,4 százalék) hasonló (7,85 százalék) arányt.⁴⁰ A fiatalok 5,5 százaléka bizonytalan, illetve elutasító, és abba a kategóriába sorolható, ami azt jelzi, hogy számára jelenleg nem fontos a gyermekvállalás, de a jövőben mégis tervez. A további csoportok elemszáma azonban nagyon alacsony; összességében viszont azt látjuk, hogy a fiatalok körében van egy gyermekvállalásra hajlandó nagyobb csoport, egy bizonytalanabb, valamint egy szűk elutasító réteg.

3. táblázat: A gyermekvállalási szándékok tipológiája tervek és fontosság szerint, 2024

Gyermekvállalás fontossága	Nem tervez gyermeket (0 gyermek)	Tervez gyermeket (≥ 1 gyermek)	Nincs konkrét gyermekszám iránti vágy / bizonytalan	Megoszlás
Nem fontos	Elutasító vagy tudatos gyermektelen (6,4%; n = 319)	Nem fontos számára a gyermek, de jövőben tervez (5,0%; n = 271)	Bizonytalan és elutasító (5,5%; n = 259)	16,9%
Fontos	Még nem tervez (1,9%; n = 97)	Gyermekvállalás számára fontos (59,8%; n = 3027)	Bizonytalan, de jövőben tervez (17,2%; n = 815)	78,9%
Nincs érdemi álláspont / nem lehet gyermeke	Nem téma a gyermekvállalás (0,4%; n = 20)	Jövőben nyitott, de bizonytalan (0,7%; n = 37)	Nincs elképzelése (3,2%; n = 157)	4,2%
Megoszlás	8,7%	65,5%	25,9%	100,0%

Forrás: saját szerkesztés

A demográfiai profilok arra utalnak, hogy a stabil gyermekvállalási szándék részben az életút előrehaladásával kapcsolódik össze: a gyermekvállaláshoz pozitívan és nyitottan álló csoport átlagosan idősebb (25,9 éves), 65,4 százalékuk párkapcsolatban él, 33,8 százalékuknak már van gyermeke, és körükben az átlagosnál magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya. Ezzel szemben az elutasító csoportban a férfiak dominánsabbak, kevésbé jellemző, hogy párkapcsolatban élnek, és szinte teljesen gyermektelenek. A konkrét elképzeléssel nem rendelkezők csoportja

39 Bencze 2023.

40 Pári–Balog 2022.

a legfiatalabb, és tagjainak fele még tanul, ami arra utal, hogy a bizonytalanság jelentős része életciklusbeli halasztásként, nem pedig tudatos elutasításként értelmezhető.

4. táblázat: A gyermekvállalási szándékok tipológiája és az egyes csoportok demográfiai, élethelyzeti és intergenerációs jellemzői a 15–34 éves fiatalok körében, 2024

Gyermekvállalási szándék – kategóriák	Gyermekvállalás számára fontos	Bizonytalan, de jövőben tervez	Elutasító	Bizonytalan és elutasító	Nem fontos, de jövőben tervez
Mintaarány (%)	59,8	17,2	6,4	5,5	5,0
Nő (%)	51,9	48,4	36,8	35,6	39,8
Átlagéletkor, év	25,9	24,2	24,4	24,3	25,1
30–34 éves (%)	32,3	21,9	24,4	21,3	26,4
Budapest (%)	18,3	20,4	10,7	26,9	17,6
Felsőfokú (%)	21,1	18,9	12,3	13,8	10,7
Párkapcsolatban (%)	65,4	45,6	22,9	25,2	47,6
Házas / élettárs (%)	43,9	31,5	7,0	15,8	27,1
Van gyermeke (%)	33,8	15,0	0,0	1,1	19,0
Dolgozik (%)	69,4	59,9	63,3	76,8	69,0
Tanul (%)	22,4	33,3	30,4	22,2	26,0
Szülők élete megfelel saját eszményeinek – igen (%)	59,8	51,4	31,3	51,5	41,1
Saját életmód megfelel a szülőknek – igen (%)	63,3	54,3	30,9	52,7	50,1

Gyermekvállalási szándék – kategóriák	Nincs elképzelése	Még nem tervez	Jövőben nyitott, de bizonytalan	Nem téma számára a gyermekvállalás	Teljes minta
Mintaarány (%)	3,2	1,9	0,7	0,4	100,0
Nő (%)	36,3	51,8	70,6	62,7	48,5
Átlagéletkor, év	23,0	24,1	27,8	24,6	25,3
30–34 éves (%)	14,1	19,6	47,8	30,2	28,4
Budapest (%)	9,2	53,2	11,1	10,3	18,9

Gyermekvállalási szándék – kategóriák	Nincs elképzelése	Még nem tervez	Jövőben nyitott, de bizonytalan	Nem téma számára a gyermekvállalás	Teljes minta
Felsőfokú (%)	11,5	13,3	22,3	6,8	18,7
Párkapcsolatban (%)	31,4	28,4	74,0	37,2	54,4
Házass / élettárs (%)	14,6	12,0	65,0	37,2	35,7
Van gyermeke (%)	2,3	0,0	54,7	0,0	24,6
Dolgozik (%)	48,0	77,5	61,7	60,6	67,2
Tanul (%)	50,1	19,3	12,0	39,4	25,8
Szülők élete megfelel saját eszményeinek – igen (%)	61,8	27,2	–	–	54,3
Saját életmód megfelel a szülőknek – igen (%)	65,8	27,3	–	–	57,7

Forrás: saját szerkesztés

A szülői életmintához való viszony tovább differenciálja a gyermekvállalási típusokat. A stabilan gyermekorientált csoportban 59,8 százalék szerint szülei élete megfelel saját eszményeinek, és 63,3 százalék érzi úgy, hogy saját életmódja is megfelel szülei elvárásainak. A gyermekvállalást elutasító csoportban ugyanezek az arányok csupán 31,3 százalék, illetve 30,9 százalék. Azoknál, akik számára fontos, de még nem terveznek gyermeket, 27 százalék körüli arányban jelenik meg ez a minta. Az intergenerációs értékkongruencia és a gyermekvállalási orientáció közötti kapcsolatok statisztikailag szignifikánsak, de gyengék. Ez arra utal, hogy a pozitív szülői életminta és az észlelt szülői elfogadás hozzájárulhat a családalapítási orientáció kialakulásához, de önmagában nem határozza meg azt. Ezt jól példázza az elképzeléssel nem rendelkezők csoportja is, ahol magas az intergenerációs mintázat, miközben a gyermekvállalási tervek még nem alakultak ki.

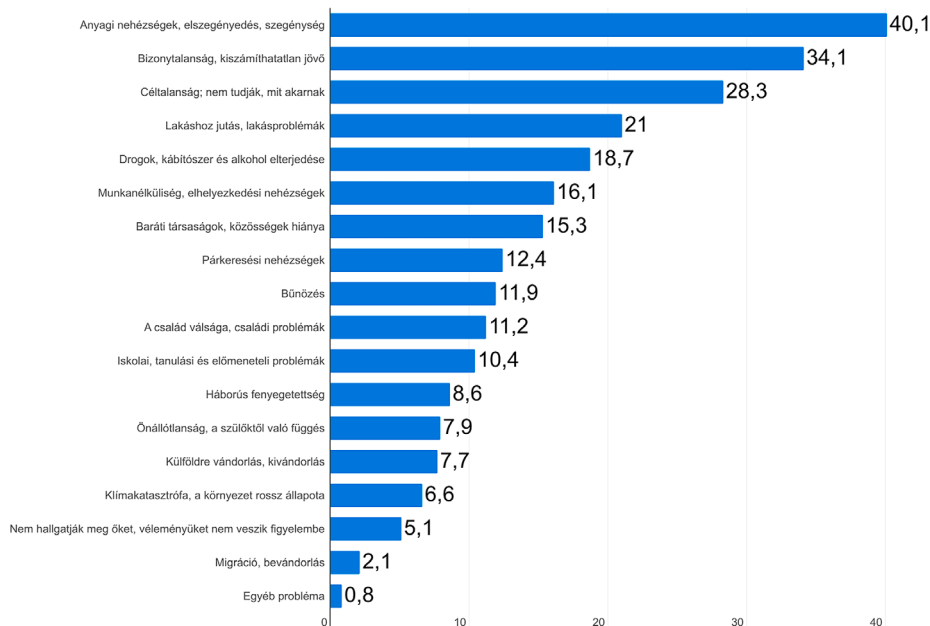
Tehát a gyermekvállalási szándék az eredmények alapján nem egyetlen tényező következménye, hanem az életciklus, a párkapcsolati beágyazottság és a szülői családi mintákhoz való viszony együttesével függ össze. A legerősebb és legkonkrétabb gyermekvállalási orientáció azoknál jelenik meg, akik már közelebb kerültek a családalapítás élethelyzetéhez, és egyúttal nagyobb összhangot érzékelnek saját és szüleik életmintája között. A bizonytalan csoportok ugyanakkor nem kezelhetők egységesen: egy részük inkább életkorából és még nyitott élethelyzetéből következően halasztja a döntést, míg más csoportokban a gyermekvállalástól való távolságtartás tartósabb értékorientációként jelenhet meg.

A legfontosabb problémák 2024-ben, amelyek a fiatalok szerint őket érintik

A fiatalok legégetőbb problémái között egyértelműen az anyagi nehézségek, az elszegényedés és a szegénység állnak az első helyen, ezt a válaszadók 40,1 százaléka említette. Ezt követi a bizonytalanság és kiszámíthatatlan jövő 34,1 százalékkal, valamint a céltalanság 28,3 százalékkal. A lakhatási problémák is kiemelkednek (21,0 százalék), miközben a munkanélküliséget 16,1 százalék említette.

A párkeresési nehézségek a problémák középmezőnyében helyezkednek el: ezt a válaszadók 12,4 százaléka hozta fel, és ezzel a felsorolt problémák között a 8. helyen áll. A családalapítás önálló kategóriaként nem szerepel a grafikonon. Az ahhoz legközelebb álló, „a család válsága, családi problémák” kategóriát 11,2 százalék említette, ami a 10. helyet jelenti. Ez alapján a párkapcsolati és családi problémák érzékelhetően jelen vannak a fiatalokat érintő gondok között, de jóval kisebb súlyúak, mint az anyagi nehézségek, a jövő bizonytalansága vagy a céltalanság.

5. ábra: Ön szerint ma Magyarországon mi az ifjúság legégetőbb problémája?⁴¹
(többválaszos kérdés, említi, %)

Forrás: saját szerkesztés

Az eredmények azt mutatják, hogy a fiatalok problémáiról alkotott kép elsősorban egzisztenciális és jövőbiztonsági kérdések köré szerveződik. Az anyagi és lakha-

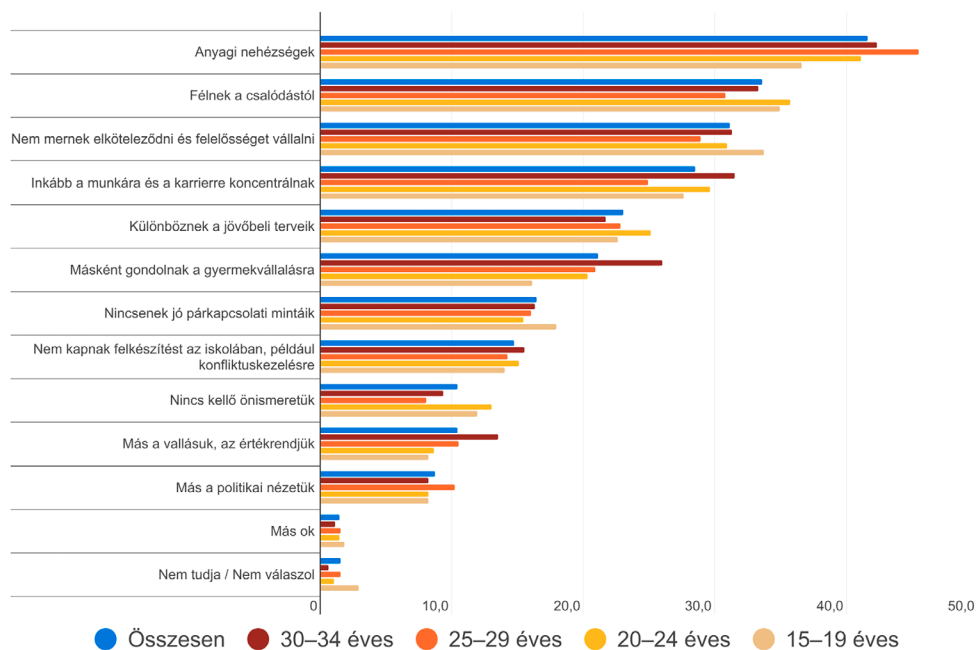
41 Bázis: n = 5000

tási nehézségek mellett erősen jelen van a jövővel kapcsolatos bizonytalanság és a céltalanság, ami arra utal, hogy nem pusztán konkrét gazdasági problémákról, hanem általános perspektívahiányról is szó van. Ezzel szemben a migrációt (2,1 százalék), a klímaváltozást (6,6 százalék) vagy a külföldre vándorlást (7,7 százalék) lényegesen kevesebben tekintik a fiatalok leg súlyosabb problémájának.

Milyen okok nehezítik a fiatalok párkapcsolatait?

A fiatalok párkapcsolati nehézségeinek vizsgálata azért kiemelt jelentőségű, mert a tartós párkapcsolatok kialakulása szorosan összefügg a családalapítás, a házasságkötés és a gyermekvállalás időzítésével. A párkapcsolati bizonytalanságok ezért nem kizárólag magánéleti problémaként értelmezhetők, hanem hosszabb távon demográfiai következményekkel is járhatnak. Különösen fontos annak feltárása, hogy az egyes akadályok miként rendeződnek fontossági sorrendbe, illetve hogyan változik megítélésük a 15–34 éves korosztály különböző életkori szakaszaiban.

6. ábra: Mit gondol, milyen okok nehezítik a fiatalok párkapcsolatait?⁴² (többválaszos kérdés, korcsoportok szerint, %)

Forrás: saját szerkesztés

⁴² Bázis: n = 1250, a kérdés többválaszos volt, ezért egy válaszadó több okot is megjelölhetett. Összesen 3031 említés történt, ami válaszadónként átlagosan 2–3 (2,42) megjelölt okot jelent.

Az eredmények alapján a párkapcsolatokat nehezítő tényezők rangsora a négy korcsoportban alapvetően stabil. Mindegyik életkori csoportban az anyagi nehézségek kerültek az első helyre. Ezt a 15–19 évesek 36,6 százaléka, a 20–24 évesek 41,4 százaléka, a 25–29 évesek 45,5 százaléka, a 30–34 évesek pedig 42,3 százaléka említette. Az anyagi problémák súlya tehát a húszas évek második felében a legnagyobb. Ez az életkori sajátosság összefügghet azzal, hogy ebben az életszakaszban válik közvetlen feladattá az önálló háztartás kialakítása, a lakhatás biztosítása, az összeköltözés és a családalapítás gazdasági feltételeinek megteremtése. Az anyagi nehézségek valamennyi korcsoportban elfoglalt első helye azt jelzi, hogy a fiatalok a párkapcsolatok stabilitását nem választják el az egzisztenciális biztonságtól.

A rangsor második helyén minden életkori csoportban a csalódástól való félelem szerepel. Ezt a válaszlehetőséget a korcsoportok 30,8–35,7 százaléka jelölte meg. A mutató viszonylagos állandósága arra utal, hogy az érzelmi sérüléstől és a kapcsolat kudarcától való félelem nem kizárólag a serdülő- vagy fiatalkor sajátossága, hanem a teljes vizsgált életkori csoportban jelentős párkapcsolati akadály. A jelenség mögött állhatnak korábbi negatív kapcsolati tapasztalatok, a szülői családban látott konfliktusok, valamint a tartós kapcsolatok stabilitásával összefüggő általános bizonytalanságok.

Az elköteleződés és felelősségvállalás hiánya a három fiatalabb korcsoportban a harmadik helyen áll. A 15–19 évesek 33,7 százaléka, a 20–24 évesek 30,9 százaléka, a 25–29 évesek 28,9 százaléka említette. A 30–34 évesek körében ez a tényező 31,3 százalékos aránnyal a negyedik helyre került, mivel a munkára és karrierre koncentrálnak minimális különbséggel megelőzte. Az elköteleződés hiányának előkelő helyezése arra utal, hogy a párkapcsolati problémák megítélésében jelentős szerepet kapnak az egyéni döntések, az érzelmi érettség és a hosszú távú felelősség vállalására való hajlandóság.

A munkára és karrierre koncentrálnak minden korcsoportban a rangsor első négy helyének valamelyikén szerepel. A 15–19 évesek 27,6 százaléka, a 20–24 évesek 29,6 százaléka, a 25–29 évesek 24,9 százaléka, a 30–34 évesek pedig a 31,5 százaléka említette. A legmagasabb arány a legidősebb csoportban figyelhető meg. Ebben az életkorban a munkaerőpiaci pozíció megszilárdítása és a szakmai előmenetel már közvetlenebbül kerülhet konfliktusba a párkapcsolati és családalapítási tervekkel. Ugyanakkor a korcsoportok közötti eltérések nem lineárisak, ezért nem állítható, hogy a karrierorientáció életkor szerint folyamatosan növekedne.

Az eltérő jövőbeli tervek az első három korcsoportban az ötödik helyet foglalják el a párkapcsolati nehézségek között, 22,6–25,1 százalékos aránnyal. A 30–34 éveseknél 21,7 százalékos értékkel a hatodik helyre kerülnek. Ez a tényező valószínűleg magában foglalja az iskolai, foglalkozási, lakóhelyi és életmódbeli tervek összeegyeztethetetlenségét. A fiatalabb korcsoportokban különösen jelentős lehet a továbbtanulás, a külföldi munkavállalás vagy a költözés kérdése, míg az idősebbeknél már inkább a kialakult életpályák összehangolása jelenthet nehézséget.

A legmarkánsabb életkori különbség a gyermekvállalásról alkotott eltérő elképzelések esetében figyelhető meg. Az említési arány a 15–19 évesek 16,1 százalékáról a 30–34 évesek körében 26,0 százalékra emelkedik. A tényező a legfiatalabbaknál csak a hetedik, a 20–29 éveseknél a hatodik, a 30–34 éveseknél pedig már az ötödik helyen áll. Ez arra utal, hogy a gyermekvállalás az életkor előrehaladásával egyre kevésbé távoli értékválasztás, és egyre inkább konkrét párkapcsolati döntéssé válik. A harmincas éveik elején járóknál a gyermekvállalás kívánt időzítése, a tervezett gyermekszám vagy a gyermekvállalás elutasítása közvetlenül befolyásolhatja a kapcsolat fennmaradását.

A jó párkapcsolati minták hiánya minden korcsoportban közepes súlyú tényező, 15,4–17,9 százalék közötti aránnyal. Hasonlóan stabil a párkapcsolati és konfliktuskezelési iskolai felkészítés hiányának megítélése is, amelyet 14,0–15,5 százalék említett. E két tényező rangsorbeli állandósága arra utal, hogy a kapcsolati készségek, a kommunikációs minták és a konfliktuskezelés problémája nem egy meghatározott életkori szakaszhoz kötődik, hanem általános hiányként jelenik meg.

Az értékrendi és vallási különbségek jelentősége ezzel szemben az életkor előrehaladásával növekszik. Arányuk a 15–19 évesek 8,2 százalékáról a 30–34 éveseknél 13,5 százalékra emelkedik. Ez arra utalhat, hogy a tartós kapcsolat, az együttélés és a családalapítás közeledtével fontosabbá válik az alapvető életvezetési elvek összeegyeztethetősége. A politikai nézetkülönbségek említési aránya ugyanakkor valamennyi korcsoportban alacsonyabb, 8–10 százalék körüli, tehát a válaszadók a vallási és általános értékrendi eltéréseket összességében jelentősebb kapcsolati akadállyal tekintik.

A leíró jellegű eredményekben a korcsoportok közötti különbségek alapján azt látjuk, hogy az életkor előrehaladásával a párkapcsolatok megítélése részben konkrétabbá és jövőorientáltabbá válik. Míg a legfiatalabbaknál az érzelmi bizonytalanságok és a kapcsolati minták hangsúlyosabbak, addig a 30–34 éveseknél a karrier, a gyermekvállalás és az értékrendi kompatibilitás kerül előrébb a rangsorban.

Az állítások sorba rendezése alapján azt mondhatjuk, hogy a fiatalok párkapcsolati nehézségeit elsősorban három tényezőcsoport határozza meg. Az első a strukturális és gazdasági bizonytalanság, mindenekelőtt az anyagi nehézségek és részben a karrierkövetelmények. A második az érzelmi és pszichológiai tényezők köre, ideértve a csalódástól való félelmet és az elköteleződés hiányát. A harmadik az életút- és értékválasztások összeegyeztethetősége, amelybe a jövőbeli tervek, a gyermekvállalás és az értékrend különbségei tartoznak.

A párkapcsolati nehézségek mélyebb feltárásához további elemzést, klaszteranalízist végeztünk. Az elemzés során a három-, négy- és ötelemű klasztermegoldásokat vizsgáltuk, az értelmezéshez az ötelemű megoldást választottuk. A döntést elsősorban a klaszterek tartalmi elkülönülése, belső koherenciája és szociológiai értelmezhetősége indokolta. A háromklaszteres modell túlzottan

összevonta az egymástól eltérő magyarázati logikákat, különösen az anyagi, az életpályaival összefüggő és az érzelmi tényezőket. A négyklaszteres megoldás már differenciáltabb szerkezetet mutatott, de egy klaszterben kezelte a csalódástól való félelmet és az elköteleződési nehézségeket. Az ötelemű modell ezzel szemben lehetővé tette e két, elméletileg is eltérő mechanizmus elkülönítését, miközben az anyagi, az életpálya-orientált és a többdimenziós problémaérzékelés is önálló típusként jelent meg. Az ötelemű megoldás ezért a differenciáltság és az értelmezhetőség szempontjából kedvezőbb kompromisszumot jelentett, mint az egyszerűbb modellek.

5. táblázat: Klasztertípusok a fiatalok párkapcsolatait nehezítő okok szerint, 2024

Állítások	1. Életpálya-konfliktusokat hangsúlyozók	2. Komplex párkapcsolati akadályokat érzékelők	3. Elköteleződési deficitet hangsúlyozók	4. Érzelmi sérüléstől tartók	5. Anyagi akadályokat hangsúlyozók
Anyagi nehézségek	0,000	0,598	0,362	0,434	1,000
Félnek a csalódástól	0,000	0,707	0,000	1,000	0,000
Inkább a munkára és a karrierre koncentrálnak	0,429	0,684	0,223	0,176	0,269
Különböznek kettőjük jövőbeli tervei (iskolai végzettség megszerzése után)	0,329	0,696	0,157	0,143	0,242
Más a politikai nézetük	0,171	0,086	0,034	0,061	0,072
Más a vallásuk, az értékrendjük	0,198	0,203	0,061	0,047	0,099
Másként gondolnak a gyermekvállalásra	0,244	0,724	0,202	0,141	0,215

Állítások	1. Életpálya-konfliktusokat hangsúlyozók	2. Komplex párkapcsolati akadályokat érzékelők	3. Elköteleződési deficitet hangsúlyozók	4. Érzelmi sérüléstől tartók	5. Anyagi akadályokat hangsúlyozók
Nem kapnak felkészítést ehhez az iskolában (pl. konfliktuskezelés)	0,241	0,341	0,096	0,105	0,110
Nem mernek elköteleződni és felelősséget vállalni	0,000	0,936	1,000	0,255	0,000
Nincs kellő önismeretük	0,147	0,420	0,088	0,067	0,073
Nincsenek jó párkapcsolati mintáik	0,154	0,831	0,181	0,097	0,166

Forrás: saját szerkesztés

6. táblázat: Klaszterenkénti demográfiai profilok a fiatalok párkapcsolatait nehezítő okok szerint, 2024⁴³

Jellemző	1. Életpálya-konfliktusokat hangsúlyozók	2. Komplex párkapcsolati akadályokat érzékelők	3. Elköteleződési deficitet hangsúlyozók	4. Érzelmi sérüléstől tartók	5. Anyagi akadályokat hangsúlyozók
Becsült méret és arány	n = 330; 26,4%	n = 34–37; 2,7–3,0%	n = 253–255; 20,3%	n = 391–395; 31,5%	n = 232–236; 18,8%
Települési profil	Budapest: 26,4% ↑; község: 23,3% ↓	A települési megoszlások a kis elemszám miatt bizonytalanok	Község: 37,8% ↑; Budapest: 14,2%; város: 25,2%	Város: 37,8% ↑; község: 23,1% ↓	Község: 42,1% ↑; Budapest: 11,5% ↓
Párkapcsolati profil	Élettársi kapcsolat: 22,6% ↑	Az elváltak aránya 5,9%, de ez mindössze 2 fő	Házások aránya leíróan magasabb: 25,3%	A párkapcsolati megoszlás közel áll a teljes mintához	Nőtlen/hajadon: 64,2%; házas: 21,1%

⁴³ Jelmagyarázat: A „↑” (felfelé mutató nyíl) azt jelenti, hogy magasabb vagy az átlagosnál nagyobb az adott érték, arányszám, míg a „↓” (lefelé mutató nyíl) azt jelenti, hogy alacsonyabb vagy az átlagosnál alacsonyabb az adott érték, arányszám.

Jellemző	1. Életpálya-konfliktusokat hangsúlyozók	2. Komplex párkapcsolati akadályokat érzékelők	3. Elköteleződési deficitet hangsúlyozók	4. Érzelmi sérüléstől tartók	5. Anyagi akadályokat hangsúlyozók
Életkor / végzettség	Nincs szignifikáns életkori vagy végzettségi eltérés	A szélsőséges arányok nem tekinthetők stabilnak	Nincs szignifikáns életkori vagy végzettségi eltérés	Nincs szignifikáns életkori vagy végzettségi eltérés	Alapfokúak aránya 47,0%, de az összefüggés nem szignifikáns
Összegző értelmezés	Urbánusabb, az együttélő párkapcsolati forma felé eltolódó csoport	Önálló demográfiai profilja nem határozható meg megbízhatóan	Inkább rurális profil, mérsékelten magasabb házasság aránnyal	Kis- és középvárosi dominanciájú, demográfiai széles csoport	A leginkább rurális, leíróan alacsonyabb végzettségű csoport
Megbízhatóság	Stabil, közepes méretű klaszter	Nagyon kis klaszter; óvatos értelmezés	Megfelelő méretű, értelmezhető klaszter	A legnagyobb és egyik legstabilabb klaszter	Megfelelő méretű; a végzettségi profil csak leíró

Forrás: saját szerkesztés

7. táblázat: A klasztertagság és a demográfiai változók kapcsolata a fiatalok párkapcsolatait nehezítő okok szerint, 2024

Mutató	Településtípus	Párkapcsolati státusz	Iskolai végzettség	Korcsoport
n	1250	1238	1252	1251
χ^2 (df)	65,444 (12)	28,757 (12)	14,027 (8)	7,634 (12)
p	< 0,001	0,004	0,081	0,813
Cramer V	0,132	0,088	0,075	0,045
Módszertani megjegyzés	A khi-négyzet-próba feltételei teljesülnek	A cellák 25%-ában a várható gyakoriság 5 alatti; óvatos értelmezés	A klaszterek nem rendezhetők iskolázottsági sorrendbe	A korcsoportok megoszlása közel azonos

Forrás: saját szerkesztés

Az első klasztert az életpálya-konfliktusokat hangsúlyozók alkotják. A klaszter tagjai közül 42,9 százalék említette, hogy a fiatalok inkább a munkára és a karrierre koncentrálnak, 32,9 százalék pedig az eltérő jövőbeli terveket tekintette a párkapcsolatok egyik akadályának. A gyermekvállalással kapcsolatos különbségeket 24,4 százalék, az iskolai párkapcsolati és konfliktuskezelési felkészítés hiányát 24,1

százalék, az eltérő vallási vagy értékrendi háttérrel pedig 19,8 százalék jelölte meg. Ezzel szemben az anyagi nehézségek, a csalódástól való félelem és az elköteleződés hiánya nem jelent meg ebben a csoportban. A klaszter tehát a párkapcsolati problémákat elsősorban az individualizálódó életutak, az eltérő prioritások és a nehezen összehangolható jövőstratégiák következményeként értelmezi.

A második klaszter a komplex párkapcsolati akadályokat érzékelők csoportja. Ebben a klaszterben az elköteleződés és felelősségvállalás hiányát 93,6 százalék, a megfelelő párkapcsolati minták hiányát 83,1 százalék, a gyermekvállalással kapcsolatos eltérő elképzeléseket pedig 72,4 százalék említette. A csalódástól való félelem 70,7 százalékos, az eltérő jövőbeli tervek 69,6 százalékos, a karrier elsődlegessége pedig 68,4 százalékos értéket mutatott. Az anyagi nehézségeket a csoport 59,8 százaléka, az önismeret hiányát 42,0 százaléka, az iskolai felkészítés elégtelenségét pedig 34,1 százaléka jelölte meg. Ez a klaszter nem egyetlen kitüntetett okkal magyarázza a párkapcsolati nehézségeket, hanem strukturális, kulturális és pszichológiai tényezők együttes hatását feltételezi. A csoport ezért nem egyszerűen negatívabb véleményt képvisel, hanem összetettebb oksági modellt alkalmaz.

A harmadik klasztert az elköteleződési deficitet hangsúlyozók alkotják. A csoportban minden válaszadó, vagyis 100 százalék megjelölte, hogy a fiatalok nem mernek elköteleződni és felelősséget vállalni. Ezzel szemben a csalódástól való félelem egyáltalán nem jelent meg. Az anyagi problémákat 36,2 százalék, a karrierorientációt 22,3 százalék, a gyermekvállalással kapcsolatos nézetkülönbségeket 20,2 százalék, a kedvezőtlen párkapcsolati mintákat pedig 18,1 százalék említette. A klaszter sajátossága, hogy az elköteleződés hiányát nem az érzelmi sérüléstől való félelemre, hanem inkább a felelősségvállalás és a tartós kapcsolati döntések gyengülésére vezeti vissza. Ez normatív és attitűdalapú magyarázati típusként értelmezhető.

A negyedik klasztert az érzelmi sérüléstől tartók alkotják. A csalódástól való félelem ebben a csoportban 100 százalékos értéket mutatott, míg az anyagi nehézségeket 43,4 százalék, az elköteleződési problémákat 25,5 százalék jelölte meg. A karrierorientáció 17,6 százalék, az eltérő jövőbeli tervek 14,3 százalék, a gyermekvállalással kapcsolatos különbségek pedig 14,1 százalék körüli értéket mutattak. A megfelelő párkapcsolati minták hiánya mindössze 9,7 százaléknál, az önismeret hiánya 6,7 százaléknál jelent meg. A klaszter elkülönülése módszertanilag is alátámasztja az ötelemű megoldás választását, mivel megmutatja, hogy az érzelmi kockázatkerülés nem azonos az elköteleződés elutasításával, hanem önálló magyarázati mechanizmusként jelenik meg.

Az ötödik klasztert az anyagi akadályokat hangsúlyozók alkotják. A csoport valamennyi tagja az anyagi nehézségeket jelölte meg, miközben a csalódástól való félelem és az elköteleződés hiánya egyaránt 0 százalékos értéket mutatott. A karrier elsődlegességét 26,9 százalék, az eltérő jövőterveket 24,2 százalék, a gyermekvállalással kapcsolatos különbségeket 21,5, a rossz párkapcsolati mintákat pedig

16,6 százalék említette. Ez a klaszter világosan elkülönülő materiális-strukturális magyarázati típust képvisel, amely a fiatalok párkapcsolati nehézségeit elsősorban a gazdasági bizonytalansággal és az önálló életkezdés korlátaival kapcsolja össze.

Tulajdonképpen az ötklaszteres megoldás kiválasztását az indokolta, hogy a három- és négyklaszteres modellekhez képest nagyobb tartalmi felbontás mellett is megőrizte az egyes csoportok világos értelmezhetőségét. Az öt klaszter nem pusztán intenzitásában, hanem magyarázati logikájában is eltér egymástól: az életpálya-konfliktusok, a komplex problémaérzékelés, az elköteleződési deficit, az érzelmi kockázat és az anyagi bizonytalanság önálló vélemény típusokat alkotnak. Ez a struktúra ezért alkalmasabb a háttérváltozók szerinti különbségek későbbi vizsgálatára és a fiatalok párkapcsolati nehézségeiről kialakult társadalmi értelmezések részletesebb bemutatására.

Következtetések és három lehetséges jövőbeli forgatókönyv

A magyarországi demográfiai folyamatokat az elmúlt másfél évtizedben egymással ellentétes tendenciák jellemezték. A 2010-es években több mutató kedvezően alakult, a termékenység azonban tartósan a reprodukciós szint alatt maradt, miközben csökkent a gyermekvállalási korban lévő népesség létszáma, és tovább folytatódott a családalapítás későbbi életkorra tolódása. A 2021 után bekövetkezett visszaesés azt is jelzi, hogy a korábbi javuló tendenciák nem tekinthetők tartósnak: 2025-ben mintegy 72 000 gyermek született Magyarországon, a teljes termékenységi arányszám 1,31-re csökkent. Ezek a mutatók ugyanakkor nem azonosíthatók a jelenlegi fiatal generáció végleges gyermekvállalási magatartásával, mivel a születésszám alakulását a termékenységi szándékok mellett a korstruktúra és a szülőképes korú népesség létszáma is meghatározza.

Jelen kutatás eredményei alapján a 15–34 éves fiatalok körében a családalapítás továbbra is meghatározó életcél, ugyanakkor annak megvalósulása szorosan összekapcsolódik az életútban elfoglalt helyzettel. A házassági szándék a fiatalabb korcsoportokban erősebb, miközben az életkor előrehaladtával növekszik az együttélés és a tényleges gyermekvállalás gyakorisága. A többváltozós eredmények azt is jelzik, hogy a házassági szándék különösen erősen kapcsolódik a gyermekvállalás fontosságához és a párkapcsolati helyzethez. A párkapcsolatok akadályairól alkotott vélemények pedig nem egységesek: az elemzésben elkülönültek többek között az anyagi nehézségeket, az elköteleződés problémáit, az érzelmi kockázatokat, illetve az életpályák összeegyeztetésének nehézségeit hangsúlyozó csoportok. Mindez arra utal, hogy a családalapítás halasztása nem vezethető vissza egyetlen tényezőre.

Ezek az eredmények illeszkednek ahhoz a hosszabb távú folyamathoz, amelyben a felnőtté válás egyes állomásai egyre kevésbé követnek egységes és lineáris

sorrendet. A tanulás befejezése, a munkába állás, az önálló egzisztencia megteremtése, a szülői ház elhagyása, a tartós párkapcsolat kialakítása, a házasság és a gyermekvállalás időzítése mind változatosabb életutakba rendeződik, és az ifjúsági életszakasz egyes elemei egyre gyakrabban a harmincas évekre is áthúzódnak.⁴⁴

A korábbi hazai kutatások szintén azt mutatják, hogy a család és a gyermekvállalás értéke továbbra is erős, miközben a megvalósítás időzítése bizonytalanabbá válik. A Magyar Ifjúság Kutatás 2020⁴⁵ szerint a fiatalok többsége fontosnak tartotta a gyermekvállalást, és a számszerű választ adók átlagosan két gyermeket terveztek, miközben az első gyermek tervezett időpontja az életkor előrehaladtával egyre későbbre tolódott. Bencze⁴⁶ másodelemzése ugyanakkor arra is rámutatott, hogy a gyermektelen fiatalok egy kisebb, de jól azonosítható része egyáltalán nem tervezett gyermeket. A 2024-es ifjúságkutatás eredményei rámutattak arra, hogy a családalapítási orientáció változatlan maradt: a fiatalok többsége továbbra is pozitívan viszonyul a házassághoz és a gyermekvállaláshoz.⁴⁷

A jelen vizsgálat keresztmetszeti jellege miatt ezekből az eredményekből nem készíthető olyan előrejelzés, amely a fiatalok későbbi tényleges családalapítására vonatkozik. A megfigyelt mintázatok és a korábbi kutatási eredmények alapján ugyanakkor néhány egymással párhuzamos lehetséges forgatókönyv megfogalmazható. Ezek nem egymást kizáró prognózisok, hanem olyan lehetséges pályák, amelyek megvalósulása a párkapcsolati, gazdasági, munkaerőpiaci, valamint család- és szociálpolitikai környezet további alakulásától is függ.

A családalapítás további halasztásának forgatókönyve

Az egyik lehetséges forgatókönyv szerint fennmaradhat az a tendencia, amelyben a házasság és a gyermekvállalás értéként továbbra is jelen van, tényleges megvalósításuk azonban egyre későbbi életkorra tolódik. A halasztás hátterében nem feltétlenül a családalapítás elutasítása áll, hanem az ahhoz szükségesnek tekintett feltételek későbbi teljesülése. A korábbi magyar kutatásokban a megfelelő jövedelmet, a biztos lakhatást, a stabil munkahelyet és a megfelelő párkapcsolatot a fiatalok a gyermekvállalás fontos előfeltételeiként említették.⁴⁸ A nemzetközi szakirodalom is azt mutatja, hogy a gazdasági bizonytalanság és a kedvezőtlen jövőbeli várakozások összefügghetnek a gyermekvállalási tervek halasztásával.⁴⁹ Különösen az első gyermek esetében lehet fontos a stabil foglalkoztatás és a kiszámítható jövedelem.⁵⁰ A megfelelő lakhatási körülmények ugyancsak kapcsolatban állhat-

44 Gábor 2006; Kiss-Kozma–Székely 2023.

45 Domokos et al. 2020.

46 Bencze 2023.

47 Kiss-Kozma 2025.

48 Engler–Pári 2021.

49 Vignoli et al. 2020; Comolli 2023.

50 Fahlén–Oláh 2018; Karabchuk 2020.

nak a családalapítás időzítésével.⁵¹ A párkapcsolat kialakulása szintén kulcseleme ennek a folyamatnak. A fiatalok jelentős része nehéznek ítéli a megfelelő partner megtalálását, miközben az online társkeresést sem feltétlenül tekinti a stabil párkapcsolatok kialakításának ideális eszközének.⁵² Ha a pártalálás, az összeköltözés és az egzisztenciális önállósodás későbbre tolódik, akkor a házasság és a gyermekvállalás megvalósítása is későbbre kerülhet. Az együttélés ugyanakkor nem szükségszerűen a házasság közvetlen előszobája: a párkapcsolati forma önmagában is összefügg a gyermekvállalási tervekkel és azok intenzitásával.⁵³

A tervek és a megvalósulás közötti rés növekedésének forgatókönyve

Egy másik lehetséges forgatókönyv szerint a kívánt vagy tervezett gyermekszám viszonylag magas maradhat, miközben a késői családalapítás miatt növekedhet a tervek és a tényleges gyermekvállalás közötti eltérés. Minél később kezdődik meg a gyermekvállalás, annál rövidebb idő áll rendelkezésre a további gyermekek megszületésére, és annál nagyobb szerepet kaphatnak a párkapcsolati, egészségi, munkaerőpiaci vagy egyéb élethelyzeti korlátok. Ez különösen azoknál lehet releváns, akik a harmincas éveik elején még gyermektelenek, miközben továbbra is családot terveznek.

Ez a forgatókönyv azonban nem jelenti azt, hogy a jelenlegi fiatalabb korosztályok az életkor előrehaladtával szükségszerűen a ma idősebb korosztályokhoz hasonló attitűdöket alakítanak ki, mivel a keresztmetszetben megfigyelt életkori különbségek generációs hatásokat is tükrözhetnek. Erát és Bognár⁵⁴ eredményei szerint például a 28–29 éves nők körében gyakoribb volt a gyermektelenség vagy az egygyermekes család tervezése, és ritkább a háromgyermekes terv, mint a fiatalabb nők esetében. Keresztmetszeti adatok alapján azonban nem dönthető el, hogy ez életkori hatást, kohorszkülönbséget vagy az élethelyzetek eltérését tükrözi. A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményei szintén arra mutatnak rá, hogy a gyermekvállalási szándékok társadalmilag differenciáltak, és az anyagi, foglalkoztatási és iskolázottsági helyzethez is kapcsolódnak.⁵⁵

A kedvezőbb megvalósulási feltételek forgatókönyve

Egy harmadik lehetséges pálya szerint az erős család- és gyermekorientáció nagyobb arányban válhat ténylegesen családalapítássá, ha a fiatalok által fontosnak tekintett előfeltételek korábban és kiszámíthatóbban teljesülnek. A gyermekvállalási döntéseket ebben az értelmezésben nem kizárólag az egyéni preferenciák, hanem a párkapcsolati stabilitás, a lakhatási lehetőségek, a munkaerőpiaci bizton-

⁵¹ Vignoli et al. 2013.

⁵² Kiss-Kozma 2025.

⁵³ Engler et al. 2022.

⁵⁴ Erát-Bognár 2024.

⁵⁵ Székely 2021; Erát-Bognár 2024.

ság, a munka és a családi élet összeegyeztethetősége, valamint a gyermekellátási szolgáltatások hozzáférhetősége is alakítja. Úgy gondoljuk, hogy ebben a forgatókönyvben számos külső (pl. nemzetközi, gazdasági, környezeti, mentális) hatásnak együttesen kell megjelennie és egymást támogatnia, hogy a párkapcsolat kialakítása és a gyermekvállalási szándékok megvalósuljanak.

A család- és szociálpolitikai támogatások ezért elsősorban akkor járulhatnak hozzá a gyermekvállalási tervek megvalósulásához, ha a fiatalok élethelyzetének több dimenzióját együttesen vesszük figyelembe. A pénzbeli támogatások mellett a megfizethető lakhatásnak, a kiszámítható foglalkoztatásnak, a rugalmas munkavégzésnek, a gyermekgondozási intézmények elérhetőségének és a családon belüli gondozási feladatok kiegyensúlyozottabb megosztásának is kiemelt szerepe lehet. Az ISSP-adatok magyarországi elemzései is arra utalnak, hogy az állami gyermekgondozási szerepvállalás, a fizetett gyermekgondozási szabadság és a nemek közötti munkamegosztás egymással összefüggő kérdések.⁵⁶

A kutatás eredményei módszertani szempontból is azt jelzik, hogy a fiatalok családalapítási kilátásait nem célszerű egyetlen, általános gyermekvállalási szándék alapján megítélni. Érdemes külön vizsgálni az ideális, a kívánt, a tervezett és a reálisan várt gyermekszámot, a gyermekvállalás tervezett időzítését, valamint azokat a feltételeket, amelyek teljesüléséhez a válaszadók saját terveik megvalósítását kötik. Ugyancsak fontos a partnerkapcsolat megléte és stabilitása, a partner gyermekvállalási szándéka, a lakhatási és munkaerőpiaci helyzet, az egészségi állapot, valamint a területi mobilitás vizsgálata. A pártalálás lehetőségeit szintén társadalomszerkezeti összefüggésben érdemes értelmezni, mivel az oktatási és migrációs folyamatok, valamint a települések kor- és nemi összetétele jelentősen alakíthatja a fiatalok partnerpiaci lehetőségeit.

A 2024-es kutatás eredményei tulajdonképpen rámutattak arra, hogy nem a család értékének általános gyengülése látható a fiatalok körében, sokkal inkább az rajzolódik ki, hogy a családalapítás továbbra is fontos életcél, miközben annak időzítése és megvalósíthatósága egyre szorosabban függ az egyéni életút, a párkapcsolati helyzet és az egzisztenciális feltételek alakulásától. A jövőbeli folyamatok ezért nem vezethetők le mechanikusan a jelenlegi szándékokból. A kulcskérdés az, hogy a fiatalok által kívánatosnak tartott családalapítási tervekhez szükséges párkapcsolati, mentális, lakhatási, munkaerőpiaci és jövedelmi feltételek milyen mértékben és milyen életkorban válnak ténylegesen elérhetővé.

⁵⁶ Tomka–Gábos 2024; Medgyesi–Kopasz 2024.

- Ariès, P. 1980: Two Successive Motivations for the Declining Birth Rate in the West. *Population and Development Review*, 6. évfolyam, 4, 645–650. <https://doi.org/10.2307/1972930>
- Beaujouan, E. – Berghammer, C. 2019: The gap between lifetime fertility intentions and completed fertility in Europe and the United States: A cohort approach. *Population Research and Policy Review*, 38. évfolyam, 4, 507–535. <https://doi.org/10.1007/s11113-019-09516-3>
- Bencze, Á. 2023: Gyermeket nem tervező fiatalok a Magyar Ifjúság Kutatásban. *Kapocs*, 6. évfolyam, 2–3, 85–91. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2023.2-3.8>
- Coleman, D. 2006: Immigration and Ethnic Change in Low-Fertility Countries: A Third Demographic Transition. *Population and Development Review*, 32. évfolyam, 3, 401–446. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2006.00131.x>
- Comolli, C. L. 2023: Social Climate, Uncertainty and Fertility Intentions: From the Great Recession to the Covid-19 Crisis. *European Journal of Population*, 39. évfolyam, 35. <https://doi.org/10.1007/s10680-023-09684-1>
- D’Albis, H. – Gobbi, P. E. – Greulich, A. 2017: Having a second child and access to childcare: Evidence from European countries. *Journal of Demographic Economics*, 83. évfolyam, 2, 177–210. <https://doi.org/10.1017/dem.2017.2>
- Domokos, T. – Kántor, Z. – Pillók, P. – Székely, L. 2020: *Magyar fiatalok 2020. Kérdések és válaszok – fiatalokról, fiataloktól*. Budapest, Erzsébet Ifjúsági Alap, 17.
- Engler, Á. – Pári, A. 2021: Párkapcsolat és családalapítás. In Székely, L. (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest, Enigma 2001 Kiadó, 2021. 87–112.
- Engler, Á. – Markos, V. – Major, E. 2022: Gyermekvállalási tervek a párkapcsolati jellemzők tükrében. *Kapocs*, 5. évfolyam, 1, 10–21. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2022.1.2>
- Erát, D. – Bognár, A. 2024: Tomorrow’s Parents? Exploring the Fertility Intentions of Young Adults in Hungary. *Review of Sociology*, 34. évfolyam, 2, 24–54.
- Eurostat 2025: *Demography of Europe – 2025 edition*. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/interactive-publications/demography-2025> (letöltve: 2026. 09. 17.)
- Fahlén, S. – Oláh, L. Sz. 2018: Economic Uncertainty and First-Birth Intentions in Europe. *Demographic Research*, 39. évfolyam, 795–834. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.39.28>
- Gábor, K. 2006: Fordulat az ifjúságszociológiában – új kiindulópontok. In Gábor, K. – Jancsák, Cs. (szerk.) *Ifjúságszociológia. Szemelvények*. Szeged, Belvedere Meridionale, 9–15.
- Greulich, A. – Toulemon, L. 2023: Measuring the educational gradient of period fertility in 28 European countries: A new approach based on parity-specific fertility estimates. *Demographic Research*, 49. évfolyam, 905–968. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2023.49.34>
- Hazan, M. – Zoabi, H. 2015: Do highly educated women choose smaller families? *The Economic Journal*, 125. évfolyam, 587, 1191–1226. <https://doi.org/10.1111/eoj.12148>

- Kapdebo, Á. – Papházi, T. – Tárkányi, Á. 2022: Gyermekvállalási tervek a pandémia idején Magyarországon. *Kapocs*, 5. évfolyam, 1, 32–45. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2022.1.4>
- Kapitány, B. (szerk.) 2015: *Demográfiai fogalomtár*. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Karabchuk, T. 2020: Job Instability and Fertility Intentions of Young Adults in Europe: Does Labor Market Legislation Matter? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 688. évfolyam, 1, 225–245. <https://doi.org/10.1177/0002716220910419>
- Kiss-Kozma, G. 2025: Tinder-generáció? A magyarországi fiatalok online randizással kapcsolatos elképzelései. In Kiss-Kozma, G. (szerk.) *Fénytörésben. Ifjúságképek az empirikus adatok tükrében*. Budapest, Ifjúságkutató Intézet, Mathias Corvinus Collegium, 37–43. <https://ifjusagkutatoiintezet.hu/uploads/default/0001/03/bafdd458aa7223f242951d7435151e0107a06a57.pdf> (letöltve: 2026. 09. 17.)
- Kiss-Kozma, G. – Székely, L. 2023: *Ifjúság+: Öt kérdésben a magyarországi 15–39 évesekről*. Budapest, Ifjúságkutató Intézet, Mathias Corvinus Collegium.
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) 2025: *Magyar családok helyzetének változása 2010 után EU-s összehasonlításban*. <https://www.koppmariaintezet.hu/books25/HU/2025/magyarcsaladok.pdf> (letöltve: 2026. 09. 17.)
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) 2026: *200 ezerrel több gyermek született a gyermekvállalási kedv változása miatt*. <https://doi.org/10.83154/KINCS.AN.HU.2026.3>
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2025: *Magyarország, 2024*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo_2024.pdf (letöltve: 2026. 09. 17.)
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2026a: *Élveszületések és teljes termékenységi arányszám. STADAT-tábla 22.1.1.6*. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html (letöltve: 2026. 09. 17.)
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2026b: *Élveszületések az anya és az újszülött főbb jellemzői szerint. STADAT-tábla 22.1.1.7*. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0007.html (letöltve: 2026. 09. 17.)
- Lesthaeghe, R. 1995: The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. In Oppenheim Mason, K. – Jensen, A.-M. (szerk.) *Gender and Family Change in Industrialized Countries*. Oxford, Clarendon Press, 17–62. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198289708.003.0002>
- Lesthaeghe, R. 2014: The Second Demographic Transition: A Concise Overview of Its Development. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 111. évfolyam, 51, 18112–18115. <https://doi.org/10.1073/pnas.1420441111>
- Lesthaeghe, R. 2020: The Second Demographic Transition, 1986–2020: Sub-Replacement Fertility and Rising Cohabitation – A Global Update. *Genus*, 76. évfolyam, 10. <https://doi.org/10.1186/s41118-020-00077-4>
- Lesthaeghe, R. – Surkyn, J. 1988: Cultural Dynamics and Economic Theories of Fertility Change. *Population and Development Review*, 14. évfolyam, 1, 1–45.

- Lesthaeghe, R. – Van de Kaa, D. J. 1986: Twee demografische transitities? In Lesthaeghe, R. – Van de Kaa, D. J. (szerk.) *Bevolking: groei en krimp*. Deventer, Van Loghum Slaterus, 9–24.
- Medgyesi, M. – Kopasz, M. 2024: Az állam gyermekgondozási szerepvállalásával kapcsolatos vélekedések Magyarországon. *Kapocs*, 7. évfolyam, 3–4, 90–107. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2024.3-4.7>
- OECD 2024: *Society at a Glance 2024: OECD Social Indicators*. OECD Publishing, Paris.
- Pári, A. – Balog, P. 2022: A gyermekvállalást jelenleg elutasító gyermektelenek a fiatal felnőttek körében. In: Engler Ágnes – Purebl György – Susánszky Éva – Székely András (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség. Hungarostudy 2021 tanulmányok*. Budapest, KINCS, 147–167.
- Spéder, Zs. 2019: *A hazai termékenységi magatartás nemzetközi összehasonlításban*. Akadémiai nagydoktori mű. Budapest, KSH.
- Székely, L. 2021: Tudatos gyermekvállalás és anyagi biztonság. *Kapocs*, 4. évfolyam, 3–4, 60–63. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2021.3-4.5>
- Testa, M. R. 2014: On the positive correlation between education and fertility intentions in Europe: Individual- and country-level evidence. *Advances in Life Course Research*, 21. évfolyam, 28–42. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2014.01.005>
- Tomka, Zs. – Gábos, A. 2024: A fizetett gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos attitűdök változása Magyarországon, 2012–2022. *Kapocs*, 7. évfolyam, 3–4, 72–89. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2024.3-4.6>
- United Nations 2024: *World Population Prospects 2024: Summary of Results*. UN DESA/POP/2024/TR/NO. 9. New York, United Nations. <https://population.un.org> (letöltve: 2026. 09. 17.)
- Van de Kaa, D. J. 1987: Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42. évfolyam, 1, 1–59.
- Van de Kaa, D. J. 1996: Anchored Narratives: The Story and Findings of Half a Century of Research into the Determinants of Fertility. *Population Studies*, 50. évfolyam, 3, 389–432. <https://doi.org/10.1080/0032472031000149546>
- Vesztergom, D. – Szomszéd, O. – Nagy, T. – Papházi, T. 2021: A magyar fiatalok termékenységtudatossága. *Kapocs*, 4. évfolyam, 3–4, 3–20. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2021.3-4.1>
- Vignoli, D. – Guetto, R. – Bazzani, G. – Pirani, E. – Minello, A. 2020: A Reflection on Economic Uncertainty and Fertility in Europe: The Narrative Framework. *Genus*, 76. évfolyam, 28. <https://doi.org/10.1186/s41118-020-00094-3>
- Vignoli, D. – Rinesi, F. – Mussino, E. 2013: A Home to Plan the First Child? Fertility Intentions and Housing Conditions in Italy. *Population, Space and Place*, 19. évfolyam, 1, 60–71. <https://doi.org/10.1002/psp.1716>

KOLOZSVÁRI KRISZTINA¹ – PILLÓK PÉTER²

Élni és megélni

A magyar fiatalok életkörülményei

Absztrakt

Jelen tanulmány a magyar fiatalok önállósodási folyamatát vizsgálja a munkaerőpiaci integráció, az anyagi helyzet és a lakhatási lehetőségek tükrében, az ifjúságkutatás 2024-es és a korábbi adatfelvételi hullámok trendjei alapján. Az eredmények rávilágítanak arra, hogy a 2020 és 2024 közötti makrogazdasági kihívások ellenére a fiatalok munkaerőpiaci aktivitása és foglalkoztatási stabilitása erősödött, a pályakezdési fázis lerövidült, az elhelyezkedési esélyek szubjektív megítélése pozitív irányba mozdult el. Ezzel párhuzamosan a fiatalok objektív pénzügyi tudatossága és eszközellátottsága folyamatos bővülést mutat. Noha a lakáspiaci árak emelkedése és az inflációs környezet bizonytalanságai mérsékelik a jövőbeli anyagi kilátások optimizmusát, a fiatalok magas szintű alkalmazkodókészségről (rezilienciáról) tesznek tanúbizonyságot. Az elemzés rávilágít arra a kettősségre, amely a javuló objektív életkörülmények és a külső makrogazdasági tényezők miatti visszafogottabb szubjektív biztonságérzet között feszül, továbbá bemutatja az életkor, a végzettség és a településtípus szerinti legfontosabb különbségeket.

Kulcsszavak: önállósodás, posztadoleszcencia, permakrízis, munkaerőpiaci integráció, anyagi helyzet, lakhatás, reziliencia

¹ Kutatási tanácsadó, Századvég.

² Tanszékvezető, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem; kutatóintézeti igazgató, Századvég.

Bevezetés

A posztindusztriális társadalmakban – így Magyarországon is – az elmúlt évtizedekben jelentősen meghosszabbodott a fiatal életszakasz. A tanulmányok kitolódásával későbbre tolódik a munkavállalás, a gyermekvállalás és az első lakás megszerzése. Ennek következtében egyre több fiatal marad bizonyos szempontból szülőktől függő helyzetben.^{3,4} A szakirodalom ezt az átmeneti, a fiatalkor és a felnőttkor közé ékelődő életszakaszt „posztadoleszcenciának” nevezi.⁵ Az Eurostat⁶ adatai jól mutatják, mennyire eltérő Európában az önállósodás időzítése: míg Finnországban átlagosan 21 évesen költöznek el otthonról a fiatalok, addig Horvátországban ez az életkor meghaladja a 31 évet.⁷ A magyarországi fiatalok valahol e két szélsőérték között helyezkednek el: az önállósodás jellemzően 27 éves korra tehető.⁸ Ez történelmi léptékben is jelentős változás, hiszen 1990 és 2011 között látványosan nőtt a szülőkkel élő fiatalok aránya.⁹

A felnőtté válásnak számos dimenziója van, és korántsem magától értetődő, hogy az emberek melyik főbb életeseményt (elköltözés, munkavállalás, komoly párkapcsolat vagy gyermekvállalás) tartják a legmeghatározóbbnak. Spéder és munkatársai¹⁰ európai összehasonlító elemzése szerint az északi országokban (Dánia, Finnország, Svédország, Norvégia), valamint Hollandiában az elköltözés önmagában a legerősebb szempont abban, hogy valakit felnőttnek tekintsenek. A legtöbb országban – köztük Magyarországon is – azonban az első munkahely megszerzését tekintették ekkor a felnőttkorba való átlépés „küszöbének”.¹¹ Ezek a tényezők azonban napjainkban nem válnak el ilyen élesen egymástól: a munkaerőpiaci integráció, a stabil, kiszámítható jövedelmi helyzet és az elérhető lakhatási viszonyok együttesen alakítják a fiatalok önállóvá válásának folyamatát. Ráadásul életútjukat tekintve a korábban tapasztalt lineáris életszakaszok helyett a fiataloknál ciklikusság, illetve párhuzamosság látható.

3 Dusa et al. 2025; Angelini et al. 2022; Spéder et al. 2014.

4 Jelen tanulmány nem vizsgálja azt, hogy milyen okokból vagy milyen szakaszokban folytatódott az életkori kitolódás, ugyanakkor csak említőlegesen: a második demográfiai átmenet, a fogamzásgátlási módszerek elterjedése és a nők munkaerőpiaci lehetőségeinek bővülése, valamint mindezzel összhangban az élet-hosszig tartó tanulás népszerűsödése és az individualizmus mind-mind olyan folyamat, amely hozzájárult a karrierutak destandardizációjához.

5 Vaskovics 2000.

6 Eurostat 2024.

7 A szülőkkel együtt élő felnőtt gyermekek aránya több uniós tagállamban is emelkedett az elmúlt húsz évben, tehát jellemzően nem magyar sajátosságról beszélünk.

8 Eurostat 2024.

9 A szülőkkel élő 20–24 évesek aránya 50-ről 77 százalékra, a 25–29 éveseké 20-ról 48 százalékra, a 30–34 éveseké pedig 11-ről 21,5 százalékra emelkedett (Harcsa–Monostori 2012; Medgyesi–Nagy 2014). 2019-ben már a 18–34 évesek 62 százaléka lakott együtt a szüleivel (KSH é.n.).

10 Spéder et al. 2014.

11 Megmutatkozik ez például abban, hogy a munkaerőpiacon való elhelyezkedést követően sem hagyják el rögtön a szülői házat (KSH 2019).

Az önállósodás kitolódása nem feltétlenül jelent hátrányt. Murinkó¹² kutatása arra mutat rá, hogy azok a fiatalok, akik hosszabb ideig tanulnak, később több területen is előnyre tesznek szert: könnyebben találnak jó munkahelyet, hamarabb költöznek el otthonról, és hamarabb is köteleződnék el tartós párkapcsolat mellett. Az önálló életkezdés tehát nem pusztán demográfiai időzítés kérdése, sokkal inkább egy összetett, minőségi folyamat, amelyben a befektetett idő – megfelelő társadalmi és gazdasági feltételek mellett – hosszabb távon megtérülhet.¹³ Mindez azonban csak olyan társadalmi-gazdasági környezetben valósulhat meg, amely stabil, kiszámítható, és képes támogatni a fiatalok előrehaladását. Az elmúlt években éppen ezek a külső feltételek gyengültek meg: a 2020 utáni időszakot meghatározó, egymásra rakódó válságok – Covid-19-járvány, orosz–ukrán háború, energiapiaci sokk és elhúzódó infláció – olyan környezetet teremtettek, amelyben a fiatalok mindennapi életfeltételei tartósan bizonytalanná váltak. A permakrízis hatására folyamatos alkalmazkodást érzékelünk: a fiatalok fogyasztási szokásai, munkához való viszonya, valamint a lakáshoz jutási lehetőségek megítélése is átalakulni látszik.

Jelen tanulmányban az ifjúságkutatások adatainak felhasználásával arra a kérdésre keressük a választ, hogyan alakult a magyar fiatalok munkaerőpiaci, anyagi és lakhatási helyzete 2020 és 2024 között; milyen különbségek figyelhetők meg életkor, iskolai végzettség és településtípus szerint; és hogyan függ össze mindez a jövőbe vetett bizalommal. Tanulmányunk fő megállapítása, hogy miközben a fiatalok munkaerőpiaci integrációja és pénzügyi erőforrásai erősödtek, a lakhatás megfizethetősége romlott, és a jövőbeli anyagi kilátások megítélése visszafogottabbá vált. Az objektív helyzet és a szubjektív biztonságérzet között ezért egyre érzékelhetőbb eltérés alakult ki.

Az önállósodás mint életúti folyamat és a permakrízis mint jelenkori környezet

Tanulmányunk gondolati magját az önállósodás – vagyis a felnőtté válás – folyamata adja. A szakirodalom szerint ez nem egyetlen időponthoz köthető esemény, hanem hosszabb-rövidebb ideig tartó folyamat,¹⁴ amelynek több, egymástól részben függetlenül alakuló dimenziója van: biológiai (nemi érés), pszichés (tudatosság, felelősségvállalás, döntéshozási képesség, jövőtervezés), szociológiai-társadalmi (szülői háztól való elköltözés, gyermekvállalás, tanulmányok befejezése, munkavállalás és anyagi függetlenség), valamint jogi (nagykorúság elérése) érett-

¹² Murinkó 2019.

¹³ Kolozsvári–Pillók 2022.

¹⁴ Somlai 2007.

ség.¹⁵ Ezek közül a jogi dimenzió az egyetlen, amelynek konkrét időpontja van, minden más hosszabb, részben visszafordítható folyamat, amely az egyéni életút ritmusához igazodik (például szülői házba való visszaköltözés).¹⁶ Jelen tanulmány a felnőtté válás szociológiai-társadalmi értelemben vett dimenziói közül hármat vizsgál részletesen: a munkaerőpiaci integrációt, az anyagi függetlenséget és a lakhatást. A szakirodalom szerint ezek egymást feltételező, szorosan összefonódó folyamatok, amelyek együtt alakítják, hogy egy fiatal mikor és milyen körülmények között válik ténylegesen önállóvá.¹⁷

A 20. század végétől az önállósodás folyamatában az egyes életesemények időzí-
tése és sorrendje fokozatosan destandardizálódott: a korábban viszonylag gyorsan és meghatározott sorrendben egymást követő életesemények – tanulmányok befe-
jezése, első munkahely, önálló lakhatás, családalapítás – mára párhuzamossá, cikli-
kussá váltak.¹⁸ Ez a strukturális változás fokozatosan átírja a fiatalság életútját. Míg
a hagyományos, lineáris életútmodell egyértelmű társadalmi forgatókönyveket és
kiszámítható átmeneteket kínált, addig napjainkban a fiatalok folyamatos egyensú-
lyozásra kényszerülnek a különböző életesemények között, és ezáltal párhuzamo-
san jelenik meg az anyagi autonómia elérése és a munkaerőpiaci jelenlét, miközben
a szülői háztól való végleges elszakadás éveket késhet. Ez a ciklikusság ráadásul
magában hordozza a visszafordíthatóság lehetőségét is, egyfajta bumerángthatást
előidézve. Az életút ma már ugyanis nem egyirányú utca: a sikeres átmenetet
bármikor megszakíthatja egy-egy külső krízis, ami folyamatos alkalmazkodást és
a jövőtervek állandó újratervelését követeli meg. Magyarországon az elmúlt más-
fél évtizedben pontosan olyan, egymást erősítő strukturális átalakulásokon ment
keresztül a társadalom, amelyek a fiatal generációk élethelyzetét különösen érzé-
kenyen érintették. A gazdasági ciklusok gyorsuló váltakozása, a demográfiai örege-
dés, a globális és regionális válságok – a Covid-19-járvány, az orosz–ukrán háború,
az energiapiaci sokk és az inflációs hullám – kumulatív hatása olyan környezetet
hozott létre, amelyben a fiatalok mindennapi életfeltételei tartósan bizonytalan-
ná váltak.¹⁹ A 2020-as évektől kezdődően a fiatal generációk életét már nem egy-egy jól
körülhatárolható, átmeneti krízis, hanem a permakrízis²⁰ állapota határozta meg.
Ez olyan egymásra rakódó, folyamatos és egymást erősítő globális és lokális kihí-
vások sorozatát jelenti, amely a kontrollérzet gyengülésével, a tervezési horizont
beszűkülésével és a jövőbe vetett bizalom fokozatos eróziójával jár, valamint azzal,

¹⁵ Vaskovics 2000; Nagy 2018.

¹⁶ Somlai 2007.

¹⁷ Spéder et al. 2014; Murinkó 2019.

¹⁸ Somlai 2007; Jancsák 2013.

¹⁹ Jelen fejezetben nem térünk ki külön a mesterséges intelligencia okozta változásokra, de szeretnénk ezen a ponton jelezni, hogy az említett kihívásokba beleértjük a technológiai változásokat, kiemelten a mesterséges intelligencia hatását is.

²⁰ A definíció 2024-ben a polikrízist követően ütötte fel fejét, miszerint a folyamatos válság állapotában vagyunk, amelynek során egyik válságból a másikba kerülünk, anélkül, hogy az előző válság véget érne.

hogy az objektív életkörülmények alakulása és a fiatalok szubjektív biztonságérzete közötti olló tartósan szétnyílik.²¹

A szubjektív bizonytalanságérzet és a jövőkép fragmentáltsága nem csupán elméleti feltételezés: a legfrissebb hazai és nemzetközi empirikus adatok is alátámasztják ezt a trendet. A kutatások – köztük a Deloitte 2026-os *Gen Z and Millennial* kutatási jelentése²², valamint a négyévente lebonyolított ifjúságkutatás trendadatai – egybehangzóan jelzik, hogy a fiatalok legnagyobb aggodalmai között az elmúlt években elsősorban az anyagi kiszámíthatatlanság, a munkahelyi bizonytalanság és a lakhatás megfizethetőségének kérdése szerepel. A bizonytalanság egyik legfőbb következménye a korábban említett életeseemények kényszerű elhalasztása. A Deloitte-kutatásban megkérdezett fiatalok több mint fele – a Z generáció 55, a milleniálok 52 százaléka – halasztott már el ugyanis fontos életeseeményt (házasságkötést, családalapítást, vállalkozásindítást stb.) aktuális anyagi helyzete és/vagy a jövő kiszámíthatatlansága miatt.

A rezilienciaélmény²³ dinamikája szintén ezt a rendszerszintű bizonytalanságot tükrözi. A felmérések szerint a fiatalok alkalmazkodókészsége 2021 és 2025 között ciklikusan ingadozott, és 2024-ben érte el mélypontját, egybeesve az inflációs sokk begyűrűzésével a háztartások mindennapjaiba. Az életkori összehasonlítások rámutatnak, hogy a válságoknak való kitettség nem egyenlően oszlik meg a társadalomban. A korcsoportok közül a fiatal 18–29 évesek rezilienciaélménye ingadozott a legnagyobb mértékben, míg a negyvenes éveikben járók bizonyultak a legkiegyensúlyozottabb csoportnak. Ez a markáns különbség feltehetően az idősebb generációk nagyobb felhalmozott anyagi és társas erőforrásaira vezethető vissza, amelyek hatékonyabb védőhálózt biztosítanak a makrogazdasági sokkokkal szemben. A generációs törésvonalak mellett ráadásul regionális és szociodemográfiai különbségek is kirajzolódnak: a középfokú végzettséggel nem rendelkezők és a fővárosiak mentálisan és egzisztenciálisan is rosszabbul viselték a változásokat, míg a nyugat-dunántúli régióban élők jobb alkalmazkodókészségről számoltak be a vizsgált időszakban.

A fiatalok belső megküzdési képessége és a jövővel kapcsolatos bizakodása szoros összefüggést mutat az objektív életkörülmények alakulásával, ám a kapcsolat nem lineáris, sokkal inkább hullámzó. Ha visszatekintünk az elmúlt időszakra, látható, hogy a fiatalok attitűdjei rendkívül érzékenyen reagálnak a makrogazdasági környezetre. 2012-ben például a fiatalok kifejezetten borúlátóak voltak: 58 százalékuk a gazdaság romlását várta, és többségük (51 százalékuk) valószínűsítette családjuk anyagi helyzetének romlását is. Ezzel szemben 2016-ban – a javuló gazdasági környezet és stabilabb munkaerőpiac hatására – nőtt az optimizmus, különösen

²¹ Kienzler et al. 2025; László 2025.

²² Deloitte 2026.

²³ László 2026.

a munkavállalási lehetőségekkel és az anyagi helyzettel kapcsolatban. A 2020-as évek krízisei ugyanakkor egy sajátos pszichés kettősséget hoztak felszínre. A Covid-19-járvány első évében, 2020-ban a 15–29 évesek 44 százaléka nagyon vagy határozottan bízott a jövőben, ám ezzel párhuzamosan saját mikrokörnyezetük helyzetét lényegesen kedvezőbbnek ítélték meg, mint az ország makrogazdasági kilátásait. Ez a jelenség önmagában bizonyítja, hogy a szubjektív biztonságérzet nem egyszerű leképeződése a külső valóságnak. Az MCC Ifjúságkutató Intézet 2023-ban végzett felmérése is a belső, egyéni optimizmust tükrözi: a 15–29 évesek kétharmada (70 százaléka) a jelenleginél várhatóan jobb anyagi helyzetet várt, vagyis saját élethelyzete javulását prognosztizálta.²⁴

A fiatalok láthatóan megpróbálják fenntartani a személyes agenciájukba (egyéni boldogulásukba) vetett hitet a rendszerszintű bizonytalanság ellenére is. Ez a kettősség – az egyéni optimizmus és a rendszerszintű borúlátás – azonban nem egyedi magyar sajátosság, hanem globális és regionális strukturális trendekbe illeszkedik. Az UNICEF 2021-es globális felmérése fontos kontextust ad ehhez: míg az alacsony és közepes jövedelmű országokban élő fiatalok 64 százaléka hitt abban, hogy anyagilag jobban boldogul majd, mint a szülei, addig a magas jövedelmű országok fiataljai körében ez az arány az egyharmadot sem érte el.²⁵ Ez összefügg azzal a megnövekedett társadalmi nyomással, amelyet a mai fiatalok éreznek: mintegy 60 százalékuk szerint lényegesen nagyobb teljesítménykényszer nehezedik a mai generációkra a siker érdekében, mint egykor a szüleikre. A jövőképet meghatározó bizonytalanság és félelem mára az egész európai kontinenst áthatja. A Századvég 2026-os, 30 európai országra kiterjedő Európa Projekt-kutatása²⁶ szerint a teljes európai lakosság több mint fele (51 százaléka) úgy véli, hogy a következő generációk rosszabb életkörülmények között fognak élni, mint ők, és mindössze 17 százalékuk számít a lehetőségek érdemi javulására.

Összegzésként megállapítható, hogy az elmúlt évek eseményei és folyamatai nem csupán az objektív életkörülményeket alakítják át, hanem a fiatalok viselkedési mintázatait is: a bizonytalanság tartós jelenléte az elégedettség és a jövőbe vetett bizalom csökkenésével, a tervezési horizont beszűkülésével és a kockázatkerülő stratégiák erősödésével jár. Bár a fiatalok rezilienciája képes tompítani a válságok közvetlen hatásait, a folyamatos alkalmazkodási kényszer hosszú távon éppen az önállósodás kulcsterületeit – a munkaerőpiaci stabilitást, a megtakarításokat és a lakhatás megteremtését – nehezíti. A felnőtté válás folyamata a permakrízis hatására elveszíti lineáris, kiszámítható jellegét, és egy kényszerűen rugalmas, szakaszos folyamattá alakul. A fiataloknak úgy kell elérniük a teljes autonómiát, hogy a külső környezet mindeközben folyamatosan devalválja az erőfeszítéseket.

²⁴ Székely 2024.

²⁵ UNICEF 2021.

²⁶ Századvég 2026.

Mindez indokoltá teszi, hogy a következőkben a 2024-es ifjúságkutatás eredményein keresztül részletesen is megvizsgáljuk, hogyan alakult a fiatalok tényleges munkaerőpiaci, anyagi és lakhatási helyzete ebben az elhúzódó, egymásra rakódó válságok jellemezte hazai környezetben.

A magyar fiatalok munkaerőpiaci helyzete

A munkaerőpiac a fiatalok számára nem pusztán jövedelemforrás, hanem az önálló életkezdés egyik legfontosabb fundamentuma: a stabil foglalkoztatás teremti meg az anyagi függetlenséget, a lakhatás és a fogyasztási képesség alapját, és – ahogy azt az elégedettségi adatok is mutatják – a jövőbe vetett bizalom egyik legerősebb meghatározója. A fiatal generációk munkaerőpiaci integrációja ugyanakkor dinamikus igazodik a tágabb gazdasági és társadalmi környezet változásaihoz. Ez az alkalmazkodási kényszer az utóbbi években átalakította a munkához való viszonyt és a munkahelyi preferenciákat is: a rugalmasság, a folyamatos készségfejlesztés és a diverzifikált jövedelemszerzés mára a stabil egzisztencia megteremtésének alapvető eszközeivé váltak.²⁷

A fiatalok munkaerőpiaci integrációja az elmúlt két évtizedben hullámszerű, de összességében javuló képet mutat. Az ifjúságkutatás adatai szerint a generáció tagjai egyre aktívabbá válnak: míg 2004-ben a 15–29 évesek 43 százaléka, 2016-ban 54 százaléka, 2024-ben már 58 százaléka (15–34 évesek 67 százaléka) vallotta azt, hogy főtevékenységét tekintve dolgozik (1. ábra). A munkatapasztalat megszerzése láthatóan a 20 és 24 éves kor között válik univerzálissá, amit a KSH népszámlálási adatai²⁸ is megerősítenek: a gazdaságilag aktívak száma a 25–29 éves korosztályban kezdi el látványosan meghaladni az eltartottak számát.

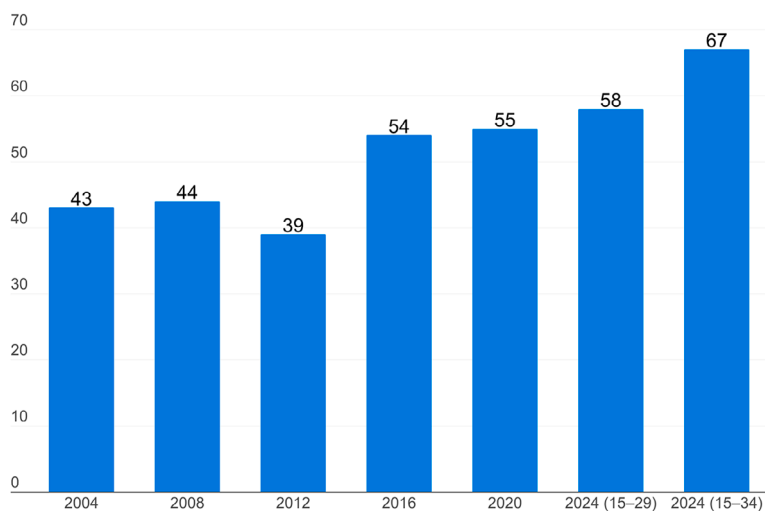
A munka világába való sikeres integrációt és az aktivitás korai növekedését jelentősen elősegíti, ha a fiatalok már a tanulmányaik alatt vagy közvetlenül utána rendelkeznek a munkahelyi szocializáció alapjaival. A 2024-es adatok szerint a 15–34 évesek 76 százaléka, míg a 15–29 évesek 68 százaléka végzett már élete során olyan munkát, amiért pénzt kapott. Ez pozitív elmozdulás a 2020-ban mért 62 százalékhöz képest, és azt mutatja, hogy a korai munkatapasztalat-szerzés egyre általánosabbá válik. Ezzel párhuzamosan az elhelyezkedési esélyek szubjektív megítélése is látványosan javult: míg 2020-ban a fiatalok 19 százaléka vélekedett úgy, hogy egy hónapon belül el tud helyezkedni tanult szakterületén, 2024-ben ez az arány 31 százalékra nőtt. A fiatalok egyre nagyobb része dolgozik továbbá abban a szakmában, amelyet éppen tanul (2020-ban a 15–29 évesek 3 százaléka, 2024-ben 9 százaléka), miközben csökken azok aránya, akik relatíve hosszú álláskeresősi

²⁷ Kollár–Pillók 2022.

²⁸ KSH 2022.

időre számítanak. Mindez arra utal, hogy az oktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet fokozatosan rövidül, ami érdemben csökkenti a pályakezdés bizonytalanságait és erősíti az önállósodás pénzügyi feltételeit.

1. ábra: Fiatalok munkaerőpiaci aktivitása 2004 és 2024 között ²⁹ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A rövidülő belépési szakasz mellett a munkaerőpiacon már jelen lévő fiatalok többsége kifejezetten stabilnak érzi munkahelyét: 2024-ben a 15–29 évesek 62 százaléka, a 15–34 évesek 56 százaléka számolt be arról, hogy biztosnak tartja aktuális munkahelyét,³⁰ ami enyhe javulást mutat a 2020-as 55 százalékhoz képest. Ezzel összhangban a munkahelyváltási szándék kifejezetten alacsony (8 százalék). Az életkor előrehaladtával ráadásul egyre erősebb munkahelyi kötődés tapasztalható: míg a 20–24 évesek körében 11 százalék a munkahelyváltást fontolgatók aránya, addig a 30–34 évesek körében ez mindössze 2 százalék. Ez az eltérés klaszszikus életciklus-sajátosságot tükröz: a húszas éveik elején járók jelentős része még a karrierje legelején tart, most találja meg az első munkahelyét, és kezdődik el ezzel a munkahelyi szocializációja – ebben az életszakaszban a pozícióváltás természetes velejárója az elhelyezkedésnek. A harmincas éveik elején járóknál ez a keresési időszak jellemzően már lezárult, munkahelyi pozíciójuk stabilizálódott. A munkahelyváltást fontolgatók elsősorban egzisztenciális okokkal indokolják döntésüket: a fizetéssel/juttatásokkal való elégedetlenséggel (27,1 százalék) vagy

²⁹ Kérdés: „Ön jelenleg (főtevékenységét tekintve vagy melléktevékenységként) dolgozik?”

Bázis: $n_{2004, 2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

³⁰ A kérdést csak a jelenleg dolgozó, $n = 860$ fő kapta.

a külföldi munkavállalás lehetőségével (23,2 százalék), kisebb részben pedig a fejlődési (14,2 százalék) és előrelépési lehetőségek (12,6 százalék) korlátozottságával. Ez jól mutatja, hogy a fiatalok körében felértékelődtek a hosszú távú biztonságot növelő tényezők: a stratégiai szakmaválasztás, a többféle végzettség, az előrelépési lehetőségek és a vállalati belső karrierutak.³¹

A stabilitás iránti igény a munkavégzés strukturális formájában és kereteiben is megjelenik. A dolgozó fiatalok döntő többsége (a 15–29 évesek 86 százaléka, a 15–34 évesek 89 százaléka) teljes munkaidőben, kötött munkaidő-beosztásban végzi tevékenységét; a részmunkaidő jellemzően csak a legfiatalabbak, a 15–19 évesek körében elterjedt (22 százalék), feltehetően a tanulmányok melletti munkavégzés miatt. A munkavégzés elsődleges helyszíne továbbra is leggyakrabban a munkáltató fizikai telephelye (81,1 százalék). A home office jelenléte – a nemzetközi kutatási trendekkel összhangban³² – nem nőtt számottevően, 2024-ben is mindössze 3 százalék, bár a diplomások körében a munkakör jellegéből adódóan valamivel magasabb ez az arány. A generáció tagjai a pozíciót tekintve is inkább a kiszámíthatóságot keresik: a dolgozó 15–34 évesek döntő többsége (89,4 százaléka) 2024-ben alkalmazotti státuszban dolgozott, míg a nagyobb egyéni kockázattal járó vállalkozói jelenlét (5,2 százalék) vagy az alkalmi munkavégzés (3 százalék) továbbra is elenyésző.

A magas foglalkoztatási arány és a stabilitás ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a fiatalok teljesen mentesek lennének a munkaerőpiaci megrázkódtatásoktól, habár a tartós munkanélküliség lényegesen kevésbé jellemző a fiatal generációkra, mint az idősebb korosztályokra. Az Eurostat makroszintű adatai hűen mutatják a globális válságok hatásait: a 2008-as pénzügyi válság után a 15–24 évesek munkanélküliségi rátája 2012-re jelentősen megemelkedett (az EU-átlag 16-ról 23 százalékra, Magyarország 20-ról 28 százalékra³³), majd fokozatosan normalizálódott, és 2016-ban 12,9 százalékra süllyedt. Bár a Covid-19-járvány 2021-re ismét megtörte a kedvező tendenciát (13,5 százalék körüli rátával), 2024-re a mutató 9,2 százalékra mérséklődött, ami kedvezőbb az uniós átlagnál (11,4 százalék).³⁴ A mikroszintű megélések terén az ifjúságkutatás adatai azt mutatják, hogy a 15–34 évesek 27 százaléka tapasztalt már élete során valamilyen formában munkanélküliséget, ami életkori mintázatot követ: a 15–19 évesek körében 11 százalék, a 20–24 éveseknél 28 százalék, a 25–29 éveseknél 33, a 30–34 éveseknél pedig 34 százalék. A munkanélküliség megtapasztalása nem mutat érdemi összefüggést sem az iskolai végzettséggel, sem a településtípussal. Ez az életkorral együtt halmozódó jelleg elsősorban módszertani okokra vezethető vissza: a kérdés ugyanis arra vonatkozik, hogy a válaszadó *élete során bármikor* volt-e már munkanélküli, így a hosszabb

³¹ Makó 2015.

³² Eurofound 2024.

³³ Medgyesi–Nagy 2014; Eurostat 2022.

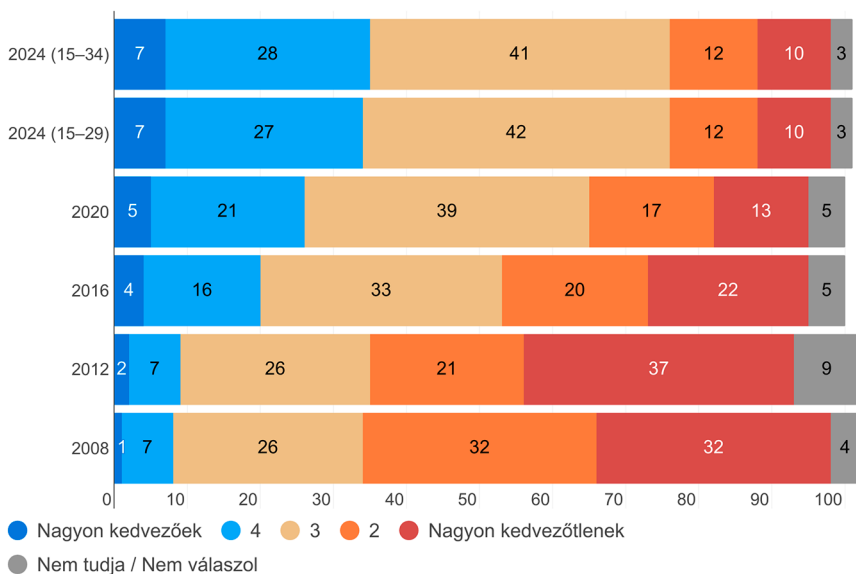
³⁴ Eurostat 2024.

munkaerőpiaci múlttal rendelkező, idősebb fiatalok esetében statisztikailag is nagyobb eséllyel fordult már elő ilyen átmeneti időszak, függetlenül attól, hogy az adott korosztály ténylegesen sérülékenyebb-e a munkaerőpiacon. A tinédzserek (15–19 évesek) alacsonyabb aránya tehát elsősorban azt jelzi, hogy ők még csak most lépnek be a munka világába, nem pedig azt, hogy kevésbé lennének kitéve a munkanélküliség kockázatának; a harmincas éveik elején járók körében mért magasabb, 34 százalékos arány pedig egy hosszabb karriertörténet felhalmozott tapasztalatát tükrözi.

A múltbeli megpróbáltatások és a permakrízis ellenére a fiatalok saját elhelyezkedési esélyeiket egyre kedvezőbben látják: míg 2016-ban 20, 2020-ban a fiatalok 26 százaléka ítélte kedvezőnek vagy nagyon kedvezőnek elhelyezkedési lehetőségeit, addig 2024-ben a 15–29 évesek 34, a 15–34 évesek pedig 35 százaléka nyilatkozott így (2. ábra). Bár a megítélés az életkor növekedésével enyhén javul, a legélesebb különbségeket nem a kor, hanem a végzettség és a településtípus adja: a diplomások (átlag: 3,49) lényegesen kedvezőbbnek látják esélyeiket, mint a legfeljebb nyolc általánost végzettek (2,69), valamint a budapesti fiatalok (3,57) sokkal optimistábbak, mint a községben élők (2,86). Ez világosan jelzi, hogy az elhelyezkedési esélyek szubjektív megítélése mögött elsősorban területi és képzettségi egyenlőtlenségek érzékelhetők.

A jelenkori technológiai átalakulás – különösen a mesterséges intelligencia térnyerése – egy új bizonytalansági faktort emelt be az utóbbi időben a társadalom munkaerőpiaci biztonságérzetébe. Az ifjúságkutatás 2024-ben felvett kérdőíve egy tizenegy tételes kérdésblokkban arra kérte a megkérdezett fiatalokat ($n = 1250$ fő almintá), hogy egy 1-től 5-ig terjedő skálán jelezzék, mennyire tartanak az egyes felsorolt jelenségektől, ahol az 1-es érték jelentette, hogy „egyáltalán nem tart tőle”, az 5-ös pedig azt, hogy „nagyon tart tőle”. A tizenegy tétel között szerepelt maga a mesterséges intelligenciától mint eszköztől való félelem, valamint az, hogy a válaszadó mennyire tart attól, hogy a mesterséges intelligencia miatt elveszti munkahelyét. Az eredmények alapján a fiatalok magával a technológiával szemben korcsoporttól függetlenül viszonylag optimisták, ugyanakkor a munkahely elvesztésétől való félelem minden korcsoportban érzékelhetően jelen van. Ez a bizonytalanság különösen a diplomások (átlag: 3,21) és a megyei jogú városiak (átlag: 3,25) körében jelenik meg, ami arra utal, hogy a tudásalapú munkakörökben dolgozók érzik leginkább sérülékenynek saját pozíciójukat a gyors technológiai változások közepette.

2. ábra: Elhelyezkedési esélyek megítélése 2008 és 2024 között³⁵ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Míg a jelenlegi státuszra vonatkozó eredmények inkább a kiszámíthatóságot és a klasszikus pozíciók dominanciáját mutatják, a fiatalok jövőbeli aspirációi – azaz hogy öt év múlva hol látják magukat a munka világában – átrendeződni látszanak. Így például csökkent azok aránya, akik a hagyományos alkalmazotti karrierutat (76-ról 66 százalékra) vagy a piaci szférában való elhelyezkedést (53-ról 38 százalékra) tartják valószínűnek, és ezzel párhuzamosan nőtt a nem hagyományos karrierutak iránti nyitottság: vállalkozást/startupot a megkérdezett fiatalok 23,7 százaléka (korábban 19 százalék) indítana, míg az influenszerként vagy tartalomgyártóként (youtuber) való elhelyezkedést 14 százalékuk (korábban 8 százalék) tartja reális jövőképpnek. Ez a vágyott rugalmasság és a jelenlegi realitás közötti feszültség a munkavégzés helyszínére vonatkozóan is tetten érhető. Ha a jövőbeli igényeket vizsgáljuk, az otthonról történő munkavégzést (home office) egyre növekvő arányban (27 százalék) helyezik kilátásba a fiatalok, ez azonban eddig elmaradni látszik a valóságtól: ahogy azt korábban bemutattuk, a jelenleg ténylegesen home office-ban dolgozó fiatalok aránya mindössze 3 százalék. A generáció tehát hosszabb távon sokkal nyitottabb lenne a rugalmas keretekre, mint amilyeneket a jelenlegi munkaadói kultúra biztosít. Hasonló óvatosság figyelhető meg a tér-

35 Kérdés: „Tapasztalatai szerint milyenek most az elhelyezkedési lehetőségek az Ön lakóhelyén és a környékén azzal a végzettséggel vagy szakképzettséggel, amellyel Ön rendelkezik/amilyen végzettséggel Ön iskolái befejezése után rendelkezni fog?” (1–5 skála, ahol 1 = nagyon kedvezőtlenek, 5 = nagyon kedvezőek)
 Bázis: n_{2004, 2008, 2012, 2016, 2020} = 8000; n_{2024 [15–29]} = 3579; n_{2024 [15–34]} = 5000

beli mobilitás terén is: a külföldi munkavállalás iránti érdeklődés enyhén csökkent 2024-re, és bár a fiatalok egy része továbbra is fontolgatja a külföldre költözést – melynek elsődleges okaként a megélhetési körülményeket nevezték meg ezúttal is –, a tényleges kivándorlás elmarad a jövőbeli tervek intenzitásától.

Mindezek ellenére – és részben éppen ezekkel összefüggésben – a fiatalok jövőbe vetett bizalma összességében reziliens és kedvező képet mutat. A hazai és nemzetközi trendekkel összhangban a 15–29 évesek a leginkább optimisták saját jövőjüket illetően, miközben az étellel való elégedettség vonatkozásában a legidősebb (65+) korosztály mutatkozik a legelégedettebbnek.³⁶ Az ifjúságkutatás 2024-es adatai szerint egy 1-től 5-ig terjedő skálán a fiatalok általános jövőbe vetett bizalma 3,34 és 3,4 között mozog, a konkrét munkavállalási lehetőségekkel való elégedettség pedig kifejezetten magas, 3,77-es értéket mutat. Ez a bizakodás ugyanakkor nem egyenletes: szoros együttjárás³⁷ mutatkozik a munkahelyi biztonságérzet, a szubjektív anyagi helyzet és a jövőorientáció között. Minél stabilabbnak érzik a fiatalok munkahelyüket, és minél kedvezőbbnek ítélik meg anyagi helyzetüket, annál bizakodóbbak a jövőjüket illetően.

A fiatalok anyagi körülményeinek változása

Az anyagi függetlenség elérése a felnőtté válás szociológiai értelemben vett talán legkritikusabb dimenziója, hiszen a pénzügyi autonómia teremti meg a tényleges önállósodás, a szülői háztól való elszakadás és az önálló lakhatás reális alapjait. Az anyagi helyzet vizsgálatakor azonban érdemes különválasztani két, egymástól eltérő, de egymást kiegészítő nézőpontot: egyfelől azt, hogyan él meg szubjektíve a fiatalok a mindennapi anyagi biztonságukat, másfelől pedig azt, hogy objektíve milyen tényleges pénzügyi eszközökkel – bankszámlával, megtakarítással, hitellel vagy befektetéssel – rendelkeznek az önálló életút elindításához.

A mai fiatalok pénzügyi döntéseit és adaptációs stratégiáit alapvetően a jövővelmi és helyettesítési hatások kettőssége mozgatja. Az elhúzódó inflációs környezetben egy sajátos adaptív fogyasztói szemlélet alakult ki: míg az idősebb generációk gyakran a fogyasztás visszafogásával reagálnak, a fiatalok – Modigliani életciklus-hipotézisének megfelelően³⁸ – inkább a már megszokott életszínvonaluk

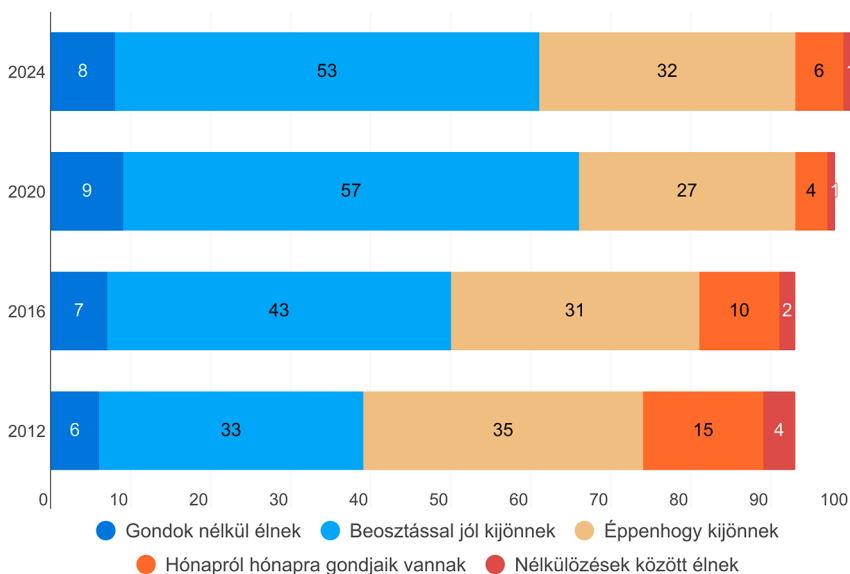
³⁶ Eurofound 2024.

³⁷ A dolgozó fiatalok körében végzett lineáris regressziós elemzés ($n = 851$) alapján a munkahely stabilitásának megítélése és a szubjektív anyagi helyzet együttesen a jövőbe vetett bizalom varianciájának mintegy 16 százalékát magyarázza ($R^2 = 0,162$; $F(2,848) = 81,92$; $p < 0,001$), és mindkét tényező pozitív irányban, önállóan is szignifikánsan hozzájárul a bizalom alakulásához. A munkahelyi biztonság érzete erősebb prediktornak bizonyul ($\beta = 0,303$; $p < 0,001$), de a kedvezőbb anyagi helyzet önmagában is számottevően növeli a bizalmat (standardizált Symbol $= 0,186$; $p < 0,001$). Az összefüggés nem, életkor, iskolai végzettség és településtípus szerinti kontrollváltozók bevonása mellett is stabil marad ($R^2 = 0,193$).

³⁸ Modigliani 1954.

fenntartására törekcsenek, jellemzően megtakarításaik rovására. Ez a magatartásforma magyarázza azt a látszólagos ellentmondást, hogy miközben a rendszeres megtakarítással rendelkezők aránya viszonylag alacsony maradt, a napi megélhetéssel kapcsolatos nehézségek aránya nem nőtt érdemben. A fiatalok tehát rövid távon sikeresen tompítják a gazdasági sokkok hatását, hosszú távon azonban éppen ez nehezíti meg az önállósodást, különösen a lakhatási stabilitás és a tartalékképzés szempontjából.

3. ábra: Anyagi helyzet szubjektív megítélése 2012 és 2024 között³⁹
(15–29 éves korcsoport, „Nem tudja / Nem válaszol” kategória nélkül, %)

Forrás: saját szerkesztés

A fiatalok szubjektív anyagi helyzete az elmúlt másfél évtizedben jelentős ingadozást mutatott. A 2008-as válság után alakult a legkedvezőtlenebbül: 2012-ben mindössze a fiatalok 39 százaléka érezte úgy, hogy gondok nélkül él vagy beosztással jól kijön. 2016 és 2020 között fokozatos javulás indult meg, és 2020-ra ez az arány 65 százalékra emelkedett.⁴⁰ A 2024-es adatok szerint az egymásra rakódó válságok enyhén megtörték ezt a javuló trendet, de nem jelentős mértékben: a 15–29 évesek 60, a 15–34 évesek 61 százaléka továbbra is stabilnak érzi anyagi helyzetét. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor kiemelendő, hogy a legkiszolgáltatottabb csoport –

39 Kérdés: „Össességében hogy érzi, Önök anyagilag...?” Bázis: $n_{2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3519$

40 Bauer et al. 2016; Székely (szerk.) 2018; Székely (szerk.) 2021.

akiknek „hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak” vagy „nélkülözések között élnek” – aránya nem nőtt; a kismértékű visszarendeződés elsősorban a középső réteget bővítette. Az életkori mintázatok itt is jól mutatják az önállósodás belső dinamikáját: míg a 15–29 évesek körében gyakorlatilag azonos (60 és 60,4 százalék) a gondok nélkül élők vagy beosztással jól kijövők aránya, a 30–34 éveseknél ez az arány már 64 százalék. A pénzügyi stabilizálódás tehát jellemzően a harmincas évek elejére, a munkaerőpiaci és családi életpálya konszolidálódásának időszakára tehető.

Míg a szubjektív megélés szintjén enyhe megtorpanást látunk, az objektív pénzügyi eszközök tekintetében egyértelmű, folyamatos erősödés figyelhető meg (1. táblázat). 2024-ben a 15–29 évesek 86, a 15–34 évesek 88 százaléka rendelkezik saját bankszámlával, ami az előző adatfelvételekhez képest folyamatos növekedést mutat. A hosszú távú megtakarítási képesség ehhez képest jóval alacsonyabb szinten realizálódik: a 15–29 évesek mindössze 27, a 15–34 évesek 31 százaléka rendelkezik rendszeres vagy alkalmi megtakarítással. A tartalékképzés egyértelműen korfüggő: míg a 15–19 éveseknél mindössze 18, a 30–34 éveseknél már 40 százalék a megtakarítással rendelkezők aránya. Ezzel párhuzamosan a hitellel rendelkezők aránya is életkori mintázatot követ: a tinédzserek (15–19 évesek) 2 százalékos nem tanulmányi célú hitelfelvétele a 30–34 éves korosztályban 23 százalékra ugrik, ami már az önálló egzisztencia megteremtését (például lakásvásárlás, családalapítás) tükrözi. A hitelkártya-birtoklás, a pénzügyi befektetés és a baleset-biztosítás is lassú, de folyamatos növekedést mutat, ami a fiatalok pénzügyi tudatosságának erősödésére utal – még ha ez a szubjektív biztonságérzetben nem is jelenik meg azonnal.

1. táblázat: Objektív pénzügyi eszközök⁴¹ (% „igen” választ adók körében)

Saját...	2016	2020	2024 (15–29)	2024 (15–34)
Bankszámla	68	74	86	88
Bankkártya	69	73	86	89
Hitelkártya	–	10	14	17
Megtakarított pénz	24	29	27	31
Pénzügyi befektetés	–	4	6	7
Diákhitel, amit Önnek kell törlesztenie	4	3	4	4
Más hitel, adósság, amit Önnek kell törlesztenie	7	10	9	13

Forrás: saját szerkesztés

41 Kérdés: „Rendelkezik-e Ön a következőkkel?” Bázis: $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

A jövőbeli anyagi kilátások megítélése már mérsékelt, óvatos optimizmust tükröz. Míg 2020-ban a fiatalok 61 százaléka bízott abban, hogy öt éven belül lényegesen jobb anyagi helyzetben lesz, addig 2024-re ez az arány a 15–29 évesek körében 48, a 15–34 évesek között 49 százalékra mérséklődött. A visszaesés nem drámai, mégis jól jelzi, hogy a makrogazdasági környezet kiszámíthatatlansága és a jövő horizontjának beszűkülése erősen rányomja bélyegét a generációs várakozásokra. Egy sajátos paradoxon is kirajzolódik előttünk: miközben a havi nehézségekkel küzdők aránya nem nőtt, és az objektív pénzügyi eszközök birtoklása folyamatosan bővül, a fiatalok szubjektíven mégis az anyagi nehézségeket nevezik meg a generációjukat fenyegető legégetőbb problémaként. Az anyagi helyzet megítélését tehát nem kizárólag a tényleges, mérhető pénzügyi mutatók, hanem legalább annyira a tágabb társadalmi bizonytalanságérzet és az elhúzódó válságok kiszámíthatatlansága is alakítja. Ezt az értelmezést erősíti az is, hogy amikor nem a jövőbeli félelmekről, hanem a jelenlegi anyagi helyzetükkel való elégedettségükről kérdeztük a fiatalokat, több mint felük kifejezetten elégedettnek mondta magát (egy 1-től 5-ig terjedő skálán mérve az átlagos elégedettség: 3,6), és összességében jelenlegi élethelyzetükkel is elégedettek (átlag: 3,87). Az empirikus eredmények alapján a fiatalok anyagi helyzete nem mutat drasztikus strukturális romlást. A generáció elsődleges kihívása sokkal inkább egy sajátos pszichés nyomás: miközben az aktuális státuszuk relatív biztonságérzetet nyújt, a jövőbeli kilátások kiszámíthatatlansága tartós szorongást generál.

A saját otthon mint elérhetetlen ideál?

A fiatalok lakáshoz jutása az önállóvá válás egyik legszemléletesebb mérföldköve. Egy saját otthon megteremtése nem pusztán gazdasági döntés, hanem az egzisztenciális stabilitás alapja, amely szorosan kapcsolódik a munkaerőpiaci integráció sikeréhez és a felhalmozott pénzügyi erőforrásokhoz. Ahogyan azt korábban láttuk, az önállósodás időzítését nem egyetlen tényező határozza meg: a tanulmányok, a munkavállalás és a családalapítás kitolódása, valamint a lakáspiaci környezet változása együttesen formálják, hogy egy fiatal mikor és milyen körülmények között tud önállósodni.

Az önálló lakhatás megteremtésének időbeli dinamikáját érdemes először nemzetközi kontextusba helyezni, amely rávilágít a mély európai strukturális különbségekre. Az Eurostat 2024-es adatai szerint az európai fiatalok átlagosan 26,2 éves korukban költöznek el otthonról,⁴² de az unión belüli szórás rendkívül nagy: az északi országokban (Finnország, Svédország, Dánia) már 21-22 éves korban önállósodnak a fiatalok, míg a déli országokban ez az életkor meghaladja

42 Eurostat 2024.

a 30 évet.⁴³ A magyar fiatalok átlagosan 27 évesen válnak önállóvá. Nemek szerinti bontásban a nők valamivel korábban (átlagosan 26 évesen), míg a férfiak később (28 évesen) költöznek el a szülői házból. Érdekes strukturális áttrendeződés, hogy a házasságkötési hajlandóság csökkenésével és a gyermekvállalás kitolódásával párhuzamosan az elköltözés vált a függetlenedési folyamat első nagy lépésévé.⁴⁴ Magyarországon ráadásul a fiatalok önállósodási életkora 2010 és 2023 között 28 évről 27,1 évre mérséklődött, ami közvetlen összefüggésbe hozható a fiatalok korábban bemutatott, javuló munkaerőpiaci aktivitásával.⁴⁵

A felnőtté válás lépcsőzetes folyamatában a szülői háztartás bázisként és védőhálóként funkcionál. A 2024-es ifjúságkutatás eredményei alapján a 15–29 éves fiatalok jelentős része életvitelszerűen együtt él szüleivel: a 15–29 évesek 59 százaléka él együtt édesapjával és 62 százaléka édesanyjával. A korcsoportos bontás jól mutatja az önállósodás lépcsőzetességét: míg a 15–19 évesek körében az együttélés szinte univerzális (83–86 százalék), a 20–24 éveseknél ez az arány 63–67 százalékra, a 25–29 éveseknél 35–37 százalékra csökken, és végül a 30–34 éveseknek már csak a 16–18 százalékát érinti.⁴⁶ A napjainkban sokat emlegetett késleltetett elköltözési mintázat – amelyet a köznyelv és a szakirodalom „mama-hotel”-jelenséggként ír le – a permakrízis kontextusában nézve egyébként racionális gazdasági adaptációt jelent. A fiatalok a kibocsájtó szülői háztartásban élve későbbre halasztják az önálló életkezdést, minimalizálva ezzel a korai önállósodás pénzügyi kockázatait.⁴⁷ Ezt a kényszerű racionalitást támasztja alá a hazai lakáspiac drámai alakulása is. Míg 2015 és 2025 között az Európai Unión belül az ingatlanárak átlagosan 64,9, a bérleti díjak pedig 21,8 százalékkal emelkedtek, addig Magyarországon ennél jóval nagyobb mértékű drágulás történt: az ingatlanárak 290, a bérleti díjak 109 százalékkal növekedtek.⁴⁸ A magyar fiatalok helyzete így strukturálisan ambivalens: a munkaerőpiaci pozíciók erősödése hiába teremt kedvező feltételeket, a lakhatási költségek növekedése jelentősen korlátozza az önálló életkezdés lehetőségét.

Fontos különbséget tenni a szülői háztól való elköltözés és a saját tulajdonú lakás megszerzése között: az előbbi az önálló háztartás megteremtését jelenti (amely bérelt lakásban vagy másokkal közösen lakva is megvalósulhat), az utóbbi pedig kifejezetten a tulajdonjog megszerzésére vonatkozik, és jellemzően jóval az elköltözés után következik be. Az ifjúságkutatás 2024 adatai szerint a saját vagy szülők

43 2002 óta ez az átlagéletkor enyhén ingadozik a 2019-es 26,1 év és a 2006-os 26,8 év között.

44 Dusa et al. 2025.

45 Monostori–Szabó 2024.

46 A két érték egy többválaszos kérdésből („Kikkel él Ön egy háztartásban?”) származik, ahol az „édesapa” és az „édesanya” külön-külön jelölhető válaszlehetőség volt. A két arány ezért nem zárja ki egymást és nem összegezhető: a korcsoportos -tól/-ig sávok (pl. 83–86 százalék) az apjával, illetve anyjával élők arányát fogják közre.

47 Dusa et al. 2025.

48 Eurostat 2025.

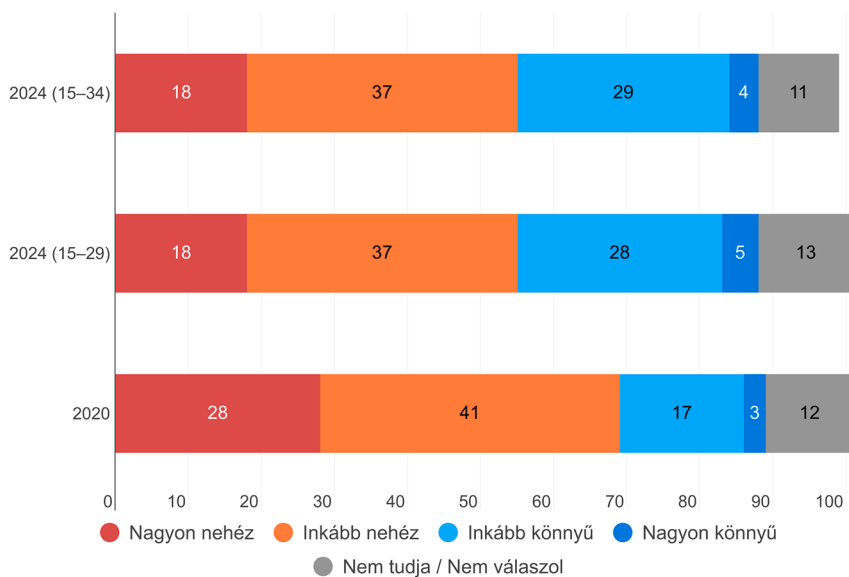
tulajdonában lévő lakással rendelkezők aránya a 15–29 évesek körében 52, a 15–34 évesek körében 56 százalék, és – az elköltözéshez hasonlóan – ez is fokozatosan, a korral együtt növekszik: a 15–19 éveseknél 43, a 20–24 éveseknél 49, a 25–29 éveseknél 61, a 30–34 éveseknél pedig 65 százalék. Ez a mutató azonban nem kizárólag az önálló, saját nevű tulajdont méri: a kérdés a szülők tulajdonában lévő lakást is tartalmazza, így a fiatalabb korosztályoknál ez az arány jelentős részben a szülői háztartás tulajdoni helyzetét, nem pedig a fiatalok önálló vagyonszerzését tükrözi. A fiatalok önálló ingatlanszerzése ma már ritkán történik kizárólag saját erőből. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) 2020-as, 18–49 éveseket vizsgáló CATI-felmérése⁴⁹ szerint a saját ingatlant vásárló 18–35 évesek (n = 573) mindössze ötöde volt képes kizárólag önerőből megvásárolni az ingatlanát. A többség több forrást is igénybe vett: 23 százalékuk kizárólag banki hitelt, 16,2 százalékuk közvetlen szülői segítséget, további 15,7 százalékuk pedig a szülői támogatás és banki hitel kombinációját vette igénybe. A megkérdezett fiatalok közel egyötöde (18,2 százalék) a családvédelmi akcióterv valamely támogatását (CSOK, babaváró) is beépítette a finanszírozásba. A fiatalok lakáshoz jutása ennek alapján egyre inkább több forrás kombinációján alapul: a szülői háttér és/vagy az állami támogatások bevonása nélkül az önálló ingatlanszerzés sokak számára nehezen elérhető. Ezt erősíti meg egy külön, fiatalokra fókuszáló felmérés⁵⁰, amely szerint a fiatalok (18–35 évesek) mindössze 17 százaléka rendelkezik saját ingatlannal. Bár a legtöbb fiatal a húszas évei végére vagy a harmincas évei elejére tervezi a lakásvásárlást, 15 százalékuk a jelenlegi árak miatt teljesen lemondott erről a célról, 40 százalékuk pedig úgy nyilatkozott, hogy saját erőből csak részben vagy egyáltalán nem lesz képes ingatlanhoz jutni. A lakhatás mindennapi terhei ráadásul közvetlenül felőrlik a jövedelmeket: minden negyedik fiatal számára a lakhatási költségek (albérleti díj, hiteltörlesztés) jelentik a legnagyobb havi kiadást, közvetlenül az étkezés után.

Figyelemre méltó paradoxon ugyanakkor, hogy a lakáskörülményekkel való szubjektív elégedettség a lakáspiaci drágulás ellenére is magas: a 15–34 évesek 87 százaléka inkább vagy teljes mértékben megfelelőnek tartja jelenlegi lakáskörülményeit. Az albérlethez jutás megítélése kissé ugyan pesszimistább, a 2020-as adatokhoz képest azonban javulás látható: 69-ről 55 százalékra csökkent azok aránya, akik nehéznek találják az albérlethez jutást (4. ábra).

⁴⁹ Papházi 2024.

⁵⁰ Ifistart.hu: 2026-ban 18–35 éves fiatal felnőttek körében végzett kérdőíves kutatást, n = 500.

4. ábra: Albérlethez jutás megítélése⁵¹ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Összefoglalás

Tanulmányunk gondolati magját a fiatalok önállósodása – vagyis a felnőtté válás – mint komplex, többdimenziós életúti folyamat adja. A vizsgált területek – a munkaerőpiaci integráció, az anyagi helyzet és a lakhatás – nem egymástól elszigetelt tényezők, hanem ugyanannak a szociológiai-társadalmi folyamatnak a szorosan összefonódó dimenziói: a stabil foglalkoztatás megteremti az anyagi függetlenséget, ezek pedig együttesen biztosítják az önálló lakhatás megalapozásának előfeltételét. Az elmúlt másfél évtizedben, de különösen a 2020-as évek első felében ez az életúti átmenet radikálisan destandardizálódott. A korábbi relatív stabilitást felváltotta a permakrízis állapota, amelyben a fiataloknak nem egyszerűen alkalmazkodniuk kell a változásokhoz, hanem folyamatosan újra kell értelmezniük saját életpályájuk alapvető elemeit, és egy egyensúlyi állapotot teremteniük.

Az ifjúságkutatás trendadatai alapján az önállósodás alapját képező munkaerőpiaci integráció tartósan javuló tendenciát mutat: nő a foglalkoztatottság, csökken a munkanélküliség, és a korai munkatapasztalat-szerzés egyre általánosabbá válik. A fiatalok elhelyezkedési esélyeiket kedvezőbben látják, és a munkahelyi stabilitás

⁵¹ Kérdés: „Azon a településen, ahol Ön életvitelszerűen él (dolgozik vagy tanulmányait folytatja), könnyű vagy nehéz szabad albérletet találni?” Bázis: $n_{2024 [15-29]} = 897$; $n_{2024 [15-34]} = 1250$

érzete is erősödött, noha a technológiai átalakulások miatt megjelent a pozícióvesztéstől való félelem. A munkaerőpiac az utóbbi években húzóerőként működik, és képes megteremteni az önállósodás első lépéseéhez szükséges alapvető stabilitást. Ezzel párhuzamosan a fiatalok pénzügyi tudatossága és intézményi beágyazottsága is időben lassan, folyamatosan emelkedik. Ugyanakkor a generáció paradox módon egyszerre él stabilabb pénzügyi körülmények között és érzi úgy, hogy az anyagi nehézségek jelentik a legégetőbb problémát az életben. Ennek oka, hogy miközben az aktuális pozíció relatív biztonságot nyújt, a jövőbeli kilátások, a makrogazdasági folyamatok kiszámíthatatlansága tartós szorongást generál.

A jövőtől való szorongás és a jelenlegi strukturális korlátok feszültsége az önállóvá válás folyamatának leginkább kardinális mérföldkövének, a lakáshelyzetnél csúcson sodor ki. A demográfiai és társadalmi változások hatására az egyes élet-események sorrendisége átrendeződött: a saját lakás megszerzése vált elsődleges prioritássá a fiatalok számára. Az ifjúságkutatás adatai szerint ugyanakkor az önállósodás nem egy hirtelen váltás, hanem egy lépcsőzetes, életkori kohorszok mentén haladó fokozatos átmenet, aminek következtében a 15–34 éves fiatalok jelentős része (a 15–29 évesek mintegy 60 százaléka) még a kibocsátó szülői háztartásban él. A lakáspiaci környezet drasztikus drágulása miatt a szülői házban maradás, azaz a „mamahotel”-jelenség racionális és kényszerű életstratégiává vált a kockázatok tompítására. Az önálló ingatlanszerzés ma már ritkán történik kizárólag saját erőből: a szülői támogatás, az állami konstrukciók és a banki hitelek kombinációja vált a leggyakoribb útvonallá.

A három vizsgált terület együtt egy olyan generáció önállósodási mintázatait rajzolja ki, amely nemzedék rövid távon stabilitásra, hosszú távon azonban nagyobb fokú autonómiára és rugalmasabb keretekre vágyik. Ez a rugalmasság azonban nem szabad generációs választáson alapul, sokkal inkább a permakrízis szülte kényszerű alkalmazkodás eredménye. A mai fiatalok az önálló életkezdés során nem csupán gazdasági, hanem pszichológiai értelemben is terhet viselnek: a folyamatos újratervezés, a halasztott döntések és a kiszámíthatatlanság állandó jelenléte formálja mindennapi életüket. A jelenség ugyanakkor nem sajátosan magyar: a nemzetközi kutatások szerint Európa-szerte megfigyelhető az önállósodás időzítésének kitolódása és a lakhatási nehézségek erősödése. Az önálló életkezdés biztonságának és kiszámíthatóságának helyreállítása ezért nem csupán ifjúságpolitikai, hanem össznemzeti és nemzetgazdasági érdek is. A fenntartható jövőképhez vezető út a munkaerőpiaci stabilitás fenntartása, az elérhető és kiszámítható lakhatási feltételek megteremtése, valamint az átlátható, hosszú távra tervezhető család-támogatási rendszer együttes, egymásra épülő biztosítása. Ennek a feszültségnek a feloldása kritikus feladat, hiszen a magyar fiatalok gazdasági konjunktúraérzete és jövőképe alapjaiban határozza meg a hazai beruházási kedvet és az ország megtartóerejét – vagyis azt, hogy a magyar ifjúság a következő évtized gazdasági folyamatainak ne csupán túlélője, hanem aktív formálója és haszonélvezője legyen.

- Angelini, Viola – Bertoni, Marco – Weber, Guglielmo 2022: The Long-Term Consequences of a Golden Nest: Socioeconomic Status in Childhood and the Age at Leaving Home. *Demography*, 59. évfolyam, 3, 857–875. <https://doi.org/10.1215/00703370-9940728>
- Bauer, Béla – Pillók, Péter – Ruff, Tamás – Szabó, Andrea – Szanyi F., Eleonóra – Székely, Levente 2016: *Ezek a mai magyar fiatalok! Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei. Gyorsjelentés a Kárpát-medencei fiatalokról*. Budapest, Új Nemzedék Központ.
- Deloitte 2026: *Gen Z and Millennial Survey 2026*. London, Deloitte Global. <https://www.deloitte.com/content/dam/assets-shared/docs/campaigns/2026/2026-genz-millennial-survey.pdf> (letöltve: 2026. 06. 10.)
- Domokos, Tamás 2021: A fiatalok demográfiai helyzete és jövőképe. In Székely, Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest, Társadalomkutató Kft., 59–86.
- Dusa, Ágnes – Ludescher, Melinda – Kozák, Kökény – Uhljár, Péter – Wágner, Tamás 2025: A mamahotel-jelenség Európában – a szülői ház elhagyásának átlagéletkora szempontjából. *KAPOCS*, 1–2, 157–178. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.11>
- Engler, Ágnes 2018: Párkapcsolati elköteleződés és családalapítási szándékok. In Engler, Ágnes (szerk.) *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ, 12–41.
- Eurofound 2024: *Life Satisfaction and Optimism on the Decline Across the EU. Quality of Life in the EU 2024 factsheet*. Dublin, Eurofound. (letöltve: 2026. 06. 10.)
- Eurostat 2022: *Being young in Europe today - labour market - access and participation*. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/39759.pdf> (letöltve: 2026. 07. 10.)
- Eurostat 2024: *Estimated Average Age of Young People Leaving the Parental Household*. Luxembourg, Publications Office of the European Union. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250923-1>; adatforrás: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/YTH_DEMO_030__custom_18064757/default/table. (letöltve: 2026. 06. 10.)
- Eurostat 2025: *House prices and rents went up in Q4 2025*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20260407-1> (letöltve: 2026. 06. 10.)
- Fűrész, Tünde – Nagy, Tímea – Horváth-Varga, Anikó 2023: A 30 éves kor alatti gyermekvállalás ösztönzésének szükségessége. *Kapocs*, 6. évfolyam, 2–3, 36–45.
- Gyorgyovich, Miklós – Kiss-Kozma, Georgina – Kolozsvári, Krisztina – Pillók, Péter – Székely, Levente – Vas, Éva 2025: *Magyar fiatalok 2024 – Kérdések és válaszok fiatalokról, fiataloktól – Ifjúság 2024 kutatás: gyorsjelentés*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Harcza, István – Monostori, Judit 2012: Családi struktúrák az életciklusban. In Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.) *Társadalmi Riórt 2012*. Budapest, TÁRKI, 65–92. <https://tarki.hu/sites/default/files/2023-12/trip-03harcza-monostori.pdf> (letöltve: 2026. 07. 10.)

- Harcsa, István – Monostori, Judit 2014: Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon. In Kolosi, Tamás – Tóth, István György (szerk.) *Társadalmi Riport 2014*. Budapest, TÁRKI, 83–109.
- Kienzler, Hanna – Massazza, Alessandro – Kuykendall, Rowan – Tamimi, Nour – Ham-moudeh, Weeam – Giacaman, Rita 2025: Uncertainty and Mental Health: A Qualitative Scoping Review. *SSM – Qualitative Research in Health*, 7, 100521.
- KINCS 2020: *Lakhatással kapcsolatos vélemények a gyermekvállalási korban lévő magyarok körében*. Kutatási jelentés. <https://doi.org/10.83154/KINCS.RE.HU.2020.7>
- Kollár, Dávid – Pillók, Péter 2022: A magyarországi fiatalok harmadik legégetőbb problémája: céltalanság. In Pillók, Péter – Székely, Levente (szerk.) *Kívánj tized! A magyarországi fiatalok nemzedéki önreflexiója és jövőképe*. Budapest, Nemzeti Ifjúsági Tanács, 55–69.
- Kolozsvári, Krisztina – Pillók, Péter 2022: EU percepciója a fiatalok körében. *Y.Z. – A NIT ifjúság szakmai folyóirata*, 2. évfolyam, 4, 21–28. <https://www.yzfolyoirat.hu/index.php/yz/article/view/5> (letöltve: 2026. 07. 10.)
- Központi Statisztikai Hivatal 2011: *Népszámlálás*. Budapest, KSH.
- Központi Statisztikai Hivatal 2022: *Népszámlálás*. Budapest, KSH.
- Központi Statisztikai Hivatal é.n.: *Átlagosan 27 évesen költöznek el otthonról*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/fiatalok/atlagosan_27_evesen_koltozunk/index.html (letöltve: 2026. 07. 10.)
- László, Tamás 2025: A fiatal felnőtt nemzedékek megküzdési tapasztalatai a járványhelyzet idején egy kvalitatív kutatás tükrében. *Y.Z. – A NIT ifjúság szakmai folyóirata*, 5. évfolyam, 1, 5–23. <https://doi.org/10.69961/Y.Z.2025.1.1>
- László, Tamás 2026: A válsághelyzetek hosszú távú hatásai: Rezilienciaélmény Magyarországon 2021 és 2025 között. In Stefkovics, Ádám – Pillók, Péter (szerk.) *Századvég Riport 2026*. Budapest, Századvég Kiadó, 147–176. <https://doi.org/10.65295/riport2026.6>
- Makó, Ágnes 2015: A szakképzett pályakezdekők munkaerőpiaci helyzete és elhelyezkedési esélyei. *Közgazdasági Szemle*, 62. évfolyam, 5, 502–524.
- Medgyesi, Márton – Nagy, Ildikó 2014: Fiatalok életkörülményei Magyarországon és az EU országokban 2007 és 2012 között. In Kolosi, Tamás – Tóth, István György (szerk.) *Társadalmi Riport 2014*. Budapest, TÁRKI, 303–323.
- Modigliani, Franco – Brumberg, Richard 1954: Utility Analysis and the Consumption Function: An Interpretation of Cross-Section Data. In Kurihara, Kenneth K. (szerk.) *Post-Keynesian Economics*. New Brunswick, NJ, Rutgers University Press, 388–436.
- Monostori, Judit – Szabó, Laura 2024: Együttélési formák, családtípusok. In *Demográfiai Portré 2024. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 111–132.
- Murinkó, Livia 2019: A felnőtté válás életút típusai, előzményei és kimenetei a 2000-es években Magyarországon. *Demográfia*, 62. évfolyam, 2–3, 153–198. <https://doi.org/10.21543/Dem.62.2-3.1>
- Papházi, Tibor 2024: *Lakhatási helyzetkép – generációs metszetben*. Máltai tanulmányok, 1, 37–63. <https://real.mtak.hu/192483/1/3-Paphazi.pdf> (letöltve: 2026. 07. 10.)

- Spéder, Zsolt – Murinkó, Livia – Settersten Jr., Richard A. 2014: Are Conceptions of Adulthood Universal and Unisex? Ages and Social Markers in 25 European Countries. *Social Forces*, 92. évfolyam, 3, 873–898. <https://doi.org/10.1093/sf/sot100>
- Századvég 2026: *Európa Projekt 2026. Elemzés – Európa 30 országában. VII. nemzetközi kutatás elemzése: összefoglaló dokumentum*. Budapest, Századvég. <https://doi.org/10.65295/dissz-eu.2026>
- Székely, Levente (szerk.) 2018: *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest, Kutatópont.
- Székely, Levente (szerk.) 2021: *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest, Társadalomkutató Kft.
- Székely, Levente 2024: *A magyarországi fiatalok jövőképe: család kétségekkel*. Ifjúságkutató Intézet. <https://ifjusagkutatoiintezet.hu/szakmai-iras/a-magyarorszag-i-fiatalok-jovokepe-csalad-ketsegekkel> (letöltve: 2026. 07. 10.)
- UNICEF 2021: *The Changing Childhood Project*. New York, Gallup, Inc. <https://www.unicef.org/innocenti/media/566/file/UNICEF-Global-Insight-Gallup-Changing-Childhood-Survey-Report-English-2021.pdf> (letöltve: 2026. 06. 10.)
- Vaskovics, László 2000: A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle*, 10. évfolyam, 4, 3–20. <https://ojs.mtak.hu/index.php/szocszemle/article/view/14707> (letöltve: 2026. 07. 10.)

RUFF TAMÁS¹

Külföldi tapasztalatok és tervek

Absztrakt

A tanulmány célja a magyar fiatalok nemzetközi migrációs részvételének, külföldi tapasztalatainak, motivációinak és jövőbeli terveinek vizsgálata. A kutatás arra keresi a választ, hogyan alakultak a fiatalok mobilitási mintázatai az elmúlt két évtizedben, valamint milyen tényezők ösztönzik vagy gátolják a külföldi munkavállalást, tanulást és letelepedést. Az elemzés a magyarországi nagymintás ifjúságkutatások (2000–2024) adatain alapul. A vizsgálat leíró statisztikai elemzéseket és szociodemográfiai összehasonlításokat alkalmaz a 15–29, illetve egyes esetekben a 15–34 éves korosztály körében. Az adatok értelmezésénél figyelembe kell venni azt, hogy az adatfelvételek csak a Magyarországon élő fiatalokat érintették, így az eredmények értelmezése korlátozott. Az eredmények szerint a fiatalok körében a külföldi munkavállalási, tanulási és letelepedési szándék hosszabb távon csökkenő tendenciát mutat. A külföldi munkavállalás legfontosabb motivációi továbbra is a jobb megélhetés, a tapasztalatszerzés és a karrierépítés, ugyanakkor növekvő szerepet kapnak a tudatos életstratégiai megfontolások. A mobilitást elsősorban a családi kötődések, valamint az itthoni élet- és karrierlehetőségekkel való elégedettség gátolja. A migrációs tervek tudatosabbá váltak, miközben a tényleges kivándorlás viszonylag alacsony szinten maradt. A célországok között Ausztria dominanciája erősödött, és a visszatérő migráció jelentősége is növekedett. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy a nemzetközi mobilitás a magyar fiatalok számára továbbra is fontos lehetőség, de egyre inkább átmeneti, rugalmas és életpályába illeszkedő stratégiaként jelenik meg, nem pedig végleges elvándorlásként. A migrációs potenciál mérséklődése és a hazatérési szándékok erősödése a mobilitás tudatosabbá válását jelzi.

Kulcsszavak: migráció, fiatalok, Magyarország

¹ Egyetemi adjunktus, Kodolányi János Egyetem.

Bevezetés

A nemzetközi migráció az elmúlt évtizedekben a társadalomtudományok egyik legintenzívebben vizsgált területévé vált. A globalizáció, az európai munkaerő-piacok fokozódó integrációja, a közlekedési és kommunikációs technológiák fejlődése, valamint a munkaerő iránti nemzetközi kereslet növekedése jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a mobilitás a modern társadalmak mindennapi jelenségévé váljon.² A migráció nem csupán demográfiai folyamatként értelmezhető, hanem gazdasági, társadalmi és kulturális következményekkel járó összetett jelenség, amely egyszerre befolyásolja a kibocsátó és a befogadó országok fejlődését. A nemzetközi vándorlás különösen fontos szerepet játszik azokban az európai társadalmakban, amelyek demográfiai öregedéssel, alacsony termékenységgel és munkaerőpiaci kihívásokkal szembesülnek.³ Magyarország esetében a migráció jelentősége a 2010-es évektől erősödött fel, amikor az osztrák és német munkaerő-piac teljes megnyitása érezhetően növelte a külföldi munkavállalás lehetőségét és társadalmi láthatóságát.⁴

A migráció kutatásában kiemelt jelentősége van a fiatalok vizsgálatának. A nemzetközi szakirodalom szerint a migrációs döntések leggyakrabban az életpálya korai szakaszában születnek meg, amikor az egyének tanulmányi, munkaerőpiaci és családalapítási döntéseket hoznak. A fiatal korosztályok mobilitása ezért nemcsak demográfiai szempontból fontos, hanem a humántőke-áramlás, a munkaerőpiaci alkalmazkodás és a társadalmi innováció szempontjából is meghatározó.⁵ A külföldi tapasztalatszerzés nyelvi, kulturális és szakmai előnyökkel járhat, ugyanakkor a magasan képzett fiatalok tartós elvándorlása jelentős kihívást jelenthet a kibocsátó országok számára. A migrációs folyamatok megértése ezért megköveteli a fiatalok motivációinak, terveinek és mobilitási tapasztalatainak részletes vizsgálatát.

Jelen tanulmány célja, hogy képet adjon a magyar fiatalok nemzetközi migrációs részvételéről, migrációs potenciáljáról, motivációiról és jövőbeli terveiről. Az elemzés a nagymintás ifjúságkutatások eredményeire támaszkodva vizsgálja a nemzetközi mobilitás hosszabb távú trendjeit és aktuális sajátosságait.

2 Massey et al. 1993; Sheller–Urry 2006; Skeldon 2017; Williams et al. 2018.

3 Atoyan et al. 2016; Hall 2022.

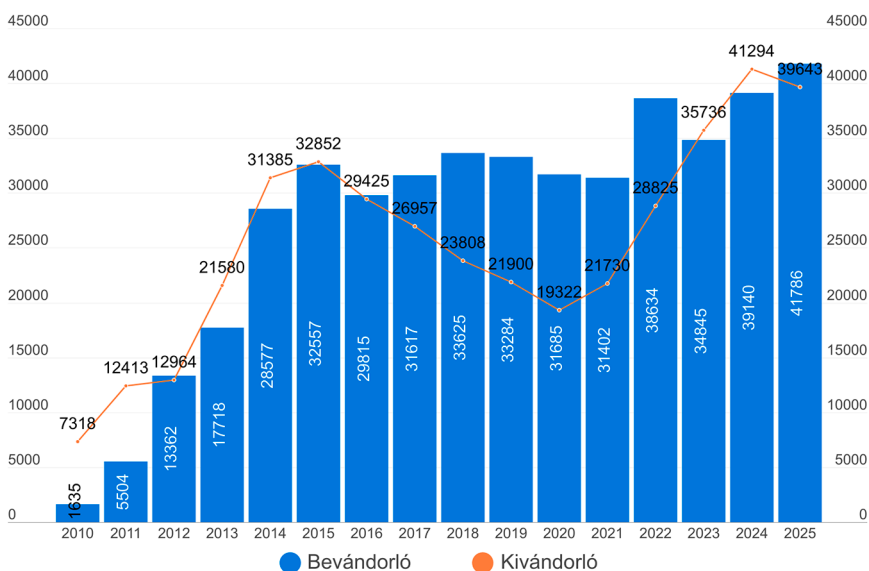
4 Blaskó–Gödri 2014.

5 Fassmann et al. 2018; Heckert 2015; Sardak et al. 2021.

A fiatalok nemzetközi vándorlásának hazai trendjei⁶

A módszertani nehézségek miatt a vándorlással kapcsolatos statisztikai adatok elemzése során érdemes óvatosan eljárni. A hazai adminisztratív nyilvántartások adatai (KSH-, STADAT-táblák) alapján kirajzolódó tendenciából kiolvasható, hogy 2010-től a legalább egy évet külföldön töltő magyar állampolgárok száma exponenciálisan nőtt egészen 2015-ig (2010-ben 7 ezer fő, 2015-ben mintegy 33 ezer fő), ami egyrészt a nyugat-európai országok munkaerőpiaci nyitásának, másrészt a világgazdasági válság hatásának is köszönhető. 2016-ban az évtized elejétől tapasztalható növekvő elvándorlási trend megfordult 2020-ig, majd a Covid-19-járvány után ismét növekedésnek indult (1. ábra).

1. ábra: Magyar állampolgárok vándorlásának összefoglaló adatai, 2010–2025 (fő)

Forrás: KSH⁷

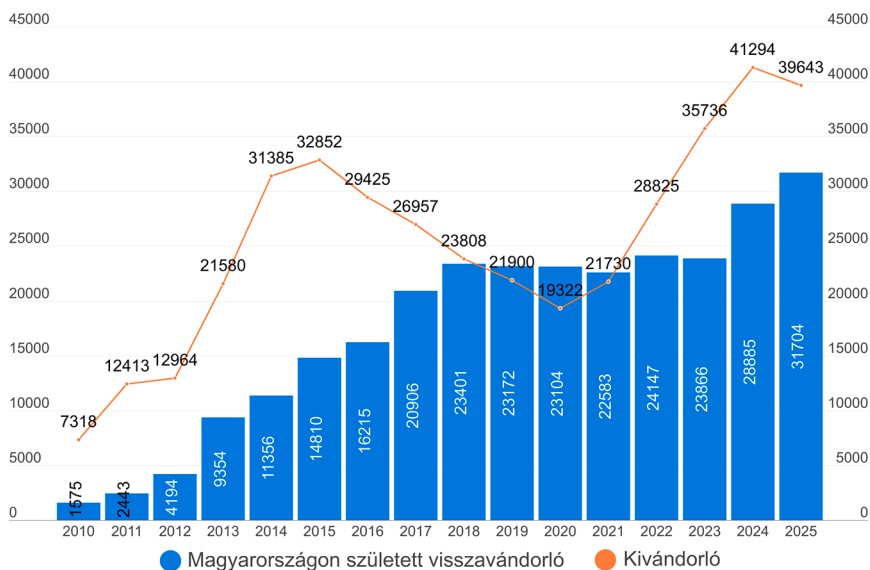
A kivándorlással párhuzamosan természetesen a visszavándorlás jelensége is jelen volt a migrációs mozgásokban a Magyarországon születettek között. Ez 2010-től lassan, de folyamatosan emelkedett, 2018–2023 között ingadozott, 2025-ben pedig elérte legmagasabb értékét. A pandémia hatására sokan hazaköltöztek, de a jár-

⁶ A fejezetben közölt korábbi adatfelvételek eredményeihez felhasználtam a Kiss-Kozma Georginával közösen írt tanulmányt (Kiss-Kozma–Ruff 2024).

⁷ KSH é. n.: Magyar állampolgárok vándorlásának összefoglaló adatai.

ványhelyzet javulásával ismét megnőtt a kivándorlók száma, amely 2024-ben érte el csúcspontját a vizsgált időszakban, több mint 41 ezer fővel (2. ábra).

2. ábra: A Magyarországon született visszavándorlók és a kivándorlók száma, 2010–2025 (fő)

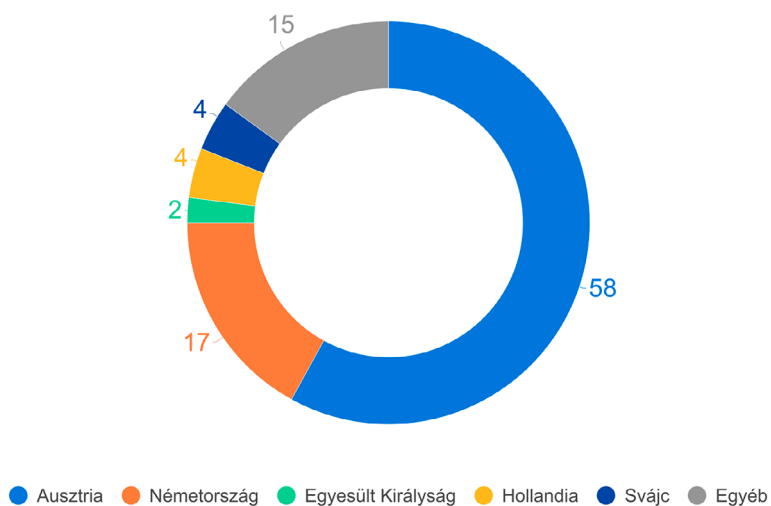

Forrás: KSH⁸

2025-ben a kivándorló magyarok 58 százaléka Ausztriát, 17 százaléka Németországot és 2 százaléka az Egyesült Királyságot választotta célországnak (3. ábra). Míg az Ausztriába kivándorlók száma az előző évekhez képest növekedett, addig az Egyesült Királyságba és Németországba vándorlóké csökkent. A visszavándorlók több mint fele Ausztriából, egyötöde Németországból és 6 százaléka az Egyesült Királyságból költözött vissza ugyanebben az évben (4. ábra). Az Egyesült Királyságból hazatérők arányának csökkenése mellett az Ausztriából visszavándoroltak aránya jelentősen növekedett, illetve a Németországból hazaköltözők száma is emelkedett 2024-ben és 2025-ben.

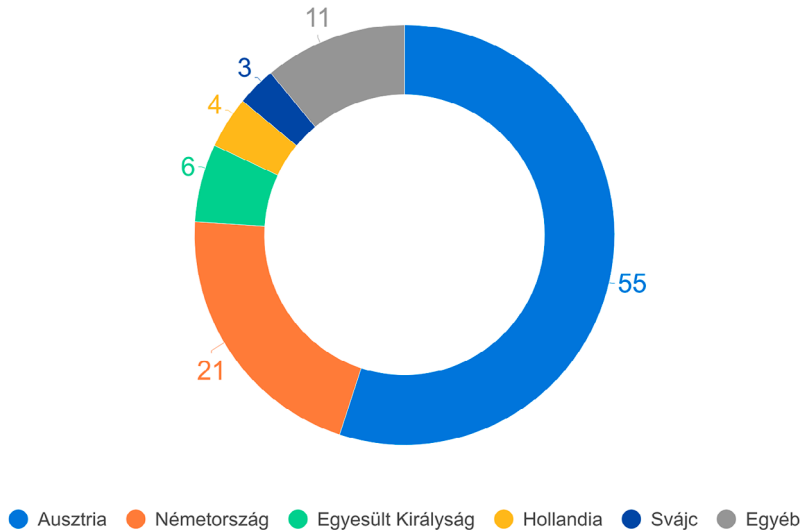
8 KSH é. n.: Magyar állampolgárok vándorlásának összefoglaló adatai.

3. ábra: A kivándorló magyar állampolgárok célországok szerint, 2025 (%)

Forrás: KSH⁹

4. ábra: A Magyarországon született visszavándorló magyar állampolgárok az előző tartózkodás országa szerint, 2025 (%)

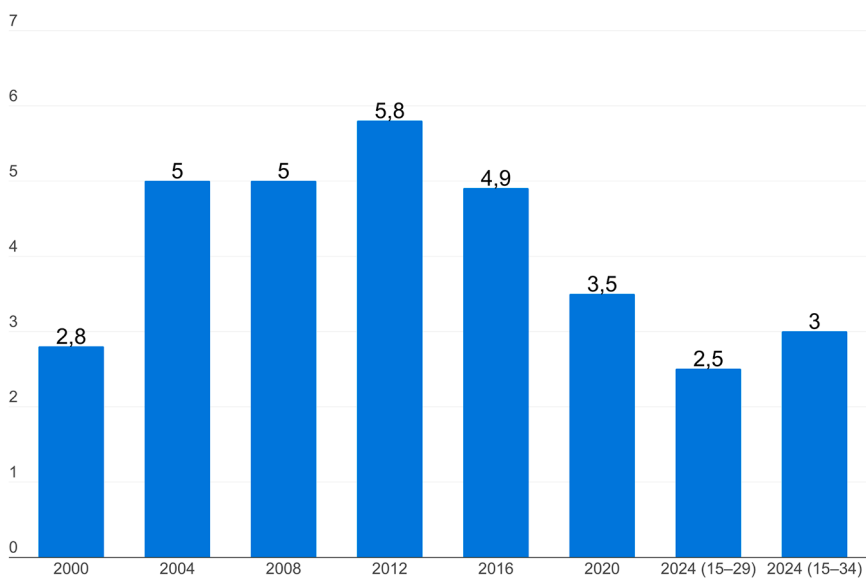
Forrás: KSH¹⁰

⁹ KSH é. n.: A kivándorló magyar állampolgárok célországok és nemek szerint.

¹⁰ KSH é. n.: A Magyarországon született visszavándorló magyar állampolgárok az előző tartózkodás országa és nemek szerint.

A magyarországi nagymintás ifjúságkutatásokban a migráció témája kezdettől fogva jelen van, bár eltérő hangsúllyal és részletességgel. Az első adatfelvételben még nem jelent meg önálló témakörként, csupán a munkával kapcsolatos kérdések között szerepelt válaszlehetőségként a külföldi munkavállalás. A második kutatás során a külföldre irányuló mobilitás már nagyobb figyelmet kapott: a korábbi munkavállalási és tanulási tapasztalatokra vonatkozó kérdések mellett külön rákérdeztek arra is, hogy a fiatalok tanultak-e vagy dolgoztak-e külföldön, illetve terveznek-e a jövőben átmenetileg külföldön tanulni vagy munkát vállalni. Az Ifjúság 2008 adatfelvételében tovább bővült a külföldi mobilitással kapcsolatos kérdések köre, miközben több elem a 2004-es vizsgálattal összehasonlítható formában maradt meg. A 2012-es kutatásban ugyanakkor a külföldi tanulási és munkavállalási tervekre vonatkozó kérdéseket csak azoknak tették fel, akik korábban jelezték, hogy életüket nem kizárólag Magyarországon tudják elképzelni. Ezzel szemben a legutóbbi három adatfelvétel ismét valamennyi válaszadót megkérdezte a külföldi tanulási és munkavállalási szándékairól.

5. ábra: Külföldi munkavállalási tapasztalatok¹¹ (%)

Forrás: saját szerkesztés

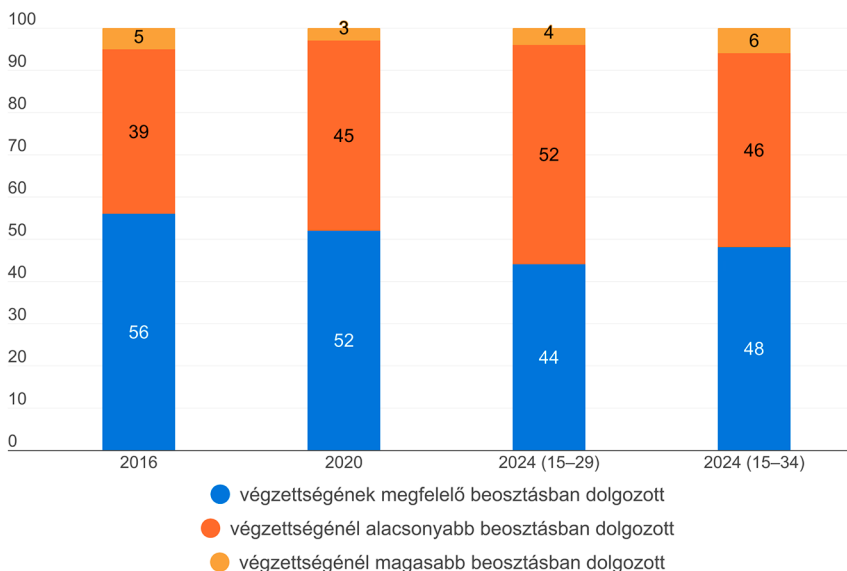
¹¹ Kérdés: „Dolgozott külföldön?” Bázis: $n_{2000} = 4752$; $n_{2004} = 8000$; $n_{2008} = 8076$; $n_{2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

A tanulmányban bemutatott eredmények értelmezéséhez fel kell hívni a figyelmet az adatfelvételek korlátaira. A közölt adatok és következtetések a nemzetközi vándorlásban részt vevő 15–29 éves magyar fiatalok egy részére vonatkoznak, és nem a teljes, ebbe a korosztályba tartozó populációra. Ez azért van, mert a kutatások célcsoportjaiba azok tartoztak, akik Magyarország területén éltek az adatfelvételek időszakában, és retrospektív módon számoltak be migrációs tapasztalataikról. Ezek alapján a következtetéseket is csak korlátozottan fogalmazhatjuk meg.

A Magyarországon élő 15–29 éves fiatalok kis hányada dolgozott korábban külföldön. A 2000-es évek elején a fiatalok közel 3 százaléka számolt be ilyen irányú tapasztalatról, ami a 2010-es években végzett két adatfelvétel esetében 5–6 százalék között mozgott. A következő évtized eredményei alapján fokozatosan csökkent azok aránya, akik dolgoztak már egy másik országban (5. ábra).

A külföldi munkavállalás során nem elhanyagolható tényező az, hogy végzettségüknek megfelelő beosztásban dolgoznak-e a fiatalok vagy ettől eltérően. Az utolsó három adatfelvétel alapján látható tendencia, hogy egyre kevesebben dolgoztak végzettségüknek megfelelő munkakörökben, nőtt azok aránya, akik alacsonyabb beosztású munkákat végeztek, illetve a magasabb pozícióban dolgozók aránya érdemben nem változott (6. ábra).

6. ábra: Külföldi munkavállalási tapasztalatok a végzettségnek megfelelő beosztás szerint¹² (%)

Forrás: saját szerkesztés

¹² Kérdés: „Amikor külföldön vállalt munkát, Ön...?” Bázis: $n_{2016} = 389$; $n_{2020} = 272$; $n_{2024[15-29]} = 76$; $n_{2024[15-34]} = 145$

A migrációs potenciál a vándorlási hajlandóságot jelenti. A migrációs potenciál mérése alapvetően a kérdőíves adatfelvételekkel történik, melynek során a külföldre történő vándorlási hajlandóságot több kérdéssel mérik a kutatók. A migrációs potenciál közlésekor gyakran külön-külön elemzik a rövid és a hosszú távú munkavállalást és kivándorlást tervezők arányát.

A jövőbeni munkavállalási tervekre az ifjúságkutatások során más és más kérdéssel kérdeztek rá a kutatók. 2004-ben az alábbi kérdést használták: „Tervezi-e, hogy külföldre megy dolgozni egy időre?” A kérdésre a fiatalok 36 százaléka válaszolt igennel. Az első két kutatásban szerepelt egy másik kérdés is: „Vannak-e olyan személyes elképzelései, amelyeket a következő 5 évben szeretne megvalósítani?” A kérdés válaszlehetőségei között szerepelt a külföldi munkavállalás és a külföldi tanulás is. 2000-ben a fiatalok 3,6 százaléka jelölte meg a külföldi munkavállalást, a külföldi tanulást pedig 1,5 százalékuk. Ugyanerre a kérdésre 2004-ben a külföldi munkavállalást 4,5 százalék, a külföldi tanulást 2,2 százalék jelölte meg.

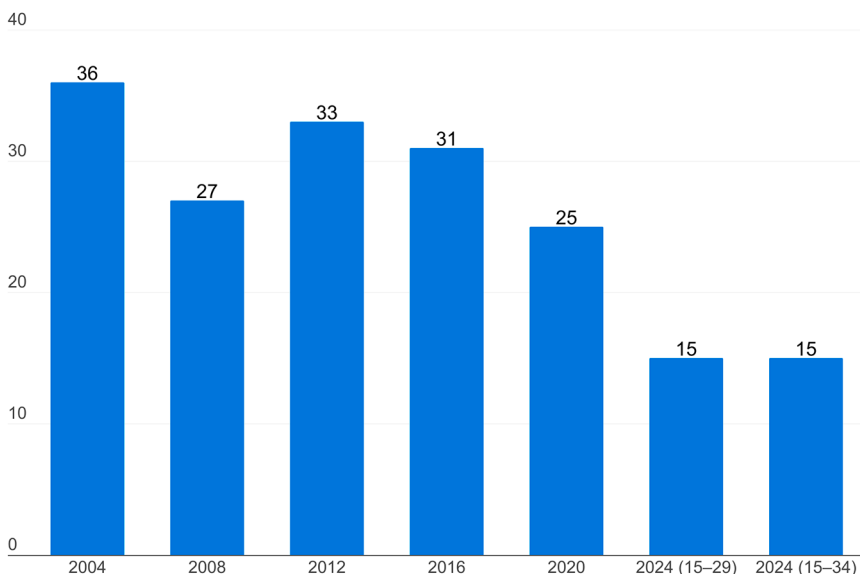
2008-ban kicsit módosítottak a kérdésen: „Tervezi-e, hogy valaha külföldön fog dolgozni?” A fiatalok 27 százalékának voltak ilyen tervei, 96 százalékuk maximum 30 éves koráig tervezte a külföldi munkavállalást, kétharmaduk maximum kétéves időtartamra, minden tizedik fiatal három évre, további 10 százalékuk öt évre szeretett volna másik országba menni dolgozni.

2012-ben ugyanazt a kérdést tették fel, mint 2008-ban, ekkor a 15–29 évesek egyharmada tervezte azt, hogy valaha külföldön fog dolgozni (7. ábra).

Az utolsó három kutatás kérdőívében módosítottak a kérdésen, külön kérdeztek rá a kutatók a rövid és hosszú távú migrációs tervekre.¹³ A fiatalok körében a 2016. évi 27 százalékról 21 százalékra csökkent azoknak az aránya 2020-ban, akik hosszú távon, pár évre külföldre szeretnének menni dolgozni. A pár hetes vagy hónapos munkát tervezők aránya nem változott, mindkét évben a fiatalok 18-18 százaléka gondolt ilyenre. A rövid és hosszú távú migrációs tervek 2024-ben tovább csökkentek, ezek részletes bemutatására a tanulmány következő fejezetében kerül sor.

¹³ „Tervezi-e, hogy egy pár hétre vagy hónapra külföldre menjen dolgozni (ingázni is)?” „Tervezi-e, hogy egy pár évre külföldre megy dolgozni?”

7. ábra: Külföldi munkavállalási tervek^{14,15} (%)

Forrás: saját szerkesztés

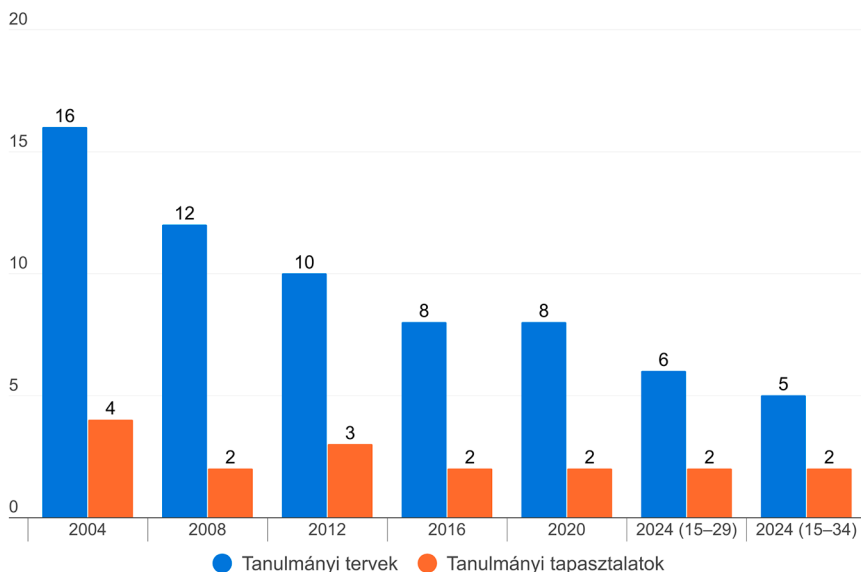
A külföldi tanulási tapasztalataikkal és terveikkel kapcsolatban a fiatalokat 2004-től kérdezték meg a kutatók külön kérdésben. Ahogy a 8. ábrán látható, a magyar fiatalok körében nagyon kicsi azok aránya, akik korábban tanultak másik országban, 2 és 4 százalék között mozog arányuk a 15–29 éves korosztályon belül. 2004-ben a fiatalok 4 százaléka, 2008-ban 2 százaléka tanult külföldön. Utóbbiak közel 40 százaléka nyelvtanfolyamon vagy szakmai gyakorlaton vett részt, több mint egy-negyedük pedig főiskolára vagy egyetemre járt. A későbbi adatfelvételek során sem haladta meg a fenti arányokat a külföldi tanulmányi tapasztalatokkal rendelkező fiatalok aránya.

Külföldi tanulmányokat több fiatal tervez a jövőben, azonban megfigyelhető tendencia, hogy időszakról időszakra egyre kevesebb azok aránya, akik tanulmányaikat egy időre másik országban szeretnék folytatni, ilyen tervekről legkevesebben 2024-ben számoltak be.

¹⁴ A 2016-os, 2020-as és 2024-es adatokhoz azokat soroltam ide, akik rövid távú vagy hosszú távú munkavállalási tervekkel rendelkeztek. Akik mindkettővel, azokat csak egyszer vettem figyelembe.

¹⁵ Bázis: $n_{2004} = 8000$; $n_{2008} = 8076$; $n_{2012} = 5290$; $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

8. ábra: Külföldi tanulmányi tapasztalatok és tervek¹⁶ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Az Ifjúság 2008 kutatásban jelent meg először a végleges letelepedés iránti szándék elemzése. A külföldi tanulási és munkavállalási tervekkel kapcsolatos kérdéseknél válaszlehetőségként szerepelt, valamint egy harmadik kérdésnél, amely arra vonatkozott, hogy elköltözne-e arról a településről, ahol jelenleg él. Akik terveztek külföldre menni tanulni, azok közül a teljes alapsokaságon belül 1 százalék volt azok aránya, akiknél felmerült okként, hogy hátha sikerül hosszú távon kint maradni, vagy végleg kiköltözni. Ugyanezt az okot a külföldi munkát tervezők körében 4 százalék említette. A lakhelyről való elköltözéssel kapcsolatos kérdésnél 1 százalék mondta azt, hogy csak külföldre költözne el arról a településről, ahol az adatfelvétel idején élt.

Négy év múlva a fiatalok 12 százaléka mondta azt, hogy akár végleges letelepedés céljából is elhagyná Magyarországot. Az utolsó három kutatásban arra kérdeztek rá a kutatók, hogy tervezik-e a fiatalok, hogy külföldön fognak élni. 2016-ban a fiatalok 15 százaléka, 2020-ban 11 százalékuk, 2024-ben a 15–29 évesek és a 15–34 évesek 10-10 százaléka tervezte azt, hogy másik országban fog élni.

¹⁶ A tanulási tervekre vonatkozó kérdéseket adatfelvételenként különböző módon tették fel a kutatók. 2004-ben és 2008-ban: „Tervezi-e, hogy külföldre megy tanulni egy időre?” 2012-ben: „Tervezi-e, hogy a jövőben külföldön tanul?” 2016-ban és 2020-ban: „Tervezi-e, hogy a közeljövőben külföldre menjen tanulni?” 2024-ben: „Tervezi-e, hogy 5 éven belül külföldre menjen tanulni?” Bázis: $n_{2004} = 8000$; $n_{2008} = 8076$; $n_{2012} = 5290$; $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

A külföldi mobilitást többféle tényező ösztönözheti, fontos megismerni ezeket, hogy világosan lássuk azt, hogy a fiatalok milyen célok és okok miatt hagyják el az országot hosszabb-rövidebb időre.

Az ösztönző és gátló tényezők vizsgálatára először az Ifjúság 2008 adatfelvételében került sor. 2008-ban legtöbben azért mentek volna külföldre dolgozni, hogy keressenek némi félretehető pénzt (18 százalék), hogy tapasztalatokat szerezzenek (4 százalék), hogy nyelvet tanuljanak (3 százalék), illetve azért, mert külföldön jobban lehet élni (3 százalék).

A következő adatfelvételek során a motivációk nagy része ugyanúgy kérdeztek rá, bár történt néhány új kiegészítés a motivációk listájában évről évre. Minden adatfelvétel során a vándorlás legfőbb okaként a jobb megélhetést említették legnagyobb arányban a fiatalok, de a válaszok mértékében vannak változások. A 2010-es években a magyar fiatalok kétharmada nyilatkozta azt, hogy a jobb életszínvonal megteremtése érdekében hagyná el az országot, a 2020-as években ezeknek a fiataloknak az aránya csökkent.¹⁷ Szintén csökkent azok aránya, akik tapasztalatszerzési szándékkal mennének külföldre, a 2016-os kutatáshoz képest nagymértékű változást lehet látni ezen területen. A legutóbbi három adatfelvétel közül 2020-ban volt a legkisebb azoknak az aránya, akik tanulási célból hagynák el az országot, például azért, mert nincsen olyan képzés Magyarországon, amely iránt érdeklődik, vagy úgy gondolja, hogy külföldön több tanulási lehetőség van (1. táblázat). A fiatalok körében 2024-re nőtt azok aránya, akik emiatt mennének egy másik országba. A tapasztalatszerzés fontos motiváló tényezőként maradt meg a kivándorlás hátterében, illetve a 2024-ben először mért kalandvagy viszonylag jelentős tényezőként jelenik meg, ami arra utal, hogy a személyes élmények és tapasztalatok iránti igény továbbra is jelen van.

A hazai rossz anyagi körülmények, az itthoni kilátástalanság és lehetőségek hiánya, valamint az új kihívások és a karrierépítés is meghatározó erővel bír a kivándorlás jelensége mögött. Legkevésbé önkéntes munka vállalása és a más kultúrák megismerése miatt hagynák el az országot, illetve a politikai helyzetnek és a párkapcsolati okoknak is kisebb szerepe van.

17 2024-ben azoknak tették fel a kérdést az adatfelvétel során, akik nem terveztek külföldre menni.

1. táblázat: A külföldi mobilitást erősítő motivációk^{18, 19} (%)

	2012	2016	2020	2024 (15–29)	2024 (15–34)
Jobb megélhetés	66	69	44	18	18
Nyelvtanulás	22	35	15	6	7
Tapasztaltszerzés	20	38	13	10	10
Karrier	19	31	17	9	9
Új kihívások	14	27	9	9	10
Családi okok	6	19	24	7	7
Tanulás általában	5	12	2	5	5
Itthoni politikai helyzet	2	12	10	5	5
Önkéntes munka	2	8	6	3	3
Itthoni rossz anyagi körülmények	n.a.	35	11	9	9
Itthoni kilátástalanság, lehetőségek hiánya	n.a.	31	26	9	10
Család, barátok, ismerősök már külföldön vannak	n.a.	n.a.	16	7	7
Párkapcsolati okok	n.a.	n.a.	n.a.	5	5
Kalandvágy	n.a.	n.a.	n.a.	11	10
Más kultúrák megismerése	n.a.	n.a.	n.a.	4	5

Forrás: saját szerkesztés

A mobilitást ösztönző tényezők mellett fontos azt is látni, hogy milyen szempontok miatt döntenek úgy a mai magyar fiatalok, hogy nem hagyják el az országot hosszabb-rövidebb időre sem.

2008-ban a fiatalok leginkább azért nem terveztek külföldre menni dolgozni, mert nem szerettek volna elválni családtagjaiktól, másodsorban azért, mert Magyarországon is van munka, harmadsorban a nyelvtudás hiányát jelölték meg okként.

2012 óta mindegyik kutatás során legfőbb okként a családhoz való ragaszkodást fogalmazták meg a megkérdezettek, azonban a további okoknál változásokat láthatunk. Míg korábban a szülőföldhöz és a barátokhoz való ragaszkodás nagyon erős szerepet játszott abban, hogy a fiatalok ne menjenek külföldre, 2020-ben ezek a szempontok hátrébb kerültek a sorban, és helyükbe léptek az itthoni dolgokkal való elégedettség (azaz itthon is boldogul, nem akarja feladni itthoni életét és

¹⁸ 2012-ben minden válaszlehetőséget feltettek a válaszadóknak dichotóm kérdésként, 2016-tól többválaszos kérdés formájában kerültek rögzítésre a válaszok.

¹⁹ Kérdés: „Mi az, amiért (mégis) hajlandó lenne elhagyni az országot hosszabb-rövidebb időre?”
Bázis: n₂₀₁₂ = 8000; n₂₀₁₆ = 1995; n₂₀₂₀ = 2000; n_{2024 [15–29]} = 3580; n_{2024 [15–34]} = 5000

karrierjét) és a félelemmel kapcsolatos tényezők (fél az idegen környezettől, fél a sikertelenségtől, egyedül nem mer belevágni). Legnagyobb arányú csökkenés a családhoz, a hazához és a barátokhoz való ragaszkodásban tapasztalható, de ezeken kívül kevésbé meghatározó szempont lett a gátló tényezők között az, hogy nincsen anyagi lehetősége rá, nem tudja, hogyan fogjon hozzá, vagy a túlzott adminisztrációs ügyintézési folyamat (2. táblázat).

A legutóbbi kutatás eredményei alapján is a családi kötelek tartják vissza legjobban a fiatalokat attól, hogy külföldre menjenek, illetve a négy évvel ezelőtti adatfelvételhez hasonlóan meghatározóak az itthoni körülményekkel való elégedettségi okok (itthon is boldogul, nem akarja feladni itthoni életét, karrierjét). A hazához és a barátokhoz való ragaszkodás visszatartó hatása még mindig fontos, valamint a nyelvtudás hiánya is hasonló mértékben lehet gátja a vándorlásnak.

A 2010-es évek elején a külföldre költözéstől elsősorban az érzelmi kötődések tartották vissza a fiatalokat (család, barátok, szülőföld), míg napjainkban egyre nagyobb szerepet játszanak a racionális elégedettségi szempontok (itthon is lehet boldogulni, nem akarja feladni az itthoni életét vagy karrierjét), illetve bizonyos esetekben a bizonytalanságtól való félelmek.

2. táblázat: A külföldi mobilitást gátló tényezők^{20, 21} (%)

	2012	2016	2020	2024 (15–29)	2024 (15–34)
Ragaszkodik a családjához	63	71	31	16	17
Ragaszkodik a hazájához, szülőhelyéhez	48	45	12	9	9
Ragaszkodik a barátaihoz	46	51	15	9	9
Egyedül nem mer belevágni	42	27	15	9	9
Nem akarja feladni itthoni életét, karrierjét	42	20	20	9	10
Nincs (anyagi) lehetősége rá	40	25	8	7	7
Nem beszél elég jól idegen nyelven	40	21	13	9	10
Itthon is boldogul	36	21	26	10	10
Nem tudja, hogyan fogjon hozzá	34	14	8	5	5

²⁰ 2012-ben a kérdés 5 fokozatú skálán lett kérdezve, a 2012-es adatoknál a „4” és „5” értékekre adott válaszok összesített százalékos arányát tüntettem fel (az „5” érték jelentette, hogy teljes mértékben visszatartja). A 2016-os, 2020-as és 2024-es adatoknál az említések százalékos arányát közlöm, ezekben az években többválaszos kérdés formájában kerültek rögzítésre a válaszok.

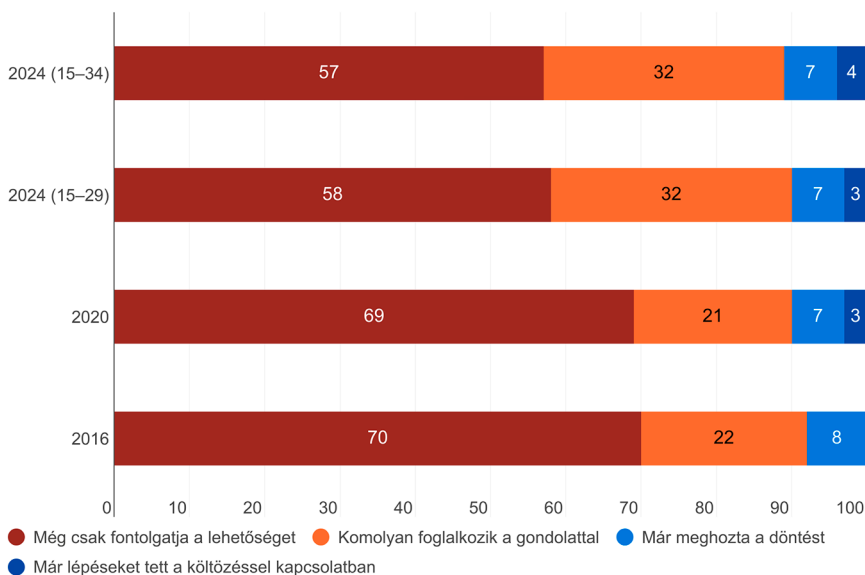
²¹ Kérdés: „Milyen okok tartják vissza attól, hogy elhagyja az országot hosszabb-rövidebb időre?”
Bázis: n₂₀₁₂ = 8000; n₂₀₁₆ = 1843; n₂₀₂₀ = 1877; n_{2024 [15–29]} = 3580; n_{2024 [15–34]} = 5000

	2012	2016	2020	2024 (15–29)	2024 (15–34)
Túlságosan sok ügyintézésel jár	32	12	2	4	5
Veszélyes (terrorizmus, bűnözés)	n.a.	12	2	4	4
Fél a sikertelenségtől	n.a.	12	16	6	7
Fél az idegen környezettől	n.a.	17	18	8	8
Most már itthon jobb (a külföldi lehetőségek romlottak, a hazaiak javultak)	n.a.	n.a.	n.a.	5	5

Forrás: saját szerkesztés

A fiatalok körében gyakran a külföldi célok csak lehetőségként jelennek meg, sokan csak eljátszanak a gondolattal, és annak ellenére, hogy sokat beszélnek róla, nem biztos, hogy konkrét tett is következik utána. Ezért fontos megvizsgálni azt, hogy a külföldre költözéssel kapcsolatos tervek milyen fázisban vannak a fiatalok fejében. Az utolsó három adatfelvételben hasonló formában tették fel a kérdést. A 2016-os és 2020-as kutatás során szinte ugyanolyan eredményeket láthatunk, de 2024-ben láthatóak nagyobb változások. Több mint 10 százalékponttal csökkent azok aránya, akik csak fontolgatták a külföldi lehetőségeket, és növekedett azok aránya, akik komolyan kezdtek el foglalkozni ezzel az ötlettel (9. ábra). A pusztán érdeklődésből egyre többen jutnak el a komoly tervezés szintjére, ugyanakkor a tényleges költözésig továbbra is csak kevesen jutnak el. Ez arra utal, hogy a magyar fiatalok egyre inkább nemzetközi perspektívában gondolkodnak, de közben jelentős részük számára Magyarország továbbra is elfogadható vagy vonzó életpályát kínál. Az eredmények alapján arra következtethetünk, hogy a külföldre költözés ma kevésbé tömeges vágyként, de sokkal tudatosabban átgondolt lehetőségként jelenik meg a fiatalok körében.

9. ábra: A külföldre költözési szándék erőssége²² (%)

Forrás: saját szerkesztés

Aktuális eredmények

Az előző részben láttuk, hogy a fiatalok 2,5–3 százaléka dolgozott már külföldön, többségük Ausztriában, Angliában és Németországban. Közel egyharmaduk maximum hat hónapig dolgozott egy másik országban, további egyharmaduk 7–22 hónap között, illetve 28 százalékuk két évnél hosszabb ideig.

A fiatalok 5-6 százaléka folytatott tanulmányokat egy másik országban, közülük legtöbben Angliában, Romániában, Németországban és Spanyolországban. A fiatalok 60 százaléka maximum egy évig tanult külföldön.

A fenti két tevékenységen kívül a kutatás – új elemként – kíváncsi volt arra is, hogy a fiatalok önkénteskedtek-e külföldön. Korcsoporttól függetlenül a megkérdezettek 0,6 százaléka végzett már ilyen tevékenységet, négyötödük maximum egyéves időtartamban.

Életvitelszerűen a 15–29 évesek 2,4 és a 15–34 évesek 3,1 százaléka élt külföldön, azaz legalább hat hónapot egy másik országban töltöttek.

Szociodemográfiai jellemzők alapján megvizsgálva a külföldi tapasztalatokat, több szignifikáns kapcsolatot fedezhetünk fel. A külföldi munka esetében a nem,

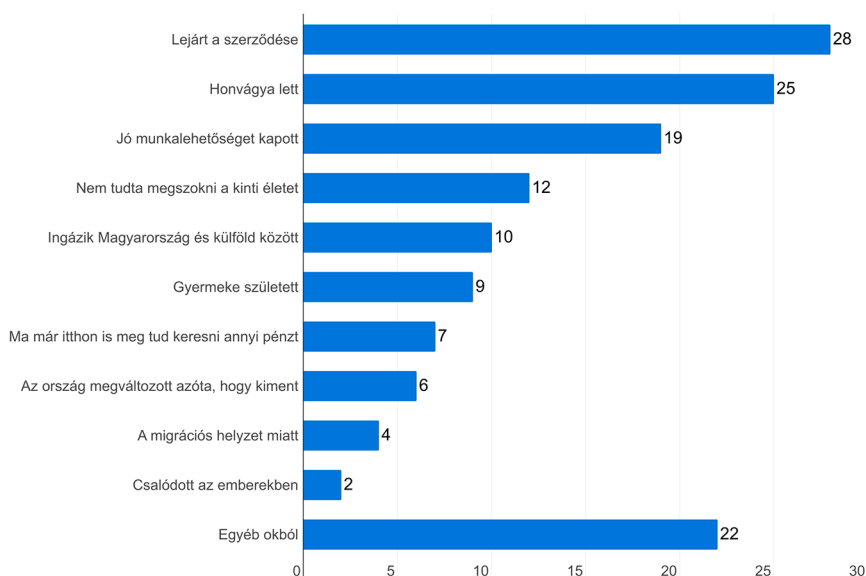
²² Kérdés: „A külföldre költözéssel kapcsolatos terveire a következők közül melyik igaz leginkább?”

Bázis: n₂₀₁₆ = 533; n₂₀₂₀ = 518; n_{2024 [15–29]} = 714; n_{2024 [15–34]} = 941

az életkor, a településtípus és az iskolai végzettség is differenciál, azaz a fiúk, a 30–34 évesek, a megyei jogú városokban és a községekben élők, valamint a diplomával rendelkezők nagyobb arányban dolgoztak egy másik országban. A külföldi tanulmányok esetében a településtípus és az iskolai végzettség mentén láthatunk különbségeket, legnagyobb arányban a budapesti és diplomás fiatalok szereztek ilyen jellegű tapasztalatokat. A külföldi önkéntes tapasztalatszerzés a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőkre jellemző, vagyis a diplomások és az érettségivel rendelkezők voltak már nagyobb arányban ilyen céllal külföldön.²³

A külföldi munkavállalás során azt, hogy a fiatalok a végzettségüknek megfelelő beosztásban dolgoztak-e vagy sem, szignifikáns módon a településtípus és az iskolai végzettség határozta meg. A kisebb városokban és községekben élők, valamint a legfeljebb nyolc általános és érettségi nélküli szakközépiskolai végzettséggel rendelkezők dolgoztak végzettségüknek megfelelő beosztásban, amiből arra következtethetünk, hogy ők alacsony presztízsű vagy szakmunkás munkakörökben helyezkedtek el a vendéglátás, szolgáltató szektor vagy építőipar területén.²⁴

10. ábra: A visszatérő migráció okai^{25, 26} (%)

Forrás: saját szerkesztés

23 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

24 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,05$).

25 Kérdés: „Ha már élt egy másik országban, miért jött vissza Magyarországra?” Bázis: $n_{2024 [15-34]} = 284$

26 Többválaszos kérdés formájában kerültek rögzítésre a válaszok.

Az elmúlt években a szakirodalomban egyre többször találkozhatunk a visszatérő migráció témájával, a kutatások során új kérdéskörként jelenik meg.²⁷ Az országos ifúságkutatások történetében először kérdezték meg a fiataloktól, hogy ha éltek már külföldön, miért jöttek vissza Magyarországra. A hazatérések mögött leginkább a külföldi és a hazai munkafeltételek megváltozása, valamint érzelmi motivációk vagy a külföldi körülményekhez való alkalmazkodási nehézségek állnak. Több fiatal családi okok miatt költözött vissza Magyarországra, például gyermeke született, vagy az egyéb okok között többször említették, hogy szüleik hazatérése miatt jöttek ők is haza. Bár a fiatalok kis részénél jelennek meg, érdemes megemlíteni azokat az okokat, amelyek a külföldi viszonyok megváltozásával vagy a migrációs helyzet által kialakult körülményekkel függenek össze, illetve az országok közötti jövedelmi különbségek eltűnése is magyarázó ok lehet bizonyos esetekben (10. ábra).

A részletesebb elemzések alapján kijelenthető, hogy az életkor növekedésével egyre többen vannak azok, akik nem tudták megszokni a kinti életet, és ezért jöttek haza.²⁸ Amíg ezt az okot a 15–19 évesek közül senki nem említette, addig a 30–34 évesek közül 17 százaléknál jelenik meg. Hasonló tendencia tapasztalható életkor mentén azzal kapcsolatban is, hogy mit gondolnak arról az országról, amelybe kivándoroltak. A 15–19 éveseknél és a 20–24 éveseknél nem jelenik meg a visszatérés okaként az, hogy megváltoztak a kinti körülmények, de a 25–29 évesek 5 százaléka, valamint a 30–34 évesek 11 százaléka mondta ezt érvként.²⁹

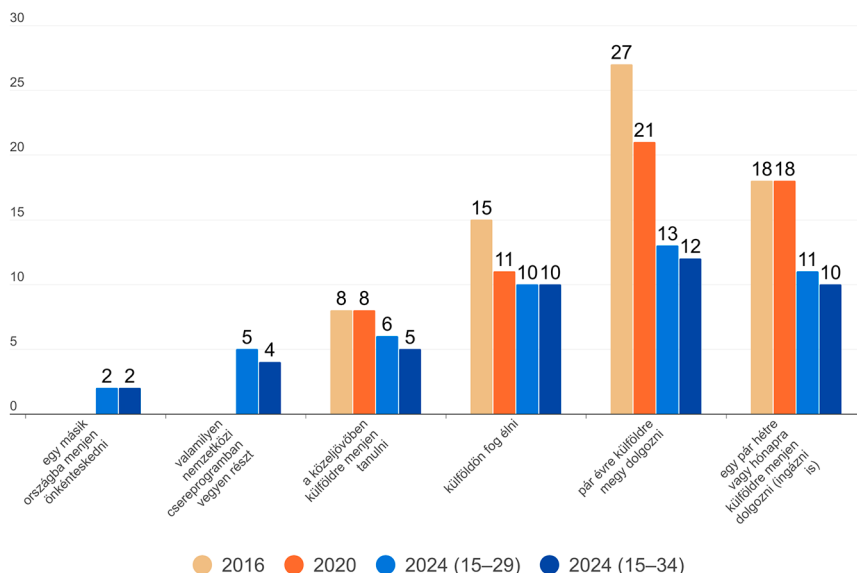
A fiatalok jövőbeli külföldi terveit elemezve látható, hogy a korábbi adatfelvételekhez képest mind a munkavállalás, mind a tanulás tekintetében kevesebben vannak azok, akik ilyen célokkal rendelkeznek rövid vagy hosszú távon. A végleges letelepedést tervezők aránya minimális mértékben csökkent, de statisztikai értelemben szinte megegyezik a négy évvel ezelőtti aránnyal. A fiatalok nemzetközi mobilitása szempontjából kiemelkedő szerepük van a különböző csereprogramoknak és önkéntes lehetőségeknek, ezért a 2024. évi adatfelvétel során kíváncsiak voltunk arra is, hogy ezekben részt vennének-e. Nemzetközi csereprogramokban szívesebben vennének részt a fiatalok, mint a külföldi önkéntes szolgálatban, bár egyik esetben sem tekinthető magasnak az érdeklődők aránya (11. ábra).

27 Ligeti 2019; Radonjić–Bobić 2021; Tomic–Taylor 2018.

28 Khi-négyzet próba $p \leq 0,05$; Cramer's $V = 0,194$

29 Khi-négyzet próba ($p \leq 0,05$); Cramer's $V = 0,182$

11. ábra: Jövőbeli külföldi tervek³⁰ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A rövid távú és a hosszú távú munkavállalás, valamint a végleges letelepedés iránt is nyitottabbak a fiúk, kérdéstől függően 4-5 százalékkal többen rendelkeznek ilyen tervekkel, mint a lányok. Életkor alapján a rövid távú munkavállalási terveket leszámítva minden esetben a fiatalabb korcsoportok képviselői (15–19 és 20–24 évesek) rendelkeznek legnagyobb arányban ilyen tervekkel.³¹

A településtípus alapján is felfedezhetőek különbségek a jövőbeli tervek kapcsán. Külföldi tanulmányok folytatását és nemzetközi cserekapcsolatokban való részvételt leginkább a budapesti fiatalok, míg több évre dolgozni és véglegesen letelepedni a megyeszékhelyeken élők terveznek.³²

A migráció gondolatának megszületésében több személynek és szervezetnek lehet hatása, ezeknek a szereplőknek a véleménye nagymértékben meghatározhatja azt, hogy a fiatalok milyen döntést hoznak az előkészítési folyamat végén. Új kérdésként lett feltéve a kutatás során, hogy kinek vagy minek volt hatása arra, hogy a migrációs tervek kialakuljanak a fiatalokban. Ahogy a 12. ábrán láthatjuk, abszolút többségben a tervek alapvetően belső indíttatásúak voltak, illetve a baráti kapcsolati hálók is jelentős hatást gyakoroltak ezekre. Az életkori sajátosságoknak megfelelően érthető, hogy ez a két tényező volt a legnagyobb hatással a fiatalokra,

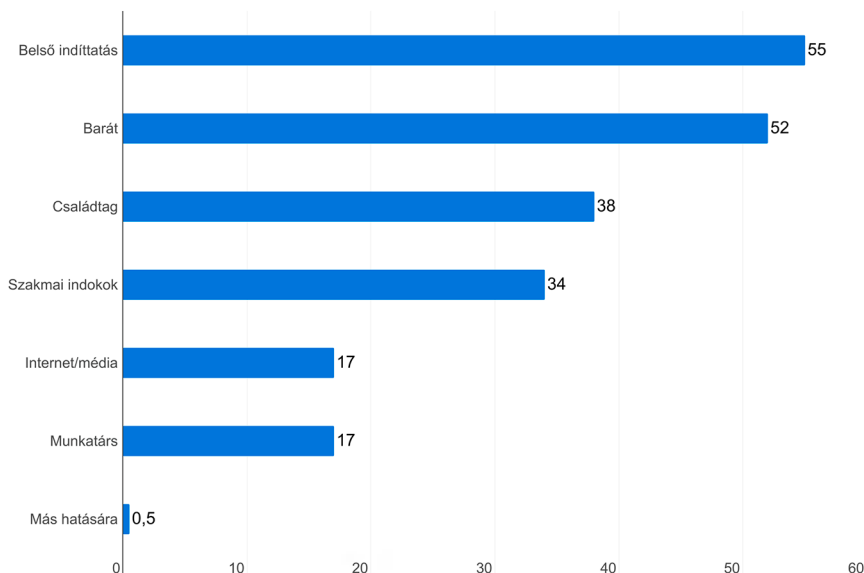
³⁰ Kérdés: „Tervezi-e, hogy...?” Bázis: $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

³¹ Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

³² Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,05$).

ezekhez képest jóval kisebb mértékben vették figyelembe a közvetlen családtagok véleményét, valamint a karrierépítésben fontos szakmai indokokat. A vándorlási tervek kialakulására leggyengébb hatása az internetnek, a médiumoknak és a munkatársaknak volt a fiatalok körében.

12. ábra: A migrációs tervek kialakulásában meghatározó aktorok^{33, 34} (%)

Forrás: saját szerkesztés

A lányokra a családtagok szignifikánsan nagyobb hatással voltak, mint a fiúkra, de a munkatársak szerepe éppen ellenkezőleg hatott a nemek képviselőire.³⁵ A barátok a 20–24 és 25–29 évesek, valamint a fővárosi fiatalok terveit befolyásolták legnagyobb arányban, a munkatársak a 30–34 évesekét, az internet és a média a megyeszékhelyeken élőket. A barátok és a munkatársak az érettségivel nem rendelkező szakközépiskolai végzettségűekre voltak nagy hatással, a családtagok a maximum nyolc általánossal rendelkezőkre, a szakmai indokok pedig a diplomásokra.³⁶

A kivándorlásra vonatkozó terveket a 15–34 évesek 2 százaléka egy éven belül szeretné megvalósítani, 6 százalékuk egy-két év és újabb 6 százalékuk három-öt év múlva. Ennél hosszabb időtávon – azaz több mint öt év múlva – a fiatalok 3

33 Kérdés: „Kinek/minek a hatására gondolt arra, hogy külföldre megy dolgozni vagy tanulni?”

Bázis: $n_{2024 [15-34]} = 962$

34 Többválaszos kérdés formájában kerültek rögzítésre a válaszok.

35 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,05$).

36 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

százaléka szeretne egy másik országba költözni, illetve 2 százalékuk nem tudott egyértelmű választ adni, hogy mikor tervezi mindezt. Az egyes korcsoportok között szignifikáns különbségeket állapíthatunk meg, hiszen a rövid távon, azaz a maximum két éven belüli kivándorlást tervezők között nagyobb arányban találjuk a 30–34 éveseket, míg közép- és hosszú távon a 15–19 és 20–24 éveseket. Ez magyarázható azzal, hogy utóbbi csoportok szeretnék befejezni középfokú és/vagy felsőfokú tanulmányaikat, és csak ezt követően szeretnék egy másik országba kivándorolni. Az iskolai végzettség is befolyásolja a migrációs tervek időbeli ütemezését. A legfeljebb nyolc általánossal rendelkezők kétharmada három év múlva vagy annál később indulna el, a szakmával rendelkezők több mint 60 százaléka maximum két év múlva vagy akár ennél rövidebb időn belül, illetve az érettségizettek és diplomások több mint háromötöde egy-öt éven belül.³⁷

Az ország társadalmi-gazdasági helyzete, a munkaerőpiaci és demográfiai folyamatok szempontjából nagyon fontos látni azt, hogy a nemzetközi vándorlást tervező fiatalok a külföldi tartózkodás után vissza szeretnék-e térni Magyarországra vagy sem. Ezért szintén új kérdés formájában került a kutatás kérdőívébe ez a szempont, amely által becslést adhatunk a jövőre vonatkozóan. Természetesen ez változhat az évek során, a külföldi tapasztalatok is befolyásolhatják ezt az ország szempontjából negatív vagy pozitív irányba. A kutatás eredményei alapján kijelenthető, hogy a külföldi tervekkel rendelkező 15–34 éves fiatalok 42 százaléka az adatfelvétel időpontjában azt nyilatkozta, hogy mindenképpen haza szeretne jönni. További 36 százalékuk nem biztos, hogy visszatér, 9 százalékuk ennél magabiztosabb választ adott, azaz ők azt mondták, hogy biztos, hogy nem jönnek haza, valamint 13 százalék azok aránya, akik nem tudtak egyértelmű választ adni erre a kérdésre. A teljes alapsokaságra vetítve mindez azt jelenti, hogy a fiatalok 8 százaléka haza szeretne térni, 7 százalékuk még nem biztos, hogy hazajön, 2 százalékuk úgy tervezi, hogy nem tér többet vissza Magyarországra külföldre vándorlása után, 3 százalékuk pedig még nem tudja, mit tenne. A visszatérési szándékok függetlenek nemtől, életkortól és iskolai végzettségtől, egyedül településtípus alapján van szignifikáns kapcsolat. A budapestiek között találjuk legnagyobb arányban a biztosan hazatérést tervező fiatalokat (52 százalék), ugyanakkor körükben vannak a legtöbben azok is, akik nem szeretnék hazajönni (12 százalék). A községekben élők a legbizonytalanabbak, 17 százalékuk „nem tudom” választ adott erre a kérdésre.³⁸

A migrációs elméletek közül a hálózatelméleti megközelítések³⁹ hívták fel a kutatók és a szakértők figyelmét arra, hogy a kivándorlás sikerességét nagyban meghatározza az, hogy milyen kapcsolatokkal rendelkeznek a kivándorló sze-

37 Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

38 Khi-négyzet-statisztika szignifikáns összefüggést mutatott ($p \leq 0,05$).

39 De Haas 2010; King 2012.

mélyek vagy csoportok, és ezeket hogyan tudják használni a felkészülési és a beilleszkedési szakaszban. Éppen ezért a kutatás során erre is rákérdeztünk egy új kérdés kérdőívbe való beillesztésével. Arra voltunk kíváncsiak, hogy ha a fiatalok úgy döntenek, hogy külföldre mennének, lenne-e valaki ott helyben, aki segítené őket a szállásbiztosításban, a munkakeresésben vagy az adminisztrációs ügyek intézésében. A 15–34 évesek valamivel több mint háromnegyedének (76 százalékának) nincs ilyen kapcsolata. Külföldön élő rokon a fiatalok 8 százalékának tudna segíteni, 1 százalékuknak van ott élő párkapcsolati partnere. Legnagyobb arányban a barátokra támaszkodnának saját meglátásuk szerint a külföldre vágyók, 13 százalékuknak vannak ilyen jellegű kapcsolataik. A munkatársak mint lehetséges segítők alacsony arányban jelennek meg, mindössze 2 százalékuk említette meg őket.

A külföldön élő rokonokra leginkább a 15–19 évesek, a községekben és kisebb városokban élők, illetve a maximum nyolc általánossal rendelkezők számíthatnának saját meglátásuk szerint. A barátok segítségét az idősebb korcsoportok tagjai (25–29 és 30–34 évesek), a megyeszékhelyeken élők és diplomával rendelkezők vennék igénybe legnagyobb arányban.⁴⁰

Összegzés

A tanulmány eredményei alapján a magyar fiatalok nemzetközi mobilitásával kapcsolatban egy összetett folyamat rajzolódik ki. A fiatalok körében mérhető migrációs potenciál – vagyis a külföldi munkavállalás, tanulás vagy letelepedés iránti szándék – hosszabb távon csökkenő tendenciát mutat. Ez arra utal, hogy a külföldre költözés ma már kevésbé tekinthető általános életstratégiának vagy tömeges generációs aspirációnak, mint a 2000-es évek végén vagy a 2010-es évek elején. A migráció ugyanakkor továbbra is fontos lehetőség maradt a fiatalok számára, de egyre inkább tudatosan mérlegelt, konkrét célokhoz kapcsolódó döntésként jelenik meg.

A kutatás egyik legfontosabb tanulsága, hogy a külföldi mobilitás társadalmi jelentése átalakult. A korábbi időszakokban a fiatalok jelentős része elsősorban a jobb megélhetés, a nyelvtanulás, a tapasztalatszerzés és az új élmények reményében tekintett a külföldi munkavállalásra. Ezek a motivációk ma is jelen vannak, de súlyuk csökkent, miközben előtérbe kerültek a tudatos életstratégiai megfontolások. A jobb anyagi helyzet továbbra is a legfontosabb vonzerőt jelenti, amelyet erősítenek az itthoni rossz anyagi körülmények és a kilátástalanság érzése, de ugyanakkor a kalandvágy is hangsúlyos szerepet tölt be a döntéshozatalban. A migráció egyre inkább egy életpályával kapcsolatos racionális mérlegelés eredménye.

⁴⁰ Khi-négyzet-statisztikák rendre szignifikáns összefüggést mutattak ($p \leq 0,001$).

A visszatartó tényezők területén ugyancsak átalakulás figyelhető meg. Korábban elsősorban az érzelmi kötődések – a család, a barátok és a szülőföld iránti ragaszkodás – akadályozták a külföldre költözést. Bár a család továbbra is a leg-erősebb megtartóerő maradt, a kutatás azt mutatja, hogy napjainkban növekszik a racionális szempontok jelentősége. A fiatalok egy része azért nem tervezi a külföldre költözést, mert úgy érzi, Magyarországon is képes boldogulni, nem szeretné feladni a meglévő életét vagy karrierjét, illetve nem lát olyan mértékű előnyt a migrációban, amely indokolná a változtatást. Mindez arra enged következtetni, hogy a maradás egyre inkább tudatos választásként, és nem kényszerhelyzetként jelenik meg.

A kutatás arra is rámutat, hogy a külföldre költözés technikai és kulturális akadályai csökkentek. A nyelvtudás hiánya, az információs korlátok, az anyagi akadályok vagy az adminisztratív nehézségek sokkal kisebb visszatartó erővel bírnak, mint egy vagy két évtizeddel ezelőtt. Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi mobilitás a magyar fiatalok számára ma már természetesebb és könnyebben elképzelhető életúttá vált. Ezzel párhuzamosan azonban nem nőtt a kivándorlási szándék, ami arra utal, hogy a mobilitás lehetőségének normalizálódása nem feltétlenül eredményez nagyobb elvándorlást.

Érdekes eredmény, hogy a migrációs tervek egyre tudatosabbá válnak. A korábbi évekhez képest csökkent azok aránya, akik csupán eljátszanak a külföldre költözés gondolatával, miközben nőtt azok száma, akik komolyan foglalkoznak a terv megvalósításával. Ugyanakkor a tényleges költözésig továbbra is csak kevesen jutnak el. Ez azt sugallja, hogy a külföld ma már nem elsősorban vágyálomként vagy menekülési lehetőségként jelenik meg a fiatalok fejében, hanem egy reálisan mérlegelt alternatívaként.

Az eredmények arra is felhívják a figyelmet, hogy a magyar migráció térszerkezete jelentősen átalakult. Míg korábban Németország és az Egyesült Királyság kiemelt célországnak számítottak, napjainkban egyértelműen Ausztria vált a legfontosabb célterületté. A kivándorlás és a visszavándorlás adatai egyaránt azt mutatják, hogy a magyar mobilitás egyre inkább regionális jellegű, és sok esetben összekapcsolódik az ingázással vagy az ideiglenes munkavállalással. Ez arra utal, hogy a migráció egyre kevésbé jelent végleges elszakadást Magyarországtól.

Ezt a következtetést erősítik a visszatérő migrációval kapcsolatos adatok is. A külföldi tapasztalatot szerzett fiatalok jelentős része nem végleges letelepedésben gondolkodik. A hazatérés legfontosabb okai között szerepel a szerződés lejárat, a honvágy, a kedvező hazai munkalehetőségek megjelenése, valamint a családi körülmények változása. Mindez azt mutatja, hogy a migrációt egyre inkább körkörös folyamatként érdemes értelmeznünk, amelyben a külföldi munkavállalás vagy tanulás sok esetben csak egy életciklus vagy karrierszakasz része.

Összességében a kutatás legfontosabb üzenete az, hogy a mai magyar fiatalok nem fordultak el a nemzetközi mobilitás lehetőségétől, de a külföldre költözéshez

való viszonyuk tudatosabbá vált. A migrációs potenciál csökkenése, a maradást támogató racionális megfontolások erősödése, valamint a visszatérő migráció növekvő jelentősége arra utal, hogy a külföldi mobilitás ma már nem feltétlenül a Magyarországról való végleges távozást jelenti, hanem sokkal inkább egy rugalmas, átmeneti és életpályába illeszkedő stratégiát.

Irodalom

- Atoyan, R. – Christiansen, L. E. – Diziolli, A. – Ebeke, C. – Ilahi, N. – Ilyina, A. – Mehrez, G. – Qu, H. – Raei, F. – Rhee, A. – Zakharova, D. 2016: Emigration and Its Economic Impact on Eastern Europe. *IMF Staff Discussion Notes*, 16. évfolyam, 7, 1. <https://doi.org/10.5089/9781475576368.006>
- Blaskó Z. – Gödri I. 2014: Kivándorlás Magyarországról: Szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 57. évfolyam, 4, 271–307.
- De Haas, H. 2010: Migration and Development: A Theoretical Perspective. *International Migration Review*, 44. évfolyam, 1, 227–264. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00804.x>
- Fassmann, H. – Gruber, E. – Németh, Á. 2018: Conceptual framework for the study of youth migration in the Danube region. *YOUMIG Working Papers*, 1. szám.
- Hall, S. 2022: Youth, Migration and Development: A New Lens for Critical Times. *KNO-MAD Paper* 41.
- Heckert, J. 2015: New perspective on youth migration: Motives and family investment patterns. *Demographic Research*, 33, 765–800. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.27>
- King, R. 2012: *Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer*. Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM).
- Kiss-Kozma, G. – Ruff, T. 2024: Emigration Intentions Among Hungarian Youth. *Szociológiai Szemle*, 34, 55–74. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.12096>
- KSH é. n.: A kivándorló magyar állampolgárok célországok és nemek szerint. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0031.html (letöltve: 2026. 10. 08.)
- KSH é. n.: A Magyarországon született visszavándorló magyar állampolgárok az előző tartózkodás országára és nemek szerint. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0032.html (letöltve: 2026. 10. 08.)
- KSH é. n.: Magyar állampolgárok vándorlásának összefoglaló adatai. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0030.html (letöltve: 2026. 10. 08.)
- Ligeti A. S. 2019: Cirkuláris migráció Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 97. évfolyam, 4, 327–346. <https://doi.org/10.20311/stat2019.4.hu0327>
- Massey, D. S. – Arango, J. – Hugo, G. – Kouaouci, A. – Pellegrino, A. – Taylor, J. E. 1993: Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19. évfolyam, 3, 431–466. <https://doi.org/10.2307/2938462>

- Radonjić, O. – Bobić, M. 2021: Brain Drain Losses – A Case Study of Serbia. *International Migration*, 59. évfolyam, 1, 5–20. <https://doi.org/10.1111/imig.12710>
- Sardak, S. E. – Shymanska, K. – Girman, A. P. – Krupskyi, O. P. 2021: International youth migration: Features, tendencies, regulation prospects. *Journal of Geology Geography and Geoecology*, 30. évfolyam, 2, 365–378. <https://doi.org/10.15421/112133>
- Sheller, M. – Urry, J. 2006: The New Mobilities Paradigm. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 38. évfolyam, 2, 207–226. <https://doi.org/10.1068/a37268>
- Skeldon, R. 2017: *International Migration, Internal Migration, Mobility and Urbanization: Towards More Integrated Approaches*. UN. <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210473231>
- Tomic, C. H. – Taylor, K. 2018: Youth unemployment, the brain drain and education policy in Croatia: A call for joining forces and for new visions. *Policy Futures in Education*, 16. évfolyam, 4, 501–514. <https://doi.org/10.1177/1478210317751267>
- Williams, A. M. – Jephcote, C. – Janta, H. – Li, G. 2018: The migration intentions of young adults in Europe: A comparative, multilevel analysis. *Population, Space and Place*, 24. évfolyam, 1, e2123. <https://doi.org/10.1002/psp.2123>

KOLLÁR DÁVID¹ – PILLÓK PÉTER²

Társadalmi rétegződés és szubjektív helyzetértékelés a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében

Absztrakt

Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogyan alakult a fiatalok rétegszerkezete Magyarországon 2000 és 2024 között, illetve a határon túli magyar közösségekben 2016 óta, és milyen eltérések mutatkoznak a mért társadalmi helyzet és a fiatalok saját helyzetértékelése között. A 15–29 éves válaszadókat a 2024-es magyarországi mintán becsült látens osztálymodell alapján öt társadalmi rétegbe soroltuk. A besorolás a szülők iskolai végzettségén és foglalkozásán, a pénzhiány gyakoriságán, valamint a család anyagi helyzetének megítélésén alapult. Az eredmények szerint Magyarországon 2000 és 2024 között összességében csökkent az alsó rétegek aránya, miközben a felső réteg növekedett. A rétegszerkezet javulása ugyanakkor nem volt egyenletes. Míg 2016 és 2020 között Magyarországon és a vizsgált határon túli magyar közösségekben egyaránt jelentős javulás következett be, 2020 és 2024 között ez a folyamat megtorpant, egyes területeken pedig vissza is fordult.

A társadalmi helyzet és annak szubjektív megítélése közötti eltérések feltáráshoz két összehasonlítást végeztünk. A pénzhiány gyakoriságát az anyagi helyzet megítélésével, a szülői háttérből és a fiatalok saját végzettségéből képzett társadalmi pozíciót pedig az osztály-önbesorolással vetettük össze. Az eredmények azt mutatják, hogy a határon túli fiatalok mindkét szempontból kedvezőbben értékelik helyzetüket, mint a hasonló körülmények között élő magyarországi kortársaik. Az anyagi helyzet megítélésében ez a különbség több adatfelvételben is megjelenik. Magyarországon ugyanakkor a rétegszerkezet kedvező irányú átalakulása ellenére

¹ Operatív vezető, Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány; tudományos segédmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont – Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE); óraadó oktató, Budapesti Metropolitan Egyetem (METU) és Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE); kutató, Pécsi Tudományegyetem (PTE) Alkalmazott Ontológia Kutatócsoport.

² Tanszékvezető, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem; kutatóintézeti igazgató, Századvég.

a fiatalok egyre alacsonyabbra helyezik magukat a társadalmi hierarchiában ahhoz képest, amit családi háttérük és végzettségük alapján mért pozíciójuk indokolna.

Kulcsszavak: társadalmi rétegződés, látens osztályelemzés, szubjektív társadalmi helyzet, Kárpát-medence

Bevezetés

A társadalmi rétegződés a szociológia egyik legrégebbi kutatási területe. Központi kérdése, hogy miként rendeződnek tartós különbségekké az erőforrásokhoz és a társadalmi elismeréshez való hozzáférés egyenlőtlenségei.³ Az, hogy valaki hol áll ebben a szerkezetben, kijelöli az előtte megnyíló pályákat, a leküzdendő akadályokat és a rendelkezésére álló eszközöket. A rétegződéskutatás jelentősége éppen abban áll, hogy az egyéninek látszó életutakban visszatérő szabályszerűségeket tesz felismerhetővé: megmutatja, milyen feltételek között formálódnak az emberek céljai, és születnek meg döntései.

A fiatalok inherensen liminális léthelyzetében különösen fontos kérdés, hogyan alakul a társadalmi struktúrában elfoglalt pozíciójuk. A fiatalok ugyanis úgy lépnek be az oktatásba, majd a munka világába, hogy saját helyzetük még alakulóban van, a családjukból hozott előnyök és hátrányok viszont világosan tetten érhetők.⁴ Ha tehát azt akarjuk megérteni, milyen esélyekkel indul egy nemzedék, azt kell megvizsgálnunk, milyen különbségek választják el egymástól a hozzá tartozó fiatalokat.

A Kárpát-medencei magyar fiatalok esetében ezek a különbségek több társadalom metszetében rajzolódhatnak ki. A nyelvi és kulturális kötődés összeköti a közösségeket, tagjaik azonban eltérő makrokulturális referenciaközegben szocializálódnak, különböző oktatási rendszerekben tanulnak, és más-más munkaerőpiacon keresnek helyet.^{5, 6} E közösségek összehasonlításával ezért azt is megvizsgálhatjuk, hogy a közös nyelvi-kulturális kötődés mellett milyen eltérő rétegződési mintázatok rajzolódhatnak ki: hogyan kapcsolódnak össze a származásból hozott előnyök és hátrányok a fiatalok jelenlegi életkörülményeivel.

A társadalmi környezet ugyanakkor ahhoz is viszonyítási pontokat kínál, hogy a fiatalok miként értelmezik saját helyzetüket. Amikor elhelyezik magukat a tár-

3 Ferge 1969; Kollár–Kollár 2024.

4 Vö. Bocz–Lázár 2022; Kollár–Gyorgyovich–Szodorai 2021; Bokányi–Gyorgyovich–Pillók 2018; Gondi–Bokányi–Gyorgyovich–Pillók 2021.

5 E munkaerőpiacok ugyanakkor össze is kapcsolódnak: az uniós tagállamokban élő magyar kisebbségek előtt megnyílt az Európai Unió munkaerőpiaca, a magyarországi munkaerőpiac pedig – a nyelvi akadályok hiánya és részben a magyar állampolgárság révén – kézenfekvő alternatívát kínál a helyi lehetőségek mellett.

6 Lázár 2024; Lázár 2026; Veres 2024.

sadalmi hierarchiában, a rendelkezésükre álló erőforrásokat mások lehetőségeihez is méri; ebben a szűkebb környezetükről és a tágabb társadalomról szerzett tapasztalataik egyaránt szerepet kapnak.⁷ Hasonló anyagi körülmények között élő fiatalok így eltérően ítélik meg, milyen helyet foglalnak el a társadalomban. A társadalmi pozíció megértéséhez ezért az is hozzátartozik, miként értékeli valaki a rendelkezésére álló erőforrásokat és a belőlük nyíló életlehetőségeket.⁸

A Kárpát-medencei magyar fiatalok összehasonlítása ebből a szempontból különösen alkalmas arra, hogy a társadalmi pozíció és annak szubjektív értékelése közötti kapcsolatot vizsgáljuk. A közös nyelvi és kulturális kötődés mellett a fiatalok eltérő társadalmi és intézményi környezetben élnek, ezért ugyanazok az erőforrások nem feltétlenül azonos társadalmi helyzetként jelennek meg számukra. A kérdés így nem pusztán az, hogy milyen különbségek vannak a közösségek rétegszerkezetében, hanem az is, hogy azonos vagy hasonló objektív pozícióhoz mennyiben társul eltérő önértékelés.

Tanulmányunkban ezért két, egymással összekapcsolódó kérdésre keressük a választ. Egyrészt azt vizsgáljuk, hogyan alakult a magyar fiatalok rétegszerkezete 2000 és 2024 között, illetve milyen különbségek rajzolódnak ki Magyarország, Erdély, a Felvidék, Kárpátalja és a Vajdaság között. Ehhez a szülői végzettséget és foglalkozást, valamint a fiatalok megélhetési helyzetét és anyagi önértékelését együttesen figyelembe véve különítünk el társadalmi rétegeket, amelyeket az egyes adatfelvételekben azonos szempontok szerint hasonlítunk össze.

Másrészt azt vizsgáljuk, hogyan függ össze a fiatalok önértékelése a családi háttérükkel, végzettségükkel és megélhetési körülményeikkel. A pénzhiány gyakoriságát az anyagi önértékeléssel, a szülői háttérből és a saját végzettségéből képzett pozíciót pedig az osztály-önbesorolással vetjük össze. Ezzel nemcsak azt vizsgálhatjuk meg, hogy hol tér el egymástól a mért és a megélt társadalmi helyzet, hanem azt is, hogy ugyanaz a strukturális pozíció különböző társadalmi környezetekben mennyiben kap eltérő szubjektív jelentést. A tanulmány tágabb kérdése így az, hogy a társadalmi helyzetet mennyiben írhatjuk le az egyének rendelkezésére álló erőforrásokkal, és mennyiben szükséges figyelembe vennünk azt a viszonyítási közeget is, amelyben ezek az erőforrások értelmet nyernek.

A társadalmi pozíció és a szubjektív helyzetértékelés

A korai rétegződéskutatások nagy ígérete egy objektív „arkhimédieszi pont” megtalálása volt, ahonnan leírhatjuk az egyén helyét a társadalmi szerkezetben, és amelyből – legalábbis részben – potenciális cselekvéseire is következtethetünk.

7 Evans–Kelley–Kolosi 1992.

8 Bourdieu 1997; Kollár–Kollár 2024, 242.

A munkamegosztásban elfoglalt pozíció ebben a keretben az erőforrásokhoz való hozzáférést, ezen keresztül az életvitelt és az életesélyeket is jelezte.⁹ A társadalmi pozíció meghatározása így egyúttal magyarázatot ígért arra is, miért élnek, gondolkodnak és cselekszenek különbözőképpen az emberek.

Ennek az ígéretnek a teljesítése azonban attól is függ, mit veszünk figyelembe a társadalmi pozíció meghatározásakor. Ha kizárólag az anyagi javak eloszlásából indulunk ki, az életesélyeket alakító különbségek egy részét eleve szem elől tévesztjük. Weber már a szociológia hőskorában – a 20. század elején – rávilágított arra, hogy a társadalmi csoportok léthelyzetét az anyagi helyzet mellett a presztízs és a hatalom is meghatározó módon alakítja.¹⁰ Ezeket a belátásokat aztán Bourdieu¹¹ mára már paradigmatickussá váló munkája tette a kortárs rétegződéskutatások sarokkövévé azáltal, hogy a társadalmi pozíciót a gazdasági, a kulturális és a társadalmi tőke dinamikusan alakuló sajátos összjátékaként írta le. Mindez arra világít rá, hogy a társadalmi hierarchiában elfoglalt helyünket az erőforrások mennyiségén túl az is alakítja, milyen materiális vagy éppen szimbolikus javakhoz, kompetenciákhoz és kapcsolatokhoz férünk hozzá, s ezek miként erősítik vagy ellensúlyozzák egymást.

Ezek a megközelítések alapvetően orientáltak az empirikus rétegződéskutatást is. Oesch¹² nagy hatású nemzetközi összehasonlító elemzése például a foglalkozások képzettségi hierarchiája mellett a munkavégzés eltérő logikáit is figyelembe vette, megmutatva, hogy a hasonló képzettséget igénylő foglalkozások korántsem jelentenek azonos társadalmi helyzetet.

A társadalmi kategóriák belső tagoltságának feltárása természetesen az erős rétegződéskutatói hagyománnyal rendelkező hazai vizsgálatokban is meghatározó törekvés volt. Ferge¹³ a munkamegosztásban elfoglalt helyet az életkörülményekkel összefüggésben vizsgálta, Kemény¹⁴ pedig a munkásság eltérő életformáit feltárva mutatott rá arra, milyen különbségeket fedhet el egy átfogó társadalmi kategória. Losonczi¹⁵ az anyagi feltételek, az életmód és az értékek kapcsolatát elemezve azt vázolta fel, hogy a társadalmi helyzet megértéséhez azt is vizsgálnunk kell, hogyan szervezik meg az emberek a mindennapi életüket, és milyen törekvéseket követnek a rendelkezésükre álló lehetőségek között.

Ezek a megközelítések tehát az erőforrásokkal való ellátottság mellett a cselekvők értékválasztásait és tapasztalatait is a rétegződés vizsgálatának tárgyává tették. A kortárs hazai kutatások e szemlélet jegyében a tipológiák kialakításakor arra

⁹ Ferge 1969; Kollár–Kollár 2024, 240–241.

¹⁰ Weber 1996.

¹¹ Bourdieu 1997.

¹² Oesch 2006.

¹³ Ferge 1969.

¹⁴ Kemény 1972.

¹⁵ Losonczi 1977.

is figyelmet fordítanak, hogy a hasonló erőforrásokkal rendelkező csoportokat eltérő szubjektív helyzetértékelés, életvitel, értékrend és jövőkép jellemezheti.¹⁶ A társadalmi tagolódás leírásában tehát azok a tapasztalatok és értékelések is helyet kapnak, amelyeken keresztül az emberek megélik saját helyzetüket.

A fiatalok rétegződését vizsgáló hazai kutatások a szubjektív szempontok közül a saját anyagi helyzet megítélésének is fontos szerepet tulajdonítanak: a rétegek elkülönítésekor arra is támaszkodnak, hogyan értékelik a fiatalok a megélhetésüket.¹⁷ Az önértékelés bevonásával azonban már az is kérdéssé válik, hogyan függ össze az erőforrásokkal való ellátottság azok szubjektív megítélésével. A rendelkezésre álló javakból, a végzettségből vagy a családi háttérből ugyanis nem olvashatjuk ki közvetlenül, hová helyezi magát valaki a társadalomban. Ha tehát a fiatalok társadalmi helyzetét a saját nézőpontjukból is meg akarjuk érteni, azt is meg kell vizsgálnunk, hol találkozik és hol válik el egymástól a pozíció e kétféle leírása.

Ez azért különösen fontos, mert a szubjektív anyagi helyzet egyes vizsgálatokban az objektív jövedelemnél is markánsabb prediktora a megtakarítások meglétének,¹⁸ emellett összefügg a fogyasztás visszafogásával és a kölcsönfelvétellel,¹⁹ valamint a kormánypárti támogatással is.²⁰ A hazai kutatásokban a saját háztartás és az ország gazdasági helyzetének megítélése, illetve az ezekhez kapcsolódó várakozások ugyancsak a pártpreferenciák legerősebb előrejelzői közé tartoznak.²¹ Vagyis azt látjuk, hogy a társadalmi cselekvések megértéséhez az erőforrások eloszlásának ismerete mellett azt is fel kell tárnunk, hogyan értelmezik az emberek a saját helyzetüket: hasonló anyagi feltételekhez eltérő helyzetértékelések, ezekhez pedig különböző döntések és gyakorlatok társulhatnak.

Az erőforrások és a helyzetértékelések kapcsolatát ezért olyan közegben érdemes vizsgálnunk, ahol a társadalmi különbségeket és a megítélésükhöz használt viszonyítási pontokat egyaránt összevethetjük. A fiataloknál ezt különösen érdekessé teszi, hogy a családból hozott előnyök és hátrányok mellett már saját, még formálódó pályájuk is alakíthatja azt, ahogyan társadalmi helyükről gondolkodnak.²² A Kárpát-medencei magyar fiatalok vizsgálata ehhez szinte ideális „kísérleti terepet” kínál: a közös nyelvi és kulturális kötődés mellett eltérő intézményi környezetben élnek, így egyszerre vizsgálhatjuk, milyen különbségek jellemzik a közösségek rétegződését, és hogyan ítélik meg a fiatalok saját helyzetüket e különböző társadalmi közegekben.²³

¹⁶ Kollár–Gyorgyovich–Pillók 2021; Kovách et al. 2016.

¹⁷ Bokányi–Gyorgyovich–Pillók 2018; Gondi–Bokányi–Gyorgyovich–Pillók 2021.

¹⁸ Sekšćićska et al. 2019.

¹⁹ Silinskas–Ranta–Wilska 2021.

²⁰ Chrysanthou–Guilló 2024.

²¹ Róna et al. 2020.

²² Vö. Bocz–Lázár 2022.

²³ Vö. Csata–Schwarcz–Péti–Borbély 2021; Veres 2024.

Ezzel összhangban tanulmányunkban két kérdésre keressük a választ. Egyrészt arra, hogy a származási háttér és az anyagi körülmények alapján milyen társadalmi rétegeket különíthetünk el a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében, és hogyan változik e rétegek aránya az egyes közösségekben. Másrészt azt vizsgáljuk, mennyiben esik egybe a fiatalok saját helyzetükről alkotott képe a mért társadalmi pozíciójukkal, és hogyan alakul ez a viszony közösségeként és időben.

Elemzési stratégia

A származási háttér és az anyagi helyzet változásai

Elsőként azt vizsgáljuk meg, hogyan változott a fiatalok családi háttere és anyagi helyzete a vizsgált időszakban. Külön elemezzük a szülők iskolai végzettségét és foglalkozását, a háztartások pénzhiányának gyakoriságát, valamint a fiatalok anyagi önértékelését. A magyarországi adatokban 2000 és 2024 között követjük a változásokat, a kisebbségi magyar közösségeket pedig a 2016-os, 2020-as és 2024-es felvételek alapján hasonlítjuk össze. Arra keressük a választ, hogy milyen irányban változnak az egyes mutatók, és a közösségek közötti különbségek mennyiben maradnak fenn, mérséklődnek vagy növekednek.

A társadalmi rétegek elkülönítése

Az egyes változók elemzése után azt vizsgáljuk, hogyan kapcsolódnak össze a családi háttér és az anyagi helyzet különbségei. Ehhez látens osztályelemzést alkalmazunk (*latent class analysis*, LCA). Az eljárással a megfigyelt válaszok együjtjárása alapján olyan csoportokat különítünk el, amelyek tagjait a négy vizsgált ismérv jellegzetes kombinációja jellemzi. Így például a szülői háttérrel azt is megtudhatjuk, milyen megélhetési körülményekkel és anyagi önértékeléssel társul.

A 2024-es magyarországi mintán öt látens osztályt tartalmazó modellt becsülünk. Az ötosztályos modell AIC-értéke 22 782,2, BIC-értéke 23 110,5. A normalizált entrópia 0,855, a legvalószínűbb osztályhoz tartozás becsült valószínűsége pedig átlagosan 0,911, ami viszonylag egyértelmű besorolást jelez, bár a csoportok határai nem minden válaszadónál élesek. Minden megkérdezettet abba az osztályba sorolunk, amelyhez válaszai alapján a legnagyobb valószínűséggel tartozik. Az így kialakított csoportok jellemzőiből rögzített besorolási szabályt készítünk, amelyet a korábbi hullámokra és a kisebbségi mintákra is alkalmazunk. Ezzel biztosítjuk, hogy mindenütt ugyanazon szempontok szerint meghatározott rétegek arányát hasonlítsuk össze. Az arányok változását az előző lépésben feltárt folyamatokkal összefüggésben értelmezzük.

Az objektív helyzet és a szubjektív értékelés összevetése

A rétegszerkezet bemutatása után külön vetjük össze az objektív helyzet mutatóit a fiatalok önértékelésével. Két összehasonlítást végzünk: a háztartási pénzhíány gyakoriságát az anyagi önértékeléssel, a szülői végzettségéből, foglalkozásból és a fiatal saját végzettségéből képzett pozíciómutatót pedig az osztály-önbesorolással vetjük össze.

Az eltérő skálák összehasonlításához súlyozott percentilisrangokat számítunk, majd a szubjektív rangból kivonjuk a mért helyzet szerinti rangot. A közösségek összevetésekor hullámonként közös rangsort képezünk; a magyarországi időbeli változások vizsgálatakor az összes hazai felvételt együtt használjuk viszonyítási alapként. Az átlagos rangkülönbség mellett azt is bemutatjuk, hányan kerülnek magasabb vagy alacsonyabb helyre az önértékelésük alapján, mint a másik mutató szerint.

Az objektív helyzet és az önértékelés kapcsolatának vizsgálata

Az átlagos eltérésből még nem derül ki, hogy a kedvezőbb és a kedvezőtlenebb helyzetű fiatalok körében ugyanúgy viszonyul-e egymáshoz a kétféle értékelés. Ezt regressziós modellekkel vizsgáljuk tovább. Egyrészt összehasonlítjuk, milyen szubjektív rangot becsülünk azonos, középső objektív rang mellett az egyes közösségekben. Másrészt a meredekségek összevetésével azt elemezzük, mekkora különbség társul az önértékelésben a mért helyzet egy pontnyi különbségéhez. Így azt is láthatjuk, hogy a közösségek önértékelése közötti távolság hogyan alakul a társadalmi hierarchia mentén.

Adatok

Az elemzéshez a magyarországi ifjúságkutatás 2000 és 2024 közötti hét hullámát, valamint a határon túli magyar fiatalok 2016-os, 2020-as és 2024-es felvételeit használjuk. Kárpátalja csak az első két időpontban szerepel, mert a háborús helyzet 2024-ben nem tette lehetővé az adatfelvételt.

Az összehasonlíthatóság érdekében minden hullámban a 15–29 éves fiatalokat vizsgáljuk. A 2024-es adatfelvételek a 30–34 évesekre is kiterjedtek, ezért őket az elemzésből kizárjuk.

Indikátorok

Szülői végzettség és foglalkozás

A származási pozíciót a szülők iskolai végzettségével és foglalkozásával mérjük. Mindkét mutatónál az anya és az apa közül a magasabb ismert értéket vesszük alapul; ha csak az egyik szülőről van adatunk, azt használjuk. A végzettséget négy kategóriába soroljuk: legfeljebb nyolc általános; szakmai végzettség érettségi nélkül; érettségi és érettségi utáni szakképzés; felsőfokú végzettség. A foglalkozásokat szintén négy csoportba vonjuk össze: alsó fizikai; szakmai és egyéb fizikai; egyéb, diplomához nem kötött szellemi; diplomás vagy vezető. Mindkét szülői kérdés arra az időpontra vonatkozik, amikor a válaszadó tizennégy éves volt. A külön elemzett objektív pozíciómutatóba a szülői jellemzők mellett a fiatal saját, ugyancsak négy kategóriába sorolt végzettségét is bevonjuk; ez a fiatalabb válaszadónál még változhat.

Anyagi helyzet

Az objektív anyagi helyzet mutatójaként a háztartásban tapasztalt pénzhiány gyakoriságát használjuk.²⁴ A kérdés arra vonatkozik, hogy milyen gyakran fordult elő az elmúlt tizenkét hónapban, hogy a hónap végére elfogyott a háztartás pénze. A hatfokú választ három kategóriába vonjuk össze. A mutató a válaszadó által jelzett megélhetési nehézséget méri, közvetlen jövedelmi vagy vagyoni adatot nem tartalmaz. Azonos értéke ezért önmagában nem jelent minden tekintetben azonos anyagi körülményeket.²⁵

Szubjektív önbesorolás

A szubjektív oldalt két item méri. Az egyik az anyagi helyzet önértékelése („összességében hogyan érzi, Önök anyagilag...”), a másik az osztály-önbesorolás, amely az ötfokú társadalmi hierarchiában elfoglalt helyre kérdez rá. Mindkét item szövege és kódolása 2004-től 2024-ig lényegében változatlan.

²⁴ Vö. Veres 2023, 37

²⁵ A mutató jelentése időben is változhat. A fogyasztási szint emelkedésével a pénzhiány tapasztalata ma más szükségletekhez kapcsolódhat, mint 2000-ben, például fizetős szabadidős tevékenységekhez vagy technológiai eszközökhöz. Ugyanaz a válasz különböző időpontokban ezért eltérő anyagi helyzetet jelezhet, így az időbeli összevetéseket elsősorban a tendenciák irányára vonatkozóan értelmezzük.

Eredmények

Leíró eredmények

CSALÁDI HÁTTÉR ÉS MEGÉLHETÉS A fiatalok társadalmi helyzetének megértéséhez először azt vizsgáljuk meg, milyen családi háttérből indulnak, és milyen anyagi körülmények között élnek. A szülők végzettsége és foglalkozása a családi háttérrel, a pénzhiány gyakorisága pedig a háztartás közelmúltbeli megélhetési nehézségeiről ad képet. Emellett azt is megvizsgáljuk, hogyan ítélik meg a fiatalok a saját körülményeiket.

Az adatok – más kutatásokkal összhangban²⁶ – azt mutatják, hogy a vizsgált időszakban, ha nem is egyenletesen, de összességében kedvezőbbé vált a magyarországi fiatalok szüleinek iskolázottsága.²⁷ A legfeljebb nyolc általánost végzett szülővel rendelkező fiatalok aránya 21,5 százalékról 9,3 százalékra csökkent, a diplomásoké pedig 17,2-ről 22,4 százalékra nőtt.

1. táblázat: A szülői végzettség eloszlása (súlyozott %)

Közösség	Év	Legfeljebb nyolc általános	Szakmai végzettség érettségi nélkül	Érettségi és érettségi utáni szakképzés	Felsőfokú végzettség
Magyarország	2000	21,5	31,0	30,3	17,2
	2004	13,8	31,9	35,1	19,3
	2008	12,2	31,3	34,1	22,5
	2012	14,5	31,3	35,4	18,8
	2016	14,2	28,9	36,2	20,8
	2020	9,3	30,5	35,5	24,7
	2024	9,3	27,6	40,7	22,4
Erdély	2016	5,8	17,4	50,4	26,4
	2020	6,0	15,6	49,2	29,2
	2024	13,2	23,0	39,9	23,9
Felvidék	2016	15,0	30,2	36,3	18,5
	2020	2,8	24,8	49,1	23,3
	2024	4,7	21,8	49,3	24,2

²⁶ Kollár–Gyorgyovich–Szodorai 2021.

²⁷ A szülői iskolázottság hosszú távú emelkedése összhangban áll a magyarországi és a határon túli fiatalok rétegződésének két évtizedes trendjeivel (Gondi-Bokányi–Gyorgyovich–Pillók 2021; Veres 2024). Az egyes hullámok közötti kisebb ingadozásokat – például a diplomás szülők arányának 2020 és 2024 közötti csökkenését – mintavételi eltérések is okozhatják, ezért ezeket nem értelmezzük tartalmi változásként.

Közösség	Év	Legfeljebb nyolc általános	Szakmai végzettség érettségi nélkül	Érettségi és érettségi utáni szakképzés	Felsőfokú végzettség
Kárpátalja	2016	9,5	15,7	51,0	23,8
	2020	7,3	11,9	46,2	34,6
Vajdaság	2016	7,8	15,6	54,2	22,5
	2020	10,7	16,0	44,5	28,8
	2024	5,6	25,0	34,1	35,3

Forrás: saját szerkesztés

A külhoni minták esetében azt látjuk, hogy az elmúlt közel tíz évben Erdélyt²⁸ leszámítva mindenhol nőtt a felsőfokú végzettségű szülővel rendelkező fiatalok aránya: a Felvidéken közel 6 százalékponttal, a Vajdaságban pedig több mint 10 százalékponttal.

A szülők végzettsége mellett azt is megvizsgáltuk, milyen pozíciót foglalnak el a foglalkozási struktúrában, és milyen dinamikák azonosíthatók. Az eredmények azt mutatják, hogy Magyarországon 2000 és 2024 között a diplomás vagy vezető foglalkozású szülővel rendelkező fiatalok aránya 16,2-ről 22,9 százalékra nőtt, a szakmai és egyéb fizikai foglalkozású szülővel rendelkezőké pedig 50,2-ről 44,5 százalékra csökkent. Ezek a tendenciák – ha nem is azonos mértékben – a külhoni mintákban is tetten érhetők: mind a négy vizsgált területen nőtt a felső foglalkozási kategória súlya 2016-hoz képest.

Érdemes azonban megemlíteni a határon túli mintákat illetően a diplomához nem kötött, egyéb szellemi foglalkozások eltérő arányát. Magyarországon a szülők nagyjából 20-25 százaléka tartozik ebbe a kategóriába, a kisebbségi mintákban viszont jellemzően 8-17 százalékuk; Kárpátalján egyik felvételnél sem éri el az arányuk a 10 százalékot. A kisebbségi mintákat tehát nem a felső foglalkozási kategória kisebb aránya különbözteti meg a magyarországitól, hanem az egyéb szellemi foglalkozásúaké.

²⁸ Az erdélyi mintában az alapfokú végzettségű szülők gyermekeinek növekvő, illetve a diplomás szülők gyermekeinek csökkenő arányát óvatosan értelmezzük: a változásban vélhetően mintavételi, illetve mintaösszetételi eltérések is szerepet játszanak. A népszámlálási adatok ugyanis ezzel ellentétes folyamatot jeleznek: a 10 éves és idősebb romániai magyar népességben a diplomások aránya 2011 és 2021 között 10,2-ről 14,05 százalékra emelkedett (vö. Mandel–Bálint 2025; Veres 2024; Lázár 2026). Vagyis a szelektív elvándorlás ezt az eltérést aligha magyarázza: ha a diplomás magyarok az átlagnál nagyobb arányban hagyták volna el Romániát, a népszámlálás nem mutatná a romániai magyarok országos átlagtól való lemaradásának csökkenését (2011-ben 4,2, 2021-ben 3,8 százalékpont; Mandel–Bálint 2025).

2. táblázat: A szülői foglalkozás eloszlása (súlyozott %)

Közösség	Év	Alsó fizikai	Szakmai és egyéb fizikai	Egyéb szellemi	Diplomás vagy vezető
Magyarország	2000	8,8	50,2	24,9	16,2
	2004	5,6	54,1	19,6	20,7
	2008	7,1	51,7	20,5	20,7
	2012	8,7	53,1	22,2	16,0
	2016	10,1	49,8	20,5	19,5
	2020	6,1	49,7	21,3	22,9
	2024	6,7	44,5	25,9	22,9
Erdély	2016	6,9	54,2	12,0	26,9
	2020	7,9	50,7	10,4	31,1
	2024	9,0	48,2	13,4	29,3
Felvidék	2016	11,3	55,2	14,7	18,8
	2020	5,3	57,8	13,2	23,7
	2024	5,9	51,3	17,9	24,9
Kárpátalja	2016	14,9	52,4	8,3	24,4
	2020	9,7	55,0	9,1	26,2
Vajdaság	2016	15,8	47,1	9,3	27,7
	2020	18,7	39,5	13,9	28,0
	2024	11,6	44,2	8,6	35,7

Forrás: saját szerkesztés

Míg a hosszú távú tendenciák azt mutatják, hogy a szülők iskolai végzettsége és foglalkozási pozíciója is felfelé mozdult el, addig a megélhetési nehézségek alakulása jóval ingadozóbb.

Magyarországon – a gazdasági válság hatására – a gyakori pénzhiányról be-számolóok aránya 2000 és 2012 között 23,6 százalékról 37,7 százalékra emelkedett, majd 2020-ra 11,8 százalékra esett vissza. 2020 és 2024 között egy sajátos mintázatot azonosíthatunk: egyszerre nőtt a gyakori pénzhiánnyal küzdők és a pénzhiány nélkül élők aránya: előbbi 2024-re 13,3 százalékra, utóbbi 58,3-ról 62,2 százalékra emelkedett. Ebben az időszakban tehát a kedvezőbb és a kedvezőtlenebb anyagi helyzetű csoportok aránya egyaránt növekedett.

3. táblázat: A pénzhiány gyakorisága (súlyozott %)

Közösség	Év	Gyakori pénzhiány	Alkalmi pénzhiány	Nincs pénzhiány
Magyarország	2000	23,6	25,3	51,0
	2004	28,1	25,9	46,0
	2008	30,0	27,3	42,7
	2012	37,7	28,1	34,2
	2016	22,9	30,8	46,3
	2020	11,8	29,9	58,3
	2024	13,3	24,5	62,2
Erdély	2016	20,8	37,3	42,0
	2020	11,9	38,9	49,2
	2024	14,8	28,7	56,4
Felvidék	2016	19,8	35,1	45,1
	2020	10,0	32,7	57,3
	2024	17,9	29,9	52,3
Kárpátalja	2016	16,5	40,8	42,7
	2020	5,1	32,1	62,8
Vajdaság	2016	30,5	33,6	35,9
	2020	13,3	29,1	57,6
	2024	18,6	30,4	51,0

Forrás: saját szerkesztés

A kisebbségi mintákban 2024-ben mindenütt gyakoribb a pénzhiány, mint Magyarországon: Erdélyben 14,8, a Felvidéken 17,9, a Vajdaságban 18,6 százalék számolt be visszatérő nehézségekről. A 2020-as felvételhez képest mindhárom közösségben nőtt ez az arány. Erdélyben ugyanakkor a pénzhiány nélkül élők aránya is emelkedett, míg a Felvidéken és a Vajdaságban csökkent.

A pénzhiány gyakorisága mellett azt is megkérdezték a fiataloktól, hogyan ítélik meg háztartásuk anyagi helyzetét. A kedvezőtlen értékelés 2012-ben volt a leggyakoribb, majd 2020-ra lényegesen ritkábbá vált. 2024-re azonban a jó anyagi helyzetről beszámolók aránya 67,7-ről 61,3 százalékra csökkent – miközben a pénzhiányt nem tapasztalók aránya emelkedett –, ami elsősorban a közepes kategória növekedésével járt együtt.

4. táblázat: A szubjektív anyagi helyzet eloszlása²⁹ (súlyozott %)

Közösség	Év	Rossz	Közepes	Jó
Magyarország	2000	15,9	38,8	45,3
	2004	11,9	33,8	54,3
	2008	14,5	35,3	50,1
	2012	20,7	37,5	41,8
	2016	12,1	33,9	54,0
	2020	5,0	27,4	67,7
	2024	6,6	32,1	61,3
Erdély	2016	3,3	16,1	80,6
	2020	2,0	11,2	86,8
	2024	5,4	11,8	82,7
Felvidék	2016	10,8	35,2	54,0
	2020	4,7	8,3	87,0
	2024	5,2	20,8	74,0
Kárpátalja	2016	2,6	20,1	77,3
	2020	0,9	11,7	87,4
Vajdaság	2016	5,6	22,4	72,0
	2020	1,7	13,5	84,8
	2024	2,8	15,9	81,3

Forrás: saját szerkesztés

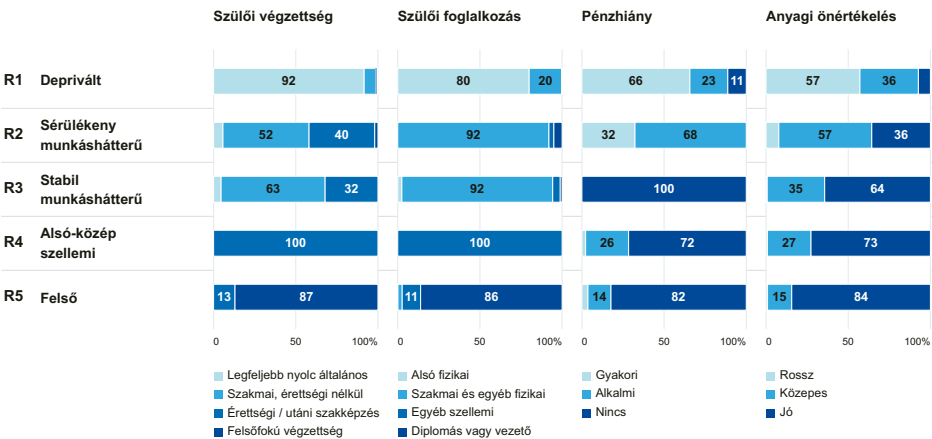
Bár – ahogy az előző változó esetén láttuk – 2024-ben a kisebbségi mintákban gyakoribb volt a pénzhiány, mint Magyarországon, a szubjektív anyagi helyzet esetén éppen ellentétes tendenciát látunk: Erdélyben 82,7, a Felvidéken 74,0, a Vajdaságban 81,3 százalékot tesznek ki azok, akik saját anyagi helyzetüket „jónak” minősítették, szemben a magyarországi 61,3 százalékkal. Érdekes viszont megemlíteni, hogy a magyarországi tendenciákhoz hasonlóan – Felvidék esetén sokkal markánsabban – az elmúlt négy évben a vizsgált külföldi fiatalok szubjektív anyagi helyzete is romlott.

²⁹ Jó helyzet = gondok nélkül élnek, vagy beosztással jól kijönnek; közepes = éppen kijönnek a jövedelmükből; rossz = hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak vagy nélkülöznek. A három kategóriát az eredeti ötfokú válaszból képezzük.

Kárpát-medencei magyar fiatalok rétegszerkezete

Mindezen eredményeket tovább árnyalva a következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy a családi háttér és az anyagi helyzet alapján milyen társadalmi rétegeket különíthetünk el a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében. Az eddig külön-külön bemutatott ismérveket most együtt vesszük szemügyre: hogyan kapcsolódnak össze a szülőktől hozott előnyök és hátrányok a megélhetés feltételeivel, illetve azzal, ahogyan a fiatalok az anyagi helyzetüket értékelik? A látens osztályelemzésel e különbségek jellegzetes konstellációit tárjuk fel, majd megvizsgáljuk, hogyan változott az így elkülönített rétegek aránya az egyes közösségekben.

1. ábra: A társadalmi rétegek jellemzői a 2024-es magyarországi referenciamintában³⁰ (rétegen belüli megoszlások, %)

Forrás: saját szerkesztés

R1 – Deprivált réteg: Ebben a rétegben a kedvezőtlen családi háttérhez súlyos megélhetési nehézségek társulnak. A fiatalok 91,6 százalékának egyik szülője sem végzett nyolc általánosnál többet, 80 százalékuk pedig olyan családból érkezik, ahol a kedvezőbb helyzetű szülő is az alsó fizikai foglalkozási csoportba tartozik. Gyakori pénzhiánnyal 65,7 százalékuk küzd, háztartása anyagi helyzetét pedig 57,1 százalékuk ítéli rossznak.

R2 és R3 – Sérülékeny és stabil munkásháttérű réteg: A két réteg közötti különbség elsősorban a megélhetésben mutatkozik meg. Foglalkozásuk alapján

30 Az öt társadalmi réteg profilja, Magyarország, 2024. Bázis: 15–29. A szülői mutatóknál a magasabb szülői értéket vesszük alapul. A felsőfokú végzettség a felsőfokú szakképzést is tartalmazza. Súlyozott profilok a magyarországi referenciamintából (n = 3232). A számok kerekített százalékok; a 11 százalék alatti részeket felírat nélkül jelöljük.

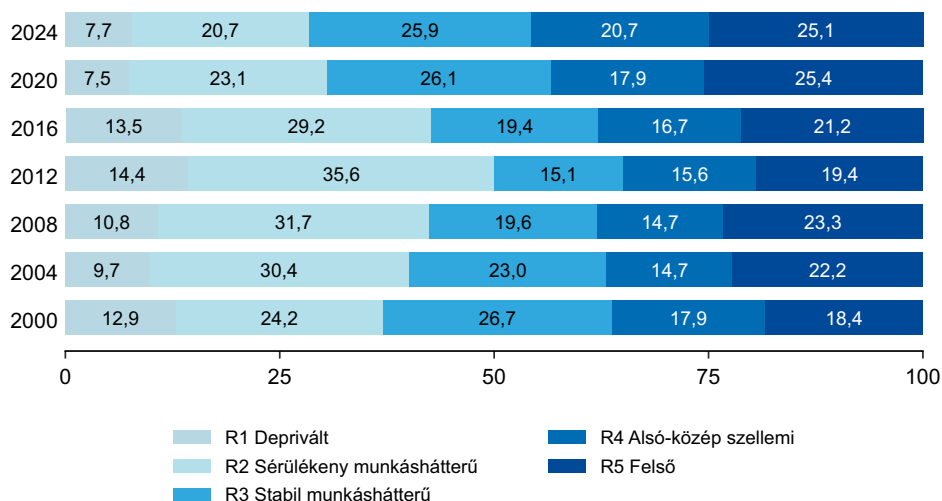
a szülők mindkét csoportban mintegy 92 százalékban a szakmai és egyéb fizikai kategóriába tartoznak, ez a hasonló háttér azonban korántsem biztosít azonos anyagi körülményeket. A sérülékeny rétegben mindenki tapasztal pénzhiányt: 32,3 százalékuk gyakran, 67,7 százalékuk alkalmanként. A stabil réteg tagjai ezzel szemben a referenciamintában egyáltalán nem számolnak be ilyen nehézségről. Saját helyzetük megítélése is tükrözi ezt a különbséget: a sérülékeny rétegben 35,7, a stabil rétegben 64,3 százalék tartja jónak háztartása anyagi helyzetét.

R4 – Alsó-közép szellemi réteg: Az idetartozó fiatalok jellemzően érettségi-zett vagy érettségi utáni szakképzettséggel rendelkező, diplomához nem kötött szellemi munkát végző szülők gyermekei. Többségük kedvező anyagi körülmények között él: 71,6 százalékuk nem tapasztal pénzhiányt, és 72,6 százalékuk jónak ítéli háztartása anyagi helyzetét. A stabil munkásháttérű réteghez képest tehát kedvezőbb az iskolázottsági és foglalkozási háttérük, megélhetésük azonban kevésbé biztos. Miközben többen értékelik jónak az anyagi helyzetüket, pénzhiánnyal is többen szembesülnek.

R5 – Felső réteg: Ebben a rétegben az előnyös családi háttér többnyire kedvező anyagi körülményekkel párosul. A fiatalok 87 százalékának legalább egyik szülője felsőfokú végzettséggel rendelkezik, 86,1 százalékuknak pedig van diplomás foglalkozást űző vagy vezető beosztásban dolgozó szülője. Pénzhiányt 82,3 százalékuk nem tapasztal, háztartása anyagi helyzetét pedig 84,4 százalékuk ítéli jónak. A „felső” elnevezéssel ezt az előnyös helyzetet jelöljük; a vizsgált ismérvek alapján elithez tartozásról nem beszélhetünk.

A rétegek összehasonlításából tehát azt látjuk, hogy a családi háttér és a megélhetés különbségei nem rendeződnek egyetlen, minden szempontból azonos hierarchiába. A munkásháttérű fiatalok között az anyagi biztonság húz éles határt, a szellemi foglalkozású szülők gyermekei pedig nem feltétlenül élnek biztosabb körülmények között, mint a stabil munkásháttérű réteg tagjai. A következőkben azt vizsgáljuk meg, mekkora e rétegek aránya az egyes közösségekben, és hogyan változott a vizsgált időszakban.

2. ábra: A társadalmi rétegek aránya Magyarországon, 2000–2024 (súlyozott arány, %)

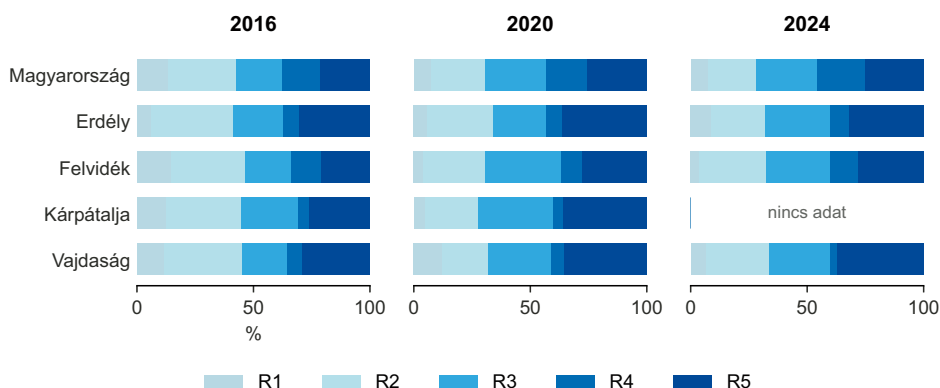

Forrás: saját szerkesztés

Az adatok azt mutatják, hogy a két alsó réteg kumulált aránya 2000-ben 37,1 százalék volt, 2012-ben – a válság időszakában³¹ – már 50 százalék, 2024-re pedig 28,4 százalékra csökkent. A felső réteg aránya az időszak elején 18,4, a végén 25,1 százalék volt. Vagyis a válságot követő években dinamikus, felfelé irányuló mozgás volt tetten érhető.

³¹ A rétegeképző ismérvek eltérő „időérzékenységet” mutatnak. A szülői végzettség és foglalkozás lassan változik, a pénzhíány gyakorisága és az anyagi önértékelés viszont rövid távon is követi a gazdasági helyzet alakulását. A két munkásháttérű réteget a 2024-es referenciamodellben lényegében a pénzhíány választja el egymástól. A szülők foglalkozása mindkettőben 92 százalékban a szakmai és egyéb fizikai kategóriába tartozik, a sérülékeny rétegben azonban mindenki tapasztal pénzhíányt (32,3 százalékuk gyakran, 67,7 százalékuk alkalmanként), a stabil rétegben senki. Az időbeli kilengések ezért elsősorban e két réteg között jelennek meg: 2012-ben a sérülékeny réteg aránya 35,6, a stabilé 15,1 százalék volt, 2020-ban 23,1, illetve 26,1 százalék. Ezek az elmozdulások tehát elsősorban a megélhetési körülmények változását tükrözik, nem a családi háttér átrendeződését.

3. ábra: A társadalmi rétegek aránya az egyes mintákban, 2016, 2020 és 2024 (%)

Forrás: saját szerkesztés

5. táblázat: A társadalmi rétegek aránya közösségenként³² (súlyozott %)

Közösség	Év	R1	R2	R3	R4	R5
Magyarország	2016	13,5	29,2	19,4	16,7	21,2
	2020	7,5	23,1	26,1	17,9	25,4
	2024	7,7	20,7	25,9	20,7	25,1
Erdély	2016	6,0	35,2	21,7	7,0	30,2
	2020	5,7	28,4	22,8	6,7	36,4
	2024	8,7	23,0	28,2	8,1	31,9
Felvidék	2016	14,6	31,6	20,2	12,9	20,7
	2020	3,9	26,7	32,3	9,4	27,6
	2024	3,9	28,5	27,3	12,4	27,9
Kárpátalja	2016	12,4	32,5	24,1	5,1	25,9
	2020	4,9	22,9	31,8	4,7	35,8
Vajdaság	2016	11,6	33,6	19,2	6,8	28,8
	2020	12,1	19,8	26,9	5,9	35,3
	2024	6,4	27,4	25,9	3,4	36,9

Forrás: saját szerkesztés

³² R1: deprivált; R2: sérülékeny munkásháttérű; R3: stabil munkásháttérű; R4: alsó-közép szellemi; R5: felső réteg. Az arányokat a mind a négy indikátoron érvényes választ adók között számítjuk.

Ha ugyanezt a besorolást a külhoni mintákra alkalmazzuk, azt látjuk, hogy az elmúlt közel tíz évben valamennyi összehasonlítható külhoni mintában alacsonyabb lett a két alsó réteg együttes aránya. A Felvidéken és a Vajdaságban ugyanakkor a 2020-as felvétel után ismét emelkedett, a legalsó – deprivált – csoport pedig az erdélyi mintában³³ is növekedést mutatott.

Az anyaországi és a külhoni minták közötti tartósabb strukturális különbséget az alsó-közép szellemi réteg arányában találjuk. Magyarországon a három legutóbbi felvételben 16,7–20,7 százalék tartozik ide, Erdélyben 6,7–8,1, a Felvidéken 9,4–12,9, a Vajdaságban pedig 3,4–6,8 százalék. Az alsó-közép szellemi réteg kisebb aránya összhangban áll azzal, amit az egyéb szellemi foglalkozási háttérű fiatalok arányáról láttunk. A kisebbségi fiatalok mégsem egyszerűen az alacsonyabb rétegekben vannak többen: az alsó-közép szellemi réteg kisebb aránya több mintában a felső réteg nagyobb arányával jár együtt.

A felső csoporthoz 2024-ben Erdélyben 31,9, a Vajdaságban 36,9 százalék tartozott, Magyarországon pedig 25,1 százalék. E réteg arányát a kedvezőbb szülői háttér mellett az anyagi önértékelés is alakítja.

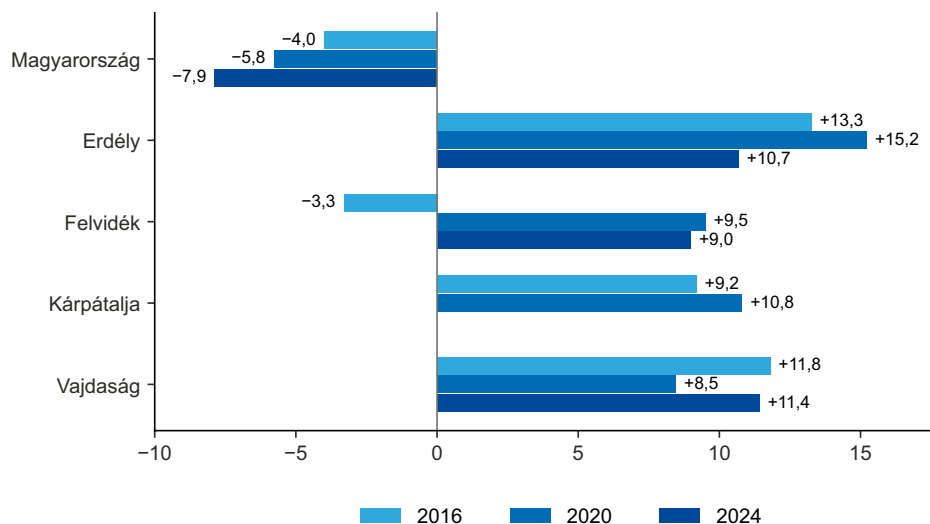
A szubjektív és az objektív pozíció közötti eltérés

A rétegek elkülönítésekor a családi háttérrel, a megélhetési körülményeket és az anyagi önértékelést együtt vettük figyelembe. Ezzel azonban még nem választottuk meg, mennyiben követi a fiatalok saját helyzetükről alkotott képe a mért körülményeiket. A leíró eredmények már rámutattak arra, hogy a kettő nem feltétlenül esik egybe: a kisebbségi közösségekben 2024-ben a gyakoribb pénzhiány ellenére is többen értékelték kedvezően az anyagi helyzetüket, mint Magyarországon. E különbség megértéséhez most az egyes válaszadók szintjén vizsgáljuk meg a megélhetés és annak megítélése közötti viszonyt.

Elsőként a pénzhiány gyakoriságát vetjük össze az anyagi önértékeléssel. Mindkét mutató alapján rangsoroljuk a fiatalokat az adott évben vizsgált közösségek összevont mintáján belül, majd összehasonlítjuk a két rangsorban elfoglalt helyüket. A szubjektív rangból kivonjuk a pénzhiány alapján számított rangot: a pozitív eltérés azt jelzi, hogy a fiatal saját értékelése alapján kedvezőbb relatív helyzetbe kerül, mint a megélhetési nehézségeiről adott válasza alapján. Így azt is feltárhatjuk, hogy e kétféle helyzetleírás eltérése mennyire jellemző az egyes közösségekben.

33 Ez legalább részben a 2024-es erdélyi minta összetételével függ össze, amelyben magasabb az alacsony végzettségű szülők aránya.

4. ábra: Az anyagi önértékelés és a pénzhiány szerinti rang átlagos különbsége mintánként, 2016–2024 (percentilispont)

Forrás: saját szerkesztés

Az adatok azt mutatják, hogy 2024-ben mindhárom kisebbségi közösségben pozitív az átlagos eltérés: Erdélyben +10,7, a Felvidéken +9,0, a Vajdaságban +11,4 percentilispont. Magyarországon ezzel szemben -7,9 pontot kapunk. A pénzhiány és a háztartás egészéről alkotott ítélet tehát közösségenként eltérően viszonyul egymáshoz. A kisebbségi mintákban a válaszadók több mint felénél tíz percentilispontnál nagyobb a pozitív különbség; Magyarországon 26,6 százalékuknál találunk ekkora eltérést. Vagyis a kisebbségi fiatalok a tapasztalt megélhetési nehézségeikhez képest kedvezőbben értékelik anyagi helyzetüket, mint a magyarországiak.

6. táblázat: A szubjektív és az objektív anyagi helyzet közötti eltérés közösségenként (percentilispont)

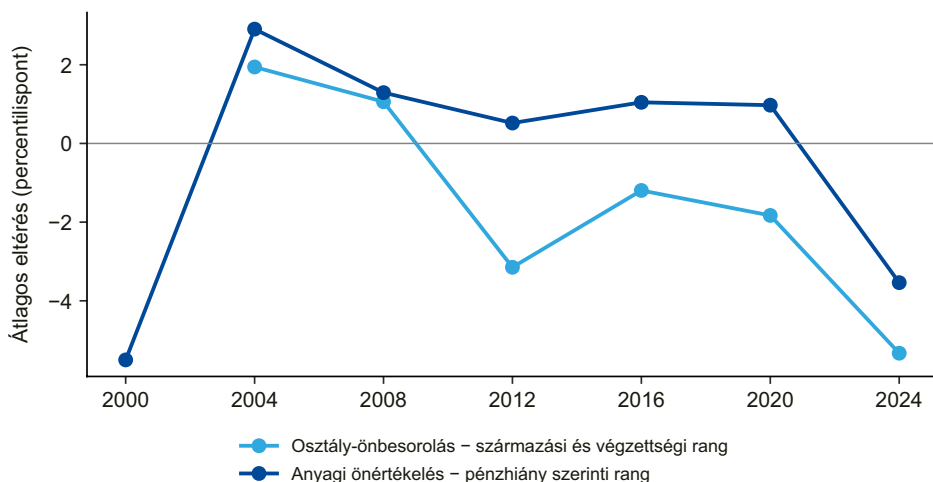
Közösség	2016	2020	2024
Magyarország	-4,0	-5,8	-7,9
Erdély	+13,3	+15,2	+10,7
Felvidék	-3,3	+9,5	+9,0
Kárpátalja	+9,2	+10,8	–
Vajdaság	+11,8	+8,5	+11,4

Forrás: saját szerkesztés

A kedvezőbb relatív önértékelés Erdélyben, a Vajdaságban és Kárpátalján a korábbi két hullámban is megjelenik. A Felvidék viszont 2016-ban még a magyarországihoz hasonló, negatív átlagot mutatott, míg 2020-ban és 2024-ben a többi kisebbségi mintához állt közelebb.

A magyarországi adatokon azt is megvizsgáljuk, hogyan változott az évek során a fiatalok mért helyzete és önértékelése közötti eltérés. Egyrészt arra keressük a választ, hogy a megélhetési nehézségekhez képest kedvezőbben vagy kedvezőtlenebbül ítélték-e meg az anyagi helyzetüket. Másrészt azt vizsgáljuk, hogy magasabb vagy alacsonyabb társadalmi osztályba sorolták-e magukat annál, mint amit saját végzettségük és szülői háttérük alapján elfoglalt helyük jelez. Az időbeli összehasonlításhoz a különböző évek válaszadóit együtt, azonos szempontok szerint rangsoroljuk.

5. ábra: A szubjektív és az objektív helyzet szerinti rang átlagos különbsége Magyarországon, 2000–2024³⁴ (percentilispont)

Forrás: saját szerkesztés

2004-ben a magyarországi fiatalok átlagosan valamivel magasabbra helyezték magukat a társadalomban, mint amit családi háttérük és végzettségük alapján mértünk: az eltérés +1,9 percentilispon volt. 2024-ben már fordított a helyzet: átlagosan 5,3 ponttal alacsonyabbra sorolták magukat. Anyagi helyzetüket is kedvezőtlenebbül értékelték a tapasztalt pénzühiányhoz képest; itt -3,5 percentispon-

34 A rangok viszonyítási kerete itt a 2000–2024 közötti magyarországi minták együttese, ezért az értékek eltérnek a közösségi összehasonlításban szereplőktől. Az osztály-önbesorolás párosításában 2000-re nincs közölhető érték. A származási és végzettségi mutatóhoz a három összetevő közül legalább kettő érvényes adat szükséges.

tos eltérést találunk. A legutóbbi felvételben tehát mindkét összehasonlítás azt mutatja, hogy a fiatalok a mért körülményeikhez képest kedvezőtlenebbül ítélik meg saját helyzetüket.

Hogyan változik az önértékelés a társadalmi helyzet mentén?

Az eddigi eredmények azt mutatták, hogy a kisebbségi fiatalok objektív helyzetükhöz képest összességében kedvezőbben értékelik saját helyzetüket, mint a magyarországiak. A következőkben ezt az összefüggést vizsgáljuk meg részletesebben. Egyrészt arra keressük a választ, hogy azonos objektív helyzet mellett is eltér-e a fiatalok önértékelése az egyes mintákban. Másrészt azt vizsgáljuk, mekkora különbség van a kedvezőbb és a kedvezőtlenebb helyzetű fiatalok önértékelése között.

Elsőként az anyagi helyzet megítélését elemezzük. Az objektív anyagi helyzetet itt a pénzhiány gyakoriságával írjuk le. A közösségek összehasonlításához ugyanazt a közepes anyagi helyzetet vesszük alapul, és megbecsüljük, milyen önértékelés társul hozzá az egyes közösségekben. Az eredmények szerint a kisebbségi fiatalok ebben az összehasonlításban is kedvezőbben értékelik anyagi helyzetüket: a magyarországiakhoz képest Erdélyben 17,1, a Felvidéken 14,9, a Vajdaságban 16,0 ponttal magasabb értéket kapunk. A közösségek közötti önértékelési különbséget tehát önmagában nem magyarázza meg a pénzhiány eltérő gyakorisága.

7. táblázat: Az önértékelés becsült szintje és meredeksége az objektív helyzet függvényében, a magyarországi mintához viszonyítva³⁵

Közösség	Becsült rang az 50. pontnál	Szinteltérés Magyarországtól	Meredekség	Meredekség eltérése Magyarországtól
Anyagi helyzet: önértékelés és pénzhiány				
Magyarország	43,0	—	0,416	—
Erdély	60,1	+17,1***	0,561	+0,145***
Felvidék	58,0	+14,9***	0,668	+0,252***
Vajdaság	59,1	+16,0***	0,452	+0,035

35 Közösségenként súlyozott lineáris regresszió; a különbségek próbája közös, interakciós modellből származik. Anyagi párosítás: önértékelés és pénzhiány; pozíció: osztály-önbesorolás és származási-végzettségi kompozit. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. A közölt próbák hagyományos modellalapú standard hibákat használnak, a komplex mintavételi tervet külön nem kezelik.

Közösség	Becsült rang az 50. pontnál	Szinteltérés Magyarországtól	Merekség	Merekség eltérése Magyarországtól
Társadalmi pozíció: osztály-önbesorolás és származási-végzettségi kompozit				
Magyarország	45,0	—	0,389	—
Erdély	58,3	+13,3***	0,331	-0,059*
Felvidék	53,7	+8,8***	0,317	-0,073
Vajdaság	55,0	+10,1***	0,193	-0,197***

Forrás: saját szerkesztés

Az eltérés mértéke azonban attól is függ, hogy a jobb vagy a rosszabb anyagi helyzetű fiatalokat hasonlítjuk össze. Erdélyben és a Felvidéken a jobb anyagi helyzetű fiatalok jóval kedvezőbben értékelik a megélhetésüket, mint a velük azonos objektív helyzetben lévő magyarországiak. A rosszabb anyagi helyzetű fiatalok között kisebb ez a különbség. A magyarországiakhoz képest kedvezőbb önértékelés tehát különösen a jobb anyagi helyzetű erdélyi és felvidéki fiatalokra jellemző. A Vajdaság esetében nem mutatható ki szignifikánsan, hogy a magyarországiakhoz viszonyított különbség az objektív anyagi helyzettől függően változna.

Az osztály-önbesorolásnál azt vizsgáljuk meg, hová helyezik magukat a fiatalok a társadalomban ahhoz képest, amit családi háttérük és végzettségük alapján mérünk. Az objektív helyzetet ebben az elemzésben a szülők végzettségéből és foglalkozásából, valamint a fiatalok saját végzettségéből határozzuk meg. Az összehasonlítás alapja itt is a közepes objektív helyzet. Ebben a helyzetben a kisebbségi fiatalok mindhárom közösségben magasabbra sorolják magukat, mint a magyarországiak: Erdélyben 13,3, a Felvidéken 8,8, a Vajdaságban 10,1 ponttal.

Az anyagi önértékeléssel szemben itt a rosszabb objektív helyzetű fiatalok körében találjuk a nagyobb közösségi különbségeket. Erdélyben és különösen a Vajdaságban ezek a fiatalok magasabbra sorolják magukat, mint a hozzájuk hasonló objektív helyzetű magyarországiak. A jobb helyzetű fiatalok önbesorolása viszont közelebb áll egymáshoz a három közösségben. Vagyis Erdélyben és a Vajdaságban elsősorban a kedvezőtlenebb származási és végzettségi helyzetű fiatalokra jellemző, hogy a magyarországiakhoz képest magasabb társadalmi helyet tulajdonítanak maguknak. A Felvidéken nem mutatható ki szignifikánsan, hogy a magyarországiaktól való eltérés az objektív társadalmi helyzettől függően változna.

A két elemzésben tehát máshol találjuk a legnagyobb különbséget a magyarországi fiatalokhoz képest. Az interakciós modellek szerint Erdélyben és a Felvidéken a jobb anyagi helyzetű fiatalok önértékelése tér el leginkább a hasonló anyagi helyzetű magyarországiakétól: kedvezőbben ítélik meg a megélhetésüket. Az osztály-önbesorolásnál viszont Erdélyben és a Vajdaságban a kedvezőtlenebb családi háttérű és alacsonyabb végzettségű fiatalok között nagyobb a különbség:

ők magasabbra helyezik magukat a társadalomban, mint a hasonló háttérű és végzettségű magyarországiak. A közösségek közötti eltérések megértéséhez ezért azt is figyelembe kell vennünk, hogy a fiatalok a megélhetésüket értékelik-e, vagy a társadalmi helyükről nyilatkoznak.

Konklúzió

Tanulmányunkban azt vizsgáltuk, hogyan alakult a Kárpát-medencei magyar fiatalok társadalmi rétegződése, és milyen kapcsolatban áll az erőforrások alapján meghatározható társadalmi pozíció azzal a hellyel, amelyet a fiatalok önmaguknak tulajdonítanak. Az eredmények alapján a két nézőpont nem vezethető vissza egymásra. A társadalmi helyzet mért különbségei világosan megjelennek a szubjektív értékelésekben is, ugyanazokhoz a körülményekhez azonban eltérő társadalmi környezetben szisztematikusan eltérő önértékelés társul.

A magyarországi adatok hosszabb időtávon a rétegszerkezet kedvező irányú átalakulását mutatják. A két alsó réteg együttes aránya a 2000-es 37,1 százalékról 2012-re 50 százalékra emelkedett, majd 2024-re 28,4 százalékra csökkent, miközben a felső réteg súlya 18,4-ről 25,1 százalékra nőtt. A folyamat nem volt egyenletes: a 2012 körül kirajzolódó visszaesést a következő időszakban jelentős felfelé történő átrendeződés követte. A szülők végzettségében és foglalkozási pozíciójában megfigyelt hosszabb távú változások ugyancsak ebbe az irányba mutatnak. A megélhetési nehézségek ezzel szemben jóval érzékenyebben követik az egyes időszakok gazdasági változásait, ezért a strukturális pozíció javulása nem jelent folyamatos és egyenletes javulást a fiatalok mindennapi anyagi tapasztalataiban.

A területi összehasonlítás arra is rámutatott, hogy a kisebbségi magyar közösségek rétegszerkezete nem írható le egyszerűen a magyarországinál kedvezőtlenebb vagy kedvezőbb pozíciókkal. A legmarkánsabb és tartósabb különbség az alsó-közép szellemi réteg kisebb súlya, miközben több kisebbségi mintában a felső réteg aránya meghaladja a magyarországit. 2024-ben például a felső réteghez Erdélyben 31,9, a Vajdaságban 36,9 és Magyarországon 25,1 százalék tartozott. A közösségek közötti különbségek tehát részben a társadalmi szerkezet eltérő belső tagolódásából fakadnak, és nem rendezhetők egyetlen hierarchikus sorrendbe.³⁶

A tanulmány központi eredménye ugyanakkor nem önmagában a rétegek eltérő összetétele, hanem a mért helyzet és annak szubjektív értékelése közötti kapcsolat különbsége. A 2024-es adatokban a kisebbségi közösségek fiataljai megélhetési nehézségeikhez képest kedvezőbben ítélik meg anyagi helyzetüket, mint a magyarországi fiatalok. Erdélyben, a Felvidéken és a Vajdaságban mintegy 9–11 percentilispontos pozitív eltérést találunk, Magyarországon ezzel szemben nega-

36 Vö. Veres 2023, 61.

tívat. A minta ráadásul Erdélyben, a Vajdaságban és Kárpátalján a korábbi felvételekben is megjelenik; a Felvidék 2016 és 2020 között közelített a többi kisebbségi közösséghez.

Különösen figyelemreméltó ebből a szempontból a magyarországi időbeli változás. 2004-ben a fiatalok átlagosan még valamivel magasabbra helyezték magukat annál, mint amit családi háttérük és végzettségük alapján mért pozíciójuk jelzett. 2024-re az eltérés iránya megfordult: társadalmi helyüket átlagosan 5,3 percentilispontra alacsonyabbra tették, és anyagi helyzetüket is kedvezőtlenebbül értékelték annál, mint amit a pénzhiány gyakorisága alapján várnánk. A strukturális felemelkedés és a saját társadalmi hely kedvezőbb megélése tehát nem feltétlenül jár együtt. Ez azért lényeges, mert azt mutatja, hogy a rétegződés változását önmagában az erőforrások eloszlásából nem érthetjük meg teljesen: az is változhat, hogy az emberek milyen társadalmi mércéhez viszonyítják a rendelkezésükre álló lehetőségeket.

Az eredmények egyúttal óvatosságra intenek a „szubjektív helyzet” egységes értelmezésével kapcsolatban. Az anyagi helyzet értékelése és az osztály-önbesorolás nem azonos módon kapcsolódik a mért pozícióhoz. A pénzhiánnyal gyakrabban szembesülők minden közösségben rosszabbnak látják anyagi helyzetüket, vagyis a kedvezőbb kisebbségi önértékelés nem a megélhetési nehézségek figyelmen kívül hagyását jelenti. Ugyanakkor az osztály-önbesorolás esetében Erdélyben és különösen a Vajdaságban a származási és végzettségi különbségek kevésbé fordulnak át a szubjektív társadalmi távolságokba. A kétféle önértékelés mögött ezért részben eltérő viszonyítási mechanizmusok állhatnak.³⁷

Mindezek alapján a Kárpát-medencei magyar fiatalok összehasonlítása nemcsak a társadalmi szerkezet területi különbségeiről ad képet, hanem arra is rámutat, hogy a társadalmi pozíció jelentése maga is kontextusfüggő. Az erőforrások kijelölik az egyének számára elérhető lehetőségek egy részét, de abból nem következik közvetlenül, hogyan értelmezik saját helyzetüket. A közös nyelvi és kulturális kötődés mellett különböző társadalmakban élő magyar fiatalok éppen azért kínálnak különösen alkalmas összehasonlítási keretet, mert esetükben láthatóvá válik: a társadalmi hely nemcsak azzal írható le, hogy valakinek mi van és honnan indul, hanem azzal is, hogy az adott társadalmi környezetben mit jelent számára az a hely, amelyet elfoglal.

37 Társadalmi helyünket jellemzően azokhoz mérjük, akiket magunk körül látunk, és mivel ez a kör viszonylag homogén, sokan a hierarchia közepére sorolják magukat (Evans–Kelley–Kolosi 1992; Veres 2023, 36). A kisebbségi magyar közösségek jelentős része az ország fővárosától és gazdasági központjaitól távol él (vö. Veres 2023, 61–62), míg a magyarországi népesség közel ötöde Budapesten, ahol a társadalmi hierarchia felső szintjei is a mindennapi tapasztalat részei. Ahol a helyben belátható társadalmi skála rövidebb, ott a kedvezőtlenebb háttérű és alacsonyabb végzettségű fiatalok kevésbé érzik magukat a társadalom alján. Ezt a hatást erősítheti, hogy a kisebbségi közösség viszonylag önálló társadalmi teret alkot, amelyben a többségi társadalom rangsorai csak közvetve érvényesülnek.

- Bocz, Henrietta Nóra – Lázár, Beáta 2022: Készen állsz? – pályaválasztási kérdések az erdélyi egyetemisták körében. *Korunk*, 33. évfolyam, 5, 69–84.
- Bokányi, Zoltán – Gyorgyovich, Miklós – Pillók, Péter 2018: Rétegek és társadalmi mobilitás a fiatal társadalmi csoportban. In Székely, Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest, Enigma 2001 Kiadó, 143–183.
- Bourdieu, Pierre 1997: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz, Róbert (szerk.) *A társadalmi rétegződés komponensei. Válogatott tanulmányok*. Budapest, Új Mandátum, 156–177.
- Chrysanthou, Georgios – Guilló, Maria D. 2024: Identifying the Economic Determinants of Individual Voting Behaviour in UK General Elections. *Oxford Economic Papers*, 76. évfolyam, 1, 267–289. <https://doi.org/10.1093/oep/gpad003>
- Csata, Zsombor – Schwarcz, Gyöngyi – Péti, Márton – Borbély, Mátyás 2021: A Kárpát-medencei magyarok életminőségének összehasonlító elemzése. *Kisebbségi Szemle*, 6. évfolyam, 2, 59–85.
- Evans, M. D. R. – Kelley, Jonathan – Kolosi, Tamás 1992: Images of Class: Public Perceptions in Hungary and Australia. *American Sociological Review*, 57. évfolyam, 4, 461–482.
- Ferge, Zsuzsa 1969: *Társadalmunk rétegződése. Elvek és tények*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Gondi-Bokányi, Zoltán – Gyorgyovich, Miklós – Pillók, Péter 2021: Magyarországi fiatalok társadalmi mobilitása és rétegződése. In Székely, Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest, Enigma 2001 Kiadó, 33–57.
- Kemény, István 1972: A magyar munkásosztály rétegződése. *Szociológia*, 1, 36–48.
- Kogan, Irena – Noelke, Clemens – Gebel, Michael (szerk.) 2011: *Making the Transition: Education and Labor Market Entry in Central and Eastern Europe*. Stanford, CA, Stanford University Press.
- Kollár, Dávid – Gyorgyovich, Miklós – Pillók, Péter 2021: Életvitelcsoportok Magyarországon – a társadalmi rétegződés többdimenziós modellje. In Barthel-Ruzsa, Zsolt – Fűrész, Gábor – Pillók, Péter – Stefkovics, Ádám (szerk.) *Magyarország 2021 – Társadalom, gazdaság és politika napjainkban*. Budapest, Századvég Kiadó, 163–191.
- Kollár, Dávid – Gyorgyovich, Miklós – Szodorai, Dóra 2021: Társadalmi mobilitás Magyarországon. In Kollár, Dávid – Pillók, Péter (szerk.) *Értékelve. Társadalmi útikalauz stopposoknak*. Budapest, Századvég Kiadó, 163–192.
- Kollár, Dávid – Kollár, József 2024: Társadalmi rétegződés Magyarországon. In Stefkovics, Ádám – Pillók, Péter (szerk.) *Századvég Riport 2024. Tanulmányok gazdaságról, politikáról, társadalomról*. Budapest, Századvég Kiadó, 117–142.
- Kovács, Imre – Hajdu, Gábor – Gerő, Márton – Kristóf, Luca – Szabó, Andrea 2016: A magyar társadalom integrációs és rétegződésmoდეlljei. *Szociológiai Szemle*, 26. évfolyam, 3, 4–27.

- Lázár, Beáta 2024: A boldogsághoz vezető út kreditekkel van kikövezve? Egyetemválasztást befolyásoló tényezők az erdélyi középiskolások körében. *Korunk*, 35. évfolyam, 12, 56–67.
- Lázár, Beáta 2026: *Az egyetemválasztás márkakommunikációs dimenziói – a felvételizői értékek és az intézményi márkáigéretnek összehasonlító vizsgálata*. Doktori értekezés. Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Politika-, Közigazgatás- és Kommunikációtudományi Kar, Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Doktori Iskola.
- Losonczi, Ágnes 1977: *Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben*. Budapest, Gondolat.
- Mandel, Kinga Magdolna – Bálint, Gyöngyvér 2025: Nyertesek és vesztesek: etnikumok a felsőoktatási iskolázottsági versenyben Romániában. *Educatio*, 34. évfolyam, 2, 263–283. <https://doi.org/10.1556/2063.2025.00015>
- Nylund, Karen L. – Asparouhov, Tihomir – Muthén, Bengt O. 2007: Deciding on the Number of Classes in Latent Class Analysis and Growth Mixture Modeling: A Monte Carlo Simulation Study. *Structural Equation Modeling*, 14. évfolyam, 4, 535–569.
- Oesch, Daniel 2006: *Redrawing the Class Map. Stratification and Institutions in Britain, Germany, Sweden and Switzerland*. London, Palgrave Macmillan.
- Róna, Dániel – Galgóczi, Eszter – Pétervári, Judit – Szeitl, Blanka – Túry, Márton 2020: *A Fidesz-titok. Gazdasági szavazás Magyarországon*. Budapest, 21 Kutatóközpont.
- Sekścińska, Katarzyna – Łozowski, Filip – Rudzińska-Wojciechowska, Joanna – Maison, Dominika – Marchlewska, Marta 2019: You Don't Have to Be Rich to Save Money: On the Relationship between Objective versus Subjective Financial Situation and Having Savings. *PLoS ONE*, 14. évfolyam, 4, e0214396. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0214396>
- Silinskas, Gintautas – Ranta, Mette – Wilska, Terhi-Anna 2021: Financial Behaviour Under Economic Strain in Different Age Groups: Predictors and Change Across 20 Years. *Journal of Consumer Policy*, 44. évfolyam, 2, 235–257. <https://doi.org/10.1007/s10603-021-09480-6>
- Veres, Valér 2023: Társadalmi helyzet: A kisebbségi magyar fiatalok társadalmi rétegződése és az anyagi helyzetük változását befolyásoló tényezők 2001–2020 között. In Vita, Emese – Veres, Valér (szerk.) *Változó ifjúság a Kárpát-medence országában. Szociológiai tanulmányok a magyar fiatalok két évtizedéről*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 18–70.
- Veres, Valér 2024: A magyar fiatalok társadalmi rétegződésének változásai és tényezői, kisebbségben és többségben (2001–2020). *Szociológiai Szemle*, 34. évfolyam, 2, 103–139. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.12116>
- Weber, Max 1996: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai 2/3*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

PUSZTAI GABRIELLA¹ – BOCSI VERONIKA²

Szűrők és esélyek: Az iskolai egyenlőtlenség tranzíciós pontjai a 15–34 éves magyar fiatalok körében³

Absztrakt

A tanulmány célja, hogy feltárja a magyar ifjúság oktatási helyzetképét a longitudinális folyamatok, valamint az oktatási pályafutás egymásra épülő döntési csomópontjainak (tranzíciós pontok) vizsgálata révén, Boudon és Bourdieu elméleteinek figyelembevételével. A longitudinális trendek a 25–29 éves korosztályban 2020 és 2024 között nem mondhatók lineárisnak, de polarizálódó, és a munkavállalás felé elmozduló ifjúsági kohorsz képét mutatják. A tranzíciós elemzés szerint a társadalmi háttér hatása tranzíciós pontonként eltérő erősségű. A szülői végzettség hatása a középfokú iskola választásától a felsőoktatási belépésig erősödik, majd a bejutottak körében mérséklődik, tehát az egyenlőtlenségek a pályafutás során nem tűnnek el, hanem áthelyeződnek. A vallásosság és a családi támogatásba vetett hit önálló, a háttértől független hatással bír, utóbbi iránya a korai, korlátozó jellegűből későbbi, mozgósító tényezővé válik. A cigány / roma fiatalok hátránya a középfokú pályaválasztásnál és az érettségivel koncentrálnak, a felsőoktatásba jutás után nem látható, s nagyrészt ugyanazok a strukturális tényezők (anyagi helyzet, szülői végzettség) magyarázzák, mint a többi fiatalét.

Kulcsszavak: oktatási egyenlőtlenségek, oktatási tranzíciós pontok, iskolai szelekció, társadalmi mobilitás, kompenzáló tényezők

¹ DSc, egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar. MTA-DE Jövőtudatosság Fejlesztése Kutatócsoport.

² PhD, habil., egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar.

³ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programjának MTA-DE Jövőtudatosság Fejlesztése Kutatócsoportja keretében készült.

Bevezetés

Az iskolai esélyegyenlőtlenség kutatásának központi kérdése, hogy a társadalmi háttér milyen mechanizmusokon keresztül alakítja a fiatalok oktatási pályafutását, és hogy ez a hatás a rendszer mely pontjain érvényesül a legerősebben. Jelen vizsgálódás a tanulmányi pályafutás egymásra épülő döntési pontjait állítja a középpontba. A Mare-modell nyomán tranzíciónak nevezzük az oktatási pályafutás olyan pontjait, amelyeknél az egyén saját vagy családi döntése és a szelekciós mechanizmusok (tanulmányi eredmény, felvételi kritériumok) együttes hatására két vagy több alternatíva közül választ.⁴ A tranzíciók egyszerre hordozzák az intézményi szelekció és az egyéni önszelekció hatását, a döntési pontok előrehaladtával a korábban kiszelektálódottak miatt a bennmaradók egyre homogénebbé válnak, miközben a szelekciós hatás minden ponton újratermelődik.

A tranzíciós pontok szerinti elemzés az oktatási rendszer teljesítményének és hatékonyságának jellemzésére alkalmas értelmezési keret. Amíg a végső iskolai végzettség szerinti elemzések csak azt mutatják meg, hogy van-e különbség a társadalmi csoportok között, addig a tranzíciós megközelítésből az is láthatóvá válik, hogy ezek a különbségek az iskolai pályafutás mely pontjain erősebbek. Tehát elemzésünk nemcsak elméleti és empirikus szempontból fontos, hanem oktatáspolitikai jelentősége is van, mivel az adatok alapján annak feltárásához is hozzájárulunk, hogy az utóbbi két évtized alatt az oktatási rendszer a hátrányos helyzetű (de feltehetőleg nem kevésbé tehetséges) fiatalokat az oktatási rendszer mely tranzíciós ponton veszítette el.

Boudon⁵ az 1960–70-es évek nyugat-európai oktatási expanziójának hatásait tanulmányozva azt találta, hogy az expanzió ellenére a társadalmi osztályok közötti relatív esélykülönbségek alig csökkentek. Ennek oka, hogy a családi háttér és a tanulmányi teljesítmény közötti összefüggés („elsődleges hatás”) mellett a magasabb státuszú családok azonos teljesítményszinten hajlamosabbak a többi tanulónál kockázatosabb, hosszabb, magasabb presztízsű tanulmányi utat választani („másodlagos hatás”), ezért a hozzáférés bővítése önmagában nem oldotta meg a döntési mechanizmusban gyökerező egyenlőtlenséget. Mivel minden tranzíciós pontnál szelekció történik, Mare⁶ szerint a végzettség összevont vizsgálata torzítja a társadalmi háttér hatásának becslését, s csak a tranzíciónkénti modellek mutatják meg, hol koncentrálódik az egyenlőtlenség a rendszerben. Ezt a tranzíciós megközelítést alkalmazta Härkönen és Sirniö⁷ a finn kohorszokon, és a társadalmi háttér szerinti egyenlőtlenség korábbi, évtizedes csökkenése után ezek erősödését mu-

4 Mare 1980.

5 Boudon 1974.

6 Mare 1980.

7 Härkönen–Sirniö 2020.

tatta ki a fiatalabb kohorszoknál. A legfrissebb alkalmazások⁸ a tranzíciós láncot a középiskolától a doktori fokozatig kiterjesztve vizsgálták.

A hazai oktatáskutatásban Kertesi és Kézdi⁹ a cigány/roma és nem cigány/roma esélykülönbségeket a nyolcadik osztályos kompetenciamérésre kontrollálva vizsgálta, szétválasztva az elsődleges és másodlagos hatást. Eredményük szerint a másodlagos hatás azonos teljesítmény mellett is fennmarad. Róbert¹⁰ a felsőoktatási expanzió időszakát vizsgálva azt állapította meg, hogy nem csökkennek a relatív esélykülönbségek, ami a Raftery–Hout-féle *Maximally Maintained Inequality* (MMI) elméletet támasztotta alá magyar kontextusban.¹¹ Lannert¹² a boudon-i elsődleges és másodlagos hatást tesztelve megerősítette a háttér hatásának fennmaradását.

Jelen tanulmány a társadalmi háttér hatásának tranzíciókénti összehasonlítására vállalkozik, azonban a tanulmányi teljesítmények helyett olyan tényezők bevonásával, amelyek potenciális mobilitási hajtómotorként szolgálnak. Bourdieu ezeket a gazdasági és kulturális tőkét kiegészítő „erkölcsi erőforrásoknak” nevezi.¹³ Ez egyrészt a család jövőre irányuló „nevelési stratégiájaként” jelenik meg, ami az erőforrásaikhoz képest aránytalanul magas nevelési beruházásokkal jár.¹⁴ Ilyen beruházás a szülők otthoni és iskolai bevonódása.¹⁵ A bourdieu-i erkölcsi erőforrások révén kialakul az a hit, hogy családi támogatással elérhető a siker. Ez képes felülírni azt a „valószínűségi okságot”, ami a habitus részeként az osztályhelyzet objektív esélyeit szubjektív várakozásokká alakítja.¹⁶ A vallásosság hatására vonatkozó hipotézis elméleti alapját is Bourdieu „optimista aszkézisre” vonatkozó fejtegetése adja. Bourdieu¹⁷ szerint a felemelkedni törekvők számára a magasabb státusz eléréséhez az út a fogyasztás elhalasztásán és a jövőbe történő befektetésen keresztül, a weberi puritán aszkézis szekularizált változatának követésével valósítható meg. Hazai adatokon Pusztai¹⁸ kutatása igazolta, hogy a személyes és közösségi vallásgyakorlat kompenzáló tényezőként hat, s a tanulási célok melletti kitartást erősítve eredményesebb pályafutást tesz lehetővé, mint ahogy az az adott társadalmi státusz mellett várható lenne. Ezeknek az erőforrásoknak, kulturális-axiológiai mechanizmusoknak a feltárása fontos kutatói feladat.

⁸ Jeffrey et al. 2026; Gruijters 2022.

⁹ Kertesi–Kézdi 2009; 2016.

¹⁰ Róbert 2000.

¹¹ Raftery–Hout 1993.

¹² Lannert 2003–2004.

¹³ Bourdieu 1978, 165.

¹⁴ Uo. 198.

¹⁵ Pusztai 2025.

¹⁶ Bourdieu 1978, 174.

¹⁷ Uo. 185.

¹⁸ Pusztai 2004.

Tanulmányunk célja, hogy a Magyar Ifjúság-adatbázis alapján áttekintsük a fiatalok iskolai pályafutásának hosszabb távú trendjeit, majd arra a kérdésre keressünk választ, hogy az oktatási esélyegyenlőtlenség hogyan alakul a 15–34 éves magyar fiatalok oktatási pályafutásának négy tranzíciós pontján (középfokú képzéstípus választása, érettségi megszerzése, felsőoktatásba lépés, diplomaszerezés). Kutatási kérdéseink a következők: (1) Az oktatási esélyegyenlőtlenség demográfiai dimenziói egyenletesen érvényesülnek-e a négy tranzíció mentén? (2) Hogyan alakul a szülői státusból eredő erőforrások által meghatározott esélyegyenlőtlenség a pályafutás előrehaladtával? (3) Képesek-e protektív tényezők (vallásosság, a szülői bevonódás fontosságába vetett hit) befolyásolni az oktatási esélyegyenlőtlenség alakulását?

Trendek

Az adatok értelmezéséhez nélkülözhetetlen azoknak az oktatáspolitikai folyamatoknak az ismerete, melyek egy jól azonosítható lokális-centrális erőter mentén kétféle kilengő ingamozgást végeztek a 2004–2024 közötti korszakban. Az egyes korszakok abban különböztek leginkább egymástól, hogy az intézményfenntartás és -irányítás felelősségét hol a helyi szereplőknél (önkormányzatok, intézmények), hol a központi államnál helyezték el. Ez mindkét alrendszerben (köznevelés, felsőoktatás) végigkövethető, bár nem azonos módon és ütemben. A köznevelésben a 2004–2010 közötti, decentralizált (önkormányzati fenntartású) rendszer strukturális gyengesége az volt, hogy a fenntartói felelősség helyi szinten maradt, miközben a helyi önkormányzatok jövedelemtermelő képessége, s így az egy tanulóra jutó ráfordítás rendkívül egyenlőtlen volt. A 2008-as válság és a 2006–2010 közötti forráskivonások ezt tovább mélyítették: 2010-re sok, különösen kisebb önkormányzat képtelenné vált ellátni fenntartói kötelezettségét. A decentralizált rendszer válságára a 2010 utáni kormányzat radikális centralizációval válaszolt, a 2011. évi CXCV. törvény nyomán az iskolák állami kézbe kerültek,¹⁹ egységes tankönyvrendszer és új Nemzeti alaptanterv²⁰ jött létre, a tankötelezettség felső korhatárát pedig 18-ról 16 évre csökkentették (felmenő rendszerben, 2012/2013-tól). A szakképzés 2020–2021-től hasonló, központi szabályozás alá kerülő szerkezetváltáson ment át, az intézménytípusok funkciói többször átszerveződtek. Ami a felsőoktatást illeti, itt három korszakhatár rajzolódik ki, amelyek nem teljesen ugyanezt a lokális-centrális logikát követik, hanem egy másik, rejtettebb mintázatot mutatnak. A 2005–2006-os többciklusú (bolognai folyamat) átalás elsősorban szerkezeti kérdés volt az európai harmonizáció és a nemzetköziesedés érdekében.

¹⁹ Hermann 2010.

²⁰ 110/2012. Korm. rendelet.

A 2012–2013-as korszakhatár az államilag támogatott férőhelyek szűkítése és képzésterületi átstrukturálása, valamint 2015–2016-tól a tanulmányi átlag szerinti önköltséges képzésre való átsorolás bevezetése már egyértelműen központi, forráskorlátozó beavatkozás volt. A 2020 utáni, alapítványi modellre való áttérés viszont látszólag a decentralizáció irányába mutat (az egyetemek „önállóan gazdálkodóvá” váltak), valójában azonban ez egy új típusú, közvetett központi kontroll bevezetése volt, ahol az állam megrendelőként lép fel a kuratóriumi irányítású intézményekkel szemben, és ezért a felsőoktatás fölötti döntéshozatal továbbra is erősen a kormányzathoz kötődik („remote steering at a distance”²¹). Miközben a köznevelésben a nyílt, egyértelmű centralizáció zajlott, a felsőoktatásban egy formailag decentralizált, de tartalmilag továbbra is központosított irányítási modell alakult ki, egyidejűleg a hallgatói lemorzsolódás elleni küzdelem és az oktatói teljesítményértékelés intézményesülésével.

Tanulmányunkban a longitudinális trendek ismertetésekor a következőkre fókuszálunk: egyrészt a legmagasabb befejezett iskolai végzettségek négy kategóriával felmért trendjére, a korai iskolaelhagyók arányának változására, a diplomások arányára, a dolgozók, tanulók és egyéb kategóriába kerülők százalékos megoszlására, valamint az apa iskolai végzettségének újratermelődésére. Ez utóbbi esetben a kapott adatokat Sankey-diagramokkal ábrázoljuk. A longitudinális trendek ismertetésénél a 25–29 éves kohorsz adatait használjuk fel, de lábjegyzetben közöljük a 30–34 éves korosztály adatait is.

A 25–29 éves korosztály iskolai végzettsége (1. ábra) kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy az még nem tekinthető véglegesnek, így az adatok óvatosságra intenek. A hosszanti elemzés okán azonban választásunk erre az életkori csoportra esett. A legmagasabb iskolai végzettség alakulását sok tényező alakíthatja, például a tankötelezettség életkorának már korábban említett átalakítása,²² a felsőoktatás-politika utóbbi tíz évének hektikus jellege,²³ vagy a középfokú oktatás esetében a szakképzés előtérbe helyezése.²⁴ A 2020 és 2024 közötti változásnál szembetűnő az érettségi nélküli szakvégzettség kismértékű bővülése és a diplomások arányának minimális növekedése is.²⁵

²¹ Ferlie et al. 2008.

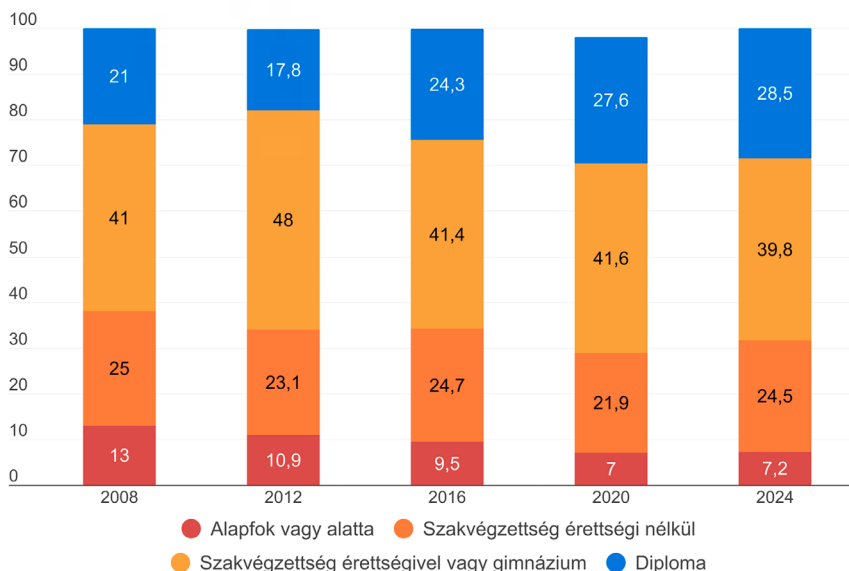
²² Hermann 2019.

²³ Polónyi 2022.

²⁴ Lőrincz–Antal-Fekete 2022.

²⁵ Az iskolai végzettség négy kategóriája a 30–34 éves korcsoportban a következőképpen alakult: alapfok vagy alatta – 5,2 százalék; szakvégzettség – 26,5 százalék; érettségi – 37,2 százalék; és diploma 31,0 százalék (n₂₀₂₄ = 1420).

1. ábra: A legmagasabb iskolai végzettség százalékos megoszlása a 25–29 éves kohorszban 2008 és 2024 között²⁶ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Ha a vizsgált kohorszban azokra fókuszálunk, akik szakképzettséget sem szereztek,²⁷ akkor azt láthatjuk, hogy a tizenkét éves kedvező trend után a 2024-es adatbázis enyhén romló értékeket mutatott (2. ábra). A kutatás évében a 18–24 éves korosztály esetén a korai iskolaelhagyók aránya az EU-ban 9,4 százalék volt, míg Magyarországon 10,3 százalék. A differencia 2024-ben jelentősebb volt, mint 2015-ben (11 százalék és 11,6 százalék).^{28, 29}

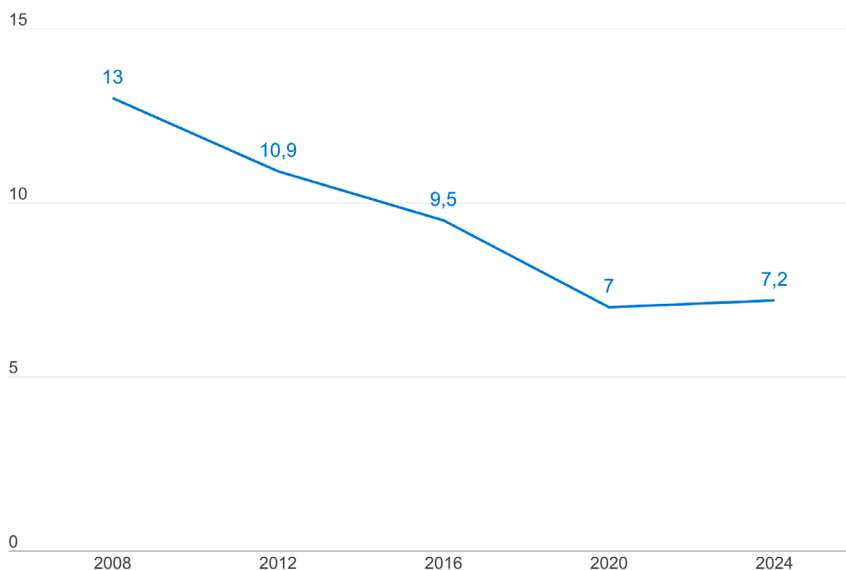
26 Kérdés: „Mi az Ön legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége?” Bázis: $n_{2008} = 2935$; $n_{2012} = 2776$; $n_{2016} = 2906$; $n_{2020} = 2874$; $n_{2024} = 1298$

27 A megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettsége az „alapfok vagy alatta” kategóriát jelentette.

28 European Commission: *European Educational Area – Early school leaving in the EU: progress and challenges*.

29 Korai iskolaelhagyónak az Eurostat és a KSH definíciója szerint az a 18–24 éves fiatal minősül, aki legfeljebb alsó középfokú (ISCED 0–2 szintű) végzettséggel rendelkezik, és a felmérést megelőző négy hétben nem vett részt sem iskolarendszerű, sem iskolarendszeren kívüli oktatásban vagy képzésben.

2. ábra: Alapfokú végzettséggel bírók aránya a 25–29 éves korosztályban³⁰ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A diplomás fiatalok arányának változását a 3. ábra szemlélteti. Az ábrán a diplomások 2012 utáni bővülése figyelhető meg. Ez az emelkedő trend a 2010-es évek közepét jellemző szűkítő felsőoktatás-politikai kontextusban valósult meg. A nemzetközi összehasonlítás rámutat, hogy a magyar részvételi arányok jelentősen elmaradnak az EU átlagától. 2025-ben a 25–34 éves korosztály esetében a felsőfokú végzettséggel bírók aránya az unióban a harmadik legalacsonyabb (Magyarország – 32,3 százalék; Olaszország – 31,6 százalék; Románia – 23,2 százalék; EU átlag – 44,2 százalék).^{31, 32} A magyar részvételi mutatók a KSH adatai szerint romló tendenciát mutatnak a vizsgált kohorszban 2021 után.³³

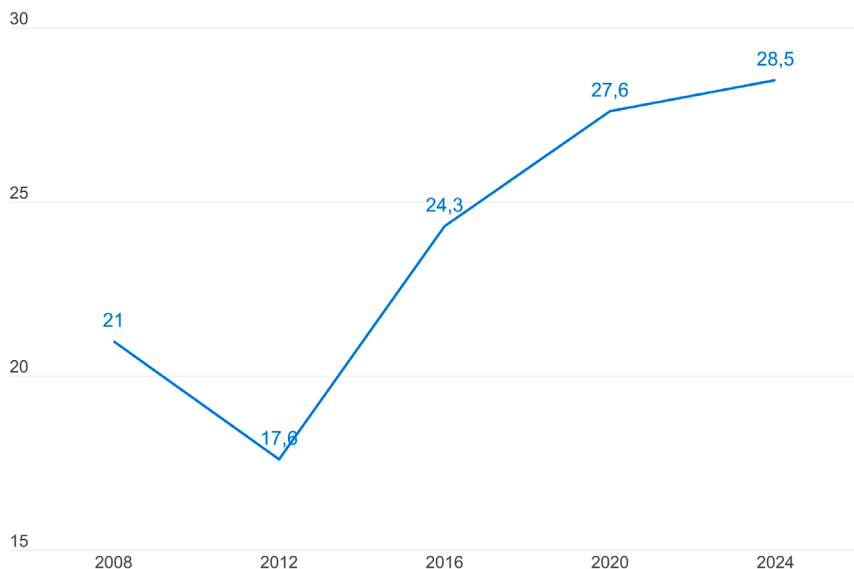
³⁰ Kérdés: „Mi az Ön legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége?” Bázis: $n_{2008} = 2935$; $n_{2012} = 2776$; $n_{2016} = 2906$; $n_{2020} = 2874$; $n_{2024} = 1298$

³¹ European Commission: *Country reports – Hungary*.

³² Eurostat 2025.

³³ KSH 2024.

3. ábra: Diplomások aránya a 25–29 éves korosztályban³⁴ (%)

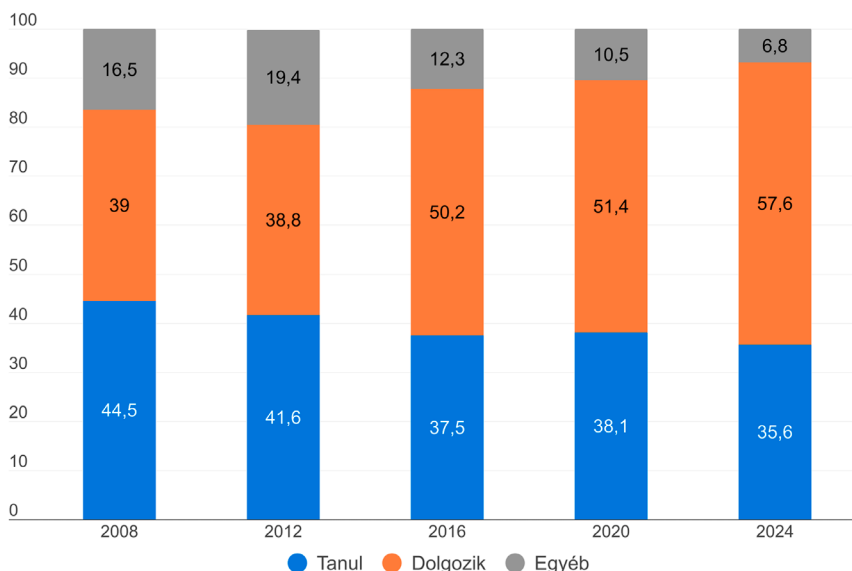

Forrás: saját szerkesztés

A kérdőívben szerepelt a válaszadó főtevékenységére vonatkozó kérdés, „tanul”, „dolgozik” és „egyéb” válaszlehetőségekkel. Fontos látnunk, hogy az „egyéb” válaszlehetőség sok opciót tartalmazhat, és nem feleltethető meg teljes egészében a NEET (*Not in Education, Employment, or Training*) jelenségekörnek, hiszen a fiatalok egy része például gyermekgondozási ellátásban részesül, vagy ápolási díjat kap. Ugyanakkor a kategóriák változása az ifjúság helyzetének fontos mutatója. A longitudinális adatsor (4. ábra) tanulsága kettős: egyrészt leolvasható róla az „egyéb” kategória csökkenése (ami nemcsak a munkanélküliség, hanem a gyermekvállalás csökkenő trendjének is a következménye), másrészt láthatjuk, hogy a tanulás mint főtevékenység a 15–29 éves korosztály esetében folyamatosan csökkenő százalékos arányokat produkál (2024-ben 35,6 százalék). A munkavállaló fiatalok aránya 2008 óta jelentősen nőtt, a 2024-es adatfelvétel idején 57,6 százalék volt. A korábbiaktól eltérő korosztályi keretet az indokolja, hogy a tanulói csoport a 25–29 éves korcsoportban alacsony aránnyal bír, valamint ez a korcsoport alkalmas az ifjúsági NEET-jelenség vizsgálatára.

34 Kérdés: „Mi az Ön legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége?” Bázis: $n_{2008} = 2935$; $n_{2012} = 2776$; $n_{2016} = 2906$; $n_{2020} = 2874$; $n_{2024} = 1298$

4. ábra: A 15–29 éves korosztály főtevékenysége 2008 és 2024 között³⁵ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Elemzésünk következő lépése a fiatalok iskolai mobilitási útjának feltérképezése volt. A kapott adatokhoz fontos kontextust képez a magyar társadalom uniós szinten alacsony mobilitási rátája a foglalkozási csoportok mentén,³⁶ illetve egy szelektív oktatási rendszer, ami azonos szinten is eltérő iskolatípusokkal, különböző fenntartókkal és jelentős területi egyenlőtlenségek által szabdalva. Az általunk képezett adatok alapján a 25–29 éves korosztály négy értékkel felmért iskolai végzettsége jelenti, amihez az apa/nevelőapa legmagasabb (szintén négyértékű) iskolai végzettségét illesztettük. Ennek segítségével egyrészt megvizsgáltuk a lefelé mobil, immobil és felfelé mobil fiatalok arányait 2008 és 2024 között, feltártuk az egyes iskolai szintek újratermelődési arányát, majd Sankey-diagramokkal ábrázoltuk a kohorszok iskolai pályáját.

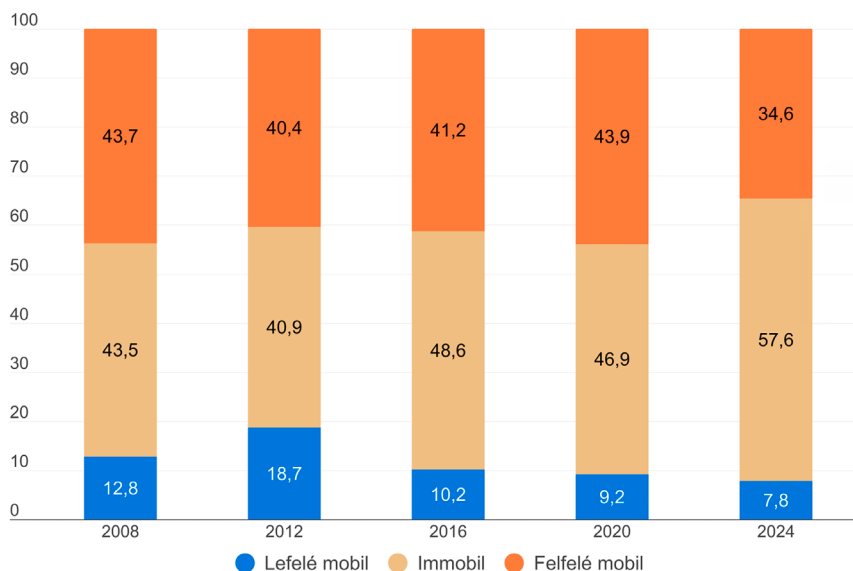
Az 5. ábra az előbb említett módszer segítségével kialakított mobilitási csoportok arányát mutatja 2008 óta. A 2008-as vizsgálatban a kohorszt az 1979 és 1983 között születettek képviselték. Ez a generáció még egy bővülő, de az expanzió csúcsát el nem érő felsőoktatási rendszer időszakában lett nagykorú, fiatalkori szocializációja pedig a késő Kádár-rendszerre, majd a rendszerváltás utáni átalakulással, illetve gazdasági nehézségekkel jellemezhető 1990-es évekre esett. Az 1979 és 1983

35 Kérdés: „Ön jelenleg, főtevékenységét tekintve...?” Bázis: $n_{2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$

36 Eurofound 2017; Huszár–Balogh–Győri 2022.

között született fiatalok esetében a legnagyobb csoportot a felfelé mobil fiatalok képezték, akiket az immobilok, majd a lefelé mobilok követték.³⁷

5. ábra: Iskolai mobilitási utak az apa végzettségéhez viszonyítva 2008 és 2024 között a 25–29 éves kohorszban³⁸ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A vizsgálatok hullámain felölélő tizenhat évet nem lehet egységes, lineáris folyamatokkal leírni, ugyanakkor két lényeges momentumot ki tudunk emelni. Az egyik az 1983 és 1987 közöttiek magas lefelé irányuló mobilitási rátája, a másik elem pedig a 2024-es év sajátos trendjei. Az 1995 és 1999 között születettek esetében az immobil csoport aránya 57 százalék fölé ugrik, és mindkét mobilitási pálya értéke trendet mutat. A felfelé mobilok aránya ebben a kohorszban mindössze 34,6 százalék. A magyar ifjúságkutatások legújabb hulláma tehát egy erősödő reprodukciós mintát mutat. Az egyes iskolai szintek reprodukciós rátáit a 2008-as és a 2024-es kutatás alapján az 1. táblázat szemlélteti. A kapott adatokból leolvasható, hogy minden egyes iskolai szinten emelkedett az újratermelődés mértéke, ugyanakkor a kiindulópontok és a folyamat mértéke eltérő. A 2008-as vizsgálatban az egyes szinteken (a diploma kivételével) a csoportot váltók aránya magasabb volt, mint

³⁷ A 30–34 éves kohorszban a mobilitási arányok a következőképpen alakultak: lefelé mobil – 5,9 százalék; immobil – 60,6 százalék; felfelé mobil – 33,5 százalék.

³⁸ Bázis: $n_{2008} = 2935$; $n_{2012} = 2776$; $n_{2016} = 2906$; $n_{2020} = 2874$; $n_{2024} = 1298$

az apa végzettségét reprodukálóké. A legnyitottabb szintnek a szakvégzettség bizonyult, ahol a fiataloknak csak a 34,5 százaléka termelte úja az apa végzettségét. A 2024-es adatok (az 1995 és 1999 között születettek) minden esetben a bezáródás jeleit mutatják – a folyamat különösen látványos a diplomás apák gyermekeinél (87,9 százalék a reprodukciós ráta) –, bár ez az adat az expanzió fényében értelmezendő. Mindezt a 4. ábrával összevetve kijelenthetjük, hogy a fiatalok életpályájában mind a felfelé, mind pedig a lefelé irányuló mobilitás is ritkábbá vált. Kiemelendő, hogy az alapfokú újratermelődése 2024-re meghaladta az 50 százalékot, tehát az alacsony végzettség 2024-ben erősebben „fogta” a fiatalokat, mint tizenhat évvel korábban.³⁹

1. táblázat: Az egyes iskolai szintek reprodukciós rátája 2008-ban és 2024-ben⁴⁰ (%)

	2008	2024
Felsőfokú végzettség	60,0	87,9
Érettségi (szakközépiskolai/technikumi szakképzettséggel vagy anélkül)	49,1	60,2
Szakképzettség érettségi nélkül	34,5	44,7
Alapfokú végzettség	46,7	50,4

Forrás: saját szerkesztés

Célunk volt, hogy grafikusán is ábrázoljuk a leggyakrabban befutott mobilitási íveket. Ezért a *sankeymatic.com* segítségével vizualizáltuk a 25–29 éves korosztály adatait – szintén az apa iskolai végzettségének függvényében. A 6. ábra az 1979 és 1983 között születettek,⁴¹ a 7. ábra pedig az 1995 és 1999 közöttiek⁴² reprodukciós mintáit mutatja be. Az ábrák alapján láthatjuk, hogy 2008-ban a diplomás apák gyermekeinek egy jelentős hányada az érettségi irányába mozdult, de 2024-re a csoportból kiinduló többlépcsős, lefelé irányuló elmozdulás gyakorlatilag eltűnt (nem volt ilyen eset az adatbázisban), és az érettségi felé történő mozgás is ritkává vált.⁴³ Az érettségizettek gyermekei közül 2008-ban még nagyobb arányban szereztek diplomát. 2024-re a szakvégzettség szintje is sokkal zártabb lett, az alapfokról felfelé ívelő szálak pedig elvékonyodtak.⁴⁴ Az adatok értelmezésének fontos háttere, hogy a vizsgálat csupán az egyik szülő, az apa végzettségére fókuszál.

39 A 30–34 éves korcsoportban 2024-ben a diplomások újratermelődési rátája 91,7 százalék, az érettségizetteké 60 százalék, a szakvégzettséggel bíróké 49,6 százalék, az alapfokú végzettségű apák gyermekeinél pedig 46,7 százalék.

40 25–29 éves kohorsz. Bázis: $n_{2008} = 2935$, $n_{2024} = 1298$

41 Magyar Ifjúság 2008.

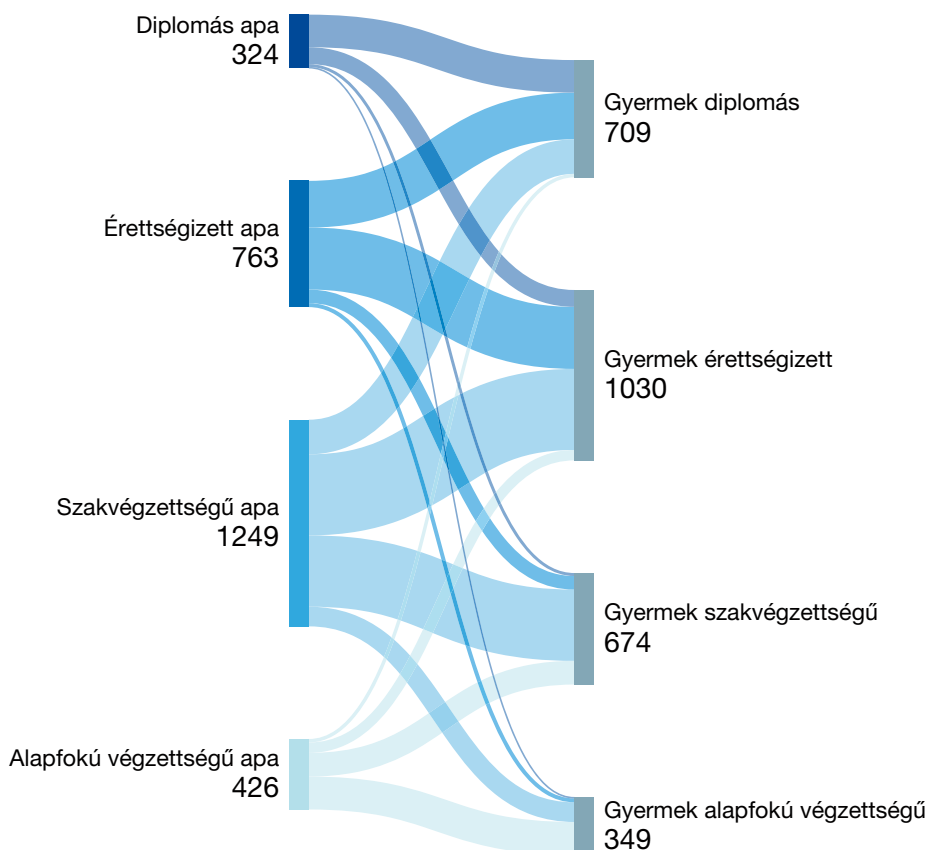
42 Magyar Fiatalok 2024.

43 Vö. Bócsi 2026.

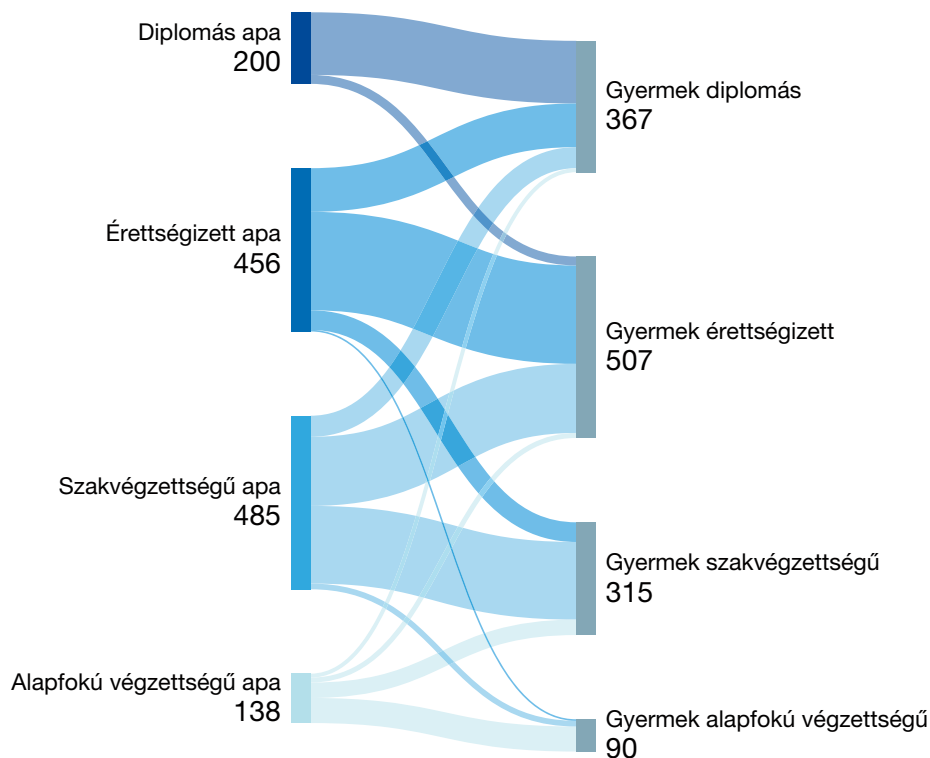
44 A diagramok azokat a kitöltőket tartalmazzák, akiknél mind az apa, mind a saját végzettség beazonosítható volt.

6. és 7. ábra: Az apához viszonyított iskolai mobilitási pályák a 25–29 éves korosztályban a 2008-as és a 2024-es adatbázis alapján (az ábra melletti számok az elemszámokat jelentik)

6. ábra (2008)

7. ábra (2024)

Forrás: saját szerkesztés

Szelekciós mechanizmusok az oktatási rendszer négy tranzíciós pontján

Az eddigi trendadatok és a mobilitási pályák makroszintű, összesített képet nyújtottak a magyar fiatalok oktatási esélyegyenlőtlenségének alakulásáról. A következőkben az egyes tranzíciós pontokon vizsgáljuk meg, hogy mely tényezők állnak az imént bemutatott reprodukciós és polarizációs folyamatok háttérében. Kutatási kérdéseinkre a Magyar Fiatalok 2024 kutatás keresztmetszeti adatainak elemzésével ($n = 5002$, 15–34 éves válaszadók) kerestük a választ. Mare⁴⁵ szekvenciális tranzíciós modelljének logikáját követve az iskolai pályafutás egymásra épülő döntési pontjait, tranzícióit állítottuk a vizsgálatunk középpontjába. Minden tranzíciónál pontosan meghatároztuk a kockázati populációt (*risk set*), azon válaszadók körét,

45 Mare 1980.

akiknél az adott tranzíció kimenete értelmezhető, és ténylegesen már bekövetkezett vagy elmaradt. Azokat az eseteket, amelyeknél a kimenet a kérdéses időpontjában még nyitott (például jelenleg is tanul az adott szinten, és a végleges kimenet még nem ismert), kizártuk az adott tranzíció elemzéséből.

Tanulmányunk négy tranzíciót különböztet meg:

- T1 (középfokú képzéstípus): A gimnázium és a szakképzés (érettségit adó vagy nem adó) közötti választást vizsgálja, azon válaszadók körében, akiknél ez rekonstruálható ($n = 3333$, a modellekben $n = 3233$). A felsőfokú tanulmányokat is folytatók (a minta 15 százaléka) esetében ez a kérdőív keresztmetszeti jellege miatt nem rekonstruálható.
- T2 (érettségi megszerzése): Azt vizsgálja, van-e érettségi bizonyítványa a 18 éven felüli válaszadóknak ($n = 4556$, a modellekben $n = 4400$). Az alsó korhatárt az indokolja, hogy 18 év alatt a középfokú tanulmányok jellemzően még nem zárultak le, így az érettségi hiánya ekkor nem kudarcot, hanem a folyamat lezáratlanságát jelezné.
- T3 (felsőoktatásba lépés): Az érettségizettek körében, bármely életkorban vizsgálja, hogy beléptek-e a felsőoktatásba ($n = 3021$, a modellekben $n = 2933$). A kockázati populáció szigorúan a T2-höz, az érettségihez kötött.
- T4 (diploma megszerzése): A felsőoktatásba beléptek körében (a T3-on átjutottak, bármely életkorban) vizsgálja, hogy megszerezték-e már a diplomát ($n = 1057$, a modellekben $n = 1011$). Itt életkori kontrollt nem alkalmaztunk, mivel a válaszadók különböző időpontokban léptek be a felsőoktatásba, s a diplomaszerzéshez képzéstípusonként és szakonként eltérő időtartamú tanulmányok szükségesek.

A tranzíciós pontokon hozott döntés magyarázatát demográfiai és családi társadalmi státuszmutatók, valamint a státusztól független kulturális orientációra vonatkozó mutatók bevonásával kerestük. A magyarázó változók bevonása három blokkban történt. A demográfiai jellemzők blokkja a nemet (nő = 1), a családstruktúrát (mindkét vér szerinti szülő nevelte = 1) és a cigány/roma etnicitást (az önbevallás és a kérdezői besorolás egyesítésével képzett változó) tartalmazta. Az első három tranzíciós modellbe a kort folytonos változóként, az átlagéletkorhoz viszonyítva vontuk be. A társadalmi háttér blokkja a szülők legmagasabb iskolai végzettségét (14 éves korban legalább az egyik szülő diplomás = 1, ha legalább az egyik szülő felsőfokú végzettségű), a szülők foglalkozási pozícióját (14 éves korban legalább az egyik szülő vezető beosztású = 1), az anyagi helyzetet (nincs érdemi megélhetési gond = 1) és a településtípust (főváros referenciához viszonyítva külön változókkal: megyei jogú város, város, község) foglalja magában. A mobilitási hajtómotorblokk két folytonos változót tartalmaz: a vallásosságot (hétfokú önbesorolási skála) és a családi támogatás sikerhez szükséges voltába vetett hitet (ötfokú skála). Az elemzés során minden tranzíciónál bináris logisztikus regressziót alkalmaztunk, három, egymásra épülő blokkban (demográfiai jellemzők;

társadalmi háttér; mobilitási hajtómotorok). Az esélyhányadosokat (Exp(B)) 95 százalékos konfidenciaintervallummal közöljük, a szignifikanciát csillagozással jelöltük (* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$). A blokkok közötti illeszkedésjavulás formális szignifikanciáját a -2 log-likelihood különbségén alapuló likelihood-ratio khi-négyzet-próbával teszteltük a hozzáadott változók számával megegyező szabadságfokkal. A modell magyarázott varianciájának mértékét a Nagelkerke-féle pszeudo- R^2 mutatóval jellemeztük, ami lehetővé teszi az illeszkedés relatív javulásának összehasonlítását (2. táblázat).

2. táblázat: A végleges modellekben alkalmazott függő és magyarázó változók leíró statisztikái⁴⁶

Változó	n	Megoszlás / átlag (SD)
T1: Gimnázium (eredményes %)	3333	37,3%
T2: Érettségi (eredményes %)	4556	65,6%
T3: Felsőoktatásba lépés (eredményes %)	3021	35,2%
T4: Diploma a felsőoktatásba belépettek körében (eredményes %)	1057	47,8%
Nő	5002	50,6%
Teljes családban nőtt fel	5002	88,7%
Cigány/roma	5002	7,5%
Szülő diplomás	4964	15,3%
Szülő vezető beosztású	4950	6,0%
Nincs érdemi megélhetési gond	4929	61,0%
Budapest	5002	19,1%
Megyei jogú város	5002	27,2%
Város	5002	23,3%
Község	5002	30,4%
Kor (év)	5002	25,41 (5,67)
Vallásosság (1–7)	4932	3,08 (1,73)
Családi támogatás fontossága (1–5)	4994	4,35 (0,81)

Forrás: saját szerkesztés

46 15–34 éves kohorsz. Bázis: $n_{2024} = 5002$

A középfokú képzéstípus választása (T1)

Elsőként arra a kérdésre kerestük a választ, hogy mely tényezők befolyásolják, hogy egy fiatal a nyolcadik osztály után a magasabb presztízsű, gimnáziumi képzésbe kerül be, vagy szakképzési (érettségit adó vagy nem adó) pályára lép. A változó rekonstruálásának egy fontos módszertani korlátja, hogy a kérdőív keresztmetszeti, s a legmagasabb befejezett végzettségre vonatkozó kérdés logikája miatt a középfokú pálya típusa csak azoknál állapítható meg megbízhatóan, akik legfeljebb középfokú végzettségűek vagy akik jelenleg is középfokon tanulnak. A felsőfokú tanulmányokat is folytatók (a minta 15 százaléka) esetében a korábbi középfokú pálya típusa nem rekonstruálható, ezért ők ebből a kockázati populációból kimaradtak. A keresztmetszeti adatfelvétel jellegéből adódóan egyazon modellbe kerültek, akik a középfokú képzéstípus választási döntést 2024-ben hozták meg és azok, akik ezt a döntést 15-20 évvel korábban (a 2004 és 2010 között). A modellben szereplő korkontrollváltozó nem alkalmas arra, hogy az életkori hatást az oktatáspolitikai környezet hatásától elkülönítse. A magyarázó változókat három lépcsőben vontuk be a bináris logisztikus regressziós modellbe (3. táblázat).

3. táblázat: A gimnáziumi képzésbe kerülés esélyét befolyásoló tényezők⁴⁷

Változó	1. blokk	2. blokk	3. blokk
Nő (ref.: férfi)	2,37***	2,72***	2,78***
Teljes családban nőtt fel	1,85***	1,56**	1,52**
Cigány/roma (ref.: nem cigány/roma)	0,11***	0,20***	0,18***
Kor (kontrollváltozó)	0,94***	0,95***	0,95***
Szülő diplomás	—	2,79***	2,93***
Szülő vezető beosztású	—	NS	NS
Nincs érdemi megélhetési gond	—	2,29***	2,32***
Megyei jogú városban él	—	0,31***	0,34***
Városban él	—	0,31***	0,31***
Községben él	—	0,19***	0,20***
Vallásosság (1–7)	—	—	1,12***
Családi támogatás fontossága (1–5)	—	—	0,71***
Nagelkerke R ²	0,123	0,255	0,276
*p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,001			

Forrás: saját szerkesztés

47 15–34 éves kohorsz. Bázis: n₂₀₂₄ = 3233. A bináris logisztikus regressziós modellek szignifikáns Exp(B) értékeit közöltük.

A középfokú képzéstípusok közötti döntési ponton a nemek közötti különbség jelenti a legerősebb hatást, a nők csaknem háromszoros eséllyel kerülnek gimnáziumba a férfiakhoz képest, összhangban a hazai és nemzetközi trendekkel. Ez a hatás a háttérváltozók bevonásával még enyhén erősödik is, vagyis ez a szülők társadalmi státuszától független. A cigány/roma csoporthoz tartozás a legerősebb hátrányt jelző tényező, hiszen az adatok szerint, ha valaki cigány/roma, akkor ötödannyi esélye van gimnáziumba kerülni, mint a nem cigány/roma fiataloknak a többi változó kontrollálása mellett is. Figyelemre méltó, hogy ez a hatás a társadalmi háttérváltozók bevonásával majdnem megkétszereződött, ami azt jelenti, hogy a cigány/roma fiatalok hátrányának döntő része a szülők alacsonyabb végzettségével és a család rosszabb anyagi helyzetével magyarázható, viszont a fennmaradó, továbbra is erős hátrány önálló, e változókkal nem magyarázható hatást jelez. A teljes családban való felnövés viszont esélynővelő tényező, amelynek hatása a társadalmi háttérváltozók bevonásával gyengül. Eszerint a családstruktúra-hatás egy részét a társadalmi státusz közvetíti, mivel a magasabb státuszú szülők a nemzetközi trendekkel egybehangzóan nálunk is nagyobb eséllyel képesek megőrizni a család egységét. Az anyagi helyzet esetében ezzel szemben a fordított irányú összefüggés sem zárható ki, a családfelbomlás az anyagi helyzet romlásával jár.

A diplomás szülő csaknem háromszorosára, az anyagi biztonság több mint kétszeresére növeli a gimnáziumi tanulmányok esélyét, ami a bourdieu-i strukturális kényszer, illetve a valószínűségi okság mechanizmusát igazolja. A településtípus hatása kifejezetten erős, Budapesthez képest minden más településtípus esetében fokozatosan és szignifikánsan alacsonyabb az esély a gimnáziumi tanulmányokra, a községekben élőknel ötödannyi, ami az intézményekhez való földrajzi hozzáférés egyenlőtlenségét jelzi.

A mobilitási hajtómotorblokk mindkét változója szignifikáns, de egymással ellentétes hatást mutat, s a társadalmi háttérváltozók teljes kontrollja mellett is önállóan megjelenik. Ebből arra következtethetünk, hogy ez nem a szülők státuszának köszönhető. A vallásosság minden egységnyi erősödése 12 százalékkal növeli a gimnáziumba jutás esélyét, ez megerősíti Bourdieu Weberre alapozott optimista aszkézis koncepcióját azzal kapcsolatban, hogy a vallásosságnak státuszfüggetlen ösztönző hatása van. Ezzel szemben viszont minél inkább úgy véli valaki, hogy a sikerhez támogató családi háttér szükséges, s nem bízik a saját hatékonyságában, annál alacsonyabb az esélye a gimnáziumba kerülésének. Ez a habitus valószínűségi oksági mechanizmusának lenyomata, mivel azt tükrözi, hogy a fiatalok a család státuszát és a szülői odafigyelés mértékét strukturális kényszerként érzékelik.

A modell illeszkedése jó, a teljes modell a variancia mintegy 27,6 százalékát magyarázza. A demográfiai blokk önmagában is szignifikáns, de a társadalmi háttérváltozók bevonása adja a modell magyarázóerejének döntő részét, a variancia több mint duplájára nő, és a javulás szignifikáns. A mobilitási hajtómotorblokk

ennél szerényebb, de független, szignifikáns javulást hoz, tehát önálló kiegészítő magyarázóerőt képvisel.

Az érettségi megszerzése (T2)

Elemzésünk ebben a szakaszban a 18 éven felüli válaszadókra korlátozódik, hiszen az érettségi megszerzésének esélyét a 18 éven felüli fiatalok körében vizsgáltuk, s a kockázati populáció felső határát nem szűkítettük, mivel az érettségi elméletileg életkortól függetlenül, bármikor megszerezhető (4. táblázat).

4. táblázat: Az érettségi megszerzésének esélyét befolyásoló tényezők⁴⁸

Változó	1. blokk	2. blokk	3. blokk
Nő	2,03***	2,08***	2,05***
Teljes családban nőtt fel	NS	NS	NS
Cigány/roma	0,09***	0,15***	0,14***
Kor	1,05***	1,05***	1,05***
Szülő diplomás	—	7,02***	6,82***
Szülő vezető beosztású	—	5,04***	4,99***
Nincs érdemi megélhetési gond	—	1,67***	1,69***
Megyei jogú városban él	—	0,67***	0,72**
Városban él	—	0,49***	0,50***
Községben él	—	0,43***	0,45***
Vallásosság	—	—	1,11***
Családi támogatás fontossága	—	—	0,91*
Nagelkerke R ²	0,148	0,295	0,302
*p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,001			

Forrás: saját szerkesztés

Az érettségi megszerzésénél a cigány/roma csoporthoz tartozás hatása még a korábbi szelekciós pontnál is erősebb. Ebből arra következtethetünk, hogy nem elsősorban a középfokú képzéstípus kiválasztásánál, hanem az érettségiig való eljutásnál erősödik fel a cigány/roma fiatalok esélyegyenlőtlensége. Ennek okát inkább a lemorzsolódásban, mint a sikertelen kimenetelű vizsgában feltételezhetjük. Ez a negatív hatás jelentősen gyengül a társadalmi háttérváltozók bevonásával, vagyis a cigány/roma fiatalok nyers hátrányának egy része itt is a szülők alacsonyabb iskolai végzettségével és rosszabb anyagi helyzetével magyarázható. A családszerkezet hatása ezúttal nem szignifikáns, szemben a korábbi döntési ponttal.

⁴⁸ 18–34 éves kohorsz. Bázis: $n_{2024} = 4400$. A bináris logisztikus regressziós modellek szignifikáns Exp. B értékeit közöltük.

A szülők társadalmi státuszával kapcsolatos erőforrások hatása viszont minden eddiginél erősebb. A diplomás szülő gyermekének esélye majd hétszeres, a vezető beosztású szülő gyermekéé pedig ötszörös a referenciacsoporthoz képest, vagyis mind a kulturális tőke, mind a foglalkozási pozíció önálló, erős, stabil hozzájárulást jelent az érettségi megszerzéséhez. A településtípus valamivel gyengébb, de szignifikáns hatása a fővárosiak stabil előnyét mutatja.

A mobilitási hajtómotorblokk mindkét tagja szignifikáns, és a társadalmi háttérváltozók kontrollja mellett is egyértelműen azonosítható. A vallásosság támogató hatása ugyanolyan stabil és jelentős, mint az előző szelekciós pontnál, s a családi támogatás fontosságába vetett hit negatív hatása szignifikáns, de gyengébb, vagyis a strukturális kényszerekkel kapcsolatos fatalizmus a képzéstípus-választásnál erősebb.

A modell illeszkedése ebben az esetben is jó, a variancia 30,2 százalékát magyarázza. A demográfiai blokk önmagában is szignifikáns magyarázóerővel bír, de a társadalmi háttérváltozók bevonása drámai javulást hoz, amikor a magyarázott variancia csaknem megduplázódik, s itt a legerősebb a négy tranzíció közül. Ez megerősíti, hogy az érettségi megszerzésénél a társadalmi háttér különösen domináns szerepet játszik. A mobilitási hajtómotorblokk hozzáadása ebben az esetben is szignifikáns javulást hoz, és ezek a tényezők önálló, kiegészítő magyarázóerőt képviselnek.

A felsőoktatásba lépés (T3)

Elemzésünk e szakaszában a tranzíció kockázati populációját az érettségivel rendelkezők köre alkotja. Az érettségizettek körében vizsgáltuk a felsőoktatásba lépés esélyét, de nem határoztunk meg alsó korhatárt, mert korábbi iskolakezdés vagy külföldi iskolarendszerben folytatott tanulmányok esetén lehetséges, hogy valaki előbb érettségizik. Arra kerestük a választ, mely tényezők határozzák meg, hogy valaki belép-e a felsőoktatásba, szemben azokkal, akik érettségijük ellenére nem teszik ezt. Mivel a felsőoktatásba lépés nemcsak közvetlenül az érettségi után történhet, a kockázati populációnál itt sem állapítottunk meg életkori határt (5. táblázat).

5. táblázat: A felsőoktatásba lépés esélyét befolyásoló tényezők⁴⁹

Változó	1. blokk	2. blokk	3. blokk
Nő	NS	NS	NS
Teljes családban nőtt fel	NS	NS	NS
Cigány/roma	NS	NS	NS

49 15–34 éves kohorsz. Bázis: $n_{2024} = 2893$. A bináris logisztikus regressziós modellek szignifikáns Exp. B értékeit közöltük.

Változó	1. blokk	2. blokk	3. blokk
Kor	0,96***	0,96***	0,96***
Szülő diplomás	–	19,79***	19,83***
Szülő vezető beosztású	–	1,73**	1,73**
Nincs érdemi megélhetési gond	–	1,67***	1,71***
Megyei jogú városban él	–	2,10***	1,21***
Városban él	–	1,70***	1,70***
Községben él	–	2,03***	2,03***
Vallásosság	–	–	NS
Családi támogatás fontossága	–	–	1,38***
Nagelkerke R ²	0,002	0,374	0,3851

Forrás: saját szerkesztés

A felsőoktatásba lépés szelekciós pontján a korábbi két tranzícióhoz képest a legszembetűnőbb változás, hogy a nem, a családszerkezet és az etnikai hovatartozás nem szignifikáns, és a háttérváltozók és a hajtómotor-változók bevonása után sem válik azzá. Ebből arra következtethetünk, hogy miután valaki eljutott az érettségiig, ezek a demográfiai jellemzők önmagukban már nem különböztetik meg a felsőoktatásba lépőket a be nem lépőktől. A kor a demográfiai blokkban önmagában nem szignifikáns, de a társadalmi háttérváltozók bevonása után statisztikailag szignifikánssá válik. Hatása évenként mintegy 4 százalékos esélycsökkenés. Óvatos következtetésként megfogalmazható, hogy aki érettségi után nem lép be azonnal a felsőoktatásba, annak esélye az idő előrehaladtával tovább csökken.

A szülői végzettség hatása ezen a szelekciós ponton stabilan a legerősebb. A településtípus hatása a korábbi tranzíciókhoz képest megfordul, Budapesthez képest minden más településtípusban magasabb az esély a felsőoktatásba lépésre. Ez az azal magyarázható, hogy a középfokú intézményhálózat sűrűsége és az érettségit adó iskolák elérhetősége Budapesten és a nagyvárosokban jelentősen kedvezőbb, mint a kisebb településeken.⁵⁰ Így a kevésbé szelektált budapesti érettségizettekkel szemben vélhetően a vidéki városokban és községekben élő érettségizettek a hozzáférési korlátokat sikeresen leküzdő csoporthoz tartoznak.⁵¹

A mobilitási hajtómotorblokk mutatóinak hatása jelentős változást jelez. A vallásosság hatása az eddigiektől eltérően ezen a ponton nem szignifikáns, míg a családi támogatás fontosságába vetett hit hatása pozitívrá fordul. Ebből arra következtethetünk, hogy az érettségizettek erősen szelektált csoportjában a családi hátszél

⁵⁰ Forray–Híves 2019; Garami 2020.

⁵¹ Ceglédi 2012; 2018.

fontosságának elismerése már nem korlátozó fatalizmust, hanem a ténylegesen mozgósított családi erőforrások valódi hatásának felismerését tükrözi.

A négy modell közül ennek az illeszkedése a legjobb, a variancia 37,1 százalékát magyarázza. A demográfiai jellemzők a felsőoktatásba lépésnél nem játszanak megkülönböztető szerepet, viszont a társadalmi háttérváltozók bevonása itt járul hozzá leginkább a modell javulásához, amit a mobilitási hajtómotorblokk hozzáadása kisebb mértékben, de szignifikánsan erősít.

A diploma megszerzése (T4)

A diploma megszerzésének esélyét a felsőoktatásba beléptettek körében vizsgáltuk 18 éves kor fölött, felső életkori határ nélkül. Arra kerestük a választ, hogy mely tényezők határozzák meg, hogy közülük ki szerzett már diplomát a kérdéses időpontjáig (6. táblázat).

6. táblázat: A diploma megszerzésének esélyét befolyásoló tényezők a beléptettek körében⁵²

Változó	1. blokk	2. blokk	3. blokk
Nő	1,29*	NS	NS
Teljes családban nőtt fel	NS	0,62*	0,63*
Cigány/roma	NS	NS	NS
Szülő diplomás	–	1,63***	1,55***
Szülő vezető beosztású	–	NS	NS
Nincs érdemi megélhetési gond	–	1,41*	1,50**
Megyei jogú városban él	–	0,59**	0,65*
Városban él	–	NS	NS
Községben él	–	0,44***	0,46***
Vallásosság	–	–	1,12**
Családi támogatás fontossága	–	–	NS
Nagelkerke R ²	0,011	0,078	0,09

Forrás: saját szerkesztés

A diplomaszerzés esélyét befolyásoló tényezők közül a legszembetűnőbb az, hogy az etnikai hovatartozás itt nem szignifikáns, tehát azok körében már nem játszik szerepet, akik beléptek a felsőoktatásba. A nemi különbség a demográfiai blokkban még szignifikánsan jelzi a nők előnyét, de a társadalmi háttérváltozók

⁵² 18–34 éves kohorsz. Bázis: $n_{2024} = 1011$. A bináris logisztikus regressziós modellek szignifikáns Exp B értékeit közöltük.

bevonása után ez a különbség eltűnik.⁵³ A teljes családban való nevelkedés hatása a demográfiai blokkban még nem szignifikáns, a háttérváltozók bevonása után azonban gyenge, negatív hatást mutat az első szelekciós pontnál tapasztaltakkal szemben. Hasonló, fordított irányú jelenséget találtunk a jövőtudatos munkamorál-kutatásunkban is – az egyszülős családban nevelkedett hallgatók jövőtudatosabbnak bizonyultak, amit a hiányzó szülő miatti kényszerű önállósodással magyaráztunk.⁵⁴ A magas szülői végzettség és az anyagi biztonság hatása itt már jóval szerényebb, mint a korábbi tranzícióknál, mivel ez egy, már szülői végzettség szempontjából is erősen szűrt populáció. A településtípus hatása itt visszatér a korábbiakban tapasztalt vidéki hátrányhoz. A bennmaradás és a diplomaszerezés folyamatában a vidékiek hátránya ismételtén körvonalazódik: a felsőoktatás jelentősebb költségei és a családtól való távolság miatt a kudarcokból való felállás nehézségei leginkább a legkisebb településekről érkezőket sújtják. A mobilitási hajtómotorblokkból a vallásosság itt is szignifikáns és pozitív, 12 százalékkal növeli a diplomaszerezés esélyét a hallgatók körében, és a társadalmi háttérváltozók teljes kontrollja mellett is megerősíthető. A családi támogatásba vetett hit hatása itt nem szignifikáns. A modell illeszkedése megfelelő, de a variancia mindössze 9,0 százalékát magyarázza, tehát a felsőoktatási lemorzsolódást befolyásoló, de a jelen kutatásban nem vizsgált tényezők (pl. intézményi integráció, hallgatói attitűd- és tevékenységstruktúra) is jelentős szerepet játszanak.⁵⁵ A demográfiai blokk magyarázóereje kicsi, a társadalmi háttérváltozók bevonása szignifikáns javulást eredményez, akárcsak a mobilitási hajtómotorblokk hozzáadása, amelynek ebben a tranzícióban a legnagyobb a relatív hozzájárulása.

Szelekciós mechanizmusok a cigány/roma fiatalok tanulmányi pályafutásában

Mivel a tranzíciós elemzés során a cigány/roma csoporthoz tartozás három esetben erős, negatív hatásúnak bizonyult, ami további összefüggések keresését teszi szükségessé, kiegészítő elemzést végeztünk ebben a csoportban. A KSH 2022-es népszámlálásán a népesség 2,2 százaléka vallotta magát cigány/roma nemzeti-ségűnek, ugyanakkor a demográfiai és szociológiai becslések⁵⁶ alapján, és tekintetbe véve a cigány/roma népesség korstruktúráját, a 15–34 éves korcsoporton belüli arány nagyjából megfelel a jelen mintában mért 7,5 százalékos aránynak. Ettől függetlenül fontos leszögezni, hogy a válaszadó önbevallásával és a kérdezőbiztos besorolásával mért, majd összevont változóként az elemzésbe bevont csoporttagság alapvető bizonytalanságokat hordoz a kategória tartalmát és méretét illetően egyaránt. Tanulmányunk szempontjából azonban megfogalmazhatók további kutatásokra ösztönző, hipotetikus állítások a legfontosabb kérdésben, hogy vajon

53 Fényes 2020; Fényes–Pusztai 2006.

54 Pusztai 2026.

55 Pusztai 2021; Pusztai–Szigeti 2021.

56 Hableczek 2007; Péntes et al. 2026.

változtak-e a cigány/roma fiatalok oktatási esélyei abban a két évtizedben, amire az adatokból következtetni lehet.

A cigány/roma fiatalok iskolai végzettségének részletes megoszlását, valamint a háttérváltozók cigány/roma alcsoporton belüli eloszlását a 7. és a 8. táblázat mutatja be.

7. táblázat: A legmagasabb iskolai végzettség megoszlása a 15–34 éves cigány/roma és nem cigány/roma fiatalok körében⁵⁷ (%)

Legmagasabb iskolai végzettség	Cigány/roma (n = 373)	Nem cigány/roma (n = 4629)
Alapfok vagy alatta	56,6	15,8
Szakképzettség érettségi nélkül	27,9	21,2
Érettségi (gimnáziumi, szakközépiskolai/technikumi)	13,7	52,3
Felsőfok	1,9	10,8

Forrás: saját szerkesztés

A 15–34 éves cigány/roma fiatalok körében a legmagasabb iskolai végzettség eloszlása élesen eltér a nem cigány/roma fiatalokétól. Az előbbieknél több mint fele (56,6 százalék) legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezik, szemben a nem cigány/roma fiatalok 15,8 százalékával, míg diplomát mindössze 1,9 százalékuk szerzett, miközben a nem cigány/roma fiatalok 10,8 százalékának van felsőfokú végzettsége.

8. táblázat: A végleges modellekben alkalmazott magyarázó változók leíró statisztikái a cigány/roma alcsoporton belül⁵⁸

Változó	n	Megoszlás / átlag (SD)
Nő	373	47,5%
Teljes családban nőtt fel	373	85,0%
Szülő diplomás	369	1,6%
Szülő vezető beosztású	361	2,2%
Nincs érdemi megélhetési gond	368	23,6%
Budapest	373	3,8%
Megyei jogú város	373	15,3%
Város	373	22,3%
Község	373	58,7%

⁵⁷ 15–34 éves kohorsz. Bázis: $n_{2024} = 5002$. χ^2 -próba: $\chi^2(3) = 442,3$; $p < 0,001$

⁵⁸ 15–34 éves kohorsz. Bázis: $n_{2024} = 373$

Változó	n	Megoszlás / átlag (SD)
Kor (év)	373	24,62 (5,69)
Vallásosság (1–7)	368	3,21 (1,78)
Családi támogatás fontossága (1–5)	370	4,24 (0,91)

Forrás: saját szerkesztés

A cigány/roma alcsoporton belül a háttérváltozók megoszlása több ponton is jelentősen eltér a teljes mintától (9. táblázat). A diplomás (1,6 százalék vs. 15,3 százalék) és vezető beosztású (2,2 százalék vs. 6,0 százalék) szülők aránya jóval alacsonyabb, az anyagi biztonság (23,6 százalék vs. 61,0 százalék) szintén ritkább, a községi lakhely (58,7 százalék vs. 30,4 százalék) pedig jóval gyakoribb, ami jól tükrözi halmozódó, egymást erősítő hátrányait.

9. táblázat: Cigány/roma és nem cigány/roma válaszadók sikeressége az egyes tranzíciókban⁵⁹

Tranzíció	Cigány/roma (n)	Cigány/roma siker (%)	Nem cigány/roma (n)	Nem cigány/roma siker (%)
T1	174	8,60 ***	3159	38,90
T2	324	18,50 ***	4232	69,30
T3	62	25,80	2959	35,30
T4	16	43,80	1041	50,00

Forrás: saját szerkesztés

A fiatalok nemzetiségi csoportjainak sikerességét vizsgálva megállapítható (10. táblázat), hogy a különbség a középfokú pályaválasztásnál és az érettségi megszerzésénél igen jelentős és tartós, mivel a cigány/roma fiatalok mindössze 8,6, illetve 18,5 százaléka éri el ezeket a szinteket, szemben a nem cigány/roma fiatalok 38,9, illetve 69,3 százalékaival. A felsőoktatásba lépésnél ez a különbség jelentősen mérséklődik (25,8 százalék vs. 35,3 százalék), azonban ez statisztikailag már nem szignifikáns. A diploma megszerzésének esélyét a felsőoktatásba már bejutott fiatalok körében nem lehet megbízhatóan megvizsgálni az alacsony elemszám miatt.

Az előbbiektől miatt kétségkívül további, nagyobb mintán végzett kutatás szükséges a felsőoktatásban tanuló cigány/roma fiatalok karrierjének tanulmányozására, azonban adataink alapján a tranzíciós logika szerint megkíséreltünk választ adni arra, hogy mi különbözteti meg a sikeresebb és kevésbé sikeres cigány/roma fiatalokat egymástól. Ezért cigány/roma alcsoportra szűkített logisztikus regressz-

⁵⁹ 15–34 éves kohorsz. Bázis: $n_{2024} = 5002$. A szignifikanciacyllagozás χ^2 -próbán alapul (***) $p < 0,001$; a nem csillagozott sorok esetén a különbség nem szignifikáns.

sziós modelleket futtattunk négy magyarázó változóval (T1: n = 167; T2: n = 314; T3: n = 59). A negyedik tranzíciós ponton a kis elemszám miatt nem végeztük el az elemzést (10. táblázat).

10. táblázat: A cigány/roma alcsoporton belüli különbségek magyarázó tényezői⁶⁰

	T1 (n = 167)	T2 (n = 314)	T3 (n = 59)
Szülő diplomás	NS	19,01*	11,04*
Nincs anyagi gond	9,41**	7,16***	NS
Vallásosság (1–7)	NS	1,35**	NS
Családi támogatás fontossága (1–5)	NS	0,69*	NS

Forrás: saját szerkesztés

A cigány/roma alcsoporton belül a középfokú képzés típusának kiválasztásánál és az érettségi megszerzésénél az anyagi helyzet látszik a legerősebb differenciáló tényezőnek. Az érettséginnél és a felsőoktatási belépésnél emellett a szülő legmagasabb iskolai végzettsége is szignifikánssá válik. Fontos eredmény, hogy a mobilitási hajtómotorblokk is megjelenik a cigány/roma alcsoporton belül, és az érettségi megszerzésénél mind a vallásosság (pozitív), mind a családi támogatás meghatározó voltába vetett hit (ez utóbbi negatív) szignifikáns hatású, egyébként éppen ugyanabban az irányban, mint a teljes mintán. Mindez megerősíti, hogy ezek a kulturális-axiológiai mechanizmusok, vagy Bourdieu fogalmával élve az optimista aszkézis erkölcsi erőforrásai a cigány/roma fiatalok körében is jól hasznosíthatók. Összességében tehát úgy látszik, hogy a cigány/roma fiatalok esélyeit is ugyanazok a strukturális és kulturális tényezők alakítják, mint a nem cigány/roma fiatalokét, nincs egy elkülönült, etnicitás-specifikus mechanizmus. Ezen eredmények alapján arra következtethetünk, hogy a célzott anyagi támogatás, a szülői végzettség hiányát kompenzáló, akár szülői edukációs programok, valamint a közösségi-vallási beágyazottságot erősítő kezdeményezések képesek javítani a cigány/roma fiatalok tanulmányi esélyeit.

Összegzés

Ha a magyar fiatalok oktatási helyzetét, iskolázottságát megvizsgáljuk, akkor olyan fontos területeken, mint a korai iskolaelhagyók vagy a diplomások aránya, az uniós átlaghoz viszonyítva kedvezőtlenebb képet kapunk. A 25–29 éves korosztályban a Magyar Ifjúság-adatbázisok alapján a legfeljebb alapfokú végzettséget

⁶⁰ A bináris logisztikus regressziós modellek szignifikáns Exp(B) értékeit közöltük.

szerzők arányának csökkenése a 2024-es adatfelvétel idejére megtorpant, a diplomások aránya pedig csak minimálisan emelkedett. Mindezt az iskolai mobilitási adatokkal kiegészítve egy olyan, az újratermelődés jeleit erősebben felmutató, a szélek felé polarizálódó ifjúság képe bontakozik ki a szemünk előtt, ahol az egyes iskolázottsági szintek „ragadósabbak”, mint a korábbi adatfelvételek idején. A kapott adatok értelmezését a felsőoktatás expanziós folyamata átszínezi, illetve a diplomások erős reprodukciója, a felfelé irányuló mobilitás szűkülése, az alsóbb iskolázottsági szintek enyhe bővülése párhuzamba állítható a középosztály elvékonyodásának jelenségével⁶¹ – ezúttal az iskolázottság dimenziójában értelmezve azt. A fiatalok főtevékenységére vonatkozó adatok pozitív és negatív elemeket egyaránt tartalmaznak, hiszen a munkában állók növekvő aránya a fiatalok stabilabb gazdasági helyzetére vall, ugyanakkor a tanulók arányának folyamatos csökkenése az emberi tőkébe való beruházás szempontjából kedvezőtlen folyamat.⁶² A mobilitási folyamatok vizualizálása alapján látható, hogy a fiatalok oktatási életpályáját egyre erősebben határozza meg az apa végzettsége, ami alapján feltételezhető a meritokratikus mechanizmusok és a szabadabb választások háttérbe szorulása, illetve a reprodukciós folyamatok és kényszerek erősödése, azonban ennek ellenőrzéséhez további elemzés szükséges.

A négy, egymásra épülő oktatási döntési pont vizsgálata alapján megállapítottuk, hogy a magyar fiatalok körében az iskolai esélyegyenlőtlenség tranzícióként eltérő szerkezetben érvényesül. Ez az eredmény megerősíti, hogy a tranzíciós megközelítés képes megmutatni, hogy a magyar oktatási rendszer mely pontjain szivárognak el a potenciálisan tehetséges tanulók. A szülői kulturális tőke hatása a legkonzisztensebb mintázat. A diplomás szülő hatása minden tranzíciós szinten szignifikáns, a hatás nagysága a középfokú képzéstípus választásától az érettségi megszerzésén át a felsőoktatásba lépésig fokozatosan nő, majd a felsőoktatásba belépettek közötti diplomaszerzésnél visszaesik az erősen szelektált populáción belül. Ez a mintázat eltér a Mare⁶³ eredeti, amerikai adatokon végzett elemzésének eredményeitől, ahol a hatás egyenletesen gyengült a magasabb tranzíciós szintek felé haladva. Ebből arra következtethetünk, hogy a mai magyar fiatalok körében a korai tranzícióknál a demográfiai, gazdasági és földrajzi tényezők hatása jelentős, míg a felsőoktatási belépésnél már csak a kulturális tőke dönt. Ez az eredmény összhangban van Róbert⁶⁴ eredményeivel, aki a felsőoktatási expanzió időszakára vonatkozóan azt állapította meg, hogy az esélyegyenlőtlenség nem oldódik fel az iskolai pályafutás előrehaladtával.

A demográfiai tényezők (nem, etnikai hovatartozás) hatása ezzel szemben fokozatosan gyengül a pályafutás előrehaladtával. A nők előnye a középfokú be- és

⁶¹ Éber 2020.

⁶² Schultz 1983; Fakezas 2011.

⁶³ Mare 1980.

⁶⁴ Róbert 2000.

kilépésnél erős és szignifikáns, a felsőoktatásban azonban eltűnik. A diplomaszerzésnél kizárólag a társadalmi háttérváltozók nélküli összehasonlításban jelenik meg, de az elemzés során bebizonyosodott, hogy a családi háttér közvetíti, ami összhangban van a hazai szakirodalomban dokumentált férfihátrány-hipotézissel.⁶⁵ A cigány/roma tanulók hátránya a középfokú be- és kilépésnél erős és szignifikáns, de a felsőoktatási belépésnél és a diplomaszerzésnél már nem. Ez megerősíti, hogy a cigány/roma fiatalok esélyegyenlőtlensége a korai szűrőknél jelentős, de akik ezeken a pontokon túljutottak, a felsőoktatási belépés és a diplomaszerzés tekintetében lényegében nem maradnak el a nem cigány/roma társaiktól. Ennek kapcsán felmerül a cigány/roma fiatalok belső rétegzettsége, ami további vizsgálatot igényel.

A földrajzi egyenlőtlenségek nagyon erősen tagolják a magyar fiatalokat. A középfokú be- és kilépésnél, valamint a diplomaszerzésnél a fővárosiakhoz képest minden más településen élő fiatal hátrányban van. Kivételt képez a felsőfokú belépés tranzíciós pontja, amelynél a vidékiek relatív előnye mutatható ki. Ennek magyarázata az a sajátos szelekció, amelyben a hozzáférési korlátokat legyőző, vidéki érettségizettek erősen motivált csoportja eredményesebb a fővárosi érettségizetteknél, azonban a diplomaszerzésnél a korábbi földrajzi hozzáférési egyenlőtlenségek újra szerepet kapnak.

Tanulmányunk jelentős lépést tett azoknak a kulturális orientációknak a feltárása felé, amelyek mobilitási hajtómotorként szolgálhatnak. A vallásosság hatása a középfokú be- és kilépésnél, valamint a diplomaszerzésnél önállóan képes javítani a fiatalok tanulmányi előrejutási esélyét a társadalmi és demográfiai kontrollváltozóktól függetlenül. Ezt jól magyarázza a bourdieu-i optimista aszkézis mechanizmusa, mely szerint az ilyen típusú erkölcsi erőforrások fontos szerepet játszhatnak a hosszú távú, kumulatív erőfeszítést igénylő beruházási stratégiák kialakításánál. A családi támogatás fontosságába vetett hit hatásának feltárása szintén elemzésünk figyelemre méltó eredményei közé tartozik. Ennek vizsgálata során fény derült arra, hogy a középfokú be- és kilépéskor a családi háttér szerepébe vetett hit negatív hatással bír. Értelmezésünk szerint ezeken a pontokon a habitus korlátozó, valószínűségi oksági mechanizmusa játszik szerepet. A felsőfokú be- és kilépéskor a már erősen szelektált populációban a családi háttér meghatározó szerepéről való meggyőződés pozitív hatással van a pályafutásra. Vélhetően ebben a populációban más értelmezést nyer ugyanaz a meggyőződés: a korábban hátráltató fatalizmust felváltja a ténylegesen mozgósítható családi erőforrások reális felismerése.

Eredményeink alapján óvatos következtetések fogalmazhatók meg a magyar oktatási rendszer utóbbi bő két évtizedes teljesítményéről. Boudon⁶⁶ szerint egy

⁶⁵ Fényes 2020; Fényes–Pusztai 2006.

⁶⁶ Boudon 1974.

oktatási rendszer hatékonysága azon mérhető, sikerül-e a döntési mechanizmusokban rejlő egyenlőtlenségeket kezelni. Eredményeink szerint egyrészt biztató, hogy a nyers demográfiai hátrányok a pályafutás előrehaladtával gyengülnek. Ebben olyan eredményes intézmények szerepe is tetten érhető, mint a cigány/roma szakkollégiumok.⁶⁷ Másrészt az adatok alapján egyértelmű, hogy a szülői kulturális tőke hatása a felsőoktatási belépésig folyamatosan erősödik, ami arra vall, hogy a közoktatási rendszeren belül a társadalmi származással összefüggő szelekció általánosan jelentős mértékű.

Egy kiegészítő elemzésben megvizsgáltuk a cigány/roma fiatalok tranzíciós pontokon mutatott esélyeinek háttértényezőit, és megállapítottuk, hogy a cigány/roma alcsoporton belüli esélykülönbségeket ugyanazok a strukturális és kulturális tényezők magyarázzák, mint a teljes mintáét: az anyagi helyzet a középfokú be- és kimenetnél, a szülői végzettség az érettségénél és a felsőoktatási belépésnél. A válásosság kompenzáló hatása pedig a számukra legkritikusabb tranzíciónál, az érettségi megszerzésénél jelentős. A cigány/roma etnicitás fő modellekben mért nyers hatása az etnicitáshoz aránytalanul gyakran társuló strukturális depriváció (a modellbe be nem vont egyéni, családi, intézményi vagy területi jellemzők), valamint az ebben gyökerező korlátozott jövőkép (lásd: a bourdieu-i valószínűségi okság), és az ezt kompenzáló tényezők közvetett hatásának tudható be. Ennek pontosabb feltárásához további adatok szükségesek.

Az eredmények értelmezésekor négy módszertani korlátot kell figyelembe venni. Egyrészt mivel a Magyar Fiatalok 2024 kutatás keresztmetszeti adatfelvételt, ezért minden regressziós modell mintegy két évtizedet (2004–2024) átfogó, összevont mintázatot foglal magában, ami nem egyetlen oktatáspolitikai periódus döntési mechanizmusainak hatását tükrözi. Másrészt mivel a kérdőív nem tartalmaz a továbbtanulási döntés időpontjára vonatkozó adatot, sem a tanulmányi teljesítmény mérésére alkalmas mutatót, ezért a Boudon-féle elsődleges és másodlagos hatás szétválasztására nem nyílt lehetőségünk. Az elemzés a társadalmi háttér összefoglaló, ugyanakkor redukált mutatókon keresztül vizsgálható hatását mutatta be. Megjegyzendő továbbá, hogy a tranzíciós szintek nem minden esetben (például a középfokú belépésnél) alkottak a mare-i koncepciónak megfelelő feltételes láncolatot. További kutatásokat igényel a mobilitási hajtómotornak nevezett blokkban megjeleníteni kívánt ún. „erkölcsi erőforrások” dimenziója, mivel az adatbázis a kérdés pillanatában és nem retrospektíven regisztrálta ezeket a kulturális orientációkat. Még akkor is, ha ezek stabil, nehezen változó jellemzők, a fordított okság kockázata nem zárható ki teljesen, különösen a korábban meghozott döntéseket vizsgáló modellek esetében.

67 Kardos 2014; Jancsák 2016.

- Bocsi, V. 2026: A lefelé irányuló iskolai mobilitás mintázatai ifjúsági mintában. *Új Pedagógiai Szemle*, 76. évfolyam, 5–6, 26–49.
- Boudon, R. 1974: *Education, Opportunity, and Social Inequality*. New York, Wiley.
- Boudon, R. 2003: Beyond Rational Choice Theory. *Annual Review of Sociology*, 29. évfolyam, 1, 1–21.
- Bourdieu, P. 1978: Az osztályok pályája és a valószínűségi okság. In Uő. *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest, Gondolat, 170–220.
- Ceglédi, T. 2012: Reziliens életutak, avagy a hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier. *Szociológiai Szemle*, 22. évfolyam, 2, 85–110.
- Ceglédi, T. 2018: *Ugródeszkán. Reziliencia és társadalmi egyenlőtlenségek a felsőoktatásban*. Debrecen, CHERD-Hungary.
- Éber, M. Á. 2020: *A csepp. A félperifériás magyar társadalom osztályszerkezete*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Eurofound 2017: *Social mobility in the EU*. Luxemburg, Publications Office of the European Union.
- European Commission: *Country reports – Hungary*. <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/country-reports/hungary.html> (letöltve: 2026. 07. 20.)
- European Commission: *European Educational Area – Early school leaving in the EU: progress and challenges*. <https://education.ec.europa.eu/resources-and-tools/data-and-analysis-on-education-and-skills/key-trends-in-education/early-school-leaving-in-the-eu> (letöltve: 2026. 07. 20.)
- Eurostat 2025: *SDG 4: quality education*. 2025. 09. 04. <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250904-1> (letöltve: 2026. 07. 21.)
- Fazekas, K. 2011: Közgazdasági kutatások szerepe az oktatási rendszerek fejlesztésében. *IEHAS Discussion Papers*, No. MT-DP-2011/7.
- Fényes, H. 2020: Különbségek és versengés: nemek az oktatásban. In Pusztai, G. (szerk.) *Nevelésszociológia: elméletek, közösségek, kontextusok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 76–100.
- Fényes, H. – Pusztai, G. 2006: Férfiak hátránya a felsőoktatásban egy regionális minta tükrében. *Szociológiai Szemle*, 16. évfolyam, 1, 40–59.
- Ferlie, E. – Musselin, C. – Andresani, G. 2008: The Steering of Higher Education Systems: A Public Management Perspective. *Higher Education*, 56. évfolyam, 3, 325–348. <https://doi.org/10.1007/s10734-008-9125-5>
- Forray, R. Katalin – Híves, Tamás 2019: A középfokú iskolahálózat átalakulása 2010 után. In Juhász, Erika – Endrődy, Orsolya (szerk.) *Oktatás – Gazdaság – Társadalom*. HERA Évkönyvek VI. kötet, Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete (HERA), 17–35.
- Garami, E. 2020: A területi környezet egyenlőtlenségei. In Pusztai, G. (szerk.) *Nevelésszociológia: elméletek, közösségek, kontextusok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 348–360.

- Gruijters, R. J. 2022: Trends in educational stratification during China's great transformation. *Oxford Review of Education*, 48. évfolyam, 3, 320-340. <https://doi.org/10.1080/03054985.2021.1987207>
- Hablicsek, L. 2007: Kísérleti számítások a cigány/roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére. *Demográfia*, 50. évfolyam, 1, 7–54.
- Hablicsek, L. – Hablicsekné Richter, M. – Lángi, T. 2019: A magyarországi romák népesség-számának prognózisa regionális szinten 2061-ig. *Competitio*, 18. évfolyam, 1–2, 39–74.
- Härkönen, J. – Sirniö, O. 2020: Educational Transitions and Educational Inequality: A Multiple Pathways Sequential Logit Model Analysis of Finnish Birth Cohorts 1960–1985. *European Sociological Review*, 36. évfolyam, 5, 700–719.
- Hermann, Z. 2010: Az önkormányzatok költségvetési helyzete és a kompetenciamérési eredmények települések közötti különbségei. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.) *Társadalmi Riport*. Budapest, TÁRKI, 430-450.
- Hermann, Z. 2019: A tankötelezettségi korhatár csökkentésének hatása a lemorzsolódásra. In Fazekas, K. – Csillag, M. – Hermann, Z. – Scharle, Á. (szerk.) *Munkaerőpiaci tükrök 2018. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont*, 69–75.
- Huszár, Á. – Balogh, K. – Győri, Á. 2022: Educational mobility at the top and the bottom of the social structure in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 8. évfolyam, 2, 138–155.
- Jancsák, Cs. 2015: „So keres, SZKRSZ?” A Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium felsőoktatási és munkaerő-piaci eredményességhez való hozzájárulása értékszociológiai megközelítésben. Szeged, Belvedere Meridionale.
- Jeffrey, W. – Smith, C. M. – Hamilton, L. T. 2026: Hidden advantage along the pipeline: Family wealth and educational transitions from high school through graduate school. *Sociology of Education*, 00380407261457391. <https://doi.org/10.1177/00380407261457391>
- Kardos, K. 2014: Roma/cigány származású hallgatók és a felsőoktatási tehetséggondozó intézmények kapcsolata. *Kapocs*, 13. évfolyam, 54–68.
- Kertesi, G. – Kézdi, G. 2009: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. *Közgazdasági Szemle*, 56. évfolyam, 11, 959–1000.
- Kertesi, G. – Kézdi, G. 2016: *A cigány/roma fiatalok esélyei és az iskolarendszer egyenlőtlensége*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP 2016/3.
- KSH 2024: *A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya*. Központi Statisztikai Hivatal. <https://ksh.hu/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai/2024/1-24-sdg-4> (letöltve: 2026. 07. 20.)
- KSH 2023: *2022. évi népszámlálás – Nemzetiségi adatok*. Központi Statisztikai Hivatal.
- Lannert, J. 2003–2004: *A továbbtanulási aspirációk társadalmi meghatározottsága*. Budapest, Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet.
- Lőrincz, B. – Antal-Fekete, E. 2022: Oktatási egyenlőtlenségek, iskolai mobilitás és az oktatási rendszer átalakulása Magyarországon az 1980-as évektől napjainkig. *Közgazdasági Szemle*, 69. évfolyam, 6, 647–676.

- Mare, R. D. 1980: Social Background and School Continuation Decisions. *Journal of the American Statistical Association*, 75. évfolyam, 370, 295–305.
- Obádovics, Cs. 2022: A magyarországi „cigány/roma kötődésű” népesség előreszámítása 2050-ig. *Demográfia*, 65. évfolyam, 2–3, 279–309.
- Pénzes, J. – Pásztor, I. Z. – Balázs, D. – Kovács, D. 2026: Trendforduló vagy mérési dilemma? A magyarországi roma népesség számának alakulása és területi sajátosságai. *Területi statisztika*, 66. évfolyam, 3. <https://doi.org/10.15196/TS660205>
- Polónyi, I. 2022: Felsőoktatás-politikai tévelygések. *Educatio*, 31. évfolyam, 1, 70–84.
- Pusztai, G. 2004: *Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások Magyarországon*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Pusztai, G. 2021: A lemorzsolódási rizikó növekedésének esélyét befolyásoló tényezők. In Pusztai, G. – Szigeti, F. (szerk.) *Előrehaladási és lemorzsolódási kockázat a felsőoktatásban*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Pusztai, G. 2025: *A család-iskola partnerség szülői nézőpontból: Vizsgálatok három országban*. Debrecen, Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD).
- Pusztai, G. 2026: *Quo Vadis? A hallgatói jövőtudatosságot támogató tényezők vizsgálata*. Debrecen, Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD).
- Pusztai, G. – Szigeti, F. (szerk.) 2021: *Előrehaladási és lemorzsolódási kockázat a felsőoktatásban*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Raftery, A. E. – Hout, M. 1993: Maximally Maintained Inequality: Expansion, Reform, and Opportunity in Irish Education, 1921–1975. *Sociology of Education*, 66. évfolyam, 1, 41–62.
- Róbert, P. 2000: Bővülő felsőoktatás? Ki jut be? *Educatio*, 2000. évfolyam, 1, 79–94.
- Schultz, T. W. 1983: *Beruházás az emberi tőkébe*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

SZÉKELY LEVENTE¹

Új politikai nemzedék?

A magyarországi fiatalok problémaérzékelése
és politikai aktivitása

Absztrakt

A tanulmány a nagymintás ifjúságkutatás alapján vizsgálja, hogy a magyarországi fiatalok problémaérzékelése, politikai érdeklődése és részvétele egy új politikai nemzedék kialakulására utal-e. Az eredmények szerint a nemzedéki problématerképet az egzisztenciális tényezők, különösen az anyagi nehézségek, a bizonytalanság, a céltalanság és a lakhatás határozzák meg, miközben 2020-hoz képest általánosan erősödtek a fiatalok aggodalmai. Noha a választási hajlandóság határozottan növekedett, és a 2026-os választásokon győztes párt már 2024-ben is jelentős támogatottsággal bírt, a politika iránti érdeklődés összességében keveset változott, az ideológiai elmozdulások pedig nem rajzolnak ki egységes irányt. Bár más kutatások alapján erősödött a nemzedéki feszültség érzékelése, az ellentétek elsősorban személytelen és online terekben jelennek meg, nem pedig a családon belül, és nem kifejezetten politikai kérdésekben. A 2026-os választási fordulatban a fiatalok szerepe jelentős volt, de az eredmény összességében nem értelmezhető tisztán generációs lázadásként.

Kulcsszavak: politikai nemzedék, problémaérzékelés, politikai érdeklődés, politikai részvétel, nemzedéki feszültség

¹ Habilitált egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem.

Bevezetés

A 2026-os országgyűlési választásokat követően a fiatalok politikai részvétele a kampányidőszakhoz képest is fokozottabb figyelmet kapott. A választások előtti érdeklődés érthető: új nemzedék lépett a szavazópolgárok közé, amelynek politikai preferenciái először váltak közvetlenül érzékelhetővé. A kormányzat kihívói számára az első szavazók nem először testesítették meg a változás reményét az elmúlt négy ciklus során, ezek a várakozások azonban korábban beteljesületlenek maradtak. 2026-ban a tizenhat éven át kormányzó politikai erő látványos vereséget szenvedett, amelyben nemcsak az első szavazóknak, hanem általában a fiataloknak is jelentős szerepük volt. Feltehetjük a kérdést, hogy vajon rajtuk múlt-e? A Republikon 2026. májusi felmérése alapján a 18–39 évesek között háromszor akkora volt a Tisza Párt, mint a Fidesz–KDNP támogatottsága. Az ellenzéki főlény ugyanakkor nem korlátozódott a hagyományosan fiatalnak tekintett választói korcsoportokra: a Tisza támogatottsága a 40–59 évesek körében is több mint kétszerese volt a Fidesz–KDNP támogatottságának, és még a 60 év felettiek között is 15 százalékpontos előnyt ért el.²

Az elmúlt években világszerte – így Magyarországon is – erősödött a politikai polarizáció. A választásokon versengő politikai erők eltérő világképei nemcsak a pártrendszeret osztják meg, hanem a társadalmi kapcsolatokat is, feszültséget teremtve egyének és csoportok között. Ezek a tendenciák különösen az online nyilvánosságban érhetők tetten, mivel a közösségi média a politikai kommunikáció egyik legfontosabb színterévé vált. Ez akkor is így van, ha azok a platformok, amelyek egykor a demokratikus részvétel bővítését és a véleményszabadság erősítését ígérték, ma egyre inkább a dezinformációval, a gyűlöletbeszéddel és az ideológiai zárt visszhangkamrákkal kapcsolódnak össze.

Jelen írás azt vizsgálja, hogy a magyar társadalomban érzékelhető feszültségnek van-e nemzedéki és azzal összekapcsolódó politikai dimenziója, továbbá a választást követően indokolt-e új politikai nemzedékről beszélni, milyen karakterjegyekkel jellemezhető ez a nemzedék, és mit mutathatnak meg mindebből a 2024-es nagymintás ifjúságkutatás részletes adatsorai.

Politikai nemzedékek és generációs feszültség

A mindennapokban a generációk többnyire születési évjáratokhoz rendelt címkéként jelennek meg, tudományos megközelítésük azonban összetettebb és feltételekhez kötött. Mannheim³ megkülönböztette a közös történeti helyzetet, az abból

² Republikon Intézet 2026.

³ Mannheim 1928.

kialakuló tényleges generációs összefüggést és az egy nemzedéken belül eltérő módon reagáló generációs egységeket. Ebből következik, hogy az azonos életkor vagy az olyan gyűjtőnevek, mint a Z generáció, önmagukban nem bizonyítják egy politikai nemzedék létét. Ahhoz közös, a formálódás éveiben átélt történeti tapasztalat, annak kollektív értelmezése és valamilyen tartós politikai orientáció vagy cselekvési minta is szükséges.⁴ Az egy kohorszhoz tartozók ráadásul nem szükségképpen alkotnak homogén politikai közösséget: ugyanazon tapasztalatokkal egymással versengő generációs egységek is kialakulhatnak.⁵

A nemzedéki értelmezés legfontosabb módszertani nehézsége az életkori, időszaki és kohorszhatások szétválasztása. Az életkori hatás az életút egy adott szakaszához kapcsolódik: a fiatal felnőttek mobilabbak, gyakrabban tanulnak, később teremtenek önálló egzisztenciát, és lazábban kapcsolódnak a politikai intézményekhez. Az időszaki hatás minden korosztályt egyszerre érintő eseményből, például gazdasági válságból, járványból, háborúból vagy egy kielezett választási kampányból fakad. Kohorszhatásról⁶ akkor beszélhetünk, ha a hasonló életkorban átélt történeti körülmények tartósan megkülönböztetik az adott csoportot más korcsoportoktól. Egyetlen keresztmetszeti adatfelvétel ezért képes életkori különbséget kimutatni, de önmagában nem alkalmas annak eldöntésére, hogy ez a különbség életciklusból vagy sajátos nemzedéki szocializációból ered. A 2000 óta négyévenként ismétlődő magyar ifjúságkutatások idősorai kínálnak ugyan összehasonlítási lehetőséget, a biztos oksági elkülönítéshez azonban hosszabb idősorokra, felnőtt kontrollcsoportokra és életkor-időszak-kohorsz elemzésekre lenne szükség. Ezek segítségével dönthető el, hogy a fiatalok és az idősebbek közötti különbség generációs törést jelent, vagy az életút, a politikai kínálat és az adott választás mozgósító erejének együttes következménye.

A politikai orientációk kialakulásában a család, az iskola, a kortárs csoportok és a média egyaránt szerepet játszanak. A korábbi panelvizsgálatok arra mutatnak rá, hogy a szülők és gyermekeik politikai nézetei közötti folytonosságot erősíti, ha a családban a politikai álláspontok világosak, és rendszeresen beszélgetnek közéleti kérdésekről.⁷ Ez a folytonosság nem egyszerű másolás: a fiatalok az örökölt értékeket saját tapasztalataik, kortárskapcsolataik és az aktuális politikai környezet alapján újraértelmezik. A magyar kutatások ugyancsak a család elsődleges szerepét emelik ki, miközben az iskola demokratikus részvételre felkészítő funkciója és a szervezeti tagság gyenge marad.⁸ Ha a fiatalok többsége politikai kérdésekben is inkább egyetért szüleivel, az gyengíti egy éles, családokon áthúzódó generációs

4 Uo.

5 Braungart–Braungart 1986.

6 Grasso 2014.

7 Jennings–Niemi 1981.

8 Csákó 2004; Oross 2016; Székely 2024.

konfliktus lehetőségét, még akkor is, ha aggregált szinten eltér a fiatalabb és idősebb korcsoportok pártpreferenciája.

A szülők szerepét a politikai szocializációban a digitális médiakörnyezet nem váltja fel, noha a politikai információk leginkább online személyes hálózatokban, influenszereken, rövid videókon és platformok algoritmikus ajánlórendszerain keresztül érkeznek. A hálózati fiatal polgár modellje szerint a politikai érdeklődés kevésbé kötődik tartós szervezeti tagsághoz, és nagyobb szerepet kap az önkifejezés, az ügylapú azonosulás és a személyre szabott részvétel.⁹ Ez azonban nem teszi a fiatalokat egységes politikai nemzedékké. Ugyanazok a platformok eltérő politikai közösségekhez vezethetnek, és a digitális részvétel társadalmi egyenlőtlenségeket is újratermelhet a tudás, az érdeklődés és a kapcsolati erőforrások különbségei mentén.¹⁰

A fiatalok politikai aktivitásáról szóló vitát jelentősen befolyásolja, hogy mit tekintünk részvételnek. Ha kizárólag a párttagságot, a kampánymunkát és a választási részvételt nézzük, az apátia képe rajzolódik ki. A tágabb megközelítések ugyanakkor a petíciót, a tüntetést, a fogyasztói bojkottot, az önkéntességet, valamint az online közéleti tartalmak létrehozását és terjesztését is figyelembe veszik.¹¹ Farthing¹² ezért az „apolitikus fiatal” és az „új módon aktív fiatal” szembeállításának meghaladását javasolja. A két jelenség egyszerre létezhet: valaki elutasíthatja az intézményes politikát, miközben egy konkrét, személyesen releváns ügyben gyorsan mozgósítható.

A magyar szakirodalomban ezt a szelektív, ügyvezérelt aktivitást ragadja meg a „racionális lázadás” fogalma. Szabó és Oross¹³ szerint a tartós politikai távolságtartás mellett kialakulhatnak olyan helyzetek, amikor a fiatalok közvetlen érintettséget érzékelnek, és úgy látják, hogy jogaik, lehetőségeik vagy jövőjük kerülhet veszélybe. Ez a megközelítés összekapcsolja a problémaérzékelést a politikai aktivitással: nem minden aggodalom vezet cselekvéshez, de azok az ügyek, amelyek egyszerre személyesek, kollektíven értelmezhetők és elérhető cselekvési csatornához kapcsolódnak, mobilizáló erővé válhatnak. A politikai szereplők számára azonban a kulcskérdés mégis az, hogy ez a mobilizáló erő szavazatokra váltható-e. A közösségi média csökkenti a véleménynyilvánítás, a kapcsolatépítés és a mozgósítás költségeit, de az online aktivitás nem szükségképpen fordul át offline részvételbe. A kutatások összességében pozitív, de többnyire mérsékelt kapcsolatot találnak a közösségimédia-használat és a részvétel között; a hatás erősen függ attól, hogy a platformhasználat információkereső, társas vagy kifejezetten politi-

⁹ Loader–Vromen–Xenos 2014.

¹⁰ Sloam 2014.

¹¹ Ekman–Amnå 2012; Theocharis–Van Deth 2018; Weiss 2020.

¹² Farthing 2010.

¹³ Szabó–Oross 2017.

kai jellegű.¹⁴ Bennett és Segerberg¹⁵ „konnektív cselekvésként” írja le az új típusú aktivizmust, amelyben a digitális hálózat és kommunikáció maga is szervezőerővé válhat. Ez megkönnyíti a gyors, decentralizált mobilizációt, ugyanakkor nem garantál tartós szervezetet, közös programot vagy intézményes politikai hatást.

Ez a tartósságihiány a fiatalok problémaérzékelésében is megjelenik: a visszatérő bizonytalanság, céltalanság, a lakhatási nehézségek és a közösséghiány mind összefügg a felnőtté válás átalakulásával. A késő modern ifjúsági életutak kevésbé lineárisak, miközben a strukturális kockázatokat az egyének egyre inkább személyes döntési problémaként élik meg.¹⁶ A bizonytalan jövő a hosszú távú tervezés helyett a kivárást, a fenntartott rugalmasság stratégiáját erősíti. Ez segít értelmezni azt a látszólagos ellentmondást, hogy a fiatalok saját jövőjüket viszonylag optimistán ítélik meg, miközben nemzedékük helyzetét vagy a társadalmi környezetet kiszámíthatatlannak látják. A személyes optimizmus és a kollektív bizonytalanság nem zárják ki egymást, és politikai következményük sem automatikus. A problémaérzékelés politikai jelentősége attól függ, hogy az érintettek az adott nehézséget egyéni kudarként vagy közös, politikailag alakítható ügyként értelmezik. A politikai érdeklődés növekedése önmagában még nem bizonyít stabil nemzedéki orientációt; jelezhet erős időszaki hatást is, amelyet egy válság, új politikai szereplő vagy kiélezett választási helyzet vált ki.

A politikai érdeklődés élénkülése nem feltétlenül eredményez generációs szembenállást, ahogyan a politikai polarizáció és a nemzedéki feszültség sem feltétlenül járnak együtt. Továbbá az, hogy a fiatalok másként szavaznak, mint az idősek, nem jelenti szükségképpen azt, hogy saját szüleikkel is politikai konfliktusban állnak. A generációk közötti feszültség szubjektív érzékelését, a tényleges politikai preferenciakülönbséget és a személyes konfliktust érdemes külön kezelni.

A 2024–2025-ben több országban megjelenő, gyakran Z generációs tiltakozásként leírt mozgalmak fontos összehasonlítási pontot kínálnak, de óvatossággal kezelendők. A bangladesi, kenyai, nepáli, indonéziai, szerbiai és más mobilizációkban közös a fiatal résztvevők magas aránya, a digitális koordináció, a korrupcióval és társadalmi igazságtalansággal kapcsolatos elégedetlenség, valamint a decentralizált szerveződés. Kimenetelük ugyanakkor eltérő, és a tiltakozások mögött sajátos nemzeti, gazdasági, intézményi és demográfiai feltételek állnak.

A tanulmány szempontjából mindez három következménnyel jár. Először is az „új politikai nemzedék” tézisének nem egyetlen választás vagy egyetlen életkori bontás alapján, hanem tartós orientációk, sajátos problémaérzékelés és jellegzetes részvételi repertoár együttes jelenlétével lehet alátámasztani. Másodszor a magyarországi 2026-os választás fiatalok körében mért ellenzéki túlsúlyát érdemes

¹⁴ Boulianne 2015; Xenos–Vromen–Loader 2014.

¹⁵ Bennett–Segerberg 2012.

¹⁶ Furlong–Cartmel 2007; Leccardi 2005.

összevetni a középkorú csoportok viselkedésével: ha a politikai fordulat széles életkori koalícióban jelentkezik, akkor inkább időszakai mobilizációról, mint tiszta generációs törésről beszélhetünk. Harmadszor a nemzedéki feszültség politikai jelentőségét csak a családon belüli véleményátadás, a konfliktusok helyszíne és a közös politikai cselekvés vizsgálatával együtt lehet megítélni.

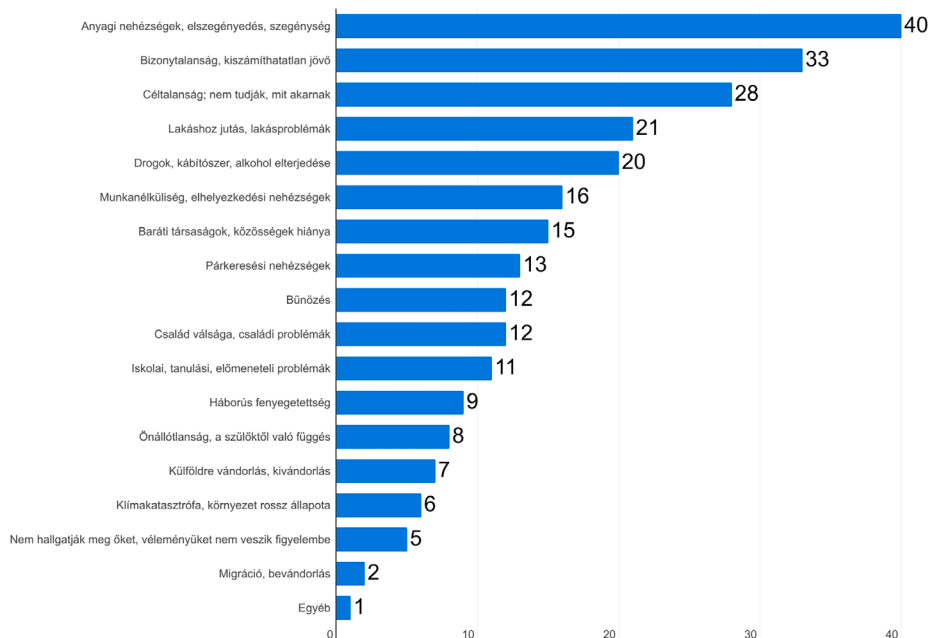
A generációs karakter empirikus megragadásának egyik lehetséges kiindulópontja annak vizsgálata, hogy maguk a fiatalok milyen problémákat látnak saját nemzedékükben, és ezek miként változtak az elmúlt időszakban. A nagymintás ifjúságkutatás következőkben bemutatott adatai alapján kirajzolódó generációs tapasztalat értékelésekor az egyes adatfelvételek időszaki körülményeit – a gazdasági válságot, a világjárványt, az inflációt és a lakhatási költségek emelkedését –, valamint a kérdezési mód változását is figyelembe kell venni.

Nemzedéki problématerkép és aggodalmak

A magyarországi nagymintás ifjúságkutatás idősorai a jövővel kapcsolatos bizonytalanság erősödését és az anyagi nehézségek tartós jelenlétét mutatják a fiatalok körében. A 2024-es adatfelvétel szerint az anyagi nehézségek, a bizonytalanság, a jövő kiszámíthatatlansága és a céltalanság jelentették a legégetőbb generációs problémákat. A problématerképen szerepelnek olyan ügyek is, amelyeket a média napirenden tart, a fiatalok mégsem sorolják őket nemzedékük legégetőbb kérdései közé. Ilyen például a klímaváltozás, amelyet az anyagi nehézségekhez képest alig említenek a legégetőbb problémák között. A háborús fenyegetettség szintén évek óta a média egyik legfontosabb témája, láthatóan mégsem tartozik azok közé a problémák közé, amelyeket a 15–29 évesek különösen égetőnek éreznek saját nemzedékükre vonatkozóan.

Figyelemre méltó, hogy a problématerkép első felében zömmel olyan dolgok szerepelnek, amelyek a külső körülményekre vonatkoznak, azonban a sorrend tíz legfontosabb problémája között megtaláljuk a család válságát, a párkeresési nehézségeket és a baráti társaságok hiányát is.

1. ábra: A 15–29 évesek legégetőbb problémája¹⁷ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A trendek alapján három alapvető megállapítást tehetünk. Egyrészt a probléma-sorrend elején állandó ügyek vannak, amelyek helyzete alig változott az elmúlt másfél évtizedben. Másrészt megjelentek új problémák, miközben korábbiak kikerültek a legfontosabbak közül. Harmadrészt egyes elemek a legfontosabbak között maradtak, de a sorrendben elfoglalt helyük megváltozott. 2008-ban az ifjúság legégetőbb problémája a munkanélküliség volt, amely az évek során folyamatosan leértékelődött, és 2016-tól már csak a hatodik helyen szerepelt. Az anyagi nehézségeket ugyanakkor a fiatalok folyamatosan az első két hely valamelyikére sorolták, a bizonytalanság pedig 2016-tól szintén az első két hely egyikén szerepelt. Míg 2020-ban – és egy kisebb mintán végzett vizsgálat szerint még 2023-ban is – a bizonytalanságot érezték a fiatalok a legégetőbb problémának,¹⁸ 2024-ben az anyagi nehézségek minden más problémát háttérbe szorítottak. Ez a változás a romló gazdasági mutatók társadalmi vetületét jelzi.

¹⁷ Kérdés: „Ön szerint ma Magyarországon mi az ifjúság legégetőbb problémája?” Bázis: $n_{2024} = 3580$, említések százalékos megoszlása a legfeljebb három említésből

¹⁸ Kiss-Kozma–Székely 2023.

2020-ban egy új probléma jelent meg a problématérkép legfontosabb kihívásai között: a baráti társaságok és közösségek hiánya. A már említett 2023-as vizsgálat is megerősítette ennek jelentőségét, és a friss, 2024-es adatok alapján továbbra is a leggyakrabban említett problémák között szerepel. A céltalanság 2016 óta stabilan a problémásorrend harmadik helyén áll; ez a jövő kiszámíthatatlanságával összekapcsolódva ugyanannak a jelenségnek két oldalát mutatja. A 2024-es adatok a lakhatást is az elsők közé emelték: ez rögtön a negyedik helyre került a listán.

A problématérkép trendelemzése ráirányítja a figyelmet arra, hogy a magyarországi fiatalok percepcióit alapvetően a strukturális bizonytalanság, az egzisztenciális sérülékenység és a perspektíva hiányból fakadó nehézségek alakítják. A problémák sorrendjének változását az elmúlt másfél évtized gazdasági, társadalmi és kulturális átalakulásaival összefüggésben vizsgálva a következő megállapításokat tehetjük. A munkaerőpiaci helyzet kedvező átalakulására a negatív folyamatok esetében tapasztalhatóhoz hasonló gyorsasággal reagált az ifjúság. Míg a 2008-as gazdasági válság időszakában a fiatalok számára a munkához jutás jelentette a legnagyobb kihívást, addig az elmúlt években a foglalkoztatottság javulása és a munkaerőhiány következtében ez a probléma háttérbe szorult. A munkaerőpiaci esélyek javulása ugyanakkor nem jelentette az egzisztenciális bizonytalanság megszűnését, csupán annak átalakulását: a hangsúly a munka hiányáról a megélhetés minőségére és stabilitására helyeződött át. Ezt jelzi az anyagi nehézségek tartósan kiemelkedő szerepe, és ezt erősíti a lakhatási problémák 2024-es előretörése is. A lakhatás megjelenése a legfontosabb problémák között összefügg a ingatlanárak és az albérleti költségek növekedésével, az önálló életkezdés kitolódásával, valamint azzal, hogy a fiatalok egyre nehezebben tudják elérni a társadalmi felnőtt státuszát, annak ellenére, hogy az elmúlt másfél évtizedben a magyar kormányzat számos intézkedéssel segítette a fiatalok családalapítási és lakhatási terveit.

A bizonytalanság és a céltalanság tartós jelenléte mélyebb társadalmi és kulturális folyamatokra utal. A gyorsan változó gazdasági és technológiai környezet, a válságok sűrűsödése, valamint a kiszámítható életutak gyengülése alapvetően befolyásolja, hogy a fiatalok képesek-e hosszú távra tervezni. A bizonytalanság és a céltalanság érzete részben az objektív körülményekre adott reakció, részben pedig olyan közös nemzedéki tapasztalat lehet, amely az identitásba épülve meghatározhatja a jelenlegi ifjúsági nemzedéket.

A baráti társaságok és közösségek hiányának előtérbe kerülése részben a koronavírus-járvány társadalmi hatásaira vezethető vissza. A pandémia időszaka különösen érzékenyen érintette a fiatalokat, mivel életkorukból fakadóan a kortárskapcsolatok és közösségi élmények kiemelt jelentőségűek számukra. A személyes kapcsolatok korlátozása ugyanakkor rámutatott arra is, hogy a digitális kapcsolattartás nem képes teljes mértékben helyettesíteni az offline közösségi élményeket,

ezért a személyesség felértékelődött.¹⁹ A személyes kapcsolódások hiányának tartóssága arra utal, hogy a közösségek a járványt követően sem tudtak teljesen regenerálódni. Összességében a 2024-es problématérkép azt mutatja, hogy a fiatalok problémái továbbra sem köthetők kizárólag klasszikus gazdasági indikátorokhoz: az önálló életkezdés és az anyagi biztonság mellett a kiszámíthatóság és a célok megtalálása is meghatározó az ifjúság számára.

1. táblázat: Az ifjúság legégetőbb problémája, 2008–2024^{20, 21}

Sorrend	2008	2012	2016	2020	2024
1.	Munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek	Pénztelenség, szegénység, elszegényedés, létbizonytalanság	Anyagi nehézségek, létbizonytalanság, szegénység, elszegényedés	Bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő	Anyagi nehézségek, elszegényedés, szegénység
2.	Pénztelenség, szegénység, elszegényedés, létbizonytalanság	Kilátástalan, bizonytalan jövő	Bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő	Anyagi nehézségek, elszegényedés, szegénység	Bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő
3.	Kilátástalan, bizonytalan jövő	Munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek	Céltalanság, nem tudják, mit akarnak	Céltalanság, nem tudják mit akarnak	Céltalanság, nem tudják mit akarnak
4.	Drogok, kábítószeres elterjedése	Céltalanság, nem tudják, mit akarnak	Drogok, kábítószeres elterjedése	Baráti társaságok, közösségek hiánya	Lakáshoz jutás, lakásproblémák
5.	Céltalanság, nem tudják, mit akarnak	Drogok, kábítószeres elterjedése	Alkohol elterjedése	Drogok, kábítószer, alkohol elterjedése	Drogok, kábítószer, alkohol elterjedése
6.	Bűnözés	Bűnözés	Munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek	Munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek	Munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek
7.	Lakásproblémák	Fiatalok általános rossz helyzete	Bűnözés	Bűnözés	Baráti társaságok, közösségek hiánya

Forrás: saját szerkesztés

¹⁹ Székely–Veszelszki 2021.

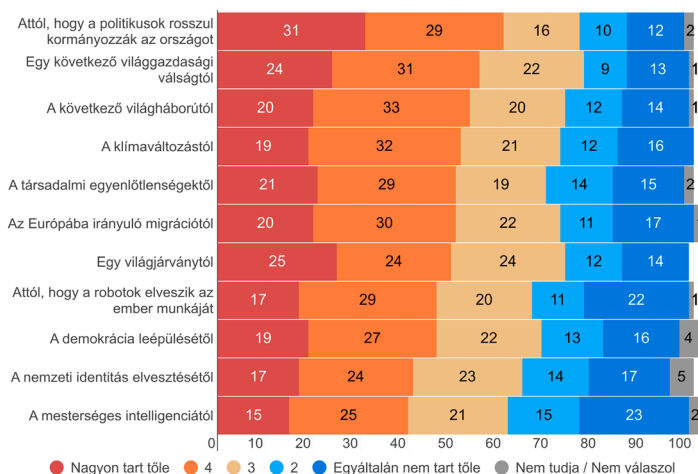
²⁰ Kérdés: „Ön szerint ma Magyarországon mi az ifjúság legégetőbb problémája?” Bázis: $n_{2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$, sorrend

²¹ A problématérkép vizsgálata az évek során többször is változott, mind a kérdés tartalmát, mind a módszerét illetően. Fontosabb változtatások érintették az egyes itemeket, a kérdésfeltevés módját (felsorolt vagy spontán válaszlehetőségek, rögzített válaszok száma) és technikáját (papíros vagy gépes adatfelvétel) egyaránt. 2024-ben a lehetséges válaszlehetőségeket a kérdezőbiztosok nem olvasták fel, csak rögzítették, legfeljebb három itemet.

A problématerkép nem nyújt közvetlen információt a fiatalok aggodalmairól, hiszen nem a megkérdezett saját, hanem az ifjúság legégetőbb problémája áll a fókuszban. A saját nemzedékre vonatkozó percepcióban természetesen hangsúlyosan jelen vannak az egyéni és a közvetlen környezetben tapasztalt problémák. A teljesebb kép érdekében azonban érdemes ezt a megközelítést kiegészíteni a félelmek vizsgálatával, amellyel a nagymintás ifjúságtudatás rendszeresen foglalkozik. A jövővel kapcsolatos félelmek sorrendjét a rossz kormányzás és a gazdasági válság vezeti. A 15–29 évesek 60 százaléka tartott attól 2024-ben, hogy a politikusok rosszul kormányozzák az országot. Egy következő világgazdasági válságot 55 százalékuk tartott aggasztónak, továbbá hasonló mértékű volt a félelem egy világháborútól vagy a klímaváltozástól. Beszédesek azok a tényezők is, amelyek a legkevésbé aggasztják a fiatalokat. A mesterséges intelligencia várható hatásai miatt megkérdezettek 40 százaléka aggódott. Ebben az esetben az aggódók és a nem aggódók aránya nagyon hasonló volt, míg a többi kérdésben általában többen fejezték ki aggodalmat, mint ahányan nem tartottak az adott veszélytől.

A 2024-es kutatásban új elemként helyet kaptak a listán a társadalmi egyenlőtlenségek, a demokrácia leépülése és a nemzeti identitás elvesztése is. Az új elemek közül a társadalmi egyenlőtlenségek aggasztották leginkább a fiatalokat (50 százalék). A demokrácia leépülése vagy a nemzeti identitás elvesztése valamivel kevesebb magyarországi fiatalot aggasztott, de ezekben az esetekben is többségben voltak azok, akik aggodalmuknak adtak hangot.

2. ábra: Félelmek 2024-ben²² (%)

Forrás: saját szerkesztés

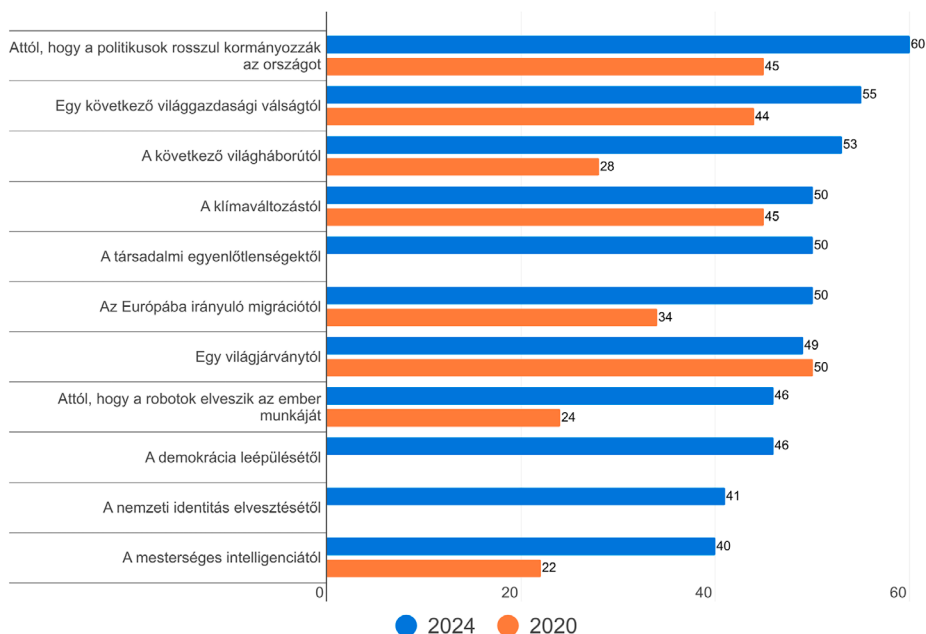
²² Kérdés: „Ön mennyire tart általánosságban a következőktől? Kérem, hogy egy 1-től 5-ig terjedő skála segítségével válaszoljon, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem tart, míg az 5-ös azt, hogy nagyon tart.” Bázis: n₂₀₂₄ = 895

Tanulságos lehet az összevetés a 2020-as kutatással, amely részben eltérő tartalommal, de ugyanúgy az egyes félelmeket véletlenszerűen felsorolva vizsgálta ezt a kérdéskört. Az összehasonlítás alapján elmondható, hogy szinte minden vizsgált potenciális veszély esetében alacsonyabb félelmet regisztráltunk 2020-ban, vagyis 2024-re összességében emelkedett az aggodalom a magyarországi fiatalok körében.²³ Egy kivételt találunk: a világjárványtól való félelem a világjárvány közepén, 2020-ban ugyanolyan magas volt, mint 2024-ben. További területeken kisebb, mások esetében nagyobb mértékben nőtt az aggodalom. A klímaváltozással kapcsolatban a két legmagasabb skálaérték összevont adatai között 5 százalékpontos különbséget találunk 2020 és 2024 között. Egy következő világgazdasági válságtól 2024-ben egynegyedével, attól pedig, hogy a politikusok rosszul kormányozzák az országot, egyharmadával többen tartottak, mint négy évvel korábban. Az Európába irányuló migrációtól közel másfélszer akkora arányban tartottak 2024-ben, mint 2020-ban. Az igazán látványos különbséget azonban a mesterséges intelligenciával, egy következő világháborúval, illetve a robotok munkaerőpiaci hatásával kapcsolatos aggodalmak területén látjuk: 2024-ben közel kétszer annyian tartottak ezekről a veszélyektől, mint 2020-ban. A háború miatti aggodalmak növekedését indokolhatja az adatfelvétel idején is sok áldozatot követelő orosz–ukrán háború, illetve a gázai háború. A digitális technológiával kapcsolatos aggodalmakra a média napirendje kínálhat magyarázatot. Korábbi vizsgálatban láthattuk, hogy a mesterséges intelligencia tematizáló ereje meghaladja más jelentős társadalmi kérdések – például a migráció, a mentális egészség vagy a klímaváltozás – nyilvánosságbeli jelenlétének megítélését.²⁴ A 2026-os országgyűlési választás eredményeinek ismeretében logikusan következtethetnénk arra, hogy a rossz kormányzás miatti aggodalom fokozódása az ellenzékre szavazó fiatalok egyik indikátora volt; amint azonban később látni fogjuk, az összefüggés nem ennyire egyértelmű. A 2024-es új elemek, így a társadalmi egyenlőtlenségek, a demokrácia leépülése és a nemzeti identitás elvesztése esetében korábbi adatokkal nem rendelkezünk, ezért csupán a nagyságrend és a sorrend tájékoztathat, amelyek alapján két megállapítást tehetünk: egyrészt ezek nem a legjelentősebb aggodalmak a fiatalok számára, másrészt az egyes félelmek egy 20 százalékos sávban helyezkednek el, ami azt erősíti, hogy a válaszok egyfajta általános aggodalmat ragadnak meg, azonban a mindennapokban aktívan átélt félelemérzetre következtetni mindebből kevésbé lehet.

23 Az eltérő mértékű emelkedés a módszertani okokat, például a más kérdéskörnyezet hatását ugyan nem zárja ki, de a hipotézist gyengíti.

24 Székely 2025.

3. ábra: Aggodalmak 2020-ban és 2024-ben²⁵ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A fiatal generációk politikai aktivitása

Robert D. Putnam²⁶ a társadalmi tőke csökkenéseként azonosítja azt a folyamatot, amely a tagságon alapuló szerveződések visszaesésében érhető tetten. Az elmúlt évtizedekben ennek Magyarországon a nagymintás ifjúságkutatás vonatkozó adatsoraiban is tanúi lehettünk: a hagyományos politikai részvételi formák háttérbe szorultak, miközben új részvételi formák jelentek meg, elsősorban a digitális térben. 2024-ben a 15–29 évesek mindössze 11 százaléka kapcsolódott az előző egy év során bármilyen közösséghez. Mivel a fiatalok körében különösen látványos a hagyományos szerveződési formák elutasítása és a digitális folyamatok erősödése, vita tárgyát képezi, hogy apolitikusabbá váltak-e, vagy éppen ellenkezőleg: új típusú aktivitásuk erősebb politikai részvételt jelent.²⁷ A legutóbbi magyarországi

²⁵ Kérdés: „Ön mennyire tart általánosságban a következőktől? Kérem, hogy egy 1-től 5-ig terjedő skála segítségével válaszoljon, ahol az 1-es azt jelenti, egyáltalán nem tart, míg az 5-ös azt, hogy nagyon tart.”

Bázis: $n_{2020} = 2000$; $n_{2024} = 895$; az 5-ös „nagyon tart” és a 4-es „tart tőle” válaszok összevonásának százalékos aránya

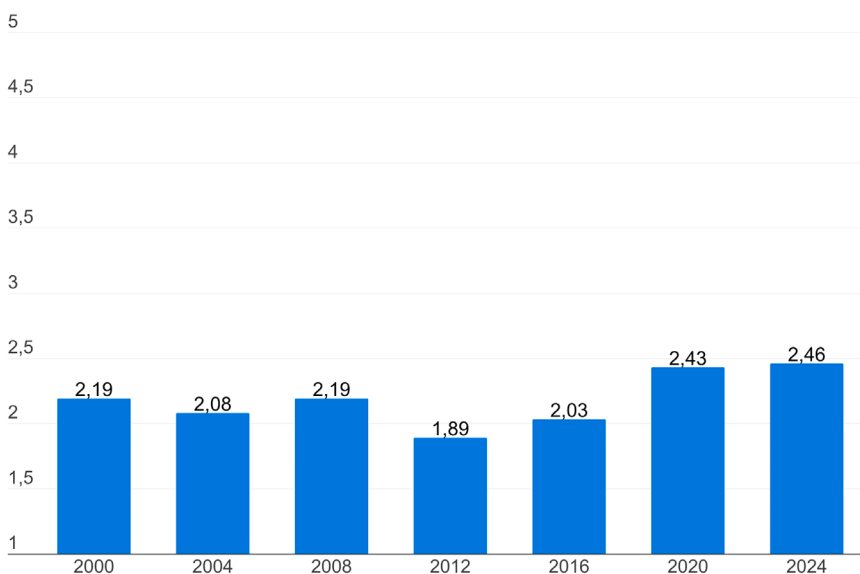
²⁶ Putnam 2000.

²⁷ Szabó–Oross 2021.

parlamenti választás kampánya és annak eredménye egyaránt az online és offline politikai mobilizáció erősödésére utal.

A politikai érdeklődés növekedését a nagymintás ifjúságkutatás adatai is rögzítették. Az ezredforduló óta eltelt időszakban a 15–29 éves magyar fiatalok politikai érdeklődése rendre elmaradt az ötfokozatú skála középtékétől. A koronavírus-járvány idején felvett 2020-as adatok azonban a politikai érdeklődés erősödését mutatták, és ezt a legutóbbi, 2024-es adatfelvétel eredményei is megerősítik. Noha az átlagos érdeklődés ebben az esetben is elmarad a skála számtani középtékétől, a trend az érdeklődés egyértelmű fokozódását mutatja. A 2024-es kutatásból az is látszik, hogy a politika fogalma továbbra is hordoz pejoratív jelentésárnyalatot, hiszen a közéleti kérdések és társadalmi problémák iránti érdeklődés skálaátlagos 3,78, ami jóval magasabb a politika iránti érdeklődés átlagánál.

4. ábra: Politikai érdeklődés²⁸ (átlagok)

Forrás: saját szerkesztés

A korábbi kutatások szerint a magyarországi fiatalok politikai szocializációjában a család tölti be a központi szerepet; ezen belül az apák és az anyák hatása a fiatalok politikai nézeteire közel azonos. A családon kívül a kortárs csoport is hatást

²⁸ Kérdés: „Mennyire érdekli Önt a politika? Kérem, egy 1-től 5-ig terjedő skála segítségével válaszoljon, ahol az 1-es azt jelenti, egyáltalán nem érdekli, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon érdekli!”

Bázis: n_{2000, 2004, 2008, 2012, 2016, 2020} = 8000; n₂₀₂₄ = 3580

gyakorolhat a fiatalok nézetrendszerére, politikailag aktív barátok azonban csak kevesek életében vannak. Ez arra utal, hogy a közéleti kérdésekben elsősorban a szülők jelentik a fiatalok viszonyítási pontját. A nagymintás ifjúságkutatás rendre arra is rámutatott, hogy a fiatalok alapvetően egyetértének szüleikkel, és képesek azonosulni szüleik életelveivel. Mindez ellentmond a fiatalokhoz gyakran társított lázadó attitűdnek. Az elmúlt időszakban a csendesség-lázadás dilemmájával sokat foglalkoztak a kutatók. Egy Janus-arcú ifjúságkép bontakozott ki, amelyet részben apolitikus, passzív attitűd, részben a politikai részvétel új formái és egyfajta, konkrét közéleti kérdésekben megjelenő racionális lázadás jellemez.²⁹ Nemzetközi léptékben is látszik a politikai részvétel hagyományos, intézményesült formáinak visszaszorulása.³⁰ Fontos megjegyezni, hogy a politikai részvétel fogalma, a választásokon való részvételen túl, számos további aktivitási formát is magában foglal. Idetartozik például a politikai rendezvényeken és demonstrációkon való részvétel, a politikai szereplőkkel kezdeményezett kommunikáció, valamint a civil és társadalmi szerveződésekben megvalósuló aktív szerepvállalás.³¹ A szakirodalomban továbbra is vita tárgya, hogy a kortárs fiatal generációk politikai értelemben apolitikusabbá váltak-e elődeikhez képest, vagy éppen ellenkezőleg, az új típusú politikai részvételi formák révén fokozott aktivizmus jellemzi őket. Mind a nemzetközi, mind a magyarországi kutatások között találhatók olyan eredmények, amelyek a politikai passzivitás, illetve az átalakuló politikai részvétel tézisének támasztják alá. Farthing³² amellett érvel, hogy meg kell haladni a két megközelítés közötti dichotómiát, mivel a fiatalok politikához való viszonyában az apolitikusság és az új típusú aktivizmus mintázatai egyidejűleg vannak jelen. Az empirikus kutatások ugyanakkor következetesen rámutatnak arra, hogy az életkor előrehaladtával nő a politikai részvételi potenciál, vagyis a fiatalabb korosztályok általában alacsonyabb szintű politikai aktivitást mutatnak az idősebbeknél.³³

A nagymintás ifjúságkutatás friss adatai szerint a közéleti érdeklődés megélénkülését nem követte az ideológiai értékvilág egyirányú elmozdulása. A 2016-os átlapothoz képest 2020-ban azt figyelhettük meg, hogy a fiatalok inkább a liberális és baloldali értékek, valamint a mérsékelt hozzáállás felé mozdultak el. A 2024-es adatok azonban e trendek ellenkezőjét mutatják: kifejezetten erősödött a konzervatív, jobboldali értékeket választók aránya a 15–29 évesek között. Emellett jelentősen nőtt a magukat radikálisként azonosítók aránya is 2020-hoz képest. Ezzel együtt a nemzeti önrendelkezés tekintetében a nemzetek feletti kormányzás hívei jóval többen voltak 2024-ben, mint 2020-ban, ami lényegében kiegyenlített helyzetet eredményezett a nemzeti és a nemzetek feletti pólus között.

²⁹ Szabó–Oross 2017.

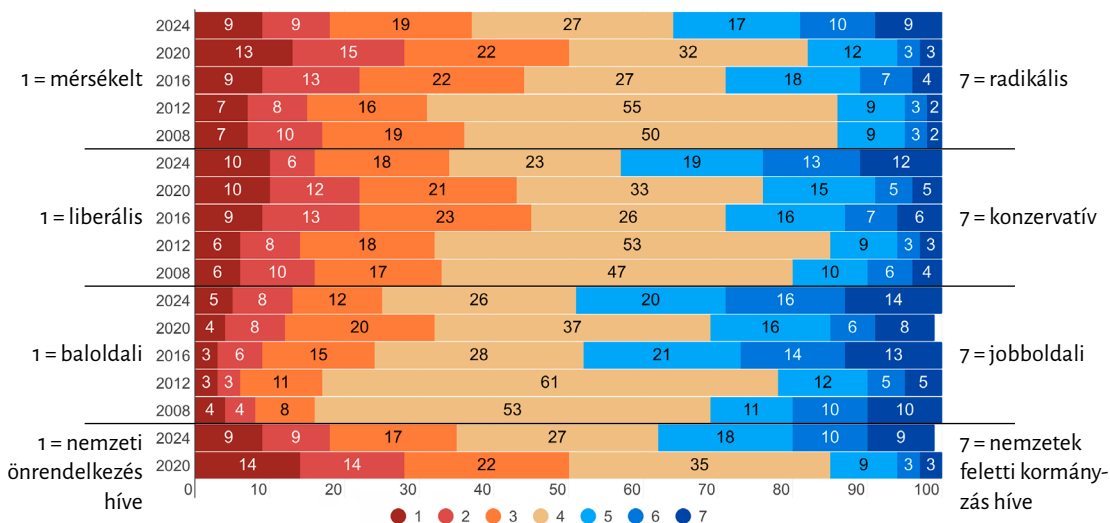
³⁰ Smets 2016.

³¹ Szabó–Kern 2011.

³² Farthing 2010.

³³ Plutzer 2002.

5. ábra: Ideológiai karakter³⁴ (%)

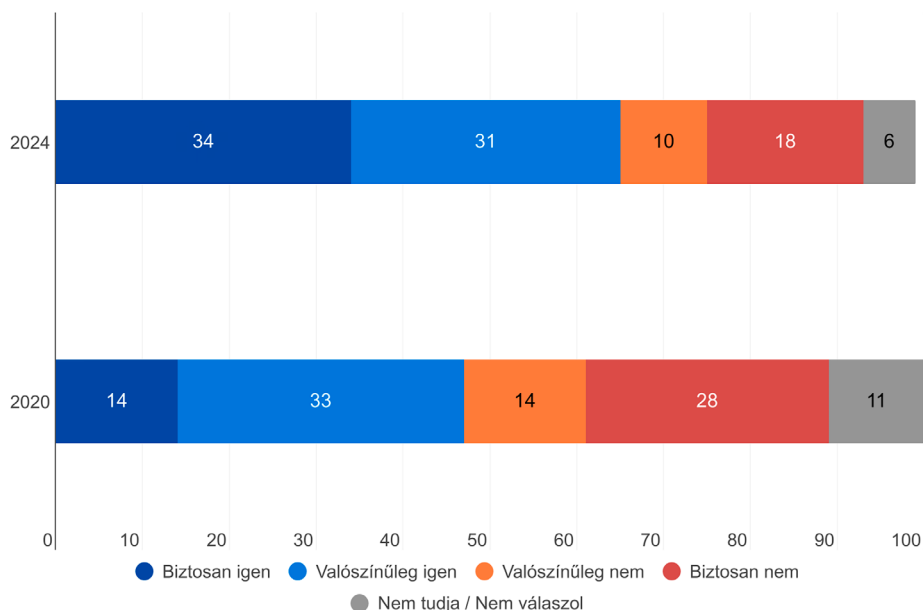
Forrás: saját szerkesztés

A 2024-es adatfelvétel eredményei szerint a várható választói aktivitás jelentősen különbözött a négy évvel korábbtól: az egy következő vasárnapi szavazáson részvételüket biztosra ígérők aránya közel két és félszeresére növekedett (14-ről 34 százalékra), a valószínű részvétellel együtt pedig megközelítette a kétharmadot. Ehhez két további szempontot érdemes hozzátenni. Egyrészt a 2024-es európai parlamenti választáson saját bevallása szerint a fiatalok 57 százaléka vett részt; ha csak az életkoruk alapján választásra jogosultakra szűkítünk, ez az arány 71 százalék. A másik szempont pedig az a tény, hogy a 2026-os választáson minden eddignél magasabb arányban vettek részt fiatalok. A Medián 2026. januári felmérésében szereplő, a 18–29 évesekre vonatkozó 90 százalék feletti biztos részvételi szándékot azonban továbbra is érdemes fenntartásokkal kezelni, hiszen a 30 év alattiak tényleges választási részvételéről nem áll rendelkezésre hivatalos korcsoportos adat.

34 Kérdés: „Kérem, jellemezze önmagát az alábbi tulajdonságpárok segítségével!”

Bázis: n_{2008, 2012, 2016, 2020} = 8000; n₂₀₂₄ = 3580

6. ábra: Szavazási hajlandóság³⁵ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A 2024 őszen mért pártpreferenciák már egyértelműen jelezték, hogy a nyár eleji európai parlamenti választáson komoly sikert elérő új ellenzéki formáció kihívói szerephez került: a pártot választók 36 százaléka a „Tisza (Tisztelet és Szabadság Párt, Magyar Péter pártja)” válaszlehetőséget jelölte meg. Ezek az adatok ugyanakkor még kormánypárti többséget mutattak (40 százalék), miközben a többi párt együttes támogatottsága 24 százalék volt. Fontos hozzátenni, hogy a megkérdezettek jelentős része (40 százalék) nem adott érdemi választ, ezért a pártpreferencia-adatokat önmagukban nem érdemes értelmezni. Mindazonáltal ezek és a fentebb bemutatott adatok arra utalhatnak, hogy az ifjúság politikai érdeklődése, aktivitása és ellenzéki attitűdje 2020-hoz képest erősödött; a nemzedéki feszültség vizsgálatára azonban ezek az eredmények önmagukban nem alkalmasak.

35 Kérdés: „Ha most vasárnap parlamenti választást tartanának (és jogosult volna szavazni), Ön elmenne-e szavazni?” Bázis: $n_{2020} = 2000$; $n_{2024} = 3580$

Füstjelek egy új politikai nemzedék érkezéséhez

A nemzedéki feszültségekről szóló viták különösen a választások közeledtével erősödnek fel. A 2026-os országgyűlési választást megelőzően is sokan feltételezhették, hogy a fiatalok kormánykritikus attitűdje döntően befolyásolja majd az eredményt. A választási adatok és az utólagos elemzések azonban arra utalnak, hogy a politikai különbségek nem írhatók le egyszerű generációs törésként.

Az Ifjúságkutató Intézet reprezentatív felmérései³⁶ szerint 2022 és 2025 között erősödött a nemzedéki ellentétek érzékelése. A 2025 végén készült, 15–39 éveseket vizsgáló online adatfelvételen a válaszadók kétharmada számolt be arról, hogy ellentétet érzékel a fiatalabb és az idősebb generációk között, ami az érzékelt megosztottság növekedését jelzi a 2022-es állapothoz képest. A részletesebb vizsgálatból kiderült, hogy a generációs konfliktusok elsősorban személytelen vagy közvetett interakciós terekben jelennek meg, például a közösségi médiában, közlekedési eszközökön vagy más nyilvános helyeken. Munkahelyi tapasztalatról a válaszadók kevesebb mint fele, családon belüli konfliktusról pedig körülbelül egyharmada számolt be. Az eredmények a közösségi média konfliktuserősítő szerepére utalnak: a generációs ellentétek ott válnak a leginkább láthatóvá, ahol idegenek vagy egymástól társadalmilag távol álló csoportok találkoznak. A közvetlen kapcsolatokban, különösen a családban, jóval mérsékeltebb a megosztottság.

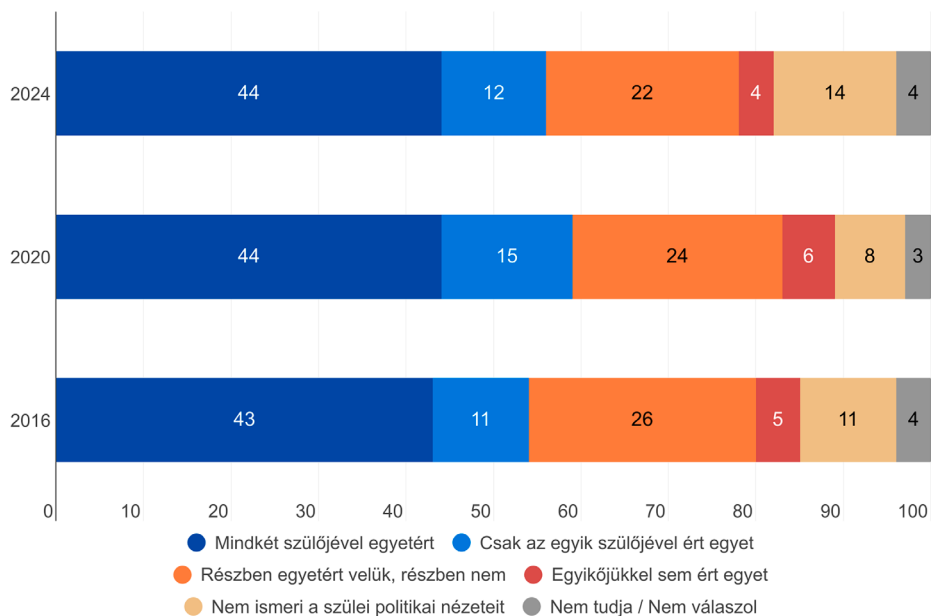
Az ellentétek politikai természetének vizsgálata ugyancsak árnyalja a generációs konfliktusról alkotott képet. A 2022-ben első alkalommal szavazók többsége ugyanúgy voksolt, mint a szülei, ami a család politikai szocializációban betöltött meghatározó szerepét mutatja.³⁷ A nagymintás ifjúságkutatás eredményei szerint a 15–29 évesek életmódjuk és politikai irányultságuk tekintetében is inkább azonosulnak szüleikkel, mintsem elutasítják nézeteiket.³⁸ A 2024-es adatok ezt megerősítik: a 15–29 éves válaszadók közel nyolctizede politikai kérdésekben többé-kevésbé egyetért szüleivel, csakúgy, mint 2020-ban vagy 2016-ban.

³⁶ Székely 2026b.

³⁷ Székely 2024.

³⁸ Székely 2021.

7. ábra: Politikai egység és megosztottság a családban³⁹ (%)

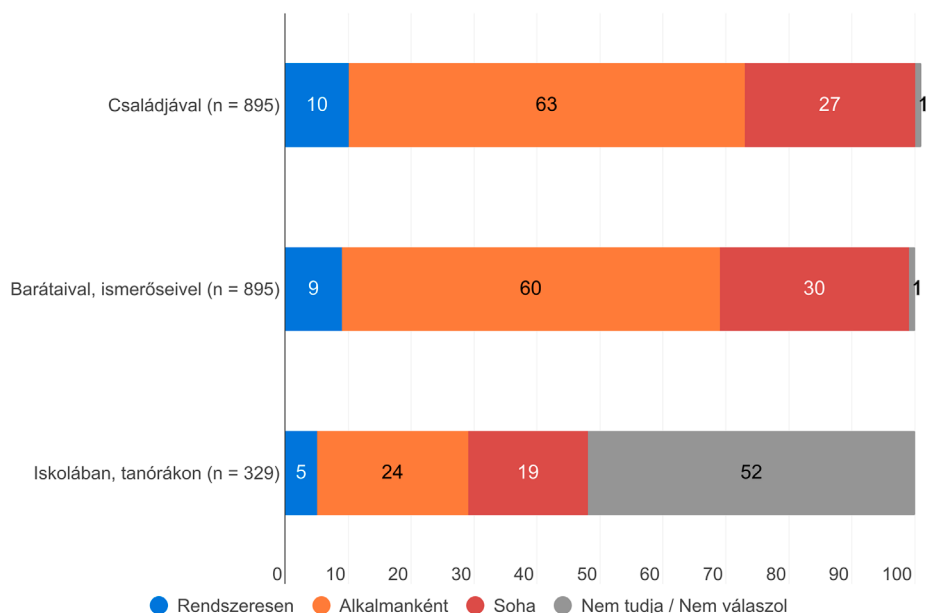

Forrás: saját szerkesztés

A politikai témák – ahogyan azt a korábbi kutatásokban is láthattuk – leginkább a családi beszélgetések során fordulnak elő, bár a baráti, ismerősi környezetben is hasonlóan gyakoriak. Az oktatási környezetben ehhez képest kevésbé jellemző, hogy politikai témák kerülnek elő. Fontos felhívni a figyelmet a nagyarányú válaszmegtagadásra: az iskolai tanórákra vonatkozó kérdésre minden második, jelenleg iskolai tanulmányokat folytató megkérdezett nem válaszolt.

³⁹ Kérdés: „Politikai kérdésekben Ön mennyire ért egyet a szüleivel?” Bázis: $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$

8. ábra: Politikai témák az interperszonális kapcsolatokban⁴⁰ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Egy 2024 őszén készült kutatás alapján nem lehet megbízhatóan előre jelezni egy másfél évvel későbbi parlamenti választás eredményét. Nagyobb társadalmi folyamatok, például egy generációs léptékű átalakulás vagy közelgő kultúraváltás jeleit azonban már érdemes lehet vizsgálni.

A fiatal választók a 2026-os országgyűlési választásokon az ellenzéki győzelem egyik legerősebben mobilizált és leginkább kormánykritikus csoportját alkották, de eredményfordító hatásuk csak akkor igazolható, ha nélkülük más lett volna a választás győztese, vagy másképp alakulnak a mandátumarányok. Ha az ellenzék a középkorú és idősebb csoportokban is többséget szerzett, a választás inkább több korosztályt átfogó időszaki mobilizációként, mint önálló generációs fordulatként értelmezhető.

A 2024-es nagymintás ifjúságkutatás tehát az előzmények – a probléma-érzékelés, az aggodalmak, az érdeklődés, az ideológia és a részvételi hajlandóság – értelmezésére használható, és megmutathatja, hogy a 2026-os ellenzéki siker előjelei érzékelhetők voltak-e már 2024-ben. A politikai érdeklődés és a választási

⁴⁰ Kérdés(ek): „Milyen gyakran szokott Ön a családjával közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról beszélgetni? És a barátaival, közvetlen ismerőseivel milyen gyakran szokott közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról beszélgetni? És az iskolában (középiskolában) a tanórákon milyen gyakran beszélgetnek/beszélgettek közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról?” Bázis: $n_{2024} = 895 / 329$

részvételi szándék logikusan összefügg: a nagyobb érdeklődés biztosabb részvételi szándékkal jár együtt. A következő vasárnapi választáson biztos részvételt ígérő fiatalok átlagos politikai érdeklődése az ötfokozatú skála középértékénél magasabb (3,16; $p < 0,01$). Mivel a politika iránti érdeklődés általában alacsony, érdemes azt is tudatosítani, hogy a biztos vagy valószínű részvételt jelzők 65 százalékos csoportján belül többen vannak a politika iránt kevésbé érdeklődők (1-es és 2-es skálaérték), mint az érdeklődők (4-es és 5-ös skálaérték): előbbiek a teljes minta 25, utóbbiak 15 százalékát alkotják.

A politikai érdeklődés nem mutat igazán erős összefüggést az ideológiai háttérrel. A leginkább és a legkevésbé érdeklődők csoportja liberálisabb, míg a többi csoport konzervatívabb attitűdöt mutat ($p = 0,018$). A többi vizsgált ideológiai tengely mentén nem különbözik érdemben a politika iránti érdeklődés. Erősebb kapcsolat mutatkozik a szülők politikai véleményével való egyetértéssel: azok a fiatalok, akik csak egyik szülőjükkel vagy egyik szülőjükkel sem értenek egyet politikai kérdésekben, magasabb érdeklődést mutatnak a politika iránt (2,87, illetve 2,99), mint azok, akik alapvetően egyetértenek szüleikkel (2,58). Ugyancsak magasabb az érdeklődés azok körében, akik beszámolójuk szerint a családban, a barátok között vagy az iskolában szoktak politikai témákról beszélgetni.

A részvételi szándék ideológiai háttérében csupán a liberális-konzervatív tengely mutat szignifikáns összefüggést: a részvételüket biztosra vagy valószínűre ígérők konzervatívabbnak tartják magukat, mint azok, akik nem vennének részt egy következő választáson. A biztos részvételt erősíti a szülőkkel való politikai egyetértés: a szüleikkel politikai kérdésekben egyetértők 44 százaléka ígéri biztosra a részvételét egy következő vasárnapi választáson, míg a szüleikkel egyet nem értők körében ez az arány 30 százalék. Az is számít, hogy a politikai kérdések megjelennek-e az otthoni beszélgetésekben. A családjukban rendszeresen politikáról beszélgetők 59 százaléka ígéri biztosra részvételét, szemben azok 24 százalékaival, akik otthon sohasem beszélgetnek politikáról. Hasonló összefüggést látunk a baráti beszélgetéseknél: a barátaikkal vagy ismerőseikkel politikai kérdésekről beszélgetők körében 56, az ilyen témákat kerülők között 23 százalék a biztos résztvevők aránya. A politikai témák iskolai jelenléte ugyancsak erősíti a részvételi szándékot: azoknak, akik az iskolában beszélnek politikai kérdésekről, 53 százaléka ígéri biztosra részvételét, míg azok körében, akiknél a politika nem kerül szóba, ez az arány 28 százalék. A 2024-es európai parlamenti választáson való részvétel szintén együtt jár a későbbi részvételi szándékkal: a 15–29 évesek 51 százaléka állította, hogy jogosult volt és részt vett a 2024-es európai parlamenti választáson, és valószínűsítette a 2026-os részvételét is; 21 százalékuk viszont sem 2024-ben nem vett részt, sem 2026-ban nem tervezett szavazni.

Következtetések

A tanulmány kiinduló kérdése az volt, hogy a magyarországi fiatalok 2024-ben mérhető problémaérzékelése és politikai aktivitása alapján beszélhetünk-e új politikai nemzedékről. Az eredmények nem adnak egyszerű igen vagy nem választ. A fiatalok helyzetértelmezésében, aggodalmaiban és részvételi hajlandóságában olyan változások figyelhetők meg, amelyek akár egy sajátos nemzedéki karakter kialakulására is utalhatnak. Ugyanakkor sem az ideológiai önbesorolás, sem a generációk közötti kapcsolatok, sem maga a 2026-os választási eredmény nem rajzolja meg egy homogén, az idősebb korcsoportoktól élesen elkülönülő politikai generáció karakterét.

A nemzedéki problématérkép legfontosabb változása az egzisztenciális tényezők előtérbe kerülése, így az anyagi nehézségek és a lakhatás problémái erőteljesebben jelennek meg. A munkaerőpiaci esélyek javulása középtávon sem szüntette meg az egzisztenciális bizonytalanságot, a munkához jutás helyett a megélhetés minősége, az önálló életkezés lehetősége és a hosszabb táv tervezhetőség került a középpontba. Ugyanakkor a közösségek hiánya és a céltalanság tartós jelenléte azt is mutatja, hogy a fiatalok problémái nem szűkíthetők gazdasági mutatókra; a kapcsolati biztonság és a perspektíva hiánya ugyancsak a nemzedéki tapasztalat tartós részét képezi.

A félelmek vizsgálata nem egyetlen kitüntetett veszély megjelenését, hanem az aggodalom általános emelkedését rögzíti. A rossz kormányzás és egy újabb gazdasági válság mellett a háború, a klímaváltozás, a társadalmi egyenlőtlenségek és a technológiai változások következményei is növekvő mértékben foglalkoztatják a fiatalokat. 2020 és 2024 között az aggodalom növekedése különösen a világháború, a mesterséges intelligencia és a robotizáció esetében volt látványos. A nemzedéki problémák karakteréből és az aggodalmak erősödéséből azonban nem feltétlenül következik határozott politikai orientáció: ugyanaz a bizonytalanság eltérő ideológiai értelmezésekhez és politikai cselekvésekhez vezethet.

A politikához való viszonyban egyszerre figyelhető meg folytonosság és változás. A politikai érdeklődés 2020 után tovább emelkedett, de 2024-ben is elmaradt az ötfokú skála középértékétől. Ennél határozottabb változás mutatkozott a választási hajlandóságban: a részvételüket biztosra ígérők aránya 2020 és 2024 között 14-ről 34 százalékra, a valószínű részvétellel kiegészítve pedig 48-ról 65 százalékra nőtt. A 2024-es adatokban már egyértelműen tetten érhető a Tisza Párt kihívói szerepe is. Ez alapján a választási fordulatot nem a politikai érdeklődés ugrásszerű növekedése, hanem inkább a részvételi hajlandóság erősödése és a politikai kínálat átrendeződése készítette elő.

A 2024-es adatok megmutatták, hogy az ideológiai karakter változása nem egyirányú. Noha az adatok a jobboldali, konzervatív és radikális önbesorolások erősödését mutatják, a nemzeti önrendelkezés dimenziójában nőtt a nemzetek

feletti kormányzást támogatók aránya. Ezek a látszólag eltérő elmozdulások arra figyelmeztetnek, hogy a fiatalok politikai nézetei nem rendezhetők egyetlen hagyományos bal-jobb vagy nemzeti-globális tengely mentén. A fiatalok politikai karakterét ezért inkább az alternatívákra nyitott, ügyérzékeny és mobilizálható magatartás, mintsem egységes ideológiai profil jellemzi.

Az Ifjúságkutató Intézet kutatásai⁴¹ szerint a nemzedéki feszültség érzékelése 2022 és 2025 között növekedett, de ez a feszültség nem elsősorban politikai természetű és nem a családon belül jelenik meg a legerősebben. A konfliktusok leggyakoribb helyszíne a közösségi média és más személytelen nyilvános tér, miközben a nagymintás ifjúságkutatás eredményei rendre azt mutatják, hogy a fiatalok nagy többsége politikai kérdésekben többé-kevésbé egyetért szüleivel. A nemzedéki ellentétek társadalmi láthatósága tehát erősödhet anélkül, hogy a származási intergenerációs kapcsolatokban törés következne be. Ez egyben azt is jelenti, hogy az online nyilvánosságban tapasztalható konfliktusokból nem lehet közvetlenül a családokon belüli politikai megosztottságra következtetni.

A 2026-os országgyűlési választáson a fiatalok szerepe kétségtelenül jelentős volt: körükben különösen erős ellenzéki fölény alakult ki. Annak megállapításához azonban, hogy a fiatalok részvételének változása mennyiben járult hozzá a politikai fordulathoz, korcsoportos részvételi adatokra is szükség lenne, és ilyen hivatalos adat jelenleg nem áll rendelkezésre. A választás eredménye mindenesetre nem elsősorban a fiatalokon múlt, hiszen az ellenzéki túlsúly nem korlátozódott a klasszikusan fiatalnak tekintett korosztályokra. Pontosabb tehát több nemzedéket átfogó időszaki mobilizációról, mint önálló ifjúsági lázadásról beszélni. Az „új politikai nemzedék” létrejöttére utaló elemek – az egzisztenciális problémák súlyának növekedése, a fokozódó aggodalom, a növekvő részvételi hajlandóság és az új politikai kihívóra való nyitottság – már láthatók. Azt azonban csak további adatfelvételek mutathatják meg, hogy ezek tartós kohorszjellemzővé válnak-e, vagy a 2020-as évek válságainak és a 2026-os választási helyzetnek az időszaki hatását tükrözik.

⁴¹ Székely 2026.

- Bennett, W. L. – Segerberg, A. 2012: The Logic of Connective Action. *Information, Communication & Society*, 15. évfolyam, 5, 739–768. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.670661>
- Boulianne, S. 2015: Social Media Use and Participation: A Meta-analysis of Current Research. *Information, Communication & Society*, 18. évfolyam, 5, 524–538. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1008542>
- Braungart, R. G. – Braungart, M. M. 1986: Life-Course and Generational Politics. *Annual Review of Sociology*, 12, 205–231. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.12.080186.001225>
- Csákó, M. 2004: Ifjúság és politika. *Educatio*, 13. évfolyam, 4, 535–550.
- Ekman, J. – Amnå, E. 2012: Political Participation and Civic Engagement: Towards a New Typology. *Human Affairs*, 22. évfolyam, 3, 283–300. <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>
- Farthing, R. 2010: The Politics of Youthful Antipolitics: Representing the ‘Issue’ of Youth Participation in Politics. *Journal of Youth Studies*, 13. évfolyam, 2, 181–195. <https://doi.org/10.1080/13676260903233696>
- Furlong, A. – Cartmel, F. 2007: *Young People and Social Change: New Perspectives*. 2. kiadás. Maidenhead, Open University Press.
- Grasso, M. T. 2014: Age, Period and Cohort Analysis in a Comparative Context: Political Generations and Political Participation Repertoires. *Electoral Studies*, 33, 63–76. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2013.06.003>
- Jennings, M. K. – Niemi, R. G. 1981: *Generations and Politics: A Panel Study of Young Adults and Their Parents*. Princeton, Princeton University Press.
- Kiss-Kozma, G. – Székely, L. 2023: *Ifjúság+ Öt kérdésben a magyarországi 15–39 évesekről*. Matthias Corvinus Collegium – Ifjúságkutató Intézet.
- Leccardi, C. 2005: Facing Uncertainty: Temporality and Biographies in the New Century. *Young*, 13. évfolyam, 2, 123–146. <https://doi.org/10.1177/1103308805051317>
- Loader, B. D. – Vromen, A. – Xenos, M. A. 2014: The Networked Young Citizen: Social Media, Political Participation and Civic Engagement. *Information, Communication & Society*, 17. évfolyam, 2, 143–150. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2013.871571>
- Mannheim, K. 1928: Das Problem der Generationen. *Kölner Vierteljahreshefte für Soziologie*, 2, 157–184.
- Medián 2026: Valóban mozdíthatatlanok a Fidesz és a Tisza szavazói? *median.hu*, 2026. 01. 29. <https://median.hu/2026/01/29/valoban-mozdithatatlanok-a-fidesz-es-a-tisza-szavazoi/> (letöltve: 2026. 09. 30.)
- Oross, D. 2016: A magyar fiatalok politikai részvételének változása. *Metszetek*, 5. évfolyam, 4.
- Plutzer, E. 2002: Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood. *American Political Science Review*, 96. évfolyam, 1, 41–56. <https://doi.org/10.1017/S0003055402004227>
- Putnam, R. D. 2000: *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, Simon & Schuster.

- Republikon Intézet 2026: Fiatalok kontra Fidesz? A pártpreferenciák életkori sajátosságai. 2026. június, *Republikon Intézet*. https://republikon.hu/media/181952/Ri_2606-Fiatalok-vs-fidesz.pdf (letöltve: 2026. 09. 30.)
- Sloam, J. 2014: New Voice, Less Equal: The Civic and Political Engagement of Young People in the United States and Europe. *Comparative Political Studies*, 47. évfolyam, 5, 663–688. <https://doi.org/10.1177/0010414012453441>
- Smets, K. 2016: Revisiting the Political Life-Cycle Model: Later Maturation and Turnout Decline among Young Adults. *European Political Science Review*, 8. évfolyam, 2, 225–249. <https://doi.org/10.1017/S1755773914000460>
- Szabó, A. – Kern, T. 2011: A magyar fiatalok politikai aktivitása. In Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 37–81.
- Szabó, A. – Oross, D. (szerk.) 2017: *Csendesek vagy lázadók? – A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Belvedere Meridionale – MTA TK PTI. https://politikatudomany.tk.hu/uploads/files/Csendesek_vagy_lazadok.pdf (letöltve: 2026. 09. 30.)
- Szabó, A. – Oross, D. 2021: „Változó világ – állandó értékek” A politikai érdeklődés és a politikai értékrend változása a Magyar Ifjúság 2020 kutatás adatainak tükrében. In Székely, L. (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Enigma2001, 211–236.
- Székely, L. 2021: A járvány nemzedéke – Magyar ifjúság a koronavírus-járvány idején. In Székely, L. (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Enigma2001, 9–31.
- Székely, L. 2022: A magyarországi fiatalok első legégetőbb problémája: bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő. In Pillók, P. – Székely, L. (szerk.) *Kívánj tized! A magyarországi fiatalok nemzedéki önreflexiója és jövőképe*. Budapest, Nemzeti Ifjúsági Tanács Szövetség.
- Székely, L. 2024: Az első voks – Az első szavazók választói magatartása. In Papházi, V. – Oross, D. – Szabó, A. (szerk.) *Csendes? Mozgalmi? Miként jellemezhető a magyar ifjúság a 21. században*. Budapest, Nemzeti Ifjúsági Tanács Szövetség, 151–168. <https://yzfolyoirat.hu/index.php/yz/libraryFiles/downloadPublic/7> (letöltve: 2026. 09. 30.)
- Székely, L. 2025: Jövőszenáriók. In Kiss-Kozma, G. (szerk.) *Fénytörésben. Ifjúságképek az empirikus adatok tükrében*. Ifjúságkutató Intézet – Mathias Corvinus Collegium, 50–57. <https://ifjusagkutatoiintezet.hu/kiadvany/fenytoresben-ifjusagkepek-az-empirikus-adatok-tukreben> (letöltve: 2026. 09. 30.)
- Székely, L. 2026: Generational Conflict and Consensus. In Kiss-Kozma, G. (szerk.) *Like-democracy and Everyday Decision Making Among Hungarian Youth*. Youth Research Institute, Mathias Corvinus Collegium, 7–13. <https://ifjusagkutatoiintezet.hu/uploads/default/0001/03/e2fb7048c00cc2dfa03511729f1b6e3334965f92.pdf>
- Székely, L. – Veszelszki, Á. 2021: A tartalomfogyasztás fizikai és virtuális terei. In Székely, L. (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Enigma2001.

- Theocharis, Y. – Van Deth, J. W. 2018: *Political Participation in a Changing World: Conceptual and Empirical Challenges in the Study of Citizen Engagement*. New York, Routledge.
- Weiss, J. 2020: What Is Youth Political Participation? Literature Review on Youth Political Participation and Political Attitudes. *Frontiers in Political Science*, 2, 1–13. <https://doi.org/10.3389/fpos.2020.00001>
- Xenos, M. – Vromen, A. – Loader, B. D. 2014: The Great Equalizer? Patterns of Social Media Use and Youth Political Engagement in Three Advanced Democracies. *Information, Communication & Society*, 17. évfolyam, 2, 151–167. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2013.871318>

SZÉKELY ANDRÁS¹ – KELCZ LILLA² – DOMBRÁDI KRISZTIÁN³

Mentális egészség és társas jóllét a Magyar Fiatalok 2024 kutatás alapján

Absztrakt

A tanulmány a Magyar Fiatalok 2024 kutatás 15–34 évesekre vonatkozó adatain vizsgálja a fiatalok mentális egészségét és annak társadalmi, társas és családi összefüggéseit. A lelkiállapotot a WHO-5 jólléti mutatóval, a rövidített Beck Depresszió Kérdőívvel (BDI), valamint a boldogság, a biztonságérzet, a magányosság és a közösségi elfogadottság szubjektív mutatóival elemeztük. Vizsgáltuk továbbá a társas támasz forrásait, a szülői életmintával való azonosulást és az észlelt szülői elfogadást, valamint a 25–34 éves diplomások körében az első generációs értelmiségi státusz szerepét. Eredményeink alapján a mentális egészség társadalmi mintázatai nem írhatók le egyszerű demográfiai különbségekkel. A depresszív tünetek szorosán összefüggtek a magányossággal és a kedvezőtlenebb szubjektív közérzettel, a szülőkhöz való kedvezőbb viszony pedig több mutató szerint is jobb lelkiállapottal járt együtt. Az első generációs értelmiségi státusz önmagában nem jelentett általános mentális egészségi hátrányt, ugyanakkor a szülők életéhez való viszonyuk eltért a nem első generációs értelmiségiek körében megfigyelhető mintázattól.

Kulcsszavak: mentális egészség, fiatalok, depresszív tünetek, társas támogatás, magányosság, szülők életéhez való viszony, első generációs értelmiségiek

¹ Kutató, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS).

² Hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Szociológiai Intézet.

³ Kutató, Magyar Tudományos Akadémia (MTA-SZTE) Elbeszélt Történelem és Történelemtanítási Munkacsoport.

Bevezetés

A fiatalok mentális egészsége

A mentális egészség több mint pusztán a mentális zavarok hiánya. A WHO meghatározása szerint a mentális jóllét olyan állapot, amely lehetővé teszi, hogy az egyén megküzdjön az élet nehézségeivel, a stresszel, kibontakoztassa képességeit, tanuljon és dolgozzon, valamint hozzájáruljon közösségéhez.⁴ A magyar Hungarostudy-kutatások életminőség-szemlélete is abból indul ki, hogy a szubjektív jóllét, a testi-lelki állapot és a társadalmi környezet egymással összefüggő dimenziók.⁵

A fiatalok életében sok átmenetet tartalmazó életfeladat vagy élethelyzet, változás van jelen: a középiskolából a felsőoktatásba való belépés, a munkaerőpiacra lépés, az önálló egzisztencia kialakítása, a párkapcsolati és családi szerepek átrendeződése, illetve sokaknál a gyermekvállalás. Ezek az átmenetek nagyfokú alkalmazkodást igényelnek. A társadalmi beilleszkedés és a felnőtté válás nehézségei jelentős stresszterhelést jelenthetnek, miközben a fiatalok általános testi egészsége összességében kedvező lehet.⁶ A fiatalok közérzete nem vezethető le egyszerűen a betegségek jelenlétéből vagy hiányából. A hazai kutatások a depresszió szempontjából is azt mutatják, hogy az életkor önmagában kevés magyarázatot ad; a társadalmi helyzet, az aktivitás, a családi és párkapcsolati háttér, valamint a társas támogatás egyaránt fontosak. A Hungarostudy 2021 felnőtt népességre vonatkozó elemzése azt mutatta, hogy a depresszív tünetek több társadalmi-demográfiai tényezővel összefüggnek, valamint a házastárssal élők körében alacsonyabb a klinikai mértékű depresszió előfordulása.⁷ A magyar fiatalokra fókuszáló elemzés ugyanebben az időszakban a korábbi felméréshez képest a súlyosabb depresszív tünetek kedvezőtlen változásáról számolt be, és azt is kimutatta, hogy a nagyobb társas támogatottság alacsonyabb depressziós pontszámokkal járt együtt.⁸

Susánszky és munkatársai más életkori csoporton, a 10–18 éveseken mutatták meg a társas környezet jelentőségét: a pedagógusokkal és családokkal készült fókuszcsoportokban a család és az iskola egyaránt központi szerepet kapott a mentális problémák kialakulásának, felismerésének és megelőzésének értelmezésében.⁹ Korábbi nagymintás ifjúságkutatási eredmények szintén a gyermekkori családi háttér hosszabb távú jelentőségére utalnak. A szerzők kiemelik, hogy a 14 éves kor előtt átélt negatív életesemények gyakran hosszabb távon fejtik ki hatásukat.

4 WHO 2022.

5 Kopp–Kovács 2006; Kopp et al. 2006.

6 Susánszky et al. 2006b.

7 Tóth et al. 2022a.

8 Tóth et al. 2022b.

9 Susánszky et al. 2022b.

A szülők elvesztése, a válás, a szülői alkoholproblémák, az anyagi nehézségek és különösen a bántalmazás többféle későbbi kockázati magatartással, köztük az öngyilkossági kísérlet nagyobb esélyével is összefüggött.¹⁰

Társas kapcsolatok, magányosság és családi támasz

A mentális jóllét egyik alapvető társadalmi erőforrása a kapcsolatok minősége és az elérhető társas támogatás. A társas kapcsolatok egészségvédő jelentősége a mentális egészség mellett a testi egészség területén is kimutatható. Holt-Lunstad és munkatársai¹¹ 148 vizsgálat és több mint 300 ezer résztvevő adatainak meta-analízisében azt találták, hogy az erősebb társas kapcsolatokkal rendelkezők túlélési esélye összességében kedvezőbb volt. A Hungarostudy 2021 kutatás adatai azt mutatták, hogy a társas támogatottság a szubjektív jóllét és több egészségi mutató szempontjából is fontosabb magyarázó tényezőnek bizonyult, mint önmagában a kapcsolathálózat kiterjedtsége.¹² Vagyis elsősorban az számít, kapcsolataink mennyire adnak érzelmi, gyakorlati és biztonsági támaszt.

A magányosság nem azonos az egyedülléttel vagy a kevés társas kapcsolattal. Hawkey és Cacioppo¹³ elméleti és empirikus áttekintése szerint a magány a társas elszigeteltség szubjektív megélése, amely fokozhatja a társas fenyegetésekre irányuló éberséget, sérülékenységerzést, ronthatja az alvás minőségét, és pszichológiai, viselkedési, valamint fiziológiai folyamatokon keresztül is összekapcsolódhat rosszabb egészségi kimenetekkel. Ez különösen fontossá teszi, hogy a fiatalok esetében a társas kapcsolatok megléte mellett a magányosság önálló mutatóként is megjelenjen.

A család a fiatalok számára is kitüntetett társas közeg. Kopp és Skrabski¹⁴ a támogató családot a pozitív életminőség egyik alapvető forrásaként írják le, a családi társas támogatásnak pedig védő szerepet tulajdonítanak a testi és lelki egészség szempontjából. A fiatalokra vonatkozó Hungarostudy-elemzés ugyanezt konkrétan is kimutatta: a kutatási eredményekben a családi támogatottság, a bizalmi légkör és annak lehetősége, hogy a fiatal a problémáit megoszthassa, szorosan összefüggött a közérzettel. A családi támasz hiánya különösen kedvezőtlen közérzettel járt együtt, míg a támogató, nyitott családi környezet olyan erőforrásként jelenik meg, amely segítheti a külső stresszhatásokkal való megküzdést.¹⁵

Ez a megközelítés a jelen vizsgálatban alkalmazott kérdések szempontjából is lényeges. Az, hogy a fiatalnak van-e olyan személy az életében, akivel megoszthatja örömeit és problémáit, közvetlenül a társas támasz elérhetőségére utal. A biz-

¹⁰ Székely et al. 2013.

¹¹ Holt-Lunstad et al. 2010.

¹² Susánszky et al. 2022a.

¹³ Hawkey–Cacioppo 2010.

¹⁴ Kopp–Skrabski 2006.

¹⁵ Susánszky et al. 2006b.

tonságérzet, a közösségi elfogadottság és a magányosság pedig különböző oldalról jelzik azt, hogy az egyén mennyire érzi magát a társas világában beágyazottnak és elfogadottnak. Ezek együtt tágabb képet adnak, mint bármelyik mutató önmagában.

Első generációs értelmiségiek: társadalmi mobilitás, szülők életéhez való viszony és mentális egészség

Ferenczi¹⁶ rámutat arra, hogy az első generációs értelmiségiek társadalmi helyzetében a család „kulturális örökségének”, életvitelének, társadalmi kapcsolatainak és bizalmi viszonyainak ugyanúgy van jelentősége, mint a jövedelmi különbségeknek. Az első generációs értelmiségivé válás ezért a társadalmi mobilitás olyan formája, amelyben a fiatal a családi háttérből hozott erőforrásokkal és korlátokkal együtt lép be egy új társadalmi-kulturális közegbe. A szülők végzettsége és a velük való kapcsolat, a társadalmi státusz és mobilitás így a pszichés jóllét értelmezésében is releváns tényezővé válhat.

A szülők a pályaaorientáció során értékeket, normákat és jövőképet közvetítenek gyermekük számára. A pályaválasztás és az iskolai továbbhaladás ezért identitásformáló folyamatként is értelmezhető, amelyben a szülői minta fontos referenciapont.¹⁷ Az első generációsok esetében ez a folyamat sajátos jelentőséget kap: felsőfokú végzettséget szereznek úgy, hogy szüleik nem rendelkeznek diplomával, vagyis iskolai pályájuk egyben intergenerációs státuszváltás is.

Durst, Nyíró és Bereményi¹⁸ a társadalmi mobilitás „árára” irányítják a figyelmet. Az osztályváltás a társadalmi előrelépés mellett együtt járhat az otthonosság elvesztésének élményével, megfelelési kényszerrel, identitásfeszültségekkel, valamint a származási és az új társadalmi közeg közötti folyamatos navigációval is. Ezek a tapasztalatok nem jelentik azt, hogy a mobilitás szükségszerűen mentális egészségi veszteséget okoz, de arra figyelmeztetnek, hogy a sikeres iskolai és társadalmi előrelépés mellett a kapcsolati és identitásbeli költségeket is érdemes vizsgálni.

A nemzetközi szakirodalom ugyanezt az árnyalt képet erősíti. Rockwell és Kimel¹⁹ hatvankét empirikus tanulmány szisztematikus áttekintésében azt találták, hogy amikor a mentális egészséget általánosan mérték, az első generációs és a nem első generációs hallgatók között a vizsgálatok túlnyomó többsége nem mutatott szignifikáns különbséget. Kedvezőtlenebb szorongásos, depresszív és stresszmutatók elsősorban akkor jelentek meg, amikor az egyetemi vagy társas környezet elvárásai konfliktusba kerültek a családból hozott interdependens normákkal. A szerzők ezt kulturális illeszkedési problémaként értelmezik. Fontos ugyanakkor,

¹⁶ Ferenczi 2003.

¹⁷ Suhajda et al. 2022.

¹⁸ Durst–Nyíró–Bereményi 2022.

¹⁹ Rockwell–Kimel 2025.

hogy ez az irodalom elsősorban felsőoktatási hallgatókról szól; a 25–34 éves, már diplomát szerzett fiatal felnőttek vizsgálata ezért részben új kérdést jelent.

Az első generációs értelmiségi fiataloknak egymástól is nagyon különböző megéléseik lehetnek. Jelentős lehet, hogyan viszonyulnak saját szüleikhez, mennyire érzik követhetőnek a szülői életutat, és mennyire érzik úgy, hogy saját életmódjukat a szüleik elfogadják. Flores és Mason²⁰ kvalitatív vizsgálata az első generációs hallgatók és szüleik közötti mindennapi gondoskodási gesztusokat vizsgálta. Eredményeik szerint a támogatás akkor járult hozzá a mentális jóllét fenntartásához, amikor a szülő által kínált gondoskodás és annak gyermeki értelmezése összhangban volt; az össze nem illő támogatási és kapcsolati minták ezzel szemben destabilizálhatták a jóllétet. Ez közvetlenül kapcsolódik ahhoz a kérdéshez, hogy a társadalmi mobilitás során a szülői kapcsolat megléte vagy hiánya mellett annak minősége és kölcsönös értelmezése is lényeges lehet.

A szakirodalom alapján ezért nem az a legegyszerűbb feltevés, hogy az első generációs értelmiségiek mentális egészsége általában rosszabb. Sokkal inkább az vizsgálendő, hogy az első generációs státusz milyen kapcsolati és identitásbeli mintázatokkal társul. A jelen kutatás célja, hogy átfogó képet adjon a fiatalok mentális egészségéről és annak társas, családi összefüggéseiről. Külön figyelmet fordítunk arra, hogy a szülőkhöz való viszony és az első generációs értelmiségi helyzet milyen sajátos mintázatokkal kapcsolódik a lelki jólléthez.

Módszertan

A tanulmány a Magyar Fiatalok 2024 kutatás 15–34 évesekre vonatkozó adatainak másodelemzésére épül. A mentális egészséget több, egymást kiegészítő mutatóval vizsgáltuk: a boldogság, a biztonságérzet, a magányosság és a közösségi elfogadottság szubjektív mutatóival, a WHO-5 jólléti mutatóval, továbbá a rövidített Beck Depresszió Kérdőívvel (BDI). Elemeztük továbbá a társas támasz forrásait, a szülői életmintával való azonosulást és az észlelt szülői elfogadást, valamint a 25–34 éves felsőfokú végzettségűek körében az első generációs értelmiségi státusz és a mentális állapot összefüggéseit. Az egyes kérdésblokkok eltérő elemszámú részmintákon szerepeltek, ezért az elemzések esetszáma mutatónként különbözhet.

A depresszív tünetek vizsgálatára a BDI-9 tételeiből képzett összpontszámot használtuk. Mivel a teljes BDI 21 tételből áll, az elemzéshez használt BDI-értéket úgy képeztük, hogy a 9 tétel összpontszámát 9-cel osztottuk, majd 21-gyel megszoroztuk. Az így kapott összpontszám 0–63 pont közötti lehet; a magasabb érték több depresszív tünetet jelez. A 10 pont alatti érték a normál tartományba, a 10–19 pont alatti érték az enyhe, a 19–25 pont közötti érték a közepes, a 25 pont feletti

²⁰ Flores–Mason 2024.

érték pedig a súlyos tüneti sávba tartozik. A további elemzésekben a két felső sávot összevontuk, így három csoporttal dolgozunk: normál (<10), enyhe ($10\text{--}<19$) és klinikai tüneti szint ($19+$). Fontos, hogy a 19 pontos határ tüneti küszöböt jelöl, nem klinikai diagnózist.

A szülői életmintával való azonosulás időbeli összehasonlításához a Magyar Ifjúság Kutatás 2020-as adatfelvételének azonos kérdését használtuk; a 2020-as arányokat az eredeti adatállományból, a megfelelő mintasúly alkalmazásával számítottuk újra. A témához kapcsolódó további mutatóknál nem állt rendelkezésre olyan korábbi, közvetlenül összevethető mérés, amelyre ugyanilyen idősoros elemzést biztonsággal építhettünk volna.

Az adatok bemutatásához leíró statisztikákat, átlag- és arányszámításokat, kereszttábla-elemzéseket és khi-négyzet-próbákat alkalmaztunk. A folytonos kimenetek társadalmi-demográfiai különbségeit a Complex Samples általános lineáris modellekkel (GLM) vizsgáltuk, szükség esetén Bonferroni-korrekcióval végzett páronkénti összehasonlításokkal. A szülők életéhez való viszony és a lelki egészség általános kapcsolatának robusztusságát a teljes 15–34 éves mintán, a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség egyidejű figyelembevételével futtatott Complex Samples GLM-ekkel ellenőriztük; a BDI 19+ klinikai tüneti küszöb elérését ugyanezekkel a kontrollváltozókkal Complex Samples bináris logisztikus regresszióval elemeztük. A társas támasz és az első generációs státusz egyes összefüggéseinek elemzésére bináris, illetve multinomiális logisztikus regressziót, a folytonos mentális egészségi mutatók kapcsolatának vizsgálatára pedig Pearson-féle korrelációt alkalmaztunk. Időbeli összehasonlítást csak olyan tételeknél végeztünk, amelyek esetében a feltett kérdések a különböző hullámokban pontosan azonosak voltak. Az elemzések keresztmetszeti jellegük miatt összefüggéseket mutatnak, oksági következtetések levonására nem alkalmasak. A leíró átlagokat és arányokat a mintasúllyal számítottuk; az n -ek mindenütt a súlyozatlan valid eset-számokat jelölik, hacsak külön nem jelezzük.

Eredmények

Boldogság, biztonságérzet, magányosság és közösségi elfogadottság

A 2024-es adatfelvételben négy, 1–10 fokú skálán mért mutató segítségével vizsgáltuk a fiatalok szubjektív mentális és társas közérzetét: azt, hogy mennyire érzik magukat boldognak, biztonságban, mennyire érzik magukat magányosnak, illetve mennyire érzik úgy, hogy van olyan közösség, ahol elfogadják őket. A boldogság, a biztonságérzet és a közösségi elfogadottság esetében a magasabb érték kedvezőbb állapotot, a magányosság esetében viszont nagyobb magányérzetet jelez. A korrigálatlan csoportátlagokat külön foglaljuk össze (1. táblázat).

1. táblázat: A szubjektív mentális és társas közérzet mutatói társadalmi-demográfiai csoportok szerint²¹

Csoport	Boldogság	Biztonság- érzet	Magányosság	Elfogadó közösség
Teljes minta	8,02	8,10	4,17	8,10
Nem				
Férfi	8,05	8,18	4,19	8,14
Nő	7,99	8,01	4,16	8,07
Korcsoport				
15–19 éves	8,14	8,30	4,38	8,34
20–24 éves	7,98	8,05	3,96	8,03
25–29 éves	8,01	8,08	4,41	8,02
30–34 éves	7,97	8,00	3,97	8,06
Településtípus				
Budapest	7,51	7,65	4,47	7,56
Megyei jogú város, megyeszékhely	8,34	8,37	3,76	8,48
Város	8,02	8,16	4,33	8,14
Község	8,13	8,14	4,10	8,15
Iskolai végzettség				
Alapfok	8,06	8,20	4,17	8,24
Középfok	7,92	7,99	4,22	7,99
Felsőfok	8,13	8,11	4,09	8,03

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A boldogság esetében a budapestiek korrigált átlaga alacsonyabb volt, mint a megyei jogú városokban és megyeszékhelyeken, a városokban, valamint a községekben élők esetében. A három nem budapesti településtípus között nem volt kimutatható különbség.

A biztonságérzetnél ugyanez a mintázat rajzolódott ki: a budapestiek korrigált átlaga alacsonyabb volt mindhárom másik településtípusénál, míg a többi három csoport nem különbözött egymástól.

A magányosság kicsit eltérő, kevésbé egységes mintázatot mutatott. A budapestiek magasabb magányosságról számoltak be, mint a megyei jogú városokban és megyeszékhelyeken élők; más településtípus-pár között nem volt kimutatható különbség. Életkor szerint sem mutatkozott különbség.

²¹ Az értékek a súly_teljes mintasúllyal számított, korrigálatlan csoportátlagok az 1–10 fokú skálán; az n-ek súlyozatlan valid esetszámok. A teljes elemszám a hiányzó válaszok miatt mutatónként kismértékben eltér: boldogság n = 1247; biztonságérzet n = 1248; magányosság n = 1247; elfogadó közösség n = 1244.

A közösségi elfogadottság esetében ismét a boldogságnál és a biztonságérzet-nél látott fővárosi mintázat jelent meg: a budapestiek alacsonyabb korrigált közösségi elfogadottságról számoltak be, mint akik megyei jogú városokban és megyeszékhelyeken, a városokban, illetve a községekben élnek. A három nem budapesti településtípus nem különbözött egymástól.

2. táblázat: Szignifikáns páronkénti különbségek²²

Függő változó	Szignifikáns páronkénti különbség	Korrigált p
Boldogság	Budapest < megyei jogú város/megyeszékhely	<0,01**
Boldogság	Budapest < város	0,036*
Boldogság	Budapest < község	<0,01**
Biztonságérzet	Budapest < megyei jogú város/megyeszékhely	<0,01**
Biztonságérzet	Budapest < város	0,042*
Biztonságérzet	Budapest < község	0,030*
Magányosság	Budapest > megyei jogú város/megyeszékhely	0,030*
Elfogadó közösség	Budapest < megyei jogú város/megyeszékhely	<0,01**
Elfogadó közösség	Budapest < város	0,024*
Elfogadó közösség	Budapest < község	0,012*

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

Összességében mind a négy vizsgált szubjektív közérzeti mutatónál megjelent a településtípus önálló összefüggése, de nem teljesen azonos formában. A boldogság, a biztonságérzet és a közösségi elfogadottság következetesen kedvezőtlenebb volt Budapesten mindhárom másik településtípushoz képest; a magányosságban ennél szűkebb különbség mutatkozott Budapest és a megyei jogú városok/ megyeszékhelyek között. A nem, az életkor és az iskolai végzettség egyik mutatónál sem mutatott önálló különbséget.

A településtípushoz kapcsolódó eredmények azért figyelemre méltók, mert több, tartalmilag eltérő mutató is megjelentek, miközben a mintázat nem vezethető vissza egyszerűen egyetlen városiasodási skálára. A három pozitív közérzeti mutatóban világos budapesti hátrány látszik, a magányosságban viszont csak egy

22 A társadalmi-demográfiai tényezők önálló összefüggéseit a teljes mintás súlyt elemzési súlyként kezelő Complex Samples általános lineáris modellekkel vizsgáltuk. A modellekben a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség egyidejűleg szerepelt. A több kategóriából álló tényezők páronkénti összehasonlításainál Bonferroni-korrekciót alkalmaztunk. A táblázat csak a Bonferroni-korrekció után is szignifikáns páronkénti különbségeket mutatja. A településtípus főhatása a boldogság, a biztonságérzet és a közösségi elfogadottság esetében $p < 0,001$, a magányosságnál $p = 0,030$ volt; a nem, a korcsoport és az iskolai végzettség egyik ki-menetnél sem mutatott szignifikáns önálló összefüggést, * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$.

páronkénti különbség maradt fenn. A keresztmetszeti elemzésből nem állapítható meg, hogy maga a lakóhely okozza-e az eltéréseket; azok mögött további, itt nem vizsgált társadalmi és élethelyzeti tényezők is állhatnak.

Kivel osztják meg a fiatalok örömeiket és problémáikat?

A társas támasz egyik közvetlen mutatója, hogy kihez fordulunk, amikor örömeinket szeretnénk megosztani, illetve problémáinkat megbeszélni. A kérdésre több válasz is megjelölhető volt, ezért az egyes kapcsolati személyekhez tartozó arányok nem kizáró kategóriák, és összegük nem 100 százalék. Az öt legfontosabb informális kapcsolati forrás – barát vagy barátnő, párkapcsolati partner, szülő, nagyszülő és testvér – említési arányait a fő társadalmi-demográfiai csoportok szerint mutatjuk be (3. táblázat). A kutatásban más kapcsolatokra is rákérdeztünk, de csak azokat mutatjuk be, amelyeknél az arány elérte a 10 százalékot. Ez alól egyedül a nagyszülők képeztek kivételt, mivel ők fontos családi kapcsolatot jelentenek.

3. táblázat: Az öröömök és problémák megosztásának fő társas forrásai társadalmi-demográfiai csoportok szerint²³ (%)

Csoport	Barát / barátnő	Párkapcsolati partner	Szülő	Nagyszülő	Testvér
Teljes minta	52	47	49	5	18
Nem					
Férfi	53	45	48	4	18
Nő	52	50	50	5	18
Korcsoport					
15–19 éves	65	13	60	6	21
20–24 éves	54	41	59	6	18
25–29 éves	49	61	44	3	17
30–34 éves	44	66	36	4	15
Településtípus					
Budapest	71	44	29	2	10
Megyei jogú város / megyeszékhely	54	52	52	9	15
Város	44	45	52	4	18
Község	48	48	56	5	24
Iskolai végzettség					
Alapfok	55	40	51	4	18

²³ Többszörös választásos kérdés; egy válaszadó több kapcsolati személyt is megjelölhetett. A százalékok összege ezért nem 100. A százalékok a súly_teljes mintasúlyal számított becslések; teljes súlyozatlan valid minta: n = 1251.

Csoport	Barát/ barátnő	Párkapcsolati partner	Szülő	Nagyszülő	Testvér
Középfok	53	46	48	5	17
Felsőfok	45	64	45	5	19

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A teljes mintában a leggyakrabban említett kapcsolati személyek a barátok/barátnők (52 százalék), a szülők (49 százalék) és a párkapcsolati partnerek (47 százalék) voltak. Testvért 18 százalék, nagyszülőt 5 százalék említett. Az egyes kapcsolat-típusok említési arányát ugyanakkor az adott kapcsolat tényleges elérhetősége is befolyásolja – például az, hogy van-e párkapcsolati partner vagy elérhető nagyszülő –, ezért egy kapcsolattípus nem említése önmagában nem értelmezhető a bizalom hiányaként.

Az öt kapcsolati személy említését külön-külön dichotóm (0 = nem említi, 1 = említi) kimenetként bináris logisztikus regresszióval elemeztük. Valamennyi modellben egyszerre szerepelt a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség. Referenciakategória a nő, a 30–34 éves korcsoport, Budapest és a felsőfokú végzettség volt. Az esélyhányadosok (OR) így azt mutatják, hogy az adott csoportban hányszorosa az említés esélye a referenciacsoportéhoz képest, a többi modellváltozó egyidejű figyelembevétele mellett (4. táblázat).

4. táblázat: A társas támasz forrásainak említésével összefüggő korrigált esélyhányadosok²⁴

Kimenet	Összehasonlítás	OR	95% CI	p
Barát / barátnő	15–19 vs. 30–34 éves	2,269	1,578–3,262	<0,001**
Barát / barátnő	20–24 vs. 30–34 éves	1,486	1,064–2,076	0,020*
Barát / barátnő	25–29 vs. 30–34 éves	1,224	0,873–1,718	0,241
Barát / barátnő	MJV/megyeszékhely vs. Budapest	0,448	0,305–0,658	<0,001**
Barát / barátnő	Város vs. Budapest	0,298	0,201–0,440	<0,001**
Barát / barátnő	Község vs. Budapest	0,343	0,236–0,500	<0,001**
Párkapcsolati partner	15–19 vs. 30–34 éves	0,077	0,049–0,122	<0,001**
Párkapcsolati partner	20–24 vs. 30–34 éves	0,368	0,261–0,520	<0,001**
Párkapcsolati partner	25–29 vs. 30–34 éves	0,783	0,553–1,107	0,166

²⁴ Az életkori összehasonlításoknál mindhárom kategóriakontrasztot feltüntettük, ha a korcsoport összesített Wald-próbája szignifikáns volt; a többi háttértényezőnél csak a szignifikáns kategóriakontrasztok szerepelnek. OR < 1 a referenciacsoportéhoz képest kisebb, OR > 1 nagyobb említési esélyt jelez. Referenciák: nő; 30–34 éves; Budapest; felsőfokú végzettség. A nagyszülő említése ritka esemény (a teljes mintában 5 százalék), ezért az erre vonatkozó becslés bizonytalansága nagyobb, amit a széles konfidenciaintervallum is jelez, * p ≤ 0,05; ** p ≤ 0,001.

Kimenet	Összehasonlítás	OR	95% CI	p
Szülő	15–19 vs. 30–34 éves	2,911	2,018–4,201	<0,001**
Szülő	20–24 vs. 30–34 éves	2,588	1,829–3,662	<0,001**
Szülő	25–29 vs. 30–34 éves	1,376	0,975–1,941	0,069
Szülő	MJV/megyeszékhely vs. Budapest	2,679	1,834–3,914	<0,001**
Szülő	Város vs. Budapest	2,783	1,882–4,116	<0,001**
Szülő	Község vs. Budapest	3,243	2,226–4,724	<0,001**
Nagyszülő	MJV/megyeszékhely vs. Budapest	4,409	1,642–11,839	0,003*
Testvér	Város vs. Budapest	2,084	1,198–3,624	0,009*
Testvér	Község vs. Budapest	3,203	1,915–5,358	<0,001**

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A barát/barátnő említése elsősorban életkor és településtípus szerint különbözött. A 30–34 évesekhez képest a 15–19 és a 20–24 évesek nagyobb eséllyel említettek barátot vagy barátnőt, míg Budapesthez képest a más településtípusokon élők kisebb eséllyel tették ezt. A nem és az iskolai végzettség nem mutatott önálló összefüggést.

A párkapcsolati partner említését egyértelműen az életkor rendezte. A 15–19 és a 20–24 évesek lényegesen kisebb eséllyel említettek partnert, mint a 30–34 évesek; a 25–29 évesek már nem különböztek a legidősebb csoporttól. A nagy életkori eltérés hátterében feltehetően az áll, hogy a fiatalabbaknál ritkább a tartós párkapcsolat. A nem, a településtípus és az iskolai végzettség nem mutatott önálló kapcsolatot.

A szülő említése ezzel ellentétes életkori mintázatot mutatott: a 15–19 és 20–24 évesek nagyobb eséllyel jelölték meg a szülőt, mint a 30–34 évesek, míg a 25–29 évesek nem különböztek szignifikánsan a legidősebb csoporttól. Budapesthez képest a többi településtípuson is gyakoribb volt a szülő említése. A nem és az iskolai végzettség nem mutatott önálló összefüggést.

A nagyszülő említése ritka volt, ezért ezt az eredményt fokozott óvatossággal kell értelmezni. Budapesthez képest a megyei jogú városokban és megyeszékhelyeken élők nagyobb eséllyel említettek nagyszülőt; a többi vizsgált háttértényezőnél nem rajzolódott ki önálló különbség.

A testvér említése elsősorban településtípus szerint különbözött: Budapesthez képest a városokban és a községekben nagyobb volt az említés esélye. A korcsoport, a nem és az iskolai végzettség nem mutatott önálló összefüggést.

Összességében a többváltozós elemzések két szerkezeti mintázatot emelnek ki. Egyrészt az életkor – és az ezzel szorosan összefonódó életszakasz – erősen átrendezi a legfontosabb bizalmi kapcsolatokat: a barátok és a szülők szerepe

csökken, miközben a párkapcsolati partner szerepe nagymértékben megnő. Másrészt a településtípus önállóan is összefügg a támogató kapcsolatok szerkezetével. Budapesten a baráti kapcsolatok relatíve hangsúlyosabbak, míg más településtípusokban – különösen a szülő és részben a testvér esetében – a családi kapcsolatok megjelölésének esélye magasabb. A nem és az iskolai végzettség egyik vizsgált kapcsolati forrásnál sem mutatott önálló összefüggést.

WHO-5 jólléti mutató

A WHO-5 kérdőív magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos reprezentatív vizsgálatában jó belső megbízhatóságot és megfelelő érvényességet mutatott; a WHO-5 pontszám negatív kapcsolatban állt a depresszióval, a szorongással és a reménytelenséggel, pozitív kapcsolatban pedig a szubjektív egészségi állapottal és az élet értelmességének megélésével.²⁵ A nemzetközi szakirodalmat összegző Topp és munkatársai²⁶ 213 tanulmány áttekintése alapján szintén arra jutottak, hogy a WHO-5 széles körben alkalmazható, jó validitású mutató.

A WHO-5 jólléti mutató öt pozitív pszichés állapotra kérdez rá az elmúlt két hétre vonatkozóan. A kérdőív négy válaszkategóriát használ az „egyáltalán nem volt jellemző” és a „teljesen jellemző volt” végpontok között. Az egyes tételek alábbi leíró átlagai az adatállomány eredeti 1–4-es kódolását tükrözik. A WHO-5 összpontszám képzéséhez a tételeket 0–3 pont közé kódoltuk, ezért az összpontszám 0–15 között változhat; a magasabb érték kedvezőbb szubjektív jóllétet jelez (5. táblázat).

5. táblázat: A WHO-5 tételeinek leíró statisztikái

WHO-5 tétel	Átlag (1–4)	SD	n (súlyozatlan)
Vidám és jókedvű volt.	3,29	0,641	4997
Nyugodt és ellazult volt.	3,25	0,694	4996
Aktív és élénk volt.	3,26	0,717	4998
Ébredéskor friss és kipihent volt.	3,07	0,858	4997
A napjai tele voltak az Ön számára érdekes dolgokkal.	3,22	0,741	4996

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

Az öt tétel közül a legmagasabb átlag a vidámság és jókedv tételénél jelent meg, míg a legalacsonyabb az ébredéskori frissesség és kipihentség esetében volt. Ez utóbbi tétel szórása is a legnagyobb, vagyis ebben a tapasztalatban nagyobb egyéni

²⁵ Susánszky et al. 2006a.

²⁶ Topp et al. 2015.

különbségek jelentkeztek. Az egyes tételeknél további társadalmi-demográfiai elemzést nem végzünk; a további vizsgálatok a WHO-5 összpontszámra épülnek (6. táblázat).

6. táblázat: WHO-5 jólléti összpontszám társadalmi-demográfiai csoportok szerint

Dimenzió	Csoport	WHO-5 átlag (0–15)	n (súlyozatlan)
Teljes minta	Összesen	11,09	4992
Nem	Férfi	11,09	2463
	Nő	11,10	2529
Korcsoport	15–19 éves	11,33	1100
	20–24 éves	11,05	1162
	25–29 éves	11,05	1219
	30–34 éves	10,98	1511
Településtípus	Budapest	11,42	957
	Megyei jogú város / megyeszékhely	10,73	1358
	Város	11,16	1157
	Község	11,06	1520
Iskolai végzettség	Alapfok	11,00	2022
	Középfok	11,02	2465
	Felsőfok	11,45	505

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A teljes mintában a WHO-5 összpontszám átlaga 11,09 volt. A nyers csoport-átlagok alapján nem szerint gyakorlatilag nincs különbség. Életkor szerint a 15–19 évesek átlaga a legmagasabb (11,33), ezt a 20–24 és 25–29 évesek azonos, 11,05-ös átlaga követi, míg a 30–34 éveseknél 10,98 az átlag. Településtípus szerint Budapest mutatja a legmagasabb (11,42), a megyei jogú városok és megyeszékhelyek pedig a legalacsonyabb (10,73) értéket. Iskolai végzettség szerint a felsőfokú végzettségűek jólléti átlaga a legmagasabb (11,45), az alap- és középfokú csoportok értékei egymáshoz közel állnak (11,00, illetve 11,02).

Megvizsgáltuk, hogy ezek a különbségek a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség háttérváltozók egyidejű figyelembevétele mellett is fennmaradnak-e (7. táblázat).

7. táblázat: A WHO-5 jólléti összpontszám szignifikáns korrigált különbségei²⁷

Háttérváltozó	Szignifikáns páronkénti különbség	Korrigált átlagkülönbség	Korrigált p
Iskolai végzettség	Felsőfok > alafok	0,671	<0,01**
Iskolai végzettség	Felsőfok > középfok	0,555	<0,01**
Településtípus	Budapest > MJV / megyeszékhely	0,682	<0,01**
Településtípus	Város > MJV / megyeszékhely	0,469	<0,01**
Településtípus	Község > MJV / megyeszékhely	0,396	0,006**
Korcsoport	15–19 éves > 20–24 éves	0,374	0,036*
Korcsoport	15–19 éves > 25–29 éves	0,489	<0,01**
Korcsoport	15–19 éves > 30–34 éves	0,584	<0,01**

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A felsőfokú végzettségűek korrigált WHO-5 pontszáma mind az alafokúaknál, mind a középfokúaknál magasabb volt; az alap- és középfokú csoport között nem volt kimutatható különbség.

Településtípus szerint a megyei jogú városokban és megyeszékhelyeken élők korrigált jólléti pontszáma alacsonyabb volt a budapestiekénél, a városokban élőkénél és a községekben élőkénél. Budapest, a városok és a községek nem különböztek egymástól, vagyis elsősorban a megyei jogú városok és megyeszékhelyek alacsonyabb átlaga volt jellemző.

Életkor szerint a 15–19 évesek korrigált jólléti pontszáma magasabb volt a 20–24, a 25–29 és a 30–34 évesekénél. A három idősebb korcsoport között nem volt kimutatható különbség.

A nemhez nem kapcsolódott önálló különbség. Összességében tehát a WHO-5 jólléti összpontszám az életkorral, a településtípussal és az iskolai végzettséggel állt kapcsolatban, miközben a teljes modell magyarázóereje alacsony maradt.

Depresszív tünetek (BDI)

A depresszív tünetterhelés mérésére a hazai kutatásokban gyakran alkalmazzák a Beck Depresszió Kérdőív (Beck Depression Inventory, BDI) kilenc kérdéssel rövidített változatát. A magyar változat pszichometriai jellemzőit Rózsa, Szádóczky és Füredi²⁸ vizsgálták, megalapozva a kérdőív hazai epidemiológiai és népesség-

²⁷ Annak vizsgálatára, hogy ezek a különbségek a többi háttérváltozó egyidejű figyelembevételével is fennmaradnak-e, a teljes mintás súlyt elemzési súlyként kezelő Complex Samples általános lineáris modellt alkalmaztunk. A modellben a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség egyszerre szerepelt; a páronkénti összehasonlításoknál Bonferroni-korrektúrákat alkalmaztunk. A páronkénti p-értékek Bonferroni-korrigáltak. A főhatások közül az életkor, a településtípus és az iskolai végzettség $p < 0,001$, a nem $p = 0,687$ volt; a modell magyarázott varianciája alacsony ($R^2 = 0,013$), * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$.

²⁸ Rózsa–Szádóczky–Füredi 2001.

vizsgálatokban való használatát. A BDI a depresszív tünetek terhelését méri, ezért a pozitív jóllétet mérő WHO-5-tel együtt a mentális állapot két eltérő, egymást kiegészítő oldaláról ad információt.

A teljes, érvényes BDI-adattal rendelkező mintában az átlagos pontszám 7,82 volt, a klinikai tüneti küszöböt elérők súlyozott aránya pedig 17,6 százalék.²⁹ A 8. táblázatban az átlagok és százalékok súlyozott értékek, az n-ek a súlyozatlan esetszámokat jelzik.

8. táblázat: BDI-pontszám és a klinikai tüneti küszöb aránya társadalmi-demográfiai csoportok szerint

Dimenzió	Csoport	BDI-átlag	n (súlyozatlan)	19+ (%)
Teljes minta	Összesen	7,82	4981	17,6
Nem	Férfi	7,51	2458	16,8
	Nő	8,15	2523	18,6
Korcsoport	15–19 éves	7,48	1094	18,1
	20–24 éves	7,20	1160	15,9
	25–29 éves	8,36	1217	18,3
	30–34 éves	8,12	1510	18,1
Településtípus	Budapest	10,54	957	26,8
	Megyei jogú város / megye-székhely	6,92	1353	13,6
	Város	7,54	1157	16,7
	Község	7,01	1514	15,6
Iskolai végzettség	Alapfok	6,48	2015	14,1
	Középfok	9,07	2461	21,3
	Felsőfok	8,17	505	17,7

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

Megvizsgáltuk, hogy a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség együttes hatását figyelembe véve mely csoportok különböznek egymástól (9. táblázat).

²⁹ A BDI-pontszám számításának módja fentebb, a *Módszertan* részben található.

9. táblázat: A BDI-összpontszám szignifikáns korrigált különbségei³⁰

Háttérváltozó	Szignifikáns páronkénti különbség	Korrigált átlagkülönbség	Korrigált p
Iskolai végzettség	Középfok > alapfok	2,367	<0,001
Településtípus	Budapest > MJV / megyeszékhely	3,372	<0,001
Településtípus	Budapest > város	2,654	0,0012
Településtípus	Budapest > község	3,067	<0,001

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

Az iskolai végzettség szerint a középfokúak korrigált BDI-átlaga 2,37 ponttal magasabb volt az alapfokúakénál. A felsőfokúak sem az alapfokúaktól, sem a középfokúaktól nem különböztek.

Településtípus szerint Budapest korrigált BDI-átlaga magasabb volt a megyei jogú városok/megyeszékhelyek, a városok és a községek értékénél; a korrigált átlagkülönbség rendre 3,37, 2,65 és 3,07 pont volt. A három nem budapesti településtípus nem különbözött egymástól. Ez a települési különbség az életkor, a nem és az iskolai végzettség egyidejű figyelembevételére után is fennmaradt.

A korcsoport és a nem esetében nem volt kimutatható önálló különbség.

A depresszív tüneti sávok és a szubjektív mentális/társas közérzet kapcsolata

A BDI és a korábban bemutatott szubjektív mentális és társas közérzeti mutatók kapcsolatát a három összevont tüneti sáv szerint is megvizsgáltuk.

A nyers átlagok a depresszív tünetek súlyosbodásával alapvetően rendezett romlást mutatnak. A boldogság átlaga 8,44-ről 7,65-re, majd 6,48-ra, a biztonság-érzeté 8,54-ről 7,37-re, majd 6,56-ra, az elfogadó közösség érzéséé pedig 8,56-ról 7,48-ra, majd 6,52-re csökken a normál, enyhe és klinikai csoportban. A magányosság ezzel ellentétes irányban nő (3,64; 3,78; 6,22); a normál és az enyhe csoport nyers átlaga itt közel áll egymáshoz (10. táblázat).

30 Az összpontszám társadalmi-demográfiai összefüggéseit főhatásokat tartalmazó, a mintasúlyt elemzési súlyként kezelő Complex Samples általános lineáris modellel (GLM) vizsgáltuk. A modellben a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség egyszerre szerepelt. A több kategóriából álló változók páronkénti összehasonlításainak p-értékeit faktoronként Bonferroni-korrekciónal korrigáltuk. A táblázat csak a Bonferroni-korrekción után is szignifikáns páronkénti különbségeket mutatja.

10. táblázat: A szubjektív mentális és társas közérzet mutatói három BDI-tüneti sáv szerint³¹

BDI-sáv	n (a négy mutató sorrendjében)	Boldogság	Biztonság-érzet	Magányosság	Elfogadó közösség
Normál (BDI < 10)	944 / 945 / 944 / 942	8,44	8,54	3,64	8,56
Enyhe (10 ≤ BDI < 19)	50 / 50 / 50 / 50	7,65	7,37	3,78	7,48
Klinikai (BDI ≥ 19)	247 / 247 / 247 / 246	6,48	6,56	6,22	6,52
Teljes részminta	1241 / 1242 / 1241 / 1238	8,02	8,10	4,17	8,11

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A három BDI-sáv páronkénti különbségeit is megvizsgáltuk. A BDI-sáv mind a négy közérzeti mutatóval összefüggött a társadalmi-demográfiai háttérváltozók egyidejű figyelembevétele mellett is (11. táblázat).

A páronkénti összehasonlítások az alapvetően rendezett mintázatot erősítik meg. A boldogság és az elfogadó közösség érzése mindhárom BDI-csoport között különbözött, az enyhe csoport mindkét mutatóban a normál és a klinikai csoport között helyezkedett el. A biztonságérzetben a normál csoport mind az enyhe, mind a klinikai csoportnál magasabb értéket mutatott, az enyhe és klinikai csoport viszont nem különbözött egymástól. A magányosságban a klinikai csoport mind a normál, mind az enyhe csoportnál magasabb értéket mutatott, míg a normál és enyhe csoport között nem volt kimutatható különbség.

11. táblázat: A három BDI-tüneti sáv korrigált páronkénti különbségei a szubjektív közérzeti mutatókban³²

Kimenet	Szignifikáns különbség	Korrigált átlagkülönbség	Korrigált p
Boldogság	Normál > enyhe	0,816	0,002*
Boldogság	Normál > klinikai	1,924	<0,001**
Boldogság	Enyhe > klinikai	1,108	<0,001**
Biztonságérzet	Normál > enyhe	1,195	<0,001**

31 A táblázatban a teljes mintás súllyal számított nyers átlagokat és a súlyozatlan esetszámokat közöljük. A boldogság, a biztonságérzet, a magányosság és a közösségi elfogadottság 1–10 fokú skálán szerepel. A boldogság, a biztonságérzet és a közösségi elfogadottság esetében a magasabb érték kedvezőbb, a magányosságnál kedvezőtlenebb állapotot jelez. Az átlagok súlyozott becslések, az n-ek súlyozatlan esetszámok.

32 A BDI-sáv, a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség egyidejű figyelembevételével Complex Samples általános lineáris modelleket futtattunk a boldogság, a biztonságérzet, a magányosság és a közösségi elfogadottság kimenetekre. A táblázat csak a Bonferroni-korrektció után is szignifikáns páronkénti különbségeket tartalmazza, * p ≤ 0,05; ** p ≤ 0,001.

Kimenet	Szignifikáns különbség	Korrigált átlagkülönbség	Korrigált p
Biztonságérzet	Normál > klinikai	1,945	<0,001**
Magányosság	Klinikai > normál	2,571	<0,001**
Magányosság	Klinikai > enyhe	2,428	<0,001**
Elfogadó közösség	Normál > enyhe	1,112	<0,001**
Elfogadó közösség	Normál > klinikai	1,986	<0,001**
Elfogadó közösség	Enyhe > klinikai	0,874	0,007*

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

Pearson-korrelációval vizsgálva a depresszív tünetek és a közérzeti mutatók kapcsolatát minden mutatóval közepes erősségű összefüggést találtunk: a magasabb BDI-pontszám alacsonyabb boldogsággal, alacsonyabb biztonságérzettel, alacsonyabb közösségi elfogadottsággal és magasabb magányossággal járt együtt. A folytonos BDI-pontszám és a három tüneti sáv elemzése így egymással összhangban jelzi a depresszív tünetek és a kedvezőtlenebb szubjektív közérzet kapcsolatát (12. táblázat).

12. táblázat: A folytonos BDI-pontszám korrelációja a szubjektív mentális és társas közérzeti mutatókkal³³

Mutató	Pearson r a BDI-vel	p	n
Boldogság	-0,355	<0,001**	1241
Biztonságérzet	-0,346	<0,001**	1242
Magányosság	0,372	<0,001**	1241
Elfogadó közösség	-0,364	<0,001**	1238

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

Összességében a BDI-eredmények szerint a depresszív tünetpontszám település-típus és iskolai végzettség szerint mutatott önálló korrigált különbségeket, míg a nem és az életkor szerint nem volt kimutatható önálló eltérés. A magasabb depresszív tünetpontszám következetesen kedvezőtlenebb szubjektív mentális és társas közérzettel járt együtt. A kategorizált elemzésben az enyhe csoport többnyire a normál és a klinikai csoport között helyezkedett el; a biztonságérzetben az enyhe és klinikai, a magányosságban pedig a normál és enyhe csoport nem különbözött egymástól.

³³ A Pearson-korrelációkat a teljes mintás súly alkalmazásával számítottuk; az n-ek súlyozatlan esetszámok, ** p ≤ 0,001.

Szülői elfogadás, azonosulás és lelki egészség

A következőkben a szülőkhöz való viszony két, egymáshoz közel álló, de tartalmilag eltérő dimenzióját vizsgáljuk. Az egyik azt fejezi ki, hogy mennyire felel meg a válaszadó eszményeinek a szülei élete; ezt a továbbiakban a szülői életmintával való azonosulásként értelmezzük. A másik kérdés arra vonatkozik, hogy a válaszadó megítélése szerint mennyire felel meg a szüleinek az az életmód, ahogyan ő él; ezt észlelt szülői elfogadásnak nevezzük. A két kérdés tehát két irányból közelít ugyanahhoz a családi viszonyrendszerhez.

A 15–29 évesek körében 2020 és 2024 között nőtt azok aránya, akik szüleik életét teljesen vagy részben saját eszményeiknek megfelelőnek tartják. A teljes azonosulás súlyozott aránya 51,6-ról 55,2 százalékra, a részleges azonosulásé pedig 24,9-ről 32,2 százalékra emelkedett, miközben az egyértelmű elutasítás aránya 23,5-ről 12,6 százalékra csökkent. A 2024-es 25–34 évesek körében hasonló megoszlást látunk: 53,3 százalék teljesen, 33,4 százalék részben azonosult a szülői életmintával, 13,3 százalék pedig nem. 2020-ban még nem volt arra vonatkozó kérdés, hogy a szülők hogyan viszonyulnak a válaszadó saját életmódjához, így ott nem tudjuk bemutatni a változást (13. táblázat).

13. táblázat: A szülői életmintával való azonosulás alakulása³⁴

Megfelel-e szülei élete az eszményeinek?	2020 15–29 éves	2024 15–29 éves	2024 15–34 éves	2024 25–34 éves
Igen (%)	51,6	55,2	54,3	53,3
Részben igen, részben nem (%)	24,9	32,2	32,7	33,4
Nem (%)	23,5	12,6	13,0	13,3
N (súlyozatlan)	7710	3432	4927	2704

Forrás: Magyar Ifjúság 2020 és 2024 kutatás, saját szerkesztés

Általános kapcsolat a lelki egészséggel

Az általános kapcsolatot a teljes 15–34 éves mintán vizsgáltuk. A lelki egészséget hat kimenettel közelítettük meg: a WHO-5 jólléti mutatóval, a depresszív tüneteket jelző BDI-pontszámmal, továbbá a boldogság, a biztonságérzet, a magányosság és a közösségi elfogadottság 1–10-es önértékelésével. A négy utóbbi kérdés csak az almintában szerepelt, ezért ezeknél az elemzések elemszáma kisebb. A fejezetben nem közöljük valamennyi modell minden technikai részletét. A cél az, hogy azokat az összefüggéseket emeljük ki, amelyek tartalmilag jól értelmezhetők és következetesen kirajzolódnak az adatokból.

³⁴ A százalékok minden oszlopban súlyozott becslések; az n-ek súlyozatlan, érvényes esetszámok. A „nem tudja” és „nem válaszol” válaszokat az arányszámításból kihagytuk. A 2020-as adatok a korábbi adatfelvétel eredeti adatállományából végzett saját számítások.

Elsőként azt vizsgáltuk, hogy a szülők életéhez való viszonyra vonatkozó két változó hogyan kapcsolódik a lelki egészséghez. Mindkét változónál nagyon hasonló alapkép rajzolódott ki: a kedvezőbb szülők életéhez való viszonyról beszámoló fiatalok jólléte magasabb, depresszív tünetpontszáma pedig alacsonyabb volt. A „részben igen, részben nem” válasz mindkét esetben köztes helyzetet foglalt el (14. táblázat).

14. táblázat: Jóllét és depresszív tünetek a szülők életéhez való viszony szerint a 15–34 évesek körében³⁵

Szülői dimenzió	Válasz	WHO-5 átlag (0–15; magasabb = jobb)	BDI-átlag (0–63; magasabb = kedvezőtlenebb)
Szülői életmintával való azonosulás	Igen	11,65 (n = 2665)	3,74 (n = 2662)
	Részben	10,65 (n = 1602)	8,74 (n = 1601)
	Nem	10,01 (n = 654)	22,60 (n = 649)
Észlelt szülői elfogadás	Igen	11,57 (n = 2816)	3,94 (n = 2812)
	Részben	10,75 (n = 1560)	9,24 (n = 1560)
	Nem	9,71 (n = 514)	25,59 (n = 512)

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A WHO-5 esetében mindkét szülői dimenzió mentén jól látható a fokozatos különbség. Azoknál, akiknek a szülei élete megfelel az eszményeiknek, a jólléti átlag 11,65 pont, a részben azonosulóknál 10,65, a nem azonosulóknál 10,01. Az észlelt szülői elfogadásnál hasonló a sorrend: 11,57, 10,75 és 9,71 pont. A két szélső csoport közötti különbség tehát mindkét szülői dimenziónál jól látható a 0–15 pontos WHO-5 skálán.

A BDI-nél a különbségek még markánsabbak. A szülői életmintával azonosulók súlyozott átlagos BDI-pontszáma 3,74, a részben azonosulóké 8,74, a nem azonosulóké pedig 22,60. Az észlelt szülői elfogadás szerint ugyanez a sorrend 3,94, 9,24 és 25,59 pont volt. A kedvezőtlenebb szülők életéhez való viszonyhoz tehát a teljes 15–34 éves mintában is lényegesen magasabb depresszív tünetpontszám társult.

A négy 1–10-es közérzeti mutató ugyanezt az irányt erősítette. A szülői életmintával azonosulók és nem azonosulók között a boldogság átlaga 8,56 és 6,72, a biztonságérzeté 8,65 és 6,83, a közösségi elfogadottságé 8,64 és 6,78 volt, miközben a magányosság 3,43-ról 5,27-re emelkedett. Az észlelt szülői elfogadásnál hasonló különbségek jelentek meg: az „igen” és „nem” csoport átlaga a boldogságnál 8,53 és 6,65, a biztonságérzetnél 8,66 és 6,73, a közösségi elfogadottságnál 8,63 és

³⁵ A táblázat a teljes 15–34 éves mintában számított, súlyozott nyers csoportátlagokat mutatja; az n-ek súlyozatlan esetszámok.

6,68, a magányosságnál pedig 3,40 és 5,35 volt. A „részben” csoport mindkét szülői dimenziónál többnyire köztes helyzetet foglalt el.

A BDI-tüneti sávok megoszlása ugyanezt a mintázatot szemlélteti. A szülői életmintával nem azonosulók 56,9 százaléka, a szülői elfogadást nem érzékelők 63,7 százaléka tartozott a klinikai tüneti sávba; az „igen” csoportokban ugyanez az arány 7,5, illetve 8,3 százalék volt (15. táblázat).

15. táblázat: A BDI-tüneti sávok megoszlása a szülők életéhez való viszony szerint a 15–34 évesek körében³⁶ (%)

Szülői dimenzió	Válasz	Normál BDI	Enyhe BDI	Klinikai BDI
Szülői életmintával való azonosulás	Igen	89,2	3,3	7,5
	Részben	73,6	7,5	18,9
	Nem	37,2	6,0	56,9
Észlelt szülői elfogadás	Igen	88,2	3,4	8,3
	Részben	73,1	7,1	19,8
	Nem	28,7	7,6	63,7

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

Az erős nyers csoportkülönbségek robusztusságát többváltozós modellekkel is ellenőriztük. A nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség egyidejű figyelembevétele mellett mindkét szülői dimenzió összefüggése szignifikáns maradt mind a hat lelki egészségi kimenetnél (valamennyi főhatás $p < 0,001$). A WHO-5, a BDI, a boldogság, a biztonságérzet és a közösségi elfogadottság korrigált átlagai is az „igen”-„részben”-„nem” sorrendet követték. A magányosságnál az „igen” csoport mindkét szülői dimenziónál alacsonyabb értéket mutatott a másik két csoportnál, miközben a „részben” és a „nem” csoport egymástól nem különbözött.

16. táblázat: A szülők életéhez való viszony és a depresszív tünetek korrigált összefüggései³⁷

Szülői dimenzió	BDI-átlag: Igen	Részben	Nem	OR 19+: Részben/Igen	OR 19+: Nem/Igen
Életmintával való azonosulás	3,94	9,11	22,46	3,08 (2,51–3,78)	15,67 (12,53–19,61)
Észlelt szülői elfogadás	4,14	9,53	25,45	2,83 (2,32–3,45)	18,29 (14,45–23,15)

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

36 Súlyozott soron belüli százalékok; a táblázat leíró jellegű. A BDI-sávok: normál <10 pont, enyhe 10–<19 pont, klinikai tüneti szint 19+ pont.
37 A BDI-átlagok a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség figyelembevételével becslített korrigált átlagok. Az OR-ok ugyanezeket a kontrollváltozókat tartalmazó Complex Samples bináris logisztikus modellekből származnak; az „igen” a referencia, zárójelben a 95 százalékos konfidenciaintervallum szerepel. Valamennyi feltüntetett OR $p < 0,001$.

A korrigált BDI-átlagok csak kismértékben tértek el a nyers csoportátlagoktól, vagyis a háttérváltozók figyelembevétele nem tüntette el a különbséget. A klinikai tüneti küszöb esélye a szülői életmintával csak részben azonosulóknál 3,08-szoros, a nem azonosulóknál 15,67-szeres volt az azonosulókhöz képest. Az észlelt szülői elfogadásnál a megfelelő esélyhányados 2,83, illetve 18,29 volt.

A kapcsolat nagysága és a többféle kimeneten megjelenő következetessége erős összefüggést jelez, de a keresztmetszeti adatokból annak iránya nem határozható meg. Ugyanúgy lehetséges, hogy a kedvezőtlenebb szülői viszony járul hozzá a rosszabb lelkiállapothoz, valamint az is, hogy a rosszabb lelkiállapot befolyásolja a szülői kapcsolat és az életminta megítélését, illetve mindkettő mögött további, itt nem vizsgált családi, életúti vagy társadalmi tényezők állhatnak.

Az iskolai végzettség szerepe

A következő lépésben azt vizsgáltuk, hogy a szülőkhöz való viszony és a lelki egészség kapcsolata függ-e az iskolai végzettségtől. Mivel az iskolai végzettség a fiataloknál az életkor előrehaladtával változik, ezt az elemzést a 25–34 évesekre korlátoztuk. Ebben az életkori szakaszban a végzettség már lényegesen stabilabban értelmezhető, mint a fiatalabbaknál, akik közül sokan még tanulnak. A többváltozós modellekben a nemet, a 25–29/30–34 éves korcsoportot és a településtípust vettük figyelembe.

A WHO-5 jólléti mutató és a magányosság esetében ez a kapcsolat nem függött a végzettségtől. Más mutatóknál azonban találtunk eltérést: a szülők életmintájával való azonosulás BDI-pontszámmal, biztonságérzettel és közösségi elfogadottsággal való kapcsolata, valamint az észlelt szülői elfogadás boldogsággal, biztonságérzettel és közösségi elfogadottsággal való kapcsolata eltérően alakult az egyes végzettségi csoportokban.

AHOL AZ ISKOLAI VÉGZETTSÉG NEM MÓDOSÍTJA AZ ÖSSZEFÜGGÉST A WHO-5 esetében a szülők életéhez való viszony és a jóllét kapcsolata minden végzettségi csoportban hasonlóan jelent meg: kedvezőbb szülők életéhez való viszonyhoz magasabb jóllét társult.

A magányosság szintén szorosan kapcsolódik a szülők életéhez való viszonyhoz, de a mintázata kissé eltér. A szülői életmintával csak részben azonosulók a többváltozós modellben átlagosan mintegy 1,3 ponttal, a nem azonosulók pedig 1,7 ponttal magasabb magányosságról számoltak be, mint az azonosulók. Az észlelt szülői elfogadás esetében a különbség valamivel nagyobb volt: a részben elfogadottnak érzők körülbelül 1,7 ponttal, a nem elfogadottnak érzők pedig közel 2 ponttal magasabb magányosságról számoltak be, mint az elfogadottnak érzők. Ugyanakkor a „részben” és a „nem” csoport egyik szülői változónál sem különbözött érdemben egymástól. A magányosság szempontjából tehát elsősorban az tűnik fontosnak, hogy van-e egyértelműen kedvező szülői kapcsolat.

Ez a magányosság és a szülők életéhez való viszony közötti kapcsolat az iskolai végzettségtől függetlenül hasonlóan jelent meg: az alap-, közép- és felsőfokú végzettségűek körében nem tért el érdemben. Ugyanez volt megfigyelhető a WHO-5 jólléti mutató esetében is.

AHOL AZ ISKOLAI VÉGZETTSÉG MÓDOSÍTJA AZ ÖSSZEFÜGGÉST Egyes lelki egészségi mutatóknál a szülők életéhez való viszony és a lelkiállapot kapcsolata függött az iskolai végzettségtől. A szülők életmintájával való azonosulás esetében ilyen különbséget találtunk a BDI-pontszámnál, a biztonságérzetnél és a közösségi elfogadottságnál. Az észlelt szülői elfogadás esetében a boldogságnál, a biztonságérzetnél és a közösségi elfogadottságnál függött a kapcsolat a végzettségtől.

Ezek az eredmények önmagukban még nem mutatják meg, hogy pontosan mely végzettségi csoportok között van különbség. Ezért külön megvizsgáltuk a szülők életéhez való viszony szempontjából legkedvezőtlenebb, „nem” csoportot. A korrigált átlagokat és a kimutatható páronkénti különbségeket a 17. táblázat mutatja be.

17. táblázat: A „nem” csoport korrigált lelkiállapot-átlagai iskolai végzettség szerint³⁸

Szülői dimenzió	Mutató	Alapfok	Középfok	Felsőfok	Szignifikáns párok
Azonosulás	BDI**	17,79*	25,85*	26,90*	Alapfok–középfok; alapfok–felsőfok
	Biztonságérzet*	7,39	6,93	5,85	–
	Közösségi elfogadottság***	8,02*	6,87*	5,54*	Alapfok–középfok; alapfok–felsőfok
Szülői elfogadás	Boldogság***	7,86*	6,14*	6,63	Alapfok–középfok
	Biztonságérzet***	8,01*	6,54*	6,18*	Alapfok–középfok; alapfok–felsőfok
	Közösségi elfogadottság**	7,96*	6,78*	5,78*	Alapfok–középfok; alapfok–felsőfok

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A szülői életmintával nem azonosulók között a BDI-átlag az alapfokú végzettségűeknél 17,79, a középfokúaknál 25,85, a felsőfokúaknál 26,90 pont volt. Az alapfokúak BDI-átlaga szignifikánsan alacsonyabb volt mind a középfokúak, mind a felsőfokúak átlagánál; a közép- és felsőfokú csoport nem különbözött egymástól.

³⁸ A számok a nem, a 25–29/30–34 éves korcsoport és a településtípus figyelembevételével becsült átlagok. A táblázat csak azokat a kimeneteket mutatja, amelyeknél a szülők életéhez való viszony és az iskolai végzettség kapcsolata eltért. A mutatónév melletti csillagok az interakció szignifikanciaszintjét jelzik: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$. A páronkénti összehasonlításoknál Bonferroni-korrektíót alkalmaztunk; az átlagok melletti * azt jelzi, hogy az adott csoport legalább egy, a „szignifikáns párok” oszlopban megnevezett csoporttól szignifikánsan különbözik.

A biztonságérzet átlaga ugyanebben a „nem” csoportban 7,39, 6,93 és 5,85 pont volt az alap-, közép- és felsőfokúak sorrendjében. Az egyes végzettségi párok között itt nem volt szignifikáns különbség.

A szülői életmintával nem azonosulók között a közösségi elfogadottság átlaga 8,02, 6,87 és 5,54 pont volt az alap-, közép- és felsőfokú végzettségűeknél. Az alapfokúak átlaga szignifikánsan magasabb volt mind a középfokúak, mind a felsőfokúak átlagánál; a közép- és felsőfokú csoport nem különbözött egymástól.

Azok között, akik úgy érezték, hogy életmódjuk nem felel meg szüleiknek, a boldogság átlaga 7,86, 6,14 és 6,63 pont volt az alap-, közép- és felsőfokú végzettségűeknél. Az alapfokúak átlaga szignifikánsan magasabb volt a középfokúakénál; az alap- és felsőfokú, valamint a közép- és felsőfokú csoport között nem volt kimutatható különbség.

A biztonságérzetnél ugyanebben a csoportban az alapfokú végzettségűek átlaga 8,01 pont volt, és ez szignifikánsan magasabb a középfokúak 6,54, valamint a felsőfokúak 6,18 pontos átlagánál. A közép- és felsőfokú csoport egymástól nem különbözött szignifikánsan.

A közösségi elfogadottság átlaga 7,96, 6,78 és 5,78 pont volt az alap-, közép- és felsőfokú végzettségűeknél. Az alapfokúak átlaga szignifikánsan magasabb volt mind a középfokúak, mind a felsőfokúak átlagánál; a közép- és felsőfokú csoport nem különbözött egymástól.

Összességében tehát a végzettség több mutatónál befolyásolta, hogyan kapcsolódik a szülők életéhez való viszony a lelkiállapothoz. Egyértelmű páronkénti eltérés az azonosuláshoz a BDI-ben és a közösségi elfogadottságban, az észlelt szülői elfogadáshoz pedig a boldogságban, a biztonságérzetben és a közösségi elfogadottságban jelent meg.

Az eredmény értelmezésével ugyanakkor óvatosnak kell lenni. A keresztmetszeti adatfelvételtől nem állapítható meg, hogy a szülői életmódtól való eltávolodás vagy az észlelt elutasítás okozza-e a kedvezőtlenebb lelkiállapotot. Az is elképzelhető, hogy a rosszabb lelkiállapot befolyásolja a családi viszony észlelését, illetve mindkettő mögött további családi, életúti vagy társadalmi tényezők állhatnak.

Első generációs értelmiségi státusz, szülők életéhez való viszony és lelki egészség a 25–34 évesek körében

Láthattuk, hogy a szülőkhöz való viszony szorosan összekapcsolódik a fiatal felnőttek lelkiállapotával. Most azt vizsgáljuk, hogy az értelmiségivé válás családi előzménye önmagában együtt jár-e a lelki egészség különböző állapotaival, illetve eltér-e az első generációs és a nem első generációs értelmiségiek szüleikhez való viszonya.

Az elemzést a 25–34 éves, felsőfokú végzettségű válaszadókra korlátoztuk. Első generációs értelmiséginek azt tekintettük, akinek sem az édesanyja/nevelőanyja, sem az édesapja/nevelőapja nem rendelkezett főiskolai vagy egyetemi diplomával, illetve doktori fokozattal akkor, amikor a válaszadó 14 éves volt. A felsőfokú szakképzést ebben a meghatározásban nem tekintettük diplomának. Nem első generációsoknak azokat soroltuk, akiknél legalább az egyik szülő diplomás volt. Az így besorolható 25–34 éves, felsőfokú végzettségű válaszadók közül 183 fő első generációs, 258 fő nem első generációs értelmiségi volt; három válaszadót a hiányzó szülői végzettségi adatok miatt nem lehetett egyértelműen besorolni. Az elemzéseket a teljes mintához alkalmazott súlyozással végeztük.

A lelki egészségi összehasonlításokban a nemet, a 25–29/30–34 éves korcsoportot és a településtípust vettük figyelembe. Az iskolai végzettséget értelemszerűen nem használtuk kontrollváltozóként, mivel a vizsgált csoport minden tagja felsőfokú végzettségű. A WHO-5 és a BDI a teljes érintett mintán rendelkezésre állt, a boldogság, biztonságérzet, magányosság és közösségi elfogadottság kérdései viszont egy kisebb almintában szerepeltek, ezért az ezekre vonatkozó eredményeket óvatosabban kell értelmezni.

Első generációs státusz és lelki egészség

Elemzésünk szerint az első generációs értelmiségi helyzethez nem társul általánosan rosszabb lelki egészség. A hat vizsgált mutató közül ötben nem volt kimutatható különbség az első generációs és a nem első generációs értelmiségiek között. A csoportok korrigált átlagait külön foglaljuk össze (18. táblázat).

18. táblázat: Lelki egészségi mutatók az első generációs és a nem első generációs értelmiségiek körében³⁹

Mutató	Első generációs	Nem első generációs
WHO-5 jóllét	11,49	11,32
BDI – depresszív tünetek	7,68	9,33
Boldogság	8,33	8,01
Biztonságérzet	8,40	8,04
Magányosság	4,93*	3,70
Közösségi elfogadottság	8,06	7,87

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A WHO-5 jólléti pontszáma gyakorlatilag azonos volt a két csoportban: az első generációsok korrigált átlaga 11,49, a nem első generációsoké 11,32 pont. A de-

³⁹ A számok a nem, a 25–29/30–34 éves korcsoport és a településtípus figyelembevételével becslült átlagok. A WHO-5 és a BDI esetében az első generációs/nem első generációs súlyozatlan $n = 183/258$; a négy 1–10-es mutatónál $n = 44/74$. * A magányosság különbsége $p = 0,047$; hat párhuzamos kimenet Bonferroni-korrektúrája mellett nem maradna szignifikáns.

presszív tüneteknél sem volt statisztikailag szignifikáns a különbség: a BDI korrigált átlaga az első generációsoknál 7,68, a nem első generációsoknál 9,33 pont volt.

A boldogság, a biztonságérzet és a közösségi elfogadottság esetében szintén csak kisebb számszerű eltérések jelentek meg, kimutatható csoportkülönbség nélkül. Ezek alapján az első generációs értelmiségi státusz önmagában nem rajzol ki általánosan kedvezőtlenebb lelki egészségi profilt.

A magányosságban viszont különbség jelent meg: az első generációs értelmiségiek korrigált átlaga 4,93, a nem első generációsoké 3,70 pont volt ($p = 0,047$). Ez az eredmény óvatosan értelmezendő, mert a mutató csak a kisebb almintában szerepelt ($n = 44$ és 74), és több lelki egészségi kimenetet vizsgáltunk párhuzamosan.

Első generációs státusz és a szülőkhöz való viszony

A szülőkhöz való viszonyban már jóval markánsabb és következetesebb különbség rajzolódott ki. Két kérdést vizsgáltunk: mennyire felel meg a válaszadó eszményeinek a szülei élete, illetve mennyire érzi úgy, hogy a szülei elfogadják azt az életmódot, ahogyan ő él. Mindkét kérdésnél ugyanaz a jellegzetes minta jelent meg (19. táblázat).

19. táblázat: A szülőkhöz való viszony az első generációs és a nem első generációs értelmiségiek körében⁴⁰ (%)

Szülők életéhez való viszony	Csoport	Igen	Részen igen, részben nem	Nem
Szülei élete megfelel az eszményeiknek	Első generációs	50,3	40,8	8,9
	Nem első generációs	62,7	23,1	14,1
Szülei elfogadják a saját életmódjukat	Első generációs	53,6	40,4	6,0
	Nem első generációs	64,6	24,1	11,3

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját szerkesztés

A szülői életmintával való teljes azonosulás az első generációs értelmiségiek mintegy felére volt jellemző: 50,3 százalék mondta azt, hogy szülei élete megfelel az eszményeinek, szemben a nem első generációsok 62,7 százalékával. A határozott „nem” válasz az első generációsoknál ritkább volt (8,9 százalék vs. 14,1 százalék), a legnagyobb eltérés pedig a köztes kategóriában jelent meg: 40,8 százalék

⁴⁰ A százalékok a súly_teljes mintasúlyal számított, soron belüli súlyozott arányok. A korrigált multinomiális modelleket Complex Samples eljárással becsültük. A súlyozatlan n a szülői életmintával való azonosulásnál 182 első generációs és 258 nem első generációs, az észlelt szülői elfogadásnál 181 és 254. A korrigált multinomiális modellekben az első generációs státusz hatása $p = 0,002$, illetve $p = 0,009$ volt. A „részben igen, részben nem” és az „igen” válasz összehasonlításában $OR = 2,263$ (95 százalék CI: 1,407–3,640; $p = 0,001$), illetve $OR = 2,041$ (95 százalék CI: 1,276–3,264; $p = 0,003$); a „nem” és az „igen” válasz között egyik modellben sem volt kimutatható különbség.

válaszolt „részben igen, részben nemmel”, míg a nem első generációsoknál 23,1 százalék tett ily módon.

Ugyanez ismétlődött meg az észlelt szülői elfogadásnál. Az első generációsok 53,6 százaléka érezte úgy, hogy szülei elfogadják az életmódját, a nem első generációsoknál 64,6 százalék. A részleges elfogadást jelző válasz 40,4 százalék volt az első generációsok és 24,1 százalék a nem első generációsok körében. A teljes elutasítás itt sem volt gyakoribb az első generációsoknál: 6,0 százalékuk válaszolt „nemmel”, szemben a másik csoport 11,3 százalékával.

A modellek szerint ez a mintázat nem magyarázható egyszerűen a két csoport nemi, életkori vagy települési összetételével. Ezek figyelembevételét követően az első generációs értelmiségiek mindkét kérdésben több mint kétszer nagyobb eséllyel választották a teljes „igen” helyett a „részben igen, részben nem” választ. A teljes „nem” válasz esélyében egyik kérdésnél sem volt kimutatható különbség a két csoport között.

Ezért az eredmények nem egy egyszerűbb „rosszabb szülő–gyermek kapcsolat” képet támogatnak. Inkább az látszik, hogy az első generációs értelmiségieknek gyakoribb a részleges illeszkedés: sokan nem szakítanak a szülői értékekkel vagy életmintával, de nem is azonosulnak velük teljesen, illetve saját életmódjukat sem érzik teljesen, feltétel nélkül illeszkedőnek a szülői elvárásokhoz. A két külön kérdés nagyon hasonló eredménye ezt a mintázatot különösen figyelemreméltóvá teszi.

Diskusszió

Mentális egészség és társadalmi-demográfiai mintázatok

Az eredményekből látszik, hogy a fiatalok mentális egészsége nem írható le egyetlen kedvező vagy kedvezőtlen mutatóval. A WHO-5 a pozitív jóllétet, a BDI a depresszív tünetterhelést, a boldogság, a biztonságérzet, a magányosság és a közösségi elfogadottság pedig a szubjektív és társas közérzet eltérő oldalait ragadja meg. Ez összhangban áll azzal a szakirodalmi megközelítéssel, amely a mentális egészséget pozitív jólléti és társas működési dimenzióként értelmezi.⁴¹ A 2024-es adatokban a WHO-5 átlagos értéke összességében kedvező képet mutat, miközben a BDI 19 pontos klinikai tüneti küszöbét elérők súlyozott aránya 17,6 százalék.

A Hungarostudy 2021 18–29 éves mintájában ugyancsak a rövidített, kilenc-tételes Beck Depresszió Kérdőívet (BDI-9) alkalmazták. A klinikai kategóriába 2021-ben a fiatalok 12,4 százaléka tartozott, míg 2013-ban 6,3 százalék.⁴² A jelen, 2024-es vizsgálatban a klinikai tüneti küszöböt a teljes, 15–34 évesekre vonatkozó

⁴¹ Kopp–Kovács 2006; Susánszky et al. 2006a; Topp et al. 2015.

⁴² Tóth et al. 2022b.

minta 17,6 százaléka érte el. Szétbontva a 15–19 éveseknél 18,1, a 20–24 éveseknél 15,9, a 25–29 éveseknél 18,3, a 30–34 éveseknél pedig 18,1 százalék volt ez az arány. A 2024-es érték tehát magasabb a 2021-ben és 2013-ban közöltekénél. Az összehasonlítást ugyanakkor óvatosan kell értelmezni, mert a vizsgálatok életkori kerete és adatfelvételi környezete eltér, ezért az eltérés önmagában nem tekinthető közvetlen idősoros változásnak.

A társadalmi-demográfiai eredmények egyik fontos tanulsága az, hogy nincs egyetlen, minden mentális egészségi mutatóra érvényes kockázati sorrend. A nemek hatása önmagában a vizsgált kimenetek többségében nem bizonyult jelentősnek. Ez eltér a korábbi, teljes felnőtt népességet vizsgáló Hungarostudy-eredményektől, amelyek a nők körében magasabb klinikai depresszióarányt jeleztek.⁴³ Az életkor a WHO-5 jóllétnél elkülönítette a 15–19 éveseket az idősebb csoportoktól, de a négy közérzeti mutatóban és a BDI-ben nem adott önálló, következetes különbséget. Az iskolai végzettségénél sem rajzolódott ki egyszerű, lépcsőzetes minta: a WHO-5-ben a felsőfokú végzettségűek jólléte magasabb volt az alap- és középfokúakénál, a BDI-ben viszont csak a középfokúak tünetpontszáma volt magasabb az alapfokúakénál; a négy szubjektív közérzeti mutatónál nem volt önálló végzettségi különbség.

A településtípus több elemzésben kapcsolatban állt a lelki egészséggel. Budapesthez alacsonyabb boldogság, biztonságérzet és közösségi elfogadottság társult, és a magányosságban is magasabb érték jelent meg a megyei jogú városokhoz/megyeszékhelyekhez képest; a BDI-mintában pedig a budapestiek depresszív tünetpontszáma volt magasabb a többi településtípusénál. A WHO-5 ugyanakkor más mintázatot mutatott: a megyei jogú városok/megyeszékhelyek átlaga volt alacsonyabb mindhárom másik csoporténál. A különböző mutatók és eltérő részminták eredményeit ezért nem célszerű egyetlen „nagyvárosi hátrány” következtetéssé összevonni. A korábbi Hungarostudy-elemzések is azt mutatják, hogy a lakóhely és a jóllét kapcsolata függ attól, mely mentális vagy egészségi kimenetet vizsgáljuk.⁴⁴

A BDI és a szubjektív közérzeti mutatók kapcsolata összességében a várható irányt mutatta, ami megerősíti a depresszív tünetek és a rosszabb szubjektív jóllét szoros kapcsolatát, összhangban a BDI hazai alkalmazásának eredményeivel⁴⁵ és a Hungarostudy depresszióvizsgálataival.⁴⁶ A tüneti sávok alapján a boldogság, a biztonságérzet és a közösségi elfogadottság csökkent, a magányosság pedig nőtt a depresszív tünetek súlyosbodásával. A biztonságérzetben az enyhe és a klinikai

43 Tóth et al. 2022a.

44 Kopp et al. 2006; Susánszky et al. 2022a.

45 Rózsa–Szádóczy–Füredi 2001.

46 Tóth et al. 2022a; 2022b.

csoport, a magányosságban pedig a normál és az enyhe csoport nem különbözött egymástól, de az összkép egyértelműen a nagyobb tünetterheléshez társuló kedvezőtlenebb közérzetet mutatja.

Társas kapcsolatok, magányosság és szülők életéhez való viszony

A társas támogatás, a kapcsolatok mennyisége és minősége, valamint az, hogy van-e kihez fordulni nehéz helyzetben, a jólléttel és az egészségi állapottal is összefügg.⁴⁷ A jelen adatokban az életkor sokkal erősebben rendezte át a támasz forrásait, mint magukat a mentális egészségi átlagokat. A 15–19 éveseknél a barátok és a szülők dominálnak, a húszas évek második felétől pedig egyre inkább a párkapcsolati partner válik központi bizalmi személlyé. Ez az életszakaszváltás jól illeszkedik ahhoz, hogy fiatal felnőttkorban a családi függés, a kortárskapcsolatok és az intim párkapcsolatok súlya fokozatosan átrendeződik. Ugyanakkor egy kapcsolattípus említése értelemszerűen függ annak meglététől, elérhetőségétől is. A párkapcsolati partner csak fennálló kapcsolat esetén választható, a nagyszülő vagy más családtag elérhetőségét pedig az életkor, az együttélés, a földrajzi távolság és a családi élethelyzet is befolyásolhatja. Emiatt valamely kapcsolattípus hiánya a válaszokból nem értelmezhető automatikusan bizalomhiányként.

Különösen fontos, hogy a magányosság nem azonosítható a kapcsolatok egyszerű hiányával. Hawkley és Cacioppo⁴⁸ értelmezésében a magány a társas elszigeteltség szubjektív megélése, amely pszichológiai és fiziológiai folyamatokon keresztül is kapcsolatba kerülhet az egészséggel. A 2024-es adatokban a magányosság a BDI-vel következetesen együtt járt: a depresszív tünetek súlyosbodásával nőtt, és a folytonos BDI-pontszámmal is közepes erősségű pozitív korrelációt mutatott. Az első generációs értelmiségiek magasabb magányosságról számoltak be, mint a nem első generációsok. Ez az eredmény fontos, de a kis al minta és a több párhuzamosan vizsgált lelki egészségi mutató miatt óvatosan értelmezendő.

A teljes 15–34 éves mintában mind a szülői életmintával való azonosulás, mind az észlelt szülői elfogadás együtt járt a kedvezőbb jólléttel és alacsonyabb depresszív tünetterheléssel. A magányosságnál is világos volt a különbség: akik nem vagy csak részben érezték az illeszkedést a szülőkhöz, magányosabbnak érezték magukat. A BDI-sávok megoszlása különösen szemléletes: a szülői életmintával nem azonosulók 56,9 százaléka, a szülői elfogadást nem érzékelők 63,7 százaléka tartozott a klinikai tüneti sávba, míg az egyértelműen kedvező szülői élethez való viszonyt jelző csoportokban ez az arány 7,5, illetve 8,3 százalék volt. A többváltozós ellenőrzés ezt az összefüggést megerősítette: a nem, a korcsoport, a településtípus és a végzettség figyelembevételére után a BDI 19+ tüneti küszöb esélye a „nem” csoportban az azonosuláshoz 15,67-szeres, az észlelt szülői elfogadáshoz

⁴⁷ Holt-Lunstad et al. 2010; Susánszky et al. 2022a.

⁴⁸ Hawkley–Cacioppo 2010.

18,29-szeres volt az „igen” csoporthoz képest. Ez szorosan illeszkedik a korábbi hazai eredményekhez. Susánszky, Szántó és Hajnal⁴⁹ már a fiatalok életminőségének elemzésekor azt hangsúlyozták, hogy a családi támogatottság, a bizalmi légkör és a problémák megoszthatósága alapvetően összefügg a közérzettel; Kopp és Skrabski⁵⁰ pedig a támogató családot a pozitív életminőség egyik meghatározó erőforrásként értelmezték.

A szülői életmintával való azonosulás időbeli összehasonlítása ehhez további kontextust ad. A 15–29 évesek között 2020-ról 2024-re gyakoribbá vált a teljes és különösen a részleges azonosulás, miközben az egyértelmű „nem” válasz aránya közel a felére csökkent. A 2024-es 25–34 évesek megoszlása ehhez nagyon hasonló volt. Ez nem bizonyítja a szülő–gyermek kapcsolat általános javulását, de azt mutatja, hogy a szülői életminta egyértelmű elutasítása ritkábbá vált, miközben a részleges illeszkedés gyakoribb lett. Az időbeli összevetés lehetősége a többi vizsgált mentális egészségi mutatónál nem állt rendelkezésre.

Iskolai végzettség és első generációs értelmiségi helyzet

A WHO-5 és a magányosság esetében a szülők életéhez való viszony és a lelki egészség kapcsolata hasonlóan jelent meg az alap-, közép- és felsőfokú végzettségűek körében. Néhány más mutatónál azonban a kapcsolat függött a végzettségtől. A „nem” csoporton belül a szülői életmintával nem azonosulók között az alapfokúak BDI-átlaga alacsonyabb volt a közép- és felsőfokúakénál, közösségi elfogadottságuk pedig magasabb volt mindkét csoporténál. Az észlelt szülői elfogadás hiányánál az alapfokúak boldogsága magasabb volt a középfokúakénál, biztonságérzetük és közösségi elfogadottságuk pedig magasabb volt mind a közép-, mind a felsőfokúakénál. Ez nem támaszt alá általános magasabb végzettségi hátrányt; inkább azt mutatja, hogy a végzettség szerepe bizonyos lelki egészségi mutatóknál, kedvezőtlen szülők életéhez való viszony mellett válik láthatóvá.

Ferenczi,⁵¹ valamint Durst, Nyíró és Bereményi⁵² a társadalmi mobilitást a státusznyereség mellett kulturális és identitásbeli átrendeződésként is értelmezik. A nemzetközi szakirodalom ugyanakkor nem támasztja alá azt az egyszerű feltetelezést, hogy az első generációs státusz szükségszerűen rosszabb mentális egészséggel járna; Rockwell és Kimel⁵³ áttekintése is összetett, többnyire nem egyértelmű különbségekről számol be. A jelen eredmények ehhez az árnyaltabb képhez illeszkednek: a WHO-5, a BDI, a boldogság, a biztonságérzet és a közösségi elfogadottság alapján az első generációs értelmiségiek nem mutattak általános mentális egészségi hátrányt.

49 Susánszky–Szántó–Hajnal 2006.

50 Kopp–Skrabski 2006.

51 Ferenczi 2003.

52 Durst–Nyíró–Bereményi 2022.

53 Rockwell–Kimel 2025.

A két értelmiségi csoport közötti világosabb különbség a szülők életéhez való viszony szerkezetében jelent meg. Az első generációs értelmiségiek körében lényegesen gyakoribb volt a „részben igen, részben nem” válasz mind a szülők életével való azonosulás, mind az észlelt szülői elfogadás esetében. Ugyanakkor a határozott „nem” válasz nem volt gyakoribb. Ez sokkal inkább részleges illeszkedésre, mint nyílt elutasításra utal. Flores és Mason⁵⁴ eredményei is arra hívják fel a figyelmet, hogy a szülői támogatás annak megléte mellett függ attól is, hogy a szülő által kínált gondoskodás és a fiatal értelmezése mennyire illeszkedik egymáshoz.

Értelmezési korlátok és erősségek

Az eredmények keresztmetszeti adatfelvételtől származnak, ezért az összefüggések iránya nem állapítható meg. Nem dönthető el például, hogy a kedvezőtlenebb szülők életéhez való viszony rontja-e a lelkiállapotot, a rosszabb lelkiállapot járul-e hozzá a szülői kapcsolat negatívabb megéléséhez, vagy közös háttértényezők alakítják mindkettőt. A négy szubjektív közérzeti mutató és a társas támasz kérdései kisebb részmintában szerepeltek, mint a WHO-5 és a BDI, ezért az eltérő minták eredményeit sem célszerű közvetlenül egyetlen skálára helyezni. Több párhuzamos kimenet vizsgálata miatt az egyetlen vagy határérték-közi szignifikáns eredményeket – így az első generációs státusz és a magányosság kapcsolatát – különösen óvatosan kell értelmezni. A legerősebb következtetések azokból a mintázatokból adódnak, amelyek több, tartalmilag rokon mutatón és több elemzési megközelítésben is következetesen megjelennek.

A vizsgálat erőssége, hogy a WHO-5 és a BDI elemzései nagy elemszámú, súlyozott 15–34 éves mintán készültek, és két validált mérőeszközt több, tartalmilag kiegészítő szubjektív és társas közérzeti mutatóval együtt vizsgáltunk. A Complex Samples modellek lehetővé tették a fő társadalmi-demográfiai háttérváltozók egyidejű figyelembevételét, a szülői összefüggések pedig a nyers és korrigált, valamint a folytonos BDI-pontszámra és a 19+ tüneti küszöbön épülő elemzésekben is hasonlóan jelentek meg. Ugyanakkor a négy 1–10-es közérzeti mutató kisebb almintája miatt ez az erősség nem minden kimenetre azonos mértékben érvényes.

Gyakorlati és kutatási következtetések

Gyakorlati szempontból az eredmények azt jelzik, hogy a fiatalok mentális egészségét célzó megelőző és támogató programokban a tünetek mellett érdemes a társas beágyazottságot, a magányosságot, a családi kommunikációt és az elérhető bizalmi kapcsolatokat is figyelembe venni. A településtípus több kimenetnél vizsgatérő összefüggése arra is utal, hogy a programok tervezésekor érdemes vizsgálni a területi és helyi társas környezet sajátosságait; a jelen keresztmetszeti eredmények ugyanakkor nem azonosítanak konkrét települési oki mechanizmust.

54 Flores–Mason 2024.

A további kutatásokban elsősorban longitudinális adatok segíthetnék tisztázni a szülőkhöz való viszony és a lelkiállapot kapcsolatának irányát. Érdekes lenne külön vizsgálni a településtípushoz kapcsolódó eltérések mögötti élethelyzeti, kapcsolati és szolgáltatási mechanizmusokat, valamint nagyobb almintán ellenőrizni az első generációs értelmiségiek magányosságára és részleges szülői illeszkedésére vonatkozó eredményeket.

Összefoglalás

A vizsgálat összességében azt mutatja, hogy a 15–34 éves fiatalok mentális egészségének társadalmi mintázatai nem írhatók le egyszerűen demográfiai törésvonalakkal – a kapcsolati és társas összefüggések legalább ilyen fontosak. A depresszív tünetek szorosan összekapcsolódtak a magányossággal és a kedvezőtlenebb szubjektív közérzettel. A településtípus az egyik legkövetkezetesebben megjelenő társadalmi-demográfiai tényező volt: a szubjektív közérzeti mutatók és a BDI több eredménye Budapesten kedvezőtlenebb mintázatot jelzett, a WHO-5-ben viszont a megyei jogú városok és megyeszékhelyek alacsonyabb jólléte rajzolódott ki, ezért az eredmények nem írhatók le egységes „nagyvárosi hátrányként”. A teljes 15–34 éves mintában a szülői életmintával való azonosulás és az észlelt szülői elfogadás következetesen együtt járt a lelkiállapottal, és ez az összefüggés a nem, a korcsoport, a településtípus és az iskolai végzettség kontrollja után is erős maradt. A 25–34 évesek körében néhány mutatónál ez a kapcsolat az iskolai végzettségtől is függött. Az első generációs értelmiségi státusz önmagában nem jelentett általános mentális egészségi hátrányt; a magányosság ugyanakkor magasabb volt az első generációsoknál. A legstabilabb első generációs különbség a szülőkhöz való részleges illeszkedés gyakoribb megélésében rajzolódott ki.

Irodalom

- Durst, J. – Nyíró, Zs. – Bereményi, Á. (szerk.) 2022: *A társadalmi mobilitás ára: Első generációs diplomások és az osztályváltás következményei*. Budapest, Gondolat Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Ferenczi, Z. 2003: Az elsőgenerációs értelmiség kialakulásának sajátosságai. *Statistikai Szemle*, 81. évfolyam, 12, 1073–1089.
- Flores, A. – Mason, K. A. 2024: “You would think she would hug me”: Micropractices of care between first-generation college students and their parents during COVID-19. *Culture, Medicine, and Psychiatry*, 48. évfolyam, 1, 91–112. <https://doi.org/10.1007/s11013-023-09833-5>

- Hawkey, L. C. – Cacioppo, J. T. 2010: Loneliness matters: A theoretical and empirical review of consequences and mechanisms. *Annals of Behavioral Medicine*, 40. évfolyam, 2, 218–227. <https://doi.org/10.1007/s12160-010-9210-8>
- Holt-Lunstad, J. – Smith, T. B. – Layton, J. B. 2010: Social relationships and mortality risk: A meta-analytic review. *PLOS Medicine*, 7. évfolyam, 7, e1000316. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000316>
- Kopp, M. – Kovács, M. E. (szerk.) 2006: *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest, Semmelweis Kiadó.
- Kopp, M. – Skrabski, Á. 2006: A támogató család, mint a pozitív életminőség alapja. In Kopp, M. – Kovács, M. E. (szerk.) *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest, Semmelweis Kiadó, 220–232.
- Kopp, M. – Skrabski, Á. – Székely, A. 2006: Az életminőség nemi, életkor szerinti és területi jellemzői a magyar népesség körében a Hungarostudy 2002 vizsgálat alapján. In Kopp, M. – Kovács, M. E. (szerk.) *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest, Semmelweis Kiadó, 84–105.
- Rockwell, D. M. – Kimel, S. Y. 2025: A systematic review of first-generation college students' mental health. *Journal of American College Health*, 73. évfolyam, 2, 519–531. <https://doi.org/10.1080/07448481.2023.2225633>
- Rózsa, S. – Szádóczky, E. – Füredi, J. 2001: A Beck Depresszió Kérdőív rövidített változatának jellemzői hazai mintán. *Psychiatria Hungarica*, 16. évfolyam, 4, 384–402.
- Suhajda, C. J. – Kovács, M. – Ercsey-Orbán, M. 2022: *A szülők szerepe és lehetőségei a pályorientáció folyamatában: Elméletek, trendek a hazai és a nemzetközi kutatások, publikációk alapján*. Budapest, Családbarát Magyarország Központ.
- Susánszky, É. – Konkoly Thege, B. – Stauder, A. – Kopp, M. 2006a: A WHO Jól-lét Kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatának validálása a Hungarostudy 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7. évfolyam, 3, 247–255. <https://doi.org/10.1556/Mental.7.2006.3.8>
- Susánszky, É. – Szántó, Zs. – Hajnal, Á. 2006b: Fiatalok életminősége, a család meghatározó szerepe. In Kopp, M. – Kovács, M. E. (szerk.) *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest, Semmelweis Kiadó, 116–126.
- Susánszky, É. – Susánszky, P. – Kisfalusi, D. 2022a: A társas kapcsolatok szerepe a szubjektív jóllét és az egészségi állapot alakulásában. In Engler, Á. – Purebl, Gy. – Susánszky, É. – Székely, A. (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség*. Budapest, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, 397–415.
- Susánszky, É. – Székely, A. – Székely, B. A. – Módli, K. 2022b: Fiatalok mentális egészségének megőrzése és javítása iskolai környezetben – feltáró kvalitatív kutatás. *Kapocs*, 5. évfolyam, 3–4, 99–107.
- Székely, A. – Susánszky, É. – Ádám, Sz. 2013: Fiatalok kockázati magatartása. In Székely, L. (szerk.) *Magyar Ifjúság 2012 tanulmánykötet*. Budapest, Kutatópont, 179–210.
- Tóth, M. D. – Székely, A. – Purebl, Gy. 2022a: A depresszió és az öngyilkossági gondolatok alakulása a felnőtt népesség körében. In Engler, Á. – Purebl, Gy. – Susánszky, É. – Szé-

- kely, A. (szerk.) *Magyar lelkiállapot 2021. Család – egészség – közösség*. Budapest, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, 213–232.
- Tóth, M. D. – Székely, A. – Purebl, Gy. 2022b: A depresszió és az öngyilkossági gondolatok alakulása a magyar fiatalok körében. *Kapocs*, 5. évfolyam, 1, 112–118. <https://doi.org/10.63582/kapocs.2022.1.13>
- Topp, C. W. – Østergaard, S. D. – Søndergaard, S. – Bech, P. 2015: The WHO-5 Well-Being Index: A systematic review of the literature. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 84. évfolyam, 3, 167–176. <https://doi.org/10.1159/000376585>
- World Health Organization 2022: *World mental health report: Transforming mental health for all*. Geneva, World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240049338> (letöltve: 2026. 09. 22.)

ÁDÁM SZILVIA¹ – GYŐRI ÁGNES²

Egészség- és rizikómagatartás a magyar fiatalok körében: társadalmi különbségek és változó kockázatok

Absztrakt

A serdülő- és fiatal felnőttkorban kialakuló egészségmagatartási mintázatok hosszabb távon is meghatározhatják az egészségi állapotot, miközben a hagyományos rizikómagatartások mellett új kockázati formák is megjelennek. Tanulmányunk célja a magyar 15–34 éves fiatalok egészség- és rizikómagatartásának, valamint az ezekhez kapcsolódó társadalmi különbségeknek a vizsgálata a Magyar Fiatalok 2024 kutatás adatai alapján. Az elemzés a súlyozást követően ötezer fő adataira épült, és kiterjedt a fizikai aktivitásra, táplálkozási szokásokra, alkohol- és nikotinhasználatra, valamint egyes további kockázati magatartásokra.

Az eredmények szerint a fiatalok 41,1 százaléka egy átlagos héten egyáltalán nem végez legalább 30 perces intenzív testmozgást. A lekérdezés időpontjához képest az elmúlt 12 hónapban 70,7 százalék fogyasztott alkoholt, 38,1 százalék számolt be ittasságról, 34,7 százalék hagyományos dohányzásról, míg az e-cigaretta használata 19,8 százalék volt. A szer- és nikotinhasználati magatartások jelentős mértékben halmozódtak: a válaszadók 48,6 százalékánál legalább két, 29,6 százalékánál legalább három vizsgált magatartás fordult elő. A halmozódás különösen a férfiak és a 20 évesnél idősebbek körében volt gyakori. A többváltozós elemzés alapján a szer- és nikotinhasználati magatartások együttes előfordulása nem pusztán egyéni jelenség, hanem demográfiai, társadalmi és társas környezeti tényezőkkel is összefügg. Az eredmények ezért a megelőzésben a különálló rizikómagatartások helyett azok együttes előfordulásának és társadalmi kontextusának figyelembevételét indokolják.

Kulcsszavak: egészségmagatartás, rizikómagatartás, fiatalok, alkoholfogyasztás, nikotinhasználat, fizikai aktivitás, társadalmi különbségek

¹ PhD, egyetemi docens, Semmelweis Egyetem Egészségügyi Menedzserképző Központ.

² PhD, tudományos főmunkatárs, ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont. MTA-ELTE TK Iskola és Egészség Kutatócsoport.

Bevezetés

A serdülőkor és a fiatal felnőttkor az egészségmagatartás alakulásának meghatározó időszaka. Az ebben az életszakaszban kialakuló szokások és viselkedésminták egy része átmeneti, az önállósodással és a felnőtt szerepek kialakulásával együtt járó jelenség, más részük azonban tartósan beépülhet az életmódba, és hosszabb távon is befolyásolhatja az egészségi állapotot. Az egészségmagatartás tág értelemben egyaránt magában foglalja az egészség megőrzését és fejlesztését szolgáló, valamint az azt veszélyeztető magatartásformákat.³ A rizikómagatartások körébe ennek megfelelően nem kizárólag a dohányzás, az alkoholfogyasztás és az egyéb szerhasználat tartozik, hanem a fizikai inaktivitás, a kedvezőtlen táplálkozási szokások, valamint egyes szexuális és más egészségkockázattal járó magatartások is. Az elmúlt évek kutatásai emellett egyre nagyobb figyelmet fordítanak a digitális környezethez kapcsolódó problémás viselkedésformákra, valamint az online szerencsejétekra is.⁴

A rizikómagatartások jelentőségét növeli, hogy azok gyakran nem egymástól függetlenül fordulnak elő. A különböző egészségmagatartások klasztereződését vizsgáló nemzetközi kutatások szerint a szerhasználat, a fizikai aktivitás, a táplálkozás, a szexuális magatartás és más egészséggel összefüggő viselkedések már serdülőkorban jellegzetes kombinációkat alkothatnak.⁵ Az egyes rizikómagatartások önálló vizsgálata mellett ezért fontos annak feltárása is, hogy ezek milyen mértékben halmozódnak, illetve mely fiatalok körében jelenik meg egyszerre több, az egészséget kedvezőtlenül befolyásoló magatartás. Ez különösen lényeges lehet a magasabb kockázatú csoportok azonosítása és a megelőzés szempontjából.

A rizikómagatartások kialakulása és fennmaradása nem választható el attól a társadalmi környezettől sem, amelyben a fiatalok élnek. A család, a kortárs csoport, az iskola és a társadalmi-gazdasági helyzet egyaránt összefügghet az egészségmagatartással. Hazai vizsgálatok is rámutattak a társas környezet és különösen a kortárshatások jelentőségére a serdülők dohányzása és alkoholfogyasztása szempontjából.⁶ A WHO-val együttműködésben végzett Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) kutatás eredményei szintén jelentős életkori, nemi és társadalmi különbségeket jeleznek. A 2021/2022-es adatfelvétel 44 ország és régió 11, 13 és 15 éves fiataljainak adatai alapján azt mutatja, hogy a családi, kortárs- és iskolai környezet szorosan összekapcsolódik a serdülők egészségével és jóllétével.⁷

A fiatalok rizikómagatartása ugyanakkor nem tekinthető állandó jelenségnek. Az egyes magatartásformák gyakorisága és társadalmi mintázata időben változik,

3 Matarazzo 1980; Piko 2002.

4 ESPAD Group 2025; Boniel-Nissim et al. 2024.

5 Whitaker et al. 2021.

6 Varga–Piko 2015.

7 World Health Organization Regional Office for Europe 2024.

miközben új termékek és új kockázati formák jelennek meg. Ezt különösen jól mutatják a European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) legfrissebb eredményei. A 2024-ben végzett adatfelvételben 37 európai ország, köztük Magyarország, 113 882, 15–16 éves tanulója vett részt. A kutatás nyolcadik hulláma egyúttal harmincéves időtávot biztosít egyes rizikómagatartások változásának követésére.⁸ A hosszabb távú adatok alapján a hagyományos cigarettázás, az alkoholfogyasztás és a kannabiszhasználat több mutatója csökkenő tendenciát jelez, miközben más kockázatok jelentősége növekszik. Az eredményekből ezért nem egyszerűen a rizikómagatartások általános visszaszorulására, hanem azok szerkezetének átalakulására következtethetünk.

Ez a változás különösen jól érzékelhető a nikotinhasználat esetében. A hagyományos cigaretta mellett az elektronikus cigaretta és más nikotintartalmú termékek egyre nagyobb szerepet töltenek be. A 2024-es ESPAD-vizsgálatban részt vevő országok összesített adatai szerint a tanulók 44 százaléka számolt be arról, hogy életében legalább egyszer használt e-cigarettát, és az egyes országok között jelentős különbségek mutatkoztak. A hagyományos és elektronikus cigaretta használatát együttesen figyelembe véve a jelenlegi nikotinhasználat prevalenciája magasabb, mint amit kizárólag a hagyományos cigarettázás alapján látnánk. A nemek közötti különbségek is átalakulóban vannak: több mutató esetében a lányok elérték vagy meghaladták a fiúk használati gyakoriságát.⁹ A HBSC korábbi, 2021/2022-es adatai hasonló változást jeleztek: a 15 évesek 32 százaléka próbálta már ki az e-cigarettát, 20 százaléuk pedig az adatfelvételt megelőző 30 napban is használta, szemben a hagyományos cigaretta esetében mért 25, illetve 15 százalékkal.¹⁰

Az alkoholfogyasztás esetében összetettebb kép rajzolódik ki. A HBSC-ben részt vevő országok 2021/2022-es összesített adatai szerint a 15 évesek 57 százaléka fogyasztott már életében alkoholt, 37 százaléuk pedig az adatfelvételt megelőző 30 napban is ivott. Ugyanebben a korcsoportban minden ötödik fiatal számolt be arról, hogy életében legalább kétszer volt már ittas.¹¹ A 2024-es ESPAD-adatok hosszabb távon ugyanakkor az alkoholfogyasztás és a nagyívás csökkenését jelzik. A csökkenés a fiúknál erőteljesebb, míg a lányok fogyasztási mutatói stabilabbak, aminek következtében a korábban jellemző nemi különbségek fokozatosan szűkülnek.¹²

A szerhasználaton kívüli életmódbeli tényezők közül a fizikai aktivitás hiánya továbbra is jelentős egészségkockázat. A WHO ajánlása szerint az 5–17 éves gyermekeknek és serdülőknek átlagosan napi legalább 60 perc közepes vagy erős

⁸ ESPAD Group 2025.

⁹ Uo.

¹⁰ Charrier et al. 2024.

¹¹ Uo.

¹² ESPAD Group 2025.

intenzitású fizikai aktivitásra lenne szükségük. A HBSC 2021/2022-es nemzetközi összesítésben ezt a szintet mindössze a fiúk 25 százaléka és a lányok 15 százaléka érte el, és a megfelelő aktivitás gyakorisága az életkor előrehaladtával – különösen a lányok esetében – tovább csökkent. Jelentős társadalmi különbségek is megfigyelhetők: a magasabb társadalmi-gazdasági helyzetű családokból származó fiatalok nagyobb arányban számoltak be megfelelő fizikai aktivitásról.¹³ A fizikai inaktivitás ebben az értelemben nem ugyanolyan természetű rizikómagatartás, mint például a dohányzás vagy a nagyívás, hanem egy egészségvédő magatartás hiánya, amelynek önálló egészségügyi jelentősége van.

Az elmúlt évtizedben a digitális környezethez kapcsolódó magatartások vizsgálata is egyre hangsúlyosabbá vált. A digitális eszközök, a közösségi média vagy a játékok használata önmagában nem tekinthető rizikómagatartásnak; a kockázat elsősorban akkor merül fel, ha a használat kontrollvesztéssel, más tevékenységek háttérbe szorulásával vagy a mindennapi működést érintő negatív következményekkel jár. A HBSC 2021/2022-es adatfelvételében a serdülők 11 százalékánál jelentek meg a problémás közösségimédia-használat jelei, szemben a 2018-ban mért 7 százalékkal. A problémás használat a lányok körében gyakoribb volt, mint a fiúknál (13, illetve 9 százalék). A serdülők 12 százalékát sorolták a problémás játékhazsnálat szempontjából kockázati csoportba.¹⁴

A frissebb ESPAD-adatok szintén a digitális tevékenységek jelentős térnyerését mutatják. A 15–16 éves tanulók 80 százaléka játszott digitális játékokkal az adatfelvételt megelőző hónapban 2024-ben, szemben a 2015-ben mért 47 százalékkal. A változás különösen a lányok körében volt jelentős: a játék előfordulása 22 százalékról 71 százalékra emelkedett. Ugyanakkor a játékhazsnálattal összefüggő észlelt problémák gyakorisága lényegesen kisebb mértékben változott, 20 százalékról 22 százalékra. A közösségi média használatával összefüggő észlelt problémák aránya ezzel szemben 38 százalékról 47 százalékra emelkedett 2015 és 2024 között.¹⁵ Ezek az adatok is alátámasztják, hogy a digitális aktivitás gyakoriságát és annak problémás formáit célszerű egymástól elkülönítve kezelni.

A fiatalok kockázati környezetének további változását jelzi az online szerencsejáték térnyerése. A 2024-es ESPAD-vizsgálatban a tanulók 23 százaléka számolt be arról, hogy az előző 12 hónapban pénzért szerencsejátékot játszott. Az online szerencsejáték prevalenciája 2019 és 2024 között 7,9 százalékról 14 százalékra emelkedett. Bár a szerencsejáték továbbra is gyakoribb a fiúknál, az online játék növekedése a lányok esetében volt különösen jelentős: arányuk 2,7 százalékról 8,7 százalékra nőtt. A potenciálisan ártalmas szerencsejáték-magatartást mutató játékosok aránya ugyanezen időszakban 4,7 százalékról 8,5 százalékra emelkedett.¹⁶

¹³ Gudelj Rakić et al. 2024.

¹⁴ Boniel-Nissim et al. 2024.

¹⁵ ESPAD Group 2025.

¹⁶ Uo.

Ezek a változások arra utalnak, hogy a fiatalok rizikómagatartásának vizsgálatában a hagyományos szerhasználati mutatók mellett egyre nagyobb figyelmet igényelnek az online térhez kötődő viselkedési kockázatok is.

A magyar fiatalok egészség- és rizikómagatartásának vizsgálata több évtizedes múltra tekint vissza. Az Iskoláskorú Gyermekek Egészségmagatartása (HBSC), az ESPAD és a nagymintás magyar ifjúságkutatások egyaránt hozzájárultak a dohányzás, az alkoholfogyasztás, a szerhasználat, a fizikai aktivitás és más egészségmagatartások hazai jellemzőinek feltárásához.¹⁷ A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatai alapján készített korábbi elemzésünkben a dohányzás és az alkoholfogyasztás mellett a fizikai aktivitás, valamint a fogyasztási és szexuális szokások egyes jellemzőit is vizsgáltuk, abból kiindulva, hogy a rizikómagatartások gyakran együttesen jelennek meg.¹⁸

A HBSC és az ESPAD itt idézett százalécai több ország adatait összesítik, és az iskolás korcsoportokra vonatkoznak; a magyar 15–34 éves népesség 2024-es becsléseivel sem korcsoportjuk, sem mintavételi keretük miatt nem vethetők össze közvetlenül. A hazai összefüggések értelmezéséhez a magyar ESPAD-eredményeket bemutató korábbi kötetet és a magyar ifjúságkutatás korábbi elemzését használjuk.¹⁹

A Magyar Fiatalok 2024 kutatás lehetőséget biztosít arra, hogy a fiatalok életmódjának és egészségmagatartásának több, egymással összefüggő elemét vizsgáljuk. A kérdőív az alkoholfogyasztás, az ittasság és a hagyományos dohányzás mellett kitér az e-cigaretta, az Elf Bar és a snüssz használatára, valamint a felnőtt, szexuális tartalmak fogyasztásának gyakoriságára is. Utóbbi önmagában nem tekinthető automatikusan rizikómagatartásnak, ezért értelmezése során indokolt annak vizsgálata, hogy a gyakoriság milyen életkori és társadalmi-demográfiai sajátosságokkal jár együtt. A kérdőív emellett lehetőséget kínál a fizikai aktivitás, valamint a kábítószer-használattal kapcsolatos társas kitettség és az észlelt hozzáférhetőség egyes jellemzőinek vizsgálatára.

Tanulmányunk célja, hogy átfogó képet adjon a magyar fiatalok egészség- és rizikómagatartásának 2024-ben megfigyelhető sajátosságairól. A 2024-es adatfelvétel alapján vizsgáljuk az egyes egészség- és rizikómagatartások előfordulását, valamint azok életkori, nemi és társadalmi-demográfiai különbségeit. Az egyes magatartások önálló bemutatása mellett kiemelt figyelmet fordítunk a szer- és nikotinhasználati magatartások együttes előfordulására, valamint arra, hogy milyen demográfiai, társadalmi, társas környezeti és életmódbeli tényezők állnak összefüggésben ezek halmozódásával.

¹⁷ Elekes et al. 2020; Pikó 2002.

¹⁸ Ádám et al. 2018.

¹⁹ Elekes et al. 2020; Ádám et al. 2018.

Módszertan

Minta

A tanulmány a Magyar Fiatalok 2024 kutatás magyarországi adatfelvételének adataira épül. A kutatás célpopulációját a Magyarországon élő 15–34 éves fiatalok alkották. A jelen elemzéshez rendelkezésre bocsátott adatállomány 5002 megfigyelést tartalmazott; a teljes mintára alkalmazott súlyozást követően az elemzési minta 5000 főnek felelt meg. Az elemzések során ekképpen minden változó esetében a kérdés lekérdezési módjához tartozó súlyozást alkalmaztuk.

A súlyozott mintában a férfiak aránya 51,5 százalék, a nőké 48,5 százalék volt. A válaszadók 22,3 százaléka 15–19 éves, 23,3 százaléka 20–24 éves, 26,0 százaléka 25–29 éves, 28,4 százaléka pedig 30–34 éves volt.

Kérdőív és vizsgált változók

Az adatfelvétel strukturált kérdőív segítségével történt, amely a fiatalok élethelyzetének és életmódjának számos területét vizsgálta. Jelen tanulmányban a kérdőívnek elsősorban az egészségmagatartásra, fizikai aktivitásra, táplálkozásra, alkohol- és nikotinhasználatra, valamint egyéb potenciálisan kockázatos magatartásokra vonatkozó kérdéseit elemezzük.

A fizikai aktivitás mérésére a válaszadóknak azt kellett megadniuk, hogy egy átlagos héten hány alkalommal végeznek legalább 30 percen keresztül olyan intenzív testmozgást, amelynek hatására megemelkedik a pulzusuk. Az elemzésben négy kategóriát különítettünk el: egyáltalán nem végez ilyen testmozgást, heti 1-2 alkalom, heti 3-4 alkalom, illetve heti legalább 5 alkalom. A többváltozós modellben ugyanezt a négy kategóriát három csoportba vontuk össze.

A táplálkozási szokások vizsgálata többek között a nyers zöldség és gyümölcs, a cukrozott üdítőitalok, az energitalok és a gyorséttermi ételek fogyasztására terjedt ki. Az elemzésben kiemelten a napi fogyasztás előfordulását vizsgáltuk.

A szer- és nikotinhasználattal kapcsolatos kérdések arra vonatkoztak, hogy az adatfelvételt megelőző egy évben milyen gyakran fordult elő alkoholfogyasztás, ittasság, hagyományos dohányzás, e-cigaretta-, Elf Bar- és snüsszhasználat. A válaszlehetőségek a napi gyakoriságtól az „egyszer sem” kategóriáig terjedtek. Az eredeti változókból az elemzés céljainak megfelelően az elmúlt 12 hónapban történt bármilyen előfordulást, valamint a legalább havi és – ahol releváns – a legalább heti gyakoriságot jelző változókat képeztünk.

A kérdőív ugyanebben a kérdésblokkban vizsgálta a felnőtt szexuális tartalmak megtekintésének gyakoriságát is. Ezt a magatartást külön elemeztük, és nem vontuk be a szer- és nikotinhasználat halmozódását kifejező mutatóba, mivel a tartalomfogyasztás gyakorisága önmagában nem alkalmas a problémás vagy egészségkárosító használat meghatározására.

A kábítószerekkel kapcsolatos társas környezetet két kérdés segítségével vizsgáltuk. Az első arra vonatkozott, hogy a válaszadó barátai vagy ismerősei között van-e olyan személy, aki használt már valamilyen kábítószer, a második pedig arra, hogy a válaszadó megítélése szerint mennyire lenne könnyű vagy nehéz kábítószerhez jutnia, ha akarna.

A kockázati magatartások együttes előfordulásának vizsgálatára szer- és nikotinhasználati halmozódási mutatót képeztünk. A mutató az elmúlt 12 hónapban előforduló alkoholfogyasztás, ittasság, hagyományos dohányzás, e-cigaretta-, Elf Bar- és snüsszhasználat számát összegezte, így értéke 0 és 6 között változhatott. A mutatót nem validált mérőeszközként vagy klinikai rizikóindexként, hanem az egy személynél előforduló különböző szer- és nikotinhasználati magatartások számának leíró mutatójaként alkalmaztuk.

A háttértényezők közül a nemet, az életkort, a településtípust, az iskolai végzettséget és a szubjektív anyagi helyzetet vizsgáltuk. A társas környezet jellemzésére a barátok és ismerősök kábítószer-használatára vonatkozó változót, életmódbeli tényezőként pedig a fizikai aktivitást vontuk be a többváltozós elemzésbe. Az életkort négy csoportba soroltuk: 15–19, 20–24, 25–29 és 30–34 évesek.

Statisztikai elemzés

A statisztikai elemzéseket IBM SPSS Statistics programmal végeztük. Az elemzés előtt ellenőriztük a változók kódolását, a hiányzó és nem érvényes válaszokat, valamint az egyes kérdésblokkokhoz tartozó súlyváltozókat. A „nem tudom” és „nem válaszol” válaszkategóriákat – amennyiben azok nem képezték külön az elemzés tárgyát – hiányzó értéként kezeltük. Az egyes kérdések érvényes elemszáma eltérhet a teljes mintától; a százalékokat minden esetben az adott változóra érvényes választ adók körében kell értelmezni.

A minta, valamint a vizsgált egészség- és rizikómagatartások jellemzésére súlyozott gyakorisági megoszlásokat és százalékos arányokat számítottunk. A nem és életkor szerinti különbségeket keresztábra-elemzéssel vizsgáltuk, a kategorikus változók közötti összefüggések statisztikai szignifikanciájának tesztelésére Pearson-féle khi-négyzet-próbát (χ^2) alkalmaztunk.

A szer- és nikotinhasználati magatartások együttes előfordulásának vizsgálatára az elmúlt 12 hónapban előforduló alkoholfogyasztás, ittasság, hagyományos dohányzás, e-cigaretta-, Elf Bar- és snüsszhasználat alapján 0–6 közötti halmozódási mutatót képeztünk. A mutató eloszlását leíró statisztikákkal, valamint nem és életkor szerinti bontásban vizsgáltuk.

A szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódásával összefüggő tényezők együttes vizsgálatára negatív binomiális regressziót alkalmaztunk. Ezt az eljárást a függő változó számláló jellege, jobbra ferde eloszlása és az adatokban megfigyelhető túlszóródás indokolta. A modellbe demográfiai és társadalmi háttértényezőként a nemet, életkort, településtípust, iskolai végzettséget és szubjek-

tív anyagi helyzetet, társas környezeti tényezőként a barátok kábítószer-használatát, életmódbeli tényezőként pedig a fizikai aktivitást vontuk be.

A modell illeszkedését a Deviance és a Pearson-féle χ^2 szabadságfokhoz viszonyított hányadosával, valamint omnibus teszttel értékeltük. A becsült összefüggéseket a regressziós együtthatókkal (B), Wald-féle χ^2 -statisztikával, incidens-ráta-aránnyal ($IRR = \exp[B]$) és annak 95 százalékos konfidenciaintervallumával jellemeztük.

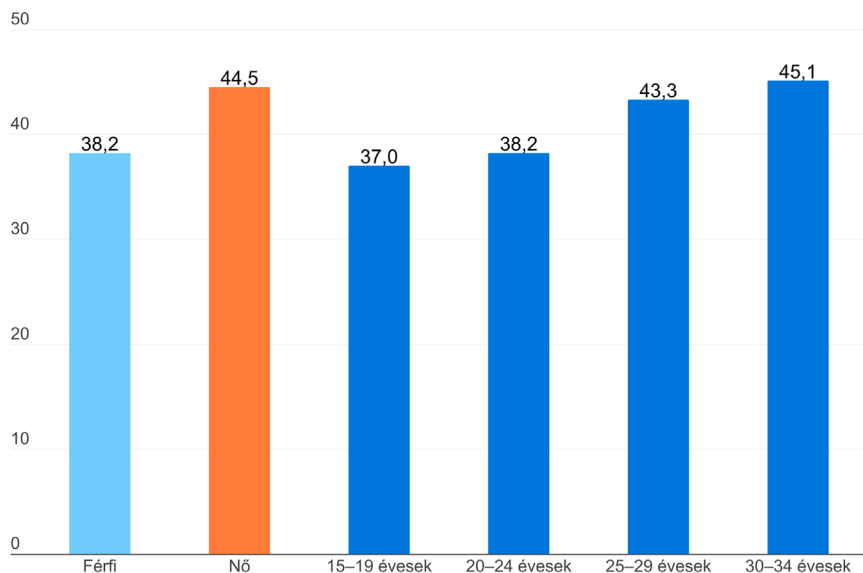
Eredmények

Fizikai aktivitás és táplálkozási szokások

A 2024-es adatok alapján a fizikai inaktivitás a magyar fiatalok jelentős részét érinti. A 15–34 évesek 41,1 százaléka arról számolt be, hogy egy átlagos héten egyetlen alkalommal sem végez legalább 30 percig tartó, pulzusemelkedéssel járó intenzív testmozgást. A válaszadók 20,6 százaléka heti 1-2 alkalommal, 21,7 százaléka heti 3-4 alkalommal, 16,3 százaléka pedig legalább heti 5 alkalommal végzett ilyen testmozgást.

A fizikai inaktivitás nemek szerint szignifikánsan különbözött. A nők 44,5 százaléka, míg a férfiak 38,2 százaléka nem végzett egyetlen alkalommal sem intenzív

1. ábra: Fizikai inaktivitás nem és életkor szerint (%)

Forrás: saját szerkesztés

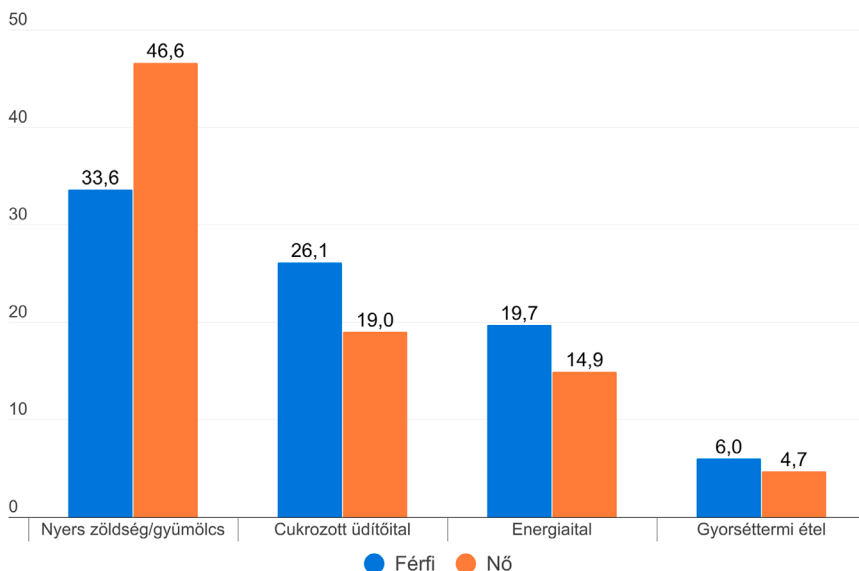
testmozgást egy átlagos héten ($p < 0,001$). Életkor szerint ugyancsak szignifikáns különbség mutatkozott ($p < 0,001$): a teljesen inaktívak aránya a 15–19 évesek körében 37,0 százalék, a 20–24 évesek között 38,2 százalék, a 25–29 éveseknél 43,3 százalék, a 30–34 évesek körében pedig 45,1 százalék volt. Az eredmények tehát arra utalnak, hogy az intenzív fizikai aktivitás hiánya az életkor előrehaladtával gyakoribbá válik.

A táplálkozási szokások közül a napi nyerszöldség- vagy gyümölcsfogyasztás a vizsgált almintában 39,8 százalék volt. Naponta fogyasztott cukrozott üdítőitalt a fiatalok 22,6 százaléka, energiaszállítót 17,3 százaléka, gyorséttermi ételt pedig 5,4 százaléka. A napi zöldség- vagy gyümölcsfogyasztás a nők körében gyakoribb volt, mint a férfiaknál (46,6 százalék vs. 33,6 százalék; $p < 0,001$), míg a cukrozott üdítő napi fogyasztása a férfiaknál volt magasabb (26,1 százalék vs. 19,0 százalék; $p < 0,01$). Az energiaszállító napi fogyasztása szintén gyakoribb volt a férfiak körében (19,7 százalék vs. 14,9 százalék; $p < 0,05$). A gyorséttermi ételek napi fogyasztásában nem mutatkozott szignifikáns nemi különbség.

A fizikai aktivitás és a táplálkozási szokások az egészségmagatartás egyes, a szerhasználatától eltérő dimenzióit mutatják be.

A következőkben részletesebben az alkohol- és nikotinhasználatra, valamint e magatartások együttes előfordulására térünk ki.

2. ábra: Egyes táplálkozási szokások nem szerint (%)

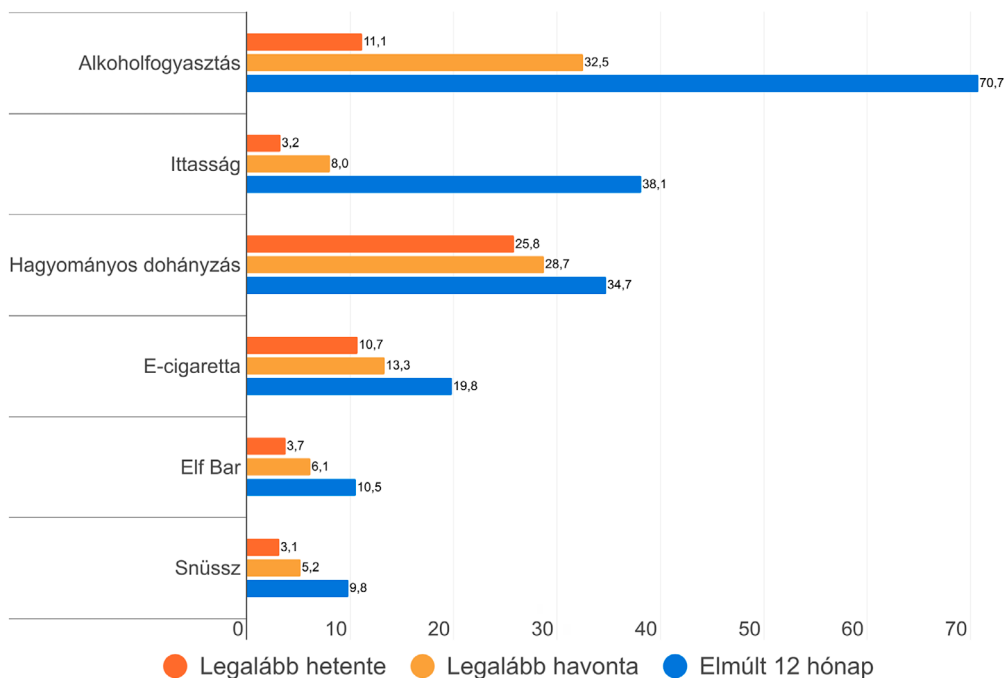
Forrás: saját szerkesztés

Alkohol- és nikotinhasználat

A szerhasználati magatartások közül az alkoholfogyasztás volt a legelterjedtebb. A fiatalok 70,7 százaléka fogyasztott alkoholt legalább egyszer az adatfelvételt megelőző 12 hónapban, 38,1 százalékuk pedig legalább egyszer ittas volt. Hagyományos dohányzásról 34,7 százalék, e-cigaretta használatáról 19,8 százalék, Elf Barról 10,5 százalék, snüsszhasználatról pedig 9,8 százalék számolt be.

A gyakoriság figyelembevétele árnyaltabb képet mutat. Legalább havi rendszerességgű alkoholfogyasztás a válaszadók 32,5 százalékára, ittasság 8,0 százalékára volt jellemző. Hagyományos dohányzás esetében a legalább havi használat aránya 28,7 százalék, e-cigarettánál 13,3 százalék, Elf Barnál 6,1 százalék, snüssznél pedig 5,2 százalék volt. Heti vagy gyakoribb használatról a hagyományos dohányzás esetében 25,8 százalék, e-cigarettánál 10,7 százalék, alkoholfogyasztásnál 11,1 százalék számolt be.

3. ábra: Alkohol- és nikotinhasználat gyakoriság szerint

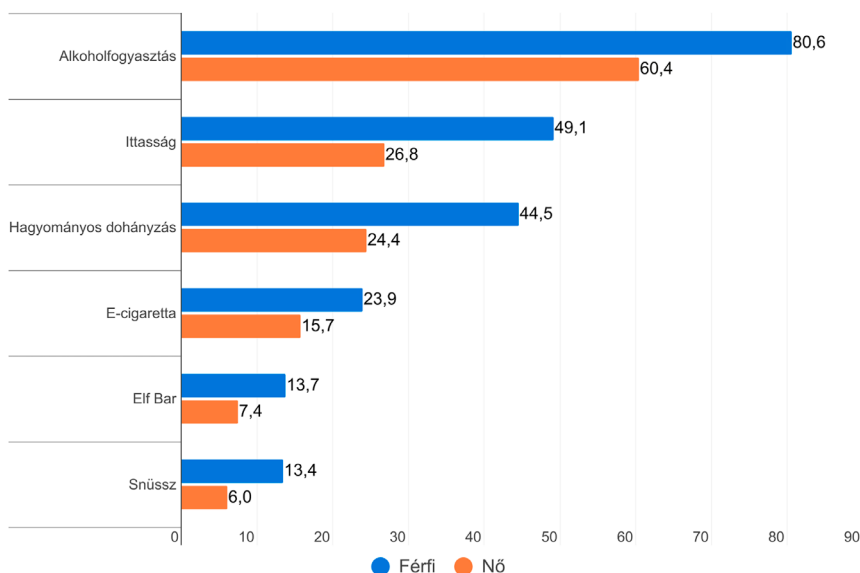

Forrás: saját szerkesztés

Nemi és életkori különbségek a szer- és nikotinhasználatban

A nemek közötti különbségek valamennyi vizsgált szer- és nikotinhasználati forma esetében szignifikánsak voltak. Az elmúlt egy évben alkoholt a férfiak 80,6 százaléka és a nők 60,4 százaléka fogyasztott; ittasságról rendre 49,1 százalék és 26,8 százalék számolt be. Hagyományos dohányzás a férfiak 44,5 százalékánál, a nők 24,4 százalékánál fordult elő. Az újabb nikotintermékek használata szintén gyakoribb volt a férfiaknál: e-cigarettát 23,9 százalék vs. 15,7 százalék, Elf Bart 13,7 százalék vs. 7,4 százalék, snüsszt pedig 13,4 százalék vs. 6,0 százalék használt az előző 12 hónapban. Valamennyi különbség statisztikailag szignifikáns volt.

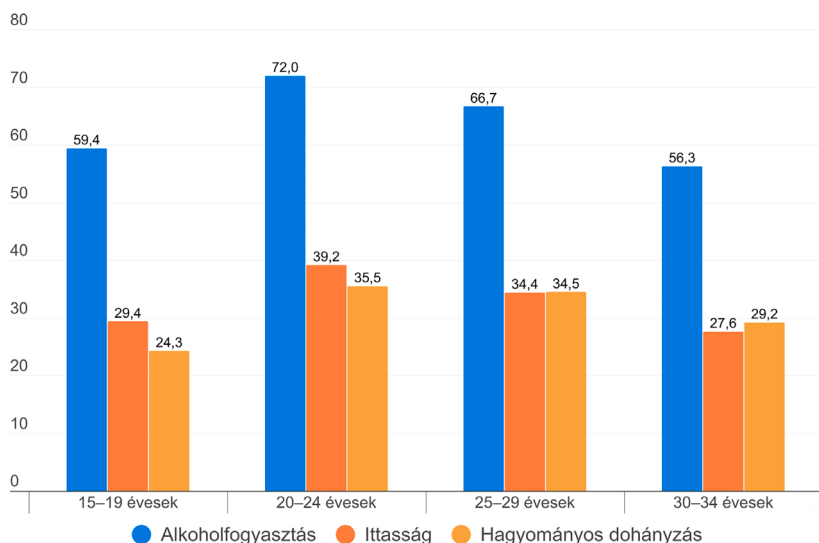
4. ábra: Alkohol- és nikotinhasználat előfordulása nemek szerint az elmúlt 12 hónapban²⁰ (%)

Forrás: saját szerkesztés

²⁰ Minden nemek közötti különbség $p < 0,001$ szinten szignifikáns.

5. ábra: Az alkoholfogyasztás, az ittasság és a hagyományos dohányzás előfordulása az egyes életkori csoportokban²¹ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Életkor szerint szintén szignifikáns különbségek mutatkoztak az alkoholfogyasztás, az ittasság és a hagyományos dohányzás előfordulásában. Az elmúlt 12 hónapban alkoholt fogyasztók aránya a 15–19 évesek körében volt a legalacsonyabb (59,4 százalék), a 20–24 éveseknél 72,0 százalék, a 25–29 éveseknél 66,7 százalék, a 30–34 éveseknél pedig 56,3 százalék volt ($p < 0,001$). Az ittasság előfordulása a 15–19 évesek 29,4 százalékát, a 20–24 évesek 39,2 százalékát, a 25–29 évesek 34,4 százalékát, a 30–34 évesek 27,6 százalékát érintette ($p < 0,001$). A hagyományos dohányzás aránya rendre 24,3 százalék, 35,5 százalék, 34,5 százalék és 29,2 százalék volt ($p < 0,001$).

Az életkori mintázat tehát nem lineáris: mindhárom vizsgált magatartás esetében a 15–19 évesek körében alacsonyabb előfordulás figyelhető meg, míg a magasabb értékek elsősorban a 20–29 éves korcsoportokban jelennek meg. A 30–34 évesek körében az előfordulás ismét alacsonyabb, különösen az alkoholfogyasztás esetében.

A szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódása

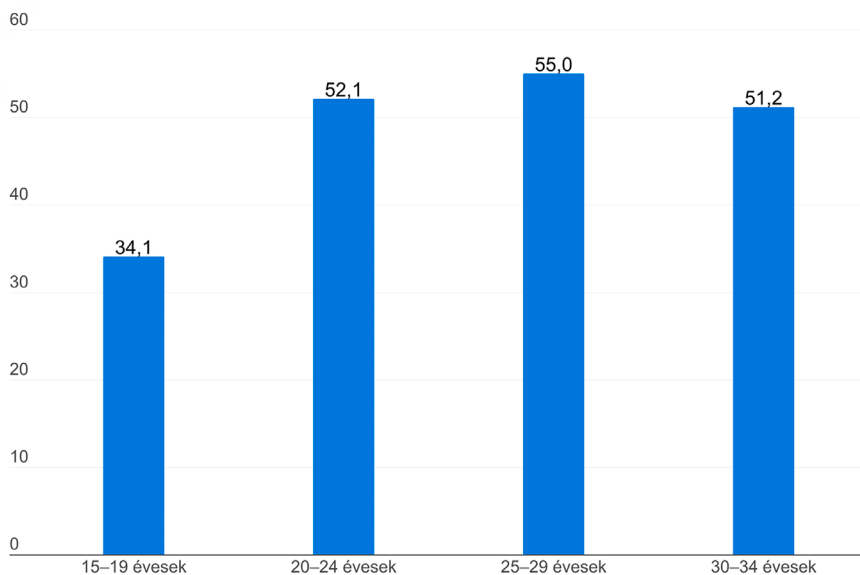
Az egyes szer- és nikotinhasználati magatartások külön-külön történő vizsgálata mellett elemeztük azok együttes előfordulását is. Ennek célja az volt, hogy feltárjuk, a különböző magatartásformák milyen mértékben halmozódnak ugyanazon

²¹ Szignifikáns különbségek ($p < 0,001$ minden kategóriában).

személyeknél, illetve mely fiatalok körében jellemzőbb több szer- vagy nikotinhasználati magatartás egyidejű jelenléte. Az alkoholfogyasztás, az ittasság, a hagyományos dohányzás, az e-cigaretta-, Elf Bar- és snüsszhasználat elmúlt egyéves előfordulásából képzett összesített mutató alapján a fiatalok 26,9 százalékánál egyik vizsgált magatartás sem fordult elő, további 24,5 százalékuknál pedig egyetlen magatartás jelent meg. A válaszadók 48,6 százalékánál legalább két, 29,6 százalékánál pedig legalább három különböző szer- vagy nikotinhasználati magatartás fordult elő az előző 12 hónapban.

A halmozódás jelentős nemi különbséget mutatott. Legalább két vizsgált magatartás a férfiak 61,9 százalékánál, a nők 34,7 százalékánál fordult elő ($p < 0,001$), legalább három pedig a férfiak 39,7 százalékára és a nők 19,0 százalékára volt jellemző ($p < 0,001$). Életkor szerint a legalább két magatartás előfordulása a 15–19 évesek körében volt a legalacsonyabb (34,1 százalék), majd a 20–24 éveseknél 52,1 százalékra, a 25–29 éveseknél 55,0 százalékra emelkedett, a 30–34 éveseknél pedig 51,2 százalék volt ($p < 0,001$). A halmozódás tehát különösen a férfiak, valamint a 20 évesnél idősebb korcsoportok körében volt gyakori.

6. ábra: A szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódása (legalább két magatartás előfordulása) korcsoportok szerint²² (%)

Forrás: saját szerkesztés

²² A korcsoportok szerinti különbség statisztikailag szignifikáns ($p < 0,001$).

Felnőtt szexuális tartalmak fogyasztása

Az elmúlt egy évben a válaszadók 22,8 százaléka nézett felnőtt szexuális tartalmat. A fiatalok 13,4 százaléka legalább havi, 6,5 százaléka pedig legalább heti gyakorisággal számolt be ilyen tartalom fogyasztásáról. A jelenség erős nemi különbséget mutatott: a férfiak 31,5 százaléka, a nők 14,0 százaléka nézett legalább egyszer felnőtt szexuális tartalmat az előző 12 hónapban ($p < 0,001$). Életkor szerint nem volt szignifikáns különbség: az arány a négy korcsoportban 20,9 százalék, 23,6 százalék, 21,9 százalék és 25,2 százalék volt.

A felnőtt szexuális tartalmak fogyasztását indokolt elkülönítve értelmezni a szer- és nikotinhasználati magatartásoktól. A gyakorisági adatok önmagukban nem teszik lehetővé annak megállapítását, hogy a tartalomfogyasztás problémás vagy egészségkárosító jellegű-e, ezért a jelen elemzésben ezt nem vontuk be a szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódását kifejező mutatóba.

Az önbevalláson alapuló, társadalmilag érzékeny témát érintő kérdésnél alulbevallás és nemek vagy életkor szerint eltérő válaszadási hajlandóság is előfordulhat. A közölt gyakoriságok így a bevallott tartalomfogyasztást írják le, és nem alkalmazzák a problémás használat vagy a tényleges előfordulás pontos becslésére.

Mindezek alapján a felnőtt szexuális tartalmak fogyasztását a tanulmányban önálló magatartási jellemzőként kezeljük, és nem tekintjük a szer- és nikotinhasználati halmozódási mutató részének.

Kábítószerrel kapcsolatos társas környezet és észlelt hozzáférhetőség

A válaszadók 19,7 százalékanak volt legalább egy olyan barátja vagy ismerőse, aki tudomása szerint használt már valamilyen kábítószer. Ez a társas kitettség a férfiak körében gyakoribb volt, mint a nőknél (24,3 százalék vs. 15,0 százalék; $p < 0,001$), míg életkor szerint nem mutatkozott szignifikáns különbség.

A kábítószerhez való hozzáférés észlelt könnyűsége ennél lényegesen magasabb arányt mutatott. Az érvényes választ adók 43,4 százaléka úgy ítélte meg, hogy ha akarna, inkább könnyen vagy nagyon könnyen tudna valamilyen kábítószerhez jutni. A férfiak 48,8 százaléka, a nők 37,3 százaléka vélekedett így ($p < 0,001$). Életkor szerint ebben a mutatóban nem volt szignifikáns különbség. Az eredmény értelmezésekor ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a hozzáférhetőségre vonatkozó kérdésnél számottevő volt a „nem tudom” válaszok aránya, ezért az itt közölt százalék az érvényes választ adókra vonatkozik ($n = 1354$ fő, „nem tudom” 27,1 százalék).

A két mutató a szerhasználat társas és környezeti kontextusának eltérő aspektusait ragadja meg. A következő többváltozós elemzésben ezek közül a barátok és ismerősök kábítószer-használatára vonatkozó mutatót vontuk be a szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódásával összefüggő tényezők vizsgálatába.

A szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódásával összefüggő tényezők

A leíró eredmények azt mutatták, hogy az egyes szer- és nikotinhasználati magatartások gyakran együttesen fordulnak elő. Annak vizsgálatára, hogy a demográfiai, társadalmi, társas környezeti és életmódbeli tényezők közül melyek mutatnak önálló összefüggést e magatartások halmozódásával, negatív binomiális regressziós modellt alkalmaztunk. A függő változó az alkoholfogyasztás, az ittasság, a hagyományos dohányzás, az e-cigaretta-, Elf Bar- és snüsszhasználat elmúlt 12 hónapban történt előfordulásának számából képzett, 0–6 közötti halmozódási mutató volt.

A modell illeszkedése megfelelőnek bizonyult: a Deviance/df értéke 0,888, a Pearson χ^2 /df értéke 1,098 volt. Az omnibusz teszt alapján a modell egésze statisztikailag szignifikáns volt ($\chi^2(15) = 555,892$; $p < 0,001$).

A többváltozós elemzés eredményei alapján különösen erős összefüggés mutatkozott a kábítószer használó barát vagy ismerős jelenléte (Wald $\chi^2 = 227,957$), a nem (Wald $\chi^2 = 95,271$), a szubjektív anyagi helyzet (Wald $\chi^2 = 75,470$) és a fizikai aktivitás (Wald $\chi^2 = 51,906$) esetében.

A férfiak körében a szer- és nikotinhasználati magatartások várható száma 58,4 százalékkal magasabb volt, mint a nők körében ($B = 0,460$; IRR = 1,584; 95 százalékos CI: 1,444–1,737; $p < 0,001$). Az életkor tekintetében a 30–34 évesekhez képest a 15–19 éveseknél szignifikánsan alacsonyabb volt a halmozódási mutató várható értéke ($B = -0,335$; IRR = 0,716; 95 százalékos CI: 0,615–0,832; $p < 0,001$). A 20–24 és a 25–29 éves korcsoport ugyanakkor nem különbözött szignifikánsan a 30–34 évesektől.

Az iskolai végzettség esetében a felsőfokú végzettségűekhez viszonyítva az érettségi nélküli középfokú végzettséggel rendelkezők körében 36,8 százalékkal ($B = 0,313$; IRR = 1,368; 95 százalékos CI: 1,139–1,643; $p < 0,001$), az érettségit adó középfokú végzettséggel rendelkezők körében pedig 31,5 százalékkal ($B = 0,274$; IRR = 1,315; 95 százalékos CI: 1,112–1,555; $p = 0,001$) magasabb volt a szer- és nikotinhasználati magatartások várható száma. A legfeljebb nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkezők és a felsőfokú végzettségűek között nem mutatkozott szignifikáns különbség.

A településtípus alapján a Budapesten élőkhöz képest a községekben élő fiatalok körében 13,5 százalékkal alacsonyabb volt a halmozódási mutató várható értéke ($B = -0,145$; IRR = 0,865; 95 százalékos CI: 0,762–0,982; $p = 0,025$). A megyei jogú városokban, illetve megyeszékhelyeken és az egyéb városokban élők nem különböztek szignifikánsan a budapestiektől.

A szubjektív anyagi helyzet szintén összefüggést mutatott a szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódásával. A kedvezőtlen anyagi helyzetűekhez képest a kedvező anyagi helyzetű fiatalok körében 54,5 százalékkal alacsonyabb volt a magatartások várható száma ($B = -0,787$; IRR = 0,455; 95 százalékos CI: 0,379–0,547;

$p < 0,001$), míg az átlagos anyagi helyzetűeknél 43,9 százalékkal alacsonyabb érték mutatkozott ($B = -0,578$; $IRR = 0,561$; 95 százalék CI: 0,467–0,675; $p < 0,001$).

A társas környezet szerepe különösen markánsan jelent meg. Azokhoz képest, akiknek volt kábítószer használó barátjuk vagy ismerősük, 52,4 százalékkal alacsonyabb volt a szer- és nikotinhasználati magatartások várható száma azoknak, akik nem számoltak be ilyen személyről a társas környezetükben, 52,4 százalékkal alacsonyabb volt a szer- és nikotinhasználati magatartások várható száma ($B = -0,743$; $IRR = 0,476$; 95 százalék CI: 0,432–0,524; $p < 0,001$).

A fizikai aktivitás esetében a legaktívabb csoporthoz képest az alacsony aktivitású fiatalok körében 31,3 százalékkal alacsonyabb volt a szer- és nikotinhasználati magatartások várható száma ($B = -0,376$; $IRR = 0,687$; 95 százalék CI: 0,618–0,763; $p < 0,001$). A közepes aktivitású csoport nem különbözött szignifikánsan a legaktívabbaktól ($B = -0,070$; $IRR = 0,932$; 95 százalék CI = 0,829–1,049; $p = 0,245$).

Lehetséges magyarázat, hogy a rendszeres sportolás egyes társas közegeiben az együttlétek és a szerfogyasztás is gyakoribb. Ezt azonban az adatfelvétel jelen elemzése nem vizsgálta; az összefüggés sportolási kontextusra, szelekcióra vagy egyéb háttértényezőre is visszavezethető. A fizikai aktivitás ezért itt nem értelmezhető a szerhasználat okaként.

Összességében a többváltozós elemzés azt mutatta, hogy a szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódása több társadalmi és társas környezeti tényezővel is összefügg. Különösen markáns különbség mutatkozott a nem, a szubjektív anyagi helyzet és a kábítószer használó barát vagy ismerős jelenléte szerint. A fizikai aktivitással kapott, részben váratlan összefüggés értelmezése ugyanakkor további vizsgálatot igényel; a keresztmetszeti adatok alapján az összefüggés iránya és az annak hátterében álló mechanizmusok nem állapíthatók meg.

1. táblázat: A szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódásával összefüggő tényezők – negatív binomiális regressziós modell²³

Változó	B	Std. Error	Wald χ^2	p	IRR [Exp(B)]	95 százalékos CI
Konstans	0,424	0,1326	10,219	0,001	1,528	[1,178–1,981]
Nem (Ref. nő)						
Férfi	0,460	0,0471	95,271	<0,001	1,584	[1,444–1,737]

²³ B = nem sztenderdizált regressziós együttható; Std. Error = standard hiba; Exp(B) = incidens ráta arány (Incidence Rate Ratio / IRR); CI = konfidenciaintervallum; (Ref.) = referenciakategória. Szignifikanciaszintek: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Változó	B	Std. Error	Wald χ^2	p	IRR [Exp(B)]	95 százalékos CI
Korcsoport (Ref. 30–34 évesek)						
15–19 évesek	-0,335	0,0772	18,787	<0,001	0,716	[0,615–0,832]
20–24 évesek	-0,102	0,0619	2,735	0,098	0,903	[0,800–1,019]
25–29 évesek	-0,028	0,0597	0,225	0,636	0,972	[0,865–1,093]
Településtípus (Ref. Budapest)						
Megyei jogú város, megyeszékhely	-0,028	0,0681	0,170	0,680	0,972	[0,851–1,111]
Város	0,073	0,0591	1,543	0,214	1,076	[0,958–1,208]
Község	-0,145	0,0645	5,058	0,025	0,865	[0,762–0,982]
Iskolai végzettség (Ref. Felsőfok)						
Nyolc általános vagy kevesebb	-0,042	0,1126	0,136	0,680	0,959	[0,769–1,196]
Érettségi nélküli középfok	0,313	0,0935	11,224	<0,001	1,368	[1,139–1,643]
Érettségit adó középfok	0,274	0,0854	10,277	0,001	1,315	[1,112–1,555]
Szubjektív anyagi helyzet (Ref. Kedvezőtlen, rossz anyagi helyzet)						
Kedvező	-0,787	0,0933	71,018	<0,001	0,455	[0,379–0,547]
Átlagos	-0,578	0,0941	37,722	<0,001	0,561	[0,467–0,675]
Barátok kábítószer-használata (Ref. Fogyaszt)						
Nem fogyaszt	-0,743	0,0492	227,957	<0,001	0,476	[0,432–0,524]
Fizikai aktivitás (Ref. Magas aktivitás)						
Alacsony	-0,376	0,0540	48,471	<0,001	0,687	[0,618–0,763]
Közepes	-0,070	0,0602	1,350	0,245	0,932	[0,829–1,049]

Forrás: saját szerkesztés

Összegző eredménymintázat és következtetések

A 2024-es adatok alapján a magyar fiatalok egészségmagatartásában több, egymástól részben eltérő mintázat rajzolódik ki. Az egészségvédő magatartások terén kedvezőtlen jelenség, hogy a 15–34 évesek több mint kétötöde egy átlagos héten egyáltalán nem végez legalább 30 perces, pulzusemelkedéssel járó intenzív testmozgást, és a napi zöldség- vagy gyümölcsfogyasztás sem tekinthető általánosnak. Ezzel párhuzamosan az alkoholfogyasztás és a hagyományos dohányzás mellett az újabb nikotintermékek használata is számottevően jelen van a fiatalok körében.

A szer- és nikotinhasználati magatartások vizsgálata arra is rámutatott, hogy ezek jelentős része nem elkülönülten fordul elő. A fiatalok közel felénél legalább két, csaknem háromtizedüknél pedig legalább három vizsgált szer- vagy nikotinhasználati magatartás volt jelen az elmúlt 12 hónapban. A halmozódás jelentős nemi különbséget mutatott: a férfiak körében lényegesen gyakoribb volt több magatartás együttes előfordulása. Életkor szerint elsősorban a 15–19 évesek különültek el az idősebb korcsoportoktól, míg az újabb nikotintermékek használatában nem rajzolódott ki egyértelmű életkori gradiens.

A többváltozós elemzés tovább árnyalta ezeket az összefüggéseket. A többi vizsgált tényező kontrollálása mellett a nem, az életkor, az iskolai végzettség, a településtípus, a szubjektív anyagi helyzet, a kábítószer használó barát vagy ismerős jelenléte, valamint a fizikai aktivitás egyes kategóriái is összefüggést mutattak a szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódásával. A férfiak körében magasabb volt a vizsgált magatartások várható száma, míg a 15–19 éveseknél alacsonyabb érték mutatkozott a 30–34 évesekhez képest. A két középső korcsoport ugyanakkor nem különbözött szignifikánsan a legidősebbektől.

A társadalmi helyzet mutatói közül az iskolai végzettség és a szubjektív anyagi helyzet esetében is szignifikáns különbségek jelentek meg. A felsőfokú végzettségűekhez képest az érettségi nélküli, illetve az érettségit adó középfokú végzettséggel rendelkezők körében magasabb volt a szer- és nikotinhasználati magatartások várható száma, míg a legfeljebb nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkezők nem különböztek szignifikánsan a felsőfokú végzettségűektől. A kedvezőtlen szubjektív anyagi helyzetűekhez képest az átlagos és a kedvező anyagi helyzetű fiataloknál egyaránt alacsonyabb volt a halmozódási mutató várható értéke. A településtípus esetében csak a községekben élők különböztek szignifikánsan a budapestiektől.

Különösen erős összefüggés mutatkozott a közvetlen társas környezettel. Azoknál a fiataloknál, akik nem számoltak be kábítószer használó barátokról vagy ismerősről, lényegesen alacsonyabb volt a szer- és nikotinhasználati magatartások várható száma. Ez az eredmény összhangban áll azzal a korábbi kutatásokból ismert megfigyeléssel, hogy a kortársi környezet fontos szerepet játszik a fiatalok szerhasználati mintázataiban. A keresztmetszeti vizsgálati elrendezés miatt

ugyanakkor az összefüggés iránya nem határozható meg: az adatok alapján nem dönthető el, hogy a szerhasználó kortársak jelenléte járul-e hozzá az egyéni szerhasználathoz, vagy a hasonló magatartású fiatalok nagyobb valószínűséggel kerülnek egymással kapcsolatba.

Figyelmet érdemel a fizikai aktivitással kapott, első látásra ellentmondásos eredmény is. A legaktívabb csoporthoz képest az alacsony aktivitású fiatalok körében alacsonyabb volt a szer- és nikotinhasználati magatartások várható száma, míg a közepes és magas aktivitású csoport között nem mutatkozott szignifikáns különbség. Ez arra utal, hogy a fizikai aktivitás és a szerhasználat kapcsolata nem írható le egyszerűen az egészségvédő és egészségkárosító magatartások szembeállításával. Ennek hátterében részben szociológiai és közösségi tényezők feltételezhetők: az edzésekhöz, sportkörökhöz kapcsolódó társas közegek és a sportolás közösségi szinterei gyakran olyan alkalmakat teremtenek, amelyekben a szabadidős szerfogyasztási szokások (például az alkohol, az e-cigaretta vagy a társas dohányzás) is nagyobb arányban fordulnak elő. Az összefüggés hátterében álló mechanizmusok feltárásához azonban további vizsgálatok szükségesek; a jelen keresztmetszeti adatok ezek meghatározását nem teszik lehetővé.

Az eredmények a szer- és nikotinhasználat együttes vizsgálatát indokolják a megelőzés tervezésekor. Az index azonban különböző súlyú és részben egymást átfedő magatartásokat számol azonos súllyal: az alkoholfogyasztást és az ittaságot, valamint több nikotintermék használatát külön elemekként tartalmazza. A magasabb pontszám ezért több bevallott magatartást jelez, nem súlyosabb ártalmat vagy klinikai kockázatot. A jövőbeli elemzésekben célszerű a magatartások konkrét kombinációit, a rendszeres használatot és a társas közeget is vizsgálni. A keresztmetszeti, önbevallásos adatok ok-okozati következtetést nem támasztanak alá.

A jelen vizsgálat további korlátja, hogy a fizikai aktivitásról feltett kérdés a legalább 30 perces intenzív mozgás heti alkalmait méri; ebből nem következtethetünk a teljes fizikai aktivitásra vagy a napi 60 perces serdülőkori ajánlás teljesülésére. A 15–34 éves minta eltér a HBSC és az ESPAD iskolás mintáitól. A kényes témákra adott önbevallások és a nem válaszolók kizárása becslési torzítást okozhatnak.

Összességében az eredmények azt mutatják, hogy a fiatalok egészség- és rizikómagatartásának értelmezésében az egyes magatartásformák gyakorisága mellett azok együttes előfordulását és társadalmi kontextusát is érdemes figyelembe venni. A szer- és nikotinhasználati magatartások halmozódása nem egyformán jellemző a fiatalok különböző csoportjaira: különösen markáns különbségek mutatkoztak nem, szubjektív anyagi helyzet és a kábítószer használó barát vagy ismerős jelenléte szerint. Az eredmények ezért a prevenció és intervenció szempontjából is azt hangsúlyozzák, hogy az egyes szerhasználati magatartásformák elszigetelt kezelése mellett indokolt figyelmet fordítani a többféle magatartás együttes jelenlétére, valamint arra a közvetlen társas környezetre, amelyben ezek megjelennek.

Irodalom

- Ádám, S. – Susánszky, É. – Székely, A. 2018: Egészség- és rizikómagatartás alakulása a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében. In Székely, L. (szerk.) *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében: Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Kutatópont.
- Boniell-Nissim, M. – Marino, C. – Galeotti, T. – Blinka, L. – Ozoliņa, K. – Craig, W. et al. 2024: *A focus on adolescent social media use and gaming in Europe, central Asia and Canada: Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey. Volume 6*. Koppenhága, WHO Regional Office for Europe.
- Charrier, L. – van Dorsselaer, S. – Canale, N. – Baska, T. – Kilibarda, B. – Comoretto, R. I. – Galeotti, T. – Brown, J. – Vieno, A. 2024: *A focus on adolescent substance use in Europe, central Asia and Canada: Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey. Volume 3*. WHO Regional Office for Europe.
- Elekes, Z. – Arnold, P. – Bencsik, N. (szerk.) 2020: *Iskolások egészségkárosító magatartása 25 év távlatában: A 2019. évi ESPAD kutatás magyarországi eredményei*. Budapesti Corvinus Egyetem, MTA-BCE Társadalomepidemiológiai Kutatócsoport.
- ESPAD Group 2025: *ESPAD report 2024: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*. Publications Office of the European Union.
<https://doi.org/10.2810/3300854>
- Gudelj Rakić, J. – Hamrik, Z. – Dzielska, A. – Felder-Puig, R. – Oja, L. – Bakalár, P. – Nardone, P. – Ciardullo, S. – Abdrakhmanova, S. – Adayeva, A. – Kelly, C. – Fisman, A. S. – Wilson, M. – Brown, J. – Inchley, J. – Ng, K. 2024: *A focus on adolescent physical activity, eating behaviours, weight status and body image in Europe, central Asia and Canada: Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey. Volume 4*. WHO Regional Office for Europe.
- Matarazzo, J. D. 1980: Behavioral health and behavioral medicine: Frontiers for a new health psychology. *American Psychologist*, 35. évfolyam, 9, 807–817.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.35.9.807>
- Pikó, B. 2002: *Fiatalok pszichoszociális egészsége és rizikómagatartása a társas támogatás tükrében*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Varga, S. – Piko, B. F. 2015: Being lonely or using substances with friends? A cross-sectional study of Hungarian adolescents' health risk behaviours. *BMC Public Health*, 15, 1107.
<https://doi.org/10.1186/s12889-015-2474-y>
- Whitaker, V. – Oldham, M. – Boyd, J. – Fairbrother, H. – Curtis, P. – Meier, P. – Holmes, J. 2021: Clustering of health-related behaviours within children aged 11–16: A systematic review. *BMC Public Health*, 21, 137. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-10140-6>
- World Health Organization Regional Office for Europe 2024: *A focus on adolescent sexual health in Europe, central Asia and Canada: Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey. Volume 5*. WHO Regional Office for Europe.

SÁGVÁRI BENCE¹

Szabad az idő, de kinek?

Szabadidő és szabadidőtípusok
a magyar fiatalok körében

Absztrakt

A magyar fiatalok saját maguk által bevallott szabadideje az elmúlt másfél évtizedben a kutatások alapján szinte változatlan: 3-4 óra a hétköznapiakon, és alig több mint hét óra a hétvégéken. Az adatok mélyére nézve azt látjuk, hogy az eloszlás alsó kétharmada tizenhat év alatt egyetlen órányit sem mozdult, miközben a gyorsulásról és az állandó időhiányról szóló közbeszéd egyre hangosabb lett, a mindennapi élet ritmusát pedig alapvetően írta át a közösségi média és az okoseszközök. A tanulmány a magyar ifjúságkutatás négy hullámának (2008, 2012, 2020, 2024) adatain vizsgálja, hogy mit látunk a felszín mozdulatlansága mögött. Az eredmények azt mutatják, hogy a hétköznapi szabadidő lényegében a munkaerőpiaci helyzet és az életszakasz tükröképe, a hétvégi viszont már jóval inkább a társadalmi pozíció egészét, az iskolázottságot, az anyagi helyzetet és a lakóhelyet képezi le. Az előzőre inkább tekinthetünk úgy, mint maradékidőre, míg az utóbbi a megélt szabadidő, ami hierarchikusan szervezett. Az is egyértelműen kimutatható, hogy a felnőtté válás átmenetében pedig nem az önállósodás, hanem a gyermekvállalás jelenti a valódi törést. A nemek közötti különbségek ugyanakkor az óraszámok szintjén láthatatlanok, ami valójában nem a különbség hiányát jelenti, hanem azt, hogy az nem a mennyiségben, hanem máshol keresendő. A tanulmány második része a szabadidő szerkezetét vizsgálja, abból a bourdieu-i feltevésből kiindulva, hogy a társadalmilag releváns információt nem az egyes tevékenységek, hanem az együttjárásuk hordozza. A látens osztályelemzéssel azonosított típusok részben a társas keret, részben a domináns tevékenységek mentén rendeződnek, és egy tőlük független mérőeszközzön, a kulturális és szórakozóhelyek látogatásán is megjelennek. A képernyők köré szerveződő szabadidő ugyanakkor egyáltalán

¹ Kutatóprofesszor, egyetemi docens. ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont; Budapesti Corvinus Egyetem.

nem jelent (csak) otthon ülést, a legszélesebb szabadidős „repertoárral” rendelkező csoport pedig a magaskultúra és a populáris szórakozás terepeit egyaránt bejárja.

Kulcsszavak: szabadidő, ifjúságkutatás, időfelhasználás, látens osztályelemzés, kulturális fogyasztás, társadalmi egyenlőtlenség

Bevezetés

1973-ban jelent meg egy német meseíró, Michael Ende *Momo* című könyve, amelyet évtizedekig gyerekkönyvként olvastak. A történetben szürke öltönyös urak érkeznek egy déli nagyvárosba, kinyitják ólomszínű aktatáskájukat, és kiszámolják, hogy az emberek mennyi időt pazaroltak el az életük során. Ezt először Fusi úrnál, a fodrásznál kezdik, és nála a leltár tételei a következők: a barátnőnél töltött esték, a beteg édesanya ápolása, a kanári, a mozi, az éneklés, a könyvolvasás. Az öltönyös urak javaslata, hogy dolgozzon gyorsabban, beszélgessen kevesebbet, és hagyjon el mindent, ami fölösleges – az így megtakarított idő kamatostul térül majd meg. Fusi úr belemegy, de sajnos a megtakarított időt soha nem kapja vissza.²

Három évtizeddel később nagyjából ugyanezt fogalmazta meg a német szociológus, Hartmut Rosa,³ aki szerint a modernitás alapszerkezete a társadalmi gyorsulás, amelynek paradoxona, hogy az emberek rendelkezésére álló időt megtakarítani hivatott eszközök sokasodása valójában nem szabadidőt termel, hanem időhiányt. A modern társadalom csak dinamikus stabilizáció révén maradhat fenn: állandó növekedésre, gyorsításra és „innovációs sűrítésre” van szükség. Ebben a közegben pedig aki megáll, nem egy helyben, hanem valójában visszafelé halad a mozgólépcsőn. A mesében megjelenő szürke urak nem a munkaidőhöz nyúlnak. Fusi úr addig is dolgozott és ezután is fog. Amit elvesznek tőle, az kivétel nélkül a munkáján kívül esik: az esték, a mozi, az éneklés, a beteg édesanya. A szabadidő azért is a gyorsulás elsődleges terepe, mert ez az egyetlen olyan idő, aminek nincs intézményes védelme: nem áll mögötte szerződés, munkarend vagy jogszabály, csak a maradék elve. Ez pedig azt is jelenti, hogy annak a tükre, ami az életben nem kötelező.

A modern társadalmakban közös élménnyé vált a hajszoltság és a folyamatos időhiány érzése, ugyanakkor a legtöbb időmérleg-vizsgálat azt mutatja, hogy valójában az emberek rendelkezésére álló szabadidő az elmúlt évtizedekben összességében meglepően állandónak bizonyult,⁴ és ez alól a magyarországi trendek sem kivételek.⁵ Mindez azt jelenti, hogy a technológia jelentette gyorsító erő nem az

² Ende (1973) 2025.

³ Rosa 2015.

⁴ Gershuny 2005; Wajcman 2015.

⁵ Központi Statisztikai Hivatal 2025.

órák számát, hanem azok sűrűségét és „felszabdaltságát”, és ehhez kapcsolódóan a felette érzett és gyakorolt kontrollt változtatta meg.

A magyarországi nagymintás ifjúságkutatások 2000 óta immáron hét hullámban vizsgálták a 15–29 éves (2024-től kezdődően pedig a 15–34 éves) korosztály szabadidejét és életmódját. Ha csak a rendelkezésre álló szabadidőt vesszük alapul, akkor kevés olyan társadalmi jelenség van, amelyről ilyen hosszú, többé-kevésbé összehasonlítható idősor áll rendelkezésre, és kevés olyan, amelyről ennyi vizsgálat után is bizonytalanok az alapállítások. Ugyanakkor ez sem véletlen, mert a szabadidő mennyiségével foglalkozó nemzetközi kutatási eredmények sem igazán jutottak konszenzusra. Ennek oka jórészt módszertani eredetű, hiszen a személyes percepciók, a retrospektív becslések, illetve a naplós és újabban a szoftveres mérések ugyanannak a jelenségnek csupán bizonyos részeleleit képesek vizsgálni.

A tanulmány a fenti feltevésekből indult ki, és célja az alábbi három téma körüljárása. (1) Egyrészt bemutatja, hogyan alakult a rendelkezésre álló szabadidő mennyisége a 2008 és 2024 közötti négy hullámban, és ebből milyen trendek olvashatók ki. (2) Másrészt megvizsgálja, miként oszlik meg a szabadidő a fiatalok különböző csoportjai között, kik azok, akiknek feltűnően kevés, illetve feltűnően sok szabadideje van. (3) Harmadrészt pedig a 2024-es adatbázison azt elemzi, hogy milyen tipikus mintázatokba rendeződik a szabadidő eltöltése, és ezek a mintázatok megjelennek-e egy tőlük független mérőeszközön, a kulturális és szórakozóhelyek látogatásában is.

Előzmények

A négyévente megismételt magyarországi ifjúságkutatások adatbázisait felhasználva a szabadidő kutatásának immáron több mint két évtizedes hagyománya világos ívet rajzol ki. A 2000-ben készült, első adatfelvételtől kiderült, hogy a szabadidő mennyiségét leginkább az életkor határozza meg. Ezt követően több hullámon keresztül a szabadidővel kapcsolatban az egyik jellegzetes megállapítása az volt az elemzéseknek, hogy „a szabadidő fogalma sem teljesen egyértelmű: tapasztalataink szerint a szabadidővel jórészt a tétlenséget azonosították a 15–29 évesek”.⁶ Nagy Ádám⁷ a 2012-es adatokon mutatta ki az internetezés és a televíziózás helycseréjét, és fogalmazta meg, hogy a magyar fiatalok időfelhasználására a maradékidő-szemlélet jellemző: nem „szabadidős”, hanem „képernyő-társadalom” írja le őket. Fekete Mariann és Tibori Tímea⁸ a 2016-os adatokon vezették be a „szabadidő-szentháromság” (internet, televízió, barátok) fogalmát és az „e-idő”

⁶ Bauer 2011.

⁷ Nagy 2013.

⁸ Fekete–Tibori 2018.

koncepcióját, amely a munka, a pihenés és a szórakozás határainak elmosódását ragadja meg. Majd pár évvel később Fekete Mariann⁹ trendfejezete lett az egyik legátfogóbb feldolgozás, amely bemutatta a hétvégi szabadidő járvány alatti visszaesését, illetve a „kulturális praxiscsoportok” hármas szerkezetét. A kultúra-fogyasztásra fókuszálva Fekete Mariann és Prazsák Gergő¹⁰ megalkották a mindennapi és a szimbolikus kultúra többváltozós statisztikai elemzését, majd ez alapján azonosították a fiatalok 44 százalékát kitevő „kulturálisan szegények” csoportját. Ehhez kapcsolódik Tóth Péter¹¹ elemzése, aki pedig azt mutatta ki, hogy 2016-os adatok alapján a fiatalok közel negyede a kultúra közvetítésére szolgáló helyszínek egyikét sem látogatta.

Ennek a kutatási hagyománynak két sajátossága van. Egyrészt a tanulmányok gyakran csak szinteket közöltek és elemeztek: bemutatták, hogy átlagosan hány óra szabadidő jellemzi az egyes ifjúsági csoportokat, illetve hogy a megkérdezettek közül hányan járnak színházba, moziba vagy éppen hányan sportolnak. Másrészt ezeket a tevékenységeket többnyire egymástól függetlenül kezelték. Ez az elemzés ezért két ponton próbál továbblépni. Az átlagok mögé néz, mert ahogy a következő részben látni fogjuk, a szabadidő esetében az átlag könnyen félrevezető lehet: attól, hogy elmozdul, még a fiatalok többségénél ez nem biztos, hogy valódi változást jelent. És a tevékenységeket nem külön-külön, hanem együttjárásukban vizsgálja, abból a feltevésből kiindulva, hogy a szabadidő nem elszigetelt döntések halmaza, hanem egy adott élethelyzethez, társas környezethez és erőforráskészlethez illeszkedő mintázat. Bourdieu¹² óta a szabadidő-szociológia egyik központi állítása, hogy a társadalmilag releváns információt nem az egyes tevékenységek, hanem az együttjárásuk hordozza. Ez a tanulmány is ebben a szelvényben íródott.

A szabadidő mennyisége

A rendelkezésre álló szabadidő változása (2008–2024)

A szabadidő mennyiségére vonatkozó kérdés négy hullámban (2008-ban, 2012-ben, 2020-ban és 2024-ben) szerepelt egész órákban mérve, így a hosszú távú összehasonlítás erre a tizenhat éves időszakra végezhető el. A hétköznapiakra vonatkozó kérdés szövege az évek során lényegében változatlan maradt. A kérdés mindvégig arra vonatkozott, hogy a fiataloknak mennyi szabadideje marad „a munka, tanulás, háztartási és ház körüli munkák elvégzése után”. A megfogalmazás egyetlen ponton változott: 2020-tól „egy átlagos napon” helyett „egy átlagos hét-

⁹ Fekete 2022.

¹⁰ Fekete–Prazsák 2014.

¹¹ Tóth 2018.

¹² Bourdieu 2010.

köznapon” szerepel, azaz a korábbi megfogalmazás miatt – bár volt ezt követően egy, csak a hétvégére vonatkozó kérdés – a válaszadók akár a hétvégéket is belevehették a becslésbe. Ennek mértékéről azonban nem lehet információnk.

A hétvégére vonatkozó kérdés 2020-ban szintén átalakult. Itt a korábbi, teljes hétvégére vonatkozó megfogalmazás helyébe az egyetlen hétvégi napra kérdező, a hétköznapival azonos szerkezetű változat került. Fontos, hogy a 2020-as és a 2024-es adatok esetében (ahol a kérdés szó szerint azonos volt) a két hullám között mért különbség módszertanilag legitim módon is valós változást tükröz. 2020 előtt azonban kis számban előfordultak 48 órás értékek a válaszokban. Ezeket az „egész hétvégén szabad vagyok” típusú válaszokat 24 órára kódoltam át, ezzel az adatminőségi kompromisszummal teremtve meg a trendelemzés lehetőségét.

A fenti módszertani korlátokat az elemzési stratégia is figyelembe veszi.¹³ Mivel a kérdésfeltevés apró eltérései elsősorban a bevallott óraszámok szintjét mozgíthatják el, a hangsúly elsősorban azokon a mutatókon lesz, amelyekre ez nem hat. Ilyen az eloszlás alakja, a medián, illetve a társadalmi csoportok közötti különbségek. A szabadidő esetében megfigyelhető képzeletbeli olló nyílása vagy záródása akkor is értelmezhető, ha annak mértéke két adatfelvételi hullám között kissé eltolódott, hiszen joggal feltételezhetjük, hogy az ilyen hatás minden csoportot azonos irányba mozdit el.

A tanulmány bevezetőjében említett gyorsuláselméletnek van egy közvetlenül ellenőrizhető következménye. Ha elfogadjuk azt az állítást, hogy a modern élet valóban felgyorsult, és ha a technikai gyorsulás nem időt szabadít fel, hanem valójában időhiányt hoz létre, akkor ennek a rendelkezésre álló szabadidő mennyiségében is valamilyen formában meg kell mutatkoznia.

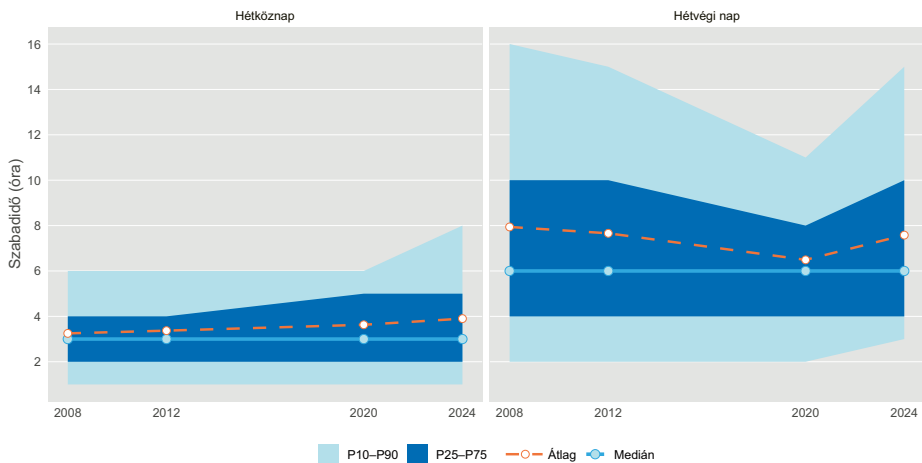
A magyar ifjúságkutatás 2008 és 2024 közötti (négy hullámra vonatkozó) adatai egy több mint másfél évtizedes, valójában inkább a változatlanságról szóló trendet tükröznek. E szerint a magyar fiatalok többségének szabadideje – vagy legalábbis ennek óraszámában meghatározott szubjektív percepciója – nem változott. Egy tipikus (tehát a mediánhoz tartozó) fiatal 2008-ban is, 2024-ben is három óra szabadidőről számolt be egy átlagos hétköznapon. Sőt, nemcsak a középtérték (medián) állandó, hanem az eloszlás alsó negyedét jelölő érték mindvégig két óra, az alsó tizedé pedig egy óra maradt. Az eloszlás alsó kétharmada tizenhat év alatt tehát egyetlen órányt sem mozgult.

¹³ A 2008 és 2024 közötti közvetlen összehasonlításhoz még egy további módszertani megjegyzés kívánczik. Ez önmagában nem befolyásolja a hosszú távú trendek elemzését, de mindenképpen érdemes megemlíteni. A négy hullám ugyanis nem teljesen egyenrangú, mert a kérdésre válaszolók száma 7890 (2008) és 2782 (2024) között változott. A súlyok szórása pedig 0,062-ről (2008) 0,398-ra (2024) nőtt, vagyis hatszorosára. Ez azonban egy olyan jelenség, amely a reprezentatív, főleg fiatalokat vizsgáló közvélemény-kutatások világában ma már egyre inkább jellemző, és egyelőre nem igazán ismert az ellenszere.

1. ábra: A szabadidő mennyiségének alapmutatói 2008 és 2024 között

	2008	2012	2020	2024
Hétköznap – átlag	3,25	3,37	3,63	3,90
Hétköznap – medián	3	3	3	3
Hétköznap – alsó negyed határa (P25)	2	2	2	2
Hétköznap – felső tized határa (P90)	6	6	6	8

Hétfélig nap – átlag	7,94	7,66	6,49	7,58
Hétfélig nap – medián	6	6	6	6
Hétfélig nap – alsó negyed határa (P25)	4	4	4	4
Hétfélig nap – felső tized határa (P90)	16	15	11	15

Forrás: Magyar Fiatalok 2008–2024 kutatás, saját számítás (súlyozott adatok)

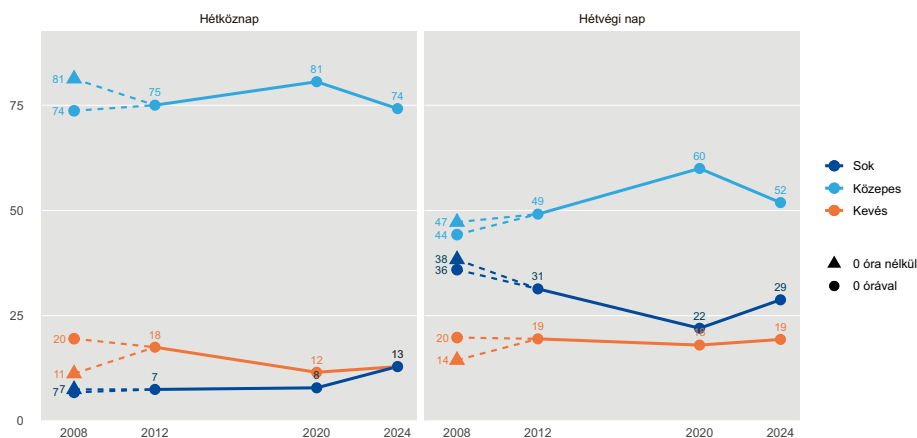
Az 1. ábra alapján az egész órában mért, becsült óraszámok viszonylag durva képet adnak, és éppen ezért érdemes az elemzést egy másik metszetben is elvégezni. Ehhez hétköznapra és hétvégére külön definiált küszöbmutatók alapján három kategóriát (kevés, közepes és sok szabadidő) hoztam létre, amelyeknek részletes elemzése tovább árnyalhatja a szabadidő mennyiségének változását (vagy változatlanságát).

A kevés és sok szabadidővel rendelkező csoportok határait a hétköznapokra és a hétvégére külön-külön határoztam meg, hiszen valójában az emberek többségénél a hétvégi szabadidő szintje jóval magasabb, és ugyanaz az óráhatár ott egészen mást jelentene. Emiatt hétköznap a két óránál kevesebb, illetve a hat óránál több szabadidőt tekintettem szélső helyzetnek, hétvégén pedig a négy óránál kevesebbet és a nyolc óránál többet. Ez a transzformáció azért is célravezető, mert az így

kialakított csoportok nagysága naptípusonként hasonló: hétköznap a fiatalok 13-13 százaléka, hétvégén 19, illetve 29 százaléka tartozik ide, ami miatt az erre épülő magyarázó modell együtthatói is jobban összehasonlíthatók lesznek.

Az eredmények bemutatásánál van egy fontos módszertani probléma, amit feltétlenül szükséges megemlíteni: a 2008-as adatfelvételben a „nulla óra szabadidő” válasz értékcímkeje „nem tudja” volt, azaz ugyanaz a kód jelölte azt, hogy valakinek egyáltalán nincs szabadideje, és azt is, hogy nem tudott vagy nem akart válaszolni a kérdésre. A 2008-as kiindulóérték emiatt kétféleképpen is kiszámolható attól függően, hogy a nulla órás válaszokat érvényesnek tekintjük-e. Az alábbi ábra ezért mindkét lehetőséget feltünteti: a kör a nulla órás válaszokkal együtt számolt értéket, a háromszög a nélkülik számoltat jelöli, és a két lehetséges kezdőpontból egyaránt szaggatott vonal vezet a 2012-es adathoz. Onnantól viszont, mivel 2012-től már minden hullámban külön kód jelölte a „nem tudja” választ, az idősor egységes, és ilyen módszertani problémák nem merülnek fel.

2. ábra: A kevés, közepes és sok szabadidővel rendelkezők arányának változása 2008 és 2024 között¹⁴ (%)

Forrás: Magyar Fiatalok 2008–2024 kutatás, saját számítás (súlyozott adatok)

¹⁴ Hétköznap: kevés < 2 óra, sok > 6 óra. Hétvégi nap: kevés < 4 óra, sok > 8 óra. A 2008-as adatbázisban 0 óra értékcímkeje „nt” volt, ezért a 2008-as bázis kétféleképpen számolható. A háromszög a nullák nélküli értéket jelöli; a szaggatott vonalak mindkét lehetséges kiindulópontot összekötik a 2012-es értékkel.

A hétköznapiakra vonatkozó „kevés szabadidővel rendelkezők” aránya 2008-ban a számítási döntéstől függően 20 vagy 11 százalék, és a két érték közötti 9 százalékpontos rés önmagában nagyobb, mint az azt követő tizenhat év teljes elmozdulása. Ha a nullákat is beszámítjuk, akkor úgy tűnik, mintha az időszegények aránya 20-ról 13 százalékra csökkent volna; ha viszont nem, akkor kismértékben, 11-ről 13 százalékra emelkedett. Ugyanabból az adatból tehát két, egymással ellentétes irányú történet olvasható ki, és pusztán a rendelkezésre álló információ alapján nem dönthető el, melyik a helyes.

A napi hat óránál több szabadidőről beszámoló aránya 2008-ban mindkét számítási módon nagyjából 7 százalék volt (ami logikus is, hiszen a nullák kizárása az eloszlás alját érinti, nem a tetejét). Innen indulva a görbe 2012-ben és 2020-ban is 8 százalék körül maradt, majd 2024-re közel 13 százalékra ugrott. Ez, a lényegében megkétszereződő arány semmilyen módszertani feltevéstől nem függ, és pontosan egybevág az 1. ábra üzenetével: a vizsgált másfél évtizedben az egyetlen egyértelmű elmozdulás az eloszlás felső tartományának „megvastagodása”.¹⁵

A hétvégi panelen (jobb oldal) ugyanez a bizonytalanság megismétlődik, csak kisebb léptékben. A 2008-as „kevés” arány a számítási döntéstől függően 20 vagy 14 százalék, a „közepes” és a „sok” kategóriában viszont mindössze 2-3 százalékpont a különbség (44 kontra 47, illetve 36 kontra 38 százalék), vagyis a nullák kérdése a hétvégén is kizárólag az eloszlás alját érinti, a felső tartomány itt is érzéketlen rá. A hétvégi idősor tartalma azonban élesen eltér a hétköznapiétól. Miközben hétköznapi a felső kategória „hízott”, hétvégén éppen fordítva történt: a nyolc óránál több szabadidőről beszámoló aránya 2008-ban még 36, 2012-ben 31, 2020-ban mindössze 22, 2024-ben pedig 29 százalék. A veszteséget a középső sáv „nyelte el”, amely 44-ről 52 százalékra bővült, míg az alsó kategória gyakorlatilag meg sem mozdult (20; 19,5; 18; majd 19,4 százalék). A hétvégi szabadidő tehát nem tűnt el, hanem összehúzódott: kevesebben számolnak be kiugróan hosszú hétvégi szabadidőről, és többen kerülnek a közepes sávba. Ebből a mozgásból viszont csak az utolsó szakasz egyértelmű. A hétvégi kérdés mértékegysége ugyanis megváltozott: 2008-ban és 2012-ben a válaszadók egy része az egész hétvégére adta meg az óraszámot, 2020-tól viszont a kérdés kifejezetten egyetlen hétvégi napra vonatkozik. Ez a felső kategóriát felfelé torzítja a két korai hullámban, mégpedig ismeretlen mértékben, ezért a 2008 és 2024 közötti 7 százalékpontos esést nem

¹⁵ Érdemes ugyanakkor a szaggatott vonalon túl is végigkövetni az alsó kategóriát, mert a bizonytalanság nem korlátozódik a 2008-as pontra. A hétköznapi „kevés” arány 2012 és 2020 között 18-ról 12 százalékra, tehát 6 százalékpontot esett. Ugyanebben az időszakban azonban a kifejezetten nulla órát jelentők aránya 8,7-ről 3 százalékra csökkent, ami önmagában 5,7 pont, vagyis a teljes csökkenés több mint kilenctizede egyetlen válaszkategóriából származik, és éppen abból, amelynek jelentése hullámról hullámra a leginkább ingadozik. Az „időszegények” görbéje ezért lényegében a „nullát mondók” görbéje: így könnyen lehet, hogy nem azt méri, hányan élnek szabadidő nélkül, hanem inkább azt, hogy az adott felvételben mennyire volt kézenfekvő nullát mondani.

lehet egyértelmű viselkedési változásként értelmezni. Ami tisztán összehasonlítható, az a 2020 és 2024 közötti szakasz: ott a felső kategória 22-ről 29 százalékra emelkedett, a középső pedig 60-ról 52-re csökkent, vagyis a járványidőszakban bekövetkezett összehúzódas után a hétfélig eloszlás újra szétnyílt.

Mindebből három következtetés adódik, amelyek közül kettőt kellőképpen alátámasztanak az adatok, a harmadik pedig nehezen eldönthető ezek alapján. A (1) hétköznapi felső kategória aránya a vizsgált időszakban megközelítőleg megkétszereződött (7-ről 13 százalékra), azaz jóval többen vannak azok, akik kifejezetten sok szabadidőről számoltak be. Ez az egyetlen olyan elmozdulás az egész elemzésben, amely semmilyen módszertani feltevéstől nem függ. (2) A hétfélig eloszlás a 2020-as mélypont után visszarendeződött, de nem tért vissza a korábbi szintre: a felső kategória 22-ről 29 százalékra emelkedett, ami továbbra is elmarad a 2012-es 31 és a 2008-as 36 százaléktól. Az, hogy ez az elmaradás valós csökkenés-e vagy a hétfélig kérdés mértékegységváltásának a maradványa, a rendelkezésre álló adatokból nem dönthető el, ezért a hétféligéről legfeljebb annyi állítható biztosan, hogy 2020 és 2024 között a hosszú hétfélig szabadidő újra bővült. Ugyanakkor (3) nem állítható semmi biztos a másik szélső kategória, azaz az időszegények arányának 2008 és 2024 közötti alakulásáról: hétköznapi a 2012 és 2024 közötti szakaszon inkább csökkenő tendencia látszik (18-ről 13 százalékra), a hétféligén viszont még ez sem, ott az alsó kategória három hullámon át gyakorlatilag mozdulatlan. A változás egyáltalán nem látványos, és a hétköznapi csökkenés nagy része is a nulla órás cella zsugorodásából ered.

Mi határozza meg a szabadidő mértékét?

„Időszegények” és „időgazdagok”

Az eddigiekből kiderült, hogy a szabadidő mennyiségének átlaga alapján kevés információhoz jutunk, mert a változás az eloszlás két szélén zajlik. Kézenfekvő tehát külön megvizsgálni, hogy kik kerülnek a két szélső csoportba, azaz kiknek marad feltűnően kevés és kiknek feltűnően sok szabadidejük. Erre a kérdésre két, egymással párhuzamos logisztikus regressziós modellt hoztam létre naptípusonként: az egyik azt magyarázza, ki tartozik az „időszegények” (keves szabadidő), a másik azt, ki az „időgazdagok” (sok szabadidő) csoportjaiba. (A két kategória küszöbértékei azonosak a korábban bemutatottakkal.) A modellek eredményei esélyhányadosok, ahol az egynél nagyobb érték a referenciakategóriához képest nagyobb, egynél kisebb érték kisebb esélyt jelent a vizsgált csoportba kerülésre.

A modellekbe hét háttérváltozó került: a nem, a korcsoport, a településtípus, az iskolai végzettség, a szubjektív anyagi helyzet, a gazdasági aktivitás, valamint egy ötfokú életszakasz-változó, amely a háztartás összetételéből jött létre. Ez utóbbi azt rögzíti, hogy a fiatal a szülői háztartásban él-e még, van-e partnere, és van-e

(vele élő) gyereke. Erre azért volt szükség, mert a felnőtté válás átmenete a szabadidő szempontjából valószínűsíthetően az egyik legfontosabb választóvonal, és ezt önmagában az életkor nem képes lefedni.¹⁶

Az együtthatók részletes bemutatása előtt érdemes egy pillantást vetni az alábbi táblázatra, amely azt mutatja meg, hogy melyik háttérváltozó mennyiben járul hozzá a szabadidős kategóriák magyarázatához.

1. táblázat: A háttérváltozók együttes hatása a szabadidő két végletére, 2024¹⁷

Háttérváltozó	Hétköznap		Hétféje	
	Kevés (< 2 óra)	Sok (> 6 óra)	Kevés (< 4 óra)	Sok (> 8 óra)
Iskolai végzettség	2,3	20,3 ***	14,8 ***	25,4 ***
Életszakasz	6,5 ***	2,6 *	14,2 ***	2,6 *
Gazdasági aktivitás	1,5	16,5 ***	12,1 ***	0,5
Anyagi helyzet	2,8	1,2	12,1 ***	18,4 ***
Településtípus	4,8 **	1,0	10,1 ***	3,4 *
Korcsoport	0,1	0,9	1,8	4,8 **
Nem	0,1	0,5	0,5	3,0

Forrás: saját szerkesztés

Az 1. táblázat legfontosabb üzenete nem az egyes cellákban, hanem az oszlopok közötti különbségben van. Eszerint a hétköznapi szabadidő két szélső kategóriáját mindössze két-két változó magyarázza: a keveset az életszakasz és a településtípus, míg a sokat az iskolai végzettség és a gazdasági aktivitás (és kismértékben az életszakasz). Az anyagi helyzetnek, amely az egyik legfontosabb egyenlőtlenségi dimenzió, a hétköznapiakra vonatkozóan nincsen hatása. A hétféje szabadidőre vonatkozó oszlopokban ezzel szemben szinte mindegyik háttérváltozó szignifikáns hatással bír: az „időszegény” kategóriát hét változóból öt magyarázza szignifikánsan, az „időgazdagot” három, és az anyagi helyzetet és az iskolai végzettséget fontossága alapján mindkettőnél a lista elején találjuk.

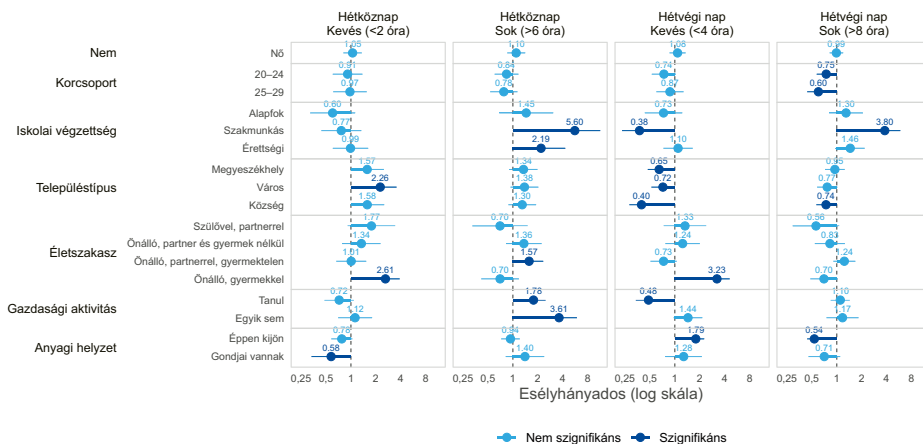
A szabadidő eloszlása hétköznap az összes megkérdezett fiatal esetében meglepően „lapos”. Hogy valakinek mennyi ideje marad egy átlagos hétköznapon, azt jóformán az dönti el, hogy dolgozik-e, illetve milyen élethelyzetben van. Hétfévégén viszont a szabadidő mennyisége már azon is nagymértékben múlik, hogy ki az illető, milyen a végzettsége, az anyagi helyzete, és hol lakik. Ezt leginkább úgy interpretálhatjuk, hogy a hétköznapiokban a szabadidő a munkaerőpiaci helyzet (munkaidő) egyfajta közvetlen tükröképe, a hétféje szabadidő viszont már egy

¹⁶ A modellhez fontos statisztikai adalék az is, hogy a magyarázó változók között nincsen túlzott együttmozgás: a korrigált kollinearitási mutatók (GVIF) egyike sem éri el az 1,25-öt.

¹⁷ Súlyozott F-próbák eredményei. Bázis: $n_{2024(\text{hétköznap})} = 2782$; $n_{2024(\text{hétféje nap})} = 2702$. *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

jóval komplexebb társadalmi pozíció leképeződése. Ez a kettősség megfeleltethető a maradékidő és a megélt szabadidő közötti fogalmi különbségtételnek is: míg az előbbi leginkább abból keletkezik, hogy valaki nem dolgozik, az utóbbi viszont sok esetben abból, hogy valaki megengedheti magának, hogy ne dolgozzon.

3. ábra: Az „időszegény” és az „időgazdag” csoportba tartozás esélyhányadosai, 2024¹⁸

Forrás: Magyar Fiatalok 2008–2024 kutatás, saját számítás (súlyozott adatok)

Áttérve a konkrét esélyhányadosok értelmezésére (3. ábra) azt látjuk, hogy azok, akik önálló háztartásban élnek a gyermekükkel, a szülői háztartásban élőkhez képest 2,61-szeres eséllyel tartoznak a hétköznapi és 3,23-szoros eséllyel a hétvégi (szabad) időszegények közé. Ezzel szemben azok, akik szintén elhagyták a szülői házat és párkapcsolatban élnek, de gyermekük még nincs, hétköznapi 1,57-szeres eséllyel tartoznak a (szabad)időgazdagok közé. A szülői házból való elköltözés és az önállósodás önmagában tehát nem kerül szabadidőbe, az igazi törés mindkét naptípus esetében – nem meglepő módon – akkor következik be, amikor a fiataloknak gyereke születik.

A fentiekből az is következik, hogy az életszakasz mellett az életkornak önmagában alig marad szerepe: a korcsoport hatása három oszlopban sem szignifikáns. Az életkor tehát nem magyaráz semmit azon túl, amit az életszakasz megragad: a szabadidőt nem az évek száma, hanem a családalapítás szabja meg. Egyetlen kivétel a hétvégi „sok szabadidő”, ahol a lejtő megmarad (a 20–24 évesek 0,75-szörös,

¹⁸ Súlyozott logisztikus regressziós modellek, 95 százalékos konfidenciaintervallum. Referenciák: férfi, 15–19 éves, budapesti, diplomás, jól kijön, dolgozik, szülői háztartásban él partner nélkül. A vastag pálca az 1-es referenciaértéktől a becslült értékig fut; a vékony vonal a konfidenciaintervallum.

a 25–29 évesek 0,6-szoros eséllyel időgazdagok a 15–19 évesekhez képest), tehát a középiskolából való kilépés is csökkenti a rendelkezésre álló szabadidőt.

A „sok szabadidő” modelljeit két változó uralja a hétköznapiakon: az iskolai végzettség és a gazdasági aktivitás. Fontos, hogy az előbbi hatása nem lineáris. A legmagasabb értéket nem az alapfoknál, hanem a szakmunkás végzettségűeknél találjuk. Mivel a modellben a referenciakategória a diplomás végzettség, ezt úgy interpretálhatjuk, hogy a szakmunkás végzettségűekhez képest a diplomásoknak töredék esélye van csak az igazán sok szabadidőre. A szakmunkásokra hétvégén is jóval kevésbé jellemző az időszegénység (0,38) és egyértelműen ők azok, akik a legnagyobb eséllyel (3,8) rendelkeznek nyolc órát meghaladó szabadidővel. Ennek a diplomás-szakmunkás „szakadéknak” a magyarázata bizonyára sokrétű, és itt most csak a két csoport által végzett munka domináns jellegét érdemes megemlíteni. A szakmunkás végzettséggel betöltött állásokat jóval gyakrabban jellemzi a kötött munkaidő, így a munka kevésbé folyik bele az esti és hétvégi órákba, míg a diplomás munkakörökben, főleg a home office térnyerésével, ez jóval gyakrabban jellemző. Az alapfokú végzettség esetében az esélyhányados azért nem szignifikáns, mert a 15–29 évesek körében ez jórészt azt jelenti, hogy az illető még tanul, amit a gazdasági aktivitás változója már megragad.

A gazdasági aktivitás hatása elsősorban a hétköznapiakra korlátozódik, viszont ott erős: a sem nem tanuló, sem nem dolgozó fiatalok 3,61-szeres, a tanulók 1,78-szoros eséllyel tartoznak a hétköznapi kifejezetten sok szabadidővel rendelkezők közé. Hétvégén viszont már csak az időszegénységre hat: a tanulók feleakkora eséllyel kerülnek ide (0,48), a felső kategóriában viszont nem különböznek.

Az anyagi helyzet együttes hatása csak a hétvégén szignifikáns, hétköznapi egyetlen kontraszt tér el, az anyagi gondokkal küzdőké (0,58), akik meglepő módon ritkábban időszegények – ez azonban a változó egészének hatását nem teszi szignifikánssá. A mintázat ráadásul megint nem lineáris. Az „éppen kijönnek a jövedelmükből” csoport 1,79-szeres eséllyel tartozik a hétvégi időszegények és mindössze 0,54-szeres eséllyel az időgazdagok közé, vagyis kétoldali szorítás alatt áll. Az anyagi gondokkal küzdőknél az irány hasonló, de az összefüggés nem szignifikáns, ami részben a kisebb esetszámnak tulajdonítható. A hétvégi időhiány tehát nem egyszerűen a szegénységet követi, hanem leginkább azt a réteget sújtja, amely még kijön a jövedelméből, de láthatóan csak úgy, ha (az adatok mögé gondolva a valóságot) a hétvégéjét is feláldozza érte.

A településtípus hatása is komplex képet mutat, ahol nem lehet egyértelmű trendekről beszélni. A hétköznapiakon esetében csupán annyi látszik, hogy a budapestiekhez képest a városban élők több mint kétszeres eséllyel időszegények. Ami azonban szembeűnő a hétvégi napokon, hogy minden településtípusra – de főleg a községekben élőkre – igaz (Budapesttel összehasonlítva), hogy a hétvégi napokon kevés szabadidővel rendelkeznek – tehát Budapesten mindenhol kevésbé jellemző az „időszegénység”.

Összefoglalásképpen a négy modell alapján az alábbi három állítást lehet megfogalmazni: (1) Az első, hogy a hétköznapi és a hétvégi szabadidő eltérő logikát követ: a hétköznapit a munka és az élethelyzet, a hétvégit a társadalmi pozíció szabja meg. (2) A második, hogy a felnőtté válás átmenetében nem az önállósodás, hanem a gyermekvállalás jelenti a törést a szabadidő szerkezetében. A gyermekkel élő fiatalok mind a hétköznapokon, mind a hétvégéken két-háromszor nagyobb eséllyel tartoznak a (szabad)időszegény csoportba. (3) A harmadik, hogy a sok szabadidő nem a hátrányos helyzet, hanem sok esetben a kötött munkaidő kísérője: a diplomásoknak van a legkisebb, a szakmunkásoknak pedig a legnagyobb esélyük a kifejezetten sok szabadidőre.

Végül érdemes kiemelni azt is, amit nem látunk elsőre a táblázatban: a nem egyetlen modellben sem jelenik meg szignifikáns háttérváltozóként. A szabadidő mennyiségének nemek szerinti különbsége tehát 2024-ben sem az átlagokban, sem az eloszlás szélein nem mutatható ki. Ez ugyanakkor nem zárja ki, hogy a szabadidő tartalmában és minőségében továbbra is jelentős különbségek legyenek, csak azt jelzi, hogy az óraszámok szintjén nincsenek eltérések férfiak és nők között.

A szabadidő szerkezetének változása

A szabadidős tevékenységekre vonatkozó konkrét kérdések 2000 óta szerepelnek a kérdőívben, de részben amiatt, hogy a digitalizációval alapvetően változtak meg a szabadidő eltöltésének lehetőségei, illetve a kérdőívben ennek mérésére használt kérdések formátuma, a hosszú távú trendek elemzése itt nem lehetséges. Az itt bemutatott eredmények egy olyan kérdéssorra adott válaszokon alapulnak, amelyben a fiataloknak a felkínált tizenhárom lehetőség közül kellett legfeljebb hármat kiválasztaniuk, amelyek a leggyakrabban jellemzik (külön a hétköznapokra és a hétvégékre vonatkozóan) a szabadidő eltöltését. Ez a kérdés ebben a formában számos előnnyel bír (pl. kiküszöböli azt a problémát, hogy valaki túl kevés vagy túl sok választ jelöl meg), ugyanakkor problémát is jelent. Mivel a válaszadó legfeljebb három tevékenységet nevezhet meg, ezek a tételek egymás rovására szerepelnek. Ha valaki a barátait említi, azzal egyúttal nem említi mászt. Az egyes tételek gyakorisága ezért nem független egymástól: ha csak tételszinten elemezzük az adatokat, akkor olyan válaszokat feltételezünk önállóan, amelyek matematikailag összekapcsolódnak. Ha egy új tétel kerül a listára, a régiek gyakorisága szinte automatikusan csökken anélkül, hogy a valóságban bármi történt volna. (Ezért nem lehetséges a hosszú távú trendek módszertanilag legitim elemzése.)

A válaszok egymástól független elemzése ellen egy további elméleti megfontolás szól. A szabadidő nem tevékenységek halmaza, hanem egy rendszer: a fiatalok nem külön-külön döntenek arról, hogy sportolnak-e és olvasnak-e, hanem egy adott élethelyzethez, kapcsolati környezethez és erőforráskészlethez illeszkedő

mintázatot alakítanak ki. Mint arra már korábban utaltam, Bourdieu óta a szabadidő-szociológia központi állítása, hogy a tevékenységek együttjárása – nem pedig önmagában az egyes tevékenységek – hordozzák a társadalmi információt.

Ebben a fejezetben ezért nem arra fókuszálok, hogy mit csinálnak a fiatalok, hanem arra, hogy milyen tevékenységek járnak együtt, és ezek alapján milyen tipikus szabadidő-szerkezetek rajzolódnak ki.

Az eredmények értelmezéséhez további megjegyzés, hogy a felhasznált kérdés nem a szabadidő eltöltésének objektív naplója, hanem egy szubjektív percepció. Ebben az értelemben az itt bemutatásra kerülő csoportok főleg azt mutatják meg, hogy a megkérdezett fiatalok leginkább melyik szabadidős tevékenységekkel azonosították magukat. Tehát ez egyfajta szabadidő-eltöltési önkép, ami csak nagyon közvetetten kapcsolható a fiatalok valós szabadidős időméréséhez.

Mi változott 2020 és 2024 között?

Az első és legfontosabb eredmény, hogy a 2000 és 2024 közötti időszak nem mutat jelentős elmozdulást az egyes tevékenységek között. A barátokkal való szabadidőtöltést 2020-ban még csak egy kérdés mérte, ez azonban 2024-ben kiegészült a „barátokkal, online” válaszlehetőséggel. Emiatt a tételes összehasonlítás a két adatbázis között nem lehetséges. A többi elem esetében megemlíteném a család szerepének változása (hétköznapiakon 7, hétvégeken pedig 3 százalékpontos csökkenés), illetve a némileg elnagyolt „tévé, videó, zene” (+7,7 százalék), „számítógép, telefon, görgetés” (-5,2 százalék és -4,7 százalék) kategóriák változása, valamint az olvasók arányának hétvégi növekedése (+4,3 százalék). Ezek azonban nem feltétlenül valós változások, mivel a „barátokkal” kategória kettéválása sokaknál önmagában szűkítette a válaszlehetőségeket (mivel nőtt a válaszlehetőségek száma, de továbbra is legfeljebb három tevékenységet lehetett választani).

2. táblázat: A szabadidős tevékenységek említési aránya naptípus és hullám szerint¹⁹ (15–29 évesek, súlyozott %)

Tevékenység	Hétköznapi			Hétvégi nap		
	2020	2024	Δ	2020	2024	Δ
Barátokkal, személyesen	42,9	41,8	-1,1	49,6	45,9	-3,7
Barátokkal, online	–	28,1	–	–	18,5	–
Családdal	47,4	40,4	-7,0	53,4	50,4	-3,0

¹⁹ Súlyozott adatok. Bázis: $n_{2020[\text{hétköznapi}]} = 1984$; $n_{2020[\text{hétvégi nap}]} = 1977$; $n_{2024[\text{hétköznapi}]} = 854$; $n_{2024[\text{hétvégi nap}]} = 857$. A válaszadók több (max. három) tevékenységet is jelölhettek, ezért az oszlopok összege meghaladja a 100 százalékot. A „Δ” oszlop a 2024-es és a 2020-as arány különbsége, százalékpontban. A kérdőívben szereplő „zenél, fest, tárgyat készít” és „online/digitális tartalmat hoz létre” itemeket „alkotói tevékenységként” összevontan vizsgáljuk. A két tevékenység miközben nagyon mást takar, de a gyökérük közös (~alkotás). Erre az összevonásra az alacsony elemszámok miatt van szükség a szegmentációhoz.

Tevékenység	Hétköznap			Hétféle nap		
	2020	2024	Δ	2020	2024	Δ
Tévé, videó, zene	28,7	36,5	+7,7	28,9	28,8	-0,0
Számítógép, telefon, görgetés	21,0	15,8	-5,2	17,7	13,0	-4,7
Játék (konzol, gép)	11,8	12,5	+0,7	10,9	11,5	+0,7
Olvasás	16,3	15,9	-0,4	12,4	16,6	+4,3
Sport	9,7	8,4	-1,3	8,4	9,4	+1,0
Kirándulás, túrázás	12,2	8,8	-3,4	21,3	21,5	+0,1
Alkotó tevékenység	6,2	6,4	+0,1	5,4	6,2	+0,7
Semmi különös	16,2	11,7	-4,5	11,7	11,7	-0,0

Forrás: Magyar Fiatalok 2020 és 2024 kutatás, saját számítás (súlyozott adatok)

Szabadidős minták alapján létrehozott csoportok

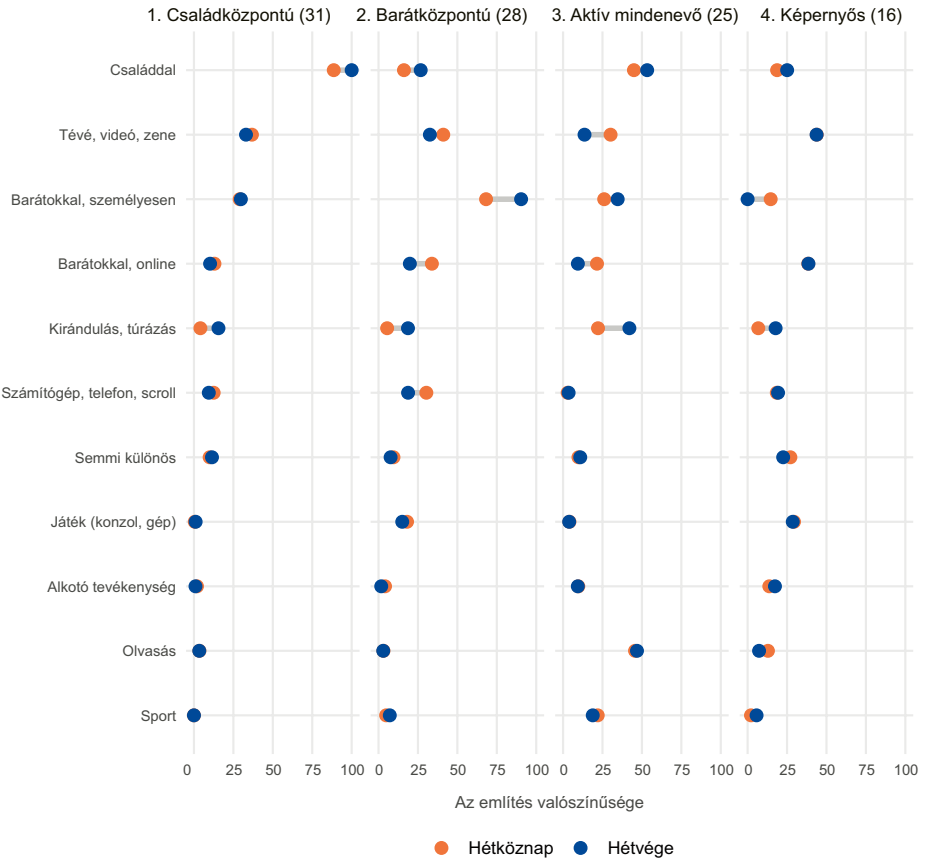
Annak érdekében, hogy a szabadidő eltöltésének szerkezetét komplex módon lehessen megragadni, látens klaszterelemzést (*latent cluster analysis*, LCA) alkalmaztam. Ez a módszer jól működik az összetartozó, bináris itemeket tartalmazó kérdéssorokon. Abból indul ki, hogy a válaszok között megfigyelhető szabályszerűségek (például a családot említők ritkábban említenek barátokat) nem véletlenek, hanem egyetlen, közvetlenül nem mérhető csoportosító változóra vezethetők vissza. A hagyományos klaszterező eljárásokhoz képest a csoportok számát nem kell előre meghatározni, és ahelyett, hogy mindenkit egyetlen csoportba sorolna be a modell, mindenkihez tagsági valószínűségek tartoznak, és a besorolás ezek közül a legnagyobbat veszi alapul. Tehát ez egy olyan adatredukciós eljárás, ami nem azt állítja, hogy csak az itt meghatározott csoportok léteznek a valóságban, hanem azt, hogy a modell adatain ezek „találta meg”, majd pedig mindenkit abba a csoportba sorolt, amelyikhez a legközelebb áll. Emiatt önmagában ezek a csoportok is heterogének lehetnek, ami a részletes jellemzésükkor látható is lesz.

Továbbá érdemes még egyszer megemlíteni, hogy mivel a kérdésben legfeljebb három választ lehetett megjelölni, ezért az itt bemutatott típusok azt írják le, mi került be valakinél a három leggyakoribb elfoglaltság közé, és nem azt, hogy összességében milyen tevékenységek jellemzik a szabadidejét.

Első próbálkozásként külön modellt készítettem a hétköznapokra és a hétvégékre. Ezekből az látszott, hogy egyéni szinten a két naptípus között nincs alapvető eltérés. A hétköznapokon domináns tevékenységek többnyire a hétvégén is azok lesznek, illetve a hétvégékre nem sikerült önállóan egy stabil, LCA-alapú klasszifikációt létrehozni. A tanulmányban ezért egyetlen, összevont modellt mutatok be, amely nem tesz különbséget a hétköznap és a hétvége között. Az illesz-

kedési mutatók (BIC és entrópia R^2) és a koherens interpretáció lehetőségét szem előtt tartva, egy négycsoportos klasszifikáció tűnt a legoptimálisabb modellnek. Ezek jellemzőit a 4. ábra mutatja, a szubjektív szabadidő-mennyiségüket pedig a 3. táblázat, illetve további adalékokkal szolgálhat a demográfiai profiljaikat részletesen bemutató táblázat a tanulmány mellékletében.

4. ábra: A hétköznapi szabadidő-eltöltés típusai²⁰ (%)

Forrás: saját szerkesztés

²⁰ Minél hosszabb a szürke vonal, annál élesebben különül el a hétvége.

3. táblázat: A hétköznapi és hétvégi szabadidő a heti ritmus típusai szerint²¹

Típus	Hétköznapi				
	Átlag	Medián	Kevés (%)	Közepes (%)	Sok (%)
1. Családközpontú	4,09	3	20,5	61,2	18,3
2. Barátközpontú	3,68	3	19,9	69,8	10,2
3. Aktív mindenevő	3,22	3	15,4	79,8	4,8
4. Képernyős	3,91	3	7,3	80,9	11,8
Teljes minta	3,72	3	17,0	71,5	11,5

Típus	Hétvégi nap				
	Átlag	Medián	Kevés (%)	Közepes (%)	Sok (%)
1. Családközpontú	7,53	6	25,8	42,2	32,0
2. Barátközpontú	9,01	8	13,6	49,5	36,8
3. Aktív mindenevő	6,67	6	27,4	52,3	20,3
4. Képernyős	6,70	5	29,5	46,6	24,0
Teljes minta	7,62	6	23,2	47,5	29,3

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját számítás (súlyozott adatok)

A négy csoportot elnevezéseik alapján két nagyobb részre oszthatjuk. Az első két csoport közös ismérve, hogy elsődleges csoportképző tényezők a társas kapcsolataik jellege, ezen belül pedig a család vagy a barátok dominanciája. A másik két csoportot ugyanakkor a fő (leggyakoribb) tevékenységeik határozzák meg: létezik egy inkább nem technológia-központú aktív csoport, illetve egy képernyők köré szerveződő csoport.

Családközpontú (31 százalék)

A „családközpontú” szabadidős csoport legfontosabb ismérve (ahogy a neve is mutatja), hogy a szabadidő eltöltése esetükben alapvetően családi körben történik. Számarányát tekintve is ez a legnagyobb csoport (a teljes minta 31 százaléka), emiatt nagyfokú belső heterogenitással rendelkezik. Egyértelműen a családalapítás utáni életszakaszban lévők alkotják a csoport többségét: 42 százalékuk él önálló háztartásban gyermekkel (átlag: 19,3), 37 százalékuk 30–34 éves, és 73 százalékuk dolgozik. Ez a legmagasabb foglalkoztatási arány a négy csoport között. Területileg a városok és a községek felé tolódnak (37,6, illetve 35,2 százalék), viszont

²¹ M = átlagos szabadidő (óra), Mdn = medián. „Kevés” = hétköznapi kevesebb mint 2 óra, hétvégén kevesebb mint 4 óra; „Sok” = hétköznapi több mint 6 óra, hétvégén több mint 8 óra; „Közepes” az e két küszöb közötti tartomány. A típusok a hétköznapi és hétvégi tevékenységekre együtt becsült látens osztályelemzésből (LCA) származnak. A számítás a nullaórás válaszokat is tartalmazza.

kisebbséggel élnek Budapesten (10,5 százalék, az átlag 18,9 százalékaival szemben).

Másfelől viszont ez a csoport hordozza a legtöbb társadalmi hátrányt – még ha nem is a nélkülözők alkotják a többséget. Az anyagi gondokkal küzdők aránya itt 11,4 százalék (a teljes minta átlaga: 6,7) és a sem nem tanulók, sem nem dolgozók aránya is közel 13 százalék (átlag: 7,1). A csoport – méretéből is fakadóan – tehát belülről polarizált: nagy többsége dolgozik, de itt találunk egy olyan számottevő csoportot is, amely kiszorult a munkaerőpiacról. Az alapfokú végzettségűek 51 százalékos aránya pedig (más csoportokkal ellentétben) itt valódi hátrányt jelöl, hiszen a csoport kétharmada elmúlt 25 éves, emiatt esetükben az alacsony végzettség már nem csupán egy átmeneti állapotnak tekinthető. A csoport átlagos szabadideje hétköznapiakon átlagosan négy óra, hétvégéken pedig hét és fél óra.

Barátközpontú (28 százalék)

A másik nagyobb csoport az előzővel ellentétben a fiataloké, akiknél a szabadidő eltöltése a barátokkal való együttlétet jelenti. A 15–19 évesek aránya itt 39 százalék (a teljes minta arányának közel kétszerese), míg 30–34 éveseké csupán csak 19 százalék. Ebből következően közel háromnegyedük (72 százalék) még a szüleivel él partner nélkül, harmaduk (36 százalék) még tanul, és mindössze 3 százalékuk él önálló háztartásban, gyermekkel. Egy további érdekes adalék: ez a „legfőképp” csoport is, 62 százalékos férfiaránnyal.

Az iskolázottságra vonatkozó adatot az esetükben nem érdemes önállóan értelmezni. Az alapfokúak 54 százalékos és a felsőfokúak 6 százalékos aránya itt nem társadalmi hátrányt jelez, hanem azt, hogy a csoport nagy része még nem fejezte be a tanulmányait, azaz a végzettség ebben az életkorban még nem lezárt kategória. Anyagi helyzetük az átlag körüli. A „barátközpontú” típus tehát elsősorban életkori, nem társadalmi képződmény: az a jellegzetes szabadidő-szerkezet, amely a szülői háztartásban élő, még iskolába járó fiatalokat jellemzi. A rendelkezésükre álló átlagos szabadidő hétköznapiakon 3,7 óra, míg hétvégén kilenc óra – ami a legmagasabb érték a négy csoport közül.

Aktív mindenevő (25 százalék)

Ennek a csoportnak a jellegzetessége abban rejlik, hogy a szabadidő eltöltése itt leginkább a család, a kirándulás/túrázás, illetve az olvasás háromszögében zajlik. Ez utóbbi kiemelkedő jelentőségű a csoport életében. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy más tevékenységek itt nem jelennek meg – például átlag feletti a sportolók aránya is. És a következő fejezetben látni fogjuk, hogy ez a csoport az egyes szabadidős helyszínek látogatásában is kifejezetten aktív. Ugyanakkor itt alig találunk olyanokat, akik a „számítógépezik, telefonozik” válaszlehetőséget adták meg. A demográfiai profil legerősebb ismérve az iskolai végzettség: a felsőfokú végzettségűek aránya esetükben 39 százalék, ami a teljes minta 19 százalékos ér-

tékének több mint kétszerese, miközben az alapfokúaké alig 21 százalék (átlag: 42). A kulturális törésvonal ennek a csoportnak az esetében a legélesebb. Ehhez társul a leginkább stabil anyagi helyzet is: mindössze 2,6 százalékuknak vannak anyagi gondjaik (átlag: 6,7), és 69 százalékuk jön ki jól a jövedelméből, továbbá itt a legalacsonyabb az inaktívak aránya. Enyhe női túlsúly jellemzi őket (59 százalék). Életszakasz szerint a partnerrel, gyermek nélkül élők vannak felülreprezentálva (24 százalék), életkorban pedig a húszas éveik közepén és a harmincas éveik elején járók, azaz egyértelműen már egy „érettebb” csoportról beszélhetünk. Ez pedig a rendelkezésükre álló szabadidő mennyiségében is tetten érhető, hiszen hétköznap 3,22, hétvégén pedig 6,67 óra az átlagos szabadidejük. Összességében ez egy aktív és magas kulturális tőkével jellemezhető csoport, akiknek átlagban a legkevesebb szabadidő áll rendelkezésükre, de azt változatosan képesek kitölteni.

Képernyős (16 százalék)

A „képernyős” csoport tagjainak közös ismérve, hogy legnagyobb arányban választották a „tévét, videót, zene”, illetve barátokkal való online időtöltést. Náluk a legalacsonyabb a családdal töltött szabadidő, átlag feletti a számítógép/telefon és a videójáték (számítógépen vagy játékkonzolon keresztül). Szintén fontos ismérvük, hogy ebben a csoportban a legmagasabb (25 százalék körüli) azok aránya, akik megjelölték a „semmi különös” válaszlehetőséget (is). Fontos ugyanakkor, ez az egyetlen típus, amelyet nem elsősorban az életkor és nem egy jellegzetes életszakasz határoz meg. A négy korcsoport aránya a csoporton belül szinte tökéletesen oszlik el (21,7; 23,7; 26,6; 27,9 százalék), vagyis a képernyő köré szerveződő szabadidő nem a fiatalabbak sajátossága: a harmincas évek elején járók között ugyanolyan gyakori, mint a tizenévesek között. Ami megkülönbözteti őket, az a lakóhely és a háztartás. Minden harmadik tagja a csoportnak budapesti (31,6 százalék, szemben a teljes minta 18,9 százalékával), és miközben magas (58 százalék) a még szülőkkel élők aránya, egyben itt a leggyakoribb, hogy valaki önálló háztartásban, egyedül él (10,9 százalék a 7,1 százalékos átlaggal szemben). A csoport anyagi helyzete inkább átlag alatti: az „éppen kijön” válasz aránya 41,2 százalék (átlag: 30,8), a „jól kijön” válaszá pedig itt a legalacsonyabb (de összességében még így is magas), 52,6 százalék. Iskolai végzettségük szintén átlagos. Az átlagos szabadidő mértéke szintén „középen” helyezkedik el, sem nem túl alacsony, sem nem túl magas.

Ki hol tölti a szabadidejét?

A kutatás kérdőíve tizenöt kulturális és szórakozóhely látogatási gyakoriságát mérte. Ebben a részben az adott helyszínre valamilyen rendszerességgel járók aránya áll az elemzés középpontjában, vagyis azok, akik nem a „(szinte) soha” választ

adták. Ez a mutató így elsősorban nem a szabadidő eltöltésének intenzitását méri az egyes helyszíneken, hanem annak a „szélességét”, változatosságát és tipikus mintázatait.

Az alábbi ábra értelmezéséhez egy fontos háttérinformáció az, hogy a négy szabadidős csoport már önmagában is jelentősen eltér aszerint, hogy a felkínált helyszínek közül átlagosan hányat látogatnak (4. táblázat).

4. táblázat: Szabadidős helyszínek összevont látogatottsága az egyes szabadidőcsoportokban (15–29 évesek, súlyozott %)

Típus	Helyszínek száma		Válaszadók megoszlása (%)	
	Átlag	Szórás	Egy helyszínt sem látogat	Nyolc vagy több helyszínt látogat
1. Családközpontú	4,07	3,38	14,2	13,5
2. Barátközpontú	4,99	3,39	5,6	18,2
3. Aktív mindenevő	7,60	3,60	1,4	49,6
4. Képernyős	5,71	3,96	6,8	26,2
Teljes minta	5,47	3,78	7,4	25,8

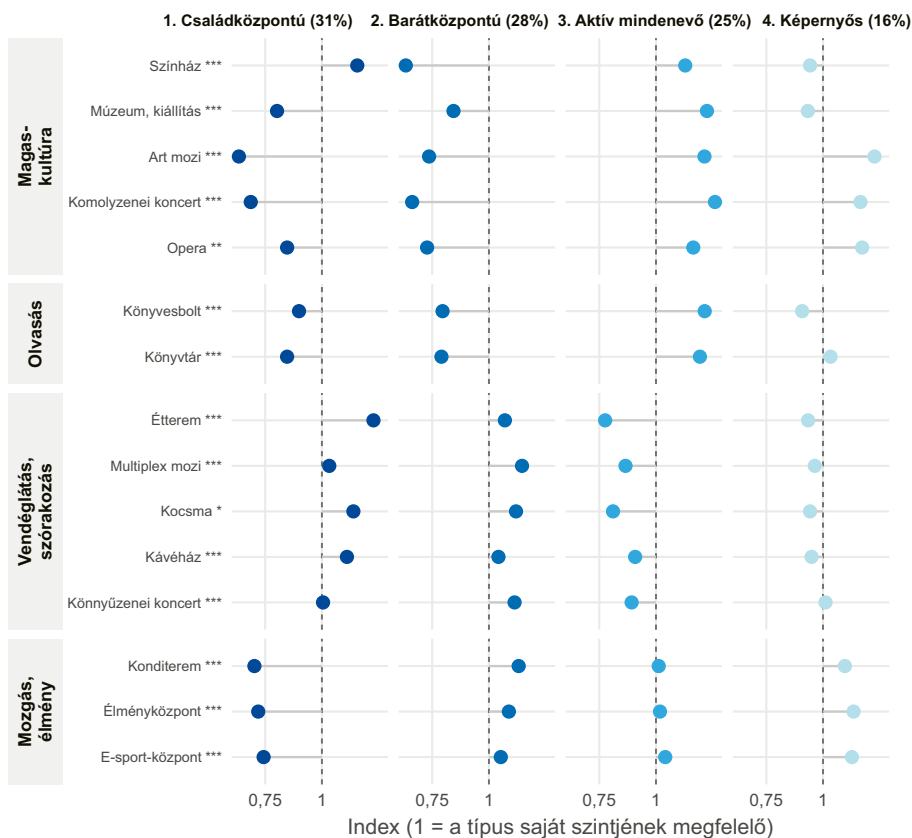
Forrás: saját szerkesztés

Az „aktív mindenevő” csoport egyértelműen kiemelkedik azzal, hogy átlagosan 7,6 helyszínen fordul meg valamilyen rendszerességgel. Itt lényegében nem találunk olyan fiataalt, aki egyetlen helyszínt sem látogat, a csoport fele pedig több mint nyolc helyet jelölt meg a kérdőívben. A másik végletet a „családközpontú” csoport jelenti, akik átlagosan csak négy különböző helyszíntípust jelöltek meg, és itt 14 százalék azok aránya, akik sehová sem járnak. A másik két csoport értékei a teljes mintához állnak közel. Ami egyben azt is jelenti, hogy az esetleges sztereotípiákkal ellentétben a „képernyős” típus sem „otthonülő”. Őket ugyanúgy ott találjuk a szórakozóhelyeken és egyéb helyszíneken, mint nem annyira „képernyős” társaikat.

Az, hogy a négy szabadidőcsoport esetében a tizenöt helyszín látogatási gyakoriságában szignifikáns és tartalmilag is értelmezhető különbségek mutathatók ki, a tipológiai érvényességét erősíti. Ennek elemzése során figyelembe vettem az egyes csoportok eltérő „eljárési hajlandóságát”. Ha ezt nem tettem volna, akkor az átlagnál aktívabb csoportok esetében nehezen lett volna kimutatható, melyek azok a helyszínek, amelyek rájuk igazán jellemzőek. Ez a szinthatás egy egyszerű indexszel lett kiszűrve. Minden típusnál kiszámoltam a tizenöt helyszín látogatottságának átlagát, majd az egyes helyszínek arányát ehhez a saját átlaghoz viszonyítottam, végül pedig ugyanezt a hányadost a teljes mintára is kiszámolva a kettőt elosztottam egymással. Az így kapott mutató 1-es értéke azt jelenti, hogy az adott helyszín jelentősége pontosan annyi a csoport egészén belül, amennyi a teljes min-

tában. Az 1 fölötti érték a csoport esetében jellegzetes, az alatti pedig az általános aktivitásához képest kevésbé jellemző helyszínt jelöl. Ez a mutató így nem azt mondja meg, hol vannak a legtöbben az egyes csoportokban, hanem azt, hogy az adott csoportok hol vannak felül-, illetve alulreprezentálva (5. ábra).

5. ábra: A szabadidő eltöltésének helyszínei az egyes csoportokban²²
(a valamilyen rendszerességgel járók aránya %-ban, súlyozott)

Forrás: saját szerkesztés

Az 5. ábrának az egyes csoportokra vonatkozó eredményei az alábbiakat mutatják: A „családközpontúak” elsősorban a hétköznapi, családdal is látogatható helyszíneken vannak felülreprezentálva: az étterem (a saját szintjükhöz képest 1,30-szoros), a színház (1,20) és a kocsma (1,17) emelkedik ki náluk. A mozgás és élmény kategó-

²² Az 1-től jobbra: az adott helyszín típusra jellemzőbb, mint amit az általános kijárási szintje indokolna. Logaritmikus tengely. (A nagyon alacsony bázisú helyszíneknél az index bizonytalan.)

ria viszont náluk a leggyengébb (0,72): konditerembe, élményközpontba, és olyan helyekre, ahol e-sportolni lehet, nem járnak. A látogatói profiljuk ezek alapján viszonylag egyszerű: kevés helyre járnak, és azok is a legáltalánosabb, leginkább társasági helyszínek.

A „barátközpontúak” ugyanakkor a mainstream szórakozás és a mozgás felé húznak: esetükben a multiplex mozi (1,18), konditerem (1,16), kocsmá (1,15), könnyűzenei koncert (1,14), élményközpont (1,11) azok a helyszínek, amelyeket leginkább látogatnak. A magaskultúra viszont egyértelműen náluk hiányzik a leginkább (ezt jelzi 0,73-as indexérték az egész tartományra). A színházi mutatójuk 0,66, ami az egész táblázat legalacsonyabb relatív értéke, és hasonlóan alacsony a komolyzene (0,68) és az opera (0,73), illetve emellett a teljes „olvasás” kategória is, amely a könyvesboltot (0,79) és a könyvtárat (0,79) foglalja magába.

Az „aktív mindenevő” típus profilja két irányba mutat. Abszolút értelemben tényleg mindenevők: mind a tizenöt helyszínen ennek a csoportnak a tagjai a legaktívabbak, és a magaskultúrában és az olvasáshoz köthető helyszínek esetében is messze itt találjuk a legmagasabb értékeket. Azonban a saját magas szintjeikhez mérve a mintázatuk nem hierarchiamentes: a magaskultúra (1,24) és az olvasás helyszínei (1,27) jóval átlag felettiek, a vendéglátás viszont átlag alatti (0,84). Ha a konkrét helyszíneket nézzük, akkor a komolyzene (1,35), a múzeum (1,29), a könyvesbolt (1,28) és az art mozi (1,28) a legjellemzőbb rájuk, míg az étterem (0,77), a kocsmá (0,80) és a multiplex (0,86) a legkevésbé. Ennek a csoportnak a tagjai nem egyszerűen többféle helyre járnak el, hanem ezeken belül is felülreprezentált az értékes tartalom az „egyszerű” fogyasztással szemben.

A „képernyőösök” profilja a legérdekesebb, mert nem illeszkedik a magas vs. populáris kultúra tengelyre. A helyszínek csoportosítása alapján a mozgás és élmény, valamint a magaskultúra egyes helyszínei emelkednek ki (art mozi: 1,30; opera: 1,22; komolyzenei koncert: 1,21), de a színház (0,93) és a múzeum (0,92) már átlag alatti. Ez utóbbihoz hasonló a kávéház, a kocsmá és az étterem „háromszöge”, ami saját magukhoz képest kevésbé jellemző. Náluk fontos megjegyzés, hogy a csoport viszonylag kis mérete (16 százalék) és az általánosságban ritkán látogatott bizonyos helyszínek kombinációja miatt az itt látható értékekben már nagyobb a bizonytalanság.

Összefoglalás

A magyar ifjúságkutatások több mint másfél évtizedet átfogó adatai a szabadidő mennyiségéről mindenekelőtt azt a nem várt eredményt hozták, hogy egy tipikus fiatal 2024-ben lényegében ugyanannyi hétköznapi szabadidőről számolt be, mint másfél évtizede. Ami változás kimutatható, az csupán egy kismértékű „gazdagság” az eloszlás legfelső részében. Ezek az eredmények természetesen a szabadidő

mennyiségének percepciójára vonatkoznak, hiszen az elmúlt két évtized a digitalizációval, az okostelefonok lényegében univerzális eszközzé válásával és a közösségi média megjelenésével alapvetően változtatta meg a szabadidő eltöltésének szerkezetét, aminek egyik legfontosabb eleme a szabadidő és más tevékenységek (munka, pihenés) egymásra csúsztatása, és a korábban létező határok elmosódása.

A szabadidő mennyisége mögé nézve az is kiderül, hogy a hétköznapi és a hétvégi szabadidőre az adatok alapján különbözőképpen tekinthetünk. A hétköznapi lényegében a munkaerőpiaci helyzet és az életszakasz határozza meg, és alig van olyan társadalmi törésvonal, amely radikálisan nyomot hagyna rajta. A hétvégi szabadidőt viszont már jóval inkább a társadalmi pozíció formálja, hiszen itt már inkább számít az iskolázottság, az anyagi helyzet és a lakóhely. Kissé leegyszerűsítve, a hétköznapi munkaidő (amibe a tanulás is beletartozik) tükörképe, amely viszonylag szoros keretek között mozog, a hétvége azonban már jóval inkább kifejezi azt, hogy ki mit engedhet meg magának. Ami közvetlen kapcsolatba hozható a maradékidő és a megélt szabadidő fogalmi kettősségével. A szabadidő percepciójával (és közvetve természetesen az objektív valóságával) kapcsolatban az alábbi két tétel fogalmazható meg: (1) A felnőtté válás átmenetében nem az önállósodás, hanem a gyermekvállalás jelenti az igazi törést a szabadidő mennyiségében, és (2) úgy tűnik, hogy a legtöbb szabadidővel nem a fiatalok hátrányos helyzetű csoportjai, hanem a kötött munkaidőben dolgozók rendelkeznek. Mivel a magasabb iskolai végzettség nagyobb valószínűséggel jár kötetlenebb munkaidővel, ezeknek a fiataloknak az esetében ugyan nagyobb az autonómia, de ennek ára a munka és magánélet határainak elmosódása, ami szintén negatív hatással lehet a rendelkezésre álló szabadidő mennyiségére. Ebben az értelemben tehát a szabadidő mennyiségére nem jóléti mutatóként kell tekintenünk. A magas jövedelem és a szűkös idő azért jár együtt, mert azok esetében, akik egységnyi idő alatt kiemelt jövedelemre tehetnek szert, minden szabadon eltöltött óra nem csupán idő, hanem elmaradt kereset is. Így éppen a legjobb anyagi körülmények között élők bánnak a legszigorúbban a saját idejükkel, és részben éppen ők érzik magukat a leginkább hajszoltak és (szabad)időszűkében lévőknek. Ez az összefüggés a fiatalok esetében is megfigyelhető, nemcsak a már dolgozóknál, hanem azoknál is, akik a várható magas jövedelemben és társadalmi státuszban bízva vonják meg maguktól a szabadidőt.

Az elemzés egyik fő célja az volt, hogy a szabadidő szerkezetét ne egyszerű egydimenziós eloszlások vizsgálatával mutassa be, hanem a fókusz a tevékenységek együttjárásán legyen. A látens osztályelemzés (LCA) négy, egymástól jól elkülönülő mintázatot azonosított. Kettőt közülük a társas keret határoz meg, a középpontban a családdal, illetve a kortárs csoporttal eltöltött szabadidő. További két csoportot pedig a domináns tevékenységeik jellege tesz egyedivé: az egyik a képernyők és általában a digitális csatornák köré szerveződik, a másik pedig a külféle (elsősorban nem digitális) aktivitások alapján, amiben kitüntetett szerepe

van az olvasásnak és a hétvégi kirándulásnak/túrázásnak. Ez a négyes felosztás nem „proxija” az életkor által meghatározott élethelyzetnek és a társadalmi státusznak – bár nem független azoktól. A szabadidő változatos eltöltése tehát nem meglepő módon szándék és erőforrás kérdése. Ez utóbbi pedig egyszerre feltételezi a rendelkezésre álló szabadidőt és az anyagi erőforrásokat.

A tanulmány klasszifikációs modelljének van egy további olvasata is, amely a magaskultúra és a populáris kultúra viszonyáról ad árnyaltabb képet. Az eredmények azt mutatják, hogy a legaktívabb csoport („aktív mindenevők”) fizikailag is tág terek között tölti el a szabadidejét, alátámasztva ismételten az omnivore típus létezését a magyar fiatalok körében.²³ Sőt, ebben a csoportban az is látható, hogy a szórakozás külső helyszínei nem hierarchiamentesen rendeződnek el, mert a fókusz a magaskultúra és az olvasás hagyományos színterei felé húz, a társas szórakozás („vendéglátás”) pedig átlag alatti. A mindenevőség tehát a magyar fiatalok esetében sem a hierarchia eltűnését jelenti, hanem azt, hogy a hierarchia tetején állók a hierarchia alsóbb szintjeit is bejárják.

A 2024-es magyar ifjúságkutatás a digitális eszköz-használat dimenzióját csak felületesen tudta vizsgálni, emiatt ez a tanulmány sem volt képes olyan mélységben beemelni az okostelefon és más digitális eszközök szerepét, mint amennyire a körülöttünk lévő valóság igényelte volna. Annyi bizonyos, hogy a digitális és az offline szabadidő nem két külön világ. A digitális technológia egyre inkább beleszövődik az offline kulturális és társas tevékenységek szervezésébe, kiválasztásába, megélésébe és dokumentálásába. Ezek mesterséges szétválasztása, valamint önmagában a képernyőidő vagy az egyszerű eszközhasználatra vonatkozó információk egyre kevésbé alkalmasak a szabadidő szerkezetének leírására. A másik fontos korlát a szabadidő mérésének természetéből fakad. Mint arra már utaltam, a szabadidőre vonatkozó indikátor egy retrospektív becslés volt, ami jó eséllyel eltér a fiatalok valós szabadidejének mértékétől, amelynek mérése már önmagában is óriási kihívás. Megkockáztathatjuk, hogy ennek kérdőíves módszerrel történő vizsgálata nem több mint szubjektív percepció. Ennek objektív mértékét ma már csak valamilyen innovatív szoftveres módszerrel lehetne vizsgálni, azonban ez is komoly kihívást jelent a kutatások számára.²⁴

²³ Fekete–Prazsák 2014; Peterson–Kern 1996.

²⁴ Lásd erről bővebben: Kollányi–Ságvári–Kovács 2023; Ságvári 2026; Ságvári–Kollányi 2025.

- Bauer, Béla 2011: A kulturális szemlélet spiráljai: a magyar fiatalok kulturális és szabadidős szokásainak különbözőségei az ezredfordulón. In Bauer, Béla – Szabó, Andrea (szerk.) *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 221–247.
- Bourdieu, Pierre 2010: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London, Routledge, Routledge Classics.
- Ende, Michael (1973) 2025: *Momo*. Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó.
- Fekete, Mariann 2022: Ifjúsági szabadidőfelhasználás. In Nagy, Ádám (szerk.) *A lábjegyzeten is túl – magyar ifjúságkutatás 2020*. Budapest, Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont, 259–290.
- Fekete, Mariann – Prazsák, Gergő 2014: Kulturális kasztrendszer: autonómia, és közösségiség szerepe a fiatalok kulturális aktivitásában. In Nagy, Ádám – Székely, Levente (szerk.) *MÁSODKÉZBŐL – Magyar Ifjúság 2012*. Budapest, ISZT Alapítvány-Kutatópont, 195–218.
- Fekete, Mariann – Tibori, Tímea 2018: Az ifjúság szabadidő-felhasználása a fogyasztói társadalomban. In Nagy, Ádám (szerk.) *Margón kívül - magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont, 258–283.
- Gershuny, Jonathan 2005: Busyness as the Badge of Honor for the New Superordinate Working Class. *Social Research: An International Quarterly*, 72. évfolyam, 2, 287–314. <https://doi.org/10.1353/sor.2005.0026>
- Központi Statisztikai Hivatal 2025: *A 15–74 éves népesség napi átlagos időráfordítása szabadon végzett tevékenységekre nemek szerint. Helyzetkép, 2024 – Időfelhasználás*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. <https://www.ksh.hu/kiadvanyok/helyzetkep/2024/\#/kiadvany/idofelhasznalas/a-15-74-eves-nepesseg-napi-atlagos-idoraforditasa-szabadon-vegzett-tevenysegekre-nemek-szerint> (letöltve: 2026. 09. 23.)
- Nagy, Ádám 2013: Szabadidős tervek és tevékenységek. In Székely, Levente (szerk.) *Magyar Ifjúság 2012 - Tanulmánykötet*. Budapest, Kutatópont, 211–228.
- Peterson, Richard A. – Kern, Roger M. 1996: Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore. *American Sociological Review*, 61. évfolyam, 5, 900. <https://doi.org/10.2307/2096460>
- Rosa, Hartmut 2015: *Social Acceleration: A New Theory of Modernity*. Paperback ed. New Directions for Critical Theory. New York, Columbia University Press.
- Tóth, Péter 2018: Fogyasztás: kultúra, média, IKT, online lét, számítógépes játék. In Nagy, Ádám (szerk.) *Margón kívül - magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont, 284–314.
- Wajcman, Judy 2015: *Pressed for Time: The Acceleration of Life in Digital Capitalism*. Chicago, The University of Chicago Press.

Melléklet²⁵
M1. táblázat

A szabadidős típusba tartozás magyarázata: multinomiális logisztikus regresszió esélyhányadosai							
Változó		2. Barátközpontú (28%)		3. Aktív mindenevő (25%)		4. Képernyős (16%)	
Nem	Kategória	OR	95% CI	OR	95% CI	OR	95% CI
	Férfi	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia
Korcsoport	Nő	0,62**	[0,44; 0,88]	1,12	[0,79; 1,60]	0,69	[0,47; 1,02]
	15–19	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia
	20–24	0,34***	[0,20; 0,60]	0,79	[0,43; 1,46]	0,57	[0,29; 1,09]
	25–29	0,39**	[0,20; 0,76]	0,52	[0,25; 1,10]	0,66	[0,31; 1,43]
	30–34	0,52	[0,25; 1,04]	0,72	[0,33; 1,56]	0,83	[0,37; 1,88]
Iskolai végzettség	Alapfok	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia
	Középfok	1,46	[0,98; 2,17]	3,18***	[2,03; 4,98]	2,22***	[1,41; 3,50]
	Felsőfok	0,69	[0,36; 1,32]	10,04***	[5,78; 17,43]	2,32**	[1,24; 4,34]
	Budapest	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia
Településtípus	Megyeszékhely	0,93	[0,53; 1,63]	1,02	[0,58; 1,82]	0,40**	[0,22; 0,75]
	Város	0,41**	[0,24; 0,70]	0,65	[0,38; 1,10]	0,27***	[0,15; 0,47]
	Község	0,66	[0,39; 1,13]	0,77	[0,44; 1,32]	0,34***	[0,19; 0,60]
	Jól kijön	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia
Anyagi helyzet	Éppen kijön	1,60*	[1,09; 2,36]	1,64*	[1,10; 2,44]	2,66***	[1,75; 4,05]
	Gondjai vannak	0,70	[0,34; 1,43]	0,63	[0,25; 1,55]	1,38	[0,63; 3,06]

25 Bázis: n = 1226. A függő változó a közös (hétköznap + hétvége) látens osztályelemzés négy típusa; a referenciakategória: 1. Családközpontú (31%). OR = esélyhányados, CI = konfidenciaintervallum. Az esélyhányadosok a prediktorkor referenciakategóriához képest értendőek (Nem: Férfi; Korcsoport: 15–19; Iskolai végzettség: Alapfok; Településtípus: Budapest; Anyagi helyzet: Jól kijön; Gazdasági aktivitás: Tanul; Életszakasz: Szülővel, partner nélkül). Modellilleszkedés: khí² (51) = 517,1, p < 0,001; McFadden-féle pszeudo-R² = 0,155. A becslés súlyozott, ezért a próba kvázi-likelihoodon alapul, és közelítésként értelmezendő. * p < 0,05. ** p < 0,01. *** p < 0,001.

A szabadidős típusba tartozás magyarázata: multinomiális logisztikus regresszió esélyhányadosai							
Változó	Kategória	2. Barátközpontú (28%)		3. Aktív mindenevő (25%)		4. Képernyős (16%)	
Gazdasági aktivitás	Tanul	OR	95% CI	OR	95% CI	OR	95% CI
	Dolgozik	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia
		1,07	[0,63; 1,83]	0,72	[0,41; 1,26]	0,85	[0,46; 1,59]
	Egyik sem	1,00	[0,43; 2,31]	0,51	[0,20; 1,30]	1,01	[0,41; 2,52]
Életszakasz	Szülővel, partner nélkül	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia	referencia
	Szülővel, partnerrel	0,15***	[0,06; 0,38]	0,18**	[0,07; 0,51]	0,06**	[0,01; 0,32]
	Önálló, partner és gyermek nélkül	1,89	[0,85; 4,19]	1,84	[0,81; 4,22]	2,22	[0,95; 5,16]
	Önálló, partnerrel, gyermek-telen	0,56*	[0,33; 0,94]	0,68	[0,40; 1,15]	0,57	[0,32; 1,03]
	Önálló, gyermekkel	0,05***	[0,02; 0,10]	0,19***	[0,10; 0,33]	0,18***	[0,09; 0,33]

Forrás: Magyar Fiatalok 2024 kutatás, saját számítás (súlyozott adatok)

BARTAL ANNA MÁRIA¹ – GYORGYOVICH MIKLÓS²

A közösségi kapcsolódások és lehetőségek szerepe az önkéntes tapasztalatokkal rendelkező fiatalok körében

Absztrakt

A tanulmány a Magyar Ifjúságkutatás 2020-as és 2024-es adatfelvétele alapján azt vizsgálja, milyen közösségi kapcsolódásokkal rendelkeznek az önkéntes tapasztalattal bíró 19–29 éves fiatalok, és hogyan érzékelik a közösségi kapcsolódásra lehetőséget adó programok elérhetőségét. Elméleti kiindulópontunk Ulrich Beck altruista individualizmus fogalma, valamint az önkéntessé válást magyarázó választás (motiváció) és meghívás (toborzás) kettőssége. Két fogalmat vezetünk be: Az önkéntes identitás arra utal, hogy a felvétel egyetlen, előzmény nélküli kérdésre csak az erős önkéntes öntudattal rendelkezők válaszolnak igennel. Az önkéntes tapasztalattal rendelkezők alatt pedig az aktív és az egykori önkénteseket vonjuk össze, akiket az önkéntes tapasztalatokkal nem rendelkezőkkel vetünk össze. A KSH és az Önkéntesség Magyarországon felvételek trendjei a pandémia utáni visszaesést és a fiatal önkéntesség szerkezeti átrendeződését mutatják: nőtt a formális, az epizodikus és az egyszeri önkéntesség súlya. Az önkéntes tapasztalattal rendelkezők iskolázottabbak, nagyobb arányban tanulnak, és gyakrabban élnek megyei jogú városban; továbbá körükben a nők és a vallásosak felülreprezentáltak, ami a domináns státusz modellt támasztja alá. Bár a fiatalok döntő többségének nincs közösségi kötődése, az önkéntes tapasztalattal rendelkezők körében a közösségi kötődéssel bírók aránya jóval magasabb (23 vs. 9 százalék), és kapcsolódásaik sokszínűbbek. Emellett lényegesen nagyobb arányban érzékelik a közösségi programokat (74 vs. 40 százalék), és rendszeresebben is részt vesznek rajtuk.

Kulcsszavak: önkéntesség, ifjúság, közösségi kapcsolódás, altruista individualizmus, önkéntes identitás, önkéntes tapasztalattal rendelkezők

¹ Az Önkéntes Szemle főszerkesztője.

² Egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem.

Bevezetés

A Magyar Ifjúságkutatás 2024-es adatfelvétele révén immár két egymást követő időszakban lehet rálátásunk a magyar fiatalok önkéntességének bizonyos jellemzőire. A társadalmi-gazdasági térben elhelyezve, a 2020-as felvétel eredményei³ a pandémia alatti, míg a 2024-esé pedig már a járvány utáni visszapattanás (*bounce back*)⁴ utáni állapotot tükrözik.

Az elmúlt 25 évben az önkéntesség fokozottan hangsúlyos szerepet kapott mind az európai uniós, mind pedig a hazai ifjúságpolitika megújításában. Ez tulajdonképpen az önkéntességnek a szakirodalomban feltárt és a gyakorlati tapasztalatokon nyugvó négy olyan „következményéből” eredeztethető, amelyek az ifjúságpolitika számára is fontosak: a társadalmi kohézió, illetve befogadás (inklúzió) erősítése, a demokratikus szerepvállalás növelése, valamint a munkaerőpiaci készségek fejlesztése.⁵

Az 1980-as évek végétől az ifjúságkutatásban – a fiatalkorból a felnőttkorba való átmenet kockázatairól szóló vitákat – Ulrich Beck⁶ nyomán az individualizáció tézise uralta.⁷ Később Beck úgy látta, hogy „a »mi« felé irányuló új orientációk valami olyasmit hoznak létre, mint az együttműködő vagy altruista individualizmus”.⁸ Mindez inspirálólág hatott az önkéntességgel foglalkozó kutatásokra is, amelyek azt vizsgálták, hogy a kockázattársadalom, (az altruista) individualizáció, továbbá az atipikus munkavégzés, valamint az „életvilág” offline és online térre való szétválása miként befolyásolják az önkéntessé válást, illetve alakítják át az önkéntesség struktúráját.⁹

A hazai kutatások egyik központi kérdése, hogy a választás (motivációk) és/vagy a meghívás (toborzás) milyen szerepet játszanak általában, illetve konkrétan a fiatalok önkéntessé válásában.¹⁰

Ugyanakkor mind a nemzetközi, mind pedig a magyar kutatásokban kevésbé feltárt témának számít annak vizsgálata, hogy ezt a választást és meghívást mennyiben befolyásolja az altruista individualizáció¹¹ nyomán kialakuló közösségi kapcsolódás és azok elérhetőségének észlelése.

³ Gyorgyovich 2022; 2023.

⁴ A visszapattanás (*bounce back*) a rezilienciairodalomban Norris és munkatársai (2008) által kidolgozott fogalom, ami azt jelenti, hogy a traumák, katasztrófák, járványok után a megküzdési folyamat végén a közösségek milyen állapotba (az eredetibe vagy egy újabba) térnek vissza. Lásd erről bővebben: Bartal–Lukács–Tamas 2022.

⁵ Demicheli et al. 2023; O’Higgins 2020; Petkovic–Papp 2022.

⁶ Beck 1986.

⁷ Cuzzocrea–Collins 2015, 138.

⁸ Beck–Beck–Gernsheim 2002, 162.

⁹ Hustinx 2001; Cnaan–Handy 2005; Hustinx et al. 2010; Haski-Leventhal et al. 2022.

¹⁰ Vö. Bartal–Kmetty 2011; Béla-Csovcsics–Bifkovics–Kazár 2026; Bifkovics–Malota 2024; Dorner 2021; Fényes 2021.

¹¹ Beck 2002.

Mindezekből következően tanulmányunk célja egyrészt annak vizsgálata, hogy a 19–29 éves, önkéntes tapasztalatokkal rendelkező fiataloknak – saját bevallásuk szerint – milyen közösségi kapcsolódásaik¹² voltak, és ezeken belül hogyan jelenik meg az önkéntesség. Másrészt célunk annak feltárása is, hogy ezen közösségi kapcsolódások elérhetőségének milyen volt az észlelése a fiatalok körében.¹³ Úgy véljük, hogy az észlelt lehetőségek alapvetően befolyásolhatják a fiatalok közösségi kapcsolódását, illetve az önkéntességen keresztül is megnyilvánuló társadalmi részvételét, demokratikus szerepvállalását is.

Azért, hogy a Magyar Ifjúságkutatásnak a fiatalok önkéntességre vonatkozó eredményeit kontextuálisan is el tudjuk helyezni, egyrészt a tanulmány első fejezetében ismertetjük a Központi Statisztikai Hivatal *Munkaerő-felmérés*, valamint *Önkéntes munka* című kiegészítő felvételeinek a pandémia előtti és utáni időszakokra vonatkozó adatait, másrészt pedig röviden összegezzük a fiatalok önkéntességére vonatkozó hazai tanulmányok főbb megállapításait. Tanulmányunkban két új fogalmat – az önkéntes identitással és tapasztalatokkal rendelkezők – vezetünk be, amelyek indoklását és értelmezését a *Módszertani megjegyzések* fejezetben fejtjük ki bővebben. A negyedik fejezetben ismertetjük az önkéntes tapasztalatokkal rendelkező 19–29 éves fiatalok demográfiai jellemzőit, míg az ötödik fejezetben ezen fiatalok közösségi kapcsolódásainak, valamint észlelt közösségi elérhetőségének eredményeit elemezzük különböző változók mentén.

A fiatalok önkéntességének trendjei 2018 és 2023 között a különböző adatfelvételek alapján

Magyarországon két felmérés közül rendszeres időközönként adatokat az önkéntesség helyzetéről. Noha a két adatfelvétel mind önkéntességdefiníciójában, mind módszertanában és mintavételében is különbözik, de arra alkalmasak, hogy a fiatal önkéntesek körében végbement trendváltozásokat jelezzék.

A Központi Statisztikai Hivatal *Munkaerő-felmérés*, valamint *Önkéntes munka* című kiegészítő felvételei – az ILO javaslata alapján – a legtágabb önkéntes definíciót¹⁴ alkalmazzák a 15–74 éves korosztály felméréséhez. Az 1. ábra adatai azt

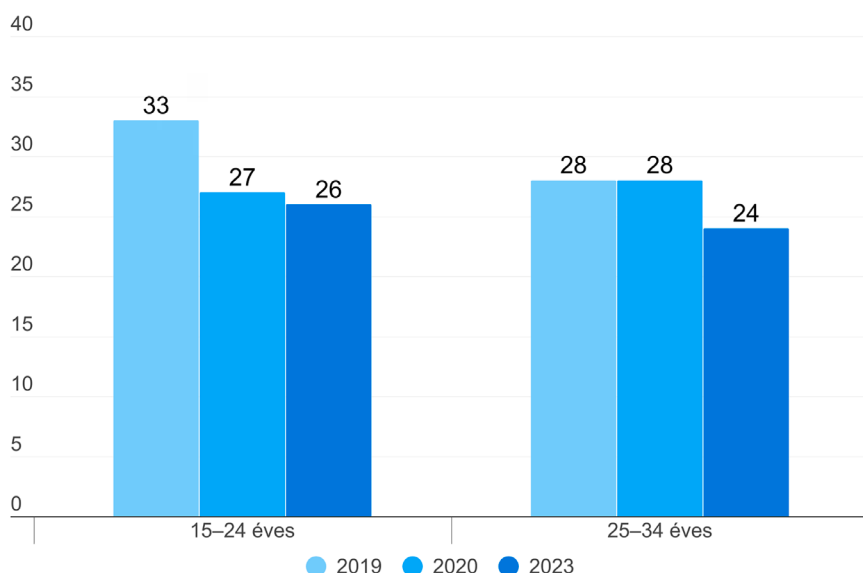
12 Kapcsolódott-e az elmúlt egy év során bármilyen közösséghez, csoporthoz, társasághoz, baráti társasághoz, társuláshoz, mozgalomhoz, szervezethez, egyesülethez, alapítványhoz? Milyen jellegű ez a csoport, szervezet, társaság, mozgalom?

13 Elérhető-e az Ön számára olyan közösségi programok, melyeket kifejezetten fiatalok számára szerveznek (pl. önkormányzat, civil szervezet vagy egyház által szervezeten)? Milyen jellegű csoport, szervezet, társaság, mozgalom érhető el ott, ahol Ön lakik?

14 Önkéntesek „azok a 15–74 éves személyek, akik (I) közvetlenül vagy valamilyen szervezeten keresztül, (II) önszántukból, ingyen, ellenszolgáltatás, fizetség nélkül, (III) háztartásukon kívül élő személyek javára vagy a társadalom hasznára a felsorolt tevékenységek közül bármelyiket végezték rendszeresen, alkalmanként, vagy akár csak egyetlen alkalommal is a kikérdezést megelőző 12 hónap során. A rokonok javára végzett tevékeny-

mutatják, hogy ezen felmérés szerint a pandémia előtti évben a 15–24 éves fiatalok körében az önkéntesek aránya 33 százalék, míg a 25–34 évesek körében 28 százalék volt.¹⁵ A pandémia alatt, 2020-ban végzett adatfelvétel már arról tudósít, hogy a 15–24 évesek körében 6 százalékponttal visszaesett, míg a 25–34 évesek körében nem változott az önkéntesek aránya. A Covid-19-járvány után egy évvel a „visszapattanás” mindkét korcsoportban egy alacsonyabb szinten realizálódott. A 15–24 éves fiatalok körében – a 2019-es szinthez képest – 7 százalékponttal, a 25–34 évesek esetében pedig 4 százalékponttal esett vissza az önkéntesek aránya.

1. ábra: Az önkéntesek aránya a 15–24 és 25–34 évesek körében a Központi Statisztikai Hivatal *Munkaerő-felmérés, Önkéntes munka* című 2019-ben, 2020-ban és 2023-ban elvégzett kiegészítő felvételei alapján¹⁶ (%)

Forrás: saját szerkesztés

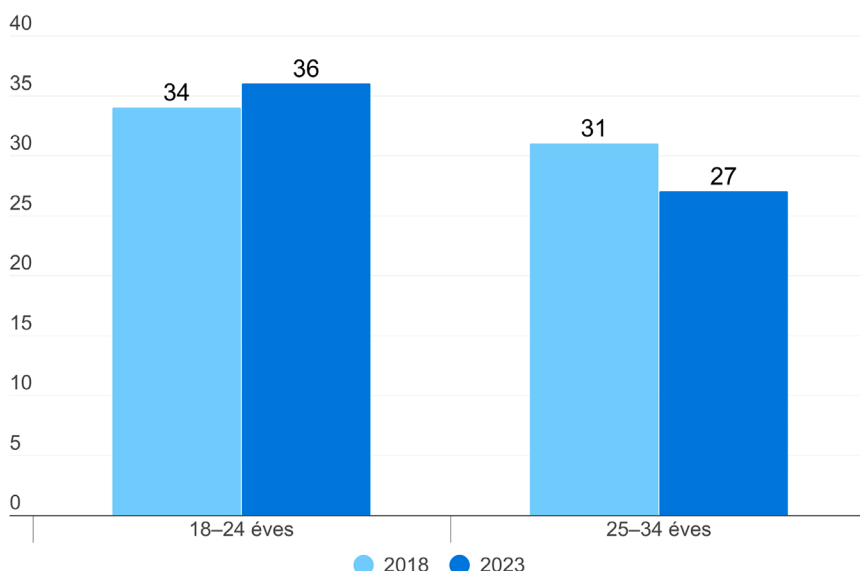
ségek is beletartoznak az önkéntes tevékenységek körébe, amennyiben a kedvezményezettjei más háztartásban élnek.” (Váradi 2021, 7.)

¹⁵ Ez a 15–24 évesek esetében a minta átlagával (33,2 százalék) megegyező, míg a 25–34 évesek esetében 5 százalékponttal alatta volt.

¹⁶ A 15–24 éves korosztály alapsokasága 2019-ben 974 878 fő, 2020-ban 969 727 fő, míg 2023-ban 966 800 fő volt. A 25–34 éves korosztály alapsokasága 2019-ben 1 167 624 fő, 2020-ban 969 727 fő, míg 2023-ban 1 159 100 fő volt.

Az Önkéntesség Magyarországon felmérések a Központi Statisztikai Hivatal által alkalmazott definíciónál szűkebben értelmezik az önkéntességet,¹⁷ illetve ötévente (nemre, korra, iskolai végzettségre és lakóhelyre vonatkozóan) reprezentatív mintavételt alkalmaznak a felnőtt népesség körében. Ahogy a 2. ábrán látható, a pandémia előtt két évvel, a 2018-ban készült felmérés szerint a 18–24 éves népesség körében az önkéntesek aránya elérte a 34 százalékot, míg a 25–34 évesek esetében ez 31 százalékot tett ki. A 2023-as adatfelvétel már azt mutatja, hogy a pandémia utáni első évben a 18–24 évesek körében 2 százalékponttal emelkedett, míg a 25–34 évesek esetében 4 százalékponttal, 27 százalékra csökkent az önkéntesek aránya.

2. ábra: Az önkéntesek aránya a 18–24 és 25–34 évesek körében az Önkéntesség Magyarországon 2018-ban és 2023-ban készült felmérései alapján¹⁸ (%)

Forrás: saját szerkesztés

¹⁷ Az önkéntesség értelmezésénél a Nemzeti Önkéntes Stratégiában megadott definíciót veszik alapul, miszerint: „...olyan tevékenység, amelyet a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végez más személy, személyek vagy a közösség javát szolgálva.” (Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020, 2.)

¹⁸ Az adatok az úgynevezett aktív önkéntesek arányát mutatják, akik a megkérdezés idejét megelőző 12 hónapban önkéntes tevékenységet végeztek. 2018-ban a 2000 fős mintában a megkérdezettek 27,4 százaléka (574 fő), míg 2023-ban ugyanilyen mintanagyságban 30,3 százalék (606 fő) volt aktív önkéntes.

Összességében a két adatfelvétel alapján a 15–24 éves fiatalok önkéntességére vonatkozóan nem tudunk egyértelmű megállapításokat tenni, ugyanakkor a 25–34 éves korosztály esetében világosan látszik, hogy az önkéntesek aránya 2023-ra számottevően csökkent, és nem tudott visszaállni a pandémia előtti szintre.

A fiatalok önkéntességére vonatkozó hazai tanulmányok főbb megállapításai

A még hatályban lévő Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 kiemelt célnak tűzte ki a 18–26 év közötti fiatalok önkéntes tevékenységekben való részvételének növelését. Bartal¹⁹ megállapítja, hogy a stratégia adekvát válaszokat adott erre a társadalmi és strukturális problémára, mivel az önkéntes fiatalok aránya a 2000-es évek végén jóval alacsonyabb volt más korcsoportokhoz, de az európai uniós átlaghoz képest is.²⁰ A 2013-as adatok²¹ szerint a 18–29 évesek 37 százaléka volt önkéntes a kérdezést megelőző egy évben, míg 63 százalékuk soha nem gyakorolta ezt a tevékenységet (1. táblázat).

1. táblázat: A 18–29 éves és a teljes népesség jellemzői önkéntességük ideje szerint az Önkéntesség Magyarországon 2013-ban, 2018-ban és 2023-ban készült felmérései alapján (%)

	Önkéntesség Magyarországon 2013	Önkéntesség Magyarországon 2018	Önkéntesség Magyarországon 2023
A 18–29 éves aktív önkéntesek aránya a felvételt megelőző 12 hónapban	37	32	32
A felvételt megelőző években volt önkéntesek aránya a 18–29 évesek körében		11	40
A 18–29 éves, önkéntes tapasztalattal nem rendelkezők aránya	63	57	28
Az összes aktív önkéntes aránya, a felvételt megelőző 12 hónapban	33	27	30
A felvételt megelőző években volt összes önkéntes aránya		17	36
Az összes, önkéntes tapasztalattal nem rendelkezők aránya	67	56	33

Forrás: saját szerkesztés

¹⁹ Bartal 2021.

²⁰ Az Európai Értékrend Vizsgálatok 2008-as adatai szerint az önkéntesek 15 százaléka volt 18–25 év, 16 százaléka 26–35 év, 23–23 százaléka 36–45 év, illetve 46–55 év közötti (Bartal 2010).

²¹ Batta 2013.

Az öt évvel később készült Önkéntesség Magyarországon 2018²² felmérés már azt mutatta, hogy a 18–29 éves fiatalok 32 százaléka volt aktív önkéntes, és 11 százalékuk a felvételt megelőző években is végzett ilyen tevékenységet, továbbá 57 százalékuk soha nem volt önkéntes. A 2023-as adatfelvétel eredményei pedig már azt jelzik, hogy bár a 18–29 évesek között az aktív önkéntesek aránya nem változott (32 százalék), de 40 százalékra emelkedett a felvételt megelőző években volt önkéntesek aránya, és jelentősen, 28 százalékra csökkent az önkéntes tapasztalattal egyáltalán nem rendelkezőké.

Mindezek alapján megállapítható, hogy noha 2013 és 2023 között a 18–29 éves fiatalok körében az aktív önkéntesek aránya nem változott, de 35 százalékponttal csökkent azoké, akik soha nem végeztek ilyen tevékenységet. Összehasonlítva a teljes népességre vonatkozó adatokkal az látható, hogy 2018-ban a 18–29 évesek körében 5 százalékponttal, 2023-ban pedig 2 százalékponttal felülreprezentált volt az aktív önkéntesek aránya, míg az önkéntes tapasztalatokkal rendelkezőké 2018-ban közel azonos, míg 2023-ban már 6 százalékponttal volt magasabb. Mindezek az önkéntes tapasztalatok „szétterülésére” utalnak a fiatal korosztály körében.

Az önkéntesség formái és gyakorisága a 18–29 éves fiatalok körében

Az önkéntes szektorban végbement strukturális változások egyrészt a formális (a szervezetekhez kötődő) és az informális (szervezetekhez nem kötődő) önkéntesek arányában tükröződnek. Mind a hazai, mind pedig a nemzetközi önkéntességgel foglalkozó kutatások az informális (nem szervezetekhez kötődő) önkéntesség növekvő tendenciájáról számolnak be.²³ Bartal²⁴ megállapítása szerint a magyar önkéntes szektort már az 1990-es évek elejétől, a szervezetekhez nem kötődő, „más személy vagy személyek” megsegítésére irányuló informális önkéntesség dominálta. Ezt a megállapítást erősítik az elmúlt években lefolytatott, Önkéntesség Magyarországon felmérések eredményei is, miszerint: 2018-ban a 18 éven felüli magyar népesség 27 százaléka (2,2 millió fő) vallotta magát önkéntesnek, akik közül 66 százalékuk informális, 29 százalékuk formális keretek között, 7 százalékuk pedig mindkettő formában végzett önkéntes munkát.²⁵ Ezzel szemben az Önkéntesség Magyarországon felvétel legfrissebb, 2023-as eredményei már azt mutatják, hogy a népesség 30 százaléka (2,4 millió fő) volt a felvételt megelőző 12 hónapban valamilyen formában önkéntes. Az öt évvel korábbi adatokhoz képest 2023-ban ártrendeződés történt, mivel az önkéntesek immár 37 százaléka infor-

²² Gyorgyovich et al. 2020, 44.

²³ Mind a 27 európai uniós, mind pedig a 29 OECD-tagország többségében az informális önkéntesség hasonlóképpen gyakoribb, mint a formális önkéntesség. (Eurostat 2022; OECD 2024.)

²⁴ Bartal 2019; 2025.

²⁵ Gyorgyovich et al. 2020.

mális, 29 százaléka csak formális módon, továbbá 36 százaléka pedig formális és informális úton is vállalt önkéntességet.²⁶

2018-ban a 18–29 éves korosztályban a teljes mintánál alacsonyabb volt mind az informális, mind a formális (12 százalék) önkéntesek aránya, ami 2023-ra megfordult: alacsonyabb (27 százalék) lett az informális és magasabb (45 százalék) a formális önkéntesek mértéke (2. táblázat). Úgy véljük, ez egyrészt az Iskolai Közösségi Szolgálat (IKSZ) hatásának is betudható, hiszen ennek keretében főként formális, szervezetekhez, intézményekhez kötődő tevékenységeket látnak el a középiskolások. Másrészt erősödhetek a korosztályban az önkéntes munkavégzés során a szervezeti hovatartozás igényei is.

2. táblázat: A 18–29 éves és a teljes népesség megoszlása az informális, a formális és mindkét formában történő önkéntesség alapján, az Önkéntesség Magyarországon 2018-ban és 2023-ban készült felmérései szerint (%)

	Önkéntesség Magyarországon 2018	Önkéntesség Magyarországon 2023
18–29 éves informális önkéntes	64	27
18–29 éves formális önkéntes	12	45
18–29 éves mindkét formában önkéntes	24	29
Az összes informális önkéntes	66	37
Az összes formális önkéntes	29	29
Az összes, mindkét formában önkéntes	7	36

Forrás: saját szerkesztés

Az önkéntes szektorban végbement strukturális változások másrészt az önkéntesség gyakoriságában mutatkoznak meg. Azaz hogy milyen volt a rendszeres, az epizodikus (alkalmi) és az egyszeri önkéntesek aránya akár az informális, akár a formális keretek között történő önkéntes munkavégzés során. A nemzetközi kutatások a 2000-es évek elejétől arról számolnak be, hogy általános jelenséggé lett az önkéntesség „reflexív stílusa”²⁷, illetve a hagyományos, hosszú távú és rendszeres önkéntesség mellett gyakoribb lett az úgynevezett epizodikus önkéntesség.²⁸

Bartal²⁹ elemzése szerint ezt a trendet igazolták az Önkéntesség Magyarországon 2013-as adatai a 18–29 évesek (és a 40–49 éves korcsoportok) esetében (3. táblázat). Fényes³⁰ felsőoktatási hallgatók körében végzett 2014-es vizsgálatai hasonlóan magas (90 százalék körüli) epizodikus önkéntesarányt mért.

²⁶ Gyorgyovich–Vas 2025.

²⁷ Hustinx 2001.

²⁸ Vö. Macduff 2005; Cnaan–Handy 2005; Hyde et al. 2014; Cnaan et al. 2022.

²⁹ Bartal 2023, 76.

³⁰ Fényes 2021.

Ugyanakkor az Önkéntesség Magyarországon 2018 eredményei arról tanúskodnak, hogy nemcsak 2013-hoz, hanem a minta átlagához képest is nőtt a 18–29 éves fiatal önkéntesek körében a rendszeres, és csökkent (39 százalék) az epizodikus önkéntesek aránya. A pandémia után egy évvel az Önkéntesség Magyarországon 2023 eredményei a korábbi felvételhez és a teljes mintához képest is ellenkező irányú folyamatokat mutattak: a 18–29 éves fiatalok körében 42 százalékra csökkent a rendszeres és 40 százalékra emelkedett az epizodikus önkéntesek aránya. Figyelemre méltó, hogy – 2013 és 2023 között mintegy 13 százalékponttal – tendenciaszerűen nőtt a vizsgált korcsoport körében az egyszeri önkéntesek aránya.

3. táblázat: A 18–29 éves és a teljes népesség megoszlása önkéntességük gyakoriságának típusai szerint, az Önkéntesség Magyarországon 2013-ban, 2018-ban és 2023-ban készült felmérései alapján (%)

	Önkéntesség Magyarországon 2013	Önkéntesség Magyarországon 2018	Önkéntesség Magyarországon 2023
A 18–29 éves rendszeres önkéntesek aránya	16	46	42
A 18–29 éves epizodikus önkéntesek aránya	80	39	40
A 18–29 éves egyszeri önkéntesek aránya	4	15	17
Összes rendszeres önkéntes aránya	33	43	55
Az összes epizodikus önkéntes aránya	64	45	37
Összes egyszeri önkéntes aránya	3	12	8

Forrás: saját szerkesztés

Összességben a 18–29 éves fiatalok körében az önkéntesség struktúráját a formális önkéntesek magasabb aránya, illetve némi hullámváz mellett az epizodikus és egyszeri önkéntesek arányának növekedése jellemezte 2013 és 2023 között. A pandémia utáni strukturális változások a rendszeres önkéntesek arányának csökkenését, az epizodikus és egyszeri önkéntesek arányának növekedését mutatták.

A választás és meghívás – avagy a motivációk és a toborzás szerepe a fiatalok önkéntessé válásában

Az önkéntesség motivációiról szóló kutatások Magyarországon a 2010-es évek elején indultak el. Az első ilyen kutatás folyamán Bartal és Kmetty³¹ azt állapította meg, hogy a fiatal korcsoport (18–25 évesek) motivációs struktúrája jelentősen különbözött az idősebb korosztályétól. Ebben a korosztályban a vezető motivációk az elismertség ($M = 3,96$), a szociális interakciók ($M = 3,93$) és a megértés ($M = 3,76$) voltak. A szerzők szerint ugyanez volt elmondható a 26–35 évesek motivációs struktúrájáról is, amelyet úgy értékeltek, mint ami átmenetet képez a fiatalok és az idősebb korosztályok motivációs struktúrája között.

Gazsó és szerzőtársai³² egy nem reprezentatív mintát vizsgálva azt találták, hogy a 18–30 éves fiatal felnőttek motivációit leginkább a megértésre ($M = 29,6$), az értékekre ($M = 28,71$) és a növekedésre ($M = 27,1$) irányuló motivációk befolyásolták. A tanulmány további fontos megállapítása volt, hogy a fiatal felnőtt önkénteseknél a legkiemelkedőbb személyiségvonás az együttműködési készség volt, de az önirányítottság is relatíve magas értéket mutatott, továbbá a temperamentumvonások közül a jutalomfüggőség kiugróan magas értékeket kapott.

Fényes³³ felsőoktatási tanulók körében – 2014-ben és 2019-ben – végzett vizsgálatai során azt találta, hogy az altruista motivációk mellett megjelentek az önértékesítő és szakmai tapasztalatszerző motivációk, úgymint a karrierépítés, kapcsolatszerzés, a szabadidő hasznos eltöltése, a tanulmányokat segítő tevékenység stb.

Viszonylag kevés az olyan tanulmány a magyar önkéntességekutatásban, amely az önkéntesek toborzását, illetve annak módszereit és hatékonyságát vizsgálja. Bifkovich és Malota³⁴ szakirodalmi összefoglaló tanulmányukban kiemelten foglalkoznak az önkéntesek szájáról szájra történő kommunikációjával, amikor is az önkéntesek hajlandók a szervezetet (és tevékenységét) másoknak ajánlani. A szájreklám mint hatékony toborzási módszer megnyilvánulhat offline és online formában is.

Béla-Csovcsics és szerzőtársai³⁵ a nemzetközi szakirodalom alapján nyolc önkéntességet gátló tényezőt – társadalmi, fizikai korlátok, stressz az önkéntességtől, felelősség, képesség, haszon hiánya, időkorlát, információhiány – azonosítanak. Tanulmányuk fontos megállapítása, hogy az egyéneket toborzási üzenetekkel nem lehet egységesen megszólítani, szükség van a kommunikáció diverzifikálására például nem, életkor, korábbi önkéntes tapasztalat vagy akár a közösségi motiváció alapján.

31 Bartal–Kmetty 2012, 25–26.

32 Gazsó et al. 2022, 76.

33 Fényes 2021.

34 Bifkovich–Malota 2024.

35 Béla-Csovcsics et al. 2026.

Mindezek alapján egyértelműen látható, hogy a magyar kutatásokban kevésbé feltárt témának számít annak vizsgálata, hogy a választást és a meghívást mennyiben befolyásolják az önkéntes munkavégzés – mint a közösségi kapcsolódás egyik formájának – lehetőségei és azok észlelése.

Módszertani megjegyzések

A fentebb már ismertetett adatfelvételekhez képest a Magyar Ifjúságkutatás 2020 és 2024 által használt önkéntességdefiníció leginkább az Önkéntesség Magyarországon 2018 definíciós bázisához áll közel, míg mintavételében a Központi Statisztikai Hivatal *Munkaerő-felmérés, Önkéntes munka* kiegészítő adatfelvételéhez közelít azzal, hogy 15 éves kortól vizsgálja a célcsoportot.

A Magyar Ifjúság Kutatás 2020-as és 2024-es hullámának adatait összehasonlítva egyértelműen látható az aktív önkéntesek arányának csökkenése az azonos korcsoportokban: a 15–29 éveseknél 3,1, a 15–24 évesek esetében 2,6, a 25–29 és a 19–29 éveseknél pedig 3 százalékpontos csökkenés mutatható ki a vizsgált időszakokban (lásd: 4. táblázat). Ezzel összefüggésben enyhe növekedés tapasztalható az önkéntes tapasztalattal nem rendelkezők arányában, ami a 15–24 évesek körében 0,6, a 25–29 éveseknél pedig 1,7 százalékpontos növekményt jelentett, míg a 19–29 évesek esetében 2,1 százalékpontos növekedést látunk. Az önkéntes tapasztalattal rendelkező 15–24 éveseknél 2,0, a 25–29 éveseknél pedig 2,6, a 19–29 éves korcsoportot nézve pedig 3,3 százalékpontos csökkenés látszik a két felvétel adatai között.

Összességében az is megállapítható, hogy a pandémia után két évvel leginkább az idősebb korcsoportban esett vissza az aktív önkéntesek aránya.

4. táblázat: A 15–29 éves és a 15–34 éves fiatalok önkéntességének jellemzői a különböző korcsoportok szerint, a Magyar Ifjúság Kutatás 2020, 2024 adatai alapján (%)

	Magyar Ifjúság Kutatás 2020				Magyar Ifjúság Kutatás 2024				
	Teljes minta 15–29 évesek	15–24 évesek	25–29 évesek	19–29 évesek	Teljes minta 15–34 évesek	15–29 évesek	15–24 évesek	25–29 évesek	19–29 évesek
Aktív önkéntes, aki a felvételt megelőző 12 hónapban önkéntes volt	8	9,1	5,8	6,9	4,5	4,9	6,5	2,8	3,6
Önkéntes, utoljára több, mint egy éve	7,7	7,5	8	8,5	8,2	7,5	8,1	8,4	8,5

	Magyar Ifjúság Kutatás 2020				Magyar Ifjúság Kutatás 2024				
	Teljes minta 15–29 évesek	15–24 évesek	25–29 évesek	19–29 évesek	Teljes minta 15–34 évesek	15–29 évesek	15–24 évesek	25–29 évesek	19–29 évesek
Soha nem volt önkéntes	83,4	82,2	85,4	83,6	85,1	85,2	82,8	87,1	85,7
Nem tudja	0,5	0,6	0,3	0,5	1,8	2	2,1	1,6	1,9
Nem válaszol	0,5	0,5	0,4	0,5	0,3	0,3	0,5	0,1	0,2
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: saját szerkesztés

Mi magyarázza ezt, a más felvételek adataihoz képest jelentős eltérést? Ahogy már korábban is kifejtettük,³⁶ úgy véljük, elsősorban a felvétel kérdezéstechnikai jellemzőiből fakadóak az eltérések. Más kutatásoktól eltérően előzménykérdések nélkül, egyetlen, a Nemzeti Önkéntes Stratégia definíciójának felolvasása után kellett a válaszadóknak önkéntesként azonosítani magukat. Ez azért fontos szempont, mert az önkéntesek arányának mérése rendkívül érzékeny a kérdésfeltevés módjára és a kérdés kérdőíves környezetére. A kifejezetten az önkéntességre fókuszáló, azt nevükben is előre tematizáló felmérések, így a Központi Statisztikai Hivatal *Munkaerő-felméréseinek*, *Önkéntes munka* kiegészítő hullámai, az Európai Értékrend Vizsgálat vagy az *Önkéntesség Magyarországon* kutatások, a kérdést jellemzően előzménykérdésekkel vezetik fel, körbejárják, és ezzel mintegy „felébresztik” a válaszadó önkéntes identitását. Így ezekben a kutatásokban rendre lényegesen magasabb, 25–40 százalék körüli aktív önkéntességi ráta mérhető.³⁷ Ezzel szemben a nagymintás Magyar Ifjúságkutatás számos, egymástól eltérő tematikájú kérdés között, előzmény nélkül, egyetlen rövid kérdés erejéig kérdez rá az önkéntességre, és nemleges válasz esetén pedig más kérdéscsoportra lép tovább. A módszer a kérdőív hossza miatt teljességgel védhető, következménye viszont, hogy az ifjúságkutatás jóval alacsonyabb önkéntességi arányt mutat ki, mint a tematizált felvételek.

E módszertani sajátosságnak ugyanakkor fontos tartalmi hozadéka is van. Egy olyan kérdőíves helyzetben, amelyben nem készítik fel a válaszadót az önkéntességre előzménykérdések, kizárólag azok ismernek azonnal magukra egy önkéntes mivoltukat firtató, egyszeri kérdés alapján, akik tevékenységüket valóban önkéntes öntudattal élték (vagy élik) meg.³⁸ A kevésbé „tudatos”, gyengébb önkéntes

³⁶ Gyorgyovich 2022; 2023.

³⁷ Emlékeztetőül kell megjegyeznünk, hogy az Önkéntesség Magyarországon kutatások szerint a 19–29 évesek körében az aktív önkéntesek aránya 2018-ban és 2023-ban egyaránt 31 százalék volt, miközben a több mint egy éve önkénteseké 2018-ban 12,9, 2023-ban pedig már 40,7 százalékot tett ki.

³⁸ Vö. Finkelstein et al. 2005; Penner 2002.

identitással rendelkező fiatalok ugyanis ilyen felvezetés nélkül jellemzően nem adnak egyértelműen pozitív választ. Fontos hangsúlyozni, hogy ez az érvelés nemcsak az aktív, hanem az egykori önkéntesekre is érvényes. A 2020-as és a 2024-es Magyar Ifjúság Kutatás vonatkozó kérdése ugyanis nem a közelmúlta, hanem az egész életútra kérdez rá, és csak a válaszlehetőségek különítik el az aktív és az egykori önkénteseket. Aki tehát egyetlen kérdés után is ráismer önkéntes mivoltára, annál – a szerepidentitás-elmélet logikájával egybevetve – relatíve erős önkéntes identitásról beszélhetünk.

Ahogy a bevezetőben is említettük, az önkéntes identitás mellett egy másik terminust is bevezetünk az elemzés során, ez pedig az önkéntes tapasztalatokkal rendelkezők fogalma. Ez azt jelenti, hogy elemzésünk középpontjában nem kizárólag az aktív önkéntesek állnak, hanem azok is, akik korábban voltak önkéntesek. Ebbe a csoportba egyfelől azok tartoznak, akik a kérdezést megelőző egy évben (is) végeztek önkéntes tevékenységet, másfelől azok, akik korábban, utoljára több mint egy éve folytattak ilyen tevékenységet, de a felvétel előtt közvetlenül már nem. E két csoportot egyetlen elemzési kategóriaként kezeljük, és velük állítjuk szembe kvázi kontrollcsoportként az önkéntes tapasztalattal egyáltalán nem rendelkezőket.

Ez a megközelítés annyiban tekinthető újításnak, hogy az ifjúsági (és általában a hazai) önkéntességkutatások túlnyomó része kizárólag az aktív önkéntesekre összpontosít, azaz arra a kérdésre keresi a választ, hogy a megkérdezett végzett-e önkéntes tevékenységet egy meghatározott, jellemzően a kérdezést megelőző 6 vagy 12 hónapos időszakban.

A tágabb kategória használata mellett egyfelől módszertani, mintanagysággal összefüggő megfontolások szólnak.³⁹ Az összevonást azonban nem pusztán technikai kényszer, hanem a tanulmány kérdésfeltevése is indokolja: a vizsgálat célja nem az önkéntes aktivitás pillanatnyi szintjének elemzése, hanem azon közösségi, kapcsolódásbeli lehetőségek észlelése, amelyek lehetővé teszik, hogy valaki önkéntesé váljon. E nézőpontból a releváns választóvonal nem az, hogy a válaszadó éppen az elmúlt 12 hónapban volt-e aktív, hanem az, hogy életében egyáltalán átlépte-e az önkéntesség „küszöbét”. Az aktív és az egykori önkéntes ebben a tekintetben azonos, amennyiben mindketten realizálták a kapcsolódás-önkéntesség-lehetőség útját, szemben azokkal, akiknél ez nem történt meg. A kutatási kérdés szempontjából tehát a tartalmilag is fontos határvonal a „volt már valaha önkéntes” kontra „soha nem volt önkéntes” megkülönböztetés, és épp ezért képezik a nem önkéntesek a kontrollcsoportot.

39 A 2024-es adatfelvételen az önkéntességre vonatkozó kérdésblokk felvételére csupán egy 1250 fős (15–34 éves) almintában nyílt lehetőség, amelyen belül a 15–29 évesek száma 895 fő. Ebben az almintában az önkéntes tapasztalattal rendelkezők aránya összességében nem egészen 13 százalék, a kizárólag aktív önkéntesek aránya pedig 5 százalék alatti (néhány tucat fő), amely elemszám túl alacsony a megbízható elemzéshez. Hasonló megfontolásból nem választjuk szét a sokaságot a végzett önkéntesség formális (szervezeti) vagy informális (magánúton folytatott) jellege szerint sem.

Másrészt a vizsgált korosztály életszakasza önmagában is indokolja az összevonást. Egy 15–29 (illetve 34) éves népességben a „kérdéstartó megelőző egy év” rendkívül képlékeny és sok átmenettel (iskolaváltás, első munkahely, költözés) terhelt, így az aktivitás pillanatnyi megléte vagy hiánya nagyrészt esetleges. Az „egykori” jelző sem jelent körükben távoli múltat. Továbbá, bár az elemzésben az ifjúságkutatás bővített, 15–34 éves korosztályát is bemutatjuk, az eredmények értelmezésénél kiemelten a 19–29 évesekre összpontosítunk. Ennek két, egymást erősítő oka van. Egyrészt e korcsoport tekinthető az ifjúsági önkéntesség „aktív magjának”, amely a vizsgált peremcsoportoktól minőségileg is elkülönül. A 19 éves alsó határt az Iskolai Közösségi Szolgálat indokolja.⁴⁰ A 29 éves felső határt pedig egyfelől a kutatássorozat történeti összehasonlíthatósága adja,⁴¹ másfelől a 2024-ben újonnan bevont 30–34 évesek már eltérő életszakaszt képviselnek, amelyben megjelenik az informális szülői önkéntesség.⁴² Végezetül a korábbi adatokon is láttuk, hogy az ifjúsági korcsoport önkéntes attitűdjei és motivációi az életkor mentén érdemben különböznek.⁴³

Az önkéntes tapasztalatokkal rendelkező 19–29 év közötti fiatalok szociodemográfiai jellemzői

Eredményeink bemutatása előtt egy felvezető fejezetben áttekintjük, hogy mely szociodemográfiai vonások mentén különül el az önkéntes tapasztalattal rendelkezők köre azoktól a kortársaiktól, akik ilyen tapasztalattal egyáltalán nem rendelkeznek. Az összehasonlítást hat változó – nem, településtípus, iskolai végzettség, gazdasági aktivitás, családi állapot és vallásosság – mentén, a 2020-as és a 2024-es adatfelvétel eredményeit párhuzamosan bemutatva végezzük el (5. táblázat). A kereszt táblákban közölt százalékos megoszlások minden esetben az önkéntes tapasztalat szerinti csoportokon belül értendők, azaz külön-külön írják le az önkéntes tapasztalattal rendelkezők, illetve nem rendelkezők belső összetételét. Így a két

⁴⁰ Az Iskolai Közösségi Szolgálat, kvázi kötelező szolgálatvállalás, a 15–18 évesek körét érinti a mintából, és – bár a kérdezőbiztosok kifejezett utasítása szerint az IKSZ nem számít önkéntességnek – a legfiatalabbak tevékenységüket gyakran mégis önkéntességgént verbalizálják, ami fölfelé torzítja és tartalmilag is megkérdőjelezhetővé teszi a körükben mért (főleg formális) önkéntességi arányt (vö. Gyorgyovich 2022; 2023). A 19. életévtől, a középiskola után ez a torzító hatás jórészt megszűnik.

⁴¹ A 2020-as hullám a 15–29 éveseket fedte le, így a 2020–2024-es összevetés közös, mindkét felvételben jelen lévő tartománya a 19–29 évesek köre.

⁴² Ezt empirikusan is alátámasztja, hogy míg 2020-ban a korcsoport és az önkéntesség jellege közötti összefüggés nem volt szignifikáns ($p = 0,054$), addig 2024-ben, a 30–34 évesek bevonásával szignifikánssá vált ($p < 0,001$), elsősorban e legidősebb csoport átlagtól eltérő, az informális önkéntesség irányába mozduló szerkezete miatt.

⁴³ Gyorgyovich 2023.

profil egymáshoz mérése közvetlenül megmutatja, mely társadalmi csoportok felül-, illetve alulreprezentáltak az önkéntesek körében.

Az értelmezés során – a módszertani fejezetben kifejtett megfontolásokkal összhangban – kiemelten a 19–29 éves korosztályra összpontosítunk. A 15–18 éveseket és – a 2024-es hullámban – a 30–34 éveseket csak a kontextus kedvéért, fokozott óvatossággal vonjuk be az elemzésbe: előbbieknél az iskolai közösségi szolgálat torzító hatása, utóbbiaknál pedig az eltérő életszakasz miatt. Fontos módszertani korlát továbbá, hogy a 2024-es felvételben az almintán történő kérdezés miatt az önkéntes tapasztalattal rendelkezők száma alacsonyabb, mint 2020-ban, ezért az itteni összefüggések statisztikai ereje korlátozott. Emiatt az egyes évek eredményeit nem önmagukban, hanem elsősorban a két hullám együttes mintázata alapján értékeljük: ahol a 2020-as, nagy elemszámú felvétel szignifikáns különbséget jelez, és a 2024-es adatok – ha nem is mindig szignifikánsan – ugyanabba az irányba mutatnak, ott megalapozottan beszélhetünk tartós összefüggésről.

5. táblázat: Az önkéntes tapasztalattal rendelkező és nem rendelkező 19–29 éves fiatalok szociodemográfiai jellemzői a Magyar Ifjúság Kutatás 2020-as és 2024-es adatai alapján (%; oszlopszázalék az önkéntes tapasztalat szerinti csoportokon belül)⁴⁴

	2020		2024	
	Soha nem volt önkéntes	Önkéntes tapasztalattal rendelkezik	Soha nem volt önkéntes	Önkéntes tapasztalattal rendelkezik
	19–29 évesek	19–29 évesek	19–29 évesek	19–29 évesek
Nem				
Férfi	52,0	45,6	51,2	46,0
Nő	48,0	54,4	48,8	54,0
Településtípus				
Budapest	18,1	15,7	19,2	5,7
Megyei jogú város, megyeszékhely	20,4	27,4	18,7	32,2
Város	31,3	33,2	32,4	29,9
Község	30,2	23,7	29,8	32,2
Iskolai végzettség				
Legfeljebb 8 általános	9,5	6,5	10,9	4,6
Szakmunkás	22,6	11,5	25,5	8,0
Érettségi	53,2	53,8	46,5	64,4
Diploma, PhD	14,7	28,2	17,1	23,0

44 A százalékos megoszlások az önkéntes tapasztalat szerinti csoportokon belül értendők.

	2020		2024	
	Soha nem volt önkéntes	Önkéntes tapasztalattal rendelkezik	Soha nem volt önkéntes	Önkéntes tapasztalattal rendelkezik
	19–29 évesek	19–29 évesek	19–29 évesek	19–29 évesek
Fő tevékenység				
Tanul	20,1	33,5	19,7	41,4
Dolgozik	66,7	58,4	72,6	50,6
Egyik sem	13,2	8,1	7,7	8,0
Családi állapot⁴⁵				
Nőtlen, hajadon	64,0	74,5	73,1	71,4
Házas	15,3	11,3	14,0	13,1
Élettársi kapcsolat	20,8	14,2	12,9	15,5
Vallásosság (önmeghatározás)				
Vallásos, az egyház tanítását követi	4,8	7,0	4,6	6,9
Vallásos a maga módján	50,8	52,9	47,5	42,5
Nem tudja megmondani	4,7	7,1	9,0	13,8
Nem vallásos	35,3	30,4	29,9	24,1
Nem vallásos, más a meggyőződése	4,5	2,6	9,0	12,6

Forrás: saját szerkesztés

Az önkéntes tapasztalattal rendelkezők között a nők mindkét felvételben felülreprezentáltak, arányuk magasabb, mint azok körében, akik soha nem önkénteskedtek. A 2020-as, nagy elemszámú adatokon ez a különbség statisztikailag szignifikáns,⁴⁶ a 2024-es felvételben azonban – bár a nők túlsúlya ugyanúgy kirajzolódik – az alacsony elemszám mellett már nem éri el a szignifikancia szintjét.⁴⁷ A teljes, 15–34 éves 2024-es mintán ugyanez az irány rajzolódik ki, és itt sem szignifikáns az összefüggés.⁴⁸ A két hullám egybehangzó iránya alapján ugyanakkor megalapozottan állítható, hogy a fiatal önkéntesek körében a nők felülreprezentáltak.

A településtípus szerinti megoszlás a két felvétel legstabilabb mintázatát adja. Az önkéntesek a megyei jogú városokban, megyeszékhelyeken következetesen

⁴⁵ Mindkét mintában elenyésző az elváltak és özvegyek számossága, így őket a jobb értelmezhetőség okán kizártuk a jelen keresztábrás elemzésből.

⁴⁶ $p < 0,001$

⁴⁷ $p = 0,360$

⁴⁸ $p = 0,205$, tehát a 19–29 éves részmintában tapasztalt eredmény sem csupán a kisebb elemszám véletlene.

felül-, a fővárosban pedig alulreprezentáltak (2020-ban emellett a községekben élők is valamelyest alulreprezentáltak voltak). Ez az összefüggés mindkét hullámban szignifikáns,⁴⁹ és ugyanez a mintázat – a fővárosiak alulreprezentáltsága, a megyeszékhelyen élők felülreprezentáltsága – a teljes, 15–34 éves 2024-es mintán is megerősítést nyer.⁵⁰

A szociodemográfiai jellemzők közül az iskolai végzettség mutatja a legerősebb és legkövetkezetesebb összefüggést az önkéntes tapasztalattal. Az önkéntesek iskolázottsága magasabb, mint a nem önkénteseké, körükben nagyobb az érettségizettek és különösen a diplomások aránya, a szakmunkás (illetve szakközép) végzettségűeké viszont alacsonyabb. Ez a mintázat (szemben a legtöbb más változóval) a kisebb elemszámú 2024-es felvételben is szignifikáns marad,⁵¹ és a teljes, 15–34 éves 2024-es mintán is megerősítést nyer.⁵² Mindez az önkéntesség ún. domináns státusz modelljének⁵³ hazai valóságát támasztja alá, amely szerint a részvétel a társadalmilag preferáltabb (domináns) státuszokkal, így a magasabb iskolai végzettséggel, jövedelemmel és foglalkozási presztízzsel rendelkezők körében magasabb.

A gazdasági aktivitás szerinti megoszlás ezt a képet árnyalja és megerősíti. Az önkéntesek mindkét hullámban nagyobb arányban tanulók, és (legalábbis 2020-ban) kisebb arányban tartoznak a sem nem tanuló, sem nem dolgozó, inaktív csoportba – az összefüggés mindkét felvételben szignifikáns.⁵⁴ A 2024-es hullám emellett a tanulás és a munka együttes vállalásának vizsgálatát is lehetővé teszi, így az önkéntesek körében szembetűnően magasabb azok aránya, akik egyszerre tanulnak és dolgoznak is.⁵⁵ Ez a többféle kötöttséget egyszerre vállaló, aktív profil szintén nem feltétlenül csak magyar sajátosság, tekintve, hogy nemzetközi kutatások szerint az önkéntesség jellemzően nem a szabadidő bőségével, hanem éppen az egyéb aktivitásokban való intenzív részvétellel jár együtt.⁵⁶

A fiatalkori önkéntesség tehát elsősorban egy erőforrásokban gazdagabb, illetve a tanulás intézményrendszeréhez szorosan kötődő élethelyzethez kapcsolódik. Módszertanilag ugyanakkor látni kell, hogy mivel az iskolai végzettség, az életkor és a tanulói státusz egymással szorosan összefügg, e kétváltozós összefüggések önmagukban nem bonthatók fel a tényezők önálló hatásaira – erre csak többváltozós elemzés adna módot.

49 2020: $p < 0,001$; 2024: $p = 0,002$

50 $p = 0,001$

51 2020: $p < 0,001$; 2024: $p < 0,001$

52 $p < 0,001$

53 Smith 1994.

54 2020: $p < 0,001$; 2024: $p < 0,001$

55 $p < 0,001$

56 Wilson 2000.

A családi állapot szerinti összefüggés az önkéntes tapasztalattal a 2020-as felvételen világos és szignifikáns.⁵⁷ Az önkéntesek egyértelműen nagyobb arányban voltak nőtlenek, illetve hajadonok, míg a házas és az élettársi kapcsolatban élők körükben alulreprezentáltak voltak. Mindez illeszkedik abba az életszakasz-logikába, amely szerint az önkéntes részvétel a párkapcsolati és családi kötelezettségek kiépülése előtti, kötetlenebb élethelyzetben gyakoribb. A 2024-es felvételen azonban ez a mintázat nem ismétlődik meg, az összefüggés sem szignifikáns,⁵⁸ a nőtlenek, hajadonok aránya az önkéntesek és a nem önkéntesek között gyakorlatilag azonos, és ugyanez igaz a teljes, 2024-es mintára is.⁵⁹ Mindezek alapján a családi állapot és az önkéntesség kapcsolatáról óvatosan kell fogalmaznunk: a 2020-as adatokon jól kirajzolódó, az egyedülállók felülreprezentáltságára utaló, az életszakasz-logikával egybevágó összefüggés a 2024-es felvételen (az alacsony esetszám mellett) nem igazolható.

A vallásosság és az önkéntesség kapcsolata a 2020-as adatokban következetesen kimutatható, így az önkéntes tapasztalattal rendelkezők valamivel vallásosabbak, mint kortársaik, és nagyobb arányban vallják magukat az egyház tanítását követő vallásosnak, tehát kisebb arányban nem vallásosnak.⁶⁰ A 2024-es felvételen az önmeghatározás szerinti vallásosság ugyanebbe az irányba mutat, így az önkéntesek között magasabb az egyház tanítását követők, alacsonyabb a nem vallásosok aránya, az alacsony elemszám mellett azonban az összefüggés nem szignifikáns,⁶¹ és ugyanez a nem szignifikáns eredmény jellemzi a teljes, 15–34 éves 2024-es mintát is.⁶² A vallásosság szerinti különbség mindezzel együtt tartalmilag jól értelmezhető, amennyiben a vallási közösségek egyszerre jelentenek értékalapot és intézményi csatornát az önkéntessé váláshoz.

A vizsgált fiatal, önkéntes tapasztalattal rendelkező korosztály szociodemográfiai profilja a két hullám egybehangzó tanúsága szerint a következő vonásokkal írható le:

(A soha nem volt önkéntes kortársaikhoz képest) magasabb iskolai végzettségűek, nagyobb arányban tanulók (illetve tanulás és munka mellett egyszerre elkötelezettek), gyakrabban élnek megyei jogú városban és ritkábban a fővárosban. Körükben a nők és (legalábbis mérsékelten) a vallásosabbak felülreprezentáltak.

Ezen demográfiai jellemzők szerepét erősíti meg mindkét felvételen az iskolai végzettség, a településtípus és a gazdasági aktivitás mentén mért szignifikáns összefüggés, míg a nemek és a vallásosság szerinti mintázat iránya mindkét hullámban azonos, a 2024-es kis elemszám mellett nem éri el a szignifikancia szintjét, így

57 $p < 0,001$

58 $p = 0,799$

59 $p = 0,299$

60 $p < 0,001$

61 $p = 0,296$

62 $p = 0,130$

inkább csak tendenciaként értelmezhető. Ezzel szemben a családi állapot szerinti, 2020-ban még jól kirajzolódó összefüggés a 2024-es felvételen nem erősíthető meg.

A profil egésze mindezzel együtt egy irányba mutat: a 19–29 évesek körében az önkéntesség elsősorban az erőforrásokban gazdagabb (iskolázottabb, illetve a tanulás intézményrendszeréhez kötődő), az átlagosnál sűrűbb szervezeti környezetben élő és gyakrabban vallási közösséghez is kapcsolódó fiatalok élethelyzetéhez társul.

A közösségi kapcsolódás és típusai, valamint azok elérhetősége a 19–29 éves önkéntes tapasztalatokkal rendelkező fiatalok körében

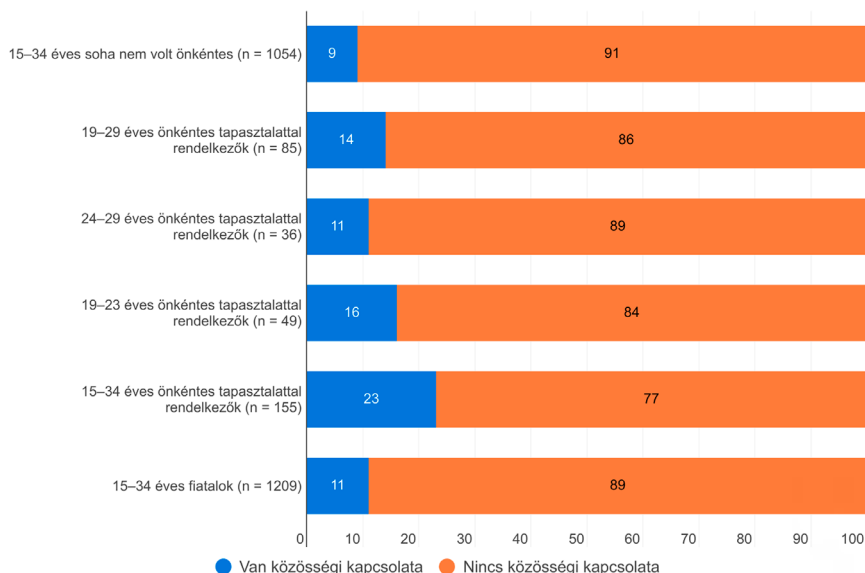
A Magyar Ifjúság Kutatás 2024 kérdőív logikáját követve elemzésünkben először a 15–34 éves – és ezen belül a 19–29 éves – önkéntes tapasztalatokkal rendelkező közösségi kapcsolódását és típusait vizsgáljuk. Ezt követően pedig ezen (például önkormányzat, civil szervezet vagy egy egyház által szervezett) közösségi programok elérhetőségének észlelését tárjuk fel a 19–29 éves kapcsolódó, önkéntes tapasztalatokkal rendelkező és nem rendelkezők almintáiban.

A közösségi kapcsolódás jellemzői a 19–29 éves önkéntes tapasztalatokkal rendelkező fiatalok körében

Az elemzés alapján első fontos megállapításunk, hogy a magyar fiatalok döntő többségének (89 százalékának) nincs közösségi kapcsolódása. Ennek okaként a válaszadók legfőképpen az idő- és érdeklődéshiányt jelölték meg, valamint az „így alakult” választ adták.

A második megállapításunk – ahogyan a 3. ábrán is látható –, hogy az önkéntes tapasztalatokkal rendelkező fiatalok nagyobb arányban (23 százalék) vallanak közösségi kapcsolódásaikról. Az altruista individualizmus az önkéntes tapasztalatokkal rendelkező fiatalok egy bizonyos körére (11–23 százalékban) inkább jellemző, mint az ilyen tapasztalattal nem bírók csoportjára (9 százalék).

3. ábra: A közösségi kapcsolatok megléte vagy hiánya a teljes mintában, az önkéntes tapasztalatokkal rendelkezők és korcsoportok szerinti, illetve soha nem volt önkéntesek almintáiban (%)

Forrás: saját szerkesztés

Az önkéntes tapasztalatokkal rendelkezők korcsoportonkénti elemzése azt mutatja, hogy közösségi kötődéseikben legaktívabbak a 19–23 évesek (16 százalék), míg a vizsgálati almintát alkotó 19–29 évesek esetében ez 14 százalékot tesz ki,⁶³ a korcsoportok közti eltérés tehát nem szignifikáns. A közösségi kötődésre a három legtöbb említést kapott indíttatás a szórakozás és kikapcsolódás (66 százalékos említés), továbbá „magukért” a közösségekért, azaz a valahová tartozás érzése (61 százalékos említés) voltak. Ezeket követték az új készségek elsajátítása (31 százalékos említés), illetve új emberek megismerése (27 százalékos említés). Fényes⁶⁴ alapján ezek a közösségi kapcsolódástípusok az önérdék, az altruizmus (lásd altruista individualizáció) és szakmai tapasztalatszerző motivációs mintázatokként azonosíthatók.

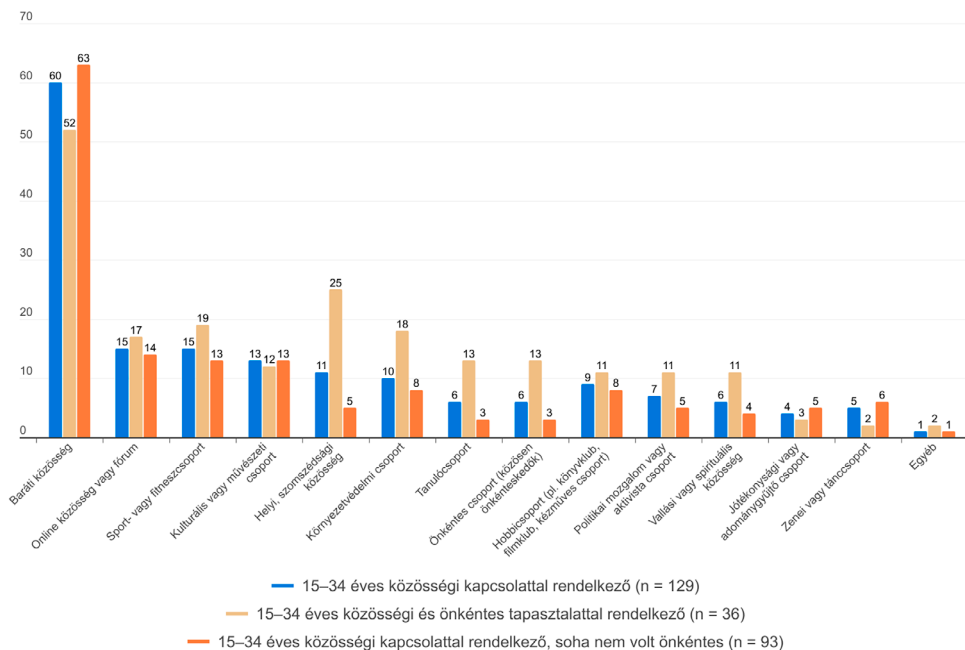
További fontos kérdés annak vizsgálata, hogy milyenek ezek a közösségi kapcsolatok, illetve melyeket választják leginkább a fiatalok. Ahogyan várható volt, elsősorban a baráti kapcsolatok dominálják a közösségi kötődéseket: a 15–34 éves fiatalok 60 százalékára ez volt jellemző (4. ábra). Érdekes megfigyelni, hogy ezt

⁶³ $p = 0,495$

⁶⁴ Fényes 2021.

a fajta kötődést az önkéntes tapasztalattal rendelkezők esetében 52 százalék, az önkéntes tapasztalattal nem rendelkezőknél 62 százalék említette. A különbség véleményünk szerint arra utal, hogy azok, akik még soha nem voltak önkéntesek, közösségi kapcsolataikban sokkal koncentráltabbak, és szinte szakadékszerű visszaesés mutatkozik a többi közösségi kapcsolódásaikban. Esetükben a további három leggyakrabban megjelölt közösségi kapcsolat az online közösség vagy fórum (14 százalékuknál), illetve a sport- vagy fitness-, valamint a kulturális vagy művészeti csoporthoz tartozás (13-13 százalékuknál) volt.

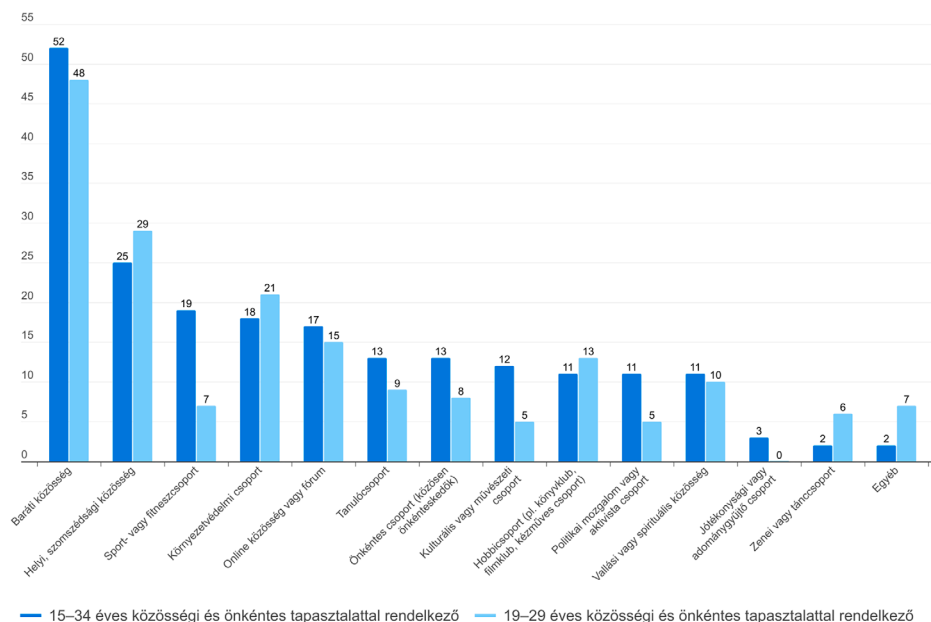
4. ábra: A közösségi kapcsolatok típusai a 15–34 évesek almintáiban (%)

Forrás: saját szerkesztés

Az önkéntes tapasztalatokkal rendelkező 15–34 éves fiatalok közösségi kapcsolatai heterogénebb és szélesebb területet öleltek fel, amelyek tradicionális – például a helyi, szomszédsági közösséghez tartozás (25 százalék) –, valamint (poszt)modern – például sport- vagy fitnesscsoport (19 százalék), környezetvédelmi csoport (18 százalék), online közösség vagy fórum (17 százalék) – közösségi kötődésekre utalnak. Mintegy 13-11 százalékuknak volt fontos a demokratikus részvételi közösségekhez – önkéntes, illetve politikai mozgalomhoz vagy aktivista csoporthoz – való tartozás. Meg kell jegyezni, hogy ugyancsak 13 százalékuk vallotta magát célorientált (például tanulócsoport) és 11 százalékuk vallási, spirituális közösségekhez tartozónak.

5. ábra: A közösségi kapcsolatok típusai a 15–34 éves és a 19–29 éves önkéntes tapasztalatokkal rendelkezők almintáiban (%)

Forrás: saját szerkesztés

Mindehhez képest a közösségi kapcsolatokkal és önkéntes tapasztalatokkal rendelkező 19–29 évesek körében a baráti közösségekhez tartozást már csak 48 százalékuk jelölte, és további kapcsolódásaikban különös sajátosságokat mutattak (5. ábra). Legtöbbjük (29-13 százalék) négy közösségtípust említett kiemelten: helyi, szomszédsági közösség (29 százalék), környezetvédelmi csoportok (21 százalék), online közösség vagy fórum (15 százalék), hobbicsoport (pl. könyvklub, filmklub, kézműves csoport, 13 százalék). Mintegy tizedük tartozott vallási vagy spirituális közösségekhez, és csak alig 8 százalékuk jelölte meg az önkéntes csoportokat. Úgy véljük, hogy ez az adat egyfelől tovább erősíti az önkéntes identitással kapcsolatban már leírt véleményünket. Másfelől ha ránézünk erre a közösségi kapcsolódási struktúrára, azt feltételezhetjük, hogy ezekben a (például helyi vagy hobbi) közösségekben a fiatalok végezhetnek olyan – informális önkéntes – tevékenységeket, amelyeket nem tartanak tudatosan önkéntességnak.

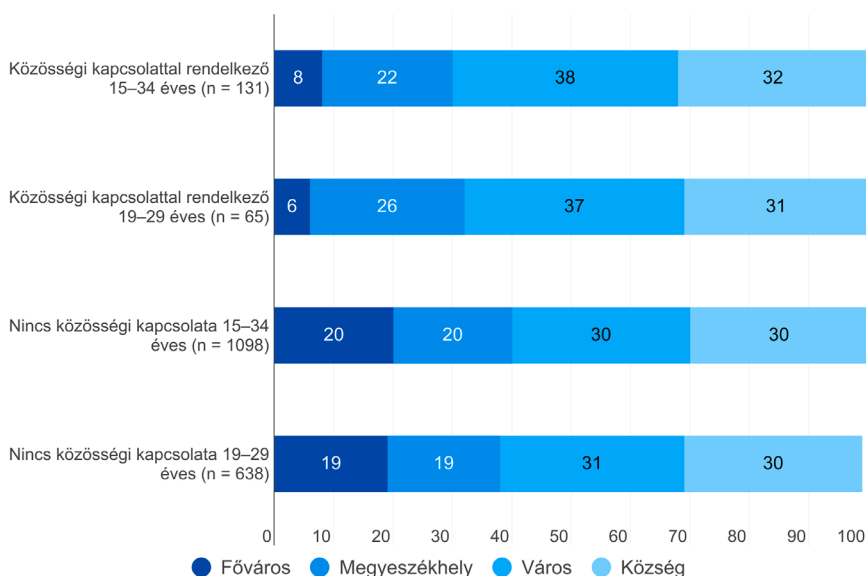
Általában azt tartjuk, hogy a közösségek megtartóereje, az azokhoz való kapcsolódás a települési lejtővel egyenes arányban nő. Ezt az elemzésünk csak részben tudja igazolni, hiszen, ahogy a következő, 6. ábra is mutatja, a közösségi kapcsolattal rendelkező 15–34 éves és 19–29 éves fiatalok legnagyobb arányban

(37-38 százalékban) a városi fiatalok közül kerültek ki, a községi fiatalok közel egyharmados részesedése mellett.

Ugyanakkor a közösségi kapcsolatokkal nem rendelkező 15–34 évesek és 19–29 évesek körében magasabb (19-20 százalék) a fővárosi, de ugyancsak egyharmadközele a városi és községi fiatalok aránya.

Ezek alapján megköcskáztható, hogy a pandémia után két évvel készült felvétel egy változásban lévő állapotot rögzített, és a mérleg nyelve – a közösségi kapcsolódást illetően – a városi és községi individualista, illetve altruista individualista fiatalok között billeg.

6. ábra: A közösségi kapcsolatokkal rendelkező és nem rendelkező 15–34 éves és 19–29 éves fiatalok megoszlása településtípusonként (%)

Forrás: saját szerkesztés

A részletesebb elemzések a következőket mutatják:

- A kevés közösségi kapcsolatokkal rendelkező 19–29 éves, fővárosi fiatalok 62 százaléka vallási vagy spirituális, míg közel harmaduk hobbicsoporthoz kötődött.⁶⁵
- A megyeszékhelyen élők több mint fele (57 százaléka) számolt be online közösségekhez, közel kétötöde sport- vagy fitness-, illetve tanulócsoporthoz, egyharmaduk baráti közösségekhez, kulturális és művészeti, valamint keve-

⁶⁵ Ezt az eredményt a minta kis elemszámából eredő torzítás is okozhatta.

sebb mint egyharmaduk politikai közösségekhez, aktivista csoportokhoz való tartozásról.

- Nagyon színes és a fentieknél több és nagyobb arányú közösségi kötődés jellemezte a 19–29 éves városi fiatalokat: 63 százalékuknak a tanulócsoporthoz való tartozás által célorientált kötődése volt. Majdnem azonos arányban (42-40 százalékban) baráti és helyi közösségekhez kapcsolódtak, míg 35-37 százalékuk a sport- és környezetvédelmi közösségeket is megjelölte. Valamivel több mint egynegyedük az online, a politikai közösségek vagy aktivista, illetve önkéntes csoportokhoz való tartozásáról vallott. Legkevesebben (19-21 százalék) tartoztak közülük a hobbi- és kulturális, művészeti közösségekhez.
- A közösségekben élő 19–29 éves fiatalok közösségi kapcsolódásai (49-47 százalékban) a helyi közösségek és a kulturális, művészeti csoportokban koncentráltak. Kevesebb mint egyharmaduk hobbicsoportokhoz tartozott, míg 25-22 százalékuk négy közösségi kapcsolódási típust említett: sport- vagy fitness-, baráti, politikai vagy aktivista, illetve környezetvédelmi csoportok. Mindezek alapján megállapítható, hogy a 19–29 éves fiatalok közösségi kapcsolatainak koncentrációja településtípusonként karakterisztikus különbségekkel rendelkezik.

Megvizsgálva a 19–29 éves közösségi kapcsolatokkal rendelkező és nem rendelkező fiatalok közötti demográfiai különbségeket, négy sajátosságot kell kiemelni. Egyrészt nagyobb arányban találtunk nőtlen/hajadon egyedülállókat a közösségi kapcsolódók között.⁶⁶ Másrészt amíg a szakmunkás végzettségűeknek inkább voltak közösségi kapcsolatai, addig a felsőfokú végzettségűeknek inkább nem.⁶⁷ Harmadrészt a közösségi kapcsolathányos fiatalok döntő többsége munkaviszonyban álló (ez magyarázhatja az időhiányt), míg a kapcsolattal rendelkezők egynegyede tanuló volt.⁶⁸ Végezetül a magukat – különösen az egyház tanításai szerint – vallásosnak vallók inkább kötődtek a közösségekhez.⁶⁹

A közösségi kapcsolódás lehetőségeinek észlelése a 19–29 éves kapcsolódó fiataloknál

Általában a kutatások abból az optimumból indulnak ki, hogy a közösségi kapcsolódásra – és ezen belül az önkéntesség választására – „korlátlan” lehetőségek állnak rendelkezésre. Ezért is érdemel kitüntetett figyelmet következő elemzésünk, amelyben azt tárjuk fel, hogy a fiatalok miként észlelik a közösségi kapcsolódásra (önkéntességre) lehetőséget adó programokat.

66 Ezzel együtt az összefüggés az al minta elemszáma miatt nem szignifikáns, $p = 0,127$.

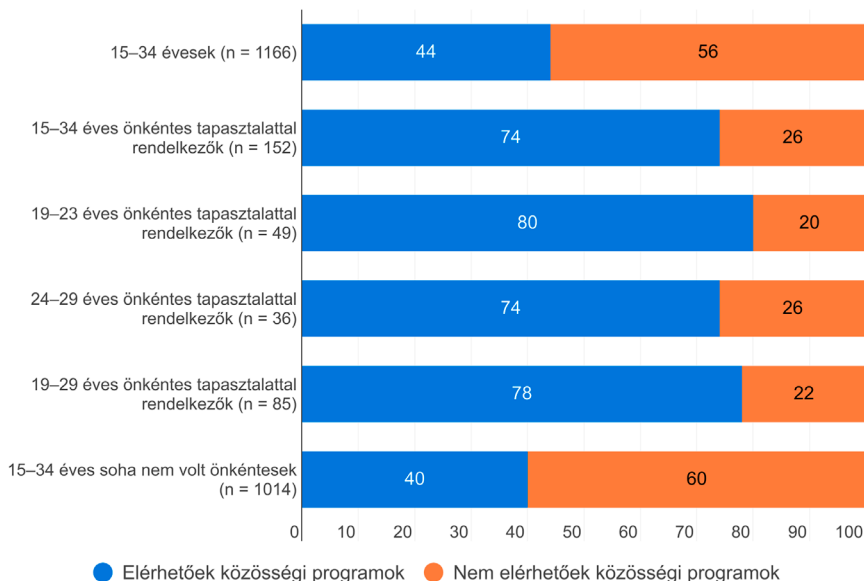
67 $p = 0,033$

68 $p = 0,052$

69 $p = 0,001$

Az adatok (lásd 7. ábra) ez esetben is egyértelműen bizonyítják, hogy a 15–34 éves önkéntes tapasztalatokkal rendelkező fiatalok jóval nagyobb arányban (74 százalékuk) észlelik a közösségi kapcsolódás lehetőségeit, mint a hasonló korú, ilyen tapasztalattal nem rendelkezők (40 százalék).⁷⁰

7. ábra: A közösségi kapcsolódás lehetőségeinek észlelése a teljes mintában, az önkéntes tapasztalatokkal rendelkezők és korcsoportok szerinti, illetve az önkéntes tapasztalatokkal egyáltalán nem rendelkezők almintáiban (%)

Forrás: saját szerkesztés

Korcsoportok szerint azt találtuk, hogy a 19–23 éves önkéntes tapasztalattal rendelkező fiatalok jelezték legnagyobb arányban (80 százalékuk), hogy észlelik az olyan közösségi programokat, amelyeket kifejezetten fiatalok számára szerveznek (például az önkormányzatok, civil szervezetek vagy egyházak), és közösségi kapcsolódásra adnak lehetőséget.⁷¹

Célcsoportunkban, a 19–29 éves önkéntes tapasztalattal rendelkezők körében is majdnem ilyen magas (78 százalékos) ezen programok elérhetőségének jelzése.⁷² Érdekes módon ez esetben a fiatalok 32 százaléka volt városi, 28-28 százaléka megyeszékhelyen vagy községekben élő és csak 12 százalékuk fővárosi. Ezek az adatok

⁷⁰ $p < 0,001$

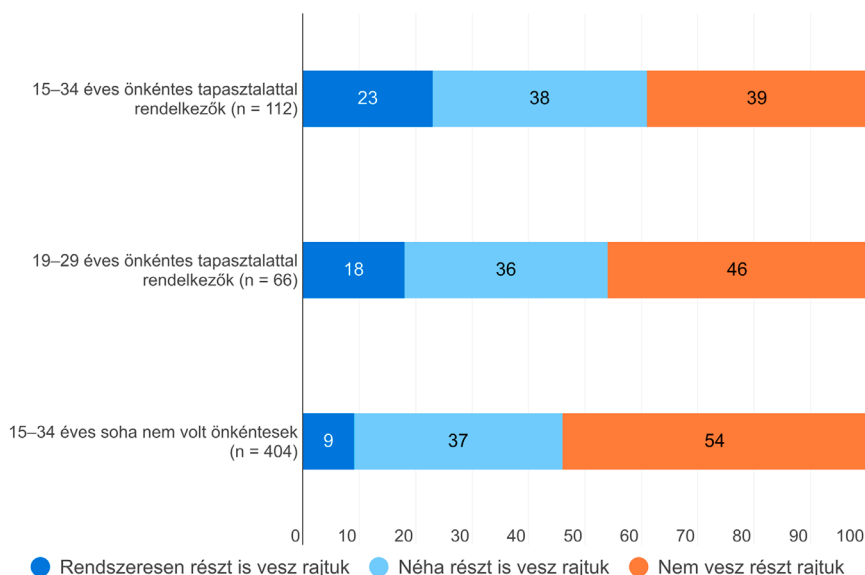
⁷¹ A korcsoportok közti eltérés azonban nem szignifikáns ($p = 0,254$), így ez a különbség akár mintavételi ingadozásból is adódhat.

⁷² $p < 0,001$

felvetik azt a problémát, hogy a különböző programok toborzási módszerei közül hol és melyek érik el leghatékonyabban az adott célcsoportot.⁷³

Valójában a fő kérdés az, hogy akik észlelik ezeket a közösségi programokat, részt vesznek-e rajtuk és milyen gyakorisággal. Az eredmények azt mutatják, hogy az önkéntes tapasztalattal rendelkező fiatalok közül a 15–34 évesek 61 és a 19–29 évesek 54 százaléka, míg a soha nem volt önkénteseknek csak 46 százaléka vesz részt ezeken a programokon.⁷⁴ Gyakoriság szerint az önkéntes tapasztalatokkal rendelkező fiatalok nagyobb arányban (a 15–34 évesek 23, a 19–29 évesek 18 százaléka) rendszeres résztvevői ezeknek a programoknak, míg az önkéntes tapasztalattal egyáltalán nem rendelkezők körében ez 9 százalékkukra volt jellemző.⁷⁵ Ahogy a 8. ábrán látható, a két csoport között az epizodikus (alkalmi) résztvevők arányában (37–38 százalék) alig látunk különbséget, ám az önkéntes tapasztalattal nem rendelkezők 54 százaléka nem vesz részt ilyen programokon.

8. ábra: A részvétel gyakorisága a 15–34 éves és 19–29 éves önkéntes tapasztalatokkal rendelkező és nem rendelkező fiatalok körében a közösségi kapcsolódást lehetővé tevő programokon⁷⁶

Forrás: saját szerkesztés

⁷³ Lásd: Bifkovics–Malota 2024.

⁷⁴ $p < 0,001$

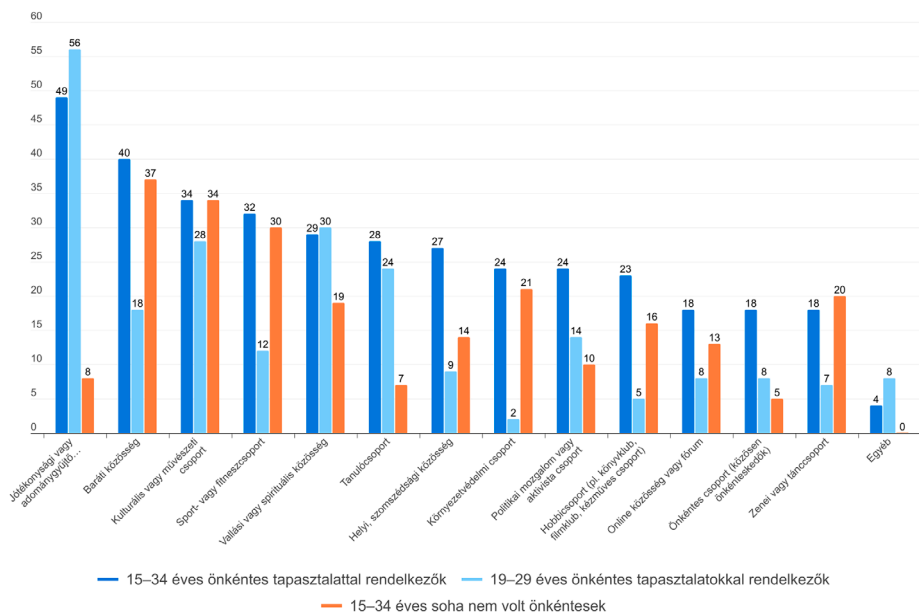
⁷⁵ $p < 0,001$

⁷⁶ Az esetszámok azokra vonatkoznak, akik azt mondták, hogy van tudomásuk közösségi kapcsolódást lehetővé tevő programokról.

Amikor azt vizsgáltuk, hogy milyen típusú fiataloknak szóló – közösségi kapcsolódásra lehetőséget adó – programokat észlelnek a fiatalok, meglepő és nem várt eredményeket kaptunk. Meglepőek ezek az eredmények a fentebb már bemutatott közösségi kapcsolódási formák tekintetében, illetve sokkal karakterisztikusabb különbséget látunk az önkéntes tapasztalattal rendelkezők és nem rendelkezők választásaiban.

A 15–34 éves önkéntes tapasztalattal rendelkező fiatalok „észlelési küszöbét” legnagyobb arányban (49, illetve 40 százalékbán) a jótékonyági vagy adománygyűjtő programok, illetve a baráti közösségekhez való csatlakozás lehetősége érte el. Ezt követően közel harmaduk a kulturális és sport-, míg 29-24 százaléku a vallási közösségek, a tanulócsoporthoz, a helyi közösségek, környezetvédelmi csoportok, politikai mozgalmak, hobbicsoporthoz programjainak elérhetőségére figyelt fel. Érdekes módon az online közösségek és önkéntes csoportok programjait alig 18 százaléku említette (9. ábra).

9. ábra: A közösségi kapcsolatok lehetőségeinek észlelése a 15–34 éves és 19–29 éves önkéntes tapasztalatokkal rendelkező és nem rendelkező fiatalok körében (%)

Forrás: saját szerkesztés

A 19–29 éves önkéntes tapasztalattal rendelkező fiatalok több mint fele számolt be a jótékonyági vagy adománygyűjtő programok elérhetőségéről. Ezt követően közel harmaduk a vallási vagy spirituális közösségek, 28 százaléku a kulturális és művészeti csoportok, míg közel negyedük a tanulócsoporthoz programjait tartotta

elérhetőnek. A politikai mozgalom vagy aktivista csoportok programjaira 14 százalékuk, a sportprogramokra alig 12 százalékuk figyelt fel. Esetükben az önkéntes csoportok programjait alig 8 százalékuk észlelte.

A 15–34 éves, önkéntességi tapasztalatokkal nem rendelkezők almintájában a fiatalok 37 százaléka a baráti közösségek, 34 százaléka a kulturális és művészeti csoportok, míg közel egyharmada a sportközösségek programjainak elérhetőségét jelölte meg. Egyötödük a környezetvédelmi, a zenei vagy tánc-, illetve vallási csoportok programjainak elérhetőségére figyelt fel. A hobbicsoportok, a helyi, szomszédsági közösségek, illetve az online közösségek programjainak elérhetőségéről 16-13 százalékuk számolt be.

Összegzés

A pandémia után két évvel készült felmérés adatainak elemzése az (aktív) önkéntesek arányának csökkenéséről adott számot. Ez a Magyar Ifjúság Kutatás 2024-es teljes mintájában, a 15–29 évesek körében 3,1 százalékpontos csökkenés volt, míg az önkéntes aktivitás leginkább a 25–29 éves korosztályban esett vissza (3,0 százalékponttal) a 2020-ban mértékhez képest. A pandémia másik következményének tudható be, hogy az önkéntes tapasztalatokkal nem rendelkezők aránya növekedett, ami a 19–29 éves korosztályban volt szembetűnő.

Több mint másfél évtizede folyamatosan hangoztatott felhívás, hogy a fiatalok önkéntességbe való bevonására kiemelt figyelmet kell fordítani. Ezt erősítik eredményeink is, mivel azt találtuk, hogy az önkéntes tapasztalat önmagában is erős választóvonalat képez a fiatalok társadalmi integrációjában és közösségi kapcsolódásában. Ugyanis bár a 15–34 éves magyar fiatalok alig 11 százaléka vallott közösségi kötődéseiről, mégis a részletesebb elemzés azt mutatta, hogy az önkéntes tapasztalattal rendelkező fiatalok körében ez elérte a 23 százalékot. Továbbá azt tártuk fel, hogy az Ulrich Beck által leírt altruista individualizmus az önkéntes tapasztalatokkal rendelkező fiatalok egy bizonyos körére inkább jellemző, mint az ilyen tapasztalattal még nem rendelkezők csoportjára. Figyelemre méltó, hogy kapcsolódásaikban a tradicionális, valamint (poszt)modern értékekre utaló, a célorientált, a vallási, spirituális közösségi kapcsolódás, valamint a demokratikus részvételi közösségekhez tartozás különböző erősséggel jelent meg. Megköszöntük azt a feltevést, hogy a pandémia után két évvel készült felvétel egy változásban lévő állapotot rögzített, és a mérleg nyelve – a közösségi kapcsolódást illetően – a városi és községi individualista, illetve altruista individualista fiatalok között billeg.

Elemzésünk másik fontos kérdésfeltevése volt, hogy milyen közösségi programokon keresztül lehetőségeket észlelnek a fiatalok a közösségi kapcsolódásra. Az eredmények azt mutatják, hogy az önkéntes tapasztalattal rendelkezők szignifikánsan nagyobb arányban észlelték a környezetükben elérhető jótékonyági,

kulturális, vallási és tanulmányi programokat, mint azon kortársaik, akik soha nem végeztek ilyen tevékenységet.

A korábbi felvételhez képest nem változott az, hogy az önkéntesség és a sűrűbb közösségi hálózatok megléte inkább a kedvezőbb szociodemográfiai pozíciójú (magasabban képzett, városi, főként fővárosi és aktív státuszú) fiatalok körére koncentrálódik.

A feltárt összefüggések és a módszertani korlátok kijelölik a kutatás folytatásának és továbblépésének irányait is. Egyfelől szükséges lehet az itt felmerült elméleti keretek, mint az altruista individualizmus és a modern, hálózati önkéntességi formák pontosabb fogalmi operacionalizálása a későbbi kérdőívek során. Másfelől fontos téma lehet az önkéntes lehetőségek/programok észlelési és a kötődés közötti összefüggések további vizsgálata. Ugyanis a válaszadók észlelése a programok terén egészen mást mutatott, mint a kötődési típusok terén. Ennek mélyebb feltárása az önkénteseket foglalkoztató szervezetek számára a célzottabb toborzási módszerek kialakításához nyújthat módszertani segítséget.

Hosszabb távon szükséges lehet olyan panel- vagy longitudinális kutatási programok tervezése és megvalósítása, amelyek alkalmasak az önkéntes tevékenység és a társadalmi integráció közötti oksági irányok és hatásmechanizmusok feltárására a hazai ifjúság körében.

Az eredmények interpretálásakor természetesen figyelembe kell venni a tanulmány korlátait is, amelyek részben a másodlagos elemzés jellegéből adódnak: a 2024-es adatfelvétel esetén az önkéntesség kérdéssora 1250 fős almintán került lekérdezésre, amely mintának csak egy töredéke volt önkéntes tapasztalattal rendelkező válaszadó. Ebből fakadóan bizonyos specifikus részcsoportok vizsgálatakor az elemszámok jelentősen lecsökkentek, ami óvatosságra int az adatok széles körű általánosíthatóságát illetően.

Irodalom

- Bartal, A. M. 2010: „Élnek köztünk boldog emberek is...” Az önkéntesek és nem-önkéntesek jellemzői az Európai Értékrend Vizsgálat tükrében. In Rosta, G. – Tomka, M. (szerk.) *Mit értékelnek a magyarok?* Budapest, OCIPE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia, 143–186.
- Bartal, A. M. 2019: Vissza a jövőbe – a magyar önkéntesség harminc évéről három tételben. *Civil Szemle*, 16. évfolyam, 1, 15–32.
- Bartal, A. M. 2021: A Nemzeti Önkéntes Stratégia (2012–2020) – eredmények és adósságok. *Önkéntes Szemle*, 1. évfolyam, 1, 3–20.
- Bartal, A. M. 2023: Egy régi jelenség új kontösben. *Pólusok*, 3. évfolyam, 2, 58–83. <https://doi.org/10.15170/PSK.2022.03.02.03>

- Bartal, A. M. 2025: A „láthatatlan” önkéntesség. Néhány adalék az informális önkéntesség differenciált megközelítéséhez és leírásához. *Önkéntes Szemle*, 5. évfolyam, 3, 3–25.
- Bartal, A. M. – Kmetty, Z. 2011: Választás és meghívás – a református, vallásos önkéntesek vizsgálatának eredményei. *Confessio*, 35. évfolyam, 1, 55–65.
- Bartal, A. M. – Kmetty, Z. 2012: A magyar önkéntesek motivációi – a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív sztenderdizálásának eredményei alapján. *Civil Szemle*, 8. évfolyam, 4, 7–30.
- Bartal, A. M. – Lukács, J. Á. – Tamás, L. 2022: A COVID-19 járvány hatása a közösségi rezilienciára. In Horn, D. – Bartal, A. M. (szerk.) 2022: *Fehér könyv a COVID-19-járvány társadalmi-gazdasági hatásairól*. Budapest, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaságtudományi Intézet, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, 68–98. <https://kti.krtk.hu/wp-content/uploads/2022/05/FeherKonyv.pdf> (letöltve: 2026. 06. 20.)
- Batta, Zs. 2013: *Önkéntesség Magyarországon 2013*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Beck, U. 1986: *Risikogesellschaft – Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.
- Beck, U. – Beck-Gernsheim, E. 2002: *Individualization: Institutionalised individualism and its social and political consequences*. London, SAGE Publications.
- Béla-Csovcsics, A. – Bifkovics, B. – Kazár, K. 2026: A formális önkéntesek mozgósítási kihívásai – Klaszterelemzés egy empirikus kutatás alapján. *Vezetéstudomány*, 57. évfolyam, 5, 31–44. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2026.05.03>
- Bifkovics, B. – Malota, E. 2024: Önkéntesség a szájreklám és a szervezetek kommunikációjának tükrében – Integratív szakirodalmi szintézis és javasolt kutatási irányok. *Vezetéstudomány*, 55. évfolyam, 4, 63–76. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2024.04.05>
- Cnaan, R. A. – Handy, F. 2005: Towards understanding episodic volunteering. *Vrijwillige Inzet Onderzocht*, 2. évfolyam, 1, 29–35.
- Cnaan, R. A. – Meijs, L. – Brudney, J. L. – Hersberger-Langloh, S. – Okada, A. – Abu-Rumman, S. 2022: You thought that this would be easy? Seeking an understanding of episodic volunteering. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33. évfolyam, 2, 415–427. <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00329-7>
- Cuzzocrea, V. – Collins, R. 2015: Collaborative individualization? Peer-to-peer action in youth transition. *Young*, 23. évfolyam, 2, 136–153. <https://doi.org/10.1177/1103308815569390>
- Demicheli, F. – Tonon, D. – Belletti, M. – Atanasov, D. 2023: *Mapping and analysis of research on youth volunteering in Europe. Strategic National Agencies' Cooperation on Volunteering (SNAC Volunteering)*. SALTO, Vienna, OeAD-GmbH. <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-4455/Mapping%20and%20Analysis%20of%20Research%20on%20Youth%20Volunteering%20in%20Europe%20-%20SNAC%20-%20rev.%20March%2024.pdf> (letöltve: 2026. 06. 20.)
- Dorner, L. 2021: Az önkéntesség motivációs elméletei integratív keretben. *Önkéntes Szemle*, 1. évfolyam, 1, 39–55. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.39-55>

- Eurostat 2022: *Persons participating in formal/informal voluntary activities or active citizenship by sex, age and educational attainment. Social and cultural participation (2015 and 2022)*. https://doi.org/10.2908/ilc_scp19, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_SCP19/default/table?lang=en (letöltve: 2026. 06. 20.)
- Fényes, H. 2021: Az elmúlt tíz év eredményei a felsőoktatási hallgatók önkéntességéről. *Önkéntes Szemle*, 1. évfolyam, 1, 56–68. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.56-68>
- Fényes, H. – Bartal, A. M. – Gyorgyovich, M. 2025: A magyar önkéntesek jellemzői generációs megközelítésben, avagy mit tudunk a Z generációsok szüleiről? *Önkéntes Szemle*, 5. évfolyam, 4, 30–64. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2025.4.30-64>
- Finkelstein, M. A. – Penner, L. A. – Brannick, M. T. 2005: Motive, role identity, and pro-social personality as predictors of volunteer activity. *Social Behavior and Personality*, 33. évfolyam, 4, 403–418.
- Gazsó, D. – Dorner, L. – Csordás, G. 2022: Fiatal és érett felnőtt önkéntesek motivációi és személyiségvonásai – egy pilot kutatás eredményei. *Önkéntes Szemle*, 2. évfolyam, 1, 63–91. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.1.63-91>
- Gyorgyovich, M. 2021: A formális és informális önkéntesség – Az Önkéntesség Magyarországon 2018. felvétel szerint. *Önkéntes Szemle*, 1. évfolyam, 1, 21–38. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.21-38>
- Gyorgyovich, M. 2022: Az erős önkéntesidentitással bíró fiatal önkéntesek alakulása a koronavírus árnyékában. In Székely Levente (szerk.) *HorizontON – Aktuális kérdések a magyarországi fiatalok élethelyzetéről és életmódjáról*. Budapest, Ifjúságkutató Intézet, 23–35.
- Gyorgyovich, M. 2023: A 15–29 éves önkéntes fiatalok jellemzői és néhány megjegyzés az adatfelvételi módszertanokról. *Önkéntes Szemle*, 3. évfolyam, 1, 3–24. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.3-24>
- Gyorgyovich, M. – Menich, D. – Simon, N. – Kollár, D. – Szadorai, D. 2020: *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Gyorgyovich, M. – Vas, É. 2025: Önirányított részvétel, vagy csak a formális önkéntesség deprivált formája? – Az informális önkéntesség jellemzői az „Önkéntesség Magyarországon 2023” kutatás adatai tükrében. *Önkéntes Szemle*, 5. évfolyam, 3, 26–51. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2025.3.26-51>
- Haski-Leventhal, D. – Alony, I. – Flemons, P. – Woods, A. 2022: *Online volunteering: Unlocking untapped potential*. Volunteering Australia. 2022. november. https://volunteering-strategy.org.au/VRP_Online-volunteering-Unlocking-untapped-potential (letöltve: 2026. 09. 22.)
- Hustinx, L. 2001: Individualism and new styles of youth volunteering. *Voluntary Action*, 3. évfolyam, 2, 57–76.
- Hustinx, L. – Cnaan, R. A. – Handy, F. 2010: Navigating theories of volunteering: A hybrid map for a complex phenomenon. *Journal for Theory of Social Behaviour*, 40. évfolyam, 4, 410–434. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2010.00439.x>

- Hyde, M. – Dunn, J. – Scuffham, P. A. – Chambers, S. K. 2014: *A systematic review of episodic volunteering in public health and other contexts*. BMC Public Health. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-992>
- Macduff, N. 2005: Societal changes and the rise of the episodic volunteer. In Brudney, J. (szerk.) *Emerging areas of volunteering. ARNOVA Occasional Paper Series*. 1. évfolyam, 2, 49–61. Indianapolis, Association for Research on Non-profit Organisations and Voluntary Associations.
- Norris, F. – Stevens, S. – Pfefferbaum, B. – Wyche, K. – Pfefferbaum, R. 2008: Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41. évfolyam, 127–150.
- OECD 2024: *Unleashing the potential of volunteering for local development. An international comparison of trends and tools*. OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers, No.024/11, Paris, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/deab71bd-en>. https://www.oecd.org/en/publications/unleashing-the-potential-of-volunteering-for-local-development_deab71bd-en.html (letöltve: 2026. 06. 20.)
- O'Higgins, N. 2020: *Volunteer work and its links to the labour market experiences of young people*. ILO, UN Volunteers. https://knowledge.unv.org/system/files/2020-12/ILO%20paper_EN_Final_21Dec2020.pdf (letöltve: 2026. 06. 20.)
- Penner, L. A. 2002: Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues*, 58. évfolyam, 3, 447–467.
- Petkovic, S. – Papp, K. 2022: *Research on volunteer-based youth work: Final report*. European Youth Forum. https://www.youthforum.org/files/YFJ_volunteerbasedyouthwork_v8_WEB.pdf (letöltve: 2026. 06. 20.)
- Smith, D. H. 1994: Determinants of voluntary association participation and volunteering: A literature review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23. évfolyam, 3, 243–263.
- Váradi, R. 2021: Az önkéntesség alakulása Magyarországon a 2010-es években – A Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérésének 2011–2019 közötti kiegészítő felvételei alapján. *Önkéntes Szemle*, 1. évfolyam, 4, 3–38. <https://doi.org/10.53585/Onk-Szem.2021.4.3-38>
- Wilson, J. 2000: Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215–240. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215>

Felhasznált adatbázisok

- Önkéntesség Magyarországon 2013 (Századvég)
- Önkéntesség Magyarországon 2018 (Századvég)
- Önkéntesség Magyarországon 2023 (Századvég)

GYORGYOVICH MIKLÓS¹ – ROSTA GERGELY²

A vallásosság szerkezete és a szinkretizmus térnyerése

Absztrakt

A tanulmány a magyar fiatalok vallásosságának átalakulásával foglalkozik, az intézményes vallásosság gyengülésére, a vallásosság dimenzióinak eltérő együttállásaira és a hittartalmak keveredésére fókuszálva. Kiindulópontunk, hogy a vallás visszaszorulása és átalakulása egymással párhuzamos folyamatok, ezért a szekularizáció mértéke mellett a vallásosság formáit és szerkezetét is érdemes vizsgálni. Az évtizedekre visszatekintő ifjúságkutatási idősor szerint az egyháziasan vallásos önbesorolás visszaszorul, ám a legutóbbi adatfelvételek több vallásossági indikátor stabilizálódását vagy enyhe emelkedését mutatják, azaz a keresztény és ezoterikus hittételek elfogadottsága 2016 óta egyaránt nőtt. A vallásosság négy mutatójára – a szubjektív önbesorolásra, a keresztény hittételek elfogadására, a szertartáslátogatásra és az imádkozásra – épülő klaszterelemzéssel öt típust különítünk el, amelyek láthatóvá teszik a hit, a gyakorlat és a vallási önbesorolás eltérő együttállásait, azaz a „maga módján” önbesorolás több, egymástól eltérő vallásossági típusban is domináns, az intenzív vallásgyakorlattal és erős hittel jellemezhető intézményes típus viszont a korosztály bő egytizedét teszi ki. A klaszterezésbe nem vont felekezeti kötődés e típusok mentén szintén erősen differenciál, ami külső megerősítést ad a tipológiának. A hit tartalmát tekintve viszont a keresztény és az ezoterikus elemek nem kioltják egymást, hanem pozitívan összefüggnek, így a kevert (*patchwork*) hitvilág a fiatalok legelterjedtebb hívő formája. A szinkretizmus ráadásul nem a vallástalanok, hanem éppen a magasabb keresztény hitű és vallásosként önmagukat meghatározó csoportok sajátja. A magyar fiatalok vallásossága tehát nem írható le kizárólag annak visszaszorulásával, hanem az

¹ Egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem.

² Egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem.

intézményes vallásosság gyengülése mellett individualizált vallásossági formák és szinkretikus hittartalmak egyaránt jelen vannak.

Kulcsszavak: vallás, vallásosság, fiatalok, szinkretizmus, szekularizáció, vallásgyakorlat, vallási individualizáció

Bevezetés

A modernitás és a vallás viszonyát sokáig az a leegyszerűsítő kérdés uralta, hogy vajon eltűnik-e a vallás a modern társadalmakban, vagy sem. Két, egymással versengő narratíva bontakozott ki. A klasszikus szekularizációs tézis szerint a modernizáció előrehaladtával (a társadalmi differenciálódás, az urbanizáció, a racionalizálódás és a növekvő jólét hatására) a vallás társadalmi jelentősége szükségszerűen csökken.^{3, 4} Az individualizációs tézis szerint viszont a vallás nem tűnik el az emberek igényei közül, hanem átalakul, így az intézményekhez kötött, „egyházias” formák gyengülésével együtt teret nyernek a személyes, közösségi keretektől független vallási formák.⁵ E folyamat Davie-hez⁶ köthető klasszikus megfogalmazása szerint a hit fennmaradhat egyházi kötődés nélkül is, sőt, a vallásosság a hivatalos intézményeken kívülre, a magánszférába húzódhat vissza.⁷ Eszerint tehát nem maga a vallás, hanem annak egy meghatározott, intézményes formája van válságban.

A szekularizációs elmélet egyes képviselői ezt olyan módon egyeztetik össze egymással, hogy az intézményestől eltávolodó individuális vallási formákat egy átmeneti kategóriának tekintik az elvallástalanodás útján. Az e köztes állapoton át vezető, generációkon átívelő folyamatot nevezi David Voas szekuláris átmenetnek (*secular transition*), magát a köztes állapotot pedig „fuzzy fidelitynek”, azaz a valláshoz fűződő, elköteleződés nélküli, langyos hűségnek.⁸

Ugyanakkor újabb kutatások inkább azt bizonyítják, hogy a valóság egyik narratívába sem illeszthető maradéktalanul.⁹ Pollack és Rosta¹⁰ éppen ezért nem elméleti tételekből, hanem empirikus kérdésekből indul ki, mondván, a hanyatlás és a fennmaradás folyamatai egyidejűleg, egymás mellett is végbemehetnek, sőt, régióként és felekezetenként eltérő mintázatban. Kelet-Közép-Európában például a vallási individualizáció a rendszerváltás után nem egyszerűen a hagyományos

³ Wilson 1982; Bruce 2002.

⁴ E felfogás a vallás visszaszorulását elsősorban az egyházas vallásgyakorlat hanyatlásában ragadja meg, szélsőséges formájában pedig egyenesen a „templom nélküli város” képét vetíti előre (Cox 1984).

⁵ Hervieu-Léger 2000.

⁶ Davie 1994.

⁷ Luckmann 1967.

⁸ Voas 2008; 2009; vö. Stolz et al. 2025.

⁹ Vö. Pollack–Rosta 2017; Rosta 2020.

¹⁰ Pollack–Rosta 2017.

vallásosság helyébe lépett, hanem sok esetben annak csökkenésével párhuzamosan létezik.¹¹ Bognár¹² a European Values Study négy hullámán is kimutatja, hogy a kelet-közép-európai régióban a megélt vallásosság az életvilághoz kötődő értékrend liberalizálódása közepette is stabilan elkülönül a nem vallásosokétól, azaz a térség vallásossága nem eltűnik, hanem a személyes szférába húzódva alakul át. A magyar fiatalok vallásosságát vizsgálva nem az a termékeny kérdés tehát, hogy eltűnik-e a vallás, hanem az, hogy milyen formákat ölt, és hová „vándorol” az intézményes kötődését vesztő vallásosság.

Jelen tanulmány két ilyen átalakulási tengely – az intézményi kötődés gyengülése és a szinkretizmus¹³ térnyerése – mentén kísérli meg megragadni ezt a folyamatot.

Az intézményi kötődés csökkenése

A vallási átalakulás leginkább tárgyalt iránya az intézményi kötődés gyengülése. A nemzetközi szakirodalom két fogalma ragadja meg ezt a folyamatot a legpontosabban. Egyfelől Davie¹⁴ „*believing without belonging*” gondolata, miszerint a hit fennmaradhat egyházi kötődés nélkül is, másfelől Voas¹⁵ a se nem elkötelezett, se nem teljesen szekuláris mérsékelt középmezőt leíró „*fuzzy fidelity*” fogalma. A kérdőívben is használt Tomka-skála¹⁶ „maga módján vallásos” kategóriája lényegében ennek a homályos, „képlékeny”¹⁷ középmezőnek a hazai megfelelője. Az ifjúságkutatás elmúlt húsz évének hat hulláma egyértelmű trendet rajzol ki. A magukat egyházasan vallásosnak tartó 15–29 évesek aránya nagyjából a felére esett (10-ről 5 százalékra), miközben a „maga módján” vallásosak hányada minden korábbinál magasabb szintet ért el, és a korosztály közel felét tette ki.¹⁸ Ezzel együtt a magukat vallástalannak vallók aránya egy évtizedes emelkedés után 2020-ra visszaszorult, a veszteség tehát nem a vallástalanság, hanem az individuálisan megélt vallásosság irányába mutat.¹⁹

¹¹ Rosta 2020.

¹² Bognár 2026.

¹³ Szinkretizmuson a továbbiakban azt értjük, amikor egyazon személy hitvilágában különböző – akár dogmatikailag össze nem egyeztethető – vallási hagyományokból származó elemek egyszerre vannak jelen. A fogalmat leíró, nem pedig értékelő értelemben használjuk (Stewart-Shaw 1994; Droogers 1989), azaz nem a hit „tisztaságának” hiányára utal, hanem a hittartalom összetételére. A szakirodalom ugyanerre a jelenségre a *patchwork* és a *bricolage* vallásosság fogalmát is használja.

¹⁴ Davie 1994.

¹⁵ Voas 2009.

¹⁶ Tomka 1998.

¹⁷ László 2020.

¹⁸ Gyorgyovich–Pillók 2021; vö. Rosta 2013; Hámori–Rosta 2013.

¹⁹ Gyorgyovich–Pillók 2014; 2021,

A folyamat mögött a vallásosság három klasszikus elemének, a felekezeti kötődésnek (*belonging*), a vallásgyakorlatnak (*behaving*) és a hitnek (*believing*) a szétválása is húzódhat,²⁰ amennyiben e dimenziók nem együtt mozognak, hanem a kötődés és a templomba járás gyakorisága esik a leggyorsabban, miközben az istenhit jóval stabilabb marad.²¹ A vallásgyakorlat ráadásul polarizálódik. A fiataloknál 2016 és 2020 között például emelkedett a szertartásokra rendszeresen, akár hetente többször is eljárók aránya, miközben azoké, akik soha nem vesznek részt a szertartásokon, tovább emelkedett, a közttes, alkalmi kategóriák csökkenése mellett.²² Ugyanezt a polarizációt a felnőtt népességen Rosta²³ is kimutatja.

A szinkretizmus térnyerése

A vallási individualizáció egyik sajátos formája a *patchwork* vagy *bricolage* vallásosság, amelyben a hívő nem egyetlen vallási hagyományra támaszkodik, hanem saját igényei szerint állítja össze világképét (akár egymással is feszültségben álló) vallási elemekből.²⁴ A jelenségkörhöz kapcsolódik a vallásosság magánszférába húzódása,²⁵ illetve a „spirituális, de nem vallásos” jellegű önmeghatározás terjedése is.²⁶ A szinkretizmus azonban nem egy „bármit bármivel” típusú hitkonstrukció. Saroglou²⁷ szerint a hitek kombinálása nem véletlenszerű, hanem kognitív, érzelmi és motivációs szabályszerűségeket követ, és jellemzően inkább a kultúra által felkínált, egymással is összeilleszthető elemek köré szerveződik. Az egyén tehát nem a semmiből épít, hanem egy behatárolt spirituális készletből válogat. Ezért a látszólagos sokféleség is leginkább néhány jól értelmezhető mintázatba rendeződik, a hazai esetben tipikusan egy keresztény mag és néhány visszatérő ezoterikus elem ötvözete köré.

A *patchwork* vallásosság hátterében részben a vallási szocializáció megváltozott logikája is sejthető. A korábbi, reprodukciós modell²⁸ mellett elterjedt a konstruktivista értelmezés, amelyben a vallásosság nem készen átvett, lezárt „tananyag”, hanem folyamatosan újraépített, kritikusan válogatott és innovált tartalom.²⁹ Ezért

²⁰ Stolz et al. 2025.

²¹ Rosta 2020.

²² Gyorgyovich–Pillók 2021.

²³ Rosta 2020.

²⁴ Wuthnow 1998; Hervieu-Léger 2000; Davie 1994.

²⁵ Luckmann 1967.

²⁶ Ammerman 2013.

²⁷ Saroglou 2006.

²⁸ Az a megközelítés, amely a vallásosság generációk közötti átadását elsősorban a szülői vallási minták, meggyőződések és gyakorlatok következő generáció általi átvételeként értelmezi. Eszerint a vallási szocializáció eredményessége azáltal mérhető, hogy a szülői vallásosság milyen mértékben reprodukálódik az utódok körében.

²⁹ Pusztai–Demeter–Karászi 2019; Marti 2015.

is a fiatalabb nemzedékek körében a legjellemzőbb (egyelőre) a kevert hitvilág, hiszen ők a korábbi generációknál szélesebb kulturális és spirituális kínálatnak vannak kitéve. A konstruktivista logika viszont nem írja felül a szocializációs ágensek hatását, hazai viszonylatban továbbra is egyértelműen elsődleges a családi vallásos szocializáció szerepe.³⁰ A vallásos neveltetésben részesült fiatalok túlnyomó többsége felekezethez tartozónak vallja magát, és a vallásosság szinte minden dimenziója mentén magasabb értékeket mutat, mint a vallásos nevelést nélkülözők, jóllehet ennek hatása nemzedékről nemzedékre gyengül, még ma is a fiatalok vallásosságának egyik legerősebb előrejelzője.³¹ A *patchwork* hit így pontosabban egy olyan aktív újraserkesztésként ragadható meg, amely továbbra is erősen kötődik az eredeti, családi vallási szocializáció kereteihez.

Hazai viszonylatban a szinkretizmus a keresztény és ezoterikus hitelemek együttes elfogadásával ragadható meg empirikusan. Rosta³² a túlvilágban (keresztény tétel) és a lélekvándorlásban (indiai eredetű tétel) egyszerre hívők arányának növekedésén keresztül mutatja ki a jelenséget, amely arány 1991 és 2018 között megtöbbszöröződött, miközben a kizárólag Istenben való hit egyre ritkább. Gyorgyovich és Pillók³³ a keresztény (Isten, mennyország, pokol) és az ezoterikus (horoszkóp, kabala, lélekvándorlás) tételekben való hit keresztezésével különít el „tisztán keresztény”, „részleges hitű keresztény”, „*patchwork*”, „tisztán ezoterikus” és „semmilyen sem hívó” csoportokat. Eszerint a kevert hitvilág a fiatalok körében meglepően gyakori, amit más mintán felvett kutatás is megerősít, a 18–29 évesek közel fele ugyanis ötvözi a keresztény és más spirituális forrásokból származó hiedelmeket.³⁴ A jelenség tanulsága, hogy a szinkretizmus nem korlátozódik a vallástalanokra vagy a felekezet nélküliekre: a magukat egyháziaknak vallásosnak tartók egy része is hisz például asztrológiában vagy lélekvándorlásban, vagyis a kevert hit a vallásos önbesoroláson belül is jelen van. Ez tehát nem a vallásosság gyengülésének, hanem inkább átalakulásának a jele, így a fiataloknál nem a transzcendencia iránti igény szűnik meg, hanem annak tartalma és szerkezete válik egyénivé és kevertté. Némileg árnyalja a képet viszont, hogy a „semmilyen sem hívók” aránya ezzel együtt nem a fiataloknál a legmagasabb, hanem nagyjából kiegyenlített a korcsoportok között, ami szintén gyengíti a fiatalok fokozott elvallástalanodásáról szóló közhelyet.³⁵

A klasszikus szekularizációs várakozással szemben tehát a modernitás nem feltétlenül jár a transzcendens iránti fogékonyság maradéktalan eltűnésével, hanem

³⁰ Rosta et al. 2024; 2025.

³¹ Gyorgyovich 2025.

³² Rosta 2020.

³³ Gyorgyovich–Pillók 2021.

³⁴ Gyorgyovich 2025.

³⁵ Gyorgyovich 2022; 2025.

a vallási és spirituális opciók pluralizálódását is magával hozhatja.³⁶ E pluralizálódás viszont nem jelent egyszerű helyettesítést, ugyanis az individuális vallási és spirituális formák térnyerése számszerűleg nem ellensúlyozza az intézményes vallásosság visszaszorulását, az individuális és az egyházas vallásosság közötti pozitív összefüggés pedig szintén gyengíti azt a feltételezést, hogy a két forma egymás alternatívájaként szerveződne.³⁷ A hagyományos egyházi monopólium gyengülésével így egymás mellett élő, részben egymással is versengő vallási és spirituális kínálatok jelennek meg. E folyamat másik aspektusát ragadja meg Bognár³⁸ a spiritualizmus új típusának térnyeréseként, amelyben az intézményesült vallásosság háttérbe szorulásával az egyéni értelemadás és a több vallási hagyományból építkező értelemkeresés szerepe nő meg. Davie „*believing without belonging*” tézisének kevésbé hangsúlyozott olvasata, hogy az intézményes vallás gyengülését a vallás spiritualizálódása kíséri,³⁹ ami – mint látni fogjuk a hazai adatokon is – a hit tartalmának diffúzzá válásában is tetten érhető. A személyes, keresztyén tanításnak megfelelő istenkép visszaszorul, míg a kevésbé körülírt, „szellemként vagy életerőként” elgondolt transzcendencia képe egyre nagyobb teret nyer, az istenhit fennmaradása tehát jórészt épp ennek a diffúz képnek a terjedéséből fakad.⁴⁰ A hit (például Istenben) tehát nem feltétlenül szűnik meg, hanem elszakad a dogmatikailag meghatározott istenképtől. A fiatalok ráadásul nyitottnak tűnnek a nem keresztyén gyökerű tartalmakra, hiszen egy 2017-es hazai felmérés szerint a 18–29 évesek jóval nagyobb arányban tudnak azonosulni keleti eredetű vagy alternatív irányzatok tanításaival, mint az idősebbek, és nagyobb arányban tartják elképzelhetőnek azt is, hogy egyszerre több vallás tanításai is érvényesek lehetnek.⁴¹ Többek között e nyitottság eredménye is a vallási mintázatok rendkívüli belső változatossága.

E két tengely nem független egymástól, hanem ugyanannak a folyamatnak a két arca: az intézményi kötődés gyengülése, a hit egyéni (újra)szerkesztése, a hitformák és vallási önbesorolások szóródása egyazon átalakulás egymásba kapcsolódó mozzanatai.

Jelen tanulmányunkban ezért arra keressük a választ, hogy miként változott a magyar fiatalok vallásossága az elmúlt két évtizedben, illetőleg e változások mennyiben ragadhatók meg az intézményes vallásosság visszaszorulásával és a vallási mező belső differenciálódásával. Vajon a vallásosság egyes dimenziói egymással párhuzamosan gyengülnek, vagy eltérő pályákat követnek? Továbbá mi-

36 Berger 2014.

37 Pollack–Rosta 2017.

38 Bognár 2026.

39 Vö. Davie 1994.

40 Rosta 2020.

41 Gyorgyovich 2020.

lyen, egymástól empirikusan elkülöníthető vallásossági mintázatok rajzolódnak ki a fiatalok körében, és e mintázatok miként rendezik újra az egyházas, individuális és nem vallásos pólusok közötti teret?

Eredmények

A fiatalok vallásosságának változása

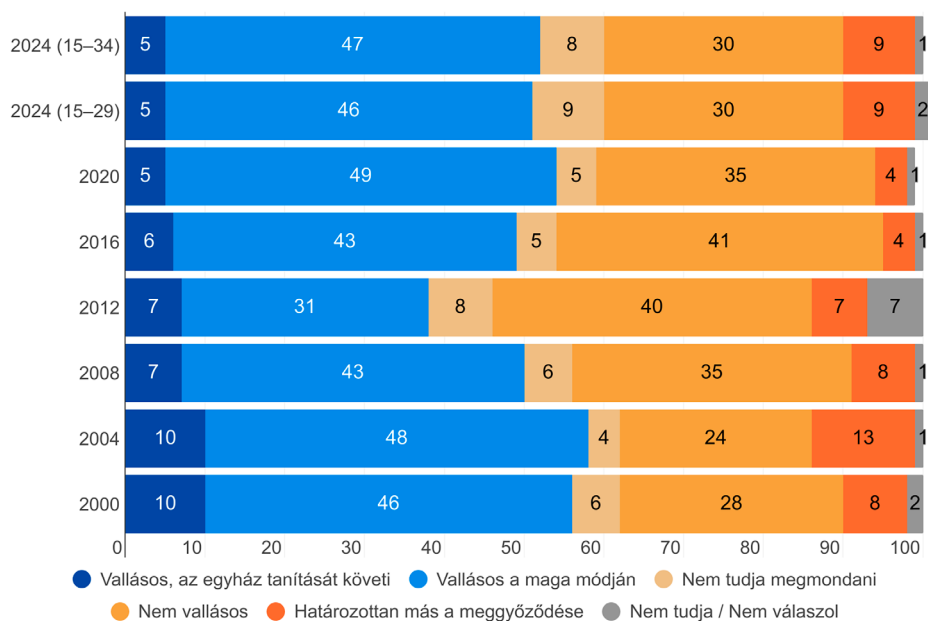
A 2024-es keresztmetszeti adatok részletes vizsgálata előtt az ifjúságkutatások negyedszázados sorozatának ívébe illesztjük a felhasznált változók eredményeit. A sorozat egyes kérdéseit eltérő időpontoktól kezdve tették fel, így a visszatekintés terjedelme tételenként változó.⁴² A trendek együtt viszont nem egy egyenes vonalú, minden dimenziót egyformán érintő vallástalanodást, hanem a vallásosság dimenzióinak széttartását fedik fel, amelynek magyarázatára a fejezet második felében térünk ki.

A leghosszabb idősor a Tomka Miklós-féle vallási önbesorolás-skálához tartozik. Az egyház tanítását követő, egyházasan vallásos fiatalok aránya negyedszázad alatt megfeleződött. A 2000-es évek eleji 10 százalékról 2024-re 5 százalékra csökkent. A „maga módján” vallásosság viszont 2012 kivételével végig a domináns önbesorolás maradt (43–49 százalék között), nem zsugorodott különösebben, így stabilan a legnépesebb kategória.⁴³ A kétfajta vallásos önbesorolás együttes aránya 2000 óta enyhén csökkent, mindazonáltal 2024-ben is minden második fiatal vallásosnak mondta magát. Ezzel párhuzamosan a „nem vallásos” és a „határozottan más meggyőződésű” csoport együttes aránya valamelyest emelkedett, az elmúlt közel negyedszázadban azonban 2012 kivételével egyetlen adatfelvételi hullámban sem haladta meg a vallásosként önmagukat meghatározókéét.

⁴² A 2024-es hullámot két korcsoportos bontásban is szerepeltetjük: a 15–29 évesekét a korábbi hullámokkal való összehasonlíthatóság miatt, a 15–34 évesekét pedig azért, mert a tanulmány keresztmetszeti elemzései erre a teljes vizsgálati populációra épülnek. A 2024-es elemszámok – egyes korábbi hullámokhoz hasonlóan – kérdésenként eltérnek: a vallási önbesorolás és a szertartás-látogatás a teljes mintán (n = 5000), a vallásos neveltetés, az imádkozás és a hittételek pedig a vallási blokk 1250 fős, önmagában is reprezentatív almintáján szerepeltek.

⁴³ A 2012-es adatfelvétel eredményeinek értelmezése némi óvatosságot igényel. Ebben a hullámban a „maga módján vallásos” önbesorolás aránya az idősor egészéhez képest számottevően alacsonyabb, miközben a válaszhíány aránya magasabb. Az eltérés a megelőző és az azt követő adatfelvétel eredményeiben nem mutatkozik meg hasonló módon. Ebből fakadóan a 2012-ben megfigyelhető törést nem tekintjük önmagában tartós trend bizonyítékának.

1. ábra: Vallásossági önbesorolás⁴⁴ (Tomka-féle 5 kategóriás kérdés, %)

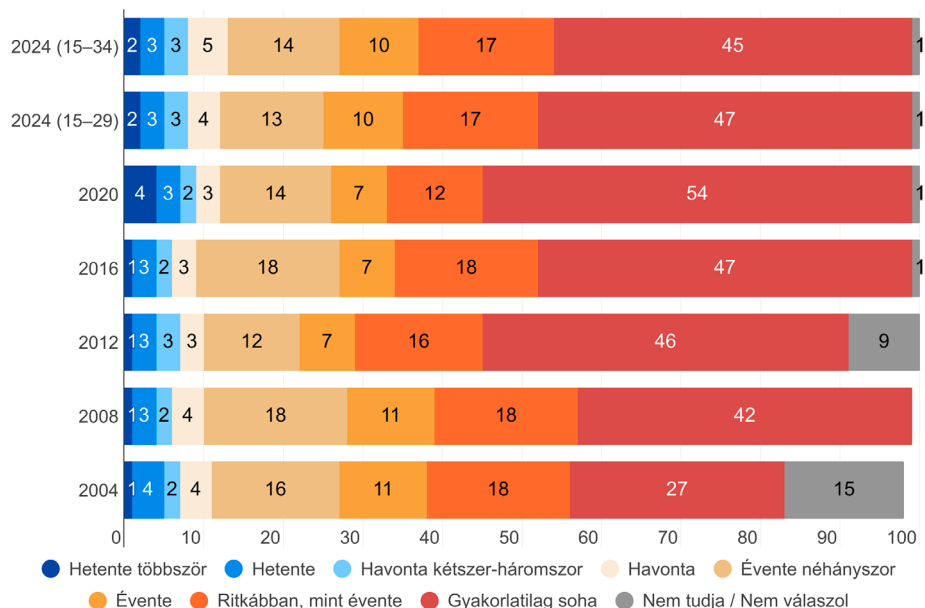

Forrás: saját szerkesztés

A vallásgyakorlat oldalán a rendszeres, legalább heti szertartáslátogatók aránya végig egy gyenge kisebbség maradt (~5 százalék), ezzel együtt a legalább havi látogatók tendenciája 2020-ra 10 százalék fölé ugrott, amit 2024-ben is megtartott a korosztály.

⁴⁴ Kérdés: „A következő kijelentések közül melyikkel tudná önmagát a leginkább jellemezni?” Bázis: $n_{2000} = 7931$; $n_{2004} = 7989$; $n_{2008} = 7968$; $n_{2012-2020} = 8000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

2. ábra: Szertartáslátogatás gyakorisága⁴⁵ (%)

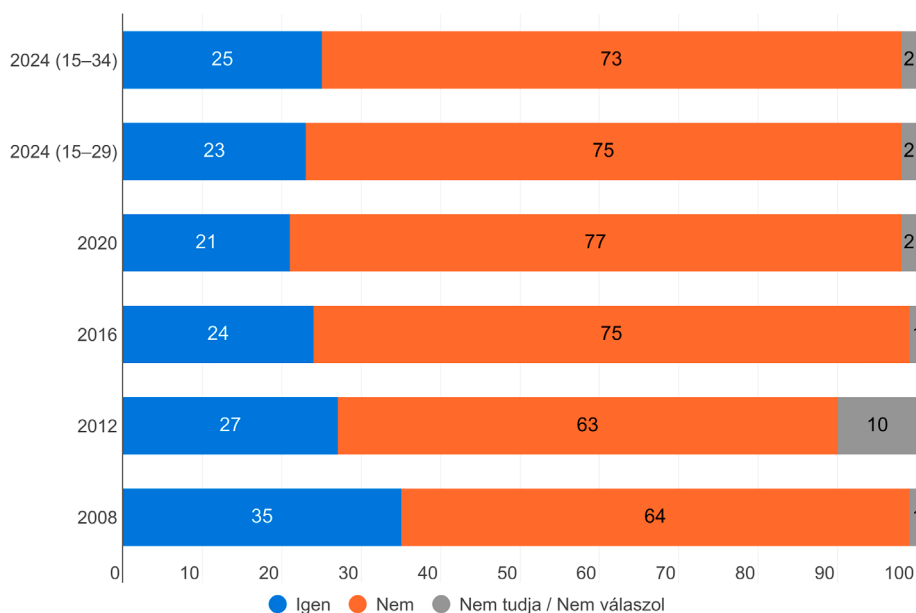

Forrás: saját szerkesztés

Hasonló, ugyanakkor erőteljesebb visszaesés figyelhető meg a vallásosság átörökítésében. Azaz a vallásos nevelésben részesülők aránya a 2008-as 35 százalékról 2020-ra 21 százalékra esett, majd 2024-ben enyhén, 23–25 százalékra emelkedett. A vallásosság nemzedéki átadása az időszak során az önbesorolásnál és a vallás-gyakorlatnál is nagyobb mértékben gyengült. Ez nem feltétlenül a vallásátadás hatékonyságának változását jelenti, hanem azt, hogy egyre szűkebb az a társadalmi kör, amelyben a vallás továbbadásának igénye egyáltalán megjelenik. E folyamat egyúttal háttere is lehet annak a kohorszcsere-mechanizmusnak, amely az intézményi kötődés visszaszorulását is vélhetően hajtja.

45 Kérdés: „Esküvőktől, temetésektől és családi eseményektől eltekintve, mostanában milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartáson?” Bázis: $n_{2004} = 6829$; $n_{2008} = 7898$; $n_{2012} = 8000$; $n_{2016-2020} = 2000$; $n_{2024 [15-29]} = 3580$; $n_{2024 [15-34]} = 5000$

3. ábra: Vallásos neveltetés otthon⁴⁶ (%)

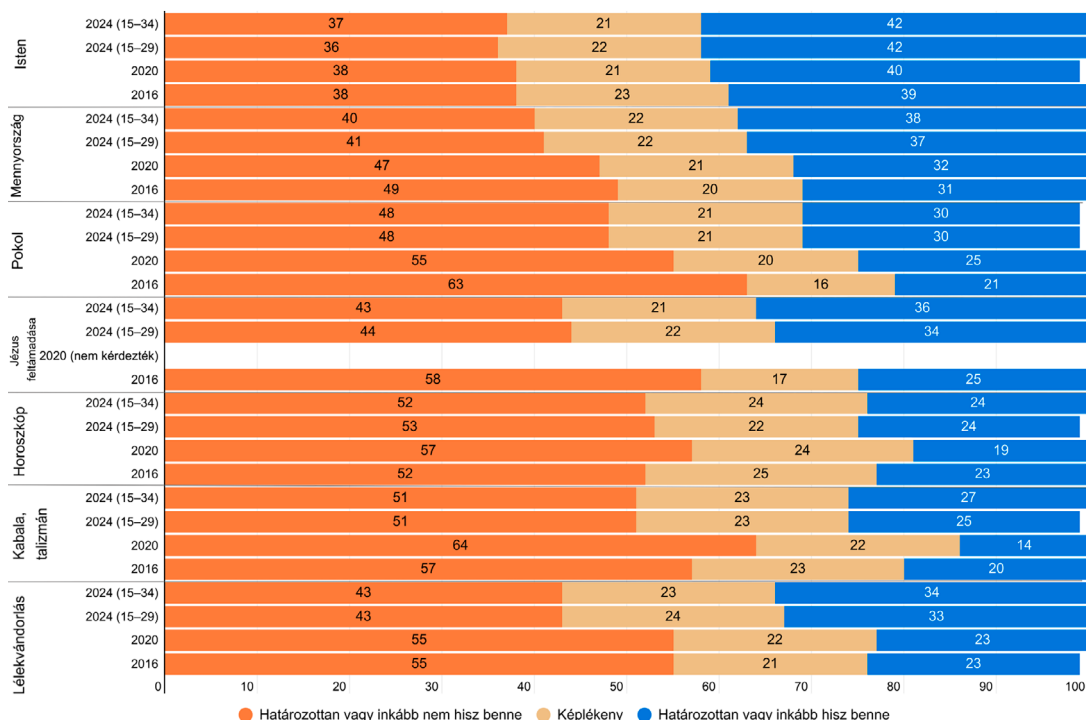

Forrás: saját szerkesztés

A különböző keresztény és ezoterikus hittételek elfogadottsága ugyanakkor az eddig vizsgált folyamatoktól részben eltérő dinamikát mutat. A keresztény tételek elfogadása 2016 és 2024 között nem csökkent, hanem stabilizálódott vagy nőtt: az istenhit 40 százalék körül stagnál, a mennyországban, a pokolban és Jézus feltámadásában hívők aránya pedig emelkedett. Az ezoterikus tételek elfogadottsága (jellemzően alacsonyabb szintről indulva) egyes esetekben a keresztény hittételeknél is nagyobb mértékben nőtt: a lélekvándorlásban hívők aránya a 2016-os 23-ról 33 százalékra nőtt a 15–29 évesek körében, a kabalahit a 2020-as alacsonyabb értéket követően 13 százalékponttal emelkedett. Vagyis miközben az intézményes vallásosság és a gyakorlat némileg erodált vagy stagnált, a különböző tételekben való hit (keresztény és ezoterikus formában egyaránt) nem, sőt, a legutóbbi hullámban mérsékelten meg is erősödött.

⁴⁶ Kérdés: „Vallásosan nevelték, nevelik Önt otthon?” Bázis: $n_{2008} = 7996$; $n_{2012} = 8000$; $n_{2016} = 8000$; $n_{2020} = 2000$; $n_{2024 [15-29]} = 896$; $n_{2024 [15-34]} = 1250$

4. ábra: Hit mélysége különböző hittételekben⁴⁷ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A 2024-es adatbázis két olyan mutatót is tartalmaz, amely korábbiól nem áll rendelkezésre. A Századvég 7 fokú, szubjektív vallásosságot mérő skáláján⁴⁸ a megoszlás a vallástalan pólus felé húz, a fiatalok több mint fele (53 százalék) a legalsó 3 (vallástalanság felé húzó) fokot jelölte, és csupán 22 százalékuk a felső 3-at, a középső 4-es értéket 23 százalék választotta.⁴⁹

Az imádkozás gyakorisága⁵⁰ ugyancsak a rendszeres vallásgyakorlat alacsony elterjedtségét mutatja, a fiatalok közel fele (49 százalék) gyakorlatilag soha nem

47 Kérdés: „Kérem, mondja meg, hisz-e Ön a következőkben?” Bázis: $n_{2016} = 1864-1909$; $n_{2020} = 1919-1937$; $n_{2024 [15-29]} = 847-863$; $n_{2024 [15-34]} = 1189-1203$

48 László 2020.

49 A 7 fokú skála és Tomka Miklós mérőeszköze erősen korrelál egymással (Cramér's V: 0,513, $p < 0,001$), de nem képezi le maradéktalanul egymást. Míg az egyház tanítását követő vallások egyértelműen a 7 fokú skála vallásos pólusán, a nem vallások és a határozottan más meggyőződésűek pedig annak vallástalan pólusán sűrűsödnek, addig a „maga módján” vallások leginkább a köztes, 3–5. fokokon felülreprezentáltak.

50 A kérdés most így hangzott: „Milyen gyakran szokott Ön imádkozni?” Korábban: „Milyen gyakran szokott Ön imádkozni, meditálni vagy ehhez hasonló tevékenységet végezni?” Így a kérdések nem voltak együttesen bemutathatók.

imádkozik, mindössze tizedük teszi ezt legalább hetente, további tizedük pedig legalább havonta.

Az elmúlt adatfelvételek során kialakult trendek tehát nem lineáris szekularizációt, hanem átrendeződést mutatnak. Az intézményi és viselkedési dimenziók kisebb hullámzásokkal ugyan, de eleve alacsonyak voltak és csökkentek, a hit viszont nem tűnt el, sőt a legutóbbi hullámban keresztény és ezoterikus vonalon egyaránt erősödött. A 2020-as és 2024-es eredmények tehát árnyalják a vallásosság egyirányú visszaszorulásának képét. Több indikátor esetében stabilizálódás vagy enyhe emelkedés is látható, amely egyre inkább a nem egyházas vallásosság egyes formáiban jelenik meg, miközben 2016 óta a legalább havi rendszerességgű vallásgyakorlat aránya is nőtt. Éppen e folyamatok összetettsége veti fel a kérdést, hogy a vallásosság egyes dimenziói miként rendeződnek egymáshoz, illetőleg kimutatható-e a hittartalmak szinkretikus átrendeződése. A következő két alfejezetben e kérdéseket járjuk körül, előbb a vallásosság formáinak tipológiájával, majd a hittartalom szerkezetének elemzésével.

A vallásosság szerkezete és az intézményi kötődés leválása

Az irodalmi háttérben felvázolt átalakulási folyamatot nem dimenzióként, hanem a dimenziók együttállásán keresztül közelítjük meg. Az első tengely – az intézményi kötődés gyengülése – ugyanis nem önmagában az egyik vagy másik mutató csökkenésében ragadható meg a legélesebben, hanem abban, hogy a vallásosság klasszikus elemei (a felekezeti kötődés, a vallásgyakorlat és a hit dogmatikus tételekben) együtt mozognak-e még vagy széttartanak.⁵¹ Ezt a kérdést egy tipológiával válaszoljuk meg, így a fiatalok vallásossági mintázatait olyan empirikus típusokba rendezzük, amelyek megmutatják, hol és hogyan válik le egymásról a hit, a gyakorlat és az intézményi önbesorolás.

A tipológia felépítése

Az elemzés a Magyar Fiatalok 2024 vallási blokkjának 1250 fős, önmagában is reprezentatív almintáján készült, amelyen az imádkozásra és a hittételekre vonatkozó kérdéseket is feltették; az érvényes esetek száma 1155.⁵² A klaszterelemzésbe a vallásosság 4, sztenderdizált mutatóját vontuk be: a 7 fokú szubjektív vallásosságskálát (1 = vallástalan, 7 = vallásos), az elfogadott keresztény hittételek számát (Isten, mennyország, pokol; 0–3), a szertartáslátogatás és az imádkozás gyakoriságát (mindkettőt 4 fokozatra állítva: legalább hetente / legalább havonta / alkalmanként-évente / ritkábban vagy soha). A négy mutató a vallásosság klaszterikus dimenzióit fedi le, a szubjektív vallásosságot, a hagyományos keresztény

⁵¹ Rosta 2020.

⁵² A klaszterelemzésbe bevont 4 változó mindegyikére érvényes választ adók száma.

tanokba vetett hitet, illetve a nyilvános és a magángyakorlatot.⁵³ A keresztény és nem keresztény elemek keveredését szándékosan nem itt, hanem a következő fejezetben (a szinkretizmus tengelye mentén) vizsgáljuk, hogy ez a tipológia tisztán a kötődés és a gyakorlat leválását ragadja meg.⁵⁴

A megoldást három, a klaszterezésbe be nem vont külső vallásossági mutatóval validáltuk: a jelenlegi felekezeti kötődéssel, a Tomka-féle önbesorolás-skálával és a vallásos neveltetéssel.

1. táblázat: A vallásossági klaszterek profilja⁵⁵

	Szekulárisak	Kulturálisan vallásosak	Privát hívők	Individualizált elkötelezettek	Intézményes elkötelezettek
Szubjektív vallásosság	-0,92	0,45	-0,03	0,84	1,09
Keresztény hit-tételek száma	-0,82	-0,64	1,00	1,21	0,78
Szertartáslátogatás	-0,77	0,43	-0,67	0,34	2,17
Imádkozás	-0,78	0,2	-0,68	0,73	1,59
Arány (%)	38,9	19,8	9,0	20,7	11,5

Forrás: saját szerkesztés

A *szekulárisak* alkotják a legnépesebb csoportot (38,9 százalék): mind a négy mutató az átlag alatt helyezkednek el. Ha van is, gyakorlatilag nem gyakorolják vallásukat, hitük alacsony. Túlnyomó többségük (81 százalék) semmilyen felekezethez nem érzi magát tartozónak, közel 80 százalékuk nem vallásosnak vagy határozottan más meggyőződésűnek vallja magát, és mindössze 1,6 százalékuk részesült vallásos nevelésben. Látni kell azonban, hogy ez a pólus sem teljesen vallásmentes, ötödük ugyanis (mégpedig zömmel katolikusként) névlegesen továbbra is kötődik valamelyik felekezethez, és 16 százalékuk a „maga módján” vallásosnak mondja magát – vagyis a kulturális kötődés a gyakorlat és a hit hiányában is fennmaradhat.

A *kulturálisan vallásosak* (19,8 százalék) közepes vallási önbesorolás mellett alacsony keresztény hitet, alkalmi vallásgyakorlatot mutatnak. Csaknem 80 százalékuk

53 A hitre és a gyakorlatra vonatkozó mutatók a vallásosság többdimenziós mérésének Glock és Stark (1965) nevéhez köthető hagyományát követik, a szubjektív önbesorolás pedig a hazai kutatásokban meghonosodott, az egyéni vallási önértelmezést is megragadó kiegészítés (vö. Földvári–Rosta 1998; Tomka 1998).

54 A változókat *z-score*-ra alakítottuk, majd a (Ward-módszeren alapuló) hierarchikus klaszterelemzési eljárás mentén kialakult struktúrát K-középpontú klaszterezési eljárással kombinálva 5 klasztert különítettünk el. A klaszterszámot a hierarchikus klaszterelemzés agglomerációs együtthatójának törése, valamint dendrogramja, majd az értelmezhetőség alapján rögzítettük.

55 Bázis: $n_{2024 [15-34]} = 1155$; sztenderdizált átlagok

kötődik felekezethez (59 százalékuk katolikus⁵⁶), kétharmaduk (67 százalék) a „maga módján” vallásos, és ötödük (21 százalék) vallásos nevelésben is részesült. E sajátos, elsőre talán meglepő kombináció leginkább a kulturális kereszténység mintázatához áll közel: körükben a felekezeti kötődés és az alkalmi rituális részvétel a doktrinális hit gyengesége mellett marad fenn, vagyis a *belonging* és részben a *behaving* fennmaradása gyenge *believinggel* társul.

A *privát hívők* kis (9,0 százalék), de fontos csoportja ugyanakkor nem illeszkedik a vallásosság intenzitása mentén kirajzolódó sorrendbe. Szubjektív vallási önbesorolásuk az átlag körül szóródik, a keresztény tételekben való hitük viszont magas, vallásgyakorlatuk ezzel szemben gyakorlatilag nincs (ritkán vagy soha nem járnak szertartásra és nem imádkoznak). Közel felük (43 százalékuk) nem kötődik felekezethez (ez a legmagasabb arány a hívő csoportok között), 28 százalékuk pedig egyenesen vallástalannak vallja magát, miközben keresztény hittételeket fogad el. Egyikük sem tartja magát egyházasan vallásosnak, és csupán 9,6 százalékuk kapott vallásos nevelést. Ez a típus áll a legközelebb a „*believing without belonging*”⁵⁷ mintázatához, jóllehet nem annak vegytiszta esete: többségük névlegesen kötődik valamelyik felekezethez, e kötődés mögött azonban sem vallásgyakorlat, sem egyházas vallásos önbesorolás nem áll. A vallási dimenziók széttartása tehát nem a kötődés hiányában, hanem annak kiüresedésében ragadható meg. Ők nem az otthoni vallásos neveltetésben részesült, majd a gyakorlatból fokozatosan kikopott fiatalok maradékát alkotják, akiknél a korábbi vallásos nevelés egyes elemei tartósan megőrződtek, hanem olyanok, akiknél a vallásosság szinte kizárólag a hit dimenziójában mutatkozik meg. Ez valószínűleg nem elsődleges vallási szocializációból, hanem másodlagos, kulturális hatásokból (a tágabb társadalmi és családi környezetből) származik, tehát nem egy korábban intenzívebb vallásgyakorlat vagy vallásos nevelés lenyomata. A dimenziók széttartása itt a legteljesebb: a főbb hitelemeket megőrzik, miközben a vallásgyakorlat és a vallásos önbesorolás is levált róluk, a felekezeti kötődés pedig jórészt tartalom nélküli formasággá vált.⁵⁸

Az *individualizált elkötelezettek* (20,7 százalék) a legmagasabb keresztény hitű csoport. Magas szubjektív vallásosság és rendszeres imádkozás jellemzi őket, templomba viszont csak mérsékeltebben járnak. Szinte mindannyian (94 százalék) kötődnek felekezethez (körükben pedig a többi klaszterhez képest a reformátusok aránya magasabb, 25 százalék), és 63 százalékuk vallásos neveltetésű, mégis 82 százalékuk

56 Római és görög katolikusok együtt.

57 Davie 1994.

58 A tipológia robusztusságát látens osztályelemzéssel (LCA) is ellenőriztük (amelyben a szertartás- és imagyakorlás az eredeti, 9 fokú skálán szerepelt). Az 5 látens osztály tartalmilag megfelelt a klaszterelemzés 5 típusának, és az egyéni szintű besorolás is nagyrészt egyezett: a *szekulárisak*, az *intézményes elkötelezettek* és a *privát hívők* döntő többsége azonos csoportba került. A relatív entrópia 0,877 volt, ami az osztályok éles elkülönülését jelzi. A legkevésbé éles határ mindkét módszerben az *individualizált* és az *intézményes elkötelezettek* között húzódik, jelezve a két, egymáshoz közeli vallásosságforma átmeneti jellegét.

a „maga módján” vallásosnak írja le magát, és csupán 9 százalékuk egyházasan vallásosnak. Ők egy elkötelezett, hívő csoport, amelynek elköteleződése individualizált formát ölt, így náluk az erős hit és a személyes ima mérsékelt intézményi részvétellel és túlnyomórészt „a maga módján” értelmezett vallásossággal párosul.

Az *intézményes elkötelezettek* (11,5 százalék) a második legkisebb és a vallásosság több dimenziójában is magas értékeket mutató típus. Magas szubjektív vallásosság, intenzív szertartás-látogatás és imádkozás, valamint erőteljes hit jellemzi őket a felsorolt három tétel mentén. 82 százalékuk kötődik felekezethez, 63 százalékuk vallásos nevelést is kapott, és körükben a legmagasabb az egyházasan vallásos önbesorolás aránya (33 százalék), bár még itt is a felük „maga módján” vallásosnak tartja magát. Ők az intézményesen lehorgonyozott mag, amelyben a hit, a gyakorlat és a kötődés ténylegesen együtt mozog, és érdemi része az egyház tanításával azonosul.

2. táblázat: A klaszterek a külső validáló mutatókon⁵⁹ (%)

		Szekulárisak	Kulturálisan vallásosak	Privát hívők	Individualizált elkötelezettek	Intézményes elkötelezettek
Felekezeti tagság (érzület alapján)	Katolikus	15,8	59,0	43,6	60,8	55,3
	Református	2,7	16,3	10,9	25,4	18,9
	Evangélikus	0,4	1,8	2,0	6,3	3,8
	Egyéb	0,2	1,8	1,0	1,3	3,8
	Nem tartozik felekezethez	80,8	21,1	42,6	6,3	18,2
Szubjektív vallásosság	Vallásos, az egyház tanítását követi	0,2	1,7	0,0	9,2	32,6
	Vallásos a maga módján	16,3	66,8	51,0	82,1	50,0
	Nem tudja megmondani, hogy vallásos-e vagy sem	4,0	14,8	11,8	6,7	8,3
	Nem vallásos	58,0	12,2	28,4	2,1	4,5
	Nem vallásos, határozottan más a meggyőződése	21,4	4,4	8,8	0,0	4,5
Vallásos neveltetés	Igen	1,6	21,3	9,6	63,3	63,3

Forrás: saját szerkesztés

⁵⁹ Bázis: $n_{2024 [15-34 \text{ évesek}]} = 1155$, blokkonkénti oszlopszázalékos megoszlás; az egyes blokkokon belül az értékek klaszterenként 100 százalékra egészülnek ki, a vallásos neveltetés sorában pedig az igen válaszok aránya szerepel

A típusok a hit–gyakorlat tengely mentén rendeződnek, és ebben az elrendezésben a vallásosság egyes dimenzióinak eltérő együttállásai rajzolódnak ki. A három magasabb hitű típus (*privát hívők*, *individualizált* és *intézményes elkötelezettek*) a keresztény hitben osztozik, a vallásgyakorlat terén azonban széttart, a gyakorlat hiányától (*privát hívők*) a magánáhitaton és mérsékelt templomba járáson át (*individualizált elkötelezettek*) a rendszeres intézményi gyakorlatig (*intézményes elkötelezettek*). A hit és a gyakorlat közötti kapcsolat tehát korántsem egyértelmű, hasonló doktrinális hitszint akár gyökeresen eltérő gyakorlattal is együtt járhat. A két alacsony hitű típus pedig abban különbözik, hogy a gyenge keresztény hit kulturális és alkalmi kötődéssel társul-e (*kulturálisan vallásosak*) vagy annak hiányával (*szekulárisak*). Az erős hitet, intenzív vallásgyakorlatot és intézményi kötődést egyesítő típus viszonylag kicsi (11,5 százalék), a vallásilag inaktív pólus nagy (38,9 százalék), a korosztály mintegy fele pedig az individualizált középmezőt foglalja el, megerősítve azt a tézist, hogy az intézményes vallásosság visszaszorulása mellett nem(csak) a vallástalanság, hanem az egyénileg megélt vallásosság különböző formái is jelen vannak.⁶⁰

Az individualizált vallásosság elterjedtségének egyik legbeszédesebb jele a „maga módján” önbesorolás általánossá vált jellege. A kategória az öt típusból négyben abszolút többséget élvez, és még az *intézményes elkötelezettek* körében is csak harmaduk vallja magát egyházasan vallásosnak. A „maga módján” önbesorolás ugyanakkor igen eltérő hit- és gyakorlati mintázatokkal társul, és a vallásos önértelmezés mintegy alapértelmezett változatává vált, ami a „fuzzy fidelity”⁶¹, illetve a Tomka⁶² által azonosított „maga módján vallásos” kategória hazai arca. Ez indokolja a többdimenziós tipológiát is, ugyanis az önbesorolás önmagában nem képes elkülöníteni a doktrinálisan elkötelezett vallásosságot a kulturális kötődésen alapuló formáktól.

Végül a vallásos neveltetés nem általában a hitet, hanem inkább az aktív, intézményes vallásosságot követi le. A két elkötelezett típus egyformán 63-63 százalékban vallásos neveltetésű, szemben a *kulturálisan vallásosak* 21, a *privát hívők* 9,6 és a *szekulárisok* 1,6 százalékával. A *privát hívők* itt egy érdekes kivételt képeznek, hiszen a mintához képest magasabb keresztény hitük csak ritkán társul vallásos neveltetéssel. A keresztény hit tehát elsődleges vallási szocializáció hiányában is jelen lehet, ami felveti a másodlagos szocializációs hatások szerepét.⁶³ A vallásos neveltetés klaszterek közötti eltérései összhangban állnak azzal a korábban bemutatott folyamattal is, amely szerint a vallási átörökítés társadalmi bázisa szűkül, ami szerepet játszhat az olyan vallásossági formák elterjedtségében, amelyekben a hit, a gyakorlat és az intézményi kötődés nem feltétlenül jár együtt.

⁶⁰ Gyorgyovich–Pillók 2021; Rosta 2020.

⁶¹ Voas 2009.

⁶² Tomka 1998.

⁶³ Vö. Pusztai 2019; Gyorgyovich 2025.

Szinkretizmus az ifjúsági rétegben

Az előbbieken a vallásosság dimenzióinak eltérő együttállásait láttuk. Most magának a hitnek a tartalmát vizsgáljuk meg, hogyan rendeződnek benne a keresztény és a nem keresztény elemek. A *patchwork* vagy *bricolage* vallásosság tézise szerint egyes hívők nem egyetlen hagyományra támaszkodnak, hanem saját igényeik szerint, kulturálisan kínált elemekből állítják össze világképüket.⁶⁴ Empirikus kérdésünk az, hogy ez a keveredés inkább a felekezet nélküliek és a vallástalanok sajátja-e, vagy a vallásos magba is benyúlik.

A 6 hittétel elfogadottsága (azokat véve „hívőnek”, akik inkább vagy teljes mértékben hisznek az adott tételben) önmagában is árulkodó. A keresztény tételek közül az istenhit a legelterjedtebb (42 százalék), ezt követi a mennyország (38 százalék) és a pokol (30 százalék); az ezoterikus tételek közül a lélekvándorlás vezet (34 százalék), majd a kabala (27 százalék) és a horoszkóp (24 százalék) következik.

A legbeszédesebb arány a lélekvándorlásé, ugyanis a fiatalok harmada hisz benne, ami gyakorlatilag a mennyország elfogadottságával azonos szint, és magasabb a pokolénál. Egy indiai eredetű, a keresztény tanítással nem összeegyeztethető hittétel tehát épp olyan elterjedt a fiatalok körében, mint a keresztény túlvilághit. Az átlagos elfogadott tételszám a három keresztény tételből 1,1, a három ezoterikusból 0,81 – vagyis az ezoterikus hit nem marginális jelenség, elfogadottsága nagyságrendileg a keresztényhez mérhető.

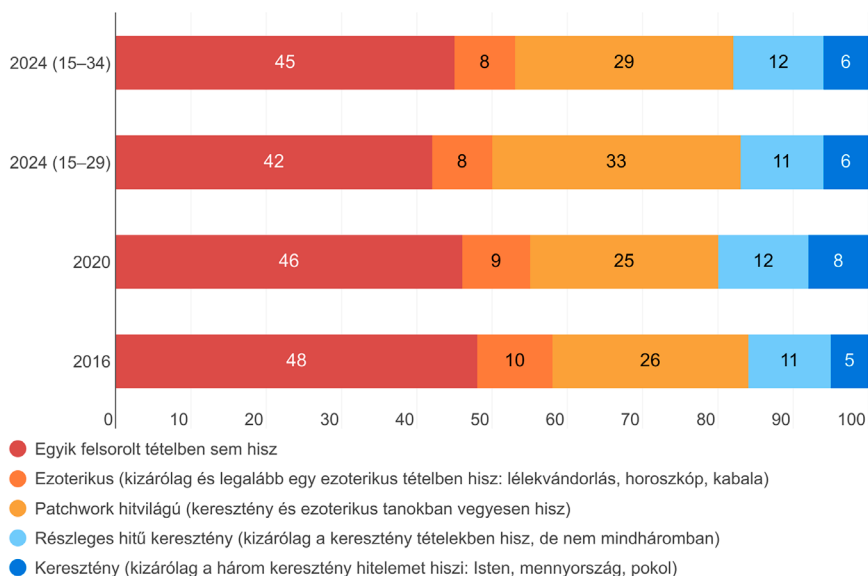
Amennyiben a kérdés az, hogy a két hitképzlet kioltja-e egymást vagy együtt jár, az adatfelvétel inkább az utóbbit mutatja, azaz a keresztény és az ezoterikus tételek száma erősen és pozitívan korrelál (Spearman-féle $\rho = 0,61$).⁶⁵ A kapcsolat iránya világos a vonatkozó kereszt táblából is. Akik egyetlen keresztény tételt sem fogadnak el, túlnyomórészt ezoterikusat sem (84 százalék). Akik viszont mindhárom keresztény tételben hisznek, közel négyötödük (79 százalék) legalább egy ezoterikus tételt is elfogad, több mint harmaduk (36 százalék) pedig mindhármat. Tehát minél több keresztény tételt vall valaki, annál valószínűbb, hogy ezoterikus elemeket is befogad. Ez nem a „bármit bármivel” típusú véletlenszerű keveredés képét rajzolja ki, hanem Saroglou⁶⁶ strukturált *bricolage*-ét, így az ezoterikus elemek nem a keresztény hit helyére lépnek, hanem egy keresztény magra rakódnak rá vagy azzal együtt jelennek meg.

⁶⁴ Wuthnow 1998; Hervieu-Léger 2000; Saroglou 2006.

⁶⁵ $p < 0,001$

⁶⁶ Saroglou 2006.

5. ábra: Hitvilágtípusok⁶⁷ (%)

Forrás: saját szerkesztés

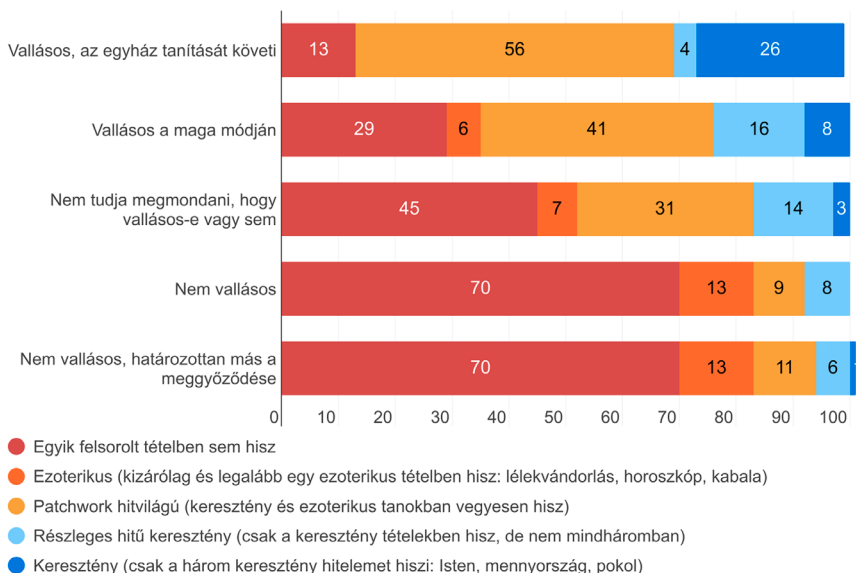
A keresztény és alternatív hitek két dimenzióját logikai alapon keresztezve öt hitvilágtípus különíthető el. Közülük a legnagyobb, de 2016 óta enyhe csökkenést mutató csoport a hat hittartalom egyikében sem hisz. A *patchwork* a legnépesebb hívőkategória: a fiatalok közel harmada (29 százalék) kevert, keresztény-ezoterikus hitvilágot vall. A keresztény hit – akár teljes (5,5 százalék), akár részleges (12 százalék) formában – ennél jóval ritkább. A kevert hit tehát nemcsak jelen van, hanem a fiatalok hívő rétegében ez a legelterjedtebb forma. A kizárólag ezoterikus hittel jellemezhetőek csoportja valamivel nagyobb a tisztán keresztény hit csoportjánál.

Következő kérdésünk, hogy mely vallási önbesorolásokhoz kapcsolódik leginkább a *patchwork* hitvilág. Az adatok azzal ellentétes mintázatot mutatnak, mint amit elsőre feltételeznénk, azaz a szinkretizmus nem a felekezet nélküliek vagy a vallástalanok, hanem éppen a magukat vallásosnak vallók körében a legelterjedtebb. A magukat egyházián vallásosnak, az egyház tanítását követőnek tartók körében a *patchwork* a leggyakoribb hitvilág (56 százalék), miközben a tisztán keresztény hit csak negyedüket (26 százalék) jellemzi. A „maga módján” vallásosaknál is a *patchwork* a leggyakoribb (41 százalék). A vallástalanoknál ezzel szemben a kevert hit ritka (9 százalék), nagy többségük semmiben sem hisz. Szembetűnő

67 Bázis: $n_{2016} = 1986$; $n_{2020} = 1937$; $n_{2024 [15-29]} = 863$; $n_{2024 [15-34]} = 1203$

az is, hogy a részleges hitű keresztények csoportja épp az egyház tanítását követők körében a legkisebb. Sokkal inkább jellemző erre a csoportra a két hitvilág összekapcsolódása, mint a kizárólag a keresztény palettáról történő válogatás.

6. ábra: Hitvilágtípusok megoszlása a különbözőképp vallásos fiatalok körében⁶⁸ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Ugyanez a mintázat rajzolódik ki a felekezeti kötődés mentén. A *patchwork* hitvilág a *mainstream* felekezetekhez tartozók körében a leggyakoribb – a katolikusok 38, a reformátusok 54, az evangélikusok 61 százaléka kevert hitű –, miközben a felekezethez nem kötődők körében ritka (11 százalék). A szinkretizmus tehát nem a vallásosság hiányát, hanem egy sajátos formáját jelzi, és a vallásos önbesorolás, illetőleg a felekezeti kötődés erősödésével a kevert hitvilág előfordulása is gyakoribbá válik.

A jelenség legszemléletesebb egyedi esete a keresztény és a keleti túlvilágkép együttélése:⁶⁹ akik hisznek a mennyországban, azok kétharmada (68 százalék) a lélekvándorlásban is hisz, szemben a mennyországot el nem fogadók 13 százalékaival. Két, dogmatikailag egymással össze nem egyeztethető túlvilág-elképzelést tehát a mennyországban hívők többsége egyszerre tart fenn. A logikailag össze nem egyeztethető túlvilágképzetek együttélése ugyanakkor nem feltétlenül azt

⁶⁸ Bázis: $n_{2024 [15-34]} = 1203$

⁶⁹ Vö. Rosta 2020.

jelenti, hogy a válaszadók tudatosan vállalt ellentmondást tartanak fenn. Voas⁷⁰ népi heterodoxiának nevezi a mágiába, asztrológiába, reinkarnációba, babonákba, valamint egyes hagyományos keresztény tanokba vetett hit meglehetősen reflektálatlan kombinációját, és arra hívja fel a figyelmet, hogy a transzcendenciával kapcsolatos inkoherens elképzelések gyakran nem bírnak akkora jelentőséggel az ilyen hitvilággal rendelkezők számára, hogy összeegyeztetésük egyáltalán feladatként merülne fel. A vallásos hit, valamint az intézményes vallásosság korábban megismert típusait összekapcsolva a kép valamelyest világosabbá válik. Az ezoterikus hittételek elfogadottsága nem a vallásilag inaktívknál (*szekulárisak, kulturálisan vallásosak*), hanem éppen a hívő klasztereknél (*privát hívők, individualizált elkötelezettek*) a legmagasabb, és az *intézményes elkötelezettek* körében is számottevő.

3. táblázat: Az elfogadott ezoterikus hittételek átlagos száma és a *patchwork* hitvilágúak aránya a vallásossági klaszterekben⁷¹

Vallásossági klaszter	Ezoterikus tételek átlaga (0–3)	Patchwork hitvilágú (%)
Szekulárisak	0,25	0
Kulturálisan vallásosak	0,44	0
Privát hívők	1,71	76
Individualizált elkötelezettek	1,61	75
Intézményes elkötelezettek	1,24	53
Összesen	0,81	29

Forrás: saját szerkesztés

A tisztán keresztény hit mindenütt kisebbség, a legmagasabb arányban is csak az individualizált elkötelezettek 17 százalékát jellemzi. Az intézményi lehorgonyzás valamelyest mérsékli, de nem zárja ki a szinkretizmust, így a leginkább templomba járó, egyházhoz kötődő típusban is a kevert hitvilág a leggyakoribb.

A vallott ezoterikus tételek számának átlaga a klaszterek között erősen és szignifikánsan eltér.⁷² A páronkénti összehasonlítás⁷³ szerint mindhárom hívő klaszter átlagértéke szignifikánsan meghaladja a két alacsony hitű csoportét.⁷⁴ A hívő klasztereken belül a *privát hívők* és az *individualizált elkötelezettek* nem különböznek egymástól, és e két típusban a legmagasabb az ezoterikus tételek átlagos elfoga-

⁷⁰ Voas 2009.

⁷¹ Bázis: $n_{2024[15-34]} = 1155$

⁷² Mivel a szórások nem azonosak (Levene-teszt: $p < 0,001$), az omnibusz tesztre a Welch-féle robusztus F a mérvadó: $F(4, 354,88) = 113,10$; $p < 0,001$; a hatásméret nagy ($\eta^2 = 0,30$), a klasztertagság a fiatalok ezoterikus hitében mutatkozó szóródás közel harmadát magyarázza.

⁷³ Tamhane-féle T2, amelyet szintén az eltérő szórások indokolnak.

⁷⁴ $p < 0,001$

dottsága. Az intézményes elkötelezettek körében viszont szignifikánsan alacsonyabb az ezoterikus tételek elfogadottsága, mint a *privát hívőknél*,⁷⁵ míg az *individualizált elkötelezettektől* való eltérésük épp csak a szignifikanciahatár alatt marad.⁷⁶ Az intézményes típus ezoterikus hitszintje elmarad a *privát hívőkétől*, a két alacsony hitű csoportnál azonban így is jóval magasabb, és többségük (53 százalék) kevert hitvilágú.

A vallásosság dimenzióinak eltérő együttállása és a hittartalmak keveredése így módon egymással összefüggő mintázatként jelenik meg. A fiatalok körében az intézményes vallásosság visszaszorulása mellett a transzcendens hitek különböző formái továbbra is jelen vannak, tartalmuk pedig gyakran keresztény és ezoterikus elemeket is magában foglal. A vallásosság változása tehát nem írható le kizárólag annak visszaszorulásaként; az individualizált vallásossági formák és a szinkretikus hittartalmak egyaránt jelen vannak, ráadásul a kevert hitvilág nem a vallástalanok, hanem éppen a magasabb keresztény hitű csoportok körében az elterjedtebb.

Összegzés

Tanulmányunkban abból indultunk ki, hogy a vallás egyes formáinak visszaszorulása mellett azt is érdemes megvizsgálnunk, milyen formákat ölt a fennmaradó vallásosság. Az eredmények e kettős megközelítés indokoltságát mutatják. A fiatalok vallásossága nem írható le kizárólag csökkenésként, mivel az intézményes vallásosság gyengülése mellett a vallásosság dimenzióinak eltérő együttállásai és a hittartalmak keveredése is megfigyelhető.

A vallásosság klasszikus dimenziói, a felekezeti kötődés, a vallásgyakorlat és a hit nem minden esetben járnak együtt. A hitre, a gyakorlatra és a szubjektív önbesorolásra épülő tipológia öt típusa e dimenziók eltérő együttállásait mutatja, a klaszterezésbe be nem vont felekezeti kötődés pedig a típusok mentén szintén erősen differenciál, ami külső megerősítést ad az elkülönítésnek. A hit intenzitása nem kapcsolódik szükségszerűen a vallásgyakorlat intenzitásához, így a hasonló hitszint egymástól eltérő gyakorlati mintázatokkal társulhat. Az individualizált vallásosság elterjedtségének egyik legbeszédesebb jele a „maga módján” önbesorolás általános jellege, mert ez a kategória a vallásgyakorlatában legaktívabb és magas keresztény hitű csoportban is domináns, vagyis a fiatalok körében a vallásos önértelmezés legelterjedtebb, egyben erősen eltérő hit- és gyakorlati mintázatokat magában foglaló kategóriájává vált.⁷⁷ A *privát hívők* csoportja a davie-i „*believing without belonging*” mintázatához áll közel, jöllehet többségük névlegesen továbbra

⁷⁵ $p = 0,03$

⁷⁶ $p = 0,06$

⁷⁷ Voas 2009; vö. Tomka 1998.

is kötődik felekezethez, vagyis esetükben a kötődés kiüresedéséről, nem pedig hiányáról van szó. Ugyanakkor magas keresztény hitük csak ritkán társul vallásos neveltetéssel, ami arra utal, hogy az intézményes vallásosságtól történő eltávolodásuk – amennyiben korábban egyáltalán volt ilyen értelemben vett közelség – már a családon belüli korábbi generációk esetében megtörtént.

A hittartalmak vizsgálata szintén azt mutatja, hogy a keresztény és az ezoterikus hitek nem kioltják, hanem pozitívan kísérik egymást, a kevert, *patchwork* hitvilág pedig a fiatalok legelterjedtebb hívő formája. A keveredés nem tűnik véletlenszerűnek, azaz – Saroglou⁷⁸ strukturált *bricolage*-fogalmával összhangban – a keresztény hittételek elfogadása gyakran ezoterikus elemek elfogadásával társul. A legfontosabb eredmény viszont az, hogy a kevert hit nemcsak a „maga módján” vallásosak körében elterjedt, hanem az egyházasan vallásosak között még nagyobb arányban jelenik meg.

E két eredmény egymással is összefüggő képet rajzol ki. A fiataloknál a transzcendens hitek az intézményes vallásosság visszaszorulása mellett is számottevően jelen vannak, miközben a vallásosság formái individualizáltak, hittartalmak pedig gyakran szinkretikus mintázatokat mutatnak. Ez a helyzet sem a vallás egyszerű és valamennyi dimenzióra egyformán kiterjedő hanyatlásának képét, sem a vallás zavartalan fennmaradását nem igazolja, hanem inkább a hanyatlás és az átalakulás egyidejűségére utaló megközelítéseket támasztja alá.⁷⁹

Mindezzel együtt eredményeink sajátos limitációival együtt értelmezendők. Az átfogó vallási tipológia egyetlen, 2024-es keresztmetszetre és a vallási blokk egy 1155 fős almintájára épül. A klaszterezési eljárás feltáró jellegű, eredménye a változóválasztástól és a klaszterek számának meghatározásától is függ. Az eltérő operacionalizálási döntések a típusok közötti határokat is módosíthatják, ezért a feltárt klasztereket nem kőbe véssett csoportokként értelmezzük. Az átfogó vallásossági típusok időbeli változását jelen elemzésben közvetlenül nem vizsgálhattuk. A hittartalmak logikai tipológiája esetében ugyanakkor lehetőség nyílt az időbeli összehasonlításra, amely a kevert, szinkretikus hitvilág térnyerését mutatta. Az átfogó vallásossági tipológia időbeli dinamikájának vizsgálata módszertani okokból túlmutat jelen tanulmányunk keretein, ezzel együtt fontos további kutatási kérdést jelent.

⁷⁸ Saroglou 2006.

⁷⁹ Pollack–Rosta 2017; Rosta 2020.

- Ammerman, Nancy Tatom 2013: Spiritual but not religious? Beyond binary choices in the study of religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 52. évfolyam, 2, 258–278. <https://doi.org/10.1111/jssr.12024>
- Berger, Peter L. 2014: *The many altars of modernity: Toward a paradigm for religion in a pluralist age*. De Gruyter, Boston–Berlin. <https://doi.org/10.1515/9781614516477>
- Bognár, Bulcsu 2026: *Vallás és társadalom Európában: A társadalmi terek, a politikai diskurzus és a vallásosság kapcsolata*. L'Harmattan, Budapest. <https://doi.org/10.56037/978-615-7145-01-6>
- Bruce, Steve 2002: *God is dead: Secularization in the West*. Blackwell, Oxford.
- Cox, Harvey 1984: *Religion in the secular city: Toward a postmodern theology*. Touchstone, New York.
- Davie, Grace 1994: *Religion in Britain since 1945: Believing without belonging*. Blackwell, Oxford.
- Droogers, André 1989: Syncretism: The problem of definition, the definition of the problem. In Gort, Jerald – Vroom, Hendrik – Fernhout, Rein – Wessels, Anton (szerk.) *Dialogue and syncretism: An interdisciplinary approach*. Eerdmans – Rodopi, Grand Rapids – Amsterdam, 7–25. https://doi.org/10.1163/9789004669918_003
- Földvári, Mónika – Rosta, Gergely 1998: A modern vallásosság megközelítési lehetőségei. *Szociológiai Szemle*, 8. évfolyam, 1, 127–139.
- Glock, Charles Y. – Stark, Rodney 1965: *Religion and society in tension*. Rand McNally, Chicago.
- Gyorgyovich, Miklós 2020: Különböző generációk vallási attitűdjei. In Gyorgyovich Miklós (szerk.) *Vallásosság Magyarországon. Társadalomtudományi tanulmányok*. Századvég Kiadó, Budapest.
- Gyorgyovich, Miklós 2022: Vallásosság és vallástalanság Magyarországon. *Erdélyi Társadalom*, 20. évfolyam, 1, 117–131. <https://doi.org/10.17177/77171.270>
- Gyorgyovich, Miklós 2025: *A generációk közötti vallási átöröklés mechanizmusai Magyarországon: A keresztény vallásosság hazai intergenerációs transzmissziója*. Doktori (PhD) értekezés. ELTE Társadalomtudományi Kar, Szociológia Doktori Iskola, Budapest.
- Gyorgyovich, Miklós – Pillók, Péter 2014: A vallásos fiatalok társadalmi státuszának változása. *Vigilia*, 79. évfolyam, 9, 650–660.
- Gyorgyovich, Miklós – Pillók, Péter 2021: A vallásosság alakulása az ifjúsági rétegben. In Székely, Levente (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Enigma2001, Budapest, 237–254.
- Hámori, Ádám – Rosta, Gergely 2013: Youth, religion, socialization. Changes in youth religiosity and its relationship to denominational education in Hungary. *Hungarian Educational Research Journal*, 3. évfolyam, 4, 46–60. <https://doi.org/10.14413/HERJ2013.04.04>
- Hervieu-Léger, Danièle 2000: *Religion as a chain of memory*. Polity Press, Cambridge.

- László, Tamás 2020: A „közteslét” árnyalatai: Vallási képlékenységek és képlékeny vallások. In Gyorgyovich, Miklós (szerk.) *Vallásosság Magyarországon. Társadalomtudományi tanulmányok*. Századvég Kiadó, Budapest, 119–179.
- Luckmann, Thomas 1967: *The invisible religion: The problem of religion in modern society*. Macmillan, New York.
- Martí, Gerardo 2015: Religious reflexivity: The effect of continual novelty and diversity on individual religiosity. *Sociology of Religion*, 76. évfolyam, 1, 1–13. <https://doi.org/10.1093/socrel/sru084>
- Pollack, Detlef – Rosta, Gergely 2017: *Religion and modernity: An international comparison*. Oxford University Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198801665.001.0001>
- Pusztai, Gabriella 2019: Vallási szocializáció és hatásai. *Magyar Tudomány*, 180. évfolyam, 6, 834–843. <https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.6.6>
- Pusztai, Gabriella – Demeter-Karászi, Zsuzsanna 2019: Vallási szocializáció vizsgálata fiatal felnőttekkel készített interjúk tükrében. *Szociológiai Szemle*, 29. évfolyam, 3, 80–97. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2019.3.4>
- Rosta, Gergely 2013: Hit és vallásgyakorlat. In Székely, Levente (szerk.) *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Kutatópont, Budapest, 316–330.
- Rosta Gergely 2020: Hungary – Continuing and changing trends and mechanisms of religious change. In Demmrich, Sarah – Riegel, Ulrich (szerk.) *Religiosity in East and West*. Springer VS, Wiesbaden, 99–117. https://doi.org/10.1007/978-3-658-31035-6_6
- Rosta, Gergely – Szvetelszky, Zsuzsanna – Sövegjártó, Virág 2024: Historical Changes in Childhood Religious Practice in Hungary: Integrating Quantitative and Qualitative Data Using a Mixed-Methods Approach. In Silverstein, Merrill – Gärtner, Christel – Brown, Maria T. (szerk.) *Religious Change and Continuity Across Generations: Passing on Faith in Families of Six European and North American Nations*. Lexington Books, Lanham (MD), 43–69. <https://doi.org/10.5040/9798881894924.ch-002>
- Rosta, Gergely – Szvetelszky, Zsuzsanna – Sövegjártó, Virág 2025: Transmission of religion across generations in Hungary. In Gärtner, Christel – Hennig, Linda – Müller, Olaf (szerk.) *Families and Religion: Dynamics of Transmission across Generations*. Campus Verlag, Frankfurt am Main – New York, 195–239.
- Saroglou, Vassilis 2006: Religious bricolage as a psychological reality: Limits, structures and dynamics. *Social Compass*, 53. évfolyam, 1, 109–115. <https://doi.org/10.1177/0037768606061581>
- Stewart, Charles – Shaw, Rosalind (szerk.) 1994: *Syncretism/anti-syncretism: The politics of religious synthesis*. Routledge, London.
- Stolz, Jörg – De Graaf, Nan Dirk – Hackett, Conrad – Antonietti, Jean-Philippe 2025: The three stages of religious decline around the world. *Nature Communications*, 16, 7202. <https://doi.org/10.1038/s41467-025-62452-z>
- Tomka, Miklós 1998: A vallásosság mérése (Módszertani tépelődések). In Máté-Tóth, András – Jahn, Mária (szerk.) *Studia religiosa. Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*. Bába és Társa, Szeged, 18–31.

- Voas, David 2008: The continuing secular transition. In Pollack, Detlef – Olson, Daniel V. A. (szerk.) *The Role of Religion in Modern Societies*. Routledge.
- Voas, David 2009: The rise and fall of fuzzy fidelity in Europe. *European Sociological Review*, 25. évfolyam, 2, 155–168. <https://doi.org/10.1093/esr/jcn044>
- Wilson, Bryan R. 1982: *Religion in sociological perspective*. Oxford University Press, Oxford.
- Wuthnow, Robert 1998: *After heaven: Spirituality in America since the 1950s*. University of California Press, Berkeley. <https://doi.org/10.1525/9780520924444>

BOCSI VERONIKA¹ – PUSZTAI GABRIELLA²

Családi szocializáció: családszerkezet, negatív életesemények és a generációk közötti kapcsolat

Absztrakt

A család a szocializációs folyamat kulcsfontosságú színtere, ami az utóbbi évtizedekben számos változáson ment keresztül. Átalakult a családok szerkezete, mérete, valamint a szélesebb gazdasági-társadalmi tér is átformálódott, amiben a fiatal generációk felnőnek. A tanulmány célja, hogy a családi szocializáció folyamatát a generációk közötti kapcsolat szűrőjén keresztül vizsgálja meg, amelyhez a Bengston-féle szolidaritásmodellt alkalmaztuk. A longitudinális trendek elemzése során megvizsgáltuk a negatív életesemények bekövetkezésének arányait (például munkanélküliség vagy válás), a családszerkezet változásait, valamint a szülőkkel való kapcsolat megítélését. Tanulmányunk végén regressziós modellek segítségével tártuk fel azokat a háttérváltozókat, amelyek szignifikáns hatással voltak a szülőket életének pozitív megítélésére, illetve a szülőknél a gyermek életéről alkotott pozitív véleményére. Eredményeink alapján a fiatalok szocializációja egyre inkább kétgenerációs térben formálódik, a kutatás során mért negatív életesemények pedig ritkábbakká váltak az utolsó adatfelvételek idejére. A fiatalok a szülőkkel való kapcsolatukat a fővárosban, kedvezőtlenebb anyagi helyzetben, és a szülő alacsony végzettsége esetében ítélték meg negatívabban. Elemzésünk során beazonosítottuk azokat az élethelyzeteket és pozíciókat, amelyben a generációk közötti konszenzus és egymás életének elfogadása nagyobb eséllyel történik meg – ilyen például a kedvezőbb anyagi helyzet.

Kulcsszavak: családi szocializáció, generációk, generációs konszenzus

¹ PhD, habil., egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar.

² DSc, egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar.

Bevezetés

A családon belüli generációk közötti kapcsolatok vizsgálatakor fontos számba venni az erre ható demográfiai és társadalmi változásokat. A házassági instabilitás, az egyszülős családmódel és az élettársi kapcsolatok terjedése, valamint az életciklushatárok átalakulása megnövelte a családi konfigurációk komplexitását.³ A szocializációs ágensek körének családon belüli átrendeződése, valamint a média és a kortárs csoportok szerepének erősödése ellenére a család továbbra is a szocializáció elsődleges színtere marad,⁴ hiszen a szülőkkel való azonosulás Bandura⁵ szociális tanuláselméletének megfelelően mintaadó szerepet tölt be a fiatalok gondolkodásának és értékrendjének alakulásában. Ugyanakkor releváns kérdés, hogy a családi szocializációs erőter strukturális átalakulása vajon együtt jár-e a családi kohézió tartalmi gyengülésével.

E kérdés megválaszolásakor Bengtson és Roberts⁶ intergenerációs szolidaritás-modelljéből indultunk ki, ami a generációk közötti kapcsolatot hat dimenzió mentén értelmezi: strukturális (az interakciók lehetőségstruktúrája, például családszerkezet, földrajzi közelség), asszociációs (a kapcsolattartás gyakorisága), affektuális (érzelmi közelség, kapcsolatminőség), konszenzuális (értékekben, életvitelben megnyilvánuló egyetértés), funkcionális (anyagi és instrumentális támogatás cseréje) és normatív (a családi kötelezettségek iránti elköteleződés) szolidaritás.⁷

Jelen tanulmány ezek közül három dimenziót vizsgál: a családszerkezetet és a szocializációt alakító negatív életeseményeket strukturális szolidaritásként, a szülő–gyermek kapcsolat minőségét affektuális szolidaritásként, a generációk egymás életéről alkotott ítéletét (az életeszmény-egyeztést) pedig konszenzuális szolidaritásként értelmezzük. Az asszociációs, a funkcionális és a normatív dimenziót az adatfelvétel jellegéből adódóan nem vizsgáljuk.

A strukturális és a konszenzuális dimenzió összefüggésére nemzetközi kutatások is rámutattak. Silverstein és Bengtson⁸ kimutatta, hogy a válást átél családok kapcsolatrendszerre bizonyul a leggyengébb kohéziójúnak. Ezt megerősítette Van Gaalen és Dykstra⁹ a holland Netherlands Kinship Panel Study adatain, ahol a szülők házassági történetét (köztük a válást) explicit magyarázó változóként vonták be a szolidaritástípusokba tartozás előrejelzésébe, kiegészítve Dykstra¹⁰ korábbi, kifejezetten a válás hatásait vizsgáló elemzésével. A normatív dimenzióra

3 Putney–Bengtson 2006.

4 Starrels–Holm 2000; Ellison et al. 2014; Gehrau et al. 2016.

5 Bandura 1986.

6 Bengtson–Roberts 1991.

7 Bengtson 2001.

8 Silverstein–Bengtson 1997.

9 Van Gaalen–Dykstra 2006.

10 Dykstra 1998.

fókuszálva Van Houdt, Kalmijn és Ivanova¹¹ azt találta, hogy a családi életutak komplexitása (válás, együttélés) szisztematikusan gyengíti a felnőtt gyermekek szülei iránt érzett normatív elköteleződését. A negatív életesemények közül a munkanélküliség hatását vizsgálva Buyukkececi¹² eredményei szerint a felnőtt gyermek munkahelyvesztése stresszorként befolyásolja a szülői támogatás alakulását – nemenként eltérő mintázatban.

Tanulmányunk célja, hogy a Magyar Ifjúság-kutatássorozatban szereplő, a családon belüli generációk kapcsolatára vonatkozó adatok segítségével feltárjuk a családszerkezet és a szocializációt alakító negatív életesemények (válás, munkanélküliség, haláleset, súlyos anyagi veszteség) longitudinális változásait, beazonosítsuk azokat a társadalmi pozíciókat, ahol a szülő-gyermek kapcsolat minősége kedvezőtlenebb, valamint feltárjuk azokat a háttértényezőket, amelyek a generációk egymás életéről alkotott pozitív megítélésének esélyét növelik. Ennek megfelelően három kutatási kérdésre keressük a választ: (K1) Hogyan változott a családszerkezet és a negatív életesemények gyakorisága 2008 és 2024 között? (K2) Mely háttértényezők mentén rendeződnek el egyenlőtlenségek a kapcsolatminőség és a negatív életesemények tekintetében? (K3) Mely tényezők növelik a generációk egymás életéről alkotott pozitív megítélésének esélyét? A Bengtson-féle szolidaritásmodellt korábban már alkalmazták magyar adatokon¹³ a felnőtt lakosság körében keresztmetszeti vizsgálattal, de az az elemzés a strukturális, asszociációs, affektív, funkcionális és normatív dimenziókat vizsgálta klaszterelemzéssel. Jelen tanulmány újdonságát az adja, hogy a modellt először alkalmazzuk fiatalok mintáján, longitudinális kontextusban, és a konszenzuális dimenziót először operacionálizáljuk a Bengtson mérőeszközhöz hasonló módon. Emellett a 2024-es adatok azt is lehetővé teszik, hogy a generációk egymás életéről alkotott, kétirányú ítéleteit és az ezeket formáló tényezőket is megvizsgáljuk. Az elemzés további újdonságát az adja, hogy a szülők szempontja, vagyis az, hogy ők mennyire elégedettek gyermekük életével, először a 2024-es adatfelvételben jelent meg, így a generációk egymás életéről alkotott ítélete első alkalommal vizsgálható kétirányúan és egyidejűleg.

Változó kontextus és változó tartalom

A Bengtson-féle szolidaritásmodell strukturális dimenzióját meghatározó társadalmi-demográfiai környezet a vizsgált időszakban jelentősen átalakult. A Magyar Ifjúság-kutatások első hullámának évében a lekérdezett fiatalok 1971 és 1985

¹¹ Van Houdt–Kalmijn–Ivanova 2018.

¹² Buyukkececi 2025.

¹³ Medgyesi 2023.

között születtek, tehát gyermekkoruk rövidebb vagy hosszabb része a szocializmus idejére volt tehető, majd megélték a rendszerváltás utáni turbulens 90-es éveket. Az évtized növekvő társadalmi és területi egyenlőtlenségei,¹⁴ kiugró munkanélküliségi rátája¹⁵, az alkoholizmus magas prevalenciája¹⁶ és a politikai változások sajátos szocializációs keretet teremtettek, amelyek a családok egy részére jelentős terhet róttak. Az azóta eltelt évtizedekben is találunk olyan elemeket, amelyek befolyásolták a szocializációs folyamatokat, például a gazdasági recessziók (a 2008-ban vagy a 2019–20-ban kezdődő recesszió) vagy a pandémiás lezárások. A pandémiás helyzet családi életre gyakorolt hatása kettős: a kutatások kiemelik annak konfliktusokat generáló jellegét, másrészt viszont azt is hangsúlyozzák, hogy az együtt töltött idő megnövekedett.¹⁷ A sérülékeny helyzetben lévő, eleve konfliktusos együttéléssel jellemezhető családok esetében a járványhelyzet következményei is negatívabbak voltak.

A folyamatosan változó külső környezet mellett ugyanakkor olyan belső átalakulással is számolhatunk, amelyek átszabták a családi szocializáció kereteit. A termékenységi magatartás bipolárisává válása mellett a gyermekek száma csökkent.¹⁸ A házasságon kívül született gyermekek aránya már a 90-es években is 20 százalék körül volt, majd a 2015-ös csúcspont (48 százalék) óta csökkenő trendet mutat.¹⁹ Emellett az iskolás gyermekek közel 80 százaléka ma is mindkét szülőjével együtt él.²⁰ Az egygyermekes családok és mozaikcsaládok arányának növekedése²¹ más-más nevelési környezetet²² teremt, s mindez a szülői szerepeket is átalakítja. A családok szerkezeti formái az utóbbi két évtizedben változatosabbak lettek, és elfogadottá váltak olyan formák is, amelyeket a társadalom korábban kevésbé tolerált.²³ A magyar társadalomra már korábban is a nukleáris családok dominanciája volt jellemző,²⁴ de a nagyszülők jelenléte tovább csökkent a családok életében. A válási ráták a Kádár-korszakban folyamatosan emelkedtek,²⁵ ugyanakkor a válás negatív megítélése sok diszfunkcionálisan működő családot is összetartott. A szülő-gyermek kapcsolat tartalma, a kommunikáció módja is formálódott. A család-

¹⁴ Vukovich–Harcza 1998.

¹⁵ KSH é. n.: *Munkanélküliségi ráta*.

¹⁶ Elekes 1997.

¹⁷ Fadda et al. 2023.

¹⁸ Kapitány–Spéder 2021.

¹⁹ KSH é. n.: *A születések és a termékenység irányzatai és demográfiai jellemzői*.

²⁰ Pusztai–Engler 2020.

²¹ Somlai 2013; Földházi 2019.

²² Az egygyermekes családokban a szocializációs minták módosulnak, ugyanakkor a kutatások az egykéssel kapcsolatos negatív jellegű sztereotípiákat nem támasztják alá, mivel a testvér nélküli helyzet csak nagyon kevés pszichológiai jellegű különbséget eredményez (Falbo 2012).

²³ Földházi 2019.

²⁴ Dupcsik 2026.

²⁵ Tóth 2016.

szerkezet kevésbé hierarchikus jellege²⁶ a korábbiaktól eltérő családon belüli viszonyokat eredményezett. Az ifjúsági életszakasz²⁷ kitolódásával az önálló életkezdés fontos lépései, a különköltözés, a tartós párkapcsolat és a gyermekvállalás is egyre később következnek be. A felsőoktatás expanziója²⁸ vagy a fiatalok lakhatási nehézségei²⁹ szintén abba az irányba mutatnak, hogy bizonyos életesemények később vagy a korábbi generációktól eltérő módokon történnek meg.

Longitudinális trendek

A strukturális szolidaritás időbeli alakulásának nyomon követéséhez a családszerkezet és a szocializációt alakító negatív életesemények két, egymással összefüggő indikátorát vizsgáljuk longitudinális metszetben. Elemzésünk első lépéseként azoknak a családi szocializációval kapcsolatba hozható kérdéseknek a segítségével, amelyek a korábbi lekérdezésekben is szerepeltek, longitudinális trendeket vázolunk fel. A családi szocializáció során megfigyelhető negatív események gyakoriságát felmérő kérdésblokk 2008-tól kapott helyet a kutatásban, de a korábbi hullámok során még több válaszlehetőséget tartalmazott. Jelen esetben csak azokra az itemekre fókuszálunk, amelyek a későbbi (2016, 2020, 2024) kutatásokban is megmaradtak. A kitöltőknek arról kellett nyilatkozniuk, hogy a szülő halála, munkanélkülisége, válás vagy anyagi veszteség bekövetkezett-e családjában 14 éves koráig.³⁰ Mivel a kérdés tartalma szenzitív, azzal is számolnunk kell, hogy a kitöltők nem jelölték a bekövetkezett életeseményeket. A longitudinális összehasonlítás eredményét az 1. ábra ismerteti. A 2024-es elemszám a longitudinális elemzések során alacsonyabb, aminek indoka egyrészt az, hogy a minta nagysága eleve kisebb, illetve az adatbázisból ki kellett emelnünk a legidősebb kohorszt (30–34 évesek).

²⁶ Somlai 2013.

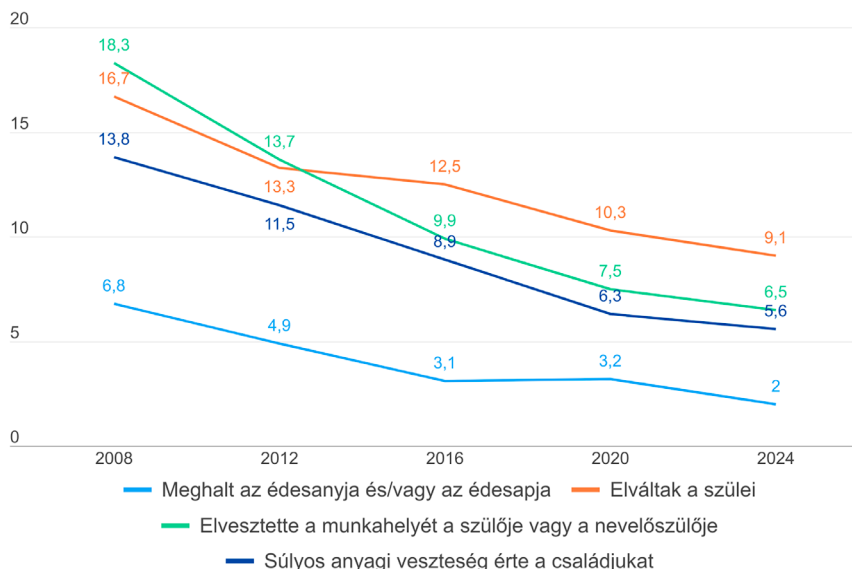
²⁷ Jancsák 2013.

²⁸ Híves–Kozma 2014.

²⁹ Csizmady–Kőszeghy 2022.

³⁰ „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket? Meghalt az édesanyja és/vagy az édesapja, elváltak a szülei, elvesztette a munkahelyét a szülője vagy a nevelőszülője, súlyos anyagi veszteség érte a családjukat.” Sajnos a kérdésblokkból idővel olyan fontos elemek kerültek ki, mint a veszekedések és az agresszió. Ezek a családok komoly diszfunkcionális működésére utalnak, miközben külső szemlélő számára sok esetben láthatatlanok. A válás esetében fontos megjegyezni, hogy sokszor nem is maga az életközösség megszakadása jelenik meg negatívként, hanem az előtte lezajló (családszerkezetileg még teljes képet mutató) időszak. A válások hatásainak a megítélése változott a kutatási eredmények függvényében – ezt az árnyaltabbá válást Tóth (2016) is hangsúlyozza.

1. ábra: Negatív életesemények 14 éves korig³¹ (longitudinális trendek a 15–29 éves korosztályban, %)

Forrás: saját szerkesztés

A kapott adatok a fiatalok családjában tapasztalt munkanélküliség jelentős csökkenését mutatják 2008 óta. Ez a javuló trend a magyar munkaerőpiac strukturális átalakulásával és a foglalkoztatottsági ráta tartós növekedésével magyarázható. A válások 1000 fennálló házasságra számított aránya a legmagasabb értékét 2005 és 2016 között érte el, amit egy kedvezőbb, de némileg (például a Covid-19-járvány miatt) ingadozó trend követett.³² A válási statisztikák arról is árulkodnak, hogy az utóbbi években a házasságokat jelentősen hosszabb időtartam után bontják fel, mint korábban. A jelenség okai összetettek, és utalnak arra, hogy a házaspárok jelenleg egy későbbi életszakaszukban már kevésbé hajlamosak egy nem jól működő kapcsolatban bennragadni, ugyanakkor maga a válás a gyermekek relatíve idősebb életkorában történik meg.³³ A 2010 körüli években még a fiatalok majdnem 20 százaléka nőtt fel olyan családban, ahol a szülő(k) hosszabb-rövidebb ideig munkanélküliek voltak, így a munkanélküliség számított a leggyakrabban előforduló negatív életeseménynek, 2016-tól a legmagasabb százalékos arányt a válás esetében figyelhetjük meg. Összességében azt mondhatjuk, hogy bár a kérdésblokk komoly változáson ment át,

³¹ Kérdés: „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket?” Bázis: $n_{2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$

³² KSH é. n.: *Válások főbb mutatói*.

³³ Makay–Szabó 2018.

és láthattuk, hogy az itemsorból fontos elemek maradtak ki, az elmozdulások kedvezőnek tekinthetők. A 2024-es adatbázis esetén a későbbiekben elkülönítjük azokat a fiatalokat, akiknek az életében több negatív esemény is történt, és megpróbáljuk beazonosítani a szociodemográfiai helyzetüket.³⁴

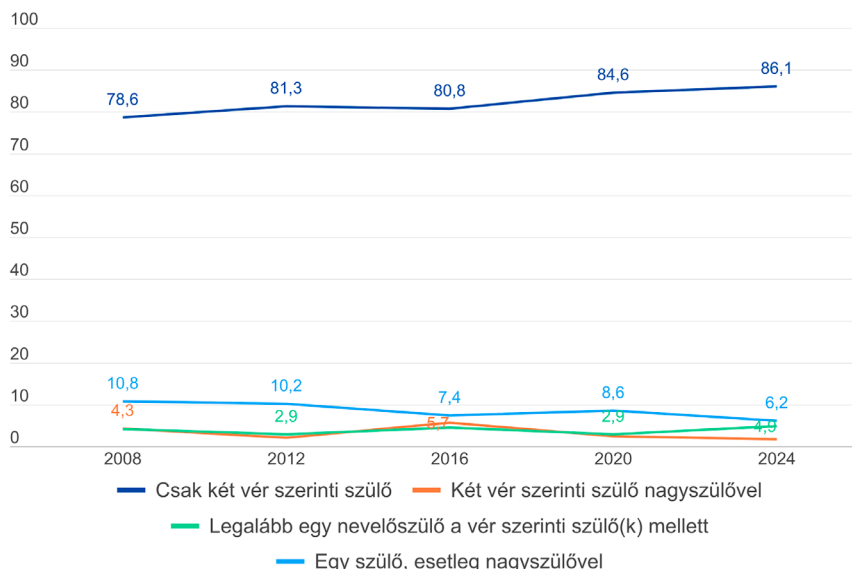
A második longitudinális elemzésünk a családszerkezet átalakulására fókuszált. A gyermekkel élőkre többválaszos kérdés vonatkozott, és elemzésünkbe hat kategóriát vontunk be (apa, anya, nevelőapa, nevelőanya, nagymama, nagypapa). A kérdés nem a fiatal adatfelvétel időpontjában aktuális családszerkezetét mérte, hanem azt, hogy 14 éves koráig kik vettek részt a gyermek nevelésében, az így kialakított kategóriákat a továbbiakban ennek megfelelően nevelési háttértípusokként, nem pedig szigorú értelemben vett családszerkezetként értelmezzük. Az egyes válaszokat egyedi számkódokkal jelöltük, így tipikus családszerkezeti formák váltak elkülöníthetővé. A kérdés a 14. életévet kezelte egyfajta határként, azonban a szövegezéséből³⁵ adódóan bizonyos torzításokkal kell számolnunk, hiszen a változások követésére ez a kérdésforma nem volt alkalmas. A kérdés a 14. életév előtti válás esetében egy egyszülős formára történő váltást nem feltétlenül mutatja ki, és a váltott gondoskodás jelensége sem különíthető el a kapott adatokkal. Ennek ellenére úgy ítéltük meg, hogy a nevelőszülők, nagyszülők vagy csak egy szülő említése mindenképpen fontos információt hordoz (2. ábra). A kapott adatokat ezért óvatosan kezeljük, de az egyértelműnek tűnik, hogy a fiatalok nagy többsége két vér szerinti szülőről tesz említést, s ennek a csoportnak az aránya 2008 és 2024 között némileg emelkedett (78,6 százalékról 86,1 százalékra). Az egyéb, számkódok segítségével kialakított csoportok (két vér szerinti szülő nagyszülő említésével; egy vér szerinti szülő esetleg nagyszülő említésével; legalább egy nevelőszülő említése a vér szerinti szülő[k] mellett) aránya alacsonyabb volt. A fiatalok 1–5 százaléka érkezett olyan családból vagy csak állami gondoskodásból, amelyek ezekhez a kategóriákhoz nem voltak illeszthetők. Az alacsonyabb elemszámok okán a kisebb kategóriák változásait fenntartásokkal kezeljük, azonban az egyszülős családok csökkenő aránya kiemelhető (2008-ban 10,8 százalék és 2024-ben 6,2 százalék), míg a nagyszülők jelenléte visszaszorulni látszik (a nagymamák említése 6,7 százalékról 2,6 százalékra, a nagypapáké pedig 3,8 százalékról 1,5 százalékra csökkent). A nagyszülők nevelői szerepben történő említése kapcsán nem tudhatjuk pontosan, hogy mindez együttélést is jelentett-e, ugyanakkor az említés ténye egy szorosabb többgenerációs kapcsolatrendszerre utal. Ennek a szűkülését a szakirodalommal összhangban dokumentálni tudjuk.³⁶

34 A 2024-es adatbázis 15–34 éves kohorszában az adatok a következők: haláleset: 2,2 százalék; válás: 8,6 százalék; munkanélküliség: 6,7 százalék; súlyos anyagi veszteség: 6 százalék.

35 „Kik nevelték Önt 14 éves koráig?” (Több válasz lehetséges.)

36 A 2024-es minta egészében (a 15–34 éves kohorszban) a százalékos adatok a következők: csak két vér szerinti szülő említése: 87 százalék; két vér szerinti szülő nagyszülővel: 1,6 százalék; legalább egy nevelőszülő említése a vér szerinti szülő(k) mellett: 4,7 százalék; egy szülő esetleg nagyszülővel: 5,8 százalék.

2. ábra: Családszerkezeti formák változása a 15–29 éves korosztályban 2008 és 2024 között³⁷ (%)

Forrás: saját szerkesztés

A családszerkezet és a negatív életesemények longitudinális trendjei a rendelkezésünkre álló adatok alapján azt mutatják, hogy a 90-es évek és az ezredforduló idején a negatív események gyakoribbak voltak, ugyanakkor az előfordulási gyakoriság sorrendje módosult (a válás idővel megelőzte a munkanélküliséget). A családok szerkezetében a nukleáris, kétszülős formák felé történt elmozdulás, miközben a nagyszülők szerepe mérséklődött.

A negatív életesemények és a szülőkhöz fűződő kapcsolat egyenlőtlenségei

Míg az előző fejezet a strukturális szolidaritás időbeli változását mutatta be, jelen fejezet arra keresi a választ, hogy e strukturális tényezők (családszerkezet és a negatív életesemények) mentén milyen egyenlőtlenségek rajzolódnak ki az affektuális szolidaritás, azaz a szülő-gyermek kapcsolat minőségének megítélése tekintetében. Tanulmányunk jelen alfejezetében két kérdéskörre fókuszálunk, és ezeket a területeket a háttérváltozók mentén elemezzük a 2024-es adatbázis

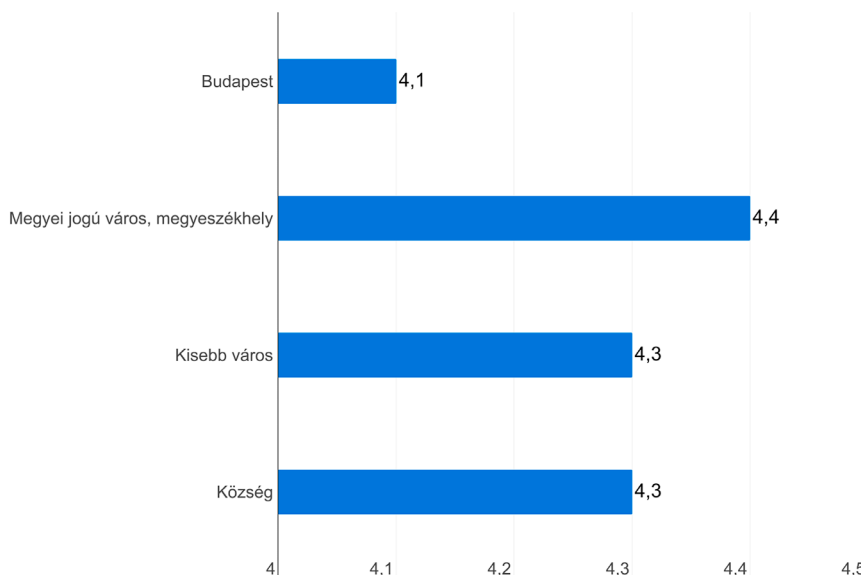
37 Kérdés: „Kik nevelték Önt 14 éves koráig?” Bázis: $n_{2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$

segítségével. Az első kérdés a szülőkkal való kapcsolat minőségét fedte le,³⁸ és a kitöltőknek egy 5 fokozatú skálát kellett használnia, a másik kérdés pedig a 14. életévig bekövetkező negatív életeseményekre vonatkozott. Ez utóbbi kérdésből az alábbi csoportokat képeztük: nem jelölt meg negatív életeseményt, egyet jelölt meg, és legalább kettőt jelölt meg. A felhasznált háttérváltozók a jelenlegi településtípus, az életkori csoportok, a szubjektív anyagi helyzet, illetve a szülők négy válaszlehetőséggel felmért iskolai végzettsége voltak. A kapcsolat minősége esetében a nemi hovatartozást is bevontuk a háttérváltozók közé. Az első esetben varianciaanalízist alkalmaztunk, mivel az adatbázis súlyozása miatt a nem paraméteres eljárások nem javasoltak, míg a második esetben kereszt táblás elemzést végeztünk. Longitudinális bontást nem használtunk, így a vizsgálatunkban a teljes mintára, tehát a 15–34 év közöttiekre fókuszáltunk. Az alfejezet végén a két változó egymással való kapcsolatát is megvizsgáltuk.

A szülőkkal való kapcsolat megítélésének átlaga a teljes mintában 4,3 (5 fokú skálát használva), szórása 0,91 volt. Az egyes válaszok százalékos arányai a következőképpen alakultak: egyáltalán nem – 1,2 százalék; inkább nem – 3,7 százalék; nem tudja eldönteni – 12,2 százalék; inkább elégedett – 29,3 százalék; és teljes mértékben elégedett – 53,3 százalék. Látható, hogy a válaszok a pozitív pólus felé tolódnak. Az ANOVA-teszt nem mutatott szignifikáns eltérést az életkori csoportok és a nem esetében, a többi változó mentén azonban igen ($p \leq 0,001$). A településtípus esetében a legmagasabb átlag a megyeszékhelyekhez kapcsolódik, míg a legalacsonyabb minősítés Budapest esetében látható (3. ábra). Szignifikáns különbséget a Tukey-féle post hoc-teszt csak a főváros, illetve a többi településtípus között jelzett.

³⁸ „Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal? Kérem, hogy egy 1-től 5-ig terjedő skála segítségével válaszoljon, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, míg az 5-ös azt, hogy teljes mértékben elégedett. Item: »szüleivel való kapcsolatával«”

3. ábra: A szülőkkel való kapcsolat minősége településtípusonként a 2024-es adatbázisban³⁹ (öt fokú skála átlagai)

Forrás: saját szerkesztés

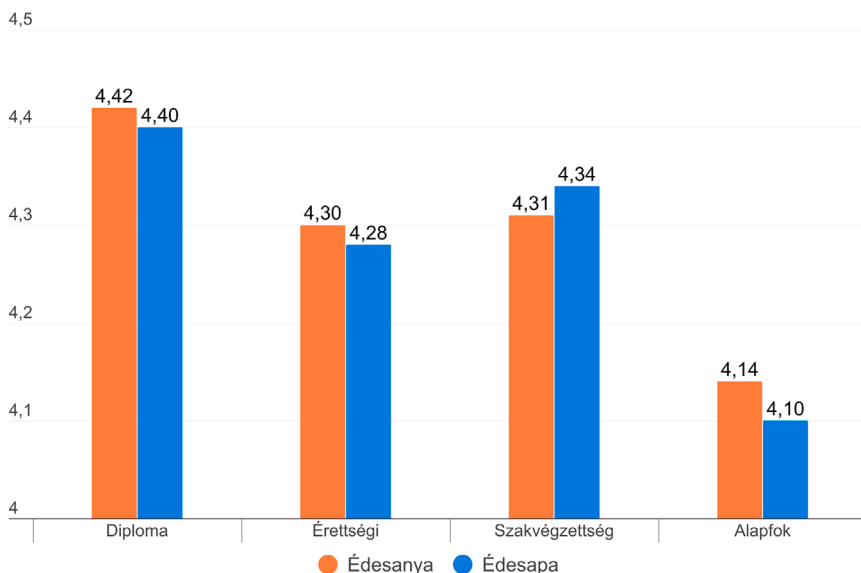
A szubjektív anyagi helyzet esetében három kategóriát alakítottunk ki: pozitív, semleges és negatív csoportot.⁴⁰ A szülőkkel való kapcsolat minősége lineáris összefüggésben áll a szubjektív anyagi helyzettel (ANOVA-teszt, $p \leq 0,001$; pozitív anyagi helyzet – 4,4; semleges – 4,2; kedvezőtlen – 3,9). Az eltérések Tukey-féle post hoc-tesztel megvizsgálva páronként is szignifikánsak.

Ha a szülők diplomások, a kapcsolatok minőségét a fiatalok jobbnak tartják, míg az alacsonyabb iskolai végzettségűek esetében alacsonyabb értékeket láthatunk (mindkét szülő esetében, ANOVA-teszt, $p \leq 0,001$, 4. ábra). A köztes végzettségek átlagai az anyák esetében összecsúsznak, míg a szakmunkás apák értéke meghaladja az érettségizett apáéét. A rajzolatok tehát nem szigorúan lineárisak, és a post hoc-tesztek sem jeleznek a végzettségek között minden esetben különbséget (az apák esetében a szakvégzettség sem tér el a diplomától).

³⁹ Kérdés: „Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

⁴⁰ Az anyagi helyzetet eredetileg 5 kategóriával mérték fel, ezek a következők voltak: gondok nélkül élnek; beosztással jól kijönnek; éppen hogy kijönnek a jövedelmükből; hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak; nélkülözések között élnek.

4. ábra: A szülőkkal való kapcsolat minősége a szülő iskolai végzettsége szerint⁴¹ (öt fokú skála átlagai)

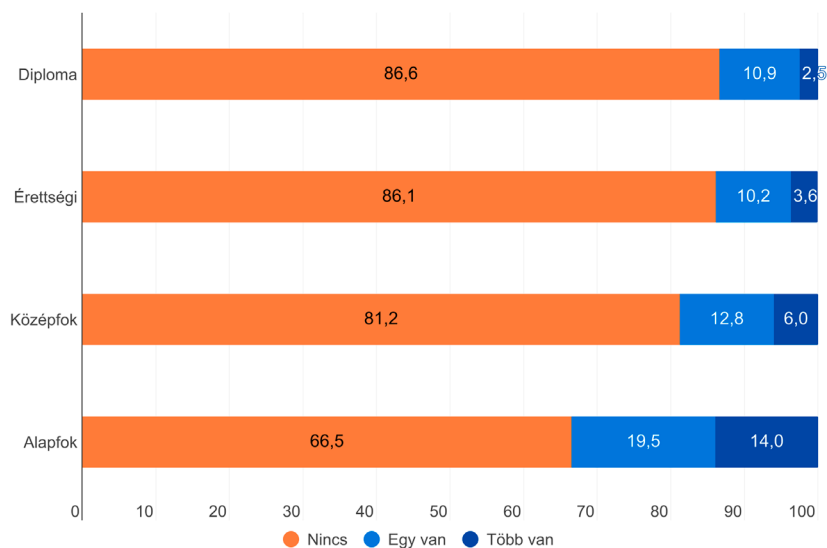

Forrás: saját szerkesztés

A negatív életesemények száma szerint kialakított csoportok a 2024-es adatbázisban a következőképpen alakultak: 82,4 százalék nem tesz említést válásról, halálesetről, munkanélküliségről vagy anyagi veszteségről, 12,2 százalék ezek közül egyet említ, míg legalább kettőt a fiatalok 5,4 százaléka jelez. A háttérváltozókba való beágyazottság jól értelmezhető mintát mutat a szubjektív anyagi helyzet esetében (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$ – a negatív minősítés esetén az „egy” vagy a „több is van” válasz felülreprezentált) és a szülő végzettsége kapcsán (5. és 6. ábra, khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). Az életkorok összevetése kapcsán az látszik, hogy az idősebb generáció esetében (30–34 év között) a legalább két negatív eseményt megnevezők aránya magasabb (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,05$).

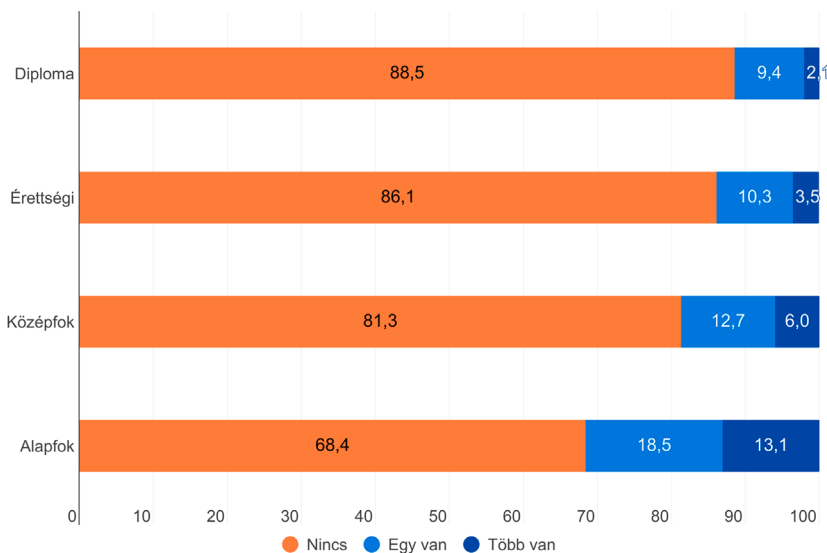
⁴¹ Kérdés: „Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

5. ábra: Negatív életesemények az anya végzettsége szerint⁴² (%)

Forrás: saját szerkesztés

6. ábra: Negatív életesemények az apa végzettsége szerint⁴³ (%)

Forrás: saját szerkesztés

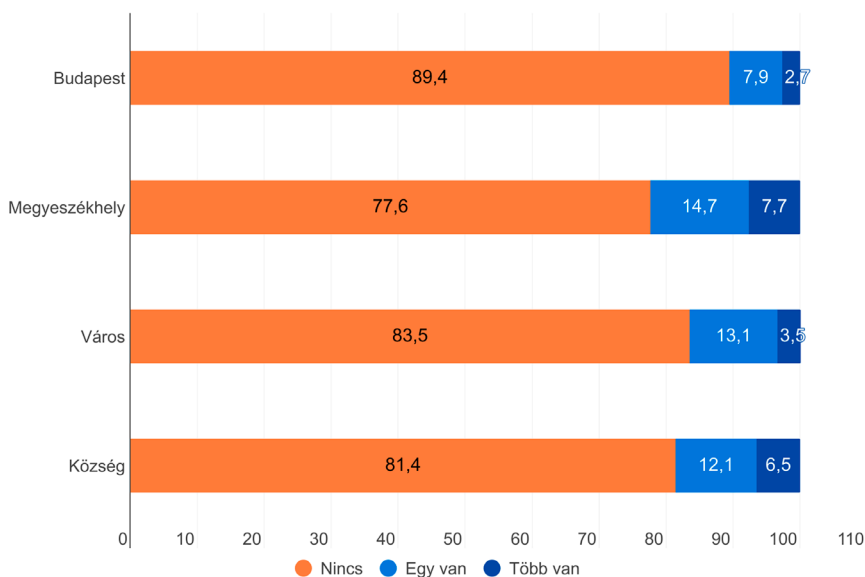
⁴² Kérdés: „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

⁴³ Kérdés: „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

Ha nem az események számára, hanem az egyes eseményekre fókuszálunk, akkor azt találjuk, hogy a diplomás szülők esetében a haláleset, a munkanélküliség és az anyagi veszteség ritkábban fordul elő, míg az alapfok kapcsán a vártnál magasabb cellagyakoriságok olvashatók le (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). Némileg más mintát mutat a válás előfordulása, ahol a szakmunkás apák esetében magasabbak a cellagyakoriságok, míg az érettségi és a diploma csökkenti azt (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). A diplomás anyák tényleges cellagyakorisága a reziduálisokat megvizsgálva nem tér el a várttól, míg az érettségizett anyák esetében alacsonyabb, az alapfokú végzettségű anyák esetében pedig magasabb gyakoriságokat találtunk (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). Összességében a szülők magasabb végzettsége a negatív életeseményekkel szemben védőfaktorként funkcionál.

Bonyolultabb kapcsolat olvasható le a településtípus esetében (7. ábra, khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). A főváros esetén kapjuk a legkedvezőbb mutatókat (a fiatalok 89,4 százaléka egyetlen negatív eseményt sem említ), míg a megyeszékhelyeken ettől jóval rosszabb arányt találunk (77,6 százalék). A megyeszékhelyeken élő fiatalok mintázata sajátosnak tekinthető: míg családi szocializációjukat relatíve gyakrabban jellemzik krízisek, a szülőkkel való kapcsolatuk megítélése – mint korábban láttuk – kedvező.

7. ábra: Negatív életesemények a településtípus szerint⁴⁴ (%)

Forrás: saját szerkesztés

44 Kérdés: „Előfordult-e, megélte-e Ön 14 éves koráig a következőket?” Bázis: $n_{2024} = 5000$

Hogy a településtípus szerinti különbségeket jobban megértsük, az egyes életeseményeket egyenként is megvizsgáltuk. Megállapíthatjuk, hogy a válás a megyeszékhelyeken felül-, Budapesten pedig alulreprezentált – a falvak esetében nem volt jelentős eltérés a várt cellagyakoriságoktól (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). A munkanélküliség a megyeszékhelyeken és a falvakban jellemzőbb, míg a szülő halála a falvakban felnövő fiatalok esetében tekinthető gyakoribb életeseménynek (khí-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$ a munkanélküliség és $p \leq 0,05$ a haláleset kapcsán).

Alfejezetünk végén a két változó összekapcsolódására fókuszálunk. Azt az eredményt találtuk, hogy a szülővel való kapcsolat minőségét annál magasabbra értékelték a fiatalok, minél kevesebb negatív életeseményt tudtak megnevezni (nincs negatív életesemény: 4,33; egy negatív életesemény: 4,20; legalább kettő negatív életesemény: 3,93). A kapcsolat varianciaanalízissel megvizsgálva szignifikáns, és páronként is eltér Tukey-féle post hoc-tesztel vizsgálva (ANOVA-teszt, $p \leq 0,001$). Második alfejezetünk eredményeként azt tudjuk kiemelni, hogy a családi szocializáció negatív életeseményekkel kevésbé terhelt, és jobb minőségű gyermek-szülő kapcsolattal jellemezhető a magasabb státuszú csoportok esetében (kedvező anyagi helyzet, diplomás szülő), ugyanakkor a településtípus ezt a mintázatot nem követi teljes mértékben.

Egymás életének megítélése: a generációs konszenzus

A konszenzuális szolidaritást a generációk egymás életéről alkotott ítéletével vizsgáltuk. A Bengtson-féle modell szerint az affektuális és a konszenzuális szolidaritás összefüggenek egymással, azonban ezt a kapcsolatot a konkrét kontextusban további tényezők mellett tartottuk szükségesnek megvizsgálni. Ehhez két, egymást kiegészítő elméleti magyarázatra hivatkozunk, amelyek egyben a modellekbe bevont magyarázó változók elméleti indoklását is adják. Az egyik az azonosulás mechanizmusa. Bandura⁴⁵ szociális tanuláselmélete szerint a szülővel való azonosulás hasonló gondolkodást, viselkedést és normákat eredményez, s minél szorosabb a kapcsolat, annál valószínűbb, hogy a fiatal a szülő életét mintaként fogadja el. Ez indokolja, hogy a kapcsolat minőségét (affektuális szolidaritás) mindkét modellbe magyarázó változóként vonjuk be. A szerepmodellek ugyanakkor prevenciószóók is lehetnek,⁴⁶ hiszen diszfunkcionális működés esetén a szülői minta elutasítása, nem követése várható, s ez indokolja, hogy a válást is szerepeltetjük a modellben, míg a többi negatív életeseménytől (haláleset, munkanélküliség, anyagi veszteség) nem várunk ilyen hatást. Az elemzés elméleti alapja a társadalmi pozíció és aspirációk közötti összefüggés feltételezése is. A kedvezőtlen társadalmi

⁴⁵ Bandura 1986.

⁴⁶ Lockwood et al. 2004.

pozíció egyrészt negatív referenciapontként,⁴⁷ másrészt az aspirációk tompulásának forrásaként⁴⁸ értelmezhető, tehát a hatás irányára alternatív hipotézisek fogalmazhatók meg. Ez indokolja, hogy a szubjektív anyagi helyzetet és az anyai iskolai végzettségét mindkét modellben kontroll- és magyarázó változóként kezeljük. A generációk közötti reprodukció nemcsak a társadalmi pozícióra, hanem családi életeseményekre (gyermekvállalás, házasságkötés) is kiterjed,⁴⁹ a fiatalok pedig nem passzív befogadói, hanem aktív alakítói is ennek a folyamatnak.⁵⁰ Ez indokolja, hogy a társadalmi mobilitás irányát is bevonjuk a modellbe, nem csak a szülők státuszának szintjét. Az önálló élettel való elégedettség összefüggéseit kereső nemzetközi vizsgálatok léteznek,⁵¹ azonban az egymás életét explicit módon ideálként, mintaként értékelő, kétirányú és ilyen hosszú idősort felölelő kvantitatív kutatásokkal eddig nem találkoztunk.

Azt vizsgáljuk, hogy a fiatalok és a szülők generációja hogyan viszonyul egymás életéhez – a fiatalok elfogadják-e mintaként a szülők életét, a szülők pedig elégedettek-e a gyermekeik életével. A szülők életének az elfogadása, változó válaszlehetőségekkel ugyan, de 2000 óta szerepelt a Magyar Ifjúság-vizsgálatokban, míg a szülők szempontjának a beemelése a 2024-es lekérdezésben kapott először helyet. Az alfejezet először a longitudinális adatokat mutatja be, majd két regressziós modellel zárul, ami az elfogadás, pozitív megítélés esélynövelő tényezőit igyekszik beazonosítani.

Vizsgálatunk fókuszában az alábbi, a Magyar Ifjúság-kutatásokban 2000 óta szereplő kérdés állt: „Megfelel-e az Ön eszményének a szülei élete?” A longitudinális összevetést nehezítette, hogy a kérdésre adott válaszlehetőségek eltértek, mert az első hullámokban lehetősége volt a kitöltőnek arra, hogy csak az egyik szülőt preferálja (pl. „Apámé igen, anyámé nem”), valamint a 2000-es lekérdezésben helyet kapott egy félig nyitott „egyéb” válaszlehetőség is. 2016-ban, 2020-ban és 2024-ben a válaszlehetőségek a következők voltak: igen; nem; részben igen, részben nem. Mivel a köztes kategóriák tartalmilag változtak, és feltételezésünk szerint a válaszokat a családszerkezet is nagymértékben alakítja, ezért elemzésünkben az „igen” és a „nem” válaszokra fókuszálunk a hosszanti elemzések során. A 8. ábra a 15–29 éves kohorsz adatait mutatja.

47 McLeod et al. 2025.

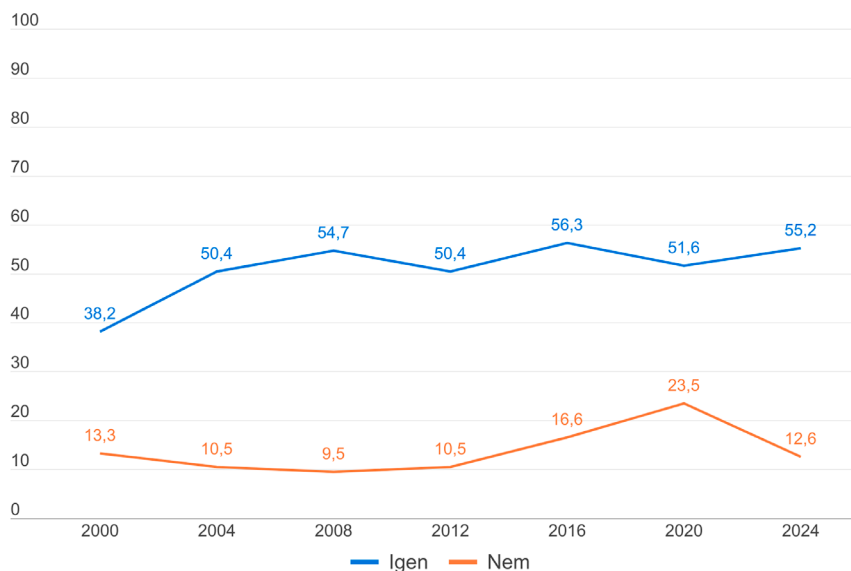
48 Fruttero et al. 2025.

49 Keijer et al. 2018.

50 Schörner-Bittmann 2024; Lucas 2006.

51 Például: Augustijn 2022.

8. ábra: A szülők életének megítélése 2000 óta a 15–29 éves kohorszban⁵² (%)

Forrás: saját szerkesztés

Az „igen” válaszok aránya a 2000-es évtől eltekintve 50 százalék körüli vagy kevéssel afeletti volt, maximumát 2016-ban érte el (56,3 százalék). A 2020-as év egyértelműen a generációs távolságok erősödését hozta: az „igen” válaszok aránya csökkent, míg a „nem” válaszoké emelkedett. A szülők életének az elutasítása 2008 óta emelkedő trendet mutatott. A 2020-as év sajátos adatai minden bizonnyal a pandémiás helyzetnek köszönhetők, amikor is a nemleges válaszok aránya 23 százalék fölé ugrott, a szülők életének mintaként történő elfogadása pedig 50 százalék körüli értékre csökkent. A 2024-es év visszarendeződtet hozott, de az „igen” válaszok már nem érték el a korábbi maximumukat, a „nem” válaszok pedig a korábbi minimumukat. Az „igen” válaszok ingadozása a gazdasági helyzettel is kapcsolatba hozható, s a 2012-es és a 2020-as csökkenésben a gazdasági válságok is szerepet játszhatnak.

Elemzésünk utolsó lépését a bináris logisztikus regressziós modellek futtatása jelentette. Ezek függő változója első esetben a szülők életének pozitív megítélése, míg a második esetben a gyermekek életének szülők általi elfogadása volt („És Ön szerint a szüleinek megfelel-e az az életmód, ahogy Ön él?” Válaszlehetőségek: „igen”, „nem”, „részben igen, részben nem”). Mivel a szülők referenciaszemélyként való értelmezésének szakirodalmában megjelent a társadalmi mobilitás

52 Kérdés: „Megfelel-e az Ön eszményének a szülei élete?” Bázis: $n_{2000, 2004, 2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$

kérdésköre, ezért leválasztottuk a 25–34 éves populációt, és az iskolai végzettség mentén történő elmozdulásra fókuszáltunk. A változót úgy képeztük, hogy a gyerekek és az apa végzettségének összevetése alapján három kategóriát alakítottunk ki: egy lefelé mobil, immobil és felfelé mobil csoportot. A szülő életének megítélésakor a nem, a településtípus, a szubjektív anyagi helyzet, az apa és az anya iskolai végzettsége, a már korábban használt életesemények (halál, válás, munkanélküliség, anyagi veszteség), a szülővel való kapcsolat minősége (5 fokozatú skálával mérve) és az iskolai mobilitási irányok (lefelé mobil, immobil, felfelé mobil az apához képest) kerültek bevonásra. A második modellben, amikor is a szülő esetleges véleményét mértük fel, a nem, a településtípus, a szubjektív anyagi helyzet, a szülőkkal való kapcsolat minősége, az iskolai mobilitás iránya, a főtevékenység (tanul, dolgozik, egyik sem), a gyermekvállalás ténye (van-e a megkérdezettnek legalább egy gyermeke) és a párkapcsolati státusz (nőtlen vagy hajadon párkapcsolat nélkül, kapcsolatban van együttélés nélkül, kapcsolat együttéléssel) került be.⁵³ Az elemzésbe bevont változók megoszlását az 1. és a 2. táblázat mutatja be. A szülővel való kapcsolatot, ahogyan korábban említettük, 5 fokozatú skálával mérték fel, aminek átlaga a 25–34 éves kohorszban 4,3 volt, a szórása pedig 0,92.

1. táblázat: A szülő életének megítélése⁵⁴ (a modellben szereplő fiatalok jellemzése a regressziós modell változói alapján)

	Fő	Százalék (%)
Élégedettség a szülők életével		
Nem, részben, vagy nem tudja eldönteni	1256	46
Igen	1433	53,3
Nemi hovatartozás		
Férfi	1368	50,3
Nő	1351	49,7
Településtípus		
Budapest	547	20,1
Megyei jogú város, megyeszékhely	534	19,6
Kisebb város	835	30,7
Község	802	29,5
Szubjektív anyagi helyzet		
Pozitív állítások	1688	62,8
Semleges állítás	861	32
Negatív állítás	141	5,2

53 A többi válaszlehetőséget az alacsony gyakoriságok okán kiemeltük.

54 Bázis: $n_{2024} = 2718$; 25–34 éves kohorsz; a hiányzó adatokat a 100 százalékba nem generáltuk bele

	Fő	Százalék (%)
Haláleset		
Igen	72	2,6
Nem	2644	97,4
Válás		
Igen	212	7,8
Nem	2503	92,2
Munkanélküliség		
Igen	192	7,1
Nem	2514	92,9
Anyagi veszteség		
Igen	184	6,8
Nem	2510	93,2
Iskolai mobilitás az apához képest		
Lefelé mobil	182	6,7
Immobil	1583	59,2
Felfelé mobil	910	34
Édesapa végzettsége		
Alapfok	260	9,7
Szakvégzettség	1048	39,1
Érettségi	902	33,7
Diploma	465	17,4
Édesanya végzettsége		
Alapfok	306	11,4
Szakvégzettség	817	30,4
Érettségi	1102	40,9
Diploma	466	17,3

Forrás: saját szerkesztés

2. táblázat: A fiatal életének megítélése⁵⁵ (a modellben szereplő fiatalok jellemzése a regressziós modell változói alapján)

	Fő	Százalék (%)
Elégedettség a fiatal életével		
Nem, részben, vagy nem tudja eldönteni	1158	43,4
Igen	1509	56,6
Nemi hovatartozás		
Férfi	1368	50,3
Nő	1351	49,7
Településtípus		
Budapest	547	20,1
Megyei jogú város, megyeszékhely	534	19,6
Kisebb város	835	30,7
Község	802	29,5
Szubjektív anyagi helyzet		
Pozitív állítások	1688	62,8
Semleges állítás	861	32
Negatív állítás	141	5,2
Iskolai mobilitás az apához képest		
Lefelé mobil	182	6,7
Immobil	1583	59,2
Felfelé mobil	910	34
Gyermekek		
Nincs gyermeke	1610	61,1
Van gyermeke	1024	38,9
Párkapcsolati státusz		
Nőtlen/hajadon párkapcsolat nélkül	628	23,3
Kapcsolatban van együttélés nélkül	504	18,7
Kapcsolat együttéléssel	1522	56,4
Főtevékenység		
Nem dolgozik, nem tanul	225	8,3
Tanul	70	2,6
Dolgozik	2417	89,1

Forrás: saját szerkesztés

55 Bázis: $n_{2024} = 2718$; 25–34 éves kohorsz; a hiányzó adatokat a 100 százalékba nem generáltuk bele.

A szülők életének megítélését bemutató modellt a 3. táblázat tartalmazza. A függő változó egyes értéke az „igen” választ, a nulla a „nem” és a „részben” válaszokat tömörítette. A független változókat egyetlen lépésben vontuk be. A Nagelkerke R^2 értéke 0,142 volt, ami a szociológiai modellek esetében megfelelőnek tekinthető. A pozitív megítélés esélyét a szubjektív anyagi helyzet magyarázta, a semleges és a kedvezőtlen jellemzés esetén a szülők életét a fiatalok kisebb eséllyel tekintik követendő példának. Hasonló hatása volt a válásnak is (a többi életeseménynek viszont nem). Az iskolai mobilitás változója szignifikáns kapcsolatot mutatott, azonban a páronkénti összehasonlítás nem hozott eredményt. A kereszt-táblás elemzés arra utal, hogy a felfelé elmozduló fiatalok negatívabban ítélik meg a szülei életét, míg az immobilok pozitívabban. A referenciakategóriának választott lefelé mobil csoport esetében a cellagyakoriságok nem tértek el a várttól (khi-négyzet statisztika, $p \leq 0,05$). A modellben a településtípus hatása nem érvényesült. Pozitív esélyhányados kapcsolódott a szülői kapcsolatokhoz, tehát a jó kapcsolat azzal is együtt járt, hogy a fiatal a szülei életére követendő példaként tekint, és az azonosulás esélyét az anya diplomája is növelte.

3. táblázat: A szülők életének megítélését formáló tényezők⁵⁶ (bináris logisztikus regressziós modell)

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Nem (0 = férfi, 1 = nő)	,111	,085	1,708	1	,191	1,117
Településtípus (dummy, referencia: Budapest)			4,690	3	,196	
Megyeszékhely	-,175	,136	1,645	1	,200	,839
Kisebb város	-,232	,124	3,465	1	,063	,793
Község	-,057	,128	,197	1	,657	,945
Szubjektív anyagi helyzet (dummy, referencia: kedvező megítélés)			22,215	2	<,001	
Semleges megítélés	-,431	,096	20,325	1	<,001	,650
Kedvezőtlen megítélés	-,574	,228	6,343	1	,012	,563
Haláleset (dichotóm)	-,147	,295	,249	1	,618	,863
Válás (dichotóm)	-,395	,167	5,611	1	,018	,673
Munkanélküliség (dichotóm)	,132	,188	,491	1	,483	1,141
Anyagi veszteség (dichotóm)	-,271	,197	1,891	1	,169	,763

56 Kérdés: „Megfelel-e az Ön eszményének a szülei élete?” Bázis: $n_{2024} = 2718$

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Szülői kapcsolat megítélése (folytonos)	,733	,052	199,413	1	<,001	2,082
Iskolai mobilitás (dummy, referencia: lefelé mobil)			7,562	2	,023	
Immobil	,119	,175	,464	1	,496	1,126
Felfelé mobil	-,154	,191	,653	1	,419	,857
Anya iskolai végzettsége (dummy, referencia: alacsony)			9,531	3	,023	
Szakképzés	,164	,246	,446	1	,504	1,179
Érettségi	,240	,261	,848	1	,357	1,272
Diploma	,786	,318	6,121	1	,013	2,195
Apa iskolai végzettsége (dummy, referencia: alacsony)			6,411	3	,093	
Szakképzés	-,200	,257	,608	1	,436	,818
Érettségi	-,501	,285	3,084	1	,079	,606
Diploma	-,630	,342	3,380	1	,066	,533
Konstans	-2,691	,343	61,438	1	<,001	,068

Forrás: saját szerkesztés

A második bináris regressziós modell függő változója az volt, hogy a fiatal szerint a szülei elégedettek-e az ő életével. A függő változó egyes értéke az „igen” választ, a nulla a „nem” és a „részben” válaszokat tömörítette. A változókat egyetlen lépésben vontuk be a modellbe, a Nagelkerke R^2 értéke 0,146 volt. A táblázatból leolvasható, hogy a szülők (a fiatalok szerint) elégedettebbek a gyermekeik életével abban az esetben, ha a kapcsolatuk minőségét a fiatalok jónak értékelik, stabil párkapcsolatuk van (de nem élnek együtt a párjukkal), s esélynövelő hatása van annak is, hogyha a fiatalnak már van gyermeke. A pozitív megítélés esélyét csökkenti a kedvezőtlen vagy neutrális anyagi helyzet. A táblázat további két érdekes elemet tartalmaz. Egyrészt a társadalmi mobilitás változója szignifikáns, amit keresztábrák elemzés segítségével tovább vizsgáltunk. A káoszvizsgálat statisztika nem mutatott kapcsolatot, azonban a reziduálisok azt sejtetik, hogy a társadalmi immobilitás esetében a gyermekek úgy érzik, a szülők elégedettebbek az életmódjukkal, míg felfelé irányú elmozdulás esetén ennek a fordítottja figyelhető meg (korrigált reziduálisok: -2,4 és 2). Az összefüggés a keresztábrák elemzés során azonban nem volt szignifikáns, miközben a társadalmi mobilitás ténye emelte a regressziós modell magyarázó erejét. Az anya végzettsége kapcsán azt láthatjuk, hogy a változó hatása a modellben jelentős, a páronkénti összehasonlítás ugyanakkor nem hozott

eredményt. A keresztábra alapján láthatjuk, hogy a diplomás anyák esetében magasabb, az alapfokú végzettségű anyák esetében alacsonyabb az „igen” válasz esélye (khi-négyzet statisztika, $p \leq 0,001$). Bár a teljes összefüggés a kapott adatokból nem olvasható ki, egyértelműnek tűnik, hogy a generációk egymás életéről alkotott véleménye egy olyan térben formálódik ki, ahol mind a szülő végzettsége, mind pedig a fiatal ehhez képest megtett mobilitási útja is szerepet kap.

4. táblázat: A fiatalok életének megítélését formáló tényezők⁵⁷ (bináris logisztikus regressziós modell)

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Nem (0 = férfi, 1 = nő)	-,024	,090	,072	1	,789	,976
Településtípus (dummy, referencia: Budapest)			1,759	3	,624	
Megyeszékhely	-,025	,141	,033	1	,857	,975
Kisebb város	-,127	,128	,988	1	,320	,880
Község	,006	,133	,002	1	,966	1,006
Szubjektív anyagi helyzet (dummy, referencia: kedvező megítélés)			43,562	2	<,001	
Semleges megítélés	-,537	,098	30,262	1	<,001	,585
Kedvezőtlen megítélés	-1,180	,241	23,973	1	<,001	,307
Gyermek (0= nincs gyermeke, 1= van gyermeke)	,211	,104	4,124	1	,042	1,235
Párkapcsolati státusz (dummy, referencia: nőtlen/hajadon párkapcsolat nélkül)			9,751	2	,008	
Kapcsolatban van együttélés nélkül	,426	,136	9,743	1	,002	1,531
Kapcsolat együttéléssel	,209	,118	3,155	1	,076	1,233
Főtevékenység (dummy, referencia: nem tanul és nem dolgozik)			,341	2	,843	
Tanul	-,168	,335	,250	1	,617	,846
Dolgozik	,000	,178	,000	1	,999	1,000
Szülői kapcsolat megítélése (folytonos)	,643	,052	153,987	1	<,001	1,903
Iskolai mobilitás (dummy, referencia: lefelé mobil)			6,740	2	,034	

57 Kérdés: „És Ön szerint a szüleinek megfelel-e az az életmód, ahogy Ön él?” Bázis: $n_{2024} = 2718$

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Immobil	,057	,179	,100	1	,752	1,058
Felfelé mobil	-,213	,196	1,177	1	,278	,808
Anyai iskolai végzettsége (dummy, referencia: alapfok)			13,365	3	,004	
Szakképzés	-,341	,261	1,700	1	,192	,711
Érettségi	-,137	,276	,247	1	,619	,872
Diploma	,458	,334	1,879	1	,170	1,581
Az iskolai végzettsége (dummy, referencia: alapfok)			5,720	3	,126	
Szakképzés	,114	,274	,174	1	,676	1,121
Érettségi	-,144	,303	,226	1	,635	,866
Diploma	-,404	,360	1,260	1	,262	,668
Konstans	-2,244	,383	34,387	1	<,001	,106

Forrás: saját szerkesztés

A két modell tanulsága, hogy a generációk közötti mintakövetés, valamint egymás életének pozitív megítélése a szubjektív anyagi helyzettől és a kapcsolat minőségétől függ. A településtípus, amely korábban éles választóvonalakat mutatott, más változók kontrollja mellett nem bírt szignifikáns hatással. A válás csökkenti a szülői példa mintaként tekintését, a többi negatív esemény ugyanakkor nem formálta az esélyeket. Ahogyan a generációk egymás életét megítélik, az az iskolai végzettség és a mobilitás függvényében is értelmezhető. Ha volt gyermekük, akkor a fiatalok nagyobb eséllyel érezték úgy, hogy a szülő elégedett az életükkel, miközben a felfelé történő mobilitás egyértelműen nem alakította azt. A fiatalok párkapcsolati státusza ugyanakkor további vizsgálatokat igényel, mert a kapott minta (a stabil, de nem együtt élő párkapcsolat bírt szignifikáns hatással) nehezen értelmezhető.

Összegzés

Jelen tanulmány a Bengtson-féle szolidaritásmodell három dimenziója, a strukturális, az affektuális és a konszenzuális szolidaritás mentén vizsgálta a magyar fiatalok családi szocializációját, longitudinális és keresztmetszeti megközelítést egyaránt alkalmazva. A tanulmány célja az volt, hogy feltárjuk a családszerkezet és a szocializációt alakító negatív életesemények longitudinális változásait, beazonosítsuk a kapcsolatminőség és a negatív életesemények mentén megrajzolódó

társadalmi egyenlőtlenségeket, valamint feltárjuk a generációk egymás életéről alkotott pozitív megítélésének háttértényezőit.

A longitudinális elemzés határozottan javuló trendet rajzolt meg a 90-es évek és az ezredforduló időszakára, melyekben gyakrabban kellett nehézségekkel szembenézni a fiatalok családi környezetének. A családszerkezeti formák terén a kétszülős, nukleáris forma dominanciája erősödött, a nagyszülők jelenléte pedig visszaszorult. A háttérváltozók segítségével láthatóvá vált, hogy a családi kapcsolatok minőségét, illetve a negatív életesemények előfordulását a társadalmi helyzet is formálja, s a diplomás szülő és a kedvező anyagi helyzet alapvetően nagyobb védettséget biztosít ezekkel szemben. A szülő-gyermek kapcsolat minőségének megítélése és a negatív életesemények előfordulása szisztematikusan összefügg a szülők iskolai végzettségével, a szubjektív anyagi helyzettel és a településtípussal.

A fiatalok többsége (2024-ben 53,3 százalék) követendő példaként tekint szülei életére, míg a negatív megítélés mintegy egyötödükre jellemző. A fordított irányú viszonyulás hasonló mintázatot mutat: a fiatalok megítélése szerint a szülők is nagyjából hasonló arányban (2024-ben 56,6 százalék) elégedettek gyermekük életével. Fontos hangsúlyozni, hogy ez nem a szülők tényleges, önbevallott álláspontja, hanem a fiatal válaszadók percepciója arról, hogy szüleik hogyan vélekednek az életükről. Ez a kérdés először a 2024-es adatfelvételben szerepelt, így longitudinális összevetésre nem volt alkalmas.

Mindkét irányú pozitív megítélést támogató legfontosabb tényezőnek a szülő-gyermek kapcsolat minősége bizonyult, ami határozottan megerősíti azt az elméleti előfeltevést, mely szerint az affektuális szolidaritás a konszenzuális szolidaritás előrejelzője, ami a szociális tanuláselmélet⁵⁸ azonosuláson alapuló mechanizmusával áll összhangban. Emellett mindkét irányban szignifikáns prediktor a szubjektív anyagi helyzet, bár eltérő erővel, hiszen a kedvezőtlen anyagi helyzet a szülőnek a gyermeke életéről alkotott megítélését jóval erősebben rontja, mint fordítva. Ez arra utal, hogy a szülők érzékenyebben reagálnak gyermekük anyagi nehézségeire, mint fordítva, ami a társadalmi pozíciók reprodukciójával kapcsolatos szakirodalom⁵⁹ előfeltevéseit is alátámasztja.

A negatív életesemények közül, amelyeket kizárólag a szülők életének megítélését magyarázó modellbe vontunk be, egyedül a válás bizonyult szignifikánsnak, s megállapítottuk, hogy a szülők válása csökkenti annak esélyét, hogy a fiatal a szülő életét mintaként fogadja el, míg a haláleset, a munkanélküliség és az anyagi veszteség hatása nem volt kimutatható. Ez az eredmény összhangban áll azzal a nemzetközi eredménnyel, mely szerint a válás szisztematikusan gyengíti mind a kapcsolat kohézióját,⁶⁰ mind a szülők iránti normatív elköteleződést,⁶¹ miközben

⁵⁸ Bandura 1986.

⁵⁹ Harcsa et al. 2022; Keijer et al. 2018.

⁶⁰ Silverstein–Bengtson 1997.

⁶¹ Van Houdt et al. 2018.

más típusú stresszorok (pl. a munkanélküliség, amelyet nemzetközi vizsgálatok szintén relevánsnak találtak⁶²) a hazai, fiatalokra fókuszáló mintában nem mutatnak hasonló hatást.

A szülők gyermekük életéről alkotott megítélését magyarázó modell arra is választ ad, konkrétan milyen életpályaelemeket díjaznak a szülők. A következő generáció gyermekvállalása és a tartós párkapcsolata szignifikánsan növeli az elfogadás esélyét (különösen az együttélés nélküli párkapcsolati forma), ugyanakkor a foglalkoztatottsági státusz (a tanulás vagy a munkavállalás) nem bizonyult szignifikáns tényezőnek. Ez a mintázat arra utal, hogy a szülők generációja a gyermek életének megítélésekor elsősorban a családalapítási, párkapcsolati életesemények bekövetkeztét, nem pedig a munkaerőpiaci integrációt tekinti mérvadónak. Feltételezhető, hogy a szülők a gyermek életét elsősorban a saját családi mintájuk folytatásán mérik, nem az önálló társadalmi-gazdasági érvényesülésén, ami arra utal, hogy a konszenzuális szolidaritás tartalmi magja itt konkrétan a családi életforma átvétele, nem elvont értékegyezés.

Végül mindkét modellben az anya iskolai végzettsége és az iskolai mobilitás iránya összesített szinten szignifikáns hatást mutatott, bár az egyedi kategória-összehasonlítások többsége nem érte el a szignifikanciaszintet. Kivételt képez az anya diplomája, amely önmagában is jelentősen növeli annak esélyét, hogy a fiatal a szülő életét mintaként fogadja el. Ebből arra következtettünk, hogy az anyai kulturális tőke hatása a mintakövetésben csak egy bizonyos küszöb (a felsőfokú végzettség) felett érvényesül élesen a fokozatos átmenet helyett.

A tanulmány újdonságértékét egyrészt a Bengtson-modell konszenzuális dimenziójának első hazai operacionalizálása és longitudinális, 2000-ig visszanyúló idősoron való nyomon követése,⁶³ másrészt a kétgenerációs perspektíva megjelenítése adja, ami lehetővé tette a fiatalok és szüleik egymás életéről alkotott ítéletnek kétirányú vizsgálatát.

Irodalom

- Augustijn, L. 2022: The intergenerational transmission of life satisfaction between parents and children and the mediating role of supportive parenting. *Journal of Family Issues*, 43. évfolyam, 4, 855–874.
- Bandura, A. 1986: *Social foundations of thought and action*. Englewood Cliffs, NJ, Prentice-Hall.

⁶² Lásd: Buyukkececi 2025.

⁶³ Fontos hangsúlyozni, hogy a Bengtson-féle szolidaritásmodellt korábban már alkalmazták magyar adatokon (Medgyesi 2023) a felnőtt lakosság körében, ugyanakkor azt keresztmetszeti vizsgálattal tették, és a konszenzuális dimenzió kimaradt az elemzésből.

- Bengtson, V. L. 2001: Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds: The Burgess Award Lecture. *Journal of Marriage and Family*, 63. évfolyam, 1, 1–16.
- Bengtson, V. L. – Roberts, R. E. L. 1991: Intergenerational solidarity in aging families: An example of formal theory construction. *Journal of Marriage and the Family*, 53. évfolyam, 4, 856.
- Buyukkececi, Z. 2025: Unemployment and parent-adult child relationships: How parental support evolves following job loss. *Social Science Research*, 131, 103227.
- Csizmadý, A. – Kőszeghy, L. 2022: Generation Rent in a Super Homeownership Environment: The Case of Budapest, Hungary. *Sustainability*, 14. évfolyam, 14, 8929.
- Dupcsik, Cs. 2026: Családmodellek a századfordulótól az ezredfordulóig. In Lengyel, N. – Sipos, B. (szerk.) *Nők társadalomtörténete a 20. századi Magyarországon*. Budapest, Napvilág Kiadó, 73–87.
- Dykstra, P. A. 1998: The effects of divorce on intergenerational exchanges in families. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 33, 77–93.
- Elekes, Zs. 1997: Devianciák, mentális betegségek. In Lévai, K. – Tóth, I. Gy. (szerk.) *Szerrepváltások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 1997*. Budapest, TÁRKI – Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága, 151–169.
- Ellison, N. B. – Wohn, D. Y. – Greenhow, C. M. 2014: Adolescents' visions of their future careers, educational plans, and life pathways: The role of bridging and bonding social capital experiences. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31. évfolyam, 4, 516–534.
- Fadda, M. – Melotto, M. – Caiata-Zufferey, M. – Puhán, M. A. – Frei, A. – Albanese, E. – Camerini, A. L. 2023: Joys or sorrows of parenting during the COVID-19 lockdown: A scoping review. *Public Health Reviews*, 43, 1605263.
- Falbo, T. 2012: Only children: An updated review. *Journal of Individual Psychology*, 68. évfolyam, 1, 38–49.
- Földházi, E. 2019: „Hun házasodunk, hun meg elválnunk”: Párkapcsolatok megszűnése és új kapcsolatok kialakulása. Budapest, L'Harmattan.
- Fruttero, A. – Muller, N. – Calvo-González, Ó. 2025: The power and roots of aspirations. *The World Bank Research Observer*, 40. évfolyam, 1, 58–103.
- Gehrau, V. – Brüggemann, T. – Handrup, J. 2016: Media and occupational aspirations: The effect of television on career aspirations of adolescents. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 60. évfolyam, 3, 465–483.
- Harcsa, I. – Monostori, J. – Ceglédi, T. – Dabney-Fekete, I. D. 2022: A nemzedékek közötti iskolai mobilitás mintázata és összefüggései az anyagi helyzettel: A reziliensek hátrányai a diploma után. *Socio.hu*, 12. évfolyam, 3, 4–26.
- Híves, T. – Kozma, T. 2014: Az expanzió vége? *Educatio*, 23. évfolyam, 2, 239–252.
- Jancsák, Cs. 2013: *Ifjúsgági korosztályok korszakváltásban*. Budapest, Új Mandátum Kiadó.
- Kapitány, B. – Spéder, Zs. 2021: Gyermekvállalás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.) *Demográfiai portré*. Budapest, KSH, 45–63.

- Keijer, M. G. – Liefbroer, A. C. – Nagel, I. 2018: Adolescents' expectations about the timing of family life events: Unraveling the role of value transmission and modeling. *Journal of Family Issues*, 39. évfolyam, 15, 3755–3777.
- KSH é. n.: A születések és a termékenység irányzatai és demográfiai jellemzői. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/szuletesek_termekenysseg/ (letöltve: 2026. 07. 13.)
- KSH é. n.: *Munkanélküliségi ráta*. Központi Statisztikai Hivatal. <https://www.ksh.hu/ffi/4-14.html> (letöltve: 2026. 07. 13.)
- KSH é. n.: *Válások főbb mutatói*. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0019.html (letöltve: 2026. 07. 13.)
- Lockwood, P. – Sadler, P. – Fyman, K. – Tuck, S. 2004: To do or not to do: Using positive and negative role models to harness motivation. *Social Cognition*, 22. évfolyam, 4, 422–450.
- Lucas, K. 2006: *No footsteps to follow: How blue-collar kids navigate postindustrial careers*. West Lafayette, Purdue University. (Doktori értekezés.)
- Makay, Zs. – Szabó, L. 2018: Válás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.) *Demográfiai portré 2018*. Budapest, KSH Népeség tudományi Kutatóintézet, 29–45.
- McLeod, J. – Martinussen, M. – O'Connor, K. 2025: Multiple Temporalities in Longitudinal and Cross-generational Research: Mobility and Rural Youth Futures. In Vehkalahti, K. – Ingunn, M. E. – Østergaard, J. (szerk.) *Growing Up Rural: Qualitative Longitudinal Explorations of Young People Living in the Nordic Countries*. Singapore, Springer Nature Singapore, 121–141.
- Medgyesi, M. 2023: A nemzedékek közötti szolidaritás mintázatai Magyarországon. In Husz, I. (szerk.) *Mi a család? Tanulmányok a család fogalmáról a jelenkori Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont (HUN-REN TK), 51–73.
- Pusztai, G. – Engler, Á. 2020: Értékteremtő gyermeknevelés a családban és az oktatásban. *Kapocs*, 3. évfolyam, 2, 3–10.
- Putney, N. M. – Bengtson, V. L. 2006: Intergenerational Relations in Changing Times. In Mortimer, J. T. – Shanahan, M. J. (szerk.) *Handbook of the Life Course*. New York, Springer, 149–164.
- Schörner, K. – Bittmann, F. 2024: Children's aspirations, their perceptions of parental aspirations, and parents' factual aspirations: Gaining insights into a complex world of interdependencies. *European Sociological Review*, 40. évfolyam, 6, 981–995.
- Silverstein, M. – Bengtson, V. L. 1997: Intergenerational Solidarity and the Structure of Adult Child-Parent Relationships in American Families. *American Journal of Sociology*, 103. évfolyam, 2, 429–460.
- Somlai, P. 2013: *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Starrels, M. E. – Holm, K. E. 2000: Adolescents' plans for family formation: Is parental socialization important? *Journal of Marriage and Family*, 62. évfolyam, 2, 416–429.

- Tóth, O. 2016: Válás és kapcsolatbomlás a mai magyar társadalomban – kutatások, nyitott kérdések. *Magyar Tudomány*, 177. évfolyam, 2, 142–149.
- Van Gaalen, R. I. – Dykstra, P. A. 2006: Solidarity and conflict between adult children and parents: A latent class analysis. *Journal of Marriage and Family*, 68. évfolyam, 4, 947–960.
- Van Houdt, K. – Kalmijn, M. – Ivanova, K. 2018: Family Complexity and Adult Children's Obligations: The Role of Divorce and Co-Residential History in Norms to Support Parents and Step-Parents. *European Sociological Review*, 34. évfolyam, 2, 169–183.
- Vukovich, Gy. – Harcsa, I. 1998: A magyar társadalom a jelzőszámok tükrében. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. – Vukovich, Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 1998*. Budapest, TÁRKI, 21–42.

SZÉKELY LEVENTE¹

Médiatartalmak fogyasztása, közösségi jellege és mesterséges előállítás

Absztrakt

A tanulmány a magyar fiatalok médiafogyasztásának és digitális környezetének átalakulását vizsgálja az ezredfordulótól napjainkig. A nagymintás ifjúságkutatás longitudinális adatai alapján bemutatja az infokommunikációs eszközökhöz való hozzáférés, az internet- és okostelefon-használat, valamint a hagyományos és digitális média szerepének változását. Az eredmények azt mutatják, hogy az elmúlt negyedszázadban a magyar fiatalok egy alapvetően offline orientációjú életvilágból egy döntően digitálisan közvetített társadalmi és kulturális környezetbe kerültek. A tanulmány külön vizsgálja a mesterséges intelligencia megjelenését a fiatalok médiafogyasztásában. A 2024-es adatok alapján a generatív mesterséges intelligencia már releváns információforrásként jelenik meg, miközben használata új lehetőségeket és kockázatokat egyaránt teremt. A tanulmány amellett érvel, hogy a fiatalok (tartalomfogyasztásának) vizsgálata ma már nem értelmezhető a digitális technológiák és a mesterséges intelligencia hatásainak figyelembevétele nélkül.

Kulcsszavak: médiafogyasztási trendek, tartalomfogyasztás, mesterséges intelligencia

Bevezetés

Az ezredforduló óta eltelt két és fél évtizedben a magyar fiatalok társadalmi beágyazottsága és mindennapi gyakorlatai jelentős átalakuláson mentek keresztül: a korábban döntően offline kapcsolódásokkal, tartalomfogyasztással és szabadidő-eltöltéssel jellemezhető csoport mára szinte teljes mértékben a digitális

¹ Habilitált egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem.

környezetbe ágyazódott. A digitális technológia áthatja a fiatalok életének minden dimenzióját, amelyet a Covid–19-járvány tovább erősített, mivel növelte az infokommunikációs eszközök használatának intenzitását mind a tanulás, mind a társas kapcsolatok fenntartása, mind pedig a munkavégzés terén.

Ugyanakkor a nagymintás ifjúságkutatás legutóbbi, 2020-ban – a járvány időszakában – és 2024-ben készült adatfelvételei arra is rámutatnak, hogy a digitalizáció erősödésével párhuzamosan az analóg, személyes kapcsolódások relatív felértékelődése is megfigyelhető.²

A fejezet célja, hogy áttekintse a fiatalok médiafogyasztásában az elmúlt évtizedek során bekövetkezett változásokat, valamint kiemelve egyes meghatározó momentumokat mélyebb összefüggésekre is rámutasson. Ennek mentén jelen fejezetben vizsgáljuk a nagymintás ifjúságkutatás adatsorait az ezredfordulótól indulva, bemutatva a médiafogyasztás technológiaváltását, az eszközökhöz való hozzáférés trendjeit és a használati jellegzetességeket.

Kiemelve vizsgáljuk a közösségi média használatát, az egyes oldalak közönségének alakulását, a közösségi médiához kapcsolódó kockázatok megtapasztalását és az ezekkel kapcsolatos aggodalmakat. Vizsgáljuk a mesterséges intelligencia jelenlétét a magyarországi fiatalok életében és a használati szokásokat.

A médiafogyasztás technológiaváltása

A nagymintás ifjúságkutatás idősoros adatai alapján végigkövethető a médiafogyasztás átrendeződése. A negyedszázadnyi időperspektíva megmutatja a legfontosabb trendeket, amelyek végbementek: tetten érhető az internet térfoglalása, a helyfüggetlen médiafogyasztás előtérbe kerülése, a közösségi média, az influencersok felemelkedése és a mesterséges intelligencia megjelenése. A médiatartalmak fogyasztásának változásai elsősorban a technológiai trendekhez köthetők, amelyben kétségtelenül az internet a legjelentősebb paradigma. Az internet-hozzáférés és -használat alapvetően átalakította a médiarendszer működését: megváltoztak a tartalom-előállítás és -fogyasztás mintázatai, az alkalmazott technológiák és eszközök, valamint a médiapiac üzleti modelljei is. A társadalmi csoportok közül a fiatalok különösen gyors adaptációs képességgel reagáltak az infokommunikációs innovációkra. Ez a gyors adaptáció hozzájárult ahhoz is, hogy a generációs megközelítés – amely eredetileg elsősorban az amerikai, illetve nyugat-európai társadalmak leírására szolgált – a globalizáció és az infokommunikációs forradalom hatására kiterjedjen a fejlett világ egészére. Ennek következtében nagyjából a 80-as években születettek nemzedékétől kezdődően a tartalomfogyasztás és médiahasználat mintázatai Magyarországon is nagymértékben igazodtak a nyugati

² Székely–Veszelszki 2021.

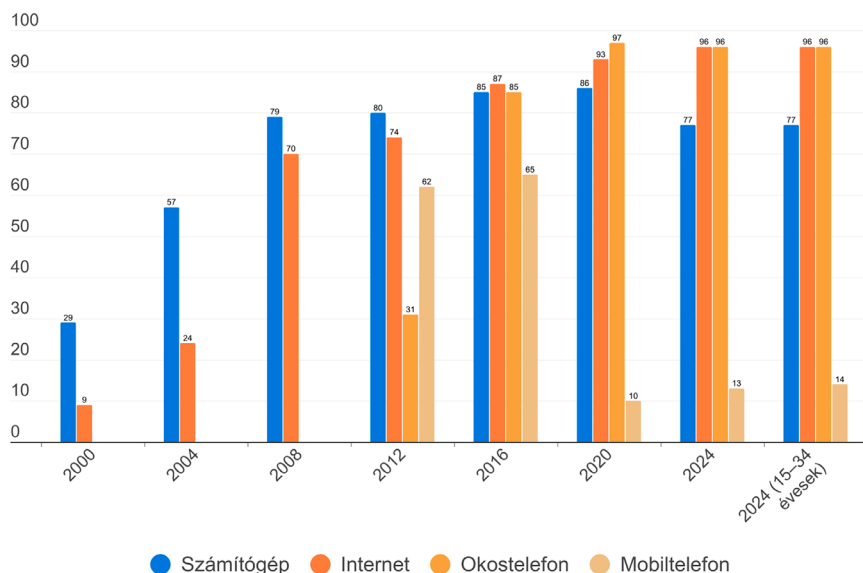
trendekhez. A nemzetközi adatok már évtizedekkel ezelőtt is azt mutatták, hogy a fiatal korcsoportok internethasználata a fejlett országokban – így hazánkban is – több hasonlóságot, mint különbséget hordozott, miközben az idősebb generációk esetében jelentős különbségek voltak megfigyelhetők Észak-Amerika, Nyugat-Európa és Magyarország között. Az elmúlt években azonban ezek a különbségek számottevően csökkentek, részben az idősebb korosztályok digitális felzárkózása, részben pedig a generációs cserélődés következtében.

Az Eurostat³ adatai szerint 2015 és 2025 között az internet-hozzáférés az Európai Unióban átlagosan 25 százalékponttal növekedett. 2025-ben Hollandiában és Luxemburgban volt a legmagasabb a háztartások internet-hozzáférési aránya, ahol gyakorlatilag minden háztartásban hozzáfértek az internethez. 2025-ben az uniós országok közül Görögországban és Horvátországban volt a legalacsonyabb a háztartások internet-hozzáférési aránya (89, illetve 88 százalék). A tízéves időszak alatt Bulgáriában (34 százalék), Romániában (28 százalék) és Cipruson (26 százalék) volt a legnagyobb növekedés. Az internethasználat is közel a teljes felnőtt társadalomra jellemző Európában. Az Eurostat adatai szerint 2025-ben Dániában, Hollandiában és Luxemburgban volt a legmagasabb azoknak – a 16 és 74 éveseknek – az aránya, akik a felmérést megelőző három hónapban használták az internetet. Azok aránya, akik soha nem használták az internetet, Horvátországban, Portugáliában és Görögországban volt a legmagasabb 2025-ben (körülbelül 10 százalék). A 16–29 éves korcsoport esetében a napi internethasználók aránya minden európai országban meghaladta a 95 százalékot, ami alapján indokolt az „egységesen digitális ifjúság” fogalmának használata uniós kontextusban. Az európai statisztikai adatok azt is megmutatják, hogy az országok közötti különbségek az elmúlt másfél évtizedben fokozatosan csökkentek, a fő trendek a hozzáférésben és a használatban a bővülés, a hozzáférés jellegét tekintve a mobil dominanciájának irányába haladtak.

A nagymintás ifjúságkutatás hozzáférési adatsorait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az ezredforduló óta eltelt időben az infokommunikációs technológia a kevesek luxusából alapvető infrastruktúrává vált, amely állapotot már a 2010-es évek közepétől elértük. A 2016-os, 2020-as adatokhoz képest, amikor a fiatalok 87-93 százaléka számolt be arról, hogy otthonában hozzáfér az internethez, a 2024-es adatok érdemi növekedést, az eleve magas penetráció miatt, nem mutatnak. A friss adatok szerint a 15–29 évesek 96 százalékának van internet-hozzáférése otthonában.

3 Eurostat 2025.

1. ábra: Infokommunikációs eszközök terjedése 2000–2024⁴ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Az ezredfordulón a magyarországi 15–29 évesek 9 százalékának háztartásában volt – jellemzően keskenysávú – internet-hozzáférés. Az ilyen internetkapcsolat alig volt alkalmas a ma már teljesen természetesnek tekinthető online videós tartalmak fogyasztására. Az audiovizuális tartalmak fogyasztásának módja jellemzően a televíziókészülékhez kötődött, illetve már letöltött vagy adathordozókon tárolt, merevlemezre másolt tartalmakat jelentett.

Az otthonok televízió-előfizetése az utóbbi nagyjából egy évtizedben jelentős mértékben nem változott, azonban a streamingszolgáltatásra előfizetők aránya jelentősen növekedett, a fiatalok körében a nem lineáris tartalmak dominálnak.⁵ A 2024-es adatok azt mutatják, hogy a fiatalok közel kétharmadának (62 százalék) volt otthonában elérhető streamingszolgáltatás, amely jelentős növekmény a 2020-as 24 százalékos értékhez képest.

4 Kérdés: „Van-e otthon (abban a háztartásban, ahol lakik) számítógép? Van-e otthon (abban a háztartásban, ahol lakik) internet? Van-e Önnek saját okostelefonja? Van-e Önnek saját mobiltelefonja?”

Bázis: $n_{2000, 2004, 2008, 2012, 2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$; $n_{2024[15-34]} = 5000$

5 Mester 2025.

1. táblázat: Hozzáférés az otthonokban⁶ (%)

Van-e otthon...?	2012	2016	2020	2024	2024 (15–34 évesek)
internet-hozzáférés	74	87	93	96	96
televízió-előfizetés	–	84	86	95	94
streaming-előfizetés	–	–	24	62	62

Forrás: saját szerkesztés

Alapvető eszközzé vált a magyarországi fiatalok számára az okostelefon, amelylyel szinte mindenki rendelkezik, ugyancsak többségüknek van laptop, notebook a tulajdonában. Növekedett a játékkonzolok és táblagépek penetrációja is, de az okosórák, aktivitásmérők körében történt a legnagyobb növekedés. 2024-ben a fiatalok 38 százalékának volt okosórája, vagy aktivitásmérője. Figyelemre méltó a számítógépek arányának jelentős csökkenése, illetve a mobiltelefonok arányában bekövetkező trendváltás is. Az is jól látható, hogy hozzáférés tekintetében nincs különbség, a 30–34 évesek hozzáférése összességében illeszkedik a 30 év alatti fiatalokéhoz. Egyes esetekben előfordulnak korcsoportok közötti különbségek, hagyományos mobiltelefonja a 30–34 évesek átlag feletti arányának (16 százalék) van a tulajdonában, míg mobilkészülékén internet-előfizetése 86 százalékának, miközben a 15–19 évesek 79 százalékának adott ugyanez a lehetőség, minden bizonnyal összefüggésben a saját keresettel. Az életkor emelkedésével növekszik azok aránya, akik saját lappal rendelkeznek: a 15–19 évesek 63 százalékának, míg a 30–34 évesek 71 százalékának volt laptopja, notebookja.*

2. táblázat: Saját eszközök⁷ (%)

Van-e saját...?	2012	2016	2020	2024	2024 (15–34 évesek)
okostelefon	31	85	97	96	96
mobiltelefon	62	65	10	13	14
asztali számítógép, PC (nem laptop)	63	55	46	36	37
laptop, notebook	–	57	67	66	68
tablet, táblagép	7	25	31	37	37

* ($p < 0,05$) – Jelen tanulmányon belüli további előfordulások ugyanezt jelentik.

6 Kérdés: „Van-e otthon, ebben a háztartásban, ahol lakik...?”

Bázis: $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$; $n_{2024[15-34]} = 5000$

7 Kérdés: „Van-e Önnek saját...?” Bázis: $n_{2016, 2020} = 8000$; $n_{2024} = 3580$; $n_{2024[15-34]} = 5000$

Van-e saját...?	2012	2016	2020	2024	2024 (15–34 évesek)
játékkonzol	7	12	20	26	26
okosóra, aktivitásmérő	–	6	22	38	38
elektromos bicikli/roller/ hoveboard	–	–	5	14	13

Forrás: saját szerkesztés

A penetrációs trend jól illeszkedik az ország általános gazdasági-társadalmi állapotához. Látványos, ahogy az ezredfordulótól napjainkig tartó konzisztensen bővülő időszakot megszakítja a világválság. 2008-ig egy folyamatos és jelentős penetrációbővülést tapasztalhatunk, míg a 2012-es adatokban a korábbi évekhez képest alig látunk fejlődést. A pénzügyi, gazdasági világválság elhúzódó hatásaként értelmezhetjük, hogy 2012-ben a magyarországi 15–29 éves fiatalok 20 százalékának egyáltalán nem volt internetelérése – sem az otthonában, sem pedig mobil eszközön nem fért hozzá a világhálózathoz. A kimaradókat vizsgálva⁸ egy halmozottan hátrányos helyzetű csoportot azonosíthattunk: alacsony iskolai végzettség, jellemzően kisebb települési lakhely, kedvezőtlen anyagi körülmények, magas arányú NEET-státusz (nem tanuló és nem is dolgozó). Többségük esetében a rossz társadalmi helyzet átörökölt. Több mint egyharmaduknak nem voltak barátai sem, és kockázati magatartásuk is magasabb volt az átlagosnál. Az egyes intézményekbe vetett bizalom alacsony volt a körükben, és pesszimista jövőkép jellemezte őket. Általában megállapítható volt, hogy a kimaradók a digitális világ mellett más területeken is jellemzően hátrányos helyzetben vannak, és azzal, hogy ez a csoport egyre kisebb lesz, a hátrányos helyzet is egyre koncentráltabbá válik.

A gazdasági világválságot követő évtizedben a prosperáló gazdaság az infokommunikációs fejlődést is újra beindította, a számítógép-penetráció tovább növekedett, ugyanakkor az internet-hozzáférések bővülésének üteme ezt továbbra is meghaladta, és mértékében is magasabb volt 2016-ban. Mindez azt jelenti, hogy a fiatalok háztartásaiban az internet már levált elsődleges hordozójáról, a számítógépről. Ennek az időszaknak az eredménye a mobiltelefonian bekövetkező technológiaváltás is: míg 2012-ben a fiatalok csupán közel harmadának volt okostelefon a birtokában, addig 2016-ban ez az arány már 85 százalék volt. 2024-re a 15–29 évesek számára az internet és a számítógép, valamint az okostelefon alapvető eszközzé vált, viszonylag kevesen maradnak ki mindebből. 2024-ben a 15–29 évesek háromnegyede (74 százalék) rendelkezett mindhárommal a fentiekből. Ha elfogadjuk, hogy az internet már levált a számítógépről, és a tartalomfogyasztás

⁸ Székely 2017.

szempontjából kevésbé releváns, és okostelefonnal és internettel a magyar fiatalok 93 százaléka rendelkezik, akkor mindössze 1 százalékot ér el azok aránya, akiknek egyik sincs (ez a csoport az alacsony elemszám miatt nem vizsgálható).

A tartalomfogyasztás trendjei

A tartalomfogyasztásban az elmúlt két évtized meghatározó technológiai trendje a mobilitás és a konvergencia: a tartalomfogyasztás eszközei hordozhatóvá váltak, a hozzáférés pedig helyfüggetlenné. Ennek következtében az okostelefon vált a tartalomfogyasztás elsődleges eszközévé, amely nemcsak lehetővé teszi, hanem egyben strukturálja is a különböző médiatartalmakhoz való hozzáférést. Azok a tartalmak, amelyek nem illeszkednek az okostelefonos fogyasztás logikájához, lényegében láthatatlanná válnak a fiatalok számára. Másfelől a tartalomfogyasztás alapvetően nem hírfogyasztás, legalábbis nem tudatos az információszerzés – a tartalom és a mennyiség szempontjából sem.⁹

A médiatartalom-fogyasztás szerkezetét alapvetően befolyásolja az idő gyorsulásának és a tartalom sűrítésének tendenciája. A hozzáférés felgyorsult, a tartalmak életciklusa lerövidült, miközben egyszerre válnak tömörebbé és koncentráltabbá. Ez a folyamat a fogyasztási mintázatok átalakulásával jár együtt, amelyben egyre nagyobb szerepet kap a párhuzamos (multitasking) médiahasználat, valamint a rövid időegységek – ún. „mikroidók” – kihasználása. Az okostelefonok elterjedése különösen felerősítette ezt a jelenséget, hiszen lehetővé teszi a folyamatos, kontextusfüggetlen médiához való hozzáférést. A platformok idomultak, sőt, elő is segítik a tartalomfogyasztás gyorsítását és többforrású, többképernyős fogyasztását. A figyelemgazdasági szemléletből következik, hogy annak elérése és megtartása elemi érdek, így a tartalmak mellett a formátum, a felület és a fizikai eszköz is egyre inkább erre a célra optimalizált. Mindez azonban számos aggasztó következménnyel jár. A gyorsulás és az információbőség felületesebb feldolgozással és szelektív figyelemmel társul. A tartalomfogyasztást, főleg, ha az elsősorban a tartalomfogyasztó preferenciáin alapszik, meghatározza az élmény- és szenzációkeresés, amely az online környezetben kínált gyors és intenzív ingerekhez kapcsolódik. Ez a tendencia hozzájárul az ingerküszöb emelkedéséhez, valamint a hosszabb ideig tartó figyelem fenntartásának csökkenéséhez. A könnyen befogadható, rövid formátumú tartalmak preferenciája mellett a komplexebb tartalmak iránti érdeklődés csökkenése figyelhető meg.¹⁰ Emellett a szenzációkeresés és az unalomra való hajlam összefüggésbe hozható a problémás internethasználat kockázatával.¹¹

⁹ Kiss–Szűts 2025; NMHH 2023.

¹⁰ Guld 2022.

¹¹ Kiss et al. 2020.

A nagymintás ifjúságkutatás friss adatai azt mutatják, hogy az internet-hozzáférés és egyben a -használat is univerzálisnak tekinthető a magyar fiatalok körében, mivel szinte minden 15–29 éves (96 százalék) napi szintű felhasználónak minősül. Ezzel párhuzamosan a hagyományos médiumok közül a televízió szerepe folyamatosan csökken: 2024-ben a 15–29 éves korosztály 43 százaléka jelezte, hogy naponta néz televíziós műsorokat, habár a televíziótól teljes mértékben távolmaradók aránya kifejezetten alacsony. 2016-ban a napi gyakorisággal televíziós adást nézők a 15–29 évesek 63 százalékát tették ki. Rádiót napi gyakorisággal a fiatalok 18 százaléka hallgatott, míg 2016-ban még 28 százalék állította ugyanezt. A nyomtatott sajtótermékek iránti érdeklődés ennél is alacsonyabb, napi olvasó mindössze a fiatalok 2 százaléka, a megkérdezettek fele (49 százalék) teljes mértékben elkerüli az ilyen típusú médiatartalmakat. 2016-ban 44 százalék állította, hogy sohasem olvas napilapot, és 42 százalék a hetilapokat, magazinokat, folyóiratokat (is) elkerülte.

3. táblázat: Napi fogyasztók aránya¹² (%)

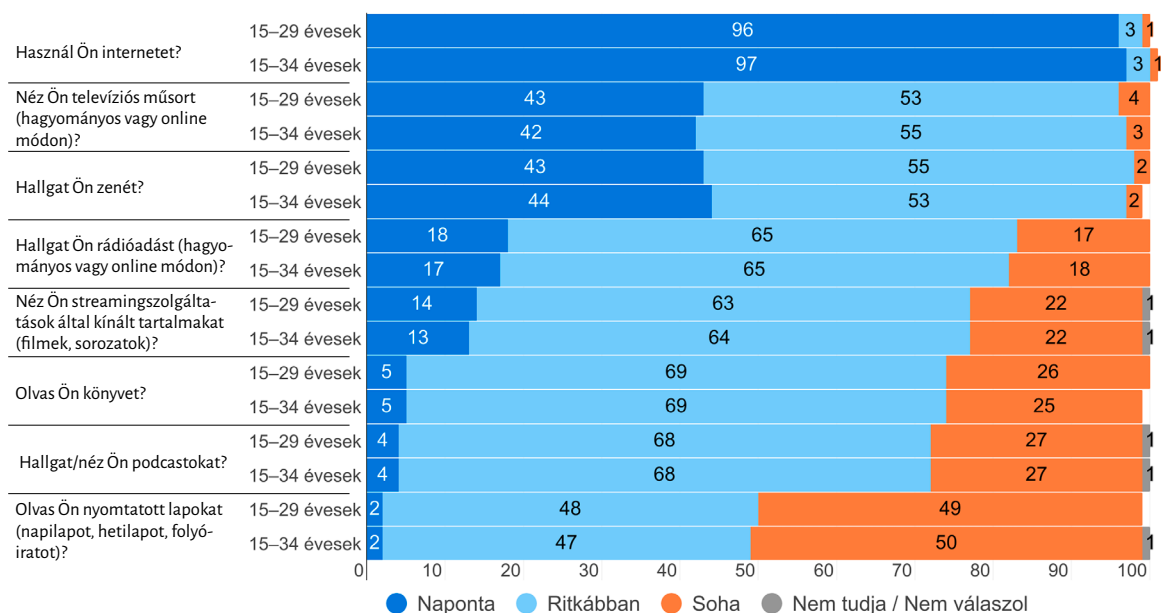
Naponta	2016	2024	2024 (15–34 évesek)
Internetet használ	88	96	97
Televízióadást néz	63	43	42
Rádiót hallgat	28	18	17
Nyomtatott lapokat (napilapot, hetilapot, folyóiratot) olvas	n.a.	2	2
Nyomtatott hetilapot, folyóiratot olvas	7	n.a.	n.a.
Nyomtatott napilapot olvas	3	n.a.	n.a.

Forrás: saját szerkesztés

A könyvolvasás sem tekinthető általános tevékenységnek a fiatalok körében: a 15–29 évesek 26 százaléka egyáltalán nem olvasott könyveket 2024-ben. Összességében az eredmények a digitális média dominanciáját és a hagyományos médiumok fokozatos háttérbe szorulását jelzik a fiatalok médiafogyasztási mintázataiban. Az olyan újabb formátumok, mint a streaming vagy a podcastok, még nem vették át a korábbiak helyét, azonban határozottan jelen vannak a fiatalok médiafogyasztásában.

¹² Kérdés: „Milyen gyakran szokott Ön...?” Bázis: $n_{2016} = 8000$; $n_{2024} = 3580$; $n_{2024[15-34]} = 5000$

2. ábra: Médiafogyasztás¹³ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Zenét a 15–29 évesek korcsoportjának 43 százaléka hallgatott napi rendszerességgel. A zenei preferenciák tekintetében a popzene dominál (58 százalék), amelyet a hiphop (24 százalék) és a rock (21 százalék) követ. Klasszikus zenét a megkérdezett 15–29 évesek 8 százaléka említett kedvenc stílusaként. A hagyományos kulturális intézmények – így különösen a színházak és a mozik – látogatottsága is visszaszorult.¹⁴ A kommunikáció tereinek átalakulása szintén jól megfigyelhető: a fizikai közösségi helyszínek (például éttermek, kávézók) szerepe csökkent, miközben az online interakciók jelentősége növekedett, bár e tekintetben regionális eltérések is azonosíthatók. A szabadidő eltöltésében a passzív tevékenységek túlsúlya figyelhető meg: az audiovizuális tartalomfogyasztás, a számítógép- és okostelefon-használat gyakorisága lényegesen meghaladja az aktív elfoglaltságok – például a sport vagy a digitális tartalomkészítés – előfordulását. Összességében egyértelmű a médiához kapcsolódó tevékenységek dominanciája az offline aktivitásokkal szemben.

A fogyasztásra vonatkozó adatokat kiegészítik a preferenciák, amelyeket a nagymintás ifjúságkutatás során rendszeresen vizsgálunk. Az információforrá-

¹³ Kérdés: „Milyen gyakran...?” Bázis: $n_{2024} = 3580$; $n_{2024[15-34]} = 5000$

¹⁴ Kitta 2013; Rab 2016; Székely–Aczél 2018; Székely–Veszelszki 2021; Gyorgyovich et al. 2025.

sok közül legfontosabbnak tartósan a család és a barátok bizonyulnak. Az egytől ötig terjedő skálák átlagai csak ebben a két esetben kerülnek a négyes érték fölé. A megkérdezett 15–29 éves fiatalok többsége (58 százalék) tartotta teljes mértékben fontos információforrásnak a családját, míg felük (50 százalék) érzett ugyanígy a barátaival kapcsolatban. Az információforrások fontossági sorrendjében hasonlóan fontos szerepet kapnak az internetes portálok, a televízió és a közösségi oldalak. Utóbbi fontosságát mutatja, hogy a fiatalok közel fele (47 százalék) teljes mértékben vagy inkább fontos forrásnak tekintette a közösségi médiát (átlagos fontosság 3,3 az ötfokú skálán). A könyvek ehhez képest már csak negyzedüknek (40 százalék), míg a nyomtatott újságok negydedüknek (23 százalék) volt fontos. Az újmédiához kötődő olyan egyéb információforrások, mint például a saját követők, bő negydedük (27 százalék), a mesterséges intelligencia alkalmazásai 29 százalékuk, az influenszerek bő harmaduk (36 százalék) számára voltak fontosak. Látható, hogy a televízió fontossága csökkent, míg az influenszerek fontossága növekedett a vizsgált időszakban.

A hagyományos vagy az újmédiához kötődő információforrások mellett a családi és baráti kapcsolatokon kívül rákérdeztünk a társadalmi szervezetek információmegosztásban nyújtott szerepére: ezek a fiatalok kevesebb mint harmada (30 százalék) számára jelentettek fontos információforrást.

4. táblázat: Információforrások fontossága¹⁵ (skálaátlagok az összes válaszadóra vonatkozóan)

Információforrások	2016	2020	2024	2024 (15–34 évesek)
A családja	4,5	4,3	4,3	4,3
A barátai	4,3	4,1	4,2	4,2
Az internet (2016), az internetes hírportálok (2020, 2024)	4,3	3,4	3,5	3,4
A televízió	3,7	3,5	3,3	3,3
Az online közösségi oldalak	3,5	3,4	3,3	3,3
A rádió	3,1	2,9	3,0	3,1
A könyvek	2,8	3,1	3,0	3,0
A youtuberek/influenszerek	n.a.	2,5	2,8	2,8
A helyi (lakóhelyén működő) klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek	2,4	2,6	2,7	2,7

¹⁵ Kérdés: „Mennyire fontos(ak) az Ön számára... mint információforrás? Kérem, hogy egy 1-től 5-ig terjedő skála segítségével válaszoljon, ahol az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem fontos, míg az 5-ös azt, hogy teljes mértékben fontos.” Bázis: n_{2016, 2020} = 2000; n₂₀₂₄ = 895; n_{2024[15–34]} = 1250

Információforrások	2016	2020	2024	2024 (15–34 évesek)
A saját követői (ha van online közösségi felülete)	n.a.	2,7	2,6	2,5
ChatGPT vagy más mesterségesintelligencia-alkalmazás	n.a.	n.a.	2,6	2,5
A nyomtatott újságok	2,4	2,5	2,4	2,4

Forrás: saját szerkesztés

Az egyes információforrások preferenciasorrendje mentén érdemes mélyebb elemzést is végezni, amelyhez jó eszközt nyújt a faktorelemzés. A látens struktúrát alkotó faktorok azonosítása segít megmutatni, hogy milyen módon kapcsolódik egymáshoz az egyes források megítélése. A faktorelemzés alapján négy faktort azonosíthattunk¹⁶. Egy *közösségimédia*-hangsúlyos faktort, amely az online közösségi oldalak fontossága mellett a youtuberek/influenszerek, a saját követők és a ChatGPT vagy más mesterségesintelligencia-alkalmazások fontosságát emeli ki az információszerzésben. Találunk egy, az *interperszonális kapcsolatok* fontosságára fókuszáló faktort, amely a család és a barátok fontosságára épít, valamint egy, az *írott tartalmak* fontosságát hangsúlyozó faktort, amely a nyomtatott lapokat és a könyveket emeli ki. Végül egy olyan faktor is alakot ölt, amely a televízió hangsúlyos *klasszikus hírmédia* (online hírportálok és rádió) fontosságát testesíti meg.

5. táblázat: Rotált faktormátrix¹⁷ (faktorszókórok)

	Közösségi média	Interperszonális kapcsolatok	Írott tartalmak	Klasszikus hírmédia
Televízió	0,001	-0,078	0,054	0,803
Könyvek	0,272	0,136	0,55	-0,018
Internetes hírportálok	0,291	-0,498	0,001	0,436
Rádió	0,107	-0,137	0,161	0,466
Nyomtatott újságok	0,08	-0,052	0,852	0,246
Online közösségi oldalak	0,736	0,237	-0,04	0,326
Helyi klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek	0,409	0,188	0,395	0,191
Barátai	0,289	0,91	0,071	-0,126

¹⁶ A faktoranalízis során a teljes 15–34 évesekre vonatkozó mintát használtuk az elemszám és a jobb illeszkedés miatt. A modell a teljes variancia 59 százalékát volt képes megőrizni. A stabil faktorstruktúrát egyedül a helyi (lakóhelyén működő) klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek kommunalitása rontja, amely nem egyértelműen helyezkedik el a faktorok között.

¹⁷ Kérdés: „Összességében mennyire fontos(ak) az Ön számára... mint információforrás?” Bázis: $n_{2024[15-34]} = 1250$

	Közösségi média	Interperszonális kapcsolatok	Írott tartalmak	Klasszikus hírmédia
Családja	0,257	0,888	0,099	-0,104
Youtuberek/influenszerek	0,692	0,137	0,16	0,029
Saját követői (ha van online közösségi felülete)	0,614	0,187	0,339	0,287
ChatGPT vagy más mesterségesintelligencia-alkalmazás	0,56	-0,043	0,295	-0,157

Forrás: saját szerkesztés

A szociodemográfiai változók közül az iskolai végzettség esetében statisztikai értelemben is számottevő különbséget érzékelhetünk. Az írott tartalmak fontossága növekszik az iskolai végzettség emelkedésével, míg a közösségi média fontossága az érettségizettek körében kiemelkedő.*

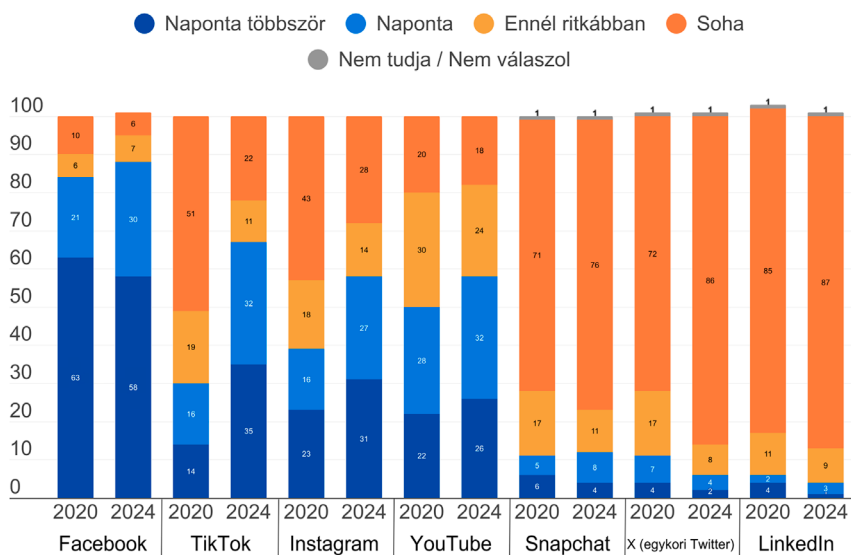
Közösségi média

A közösségi média használata továbbra is meghatározó, és egyre fontosabb szerepet tölt be a fiatalok mindennapi tartalomfogyasztásában. 2024-ben a 15–34 éves korosztály mintegy 80 százaléka rendelkezett valamely közösségimédia-felületen regisztrációval (a 15–29 évesek 81 százaléka). Noha veszített népszerűségéből, de 2024-ben az online közösségi média világában továbbra is a Facebook bizonyult a legnépszerűbbnek. A közösségi médiát használó fiatalok közel kilenctizede napi rendszerességgel látogatja az oldalt. A második legjelentősebb platformmá a TikTok lépett elő, amely a közösségi médiát használó 15–34 évesek 63 százaléka számára napi szinten használt alkalmazás. Ez a tendencia jól jelzi a rövid videós tartalmak térnyerését és a vizuális kommunikáció növekvő jelentőségét a fiatalabb generációk körében. A közösségimédia-használat jellegét tekintve kiemelendő, hogy a 15–34 évesek 19 százaléka legalább egy nyilvános profillal is rendelkezett ebben az időszakban, ami a tartalom-előállítás és az önreprezentáció fokozott jelenlétére utal a digitális térben.¹⁸ Figyelemre méltó, hogy olyan kisebb oldalak, mint a Reddit vagy a Discord is rendelkeztek annyi felhasználóval, ami egy ilyen kutatás során is érzékelhető, ugyanakkor az utóbbi években egyedül a TikToknak sikerült igazán látványos felhasználói arányt produkálni. A TikTok a 2020 és 2024 közötti időszakban a 15–29 évesek kétharmadát (67 százalék) napi felhasználóvá tette, ezzel több mint duplájára növelve a penetrációt. Az Instagram is képes volt jelentősen bővíteni a napi felhasználóinak arányát 39 százalékról 58 százalékra,

¹⁸ Gyorgyovich et al. 2025.

míg a YouTube jóval szerényebb növekedést könyvelhetett el (50 százalékról 58 százalékra). Az összehasonlításra alkalmas oldalak közül az X, a Snapchat és a LinkedIn esetében csökkent a felhasználói arány.

3. ábra: Közösségi média 2020–2024¹⁹ (%)

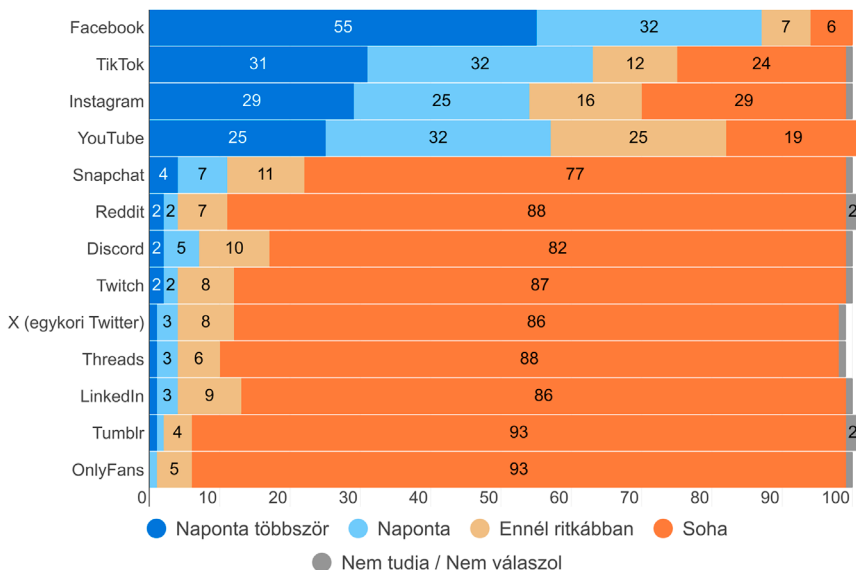

Forrás: saját szerkesztés

A TikTok gyors elterjedése alapvetően az új formátumban rejlik. Népszerűségét a rövid videós tartalmaknak köszönheti, amelyeket – megjelenésüket követően – átvett a többi oldal is, köztük a legnagyobbak (Facebook és YouTube). A felületes szemlélő számára a közösségi oldalak népszerűségi listája állandónak is látszódhat, hiszen nagyjából ugyanazok az oldalak találhatók a lista elején, az alsóbb ligában ugyanakkor folyamatosak a változások. Vannak olyan oldalak, amelyek érdekes megközelítésükkel sikereket tudnak elérni. Ilyen oldal volt a BeReal, amely a korábbi évekhez képest 2024-ben már nem volt tényező, de a Pinterest is lekerült a kérdőívről. Felkerültek azonban olyan viszonylag új oldalak, amelyek célcsoportjukat vagy tematikájukat illetően különlegesek, így a Reddit, a Discord, a Twitch vagy az OnlyFans – ezek közül mindegyik esetében már mérhető csoportot alkotnak a napi felhasználók.

¹⁹ Kérdés: „Milyen gyakran használja Ön az alábbi közösségi oldalakat/szolgáltatásokat?”
Bázis: n₂₀₂₀ = 2000; n₂₀₂₄ = 759

4. ábra: Közösségi média²⁰ (%)

Forrás: saját szerkesztés

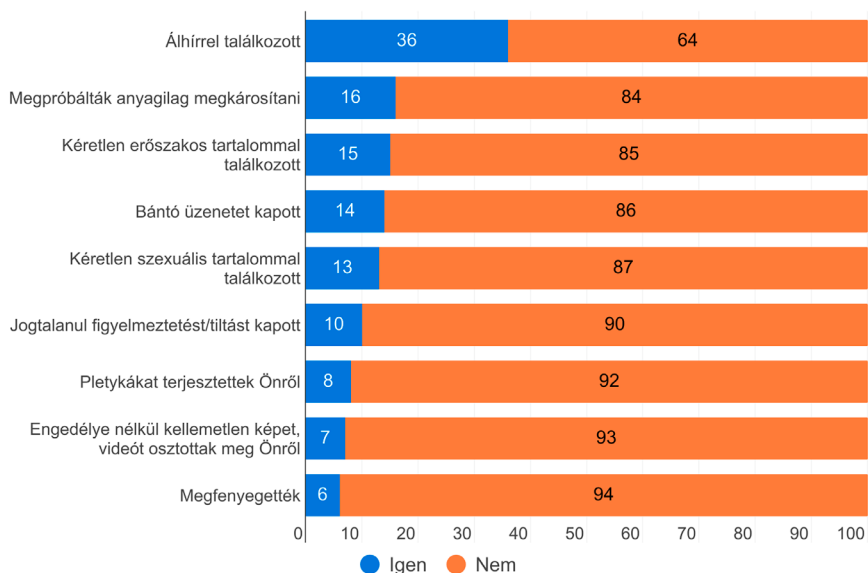
A Facebook minden társadalmi csoportot elér, ugyanakkor a használati gyakoriságban van különbség. Jellemző, hogy a magasabb iskolai végzettséggel bírók között kevesebben vannak azok, akik naponta többször is fogyasztanak Facebook-tartalmakat. Hasonlót figyelhetünk meg településtípus szerint: a települési lejtőn lefelé haladva csökken a naponta többször használók aránya. Az Instagram intenzív felhasználóinak aránya a kor emelkedésével csökken, a leggyakoribb használói a 15–19 évesek közül kerülnek ki. A településtípus szerinti megoszlásban érvényesül az urbanizációs lejtő, az intenzív felhasználók aránya magasabb a fővárosban és a városokban, mint a kisebb településeken. A TikTok tekintetében a legerősebb az életkor hatása, az életkor növekedésével csökken a használat és annak intenzitása is. A 15–19 évesek használják leggyakrabban, a napi többszöri használati arány esetükben 42 százalék, míg ugyanez a 30 év felettiekénél csak 22 százalék. Ez érvényesül a településtípus esetében enyhébben, az urbanizációs lejtővel egyenes arányban csökken a felhasználói aktivitás.*

A kisebb oldalak közül a Discord használata 25 év alatt és az alacsonyabb iskolai végzettségűek között jellemzőbb, míg a Reddit-használat az iskolai végzettség emelkedésével együtt növekszik, a Twitch pedig a fiúk és a fiatalabbak között népszerűbb.*

²⁰ Kérdés: „Milyen gyakran használja Ön az alábbi közösségi oldalakat / szolgáltatásokat?” Bázis: n_{2024[15–34]} = 1038

A közösségi oldalak fontos összetevői a fiatalok információ- és tartalomfogyasztásának, és lényegesek a kapcsolattartásban is, azonban veszélyekkel is járhatnak. A veszélyek érzékelése valamelyest növekedett a négy évvel korábbi adatokhoz képest.²¹ A megkérdezett 15–34 évesek 16 százalékát próbálták meg anyagilag megkárosítani, 14 százalékuk kapott már bántó üzenetet. 10 százalék alatti azoknak az aránya, akikről terjesztettek már pletykákat, engedély nélküli kellemetlen képet, videót osztottak meg, vagy megfenyegették. Az iskolai végzettség szerint különböző tapasztalatok jellemzik a magyarországi 15–34 éveseket. Érettségi felett jellemzőbb tapasztalat a bántó üzenetek, az anyagi megkárosítás szándéka, és a kéretlen tartalmak jelenléte. A vizsgált szempontok közül leggyakoribb az álhírek jelenléte, bő harmaduk (36 százalék) állítja, hogy találkozott már álhírrrel a közösségi média felületein. Az érettségivel rendelkezők körében legmagasabb az álhírek érzékelése (42 százalék), míg a diplomások esetében csak átlagos mértékű (35 százalék).^{*} Mindez azt a hipotézist erősíti, hogy habár az iskolai végzettség növekedésével az álhírek érzékelése növekszik, a diplomásokat már kevésbé érheti el, mivel a használati intenzitás jellemzően az iskolai végzettséggel fordítottan arányos.

5. ábra: Közösségi médiával kapcsolatos tapasztalatok²² (%)

Forrás: saját szerkesztés

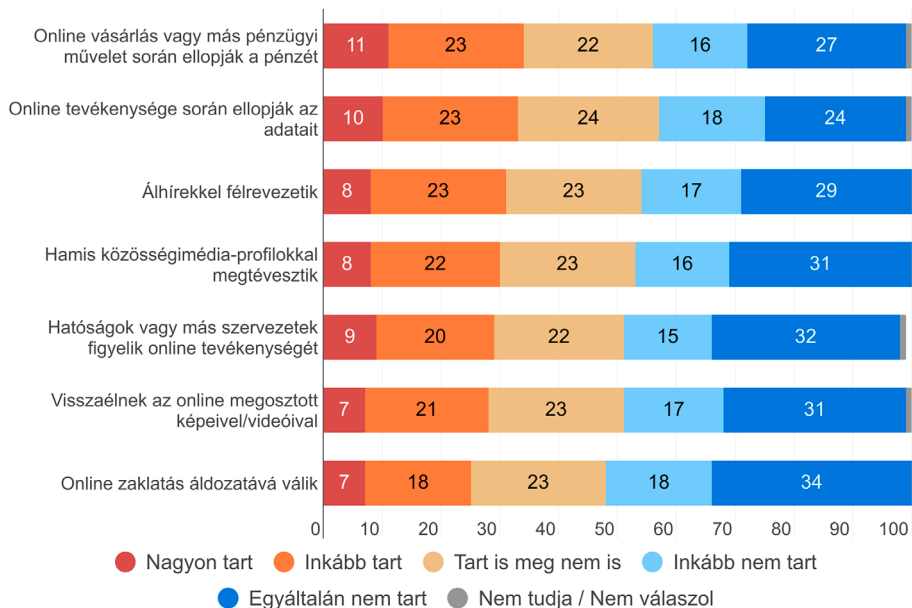
²¹ Székely–Veszelszki 2021.

²² Kérdés: „Történt már Önnel valamelyik közösségi oldalon, hogy...?” Bázis: $n_{2024[15-34]} = 1038$

A 15–34 éves magyarországi fiatalok között valamivel többen vannak azok, akik nem félnek az online veszélyektől, mint azok, akik tartanak a félrevezetéstől, megtévesztéstől. Leginkább az anyagi megkárosítás veszélyét érzékelik, egyharmaduk (34 százalék) tart attól, hogy online vásárlás vagy más pénzügyi művelet során ellopják a pénzét. Ugyanilyen arányban (33 százalék) félnek attól, hogy online tevékenységük során ellopják az adataikat. Háromtizedük (30 százalék) tart az álhírektől, és akik a közösségi médiában már találkoztak álhírekkel, jellemzően jobban félnek attól, hogy (újra) megtévesztik őket.

A vizsgált potenciális veszélyek között magas korreláció figyelhető meg,²³ ami arra utal, hogy a fiatalok vagy általánosan tartanak, vagy általánosan nem tartanak az online környezet potenciális veszélyeitől. Összességében megállapítható, hogy nem csupán a visszaélések megtapasztalása, hanem a veszélyérzet is növekedett a korábbi adatokhoz képest.²⁴

6. ábra: Online félelmek²⁵ (%)

Forrás: saját szerkesztés

²³ Jellemzően 0,7 feletti Pearson-féle korrelációs együtthatókat figyelhetünk meg, amelyek erős kapcsolatra utalnak.

²⁴ Székely–Veszelszki 2021.

²⁵ Kérdés: „Ön inkább tart (fél) vagy inkább nem tart (nem fél) attól, hogy...?” Bázis: $n_{2024[15-34]} = 1250$

Mesterséges intelligencia

A mesterséges intelligencia (MI), különösen a nagy nyelvi modellek megjelenése alapvetően alakította át a digitális tartalmak és kommunikáció világát. Az MI széles körű elterjedése következtében a tartalom-előállítás és -fogyasztás korábbi struktúrái jelentősen módosultak. Az MI-alapú eszközök szinte egyszerre jelentek meg a professzionális médiatermelésben és a hétköznapi felhasználói gyakorlatokban. A szabad hozzáférés és az egyszerű promptolás lehetővé teszi szövegek, képek, videók vagy zenei tartalmak előállítását minimális technikai kompetenciával. Az elmúlt években a fejlődés üteme tovább gyorsult, a nagy nyelvi modellek képességei a tartalom minősége és a hatékonyság tekintetében egyaránt jelentős fejlődést mutatnak. A generatív MI-eszközök gyors adaptációja jól illeszkedik az innovációk diffúziójának klasszikus modelljeihez,²⁶ amelyek szerint az új technológiák kezdeti elterjedésében kiemelt szerepet játszanak az innovátorok és a korai adaptálók. E csoportok jelentős részét a fiatalabb korosztályok adják, akik digitális kompetenciáik és nyitottságuk révén különösen fogékonyak az új technológiai megoldások iránt, bár a használat nem korlátozódik a fiatalokra.

Az Eurostat²⁷ adatai szerint az Európai Unióban 2025-ben a 16–74 évesek közel egyharmada használt generatív MI-eszközöket, leggyakrabban magáncélokra (25 százalék), szakmai célokra (15 százalék) vagy akár formális oktatáshoz (9 százalék). Dánia (48 százalék), Észtország (47 százalék), Finnország és Málta (mindkettő 46 százalék) esetében találjuk a generatív MI-eszközöket használók legmagasabb arányát 2025-ben az uniós országok közül. A mesterséges intelligencia használatától való távolmaradását a többség (39 százalék) azzal indokolta, hogy nem volt szüksége ezekre az eszközökre. További 8 százalék tudáshiánnyal indokolta a nem használatot, 5 százalék pedig egyszerűen nem tudott ezekről az eszközökről, míg 4 százalék adatvédelmi és biztonsági aggályok miatt marad távol az MI világtól.

Az adatbiztonság mellett az MI használatával kapcsolatban számos társadalmi és etikai kérdés is felvetődik. Az egyik legjelentősebb kihívás az úgynevezett „fekete doboz” probléma, amely arra utal, hogy az MI-rendszerek működésének belső folyamatai a felhasználók számára jórészt átláthatatlanok. Ez hozzájárul a bizalom ambivalens alakulásához, valamint az algoritmikus döntéshozatal elszámoltathatóságával kapcsolatos aggodalmakhoz. Emellett a generált tartalmak hitelességének kérdése is egyre hangsúlyosabbá válik: a deepfake technológiák és más manipulált médiatartalmak elterjedése következtében a valós és mesterségesen előállított tartalmak közötti határ egyre nehezebben azonosítható. Ez a jelenség új kihívásokat jelent a médiaműveltség, a kritikai gondolkodás és az információs ökoszisztéma integrálása szempontjából.

²⁶ Rogers 2003.

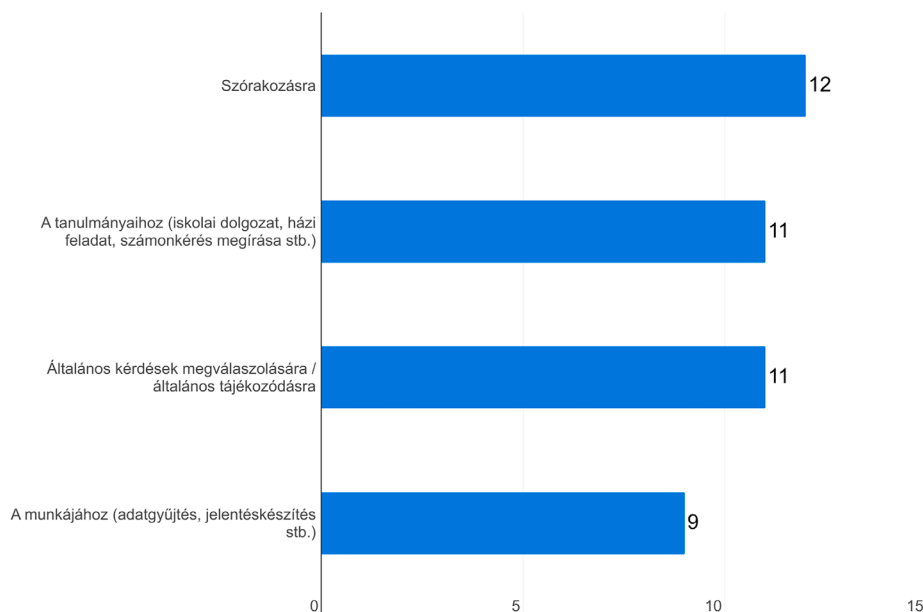
²⁷ Eurostat 2025.

A fiatalok szerepe az MI-vel kapcsolatos társadalmi folyamatokban különösen meghatározó. Empirikus kutatások szerint a fiatal korosztályok jelentős része már közvetlen tapasztalatokkal rendelkezik generatív MI-eszközök használatában, és mindennapi életükben is érzékelik azok hatását. A 2024-es nagymintás ifjúság-kutatás eredményei alapján a magyarországi 15–34 éves korosztály mintegy egyharmada rendelkezik tapasztalattal a nagy nyelvi modellek terén. A felhasználási motivációk többdimenziósak: az oktatási célú alkalmazás, az általános információszerzés, valamint a szórakozási célú használat közel azonos súllyal jelennek meg a válaszadók körében.

Az iskolai végzettség és a gazdasági helyzet meghatározó. A diplomások negyede (24 százalék), az anyagi gondok nélkül élők közel háromtizede (29 százalék) már használta munkájához a ChatGPT-t vagy valamely hasonló szolgáltatást. Tanulmányaikhoz a 25 éves kor alattiak az átlagoshoz képest kétszeres arányban használják az MI-t, és szintén felülreprezentáltak a használók között a legfeljebb általános iskolát végzettek és a diplomások. A szubjektív anyagi helyzet is meghatározó, az anyagi gondok nélkül élők harmada (32 százalék) már használta tanulmányaihoz az MI-t. A gazdasági jóllét a szórakozási és az általános tájékoztató célú használatot is ösztönzi, a jó anyagi helyzetben lévők magasabb arányban használják ilyen célokra is a mesterséges intelligenciát.*

Hangsúlyos eredmény, hogy a fiatalok 29 százaléka a nagy nyelvi modelleket fontos információforrásnak tekinti, míg a hagyományos nyomtatott sajtó esetében ez az arány 23 százalék. Mindez a médiarendszer strukturális átalakulására utal, amelyben az algoritmikusan generált tartalmak egyre inkább versenyképes alternatívát kínálnak a klasszikus médiacsatornákkal szemben, és erre a fiatalabb generációk nyitottnak mutatkoznak.

7. ábra: Mesterségesintelligencia-használat²⁸ (%)

Forrás: saját szerkesztés

Az MI-használat gyorsan növekszik. Az Ifjúságkutató Intézet kutatásából – amely a 15–39 éveseket vizsgálta 2025 januárjában – kiderült, hogy a ChatGPT-t vagy más hasonló generatív nyelvi modellt használók 10 százalékos napi és 18 százalékos heti használati arányt tudnak felmutatni. A technológiához való viszonyulás ugyanakkor differenciált: a gyakorlati tapasztalat általában pozitívabb attitűddel jár együtt, míg a korlátozott vagy alkalmi használat nagyobb fokú szkepticizmussal társul. A nemek közötti különbségek is kimutathatók: a férfiak általában kedvezőbben ítélik meg az MI hasznosságát, míg a nők körében erőteljesebben jelennek meg a kockázatokkal és a kontroll elvesztésével kapcsolatos aggodalmak.

A mesterséges intelligenciával kapcsolatos diskurzusra egyaránt jellemző a túlzott optimizmus és a morális pánik. Az információs túlterheltség és a médiában megjelenő intenzív tematizáció következtében sok felhasználó érzékeli úgy, hogy az MI jelentősége eltúlzott. Ugyanakkor a technológia társadalmi hatásai – például a munkaerőpiac átalakulása, az oktatás új kihívásai vagy a kreatív iparágak változásai – valós és hosszú távú következményekkel járnak. A nagymintás ifjúságkutatás 2024-es adatai azt mutatják, hogy a 15–34 éves magyarok nagyjából ugyanakkora

²⁸ Kérdés: „Ön használta-e már a ChatGPT-t vagy valamely hasonló mesterségesintelligencia-szolgáltatást...?”
Bázis: $n_{2024[15-34]} = 1250$

arányban tartanak (39 százalék) a mesterséges intelligencia térnyerésétől, mint amekkora arányban nem félnek tőle (38 százalék). Az aggodalom a korábbi adatokhoz képest növekedett.²⁹

A generatív MI megjelenése újraértelmezi a tudás és a kognitív képességek szerepét is. Bár gyakran felmerül az a félelem, hogy az automatizált rendszerek csökkentik az egyéni gondolkodás és tanulás jelentőségét, történeti perspektívában ez a diskurzus nem új jelenség: hasonló aggodalmak kísérték a könyvnyomtatás vagy később a digitális technológiák elterjedését is. A jelenlegi kutatások inkább arra utalnak, hogy az MI terjedése új kompetenciák fontosságát, MI-írástudást tesz szükségessé. Az Ifjúságkutató Intézet kutatása szerint a ChatGPT vagy más hasonló generatív nyelvi modell felhasználóinak fele (54 százalék) legalább „jóra” értékelte saját felhasználói tudását.

A társas kapcsolatok szempontjából az MI-alapú rendszerek kettős hatást gyakorolhatnak. Egyrészt hozzájárulhatnak az emberi interakciók kiegészítéséhez és bizonyos kommunikációs folyamatok hatékonyságának növeléséhez, másrészt azonban felmerül a veszélye annak is, hogy bizonyos esetekben helyettesítik a személyes kapcsolatokat. A chatbotok és virtuális asszisztensek terjedése már jelenleg is megfigyelhető, különösen az alacsony komplexitású kommunikációs helyzetekben. Továbbá, ahogy az Ifjúságkutató Intézet 2025-ös őszi kutatása mutatja, minden ötödik (20 százalék) 15–39 éves magyar jelenleg is használja a mesterséges intelligenciát életvezetési tanácskérésre (pl. milyen pályát válasszon, emberi kapcsolatait hogyan fejlessze stb.) és további ötödük (19 százalék) tartja elképzelhetőnek, hogy a jövőben használni fogja ilyen céllal. Baráti beszélgetőpartnerként bő egytizedük (13 százalék) használja jelenleg is, és nagyjából ugyanilyen arányban tervezik használni a jövőben (12 százalék), de már kimutatható azok aránya, akik párkapcsolati partnerként tekintenek az MI-ágensre (3 százalék) vagy elképzelhetőnek tartják azt a jövőben (4 százalék).

Mindez azt jelenti, hogy a következő generációk már egy olyan információs környezetben szocializálódnak, ahol a mesterséges intelligencia által generált tartalmak mennyisége és elérhetősége példátlan. Ebben a kontextusban kiemelt jelentőséggel bír a kritikai médiaműveltség, az információk hitelességének értékelése, valamint az a képesség, hogy a felhasználók szelektáljanak a releváns és megbízható tartalmak között. A jövő egyik kulcskérdése, hogy a társadalom – különösen az ifjúság – milyen mértékben lesz képes alkalmazkodni ehhez a gyorsan változó technológiai környezethez, és milyen intézményi, szabályozási és oktatási válaszok születnek az új kihívások kezelésére.

29 Székely 2025a.

Összefoglalás

Az elmúlt negyedszázadban a magyar fiatalok egy alapvetően offline orientációjú életvilágból egy döntően digitális közegbe integrált társadalmi csoporttá váltak. A nagymintás ifjúságkutatások longitudinális adatai egyértelműen jelzik az infokommunikációs technológiákhoz való hozzáférés és használat folyamatos bővülését, amely mára áthatja az életet. Az internet és az okostelefon mint elsődleges médiaplatform dominanciája stabilizálódott, miközben a hagyományos médiumok – elsősorban a nyomtatott sajtó és részben a rádió – szerepe jelentősen visszaszorult. A televízió ugyanakkor továbbra is jelen van a fiatalok médiafogyasztásában, bár már egyre kevésbé meghatározó médiumként. A napi fogyasztók aránya visszaesett, ugyanakkor információforrásként továbbra is a fontossági lista előkelő helyén szerepel.

A médiarendszer átalakulásának meghatározó folyamatai közé tartozik, hogy a közösségimédia-platformok a tájékozódás, a kapcsolattartás és a szórakozás elsődleges tereivé váltak. Mindeközben a rövid, vizuálisan orientált és azonnal fogyasztható tartalmak térnyerése az időérzékelés átalakulásával és a figyelmi kapacitások fragmentálódásával jár együtt. E folyamatok erősítik az olyan fogyasztási mintázatokat, mint a párhuzamos médiahasználat vagy a tartalmak gyorsítása, gyors váltogatása. Az élménykereső attitűd és a magasabb ingerküszöb, továbbá a technológia fejlesztőinek a figyelem felkeltésére és megtartására irányuló tevékenysége ugyanakkor a túlhasználat és a problémás médiafogyasztás kockázatát is növeli.

Új kihívást jelent a mesterséges intelligencia térnyerése, amely a médiaökoszisztéma és a tartalom-előállítás logikáját is alapjaiban alakítja át. A generatív nyelvi modellek és az automatizált tartalomkészítés új lehetőségeket teremtenek, ugyanakkor új típusú kockázatokat is hordoznak, amelyeket a fiatalok maguk is érzékelnek. Ebben a folyamatban kiemelt szereplők a fiatalok mint korai adaptálók, akiknek egyre komplexebb médiakörnyezetben kell eligazodniuk. A 2024-es nagymintás ifjúságkutatás és az azt követő kutatási eredmények arra utalnak, hogy a mesterséges intelligencia már jelenleg is releváns információforrás, bizonyos esetekben megelőzve a hagyományos médiumokat, így a mesterséges intelligencia a nemzedék címkézésében is megjelenik.³⁰

Irodalom

Eurostat 2025: *Digital economy and society statistics - households and individuals*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Digital_economy_and_society_statistics_-_households_and_individuals (letöltve: 2026. 09. 10.)

³⁰ Székely 2025b.

- Guld, Á. 2022: *A Z generáció médiahasználata – Jelenségek hatások kockázatok*. Budapest. Libri Könyvkiadó.
- Gyorgyovich, M. – Kiss-Kozma, G. – Kolozsvári, K. – Pillók P. – Székely, L. – Vas, É. 2025: *Ifjúság 2024 kutatás. Gyorsjelentés*. Budapest, Századvég Kiadó. <https://doi.org/10.65295/IFJGY.2024>; https://szazadveg.hu/wp-content/uploads/2026/04/Szazadveg-Disszeminacio-Magyar-Fiatalk-2024_20260427.pdf (letöltve: 2026. 09. 10.)
- Kiss, D. – Szűts, Z. 2025: Kulturális mintázatok és hírfogyasztási trendek a fiatalok körében. In: Aczél, P. – Guld, Á. – Veszelszki, Á. (szerk.) *Médiatérkép. Generációk, műfajok, fogyasztói trendek*. Budapest, Gondolat, 120–149.
- Kiss, H. – Fitzpatrick, K. M. – Pikó, B. 2020: The digital divide: Risk and protective factors and the differences in problematic use of digital devices among Hungarian youth. *Children and Youth Services Review*, 108. évfolyam, január, 104612. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104612>
- Kitta, G. 2013: Médiahasználat a magyar ifjúság körében. In Székely, L. (szerk.) *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Budapest, Kutatópont, 250–281.
- Mester, L. 2025: Generációk változó televíziózási szokásai. A sorozatok a médiafogyasztási szokások átalakulása, a streamingkultúra térnyerése és rajongói kultúra tükrében. In Aczél P. – Guld Á. – Veszelszki Á. (szerk.) *Médiatérkép. Generációk, műfajok, fogyasztói trendek*. Budapest, Gondolat, 63–86.
- NMHH 2023: *Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiaipari Jelentés 2023*. https://nmhh.hu/dokumentum/242931/mediaipari_jelentes_2023.pdf (letöltve: 2026. 09. 10.)
- Rab, Á. 2016: Az újmédia és a digitális kultúra nemzedéke. Virtuális terek, digitalizált hétköznapiak. In Nagy, Á. – Székely L. (szerk.) *Negyedszázad. Magyar Ifjúság 2012. Iuvenis Ifjúságszakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány*, 277–305.
- Rogers, E. M. 2003: *Diffusion of Innovations, Fifth Edition*, New York, Free Press, 2003.
- Székely, L. 2017: Győztes vesztesek – az információs társadalom ifjúsága. *Információs Társadalom*, 17. évfolyam, 2, 53–68.
- Székely, L. 2025a: Can Trust Be Automated? Youth Content Consumption At The Threshold Of Singularity. *RSC*, 17. évfolyam, 2, 23–3.
- Székely, L. 2025b: The AI Generation? Youth at the Dawn of Singularity. In Molina Carmona, R. et al. (szerk.) *Proceedings of TEEM 2024. The Twelfth International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality*. Szingapúr, Springer, 796–804. https://doi.org/10.1007/978-981-96-5658-5_78
- Székely, L. – Aczél P. 2018: Magyar világ 2.0 – fiatalok és az újmédia. In Székely, L. (szerk.) *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Kutatópont – Enigma2001, 351–386.
- Székely, L. – Veszelszki Á. 2021: A tartalomfogyasztás fizikai és virtuális terei. In Székely, L. (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Enigma2001, 189–209.

SULLIVAN FERENC¹ – KÁNTOR ZOLTÁN²

„Közeli távolság”

A magyarországi fiatalok külhoni magyarsággal kapcsolatos attitűdjei a nagymintás ifjúságkutatások tükrében

Absztrakt

A tanulmány a magyarországi fiatalok külhoni magyar közösségekkel kapcsolatos viszonyát tekinti át, a hangsúlyt a Magyar Fiatalok 2024 kutatásra és a nagymintás ifjúságkutatás korábbi hullámaira helyezve. A 2012 óta összehasonlítható nemzeti identitásmutatók erős és tartós magyar kötődést jeleznek: a fiatalok magas arányban érzik magukat magyarnak, szeretik a magyar nyelvet és Magyarországot, és a legtöbb identitáselem 2012 és 2020 között erősödött. Továbbá a külhoni magyarokhoz fűződő személyes kapcsolatok továbbra sem tekinthetők általánosnak. A Magyar Fiatalok 2024 szerint a 15–34 évesek mintegy 85 százaléka nem rendelkezik közvetlen külhoni magyar rokoni vagy baráti kötődéssel, miközben a külhoni régiókba irányuló utazás – különösen Erdély esetében – számottevő. Az eredmények arra utalnak, hogy a fiatal generáció nemzeti közösségképe nagyrészt szimbolikus, oktatási és kulturális szocializáción, illetve alkalmi mobilitáson alapul; a mindennapi, tartós határokon átívelő kapcsolathálózat ennél jóval gyengébb. A fiatalok körében ezért a nemzetpolitikai attitűdök megértéséhez a nemzeti identitás mellett a személyes tapasztalat, az oktatási mobilitás és a politikai szocializáció együttes vizsgálata szükséges.

Kulcsszavak: fiatalok, külhoni magyarok, nagymintás ifjúságkutatás, Magyar Fiatalok 2024, nemzeti identitás, személyes kapcsolatok, Határtalanul Program, Rákóczi Szövetség

¹ Kutatási és elemzési vezető, Rákóczi Szövetség; doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola.

² Igazgató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet; egyetemi docens, intézetvezető, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar.

Bevezetés – Miért érdemes külön vizsgálni az ifjúság külhoni magyarokkal kapcsolatos attitűdjeit?

Az anyaországi magyarok külhoni magyar közösségekhez fűződő viszonya nem írható le csupán az elfogadás-elutasítás leegyszerűsítő skáláján. Elválhat egymástól a kulturális nemzethez tartozás elismerése, a hétköznapi társadalmi közelség, a konkrét nemzetpolitikai intézkedések támogatása, valamint a külhoni közösségekről rendelkezésre álló tudás, személyes tapasztalat és élményanyag. A fiatal generáció esetében ez a többdimenziós megközelítés különösen fontos, ugyanis a magyarországi 15–34 évesek döntő többsége már az Európai Unióhoz való csatlakozás után vagy az azt megelőző „európaizációs” folyamatban szocializálódott, ezért az idősebb generációkhoz képest természetesebb tapasztalat számára a határok átjárhatósága, a nemzetközi mobilitás és a többes kötődés.

Ezzel párhuzamosan e generáció közvetlen emlékezete nem terjed ki olyan, az anyaország és a külhoni közösségek kapcsolatát döntően meghatározó eseményekre, mint az 1980-as évek végének erdélyi menekülthulláma, a jugoszláv háborúk időszaka vagy a státustörvény körüli viták. A külhoni magyarsággal kapcsolatos közbeszédet sok tekintetben máig befolyásoló 2004. december 5-i népszavazást is legfeljebb a korosztály legidősebb tagjai élhették meg politikailag értelmezhető életkorban. Napjaink magyarországi ifjúsága számára a könnyített honosítás, a külhoni magyarságnak biztosított széles körű oktatási és kulturális támogatások, a Határtalanul Program, illetve a nemzeti összetartozás intézményes keretei már nem rendkívüli politikai innovációként, hanem sokkal inkább környezeti adottságként jelennek meg. A generációs nézőpont ezért alkalmas annak vizsgálatára, hogy az intézményes nemzetpolitika milyen kapcsolatban áll a tényleges társadalmi közelséggel.

A nemzeti identitás ugyanakkor a politikai és társadalmi szocializáció során formálódik: a család, az iskola, a személyes tapasztalatok és a közéleti diskurzusok egyaránt alakítják, és az egyén élete során folyamatosan változhat. E tekintetben azonban lényeges különbség van a többségi és a kisebbségi helyzetben élő magyarok tapasztalatai között. A határon túli magyar fiatalok számára a nemzeti hovatartozás kérdése a mindennapokban is közvetlenül jelen lévő valóság, hiszen magyar identitásukat egy másik állam politikai, jogi és nyelvi környezetében élik meg – hétköznapi döntési stratégiáik közvetlenül vagy közvetetten nemzeti-nyelvi kötődéseik erősödését vagy gyengülését is implikálják. A magyarországi fiatalok ezzel szemben az államalkotó többség tagjaiként találkoznak a nemzeti identitás kérdésével, amely számukra inkább a magyar államhoz, a magyar nyelvhez és kultúrához, a nemzeti közösség egészéhez, illetve a határon túl élő magyarokhoz való viszonyban kap jelentést. A két csoport közötti alapvető különbség tehát az eltérő állampolgári, intézményi és társadalmi helyzetben rejlik. A magyarországi és a külhoni fiatalok nemzeti identitásának összevetése erre részletesebben rávilágít később, amikor jelen kutatás összevetésre kerül a külhoni kutatási eredményekkel.

Kutatási háttér és összehasonlíthatóság

A magyarországi nagymintás ifjúságkutatási program 2000-ben indult, és 2020-ig négyévente, jellemzően 8000 fős, a magyarországi 15–29 éveseket reprezentáló mintán vizsgálta a fiatalok élethelyzetét és attitűdjeit. A jelen tanulmány szempontjából a legszorosabban összehasonlítható nemzetiidentitás-blokk 2012-től része a kérdőívnek. A 2016-os és a 2020-as hullámokban a magyarországi minta mellett már a négy legnagyobb külföldi magyar közösség – Erdély, Felvidék, Vajdaság és Kárpátalja – fiataljai körében is párhuzamos adatfelvétel zajlott, megteremtve a Kárpát-medencei összevetés lehetőségét, az anyaországi és az egyes külföldi magyar közösségek fiatalságának élethelyzete, attitűdjei, értékvilága közötti konvergálás mérhetőségét.³

A Magyar Fiatalok 2024 kutatás részben folytatja ezt a hagyományt, de két fontos módszertani változtatással. A 2024-es hullám a célcsoportot 15–34 évre tágította, és 5000 fős, személyes TAPI-adatfelvétellel dolgozott; a kérdőív egyes moduljait négy, egyenként 1250 fős reprezentatív almintán kérdezték le. A magyar identitás változásának összehasonlíthatósága érdekében az adatanyag külön tartalmazza a 15–29 éves korosztály adatait is. A trendek értelmezésekor ugyanakkor óvatosság szükséges: az azonos vagy hasonló témájú kérdések kérdéskörnyezete, válaszkategóriái és bázisai nem minden hullámban feleltethetőek meg teljesen egymásnak.⁴

A korhatár 34 évre emelése tartalmi szempontból is indokolt, hiszen a tanulmányok befejezése, a stabil munkapiaci pozíció, a párkapcsolati és családalapítási döntések, illetve a szülői háztól való leválás egyre gyakrabban nyúlik a harmincas életévek elejére. Az ifjúsági életszakasz kitolódása, határainak képlékennyé válása kapcsán szakmai konszenzus alakult ki. A nemzeti identitás szempontjából ugyanakkor a 2024-es adatok azt mutatják, hogy a 15–29 és a 15–34 éves csoport között mindössze csekély eltérések vannak. A „magyarnak érzem magam”, a magyar nyelv és Magyarország szeretete mindkét korcsoportban lényegében azonos átlagot ért el. Ez arra utal, hogy a célcsoport kibővítése önmagában nem magyarázza az identitásmutatók 2020-hoz képest látható kisebb visszarendeződését; a változások mögött inkább időszaki, társadalmi és kérdezéstechnikai tényezők állhatnak. A 2024-es adatfelvétel további lehetőséget ad a nemzetpolitikai attitűdök társadalmi háttérének vizsgálatára is. A támogatáspolitikai, az egyszerűsített honosítás és a külföldi magyarok szavazati jogának megítélését a politikai érdeklődés, a médiahasználat, a vallásosság, a településtípus, valamint a külföldi kapcsolatok és utazási tapasztalatok szerint is érdemes bontani. A társadalmi távolságra és az identitásindexre vonatkozó önkítöltős modulok kisebb elemszámú almintákon

³ Székely 2022; 2024.

⁴ Gyorgyovich et al. 2025.

készültek. Az alábbi összefüggések leíró jellegűek; a többváltozós modellek kontrollált kapcsolatokat jeleznek, de a keresztmetszeti adatfelvétel miatt oksági következtetésre nem alkalmasak.

Történeti előzmények: erős identitás, változó közelség

A késő szocialista korszak ifjúsági nemzettudat-kutatásai már erős magyar önazonosságot jeleztek, azonban a külhoni magyar közösségek közvetlen megítélését a kor politikai és kutatási korlátjai miatt csak részlegesen lehetett mérni.⁵ A 80-as évek végének romániai válsága és az erdélyi menekültek megjelenése egyszerre tette láthatóvá a nemzeti szolidaritást és a bevándorlással, munkavállalással járó hétköznapi feszültségeket. Egy 1992-es ifjúsági attitűdvizsgálatban a magyar nemzetiségű menekültek befogadását a válaszadók mintegy héttizede elfogadta, azaz a külhoni magyarok befogadását pártolók lényegesen többen voltak, mint a kulturálisan távolibbnak érzékelt csoportok befogadása mellett kiállók.⁶

A rendszerváltást követően a külhoni magyarok támogatása fokozatosan közpolitikai kérdéssé vált.⁷ A státustörvény, majd a 2004-es népszavazás megmutatta, hogy a szimbolikus nemzeti közelség nem jelenti automatikusan az állampolgársági, jóléti vagy politikai jogok azonos megítélését. E különbségtétel a fiatalok esetében is lényeges: a deklaratív nemzetiidentitás-mutatók magas értékeiből önmagában nem következik sem a külhoni magyarokkal való intenzív személyes kapcsolat, sem a konkrét nemzetpolitikai intézkedések támogatása.

Kiindulási pontunk az, hogy az előző évtizedekhez képest az anyaországi és a külhoni magyar közösségek közötti interperszonális kapcsolatok jóval inkább összefonódtak, sőt, a tanulási és munkavállalási mobilitás, a földrajzi távolságok összezsugorodása és a külhoni magyarság a korábbiakhoz képest enyhébb, de ma is zajló gravitációja az anyaország felé bizonyos tekintetben el is mosta az „anyaországi magyar” kontra „külhoni magyar” distinkciót. Ezt a folyamatot erősítette 2010-től az egységes magyar nemzet koncepciójának hangsúlyos megjelenése a kormányzati retorikában, amelynek deklarált célja a magyar közösségek Trianon óta zajló „szétfejlődésének” visszafordítása volt.⁸ Árulkodó, hogy míg 2011-ben 288 024 fő élt Magyarországon, akik a szomszédos országokból érkeztek, számuk 2017-re 22 százalékkal emelkedett (szám szerint 352 506 fő, akik közül 313 000 magyar nemzetiségű érkezett a Trianon előtti országterületről). Ma a Romániában született, Magyarországon élő személyek száma magasabb, mint Debrecen teljes

5 Csepeli 1985.

6 Csepeli–Örkény 1996.

7 Ablonczy–Bárdi 2010.

8 Bárdi 2013.

lakossága.⁹ A rendszerváltozás óta a szomszédos országokból Magyarországra áttelepült magyar nemzetiségűek száma mintegy 400 ezerre tehető; a napjainkban is zajló folyamat elsősorban a fiatalokat, illetve az aktív korosztályt érinti.

A nagymintás ifűsághkutatások 2012 és 2020 között: a nemzeti identitás erősödése

2012-től a nagymintás ifűsághkutatások azonos, ötfokú skálára épűlő állításokkal követik a magyar identitás több elemét. A 2012-es adatok szerint már ekkor is magas volt a magyarsághtudat: a „magyarnak érzem magam” állítás átlaga 4,33, a „szeretem a magyar nyelvet” állításé 4,31 volt. Az „összetartozás” összetettebb, részben etnocentrikus elemeket is tartalmazó indexe ennél mérsékeltebb értéket mutatott, ami arra utal, hogy az önazonosság és a kizárólagosság nem azonos intenzitású dimenziók.¹⁰

2016-ra a magyarsághtudat számos eleme tovább erősödött. A „büszke vagyok arra, hogy magyar vagyok” állítás átlaga 3,97-ről 4,15-re, a „szeretem Magyarországot” állításé 4,16-ről 4,25-re emelkedett. A teljes mértékben egyetértők aránya a magyarsághra való büszkeség esetében 37-ről 42 százalékra nőtt, a „Magyarország a legjobb ország, ahol élni lehet” állítás esetében pedig 19-ről 25 százalékra emelkedett az így vélekedők mértéke.¹¹ 2020-ban az identitás további erősödését rögzítették: a fiatalok 95 százaléka magyarnak vallotta magát, a „magyarnak érzem magam” állítás átlaga 4,38-ra, a „büszke vagyok arra, hogy magyar vagyok” állítás 4,24-re nőtt.¹²

1. táblázat: A magyar identitás néhány összehasonlítható eleme, 2012–2024^{13,14}

Állítás	2012	2016	2020	2024 (15–29)
Magyarnak érzem magam.	4,33	4,34	4,38	4,27
Szeretem a magyar nyelvet.	4,31	4,30	4,37	4,27

⁹ Kincses 2023.

¹⁰ Székely 2013.

¹¹ Bauer et al. 2017.

¹² Domokos et al. 2021.

¹³ Ötfokú skálán mért átlagok. A 2024-es adat a 15–29 éves almintára vonatkozik; a 2024-es jelentés kerekített értékeket közöl.

¹⁴ A nemzeti identásra vonatkozó kérdésblokk elemszáma az egyes kutatási hullámokban eltért. 2012-ben a kérdések a teljes, mintegy 8000 fős mintán szerepeltek (az érvényes válaszok száma állításonként $n = 7122\text{--}7516$), 2016-ban és 2020-ban megközelítőleg 2000 fős almintán ($n = 1956\text{--}1999$, illetve $n = 1981\text{--}1986$). A 2024-es adatfelvételben a blokk $n = 1250$ főn került lekérdezésre; a korábbi hullámokkal életkor szerint közvetlenül összevethető 15–29 éves almintán $n = 895$ fő.

Állítás	2012	2016	2020	2024 (15–29)
Szeretem Magyarországot.	4,16	4,25	4,31	4,21
Büszke vagyok arra, hogy magyar vagyok.	3,97	4,15	4,24	4,13
Büszke vagyok arra, hogy magyar állampolgár vagyok.	3,93	4,11	4,21	4,08
Életem nagy részét inkább Magyarországon szeretném leélni.	3,88	4,06	4,16	4,02
Magyarország a legjobb ország, ahol élni lehet.	3,17	3,46	3,77	3,60

Forrás: Magyar Ifjúság 2012; Magyar Ifjúság Kutatás 2016; Magyar Fiatalok 2020; Magyar Fiatalok 2024

A hosszabb idősor legfontosabb tanulsága, hogy a magyarországi fiatalok nemzet-tudata tekintetében magas kiinduló szint és az erre épülő mérsékelt erősödés volt tapasztalható az elmúlt bő egy évtizedben. 2012 és 2020 között a legtöbb pozitív identitásállításnál növekedett az egyetértés. A 2024-re vonatkozó értékek továbbra is magasak, bár több mutatonál enyhe visszarendeződés látszik a 2020-as csúcshoz képest. A magyarság kulturális és érzelmi dimenziói stabilabbak, mint az ország kizárólagosan pozitív értékelésére vagy a Magyarországon maradásra vonatkozó állítások. Ez arra utal, hogy a nemzeti identitás a fiatalok körében erős, de nem feltétlenül zárja ki a mobilitást, a többes kötődést vagy akár a kritikus országértékelést.

A 2012-es részletesebb identitásvizsgálat további fontos különbséget is láthatóvá tett. A magyarságtudat összesített mutatója országosan 4,2-es átlagot ért el, miközben az összetartozás indexe 3,6, a kirekesztésé 3,0 volt, azaz erős önazonosság nem vonta magával automatikusan a nem magyar csoportokkal szembeni erős elhatárolódást. Ez a külhoni magyarok megítélésének szempontjából azért lényeges, mert a nemzeti közösséghez való tartozás ma már sok esetben kevésbé értelmezhető „zéró összegű”, kizárólagos identitásként. A magyar kulturális identitáshoz való erős kötődés összeegyeztethető a nyitottabb társadalmi attitűdökkel és az európai, regionális vagy helyi kötődésekkel is. A nagymintás kutatások alapján tehát inkább többes és rétegzett, mint kizárólagos identitás szerkezet feltételezhető, ami összhangban van a határok átjárhatóságával, a digitális világ által közvetített kulturális hatások térnyerésével, a közösségek virtualizálódásával.

Hasonló következtetésre vezet a politikai érdeklődés és a nemzeti identitás egymás mellé helyezése. A 2020-as hullámban a magyar identitás mutatói kifejezetten magasak voltak, miközben a politika iránti érdeklődés ötfokú skálán mindössze 2,4-es átlagot ért el. A nemzeti önazonosság tehát a fiatalok jelentős részénél nem feltétlenül pártpolitikai vagy napi közéleti aktivitás formájában jelenik meg, hanem kulturális, nyelvi és érzelmi kötődésként manifesztálódik. Ez megmagyaráz-

hatja azt is, hogy a külhoni magyarsághoz való viszony egyszerre lehet pozitív és kevésbé reflektált: a közösségi azonosulás magas, miközben a konkrét intézményi kérdések, támogatási mechanizmusok vagy külhoni társadalmi folyamatok részletes ismerete jóval egyenetlenebb lehet. A későbbi kutatásoknak ezért a „mennyire magyar” típusú identitáskérdések mellett a tudásszintet és a konkrét tapasztalatokat is célszerű lenne mérniük.

Magyar Fiatalok 2024: külhoni utazások és személyes kapcsolatok

A Magyar Fiatalok 2024 kutatás egyik legfontosabb újítása, hogy a nemzeti identitás mellett külön blokkban vizsgálja a fiatalok határon túli magyarokkal való kapcsolatát. Az eredmények alapján a 15–34 évesek körében Erdély a legismertebb és leggyakrabban felkeresett magyarlakta külhoni térség: a válaszadók mintegy egyharmada járt már ott. Ez – tekintve az erdélyi magyarság lélekszámát, Erdély kiemelt szerepét a magyar történelemben és kultúrában – aligha meglepő. A Felvidéken nagyjából minden negyedik válaszadó fordult meg. Váratlan eredmény, hogy a kutatás szerint Órvidéken és Horvátország magyarlakta területein¹⁵ hasonló nagyságrendű csoport járt; a Vajdaság, Kárpátalja és a Muravidék ritkábban látogatott célpontok. Az utazások tipikus formái a családi utak, az iskolai kirándulások és a baráti társaságok közös útjai. Nem egyértelmű ugyanakkor az adatok alapján, hogy mekkora azok aránya, akik két vagy többféle társasággal (családdal, barátokkal, osztálykirándulás formájában, egyéb módon) is felkerestek egy-egy külhoni területet.

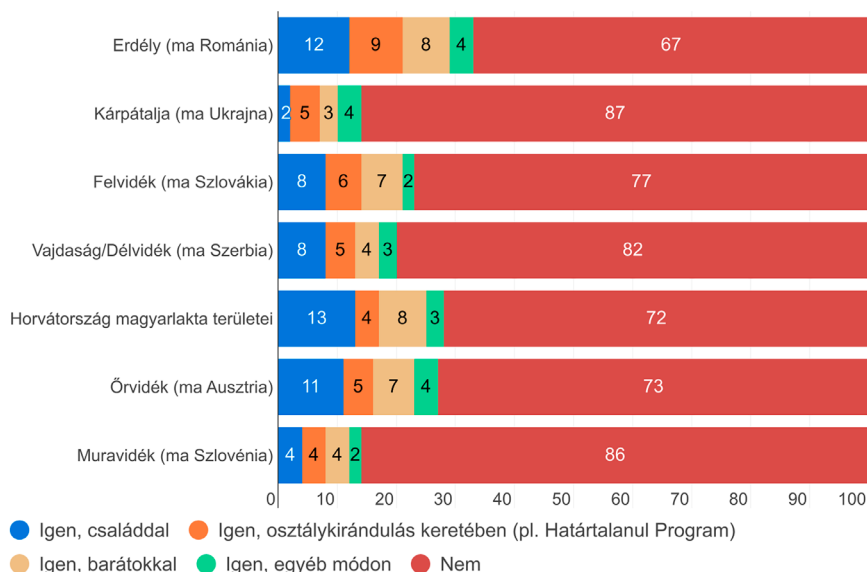
A kutatási jelentés külön kiemeli a diákutaztatási programok, köztük a Határtalanul Program szerepét az iskolai mobilitásban,¹⁶ amelynek keretében eddig több mint félmillió felső tagozatos gyermek utazott külhoni magyarlakta területre.¹⁷ Említést érdemel a Rákóczi Szövetség Diákutaztatási Programja – amelynek keretében az elmúlt másfél évtizedben közel kétszázezer anyaországi, illetve külhoni magyar diák utazhatott egy partnerintézmény magyar diákközösségéhez legalább egy országhatár átlépésével. A Szövetség összmagyar rendezvényei – amelyek évente több tízezer Kárpát-medencei, illetve diaszpórában élő résztvevő, főként általános és középiskolás korú fiatalok, illetve felsőoktatási hallgatók részvételével zajlanak – szintén az ifjúsági korosztály magyar–magyar kapcsolattartásának fontos színhelyei.

¹⁵ Gyaníthatóan Órvidék (Ausztria) és Horvátország magyarlakta területei kapcsán a pozitívan válaszolók többsége az adott országok területének egészére gondolhatott.

¹⁶ Gyorgyovich et al. 2025.

¹⁷ Magyarország Kormánya 2024.

1. ábra: A szomszédos országok egykor Magyarországhoz tartozó területein, illetve azok magyarlakta térségeiben megfordult válaszadók aránya¹⁸ (%)

Forrás: saját szerkesztés a Magyar Fiatalok 2024 súlyozott adatai alapján

A mobilitás és a különféle összmagyar rendezvényeken való részvétel mindazonáltal nem azonos a tényleges, hosszabb távon fenntartott kapcsolathálózat sűrűségével. A 2024-es kutatás szerint a 15–34 évesek mintegy 85 százaléka nem rendelkezik közvetlen külföldi magyar rokoni vagy baráti kötődéssel. Közele, külföldön élő családtagról 5 százalék számolt be, szülői vagy nagyszülői kapcsolatról pedig mindössze 1-1 százalék.¹⁹ A meglévő személyes kapcsolatok így inkább barátságokra és egyéni ismeretségekre, mint kiterjedt rokoni kapcsolatrendszerre épülnek. Mindez fontos különbséget jelez a nemzeti identitás és a társadalmi integráció mértéke között; a fiatalok erős magyar önazonossága nem feltétlenül jár együtt rendszeres, személyes kapcsolattal a határon túli magyarokhoz.

A 2020-as hullám ugyanakkor még azt mutatta, hogy a 15–29 évesek közel egyharmadának – 31 százalékának – volt valamilyen magyar rokoni és/vagy közeli

¹⁸ Kérdés: „Járt-e a szomszédos országok magyarok által lakott területein, vagyis azokon a területeken, amelyek egykor Magyarországhoz tartoztak?” Bázis: n = 1250

¹⁹ Ezen értékek alulmaradnak az MTA-Lendület Trianon Kutatócsoport 2020-as országos reprezentatív felmérésének adataihoz képest, amely szerint a magyarországi lakosság körében 18 százaléknak jelenleg is él rokoni a történelmi Magyarország mai országhatárokra kívüli területén. A családtörténetében azonosított, Magyarországra áttelepült rokoni ágról a válaszadók 28 százaléka számolt be, míg 37 százalék nyilatkozott úgy, hogy van határon túli magyar ismerőse (Trianon 100 MTA-Lendület Kutatócsoport 2020).

baráti kapcsolata a szomszédos országokban: 10 százalék csak rokont, 13 százalék csak barátot, 8 százalék pedig mindkettőt jelölt, míg 68 százalék egyik kategóriát sem. A 2020-as és 2024-es adat közvetlen trendként nem kezelhető, mert a korcsoport, a kérdés megfogalmazása és a válaszstruktúra eltér. A különbség mégis arra figyelmeztet, hogy a személyes kapcsolatok mérésénél a „rokon”, a „közeli barát” és a tágabb „közvetlen kötődés” fogalmának értelmezése lényegesen befolyásolhatja az eredményt. Bizonyosan annyi állítható, hogy a külföldi magyarsághoz fűződő tartós személyes hálózat a fiatalok többségénél továbbra sem tekinthető mindennapi tapasztalatnak.

A 2024-es területi utazási mintázat önmagában is árnyalja a „kapcsolathiány” képét. Erdély esetében a családi, iskolai és baráti utak egyaránt számottevőek, ami arra utal, hogy a térség egyszerre része a családi emlékezetnek, a szervezett oktatási mobilitásnak és a turizmusnak. A Felvidék és az Őrvidék földrajzi közelsége szintén elősegítheti a látogatást, míg Kárpátalja esetében a 2022 óta tartó háborús helyzet nyilvánvalóan korlátozza a mobilitást. A régiók látogatottságát ezért nem lehet kizárólag az érdeklődés vagy a nemzeti kötődés mércéjeként értelmezni; a földrajzi távolság, a közlekedési kapcsolatok, a biztonsági helyzet, az iskolai programok útvonalai és a családi kapcsolatok sűrűsége egyaránt befolyásolják. A lényegi kérdés az, hogy a látogatások milyen tartalmú találkozást hoznak létre a helyi magyar közösségekkel, kiemelten azon fiatal tagjaival.

Mit jelent mindez a fiatal generáció nemzetképére nézve?

A nagymintás adatok három, egymást kiegészítő jelenséget rajzolnak ki. Az első megállapítás, hogy a magyar identitás a fiatalok körében stabil és magas intenzitású. A „magyarnak érzem magam” és a magyar nyelv szeretete minden vizsgált hullámban a skála felső tartományában helyezkedik el. Ugyanakkor a külföldi magyar térségek megismerése nem pusztán tankönyveken, oktatási anyagokon keresztül történik: a fiatalok számottevő része járt legalább egy magyarlakta szomszédos régióban, amelyben mérhető szerepet játszanak a diákutaztatási programok. Ennek ellenére azonban a tartós személyes kapcsolatok továbbra is sokkal ritkábbak, mint ahogy azt a szimbolikus azonosulás vagy a fiatalságot célzó összmagyar rendezvények száma és elérése indokolná.

Ebből egy szimbolikusan egymáshoz közel, társadalmilag azonban lazán összekapcsolt generációs modell rajzolódik ki. A külföldi magyarok a fiatalok nemzeti közösségképében jelen vannak, de az ismeretek és érzelmi kötődések jelentős része közvetített: az iskola, a családi elbeszélések, a média, az emlékezetpolitika, a kulturális programok és az alkalmi utazások formálják. Ez önmagában nem jelent gyenge nemzeti szolidaritást, hanem inkább azt jelzi, hogy a közös identitás és a társadalmi hálózatok két különböző mechanizmus szerint működnek.

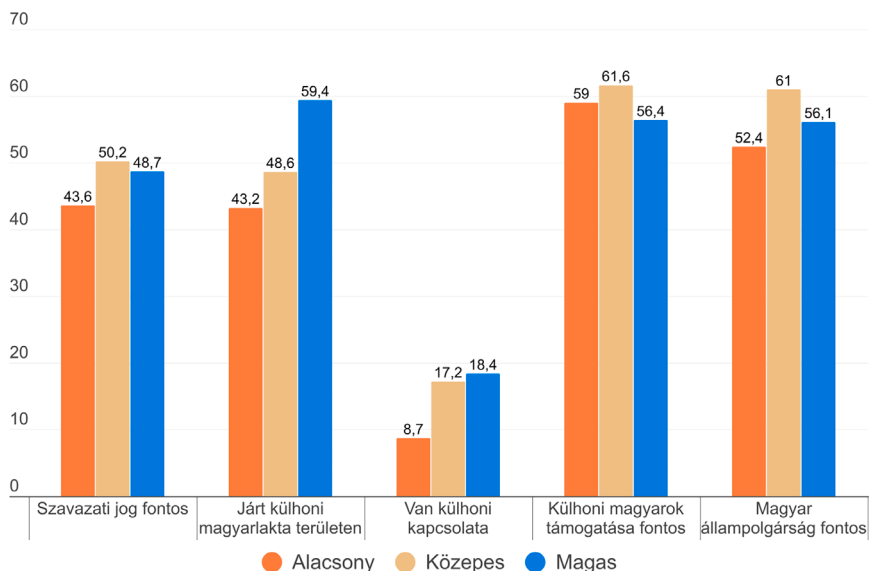
A fiatalok esetében ezért különösen fontos a személyes találkozások minősége. Az egyszeri osztálykirándulások, alkalmi utazások ugyan képesek lehetnek konkrét helyhez, történethez és közösséghez kapcsolni a külhoni magyarság addig absztrakt képét, de önmagukban nem feltétlenül hoznak létre tartós kapcsolatot. A hosszabb távú diákcseraprogramok, közös táborozások, egyetemi együttműködések, szakmai partnerkapcsolatok vagy kortárs közösségi projektek nagyobb eséllyel alakítanak ki kölcsönös hálózatokat. A nemzetpolitikai ifjúsági programok eredményességét ezért nemcsak az utazók számával, hanem a később fennmaradó kapcsolatokkal és a külhoni közösségekről szerzett differenciált tudással is érdemes mérni.

Politikai érdeklődés és a külhoni magyarokhoz való viszony a magyarországi fiatalok körében

A külhoni magyarokkal kapcsolatos attitűdök és tapasztalatok nem azonos módon differenciálódnak a magyarországi fiatalok körében; ez a válaszok politika iránti érdeklődése szerinti bontásában is tükröződik. A legmarkánsabb különbségek azoknál a dimenzióknál figyelhetők meg, amelyek vagy közvetlenül politikai természetűek, vagy valamilyen személyes érintettséget, tapasztalatot tükröznek. Ezzel szemben a tágabb értelemben vett nemzeti szolidaritást kifejező attitűdök esetében kevésbé egyértelmű, illetve nem lineáris összefüggés látható.

A külhoni magyarok szavazati jogának megítélése jól példázza ezt a mintázatot. Az alacsony politikai érdeklődésű fiatalok 43,6 százaléka tartja fontosnak, hogy a külhoni magyarok részt vehessenek a magyarországi választásokon, míg a magas politikai érdeklődésűek körében ez az arány 48,7 százalék. A közepes érdeklődésűek esetében ennél is magasabb, 50,2 százalékos támogatottság figyelhető meg. Mindez arra utal, hogy bár a politikai érdeklődés növekedésével összefüggésben általában erősebb támogatás jelenik meg, a választójog kérdésében nem egyszerűen lineáris, hanem inkább differenciált mintázatról beszélhetünk. Ugyanakkor az alacsony és magas érdeklődésű csoport közötti különbség így is érzékelhető, ami arra utal, hogy a választójog megítélése erősebben kapcsolódik a politikai közösség határainak értelmezéséhez, mint más nemzetpolitikai kérdések.

2. ábra: Külhoni magyarokkal kapcsolatos attitűdök és tapasztalatok politikai érdeklődés szerint²⁰ (%)

Forrás: saját szerkesztés a Magyar Fiatalok 2024 súlyozott adatai alapján

Még erőteljesebb eltérések láthatók a személyes tapasztalatok szintjén. Külhoni magyarlakta területen az alacsony politikai érdeklődésűek 43,2 százaléka járt már, míg a magas érdeklődésűek körében ez az arány 59,4 százalék. A két csoport közötti 16,2 százalékpontos különbség arra utal, hogy a politikai érdeklődés nem pusztán attitűdszinten, hanem az élményszerű, tapasztalati kapcsolódás szintjén is elkülöníti egymástól a fiatalokat. A közepes politikai érdeklődésűek 48,6 százalékos aránya itt is átmeneti pozíciót jelez, tehát ebben a dimenzióban jóval inkább kirajzolódik egy fokozatos összefüggés.

Hasonló, bár valamivel kisebb abszolút szinten jelentkező különbségek mutatkoznak a külhoni kapcsolatok meglétében is. Az alacsony politikai érdeklődésűek 8,7 százaléka számolt be arról, hogy van valamilyen külhoni kapcsolata, míg a magas érdeklődésűeknél ez az arány 18,4 százalék. A közepes érdeklődésűek 17,2 százalékos értéke arra utal, hogy már a középső csoport is lényegesen közelebb áll a politikailag aktívabb fiatalokhoz, mint az alacsony érdeklődésűekhez. A kapcsolatok típusát tekintve különösen a baráti kapcsolatok esetében látványos az eltérés: ilyenekkel az alacsony érdeklődésűek 4,8, a magas érdeklődésűek 13,0 százaléka

²⁰ Bázis: n = 1250. Politikai érdeklődés: alacsony = 1–2; közepes = 3; magas = 4–5. A „fontos” kategória a négyfokú skála 3–4 értékeit foglalja magában.

rendelkezik. A családi kapcsolatoknál is kimutatható a különbség (3,3 vs. 7,2 százalék), de annak mértéke kisebb. Mindez arra enged következtetni, hogy a politikai érdeklődés nem csupán az „örökölt”, családi kötődésekhez, hanem még inkább a tudatosan fenntartott vagy kialakított horizontális kapcsolatokhoz kötődik.

A külhoni magyarok támogatásának fontossága ezzel szemben nem követ hasonlóan egyértelmű mintázatot. Ezt az állítást az alacsony politikai érdeklődésűek 59,0, a közepes érdeklődésűek 61,6, a magas érdeklődésűek 56,4 százaléka tartja fontosnak. Vagyis a támogatáspolitikai megítélése valamennyi politikai érdeklődési csoportban viszonylag magas, és nem figyelhető meg monoton emelkedő tendencia a politikai érdeklődés erőssége szerint. Hasonló trend jellemzi a külhoni magyarok magyar állampolgárságának megadásával kapcsolatos attitűdöt is: itt 52,4, 61,0 és 56,1 százalékos arányok láthatók az alacsony, közepes és magas érdeklődésű csoportoknál. Mindez arra utal, hogy a nemzethez tartozás kulturális és jogi-szimbolikus dimenziói a politikai érdeklődés szintjétől részben függetlenül is széles körű elfogadottsággal bírnak az anyaországi fiatalok körében.

Az eredmények összességében azt jelzik, hogy a politikai érdeklődés differenciáló szerepe a külhoni magyarokkal kapcsolatos viszonyban elsősorban három területen erős: a politikai jogosultságok megítélésében, a személyes tapasztalatban és a tényleges kapcsolathálózatokban. Ezzel szemben a támogatás és az állampolgárság kérdése inkább egy általánosabb kulturális-nemzeti konszenzus részeként jelenik meg. Másképpen fogalmazva: a külhoni magyarokkal kapcsolatos szolidaritás alaprétegei viszonylag széles körben osztottak, míg a politikailag érzékenyebb, a politikai közösség határait közvetlenül érintő kérdések, valamint a személyes beágyazottság dimenziói jóval inkább együtt mozognak a politikai érdeklődés mértékével.

A fenti mintázat alapján valószínűsíthető, hogy a politikai érdeklődés nem önmagában eredményez pozitívabb attitűdöket, hanem részben egy olyan szélesebb orientáció része, amelyben a közéleti nyitottság, a társadalmi kérdések iránti fogékonyság, valamint a külhoni magyar közösségekkel kapcsolatos konkrét tapasztalatok egymást erősítik. Ennek megfelelően a külhoni magyarokhoz való viszony értelmezésekor nem elegendő pusztán normatív attitűdöket vizsgálni, hanem a személyes kapcsolatok és tapasztalatok szerepét is figyelembe kell venni. A kulturális-nemzeti szolidaritás tehát politikai érdeklődéstől részben függetlenül is jelen lehet, míg a választójog megítélése erősebben kapcsolódik a politikai közösség határainak értelmezéséhez.

Kitekintés: a fiatalok és a konkrét nemzetpolitikai eszközök

A korábbi közvélemény-kutatások is arra utaltak, hogy a kulturális nemzethez tartozás elismerése és a külhoni magyarokkal kapcsolatos konkrét szakpolitikai intézkedések támogatása nem feltétlenül esik egybe.²¹ A teljes magyarországi társadalomra vonatkozó újabb, 2020-as és 2025-ös attitűdvizsgálatok ezt a differenciált képet erősítik meg. 2025-ben a könnyített állampolgárságot a válaszadók 62 százaléka, a külhoni magyarok anyagi támogatását 52 százaléka támogatta, miközben az országgyűlési választójogot 60 százalék ellenezte. A kutatás szerint az állampolgárság és az anyagi támogatás elfogadottsága a fiatalabb csoportok körében az átlagnál magasabb volt, a választójog viszont továbbra is erősen megosztó kérdés maradt.²²

Mindez illeszkedik a nagymintás ifjúságkutatásokból kirajzolódó képhez. A fiatalabb generáció számára a kulturális és jogi többes kötődés kevésbé rendkívüli, ugyanakkor a konkrét politikai részvétel megítélése külön normákhoz – például a lakóhelyhez, adózáshoz, vélelmezett következményviseléshez és pártpolitikai bizalomhoz – kapcsolódhat. A nemzeti identitás tehát a fiataloknál sem azonos a nemzetpolitikai intézmények feltétlen támogatásával; a különböző dimenziókat elemzéskor célszerű elkülöníteni.

Összegzés

A magyarországi fiatal generáció külhoni magyarokhoz fűződő viszonyának legfontosabb sajátossága a szimbolikus közelség és a kapcsolati távolság együttélése. A 2012–2024 közötti nagymintás ifjúságkutatások alapján a magyar nemzeti identitás stabil és erős: a magyarsághoz, a magyar nyelvhez és Magyarországhoz való érzelmi kötődés magas, és 2012 és 2020 között több mutató erősödött. A 2024-es hullámban ezek az értékek továbbra is magas szinten maradtak.

A külhoni magyar közösségekhez való tényleges kapcsolódás ennél jóval egyenetlenebb. A 15–34 évesek jelentős része eljutott már valamelyik szomszédos magyarlakta térségbe, különösen Erdélybe, de a tartós rokoni vagy baráti kapcsolatok a többségnél hiányoznak. A fiatalok külhoni magyarságképe ezért sokszor nem személyes mindennapi tapasztalatból, hanem oktatási, kulturális és politikai szocializációból épül fel.

A magyarországi fiatalok külhoni magyarokhoz való viszonya nem homogén, hanem erősen rétegzett. A legszélesebb konszenzust a kulturális-nemzeti szolidaritás és a támogatáspolitikai élvezeti, míg a politikai közösség határát érintő kérdések

²¹ Kiss–Barna 2013.

²² Kiss–Toró 2025.

– különösen a szavazati jog – már érezhetően megosztóbbak. Mindez arra utal, hogy a fiatalok jelentős része elfogadja a külhoni magyarokat a magyar nemzeti közösség részeként, de differenciáltabban gondolkodik arról, hogy ez milyen állampolgári és választójogi következményekkel járjon.

A jövőbeni kutatások számára három irány lehet különösen fontos. Egyrészt érdemes azonos kérdésformában ismételni a külhoni rokonokra, barátokra és utazásokra vonatkozó blokkokat, hogy valódi idősor legyen kialakítható. Másrészt a mennyiségi adatok mellett vizsgálni kellene, hogy milyen minőségű és tartósságú kapcsolatok jönnek létre az ifjúsági programok nyomán. Harmadrészt a nemzetpolitikai attitűdöket a fiatalok esetében is több dimenzióban – identitás, tudás, személyes közelség, állampolgárság, támogatáspolitikai és politikai részvétel – célszerű mérni. Így válhat láthatóvá, hogy a közös nemzeti kötődés mikor marad szimbolikus, és mikor fordul át kölcsönös, hétköznapi társadalmi kapcsolatba.

Irodalom

- Ablonczy, Balázs – Bárdi, Nándor 2010: Határon túli magyarok: mérleg, esély, jövő. In Bitskey, Botond (szerk.) *Határon túli magyarság a 21. században*. Budapest, Köztársasági Elnöki Hivatal, 11–36.
- Bárdi, Nándor 2013: Magyarország és a kisebbségi magyar közösségek 1989 után. *Metszete*, 2. évfolyam, 2–3, 40–79.
- Bauer, Béla – Pillók, Péter – Ruff, Tamás – Szabó, Andrea – Szanyi, F. Eleonóra – Székely, Levente 2017: *Ezek a mai magyar fiatalok! A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei*. Budapest, Új Nemzedék Központ.
- Csepeli, György 1985: *Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon a 70-es években*. Budapest, Múzsák Közművelődési Kiadó.
- Csepeli, György – Örkény, Antal 1996: A magyar nacionalizmus változó arca. In Andorka, Rudolf – Kolosi, Tamás – Vukovich, György (szerk.) *Társadalmi riport 1996*. Budapest, TÁRKI, 272–295.
- Domokos, Tamás – Kántor, Zoltán – Pillók, Péter – Székely, Levente 2021: *Kérdések és válaszok – fiatalokról, fiataloktól. Magyar Fiatalok 2020*. Budapest, Erzsébet Ifjúsági Alap – Társadalomkutató.
- Gyorgyovich, Miklós – Kiss-Kozma, Georgina – Kolozsvári, Krisztina – Pillók, Péter – Székely, Levente – Vas, Éva 2025: *Magyar Fiatalok 2024. Kérdések és válaszok – fiatalokról, fiataloktól*. Budapest, Századvég Kiadó. <https://doi.org/10.65295/IFJGY.2024>.
- Kincses, Áron 2023: *Nemzetközi vándorlás*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.
- Kiss, Tamás – Barna, Gergő 2013: A magyarországi és romániai közvélemény viszonya a határon túli közösségekhez, illetve a velük kapcsolatos politikához. In Uő. (szerk.) *Erdélyi magyarok a magyarországi és a romániai politikai térben*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

- Kiss, Tamás – Toró, Tibor 2025: *Egy vérből vagyunk? A 'virtuális' nemzetépítés lakossági támogatottsága Magyarországon*. Online kutatási jelentés. <https://zenodo.org/records/17453876> (letöltve: 2026. 09. 29.)
- Magyarország Kormánya 2024: Félmillió felett a Határtalanul programban részt vevő diákok száma. *kormany.hu*, 2024. 04. 16. <https://kormany.hu/hirek/felmillio-felett-a-hatartalanul-programban-reszt-vevo-diakok-szama> (letöltve: 2026. 08. 05.)
- Székely, Levente (szerk.) 2013: *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Budapest, Kutatópont.
- Székely, Levente 2022: A magyarországi ifjúság az ezredfordulótól napjainkig, avagy mit adott nekünk a nagymintás ifjúságkutatás? *Századvég*, 1, 145–169.
- Székely, Levente 2024: A nagymintás ifjúságkutatás története. *Szociológiai Szemle*, 34. évfolyam, 1. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.12095>.
- Trianon 100 MTA-Lendület Kutatócsoport 2020: *Trianon a hazai közvélemény szemében. Országos lakossági közvélemény-kutatás gyorsjelentése*. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Soreco Research.

GYORGYOVICH MIKLÓS¹ – SZÉKELY LEVENTE² –
PILLÓK PÉTER³

A Magyar Fiatalok 2024 Kárpát-medencei ifjúságkutatás kvantitatív és kvalitatív adatfelvételének módszertana

Bevezetés

A Magyar Fiatalok 2024 kutatás a Kárpát-medence magyar fiataljainak élethelyzetét, értékrendjét és társadalmi integrációját vizsgáló, öt részmintára kiterjedő empirikus vizsgálat. Az adatfelvétel Magyarországon, Erdélyben, a Felvidéken, a Vajdaságban és Kárpátalján zajlott, régióként eltérő arányban ötvözve a kvantitatív (kérdőíves) és a kvalitatív (fókuszcsoporthoz) technikákat.

A Magyar Fiatalok 2024 kutatás nem előzmény nélküli, ugyanis a magyarországi ifjúságkutatás története jóval korábbra nyúlik vissza: az ezredfordulóig, amely lényeges mérőföldkőnek tekinthető, ekkor indult el ugyanis az a nagymintás ifjúságkutatási program, amelynek jelen kutatás is részét képezi. 2000-ben a Nemzeti Ifjúságkutatási Intézet 8000, 15–29 éves magyarországi fiatal megkérdezésével részletesen tárta fel az ifjúság körében a rendszerváltás utáni évtizedben bekövetkezett változásokat. Ezt követően négyévente készült adatfelvétel a 15–29 éves magyarországi fiatalok körében azonos mintanagysággal, bár fontos módszertani változtatásokkal és eltérő keretek között.⁴

A magyarországi 15–29 évesek vizsgálatának eredményeit és módszertanát⁵ részletesen ismertették az adatfelvételeket követően megjelent publikációk. Az ezredfordulós mintaadó kutatás eredményeit gyorsjelentésben⁶, tanulmánykötetben⁷

¹ Egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem.

² Habilitált egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem.

³ Tanszékvezető, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem; kutatóintézeti igazgató, Századvég.

⁴ Székely 2024.

⁵ Székely 2021, 257–272.

⁶ Laki et al. 2001.

⁷ Szabó et al. 2002a.

és CD-mellékletben tették közzé. A 2004-es kutatás eredményeit a gyorsjelentés⁸ mellett a Nemzeti Ifjúsági Stratégia helyzetelemzésében közzétették.⁹ A 2008-as adatfelvétel fókuszcsoportos kutatás is megelőzte, az eredményekből a gyorsjelentés¹⁰ mellett a 2000-es, 2004-es és 2008-as hullám tapasztalatait összegző tanulmánykötet is készült.¹¹ A 2012-es kutatás új keretek között folytatva a hagyományt, az eredményekről a gyorsjelentés¹² mellett négy tanulmánykötetben¹³ számolt be. A 2016-os hullámból ugyancsak készült gyorsjelentés¹⁴ és két tanulmánykötet.¹⁵ A 2020-as kutatás szintén gyorsjelentést¹⁶ és három tanulmánykötetet eredményezett.¹⁷ Végül a 2024-es eredményekről – jelen kötetet megelőzően – egy gyorsjelentést publikáltunk.¹⁸

A külhoni magyar fiatalok rendszeres kutatásának – legalábbis Kárpát-medencei vonatkozásában – közel negyedszázados előzménye van. A 2001-es, a határon túli magyar fiatalokat átfogóan vizsgáló kérdőíves felmérést¹⁹ 2011-ben fókusz-csoportos vizsgálat²⁰ követte, majd egy összefoglaló elemzés után a nagymintás kérdőíves kutatások sora folytatódott: a GeneZYs2015²¹, a 2016-os Magyar Ifjúság-kutatás²², végül ennek 2020-as folytatása.²³ E kutatássorozat minden hullámát nehezítette, hogy Ukrajnában 2001 óta nem tartottak népszámlálást, ami korlátozta a mintavételi keretszámok pontos meghatározását, majd a 2022. február 24-én kezdődött háború alapvetően alakította át a kárpátaljai magyarság életkörülményeit, és ez a 2024-es adatfelvétel tervezését is meghatározta, így a nagymintás kérdőíves vizsgálat a régióban nem volt kivitelezhető, ezért Kárpátalján – a 2011-es felméréshez hasonlóan – kizárólag fókuszcsoportos adatfelvételre került sor. A másik négy régióban (Magyarország, Erdély, Felvidék, Vajdaság) a kutatás mind kvantitatív, mind kvalitatív komponenssel megvalósult.

A kutatás célcsoportját mind az öt régióban – a korábbi hullámoktól eltérően, kibővített korcsoportot alkalmazva – a 15–34 éves fiatalok jelentették. A korcsoportot tehát az 1990. január 1. és 2009. december 31. között születettek alkották; Magyarországon e korosztály létszáma a mintavétel időpontjában ~2 181 333 fő volt.

⁸ Bauer–Szabó 2005.

⁹ Bauer et al. 2017.

¹⁰ Bauer–Szabó 2009.

¹¹ Bauer–Szabó 2011.

¹² Székely 2012.

¹³ Székely 2013; Nagy–Székely 2014a; 2014b; 2016.

¹⁴ Székely et al. 2017.

¹⁵ Székely 2018; Nagy 2018.

¹⁶ Domokos et al. 2021a.

¹⁷ Székely 2021; Nagy 2022; Pillók–Székely 2022.

¹⁸ Gyorgyovich et al. 2025.

¹⁹ Szabó et al. 2002b.

²⁰ Bauer et al. 2013.

²¹ Papp 2017.

²² Székely et al. 2017; Székely 2018.

²³ Domokos et al. 2021b; Vita–Veres 2023.

Az adatfelvétel áttekintése

Az öt részminta legfontosabb paramétereit az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat: A Magyar Fiatalok 2024 kutatás mintaparaméterei régióként

Régió	Realizált kvantitatív mintaelemszám	Adatfelvételi mód, hossz	Kvalitatív adatfelvétel
Magyarország	5000 fő	TAPI, 45 perc	14 fókuszcsoporthoz (6 fő / csoport, 90 perc)
Erdély	2000 fő	PAPI, 45 perc	4 fókuszcsoporthoz (6 fő / csoport, 90 perc)
Felvidék	1000 fő	PAPI, 45 perc	4 fókuszcsoporthoz (6 fő / csoport, 90 perc)
Vajdaság	500 fő	PAPI, 45 perc	4 fókuszcsoporthoz (6 fő / csoport, 90 perc)
Kárpátalja	(háborús helyzet miatt nem valósult meg)	–	4 fókuszcsoporthoz (6 fő / csoport, 90 perc)

Forrás: saját szerkesztés a kutatás dokumentációja alapján

Magyarország

Kvantitatív adatfelvétel

A magyarországi adatfelvétel a 15–34 éves korosztályra irányult, TAPI (*Tablet-Assisted Personal Interviewing*) módszertan alkalmazásával. A mintavétel során 5000 fővel, 45 perces kérdőív segítségével készült interjú. A kérdőívbe szánt kérdések növekvő száma miatt, a korábbi hullámokhoz hasonlóan, négy további 1250 fő almintát is kialakítottunk. A teljes minta és a négy²⁴ almintát a 15–34 évesekre egyaránt nem, korév, iskolai végzettség, településtípus és régió szerint reprezentatív. A végleges adatbázist emellett nem, kor, településtípus és iskolai végzettség szerint iteratív súlyozással kezelték.²⁵

Az adatgyűjtés a Belügyminisztériumtól igényelt címlisták felhasználásával valósult meg. A mintavétel többlépcsős, rétegzett valószínűségi eljárás volt, az elsődleges mintavételi keretet a magyarországi települések listája, a másodlagos keretet az adott településeken élő, állandó lakóhellyel rendelkező 15–34 éves fiatalok csoportja alkotta.

²⁴ A korábbi hagyományokat követve: zöld, kék, sárga, lila jelű.

²⁵ A teljes minta súlyai 0,48–3,18; a zöld alminták súlyai 0,51–2,92; a kéké 0,47–2,85, a sárgáé 0,53–3,18, a liláé 0,45–3,02 között alakultak.

A településeket földrajzi elhelyezkedésük és a fiatal népesség létszáma alapján 95 rétegbe sorolták, majd rétegenként véletlenszerű mintavétellel 355 települést választottak ki. A második lépcsőben a rétegek elemszámával arányosan, a lakcímnnyilvántartási adatbázisból véletlen valószínűségi mintavétellel jelölték ki a mintába kerülő személyeket. Összesen 25 000 címet dolgoztak fel: egy 5000 címes alapcímlistát és négy, egyenként 5000 címes pótcímlistát.

A terepmunka 2024 szeptembere és novembere között zajlott. Az adatfelvétel minőségbiztosítása három, egymástól független módszerrel történt: (1) a kérdezőbiztosok munkájának folyamatos ellenőrzése területi instruktorok által; (2) a tabletek GPS-jeleinek ellenőrzése, amely biztosította, hogy az interjúk tényleges helyszínei megfeleljenek az előírt címeknek; (3) telefonos utóellenőrzés a sikeres kérdések legalább 40 százalékában.

Kvalitatív adatfelvétel: fókuszcsoportok

A magyarországi kvalitatív komponens tizennégy, egyenként hatfős fókuszcsoportból állt, amelyeket a 15–34 éves korosztály tagjaival, online formában szerveztek meg – ez utóbbi azért volt fontos szempont, hogy a részvételnek ne legyen akadálya a távolság vagy az utazási idő. Minden csoportra a meg nem jelenés kockázatának csökkentése érdekében további három fő lett beszerelve, így minden beszélgetés a teljes létszámmal, 90 perces időtartamban valósult meg. A csoportokat négy főtematika és az azokhoz tartozó kiválasztási szempontok szerint szervezték (2. táblázat).

2. táblázat: A magyarországi fókuszcsoportok tematikája és kiválasztási szempontjai

Fő tematika	Kiválasztási szempontok (csoportonként)
Tanulmányok, nemzetközi munka-tapasztalat, elvándorlási vágyak	(1) tanul, nincs nemzetközi tapasztalata; (2) tanul, van nemzetközi tapasztalata; (3) dolgozik, nincs nemzetközi tapasztalata; (4) dolgozik, van nemzetközi tapasztalata
Közösségek megléte, minősége, programlehetőségek, szabadidő	(5) falun élők; (6) kisvárosban élők; (7) nagyvárosban élők; (8) Budapesten élők
Párkapcsolat, családalapítás, gyermekvállalás	(9) egyedülálló; (10) házasok / élettársi kapcsolatban élők; (11) tudatosan gyermektelenek
Mentális egészség, étellel való elégedettség, jövőorientáltság	(12) falun élők; (13) városban élők; (14) Budapesten élők

Forrás: Századvég, saját szerkesztés

Szakértői workshop

A kvalitatív adatfelvételt egy háromórás szakmai workshop egészítette ki, amelyet 2024. november 19-én tartottak Budapesten. A workshopon hat, a hazai ifjúságügy és ifjúságkutatás területén jártas szakértő vett részt, az alábbi öt intézmény képviselői.

seletében: Nemzeti Ifjúsági Tanács, Ifjúságkutató Intézet, ELTE-PPK Felnőttképzés-kutatási és Tudásmenedzsment Intézet, Kodolányi János Egyetem, valamint a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS).

A négy külhoni régió: Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja

Kvantitatív adatfelvétel

A négy külhoni régió mérete és a lebonyolításban részt vevő intézmények eltérnek egymástól, a kvantitatív komponens alapkonceptiója azonban közös: papíralapú, személyes kérdőívvel (*Paper and Pencil Interviewing*, PAPI) készült felmérés, 15–34 éves fiatalok körében, demográfiai és földrajzi szempontok (kor, nem, településtípus) szerint rétegzett, kvótás mintavétellel; a megvalósult mintákat utólag nem, kor, településtípus és iskolai végzettség szerint súlyozták a területileg elérhető magyar kisebbségre vonatkozó népszámlálási adatok alapján. A terepmunkát régióként eltérő helyi partnerszervezetek bonyolították le, azonban Kárpátalján a háborús helyzet miatt kvantitatív adatfelvételre nem került sor.

A realizált mintaelemszám régióként eltért: Erdélyben 2000 fő, a Felvidéken 1000 fő, a Vajdaságban 500 fő. A kérdőív kitöltése 45-55 percet vett igénybe.

A terepmunka a Felvidéken és a Vajdaságban a hazai adatfelvétellel egyidőben, 2024 szeptembere és novembere között zajlott. Erdélyben azonban a télies időjárás és a terepviszonyok ellehetetlenítették a 2000 fős minta azonos időben történő biztonságos felvételét, így ott 2025 januárja és márciusa között zajlott az adatfelvétel.

Kvalitatív adatfelvétel

Mind a négy külhoni régióban négy-négy fókuszcsoportos beszélgetést szerveztek, 15–34 éves fiatalok részvételével, azonos tematika mentén: bevezető asszociációs feladat (a „haza”, „magyar”, „Magyarország”, az adott régió neve és az „identitás” szavakkal), családi háttér és neveltetés, magyar identitás és nyelv, Magyarországgal kapcsolatos attitűdök, tanulmányok és munkahely, a magyarság erősítése, közösséghez tartozás, valamint az asszimilációs folyamatok. A csoportok létszáma mindenhol egyaránt hat fő volt.

A beszélgetések helyszínei: Erdélyben Kolozsvár, Székelyudvarhely, Temesvár és Marosvásárhely; a Felvidéken Komárom, Szímő, Tardoskedd és Martos; a Vajdaságban Szabadka, Bácsfeketehegy, Újvidék és Zenta; és Kárpátalján Beregszászon, annak térségéből több településről is verbuváltak fiatalokat.²⁶

²⁶ A háborús helyzet miatt az anonimitást azáltal is fenntartjuk, hogy a konkrét településeket itt nem nevezzük meg.

Irodalom

- Bauer, B. – Németh, A. – Szabó, A. 2017: A magyar ifjúságkutatás elmúlt fél évszázadának meghatározó szereplői és pillanatai. In Papp, Z. A. (szerk.) *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, 29–68.
- Bauer, B. – Pillók, P. – Szabó, A. (szerk.) 2013: *Mozaik2011 - magyar fiatalok a Kárpát-medencében: kutatási jelentés*. BelvedereMeridionale, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet (NCSSZI).
- Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) 2011: *Arctalan (?) nemzedék*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.
- Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) 2005: *Ifjúság2004. Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda.
- Bauer, B. – Szabó, A. szerk. 2009: *Ifjúság2008. Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Domokos, T. – Kántor, Z. – Pillók, P. – Székely, L. 2021a: *Magyar Fiatalok 2020. Kérdések és válaszok – Fiatalokról, fiataloktól*. Erzsébet Ifjúsági Alap.
- Domokos, T. – Kántor, Z. – Pillók, P. – Székely, L. 2021b: *Külhoni Magyar Fiatalok 2020. Kérdések és válaszok – Fiatalokról, fiataloktól*. Erzsébet Ifjúsági Alap.
- Gyorgyovich, M. – Kiss-Kozma, G. – Kolozsvári, K. – Pillók, P. – Székely, L. – Vas, É. 2025: *Ifjúság 2024 Kutatás Gyorsjelentés*. Századvég Kiadó. <https://doi.org/65295/IFJGY.2024>
- Laki, L. – Szabó, A. – Bauer, B. 2001: *Ifjúság2000. Gyorsjelentés*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Nagy, Á. (szerk.) 2018: *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont.
- Nagy, Á. 2022: *A lábjegyzeten is túl. Magyar ifjúságkutatás 2020*. Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont.
- Nagy, Á. – Székely, L. (szerk.) 2014a: *Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012*. ISZT Alapítvány – Kutatópont.
- Nagy, Á. – Székely, L. (szerk.) 2014b: *Harmadrészt. Magyar Ifjúság 2012*. ISZT Alapítvány – UISZ Alapítvány – Excenter Kutatóközpont.
- Nagy, Á. – Székely, L. (szerk.) 2016: *Negyedszázad. Magyar Ifjúság 2012*. Iuvenis Ifjúságszakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány.
- Papp Z., Attila (szerk.) 2017: *Változó kisebbség Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium Tihanyi Alapítvány – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet.
- Pillók, P. – Székely, L. 2022: *Kíváncj tized! A magyarországi fiatalok nemzedéki önreflexiója és jövőképe*. Nemzeti Ifjúsági Tanács Szövetség, Budapest.
- Szabó, A. – Bauer, B. – Laki, L. 2002: *Ifjúság2000 – Tanulmányok I*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.

- Szabó, A. – Bauer, B. – Laki, L. – Nemeskéri, I. (szerk.) 2002: *Mozaik 2001: Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Székely, L. – Szabó, A. (szerk.) 2017: *Ezek a mai magyar fiatalok! A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei*. Új Nemzedék Központ.
- Székely, L. – Szabó, A. – Szanyi F. E. – Ruff T. – Pillók P. – Bauer B. (szerk.) 2017: *Gyorsjelentés a Kárpát-medencei fiatalokról*. Új Nemzedék Központ.
- Székely, L. (szerk.) 2012: *Magyar ifjúság 2012 kutatás első eredményei 10 kérdés az ifjúságról*. Budapest, Kutatópont.
- Székely, L. (szerk.) 2013: *Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet*. Budapest, Kutatópont.
- Székely, L. (szerk.) 2018: *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest, Kutatópont.
- Székely, L. (szerk.) 2021: *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Enigma2001.
- Székely, L. 2024: The History of the Hungarian Large Sample Youth Survey. *Review of Sociology*, 34. évfolyam, 2, 6–23.
- Vita, E. – Veres, V. (szerk.) 2023: *Változó ifjúság a Kárpát-medence országában Szociológiai tanulmányok a magyar fiatalok két évtizedéről*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

Szerzők

ÁDÁM SZILVIA PhD, szociológus, közgazdász, a klinikai orvostudományok doktora. Kutatási területe az egészség- és szervezetszociológia, ezen belül elsősorban a pszichoszociális tényezők, a munkahelyi kiégés és reziliencia, valamint az egészségmagatartás vizsgálata. Jelenleg a Semmelweis Egyetem Egészségügyi Menedzserképző Központjának egyetemi docense, a *Szociálpolitikai Szemle* főszerkesztője és a MAPET elnöke.

BARTAL ANNA MÁRIA szociológus, szociálpolitikus, az *Önkéntes Szemle* főszerkesztője. Szakterülete a civil társadalom, a nonprofit szektor, a szociálpolitika, valamint az önkéntesség elméleti és gyakorlati kérdéseinek kutatása.

BOCSI VERONIKA 2001-ben történelem, 2003-ban szociológia szakos diplomát szerzett a Debreceni Egyetemen, majd neveléstudományokból doktorált és habilitált. Kutatási területe a nevelésszociológia, a kulturális szakszociológiák és az életmódszociológia. Három monográfia szerzője (*Az idő a campusokon*, *A felsőoktatás értékmetszetei*, *Értelmiségképzés és felsőoktatás*). Jelenleg a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karának egyetemi tanára.

DOMBRÁDI KRISZTIÁN a társadalmi tőke kommunikációelméletével és rendszerelméletekkel foglalkozik. Érdeklődése középpontjában a transzdiszciplináris tudáslapú folyamatok állnak. Az MTA-SZTE és a Semmelweis Egyetem Hungarostudy kutatócsoportjaiban mint kutató dolgozik (2026).

GYORGYOVICH MIKLÓS vallásszociológus, a Károli Gáspár Református Egyetem egyetemi adjunktusa (korábban a Századvég Alapítvány Társadalmi Folyamatok és Média Kutatóintézet szakmai vezetője). Fő kutatási területei a vallásszociológia, a vallási szocializáció, az önkéntesség és a demográfiai folyamatok.

GYÖRI ÁGNES PhD, szociológus, kulturális antropológus és történelem szakos középiskolai tanár. Szociológia doktori fokozatát 2015-ben szerezte a Budapesti Corvinus Egyetemen. Szakterülete az egészség- és oktatásszociológia. Jelenleg az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézetének tudományos főmunkatársa és az MTA-ELTE TK Iskola és Egészség Kutatócsoport vezetője.

KÁNTOR ZOLTÁN szociológus, politológus. A Nemzetpolitikai Kutatóintézet igazgatója, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docense. Fő kutatási területei: nacionalizmus, nemzetpolitika, külhoni magyarok.

KELCZ LILLA a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Szociológiai Intézet harmadéves szociológus hallgatója. Kutatási érdeklődése elsősorban a fiatalok társadalmi beilleszkedésére, identitásváltozásaira irányul a vidékről fővárosba költözést tekintve.

KISS-KOZMA GEORGINA PhD, politológus, a politikatudományok doktora. Az Ifjúságkutató Intézet igazgatóhelyettese, kutatásvezetője, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar óraadó oktatója.

KOLLÁR DÁVID szociológus, művészetkritikus és költő. A Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány operatív vezetője, az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tudományos segédmunkatársa, a Budapesti Metropolitan Egyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem óraadó oktatója, valamint a Pécsi Tudományegyetem Alkalmazott Ontológia Kutatócsoportjának kutatója. Kutatási területei közé tartozik a klasszikus és kortárs társadalomelmélet, a társadalom-ontológia, a társadalmi rétegződés, valamint a regionális reziliencia és átalakulás vizsgálata.

KOLOZSVÁRI KRISZTINA szociológus, a Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány Társadalmi Folyamatok és Média Kutatóintézetének kutatási tanácsadója. 2021-től az Y.Z. – a NIT ifjúságszakmai folyóirata – szerkesztőségi titkára, 2022-től a *Századvég Riport*-kötetsorozat projektmenedzsere, 2026-tól pedig a *Századvég* folyóirat szerkesztőségi titkára.

PÁRI ANDRÁS a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) tudományos elnökhelyettese, valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) egyetemi tanársegéde. Szociológus diplomáját 2006-ban a PPKE-n, jogász végzettségét 2013-ban a Károli Gáspár Református Egyetemen szerezte. Korábban a Központi Statisztikai Hivatalban társadalomstatistikusként, majd az Emberi Erőforrások Minisztériumának Család- és Ifjúságügyért Felelős Államtitkárságán

dolgozott. Fő kutatási területei a családszociológia, az ikerdemográfia és az ikres családok társadalmi jellemzőinek vizsgálata.

PILLÓK PÉTER PhD, szociológus, a szociológiai tudományok doktora. Kutatás-módszertani témában készítette disszertációját; jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Szociológiai Intézete Társadalomkutatási Tanszékének vezetője, egyetemi docens. A Századvég Társadalmi Folyamatok és Média Kutatóintézetének igazgatója.

PUSZTAI GABRIELLA az MTA doktora, a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet nevelésszociológiai professzora, a CHERD-Hungary igazgatója, több OTKA-, NKFI- és MTA-kutatás témavezetője, jelenleg az MTA-DE Jövőtudatosság Fejlesztése Kutatócsoport vezetője. Kutatásainak központi témája a különböző tanulói és hallgatói csoportok oktatási esélyegyenlőtlenségét kompenzáló társadalmi és kulturális tényezők vizsgálata.

ROSTA GERGELY vallásszociológus, a Károli Gáspár Református Egyetem egyetemi docense, a Közép- és Kelet-Európai Vallásszociológia Társaság (ISORECEA) korábbi elnöke, valamint a Magyar Szociológiai Társaság jelenlegi alelnöke. Fő kutatási területei a hazai és európai vallási változások vizsgálata, a vallási szocializáció és az ifjúság vallásossága.

RUFF TAMÁS szociológus, a gazdálkodás- és szervezéstudományok doktora. Pályája elején az Echo Survey Szociológiai Kutatóintézet munkatársaként kapcsolódott be települési szintű ifjúságkutatások megvalósításába, majd később az országos ifjúságkutatások elemzésébe. Jelenleg a Kodolányi János Egyetem Társadalmi Tanulmányok Tanszékének egyetemi adjunktusa.

SÁGVÁRI BENCE az ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont (TK) kutató-professzora és a Budapesti Corvinus Egyetem tanszékvezető docense. Kutatási területei a technológia társadalmi hatásai, a fiatalok, valamint a mesterséges intelligencia használata a társadalomtudományokban.

SULLIVAN FERENC történész, nemzetközi kapcsolatok elemző, a Rákóczi Szövetség kutatási és elemzési vezetője, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolájának doktorjelöltje. Korábban a Nézőpont Intézet, a Magyarország Barátai Alapítvány és a Mathias Corvinus Collegium munkatársa volt. A Szövetségben a külhoni magyar közösségek demográfiai folyamatai, az ifjúság- és iskolaügy, illetve a magyar nemzeti közösségeket érintő szakpolitikák nyomon követése, kutatási projektek vezetése, nemzetpolitikai témájú elemzések készítése tartozik feladatai közé.

SZÉKELY ANDRÁS kutatási területe a mentális egészség, kiemelten a fiatalok mentális egészsége. Munkássága fókuszában a mentális egészséget érintő tünetek, problémák feltárása és bemutatása mellett fontos szerepet kap a megelőzés és a beavatkozás is.

SZÉKELY LEVENTE PhD (habil.), szociológus, a szociológiai tudományok doktora, a média- és kommunikációs tudományok habilitált doktora. Pályája elején információs társadalommal foglalkozó egyetemi kutatóközpontban dolgozott, majd több mint egy évtizedig irányította az egyik meghatározó piackutató intézet szakmai munkáját. Az Ifjúságkutató Intézet és a Mathias Corvinus Collegium Szociológia Műhelyének vezetője, a Budapesti Corvinus Egyetem Marketing- és Kommunikációtudományi Intézetének docense. Jelenleg a Hungary Foundation támogatásával folytatja kutatásait az Egyesült Államokban, a George Mason University vendégkutatójaként.